

Samme.

Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Tidsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

**Dr. Will. Scharling, Aleksis Petersen-Studnitz
og Harald Westergaard.**

Redaktør:

Aleksis Petersen-Studnitz.

Ny Række: Femte Bind.

Den samlede Rækkes fem og tyvende Bind.

Kjøbenhavn.

Forretningsfører: Aleksis Petersen-Studnitz.

Trykt hos Nielsen & Lydiche.

1887.

AUG 14 24

North

Indhold.

Første Hefte.

	Side
Separationer og Skilsmisser i Danmark. I. Af Prof. H. Westergaard	1.
Prostitutionen i København. Af Kontorchef Rubin.....	32.
En Kreditforening for industrielle Ejendomme. Af Prof., Dr. Will. Scharling	56.
Nationaløkonomisk Forening.....	76.
Den københavnske Indkomstskat. Af Professor Falbe-Hansen	79.
Ny Literatur. (Retshjælp for Ubemidlede; Schäffle, Socialismens Kvintessens; Bahr, Einsichtslosigkeit d. H. Schäffle; Schönberg, Handbuch; Menger, Recht auf d. v. Arbeitsertrag; Schramm, Rodbertus; Mühlbrecht, Wegweiser; Föreningen emot Lifsmedelullar; Berner Beiträge z. Gesch. d. N. O.; Oberwinder Sozialismus)	103.

Andet Hefte.

Separationer og Skilsmisser i Danmark. (Forts. og Slutn.). Af Prof. H. Westergaard.....	113.
Fondsbørsen. Af Konsul Theodor Green.....	143.
Bureauerne for Arbejdsstatistik i Amerikas forenede Stater. Af Aleksis Petersen-Studnitz	151.
Nationaløkonomisk Forening. Foredrag af Grosserer Th. Giessing om Forbrugsforeninger, særligt Forbrugsforeningen for Embedsmænd m. fl.	187.
Om et Verdenspostfrimærke. Af Folkethingsmand F. Bajer	202.
Ny Literatur. (Quart. Journ. of Ec.; Hadley, Railroad Transportation; Macy, Our Government; Clark, Phil. of Wealth)	206.

Tredje Hefte.

Skatternes Fordeling i Danmark mellem bemidlede og ubemidlede, mellem By og Land. Af Cand. polit. Th. Kornerup	209.
Nationaløkonomisk Forening. Diskussion om Kand. Kornerups Foredrag om Skatternes Fordeling	244.
Dr. Hertzka om »den sociale Udvikling«.....	253.
De revolutionære Bevægelser i Rusland. (A. Thun).....	268.

574863

	Side
Ny Literatur. (Neumann-Spallart, Uebersichten; Tabelværk til Kbh.s Statistik Nr. 8; Uhlhorn, Kathol. u. Protestant. gegenüber d. soc. Frage; Peschke-Kædt, Tolden og Tid-erne; Montan, om tullområdets utvidgning; Mermeix, la France socialiste; Staatswissenschaftl. Studien; Revue d'écon. polit.; Fören. emot lifsmedeltullar)	280.
Smaa Meddelelser. (Bureauerne for Arbejdsstatistik i Am.; den svenske Nationalek. Föreningen)	295.

Fjerde Hefte.

De københavnske Kvinders Erhverv. Af Kontorchef Rubin	297.
Ulykkesforsikring af Arbejdere i Danmark. Af Læge Th. Sørensen	320.
Kvinde-Kollegier i Amerika. Af Aleksis Petersen-Studnitz	353.
Ny Literatur. (Jens Nielsen, Fattigdommens Aarsag; Social- u. Anarchism. in Europa u. Nordam. 1883—86; Garin, die Anarchisten)	374.

Femte Hefte.

Pengebehov og Pengeforsyning. Af Prof. Dr. W. Scharling	377.
Fælles-Universiteter i Amerika. Af Aleksis Petersen-Studnitz	403.
Italiensk Statistik	421.
A. F. Kriegers Festskrift	431.
Strandinger i danske Farvande	438.
Literatur. (Falbe-Hansen og Scharling, Danm.s Statistik; Bord, hist. du blé en France; Kambli, soziale Parteien; Rohnstock, volksw. St. üb. die Türkei; Staatswissensch. Studien; Deutsche Worte; Die neue Zeit)	444

Sjette Hefte.

Statskontrol og Lovgivning for Forsikringselskaber. Af cand. jur. C. A. Iversen, Forretningsfører for Københavns Brandforsikring	449.
Nationalløkonomisk Forening (Generalforsamling)	478.
Handelsflaaderne	479.
Danmarks Skibsfart	500.
Notitser: De Raiffeisen'ske Kasser; de tyske Arbejderkolonier; vort Valutaforraad; Norges Byer; Sprogforhold i Belgien; Frankrigs Befolkningstilvæxt; Hvede I.	508.

Om Separationer og Skilsmisser i Danmark.

En statistisk Undersøgelse.

Af

Harald Westergaard.

I.

I Aarene 1875—84 var Antallet af Separationer i Kongeriget Danmark 4004 og af Skilsmisser ved Bevilling

- *) Det statistiske Materiale til nærværende Afhandling, der udarbejdedes i Sommeren 1886 til Brug for Kirkeraadet, er dels indsamlet af Justitsministeriet, dels uddraget af det statistiske Bureaus Skrifter, særlig Statistiske Meddelelser 4de Bind, af Statistiske Oplysninger om Staden København (1876, 81 og 86), samt af Aarsberetningerne fra Overpræsidiets i København (Staden Københavns Regnskaber), ligesom jeg har samlet en Del Data ved at gennemgaa nogle Akter i Overpræsidentens Sekretariat. Endelig kan henvises til Nellesmann: Ægteskabs-skilsmisse ved kongelig Bevilling, Kbhvn. 1882; enkelte andre Kilder skulle nævnes nedenfor. For Udlandets Vedkommende kan navnlig henvises til en af det italienske statistiske Bureau til Brug ved forestaaende Lovarbejder udgivet Beretning: Le separazioni personali di conjugi e divorzi in Italia e in alcuni altri stati (Annali di statistica serie 3 a Vol 1 Roma 1882), hvortil slutter sig nogle senere Arbejder, saaledes Hugelmann: Die Ehetrennungen in katholischen Ländern (statistische Monatschrift IX. Jahrgang Wien 1883, jfr. ogsaa sammesteds XI. Jahrgang 1885 S. 1 og 447) og Bertillon: Etude Démographique du Divorce et de la Séparation de Corps (Paris 1883).

2068. Samtidig foretoges der 153,701 Vielser, saa at Antallet af Separationer udgjorde 2,₆ pCt. af Vielserne, og Antallet af Skilsmisser 1,₃ pCt. Ved Folketællingen den 1ste Februar 1880 taltes der ca. 340,000 bestaaende Ægteskaber, idet det samlede Antal af gifte Mænd og Kvinder var 680,904, og man kan saaledes regne, at der af 10,000 Gifte aarlig separeredes 12 og fraskiltes 6, eller med andre Ord, at der forefaldt 1 Separation aarlig blandt ca. 850 bestaaende Ægteskaber og 1 Skilsmisse aarlig blandt ca. 1646 Ægteskaber. I det samme tiaarige Tidsrum viedes 1025 fraskilte Mænd og 918 fraskilte Kvinder, saa at omtrent Halvdelen af de fraskilte Personer viedes igen. Af Fraskilte taltes der i 1880 5977, hvoraf 2556 Mænd og 3421 Kvinder.

Foruden det anførte Antal af Skilsmissebevillinger, fældes der aarlig nogle Skilsmisse domme, dog næppe mere end 25, blandt hvilke tilmed en stor Del ikke ere virkelige Skilsmisser, idet det er Tilfælde, hvor den ene Ægtefælle er bortebleven og formodes død.*)

At der i en Befolkning paa 2 Millioner Mennesker aarlig indtræffer ca. 400 Separationer og 200 Skilsmisser, tyder ved første Øjekast ikke paa nogen særlig foruroligende Tilstand, men naar man sammenligner disse Tal med Erfaringer fra andre Lande, vil man se, at Danmark indtager en særlig fremskudt Stilling, som et af de Lande, hvor Ægteskaber ophæves allerhyppigst. Saaledes kan der i Sverige, hvis Befolkning er over dobbelt saa stor som Danmarks, kun opvises omtrent 200 Ægteskabsskilsmisser aarlig, og i Norge har der

*) Nellesmann l. c. p. 6.

i de 10 Aar 1875—84 gennemsnitlig aarlig kun været 8 Skilsmisser og 29 Separationer.*) I Skotland faldt der i Aarene 1871—81 gennemsnitlig aarlig 53 Skilsmisser og i England og Wales i Aarene 1871—79 kun 221 Skilsmisser og 33 Separationer aarlig. Vender man sig til Frankrig, ser man, at der i Tiaaret 1871—80, kun er forefaldet 2282 Separationer i aarligt Gennemsnit, altsaa forholdsvis flere Gange mindre end i Danmark, og i Italien er Antallet af Separationer ikke mere end 600 aarlig. Kun enkelte Stater

*) Nedenstaaende Oplysninger om Forholdene i Norge ere meddelte med sædvanlig Velvilje af det norske statistiske Centralbureau:

Bevillinger til Separation. Skilsmisse.		Bevillinger til Separation. Skilsmisse.	
1870.....	29 4	Overført 218	50
1871.....	32 4	1878.....	42 7
1872.....	25 6	1879.....	41 9
1873.....	28 6	1880.....	21 9
1874.....	28 11	1881.....	18 11
1875.....	14 5	1882.....	20 9
1876.....	29 10	1883.....	29 8
1877.....	33 4	1884.....	47 7
At overføre 218	50	436	110

Antallet af Separationer fordelt paa Amter:

Smaalenene ...	32	Bratsberg.....	17	Romsdal.....	1
Akershus.....	24	Nedenæs	8	Søndre Trond-	
Kristiania.....	223	Lister og Man-		hjem.....	19
Hedemarken...	17	dal	9	N. Trondhjem..	»
Kristians.....	7	Stavanger	25	Nordland	3
Buskerud.....	5	Søndre Bergenhús	5	Tromsø.....	3
Jarlsberg og		Bergen	16	Finmarken.....	5
Laurvik.....	15	Nordre Bergenhús	2		
				Tils. 436	

Oplysninger fra Buskerud omfatter ikke Aarene 1870—74, fra Nordland ikke 1870—76.

overgaa Danmark, navnlig Schweiz med over 900 Skilsmisser aarlig.

Man vil imidlertid let se, at disse Tal ere saaa uensartede, at de ikke kunne sammenlignes umiddelbart, idet forskellige Forhold, navnlig Lovgivningen og den administrative Praxis i høj Grad paavirker Antallet af Skilsmisser og Separationer. Den væsentlige Grund til, at der ophæves saa faa Ægteskaber i Norge, er saaledes uden Tvivl den forholdsvis meget ringe Adgang dertil, som Loven indrømmer i dette Land. Medens det i Danmark maa siges at være overordentlig let at opnaa Separation og Skilsmisse, tilstaas der i Norge ikke Skilsmisse uden efter forudgaaende treaarig Separation, og Separation indrømmes kun, naar begge Ægtefællerne ønske Adskillelsen og ere enige om Vilkaarene*). For Sveriges Vedkommende bør det erindres, at Trolovelsen endnu eksisterer i dette Land, og at Trolovelser ligeledes skulle opløses ved Skilsmisse; der indtræffer aarlig ca. 140 saadanne Skilsmisser, blandt hvilke i det mindste en Del uden Tvivl bør lægges til Ægteskabskilsmisserne, for at man kan drage en Sammenligning mellem Sverige og Danmark. Hertil kommer, at Skilsmisse næppe er saa let at opnaa som i Danmark. Hvad endelig angaar England, er det bekendt, hvor bekostelig en Skilsmissesag er i dette Land, ligesom Antallet af Aarsager, der kunne give Adgang til Skilsmisse, er stærkt begrænset; ogsaa i Skotland er der væsentlige Hindringer for at opnaa Skilsmisse.

I de katholske Lande har det indtil den senere Tid været almindeligt, at Ægtefolk vel kunde opnaa Separation

*) Nellesmann l. c. p. 89.

tion med Hensyn til Bord og Seng, men ikke Skilsmisse med Tilladelse til at gifte sig igen, og den Opfordring til at søge et Ægteskab hævet, som her i Landet ligger i Udsigten til at kunne indgaa i nyt Ægteskab, fandtes altsaa ikke der; man kan derfor heller ikke undre sig over, at Antallet af Separationer, hvor denne Ordning finder Sted, er forholdsvis lille; iøvrigt viser det sig, at i Lande, hvor Skilsmisse er bleven indført, som i Schweiz, er Skilsmissehyppigheden langt ringere blandt Katholikerne end blandt Protestanterne, idet den katholske Kirkes Opfattelse af Ægteskabet gør sig gældende med stor Styrke til Trods for den Lethed, hvormed Ægteskaberne kunne opløses.

Hertil kommer en anden Betragtning, der stiller den forholdsvis store Skilsmissehyppighed i Danmark i et noget bedre Lys. Næsten overalt i Evropa lyder der stærke Klager over den stadige Stigning i Skilsmisernes eller Separationernes Antal. Medens saaledes i Frankrig *Le Royaume* Antallet af Separationer i aarligt Gennemsnit i Aarene *La France* 1837—40 var 2,1 for hver 1000 Vielser, var det i Aarene *communes* 1851—55 4 pro mille af Vielserne, 1871—75 6½ pro *L'économie* mille og 1876—80 9 pro mille. Ganske vist medførte *français* en i 1851 udkommen Lov (*loi sur l'assistance judiciaire*) *for 3 Etats* en Stigning i Separationernes Antal, men uafhængig deraf er der foregaaet en stadig Tilvæxt i Separationshyppigheden, saa at ogsaa andre Aarsager maa have været i Virksomhed. I Belgien var Skilsmissehyppigheden i 1851—55 aarlig 1 pro mille af Vielserne, i 1876—80 4 pro mille, i Holland er den steget i samme Tidsrum fra 3 til 5 pro mille, i Sverige fra 4 til 7 pro mille. Det er navnlig i den sidste Del af det anførte Tidsrum, at denne Stigning gør sig saa stærkt gæld-

ende. I England og Wales fordobles saaledes Skilsmisserne og Separationerne i Tiden fra 1871 til 1879, i Skotland kan man iagttage en lige saa stærk Stigning, der fortsættes i de to følgende Aar, i Sverige voxer Antallet af Ægteskabsskilsmisse i Løbet af 10 Aar med over 50 pCt. — hvorimod ganske vist Trølovelsesskilsmisser aftage i Antal —, i Belgien voxer fra 1871 til 1880 Separationernes Antal næsten til det dobbelte, Skilsmisernes til over det tredobbelte.

Disse Klager over den stadig tiltagende Løshed i Ægteskabsforholdene kunne ogsaa høres i Danmark, og ved første Øjekast synes de foreliggende Erfaringer at give Klagerne Ret. I Aarene 1869—74 var der saaledes gennemsnitlig aarlig 322 Separationer og 175 Skilsmisser, men i de følgende 10 Aar, som ovenfor nævnt, henholdsvis 400 og 207, en Stigning, der navnlig for Separationernes Vedkommende er stærkere end Befolkningsforøgelsen. Og i de sidste Aar kan man iagttage en stærk Tilvæxt til Skilsmisernes Antal, saa at man for Aaret 1884 kan tælle 243 Skilsmisser. En nærmere Betragtning af disse Forhold vil imidlertid vise, at Stigningen for den væsentligste Del ikke hidrører fra en tiltagende Løshed i Opfattelsen af Ægteskabet, og at der overhovedet i en lang Aarrække ikke synes at have fundet betydelige Forøgelser Sted i Antallet af Skilsmisser. Da dette er et meget vigtigt Punkt til Belysning af Forholdene i Danmark, skal jeg dvæle udførlig ved de foreliggende Oplysninger, idet jeg begynder med Folketællingerne.

Antallet af Fraskilte ved Folketællingerne 1855—80:

Aar.	Mænd.			Kvinder.		
	Absolut Antal.	Af 10,000 Personer vare Fraskilte.	Af 10,000 Gifte, Enkemænd og Fraskilte vare Fraskilte.	Absolut Antal.	Af 10,000 Personer vare Fraskilte.	Af 10,000 Gifte, Enker og Fraskilte vare Fraskilte.
1850.....	2019	29	78	2607	36	89
1855.....	2167	29	77	2920	39	92
1860.....	2369	30	78	3048	38	89
1870.....	2600	30	76	3389	37	87
1880.....	2556	26	68	3421	34	81

Denne Tabel viser flere mærkelige Forhold. I Tiden fra 1870 til 1880 holder Antallet af Fraskilte sig paa det nærmeste konstant, uagtet det samlede Folketal voxer med over 10 pCt., og naar Antallet af Fraskilte sættes i Forhold til Folketallet, ser man altsaa en ikke ringe Formindskelse; en saadan Formindskelse gør sig for Kvindekønnets Vedkommende gældende lige fra 1855, medens Forholdstallet i 1850 var noget mindre end ved den følgende Folketælling, men dog ikke saa lavt som i 1880. For Mændenes Vedkommende kan man nærmest betegne det forholdsvise Antal af Fraskilte som konstant i de tyve Aar fra 1850 til 1870. Sammenholder man de Fraskiltes Antal med den gifte Befolkning (d: Personer, der leve eller have levet i Ægteskab), ser man, at de Fraskiltes Antal i Tiden fra 1850 til 1880 for Mændenes Vedkommende er taget af fra 8 til 7 pro mille, for Kvindernes fra 9 til 8 pro mille.

Man kunde indvende imod denne Tavle, at Folketællingernes Opgivelser angaaende Fraskilte efter al Rimelighed ere temmelig uensartede, idet mange Fraskilte fejlagtig kunne være opførte som Gifte eller som

Enker og Enkemænd. Da Folketællingerne imidlertid i alle andre Retninger synes at være blevet paalideligere med Aarene, og navnlig Folketællingen i 1880 tør anses for temmelig nøjagtig, saa maa det antages, at der er udeladt forholdsvis flest Fraskilte ved de første Folketællinger, særlig maaske i 1850, da man første Gang talte de Fraskilte, og tilmed havde andre Vanskeligheder at bekæmpe. Man tør derfor uden Tvivl være berettiget til at drage den Slutning af Materialet, at Antallet af Fraskilte i Forhold til Folketallet er aftaget i de 30 Aar, hvorom Talen er. Det skal iøvrigt nedenfor nærmere drøftes, hvor vidt Folketællingens Resultater med Hensyn til de Fraskilte ere korrekte.

Det kunde imidlertid indvendes, at dette Resultat ikke er noget Bevis paa, at Skilsmisserne ikke ere voxede i Antal, idet det simpelt hen kan være en Følge af, at et forholdsvis stort Antal Fraskilte i den senere Tid have giftet sig igen. Herom giver nedenstaaende Tavle Oplysning:

Aar.	Mænd.			Kvinder.		
	Samlet Antal af Fraskilte, der viedes.	Af 1000 Viede vare Fraskilte.	Af 1000 Fraskilte viedes aarlig.	Samlet Antal af Fraskilte, der viedes.	Af 1000 Viede vare Fraskilte.	Af 1000 Fraskilte viedes aarlig.
1855—59.....	465	70	} 36	390	58	} 27
1860—64.....	380	65		418	71	
1865—69.....	462	68	} 34	462	68	} 26
1870—74.....	419	60		432	62	
1875—79.....	512	67	} 40	464	61	} 27
1880—84.....	513	66		454	59	

De Fraskilte, der indgaa i nyt Ægteskab, udgøre altsaa gennem alle de 6 5aarige Perioder noget nær det samme Tal i Forhold til det hele Antal Vielser, hvad der næppe havde kunnet finde Sted, hvis det samlede Antal Fraskilte var i stadig forholdsvis Tilvæxt. Og sammenligner man Vielserne blandt Fraskilte med de foran anførte Folketal, ser man, at heller ikke disse Forholdstal udvise nogen synderlig Bevægelse. At der i 1875—84, der overhovedet fremviser mange nye Ægteskaber, har været en forholdsvis stor Vielseshyppighed blandt fraskilte Mænd, kan sættes i Forbindelse med en rimeligvis stadig voxende Udvandring af de løsere Elementer blandt de Fraskilte, som nedenfor skal omtales, og som for de senere Aars Vedkommende altsaa maa bevirke en Nedgang i de Fraskiltes Antal.

For Aarene 1840—44 kender man Antallet af Skilsmisser i Kongeriget Danmark, der fordele sig, som nedenstaaende Tavle viser.

Antal af Skilsmisser ved Dom og Bevilling:

Aar.	København.	Købstæder og Land- distrikter.	Hele Landet.
1840	36	116	152
1841	32	123	155
1842	27	113	140
1843	23	101	124
1844	36	107	143
Tilsammen	154	560	714

Sammenligner man dette Antal med det gennemsnitlige Antal af bestaaende Ægteskaber i den nævnte Periode, ser man, at der indtraf 6,8 Skilsmisser aarlig for hver 10,000 Ægteskaber. Gaar man ud fra, at der i Tiden omkring 1880 falder 25 Skilsmisser ved Dom

i aarligt Gennemsnit, hvad der turde være højt regnet, jfr. ovenfor Side 2, saa kommer man til meget nær det samme Tal, nemlig 6,₈ af hver 10,000 Ægteskaber. Gaar man ud fra Perioden 1870—79, faar man kun 6,₄ Skilsmisser for hver 10,000 Ægteskaber.

Man kan altsaa fastslaa, at Antallet af Skilsmisser nu for Tiden ikke er forholdsvis større end for 40 Aar siden, og efter Alt, hvad der foreligger, turde det ligge nærmest at antage, at Skilsmissehyppigheden siden 1840 har været noget nær konstant, selv om der indenfor mindre Afsnit af Perioden kan paavises større Svingninger. I Forbindelse hermed kan anføres den af A. B. Rothe i Aaret 1805 fremsatte Paastand, at Forholdet mellem de i København og Forstæder indgaaede Ægteskaber, og de Ægteskaber, der begæredes opløste ved Separation eller Skilsmisse, i 1804 havde været som 3 til 1 (jfr. Nellesmann l. c. p. 72). Dette Tal er stemplet som meget mistænkeligt, men tyder i hvert Fald paa, at Antallet af Separationer og Skilsmisser maa have været betydeligt i det nævnte Aar; dog maa det erindres, at Forholdstallet nu tildags ved fuldbyrdede Separationer i København, hvad nedenfor skal omtales, er 1 af 15, og naar dertil regnes Antallet af Sager, der ikke blev bevilgede, Antallet af Skilsmissesager og af Tilfælde, hvor Sagen endte med Præstens Mægling, vil man se, at Tallene fra de to Tidspunkter godt kunne nærme sig til hinanden.

Antallet af Separationer og Skilsmissebevillinger for hvert af Aarene 1869 til 1884 vil ses af nedenstaaende Tavle, der er bygget paa Opgivelser fra Justitsministeriet. Det kan bemærkes, at Tallene ikke stemme nøjagtig med de Oplysninger, som foreligge andetsteds fra, navn-

lig i Statistiske Meddelelser 4de Bind (om Drikfældighedsforholdene i Danmark), uden at Afvigelserne ere store nok til at rokke ved de Slutninger, der drages af Materialet. En saadan Afvigelse i Opgivelserne kan blandt andet hidrøre fra en forskellig Opfattelse med Hensyn til det Aar, hvortil en Separation eller Skilsmisse skal henføres (det Aar, i hvilket Sagen anlægges eller i hvilket den tilendebringes), og Afgørelsen af, naar en Sag er tilende, kan være vanskelig i mange Tilfælde, idet f. Ex. adskillige Ægtepar flere Gange melde sig til Separation; det indtræffer jævnlig, at Ægtefæller efter at have opnaaet Separation flytte sammen igen, for senere paany at søge Forbindelsen hævet.

Vielser, Skilsmissebevillinger og Separationer i Kongeriget Danmark 1869—84:

Aar.	Antal af		
	Vielser*).	Skilsmissebevillinger.	Separationer.
1869.....	12971	166	302
1870.....	13184	175	317
1871.....	13207	152	327
1872.....	13627	197	323
1873.....	14903	174	322
1874.....	15260	184	340
1875.....	15915	187	334
1876.....	16180	198	418
1877.....	15428	186	449
1878.....	14295	181	434
1879.....	14287	197	409
1880.....	14959	213	400
1881.....	15529	223	354
1882.....	15496	222	377
1883.....	15642	218	400
1884.....	15970	243	429
Tilsammen	236803	3116	5935

*) Til yderligere Oplysning anføres Antallet af Vielser 1860—68:

Aar.	Vielser.	Aar.	Vielser.
1860....	12849	1865....	15056
1861....	12097	1866....	14354
1862....	12044	1867....	13225
1863....	12456	1868....	12769
1864....	9466	Tils.	114316

Da Separationerne for en meget stor Del ere Forløbere for Skilsmissebevillinger, vil det være naturligt først at undersøge Bevægelsen i Separationerne.

Man ser, at indtil Aaret 1875 holder Antallet af Separationer sig nogenlunde konstant, men derefter sker der et pludseligt Spring, saa at der i 5-Aaret 1876—80 er et forholdsvis meget stort Antal Separationer. I de følgende Aar synker Antallet igen, men stiger i Slutningen af Perioden, og naar i 1884 til 429, det tredjestørste Tal i Perioden. For en Del kunne disse Bevægelser sættes i Forbindelse med Befolkningsforøgelsen, der udgør omtrent 1 pCt. aarlig, men de Afvigelser, der blive tilbage, ere saa store, at de ikke kunne forklares som et Spil af Tilfældigheder, hvad der tydeligt fremgaar af nedenstaaende Tavle; denne angiver, hvor mange Separationer der vilde forefalde hvert Aar, hvis Separationerne gennem hele Perioden stode i uforandret Forhold til Folketallet.

Antal af Separationer			Antal af Separationer		
Aar.	faktisk.	forventet efter Folketallet.	Aar.	faktisk.	forventet efter Folketallet.
1869...	302	344	1877...	449	373
1870...	317	348	1878...	434	376
1871...	327	351	1879...	409	380
1872...	323	355	1880...	400	383
1873...	322	358	1881...	354	387
1874...	340	362	1882...	377	391
1875...	334	366	1883...	400	394
1876...	418	369	1884...	429	398

I Begyndelsen af Perioden er der altsaa betydeligt færre Separationer, end der svarer til Gennemsnittet, derefter sker der en Bevægelse i modsat Retning, hvorefter der atter følger nogle Aar med den gennemsnitlige

Separationshyppighed; Resultatet af denne Bølgegang kan ses af følgende Oversigt:

	Antal af Separationer faktisk.	Antal forventet.	Det faktiske antal afviger fra det forventede i pCt.
1869—75 ...	2265	2484	÷ 8,8
1876—80 ...	2110	1881	+ 12,2
1881—84 ...	1560	1570	÷ 0,6

Søger man nu at finde Forklaringen paa dette Fænomen, ligger det nær at undersøge, om der ikke har været tilsvarende Bevægelser i Antallet af Vielser. Dette viser sig ogsaa at være Tilfældet: i Treserne er Vielseshyppigheden forholdsvis lav, og naar et enkelt Aar som 1866 fremtræder med et betydeligt Antal Vielser, saa er dette nærmest Eftervirkninger efter Krigsaaret 1864, i hvilket Antallet af Vielser af nærliggende Grunde var exempelløst lavt. Den lave Vielseshyppighed holder sig til 1872, men derefter indtræder en voldsom Stigning, der kulminerer i 1876; endnu i 1877 er der mange Vielser, men i de følgende Aar er der en stærk Reaktion, indtil Vielseshyppigheden i Aarene 1881—84 naar det gennemsnitlige Tal. Dette fremgaar nærmere af nedenstaaende Oversigt.

Paa 100,000 Mennesker faldt der følgende Antal Vielser:

Aar 1866	834	Aar 1876	850
- 1867	761	- 1877	808
- 1868	727	- 1878	737
- 1869	731	- 1879	729
- 1870	733	- 1880	757
- 1871	729	- 1881	778
- 1872	745	- 1882	770
- 1873	807	- 1883	770
- 1874	818	- 1884	779
- 1875	844	I Gennemsnit	774

Bevægelsen i Vielseshyppigheden svarer altsaa nøje til Bevægelsen i Separationshyppigheden, men den forøgede Vielseshyppighed begynder og ender 3 Aar før Separationshyppigheden. Det synes altsaa, som om en stærk Tilgang af nye Ægteskaber efter faa Aars Forløb allerede giver sig Udslag i en stærk Forøgelse af Separationer, uagtet en saadan Tilgang kun i ringe Grad kan forøge Antallet af alt bestaaende Ægteskaber. Efter de Oplysninger, der foreligger for København, er dette let forklarligt; thi om end den gennemsnitlige Varighed af et Ægteskab, der søges opløst ved Separation, er temmelig lang, saa at man skulde vente at se Virkningen af en Stigning i Vielseshyppigheden meget senere, saa er der dog en overordentlig stor Mængde Ægteskaber, der søges opløste allerede efter et meget kort Samliv. Man kan anslaa den gennemsnitlige Varighed af Ægteskaberne ved Separationen til 8 Aar, og Antallet af Ægteskaber, der have haft en Varighed af 5 Aar eller mindre, udgøre omtrent $\frac{2}{5}$ af det samlede Antal, et Resultat, der svarer ganske godt til Erfaringer fra Udlandet. Naar der altsaa i et Aar er blevet stiftet et stort Antal Ægteskaber, saa vil Virkningen paa Separationernes Antal vise sig faa Aar efter, men da mange Separationer finde Sted adskillige Aar efter Vielsen, vil det vare længe, inden Virkningen fortager sig fuldstændig, og man kan derfor ikke vente, at Bevægelserne i Vielses- og Separationshyppigheden skulle være ubetinget parallelle.

For at se Forbindelsen mellem Vielser og Separationer kan man foretage en Deling i Perioder, saaledes at disse for Vielsernes Vedkommende falde 3 Aar

forud for Separationsperioderne. Man faar da følgende Resultat:

Antal af Vielser.	Antal af Separationer.	Forhold mellem Separationer og Vielser.
		$\frac{a.}{b.}$
a.	b.	
Aar 1866—72 93287	Aar 1869—74 2265	2,43 pCt.
- 1873—77 77686	- 1876—80 2110	2,72 -
- 1878—81 59070	- 1881—84 1560	2,64 -
Tils. 280043	Tils. 5935	2,58 -

Man ser, at Procenttallene ikke afvige særdeles fra Gennemsnittet, og i hvert Fald ere Afvigelserne langt mindre, end naar man sammenligner Separationshyppigheden med Folketallet. I Perioden 1876—80 er Antallet af Separationer imidlertid noget hyppigere end man skulde vente efter Vielseshyppigheden i Aarene 1873—77, men dette kan man ikke undre sig over. Naar der indgaas mange Ægteskaber, er det rimeligt, at der imellem dem er en Del letsindige Forbindelser, der hurtig vise deres Uholdbarhed, og man maa derfor altid i en saadan Periode vente forholdsvis mange Separationer.

Over denne Forbindelse mellem Vielses- og Separationshyppighed kastes der noget mere Lys ved at sonde imellem København og den øvrige Del af Danmark. Over en Tredjedel af Separationerne forefalde i København, hvilket i Forhold til Vielserne er 6—7 pCt. Dette maa selvfølgelig ikke forstaas saaledes, som om 6—7 pCt. af de i København stiftede Ægteskaber skulde vise sig uholdbare, hvad der unægteligt vilde være noget betænkeligt; man maa erindre, at der i den paa-gældende Periode er foregaaet en meget stor Indvandring til København, og navnlig har den uden Tvivl suget en

Mængde løse Elementer til sig, og mange Ægtefolk synes at tage til København, naar Samlivet hæves, for at søge Erhverv derinde. Man tør derfor ikke umiddelbart drage nogen Sammenligning mellem Vielserne og Separationerne i København, men det er dog indlysende, at Vielseshyppigheden og Indvandringen tildels maa blive paavirket af de samme Aarsager, saa at en Bølgebevægelse i Antallet af Separationer efter al Rimelighed vil vise sig parallel med Bølgegangen i Vielseshyppigheden. Nedenstaaende Tavle bekræfter i høj Grad denne Formodning.*)

Antal af Vielser og Separationer i København:

Vielser Separationer			Vielser Separationer		
Aar 1866	1525	—	Aar 1876	2343	154
- 1867	1406	—	- 1877	2199	127
- 1868	1371	—	- 1878	2144	154
- 1869	1505	—	- 1879	2079	164
- 1870	1511	—	- 1880	2263	139
- 1871	1586	95	- 1881	2465	125
- 1872	1768	106	- 1882	2605	146
- 1873	1914	128	- 1883	2699	149
- 1874	1996	114	- 1884	2908	176**)
- 1875	2539	101	Tils. 1878		

*) For Tiaaret 1871—80 ere Separationernes Antal hentede fra Statistiske Meddelelser 4de Bind; som foran bemærket stemme Hovedsummerne i dette Bind temmelig nær, men ikke aldeles, med Justitsministeriets Opgivelser, der imidlertid ikke kunne specialiseres.

**) I Aaret 1885 var Antallet af Separationer efter de af Magistraten udg. Statistiske Oplysninger gaaet ned til 149. Efter denne Kilde er Antallet af Separationer i Tidsrummet 1871—74 og 1876—84 1754 i Stedet for som her 1777, altsaa en Forskel af 23. Som ovenfor anført er, efter »Stat. Meddelelser«, Tallet for 1877 127, efter »Statistiske Oplysninger« er det derimod 104; det førstnævnte Tal turde maaske efter Sammenhængen med de øvrige Data have Formodningen for sig; iøvrigt findes der ogsaa for en Del af de andre Aar mindre Forskelligheder, som tagne under Et, hæve hverandre.

Sammenligner man Antallet af Vielser i Aarene 1868—81 med Antallet af Separationer i Perioden 1871—84, faar man Forholdet 6,₇₈ pCt. Naar man atter beregner 6,₇₈ pCt. af Vielserne i Perioderne 1868—72, 1873—77 og 1878—81, faar man følgende Antal forventede Separationer i Perioderne 1871—75, 1876—80 og 1881—84:

Antal af Separationer i København efter		
	Beregning.	Erfaring.
Aar 1871—75.....	525	544
- 1876—80.....	745	738
- 1881—84.....	607	596
	Tils.	1878

Det ses heraf, at Erfaring og Beregning passer meget godt, altsaa med andre Ord, at der i den paa-gældende Periode har været et nogenlunde konstant Forhold mellem Separationer og Vielser i København.

Man kunde nu gaa et Skridt videre og beregne de tilsvarende Tal for den øvrige Del af Danmark. Man faar da som Resultat, at medens der i København falder 6,₇₈ Separationer paa hver 100 Vielser, er Tallet paa Landet og i Købstæderne i den tilsvarende Periode 1,₉₅ og i hele Landet 2,₆₀. Man faar da atter for de nævnte Perioder:

Antal af Separationer i Danmark 1871—84 i					
København		det øvrige Danmark		hele Landet	
efter		efter		efter	
Erfaring	Beregning	Erfaring	Beregning	Erfaring	Beregning
1871—75	544	525	1102*)	1159	1646
1876—80	738	745	1372*)	1301	2110
1881—84	596	607	964	977	1560
Tils.	1878	—	3438	—	5816

*) Efter Stat. Meddelelser ere Tallene: 1096 og 1332; det for-
anderer ikke Resultaterne synderligt, om disse Tal lægges til
Grund i Stedet for de her benyttede.

Man ser, at Overensstemmelsen mellem Erfaring og Beregning er temmelig god, saa at man kan sige, at Separationshyppigheden saavel i København som paa Landet har holdt sig nogenlunde konstant, i Forhold til Vielseshyppigheden, i den paagældende Periode. I de to foregaaende Aar 1869—70 er Separationshyppigheden forholdsvis lille, men dette kan sættes i Forbindelse med den Omstændighed, at Vielseshyppigheden i de Aar, der skulle sammenstilles med de nævnte Aar, maa betragtes som lav, idet en betydelig Del af de stiftede Ægteskaber rettelig burde henføres til Krigsaaret 1864, i hvilket de vilde være blevne stiftede, hvis Forholdene havde været uforstyrrede; det er med andre Ord ikke en Mængde letsindige Forbindelser, der bleve til i Aaret 1866, men Ægteskaber, der vare blevne opsatte fra 1864 og 65.

Det kan bemærkes, at man uden Tvivl vilde kunne faa en endnu bedre Overensstemmelse mellem Erfaring og Beregning, hvis man kunde udsondre Købstæderne og Frederiksberg, hvor Vielseshyppigheden har været næsten lige saa foranderlig som i København.

Resultatet af denne Undersøgelse er i Korthed det, at Antallet af Separationer er i høj Grad afhængigt af Vielseshyppigheden, saa at en stærk Tilgang af nye Ægteskaber efter kort Tids Forløb afleder en stærk Tilgang af Separationer. Foruden denne Afhængighed kan man spore en Afhængighed af Forholdet mellem By- og Landbefolkning, saaledes at den stærke Tilstrømning til Byerne, som man har kunnet iagttage i det paagældende Tidsrum, bevirker en Stigning i Separationshyppigheden, idet Byerne suge en Mængde mere eller mindre slette Ele-

menter til sig fra Landet. Det er en allevegne fastslaaet Kendsgærning, der her lægger sig for Dagen for Danmarks Vedkommende, at der i Byerne opløses forholdsvis mange flere Ægteskaber end paa Landet. Naar man tager tilbørligt Hensyn til disse to Aarsagsmomenter, Vielseshyppighed og Befolkningens Forskydninger mellem By og Land, synes det som om der iøvrigt ikke har vist sig nogen Tendens til en Stigning i Separationernes Antal, saaledes som man kan iagttage den i flere andre Lande. Og det er næppe umuligt, at Grunden hertil er den overordentlige Lemfældighed, hvormed man hertillands gaar frem overfor Ægtefolk, som ønske deres Forbindelse hævet; i saa Henseende kan man henvise til et Land som Schweiz, hvor Antallet af Skilsmisser vel er stort og for saa vidt tyder paa betænkelige Forhold, men hvor der tillige ikke kan iagttages nogen Forøgelse i Antallet af Skilsmisser; Tallet synes at være kommet i Ro, efter at den første Strøm af Skilsmissesøgende var tilfredsstillet i det første Par Aar efter at Skilsmisseloven traadte i Kraft. Af Hensyn til dette Spørgsmaals Interesse, skal jeg meddele Erfaringerne.

Antal af Skilsmisser i Schweiz 1876—83:

	Abslut Antal.	Af 1000 bestaaende Ægteopløstes.
Aar 1876.....	1102	25
- 1877.....	1036	23
- 1878.....	1036	23
- 1879.....	938	21
- 1880.....	856	19
- 1881.....	945	21
- 1882.....	964	21
- 1883.....	898	19

Man ser, at Antallet af Skilsmisser i Forhold til Folketallet snarest har holdt sig konstant fra 1879—83 efter at de ny Bestemmelser i Aarene 1876—78 have tilfredsstillet dem, der ved Lovens Ikrafttræden nærrede Ønker om at faa deres Ægteskab hævet.*)

Medens man altsaa er i Stand til at forme de vundne Resultater optimistisk, idet man udtrykker sig saaledes, at der indenfor hver Del af Danmarks Befolkning ikke kan spores nogen Stigning i Antallet af Separationer, saa kan det dog ikke nægtes, at der hertil knytter sig en meget væsentlig Skyggeside. Hvor meget man end kan glæde sig over, at der ikke indenfor hvert Befolkningslag er sket nogen Overgang til det værre, saa kan det dog ikke nægtes, at der indenfor Befolkningen foregaar Forskydninger, som ere særdeles ugunstige. Bybefolkningen med dens store Separationshyppighed er taget uforholdsmæssigt til, Ægtefolk, som maaske havde holdt sammen, hvis de kunde have fundet en Virksomhed i deres Hjemsted, ere dragne til Byerne for at søge Erhverv, hvorved de maaske oftest ere blevne skuffede, og de ere der hvirvlede ind i den samme Malstrøm, som den indfødte Befolkning levede i. Det er den ugunstige Fordeling af Befolkningen, med det stadig voxende Folketal i Byerne og den dermed uundgaaelig følgende store Proletariatbefolkning, der medfører en Stigning i Separationshyppig-

*) Resultaterne af den franske Skilsmisselfov, der traadte i Kraft 27de Juli 1884, ere endnu ikke omfattende nok til at give Oplysning om dette Forhold. I Aaret 1884 separeredes 2821 Par, og der anlagdes 1657 Skilsmisselfover, af hvilke dog de fleste først afgjordes i det følgende Aar. I 1885 forefaldt der 4227 Skilsmisser, hvoraf over en Tredjedel, 1465, i Seine-departementet.

heden; denne skyldes ikke en stigende Demoralisation indenfor hvert enkelt Samfundslag, men en stedsæ voxende ugunstig Fordeling af Samfundslagene: en af Nutidens Kræftskader. Et ganske tilsvarende Fænomen har man kunnet iagttage i England, hvor igennem en lang Aarrække Dødeligheden holdt sig konstant i hele Landet, uagtet Dødeligheden tog af baade i Byerne og Landdistrikterne. Byerne med deres store Dødelighedskvotient voxede hurtigere end Landbefolkningen, og denne Forskydning i en ugunstig Retning holdt Skridt med de hygiejniske Forbedringer og andre Fremskridt, der virke til en Formindskelse af Dødeligheden.

Det er muligt, at de nærværende trykkede Tider ville udøve en Reaktion (som der allerede synes at være Tegn til for Københavns Vedkommende), idet Landbefolkningens Overskud søger at faa Anbringelse i Hjemmet i Stedet for at søge til Byerne. Men naar denne Reaktion ikke er Tegn til en Forbedring i Samfundets Kaar, naar det snarere bliver vanskeligere at faa Albuerum i Danmark, saa tør man ingenlunde vente, at Reaktionen skal medføre en formindsket Separationshyppighed. Dette vil man kun kunne gøre sig Haab om, naar det kan lykkes at skaffe den erhvervsløse og fattige Befolkning bedre og mere betryggende Kaar, eller man ved en Udvandringspolitik kunde skaffe de overflødige Elementer en Tumleplads.

Jeg skal nu gaa over til at undersøge Bevægelsen i Antallet af Skilsmisebevillinger, idet jeg med Hensyn til de absolute Tal for Aarene 1869—84 henviser til Tavlen Side 11. Denne Tavle udviser, som allerede bemærket, en ikke ringe Stigning i Skilsmisernes Antal, men denne vil i det Hele taget kunne

forklares paa lignende Maade som Bevægelsen i Separationshyppigheden, af hvilken Skilsmisseantallet i Danmark afhænger i en væsentlig Grad, som følgende Oversigt viser.

Antallet af Skilsmissebevillinger i Danmark 1879-84:							
Aar.	Beroende paa						Ialt.
	forud- gaaende 3-aarig Separation.	faktisk op- hørt Samliv.	lovbestemt Skilsmisse- grund.	Sindssyge.	3 Aars Straf- arbejde.	Andre Aar- sager.	
1879	153	20	19	2	1	2	197
1880	164	16	24	2	1	6	213
1881	181	8	30	2	1	1	223
1882	167	17	34	1	1	2	222
1883	177	17	17	2	2	3	218
1884	180	12	36	6	4	5	243
Tils.	1022	90	160	15	10	19	1316

Henved $\frac{4}{5}$ af Skilsmissebevillingerne bero altsaa paa forudgaaende 3aarig Separation, medens $\frac{1}{14}$ beror paa faktisk ophørt Samliv, omtrent en Ottendedel paa lovbestemte Skilsmissegrunde og Resten paa forskellige Aarsager, Sindssygdom, Strafarbejde osv. En Del af disse Aarsager vilde under lidt forandrede Forhold uden Tvivl have medført Separation, og derefter Skilsmisse, og man fejler derfor næppe ved at sige, at den overvejende Del af Skilsmisserne paavirkes af de samme Forhold som Separationerne, saa at der ogsaa for Skilsmissernes Vedkommende maa kunne paavises en Bølgegang parallel med Bevægelsen i Vielseshyppigheden, men selvfølgelig noget senere end Bølgebevægelsen i Separationerne.

Gennemgaar man Skilsmissesagerne for København,

viser det sig, at af de 248 Ægtepar, som i Aarene 1882—84 have opnaaet Skilsmissebevilling efter i Forvejen at være blevne separerede, have de 25 eller omtrent en Tiendedel opnaaet Skilsmisse inden Udløbet af 3 Aar, altsaa af Aarsager som Hor osv., 145 ere blevne adskilte i det 4de Aar efter Separationen, og 28 i det 5te Aar, saa at kun en Femtedel ventede længere. En Forøgelse i Antallet af separerede Personer vil altsaa — hvis disse Erfaringer bekræfte sig for hele Landet — medføre en Forøgelse i Skilsmissehyppigheden efter 3—4 Aars Forløb, og der vil mærkes en svagere Efterdønning i de følgende Aar. Med dette for Øje kan man sammenstille Antallene af Skilsmisser i forskellige Afsnit af det paagældende Tidsrum med Antallet af Skilsmisser i det tilsvarende Afsnit, som begynder 3 eller 4 Aar tidligere; nærmest ligger det at benytte 4 Aar, da der jo vil hengaa rigelig 3 Aar, inden Skilsmissesagen gaar i Orden, selv om Vedkommende strax efter de 3 Aars Forløb ansøger om Bevillingen, og man faar ogsaa de tydeligste Resultater ved Benyttelsen af 4 Aar; kendte man Fordelingen paa Aarstiderne, vilde man kunne komme Sandheden nærmere. Resultatet ses af følgende Oversigt:

Antal af Separationer		Antal af Skilsmissebevillinger		Forhold mellem Skilsmisser og Separationer
a.		b.		a. b.
Aar 1869—71	946	Aar 1873—75	545	57,6 pCt.
- 1872—74	985	- 1876—78	565	57,4 —
- 1875—77	1201	- 1879—81	633	52,7 —
- 1878—80	1243	- 1882—84	683	54,9 —
Aar 1869—80	4375	Aar 1873—84	2426	55,5 pCt.

Man ser af denne Oversigt, at Skilsmissetallene lade sig aflede med nogenlunde stor Lethed af Antallene af Separerede; selvfølgelig kan man ikke undgaa Spring ved saa smaa Tal og ved en saa overfladisk Behandling af Stoffet; i Hovedtrækkene synes man at kunne slaa fast, at der ikke er nogen særlig Bevægelse, der gør sig gældende indenfor Skilsmissetallene, og at den stærke Tilvæxt i den sidste Del af den 12-aarige Periode hidrører fra den store Mængde Separationer i Midten af denne Periode. Der er altsaa efter de foreliggende Erfaringer ikke synderlig stor Fare for, at Antallet af Skilsmisser i de kommende Aar skal stige i nogen betænkelig Grad, men man maa selvfølgelig nære ganske de samme Betæneligheder med Hensyn til Skilsmisserne, som med Hensyn til Separationerne, nemlig at de ugunstige Forskydninger indenfor Befolkningen ville give sig tilkende ved en Forøgelse i Skilsmissehyppigheden, uden at dette kan siges at tyde paa en voxende Demoralisation i de enkelte Befolkningslag.

II.

Efter at det nu er bleven paavist, at Antallet af Skilsmisser og Separationer i Danmark i den undersøgte Periode har holdt sig nogenlunde stabilt, vil det være indlysende, at man tør bygge adskillige Slutninger paa det foreliggende Materiale, uden at man behøver at frygte for, at Slutningerne skulle være illusoriske, saaledes som det vilde have kunnet være Tilfælde, hvis store Bevægelser og Forskydninger havde gjort sig gældende indenfor det paagældende Tidsrum. Med dette for Øje skal jeg i det følgende gøre Rede for de væsent-

ligste Resultater, hvortil en Betragtning af Materialet for Danmark fører, idet jeg, hvor det synes ønskeligt, skal jævnføre Resultaterne med, hvad der foreligger fra Udlandet.

Det er ovenfor omtalt som en allevegne fastslaaet Kendsgerning, at forholdsvis mange flere Ægteskaber opløses i Byerne end paa Landet. Saaledes kan det anføres, at i Sverige er det aarlige Antal af Skilsmisser efter Erfaringer for Aarene 1876—84, i Byerne 19 af hver 1000 stiftede Ægteskaber, i Landdistrikterne kun $4\frac{1}{2}$, og i hele Landet 7. Skilsmissehyppigheden, sammenlignet med Vielseshyppigheden, er altsaa i Byerne 4 Gange saa stor som paa Landet. I Bayern er der ligeledes iagttaget en meget stor Forskel, idet Skilsmissehyppigheden er omtrent dobbelt saa stor i Byerne som paa Landet, og et lignende Resultat kommer man til for Schweiz, hvor der af 1000 bestaaende Ægteskaber i Aarene 1878—82 aarlig opløstes ved Skilsmisse i Byerne 3,4, paa Landet 1,7 og i hele Schweiz 2,0.*) Allerede de ældste statistiske Data om Skilsmisser i Danmark pege i samme Retning, thi de 714 Skilsmisser ved Dom og Bevilling, som fandt Sted i Aarene 1840—44, fordele sig saaledes, at der i København forefaldt 18,7 Skilsmisser aarlig for hver 1000 bestaaende Ægteskaber, men i den øvrige Del af Landet kun 5,6 og i hele Danmark under Et, som ovenfor an-

*) Heri er fraregnet Kanton Genf. At der i Sverige er en saa stor Forskel i Ægteskabs-Skilsmissehyppigheden i By og paa Land, hænger vistnok tildels sammen med, at de fleste Skilsmisser af Trolovede foregaa paa Landet; men selv om man tager Hensyn hertil, bliver der en meget væsentlig Forskel mellem Byernes og Landdistrikternes Skilsmissehyppighed.

ført 6,6, og naar man sammenligner Skilsmisernes Antal med Vielserne i samme Tidsrum ser man, at Antallet af Skilsmisser i København udgjorde 30 pro mille af de indgaaede Ægteskaber, i den øvrige Del af Landet kun 12 pro mille, og i hele Landet 14 pro mille. Ganske tilsvarende Forhold viser sig i Nutiden (jfr. foran Side 16): efter Erfaringer for Aarene 1882—84 forefaldt saaledes næsten Halvdelen af alle Skilsmisser i København, og omtrent $\frac{2}{5}$ af Separationerne, og benytter man sig af hele den Aarrække, for hvilken Materialet er delt efter Landsdele, nemlig Aarene 1871—80 og 1882—84, viser det sig, at der af 10000 bestaaende Ægteskaber i København opløstes 38 aarlig ved Separation, men i den øvrige Del af Landet kun 8. Nedenstaaende Tavle giver Oplysning om Fordelingen i de enkelte Dele af Landet.

Af 10000 bestaaende Ægteskaber opløstes aarlig ved Separation i Aarene 1871—80 og 1881—84:

København.....	38	Hjørring Amt.....	14
Københavns Amt.....	13	Thisted -	6
Frederiksborg -	9	Aalborg -	10
Holbæk -	9	Det nordlige Jylland....	12
Sorø -	8	Randers Amt.....	12
Præstø -	7	Aarhus -	9
Sjælland med Fradrag af		Vejle -	9
København.....	9	Det sydøstlige Jylland..	10
Sjælland med Fradrag af		Ringkøbing Amt.....	6
København og Køben-		Ribe -	6
havns Amt.....	8	Viborg -	5
Bornholms Amt.....	3	Det vestlige Jylland	6
Maribo -	4	Jylland.....	9
Odense -	7	Hele Landet med Fradrag	
Svendborg -	5	af København.....	8
Fyn	6	Hele Landet.....	11
Øerne med Fradrag af			
København.....	7,5		

Københavns Amt, der bl. andet omfatter Fredeberg, frembyder selvfølgelig for en Del lignende Betingelser for hyppige Separationer som København, og det er derfor let forklarligt, at Antallet af Separationer i dette Amt er 1,3 pro mille; i de øvrige sjællandske Amter naar den aarlige Separationshyppighed ikke 1 pro mille, men Forholdene paa Sjælland ere dog — selv om København og Københavns Amt fraregnes — ugunstigere end paa de andre Øer, og særlig udmærker Lolland-Falster, og navnlig Bornholm, sig ved en særdeles lille Separationshyppighed. Det fortjener imidlertid at bemærkes, at i begge disse Amter synes Separationshyppigheden at voxe; det kunde næsten se ud, som om Befolkningens særlige Tilbøjeligheder udviskes mere og mere, jo mere Samkvemmet mellem de enkelte Landsdele voxer, og vel navnlig jo mere Forbindelsen med København forbedres.

Hvad Jylland angaar, ser man, at Hjørring Amt indtager en særlig fremskudt Stilling, men der er dog nogen Formodning for, at Tilbøjeligheden til at søge Separation er i Aftagende i dette Amt; iøvrigt har det tættere befolkede Østjylland med mange betydelige Byer en langt større Separationshyppighed end de vestlige Amter med den spredte Befolkning. I det Hele taget er Separationshyppigheden større i Jylland end paa Øerne (med Fradrag af København) og det er ikke umuligt, at dette skyldes den Omstændighed, at København snarere suger Befolkningens løse og slette Elementer til sig fra Øerne end fra det fjerne Jylland med de mange stærkt voxende, folkerige Byer. At en saadan Sugningsproces foregaar ved alle store Byer, turde være en Selvfølge, og en Undersøgelse af de i

København Separeredes Hjemsteder tyder i samme Retning. Det viser sig nemlig, at af de i København i Aarene 1882—84 bevilgede Separationssager, var der 5 pCt., hvor den ene af Ægtefællerne opholdt sig udenfor København og Frederiksberg, hvortil kom 3 pCt., hvor den ene Ægtefælle var i Udlandet. Hertil kommer en Del Tilfælde, hvor begge Ægtefællerne, som det ikke sjældent fremgaar af Akterne, ere flyttede til København kort inden Separationssagen. Endelig kommer hertil adskillige Tilfælde af Separation, som bevilges i Provinserne, ved hvilken den ene af Ægtefællerne opholder sig i København, saa at det, naar alt kommer til alt, maa være en ikke ubetydelig Brøkdel af Separationerne, om hvilke det gælder, at København har trukket den ene eller begge Ægtefæller til sig. For Skilsmisernes Vedkommende tør man regne, at i en Sjettedel af samtlige i København bevilgede Tilfælde opholder den ene Ægtefælle sig i en anden Del af Landet, hvortil jo ogsaa let kommer tilsvarende Tilfælde bevilgede i Provinserne og et meget betydeligt Antal Tilfælde, ved hvilke det viser sig, at den ene Ægtefælle er i Udlandet, hyppigst i Amerika. Den ene Ægtefælles Ophold udenfor Landet er konstateret i 8 pCt. af Skilsmissetilfældene, og endvidere er der en Del Tilfælde, i hvilke Mandens eller Konens Opholdssted er ukendt (over 5 pCt.), og sædvanligvis betyder dette vel, at den paagældende ikke er i Danmark, eller dog ikke i København. — Alt dette vidner om en stærk Spredning af de Personer, der søge deres Ægteskaber hævede, og det er let forstaaeligt, at Spredningen er stærkest for Skilsmisernes Vedkommende, idet dels Ægtefællernes Adskillelse kan være Aarsag til, at der begæres Skilsmisse,

og
Køb
and
fort
bin
Aar
flere
(efte
Skil
pCt.
Dec
Sep
øvri
er i
nem
bort

blan
hold
et o
ligg
græ
mig
Dan
nog
om
Der
det

*)

og dels en Del Personer kunne være vandrede bort fra København eller Landet under Separationstiden, med andre Ord: den før Separationen begyndte Spredning er fortsat i de efter Separationen følgende Aar.*) I Forbindelse hermed staar vel den Kendsgærning, at der i Aarene 1882—84 i København er forefaldet forholdsvis flere Skilsmisssager end Separationssager, idet nemlig 47 (efter »statistiske Oplysninger« 46 pCt.) pCt. af samtlige Skilsmissebevillinger udstedtes i København, men kun 39 pCt. af Separationerne, medens der i det foregaaende Decennium iøvrigt var omtrent det samme Forhold blandt Separationer og Skilsmisser i København som i den øvrige Del af Landet. I nogle af de anførte Tilfælde er iøvrigt den ene af Ægtefællernes Opholdssted tvungent, nemlig i en Sindssyge- eller Straffeanstalt, men selv bortset herfra er Spredningen meget stærk.

Det kunde herefter synes rimeligt at antage, at der blandt de Separerede og Fraskilte særlig maa findes forholdsvis mange Udlændinge med Tilbøjelighed til at føre et omflakkende Liv, og dette modsiges ikke af de foreliggende Erfaringer, men paa Grund af det stærkt begrænsede og mangelfulde Materiale skal jeg ikke fordybe mig i dette Spørgsmaal. Ligeledes kan man med de for Danmark ejendommelige Konfessionsforhold for Øje søge nogen Vejledning i Ægtefællernes Trosbekendelse og deri, om de have indgaaet Ægteskab ved borgerlig Vielse. Der er en Antydning af, at dette spiller en Rolle, og det fremhæves udtrykkelig i en af Sagerne, at Religions-

*) De her anførte Data kunne vel kun betragtes som Minimums-tal, idet der for en Del Sagers Vedkommende har manglet de fornødne Oplysninger, saa at Spredningen formentlig har et endnu større Omfang, end her antaget.

forskellighed er Hovedaarsagen til Ægtefællernes Uenighed, men ogsaa paa dette Punkt er Materialet altfor begrænset og uklart til at kunne tilstede positive Slutninger. I denne Henseende har man derimod interessante Oplysninger fra Udlandet, navnlig fra Schweiz, som følgende Oversigt viser:

Aarligt Antal af Skilsmisser i Aarene 1878 —82 for hvert 1000 bestaaende Ægteskaber i Byerne. paa Landet. tilsammen.			
Mand og Hustru Katholiker .	1,7	0,6	0,7
- - - Protestanter	4,0	2,5	2,8
Mand Katholik, Hustru Protestant.....	2,8	3,9	3,4
Mand Protestant, Hustru Katholik	4,3	5,6	5,1
Tilsammen	3,4	1,7	2,0

De blandede Ægteskaber ere altsaa i det Hele taget, idetmindste paa Landet, mere udsatte for Opløsning ved Skilsmisse, end de Ægteskaber, hvor begge Ægtefæller ere enten Protestanter eller Katholiker; særlig interessant turde det være at se, hvorledes katholske Ægtefolk trods Adgangen til at opnaa Skilsmisse holde sammen i en ganske anden Grad end Protestanter, saa at der af protestantiske Ægteskaber opløses forholdsviis 4 Gange saa mange som af katholske Ægteskaber. Derved forklares for en væsentlig Del den store Forskel, som kan iagttages i de enkelte Kantoner, idet man f. Ex. i Skovkantonerne som Uri og Unterwalden kun ser Skilsmisse som en ren Undtagelse, medens der i Kanton Zürich aarlig skilles 4 pro mille af de tilstedeværende Ægtepar, i Kanton Bern over 2 pro mille aarlig osv.

Hvorvidt der i Forbindelse med denne Religionens og Bylivets Indflydelse staar ethniske Ejendommeligheder, er vanskeligt at afgøre: det paastaas i Reglen, at —

alt andet lige — have de germanske Folkeslag større Tilbøjelighed til at søge Ægteskabsskilsmissen end de romanske, men et Bevis for denne Paastand er ikke let at føre, idet de forskellige Aarsagsmomenter ikke kunne holdes ude fra hverandre.

Tilsvarende Erfaringer, med Hensyn til den katholske Religions Indflydelse paa Separationshyppigheden, ere gjorte i Holland, og for Bayerns Vedkommende gælder det samme med Hensyn til Skilsmisseshyppigheden. Et Vidnesbyrd om Religionens Magt til at holde igen paa Tendenserne til at søge Ægteskaberne opløst har man ogsaa fundet i Belgien, hvor de flamske Dele af Landet, i hvilke det kirkelige Parti har dybere Rod end i de andre Provinser, udvise en ringe Skilsmisseshyppighed, saavel i Byerne som i Landdistrikterne. Disse Bemærkninger ere formentlig ikke aldeles uden Betydning med Hensyn til mulige Bestræbelser for at reducere Skilsmissernes og Separationernes Antal i Danmark.

(Sluttes i næste Hæfte.)

Prostitutionen i København.

Af

Marcus Rubin.

Nærværende Undersøgelse har ikke til Formaal at give noget Bidrag til Striden for eller imod »den lovbeskyttede Usædelighed«. Det er kun Opgaven at meddele nogle statistiske Data om Prostitutionen i København, der formentlig tør anses for fuldt paalidelige, og som ikke tidligere ere offentliggjorte. Disse Data ville ikke omhandle de Prostitueredes sanitære Forhold, men skulle bidrage til at belyse forskellige andre Sider af Prostitutionen, af almindelig social Natur.

Materialet til Undersøgelsen hidrører fra Politiets Protokoller over de 570 Kvinder, der i Løbet af Aaret 1885 have været indskrevne som offentlige Fruentimmer i København. Med vedkommende Foresattes Tilladelse er der foretaget en Udskrift af Protokollerne efter det Forespørgselsskema, som nedenfor vil blive meddelt. Forinden vi gaar over til dette Skema og dets Oplysninger, skal vi imidlertid kortelig meddele følgende Oversigt over Prostitutionsforholdene i Almindelighed her i Staden i det sidste Decennium, paa Grundlag af Politidirektørens Indberetninger til Justitsministeren for hvert af de sidste 10 Aar (jfr. Statistiske Oplysninger om Staden København, Hæfte 2, Tabel 30, og Hæfte 3, Tabel 33).

Tabel I.
Oversigt over Prostitutionen i København
i Tiaaret 1876—1885.

	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Ved Begyndelsen af Aaret var Antallet af offentlige Huse.	46	44	43	43	43	41	41	41	41	42
Ved Begyndelsen af Aaret var Antallet af offentlige Fruen- timmer:										
i offentlige Huse	160	161	193	146	177	170	150	136	130	112
privatboende	148	163	179	238	238	231	245	252	245	284
i Hospitaler eller Fængsler ..	37	38	37	45	56	59	57	70	90	64
Tilsammen	345	362	409	429	471	460	452	448	465	460
I Løbet af Aaret udslethedes som offentlige:										
som afgaaede ved Døden.....	3	6	7	1	6	6	6	2	5	7
paa Grund af indgaaet Ægteskab for at indgaa Ægteskab	10	4	3	8	14	11	18	11	16	18
som bortrejste til andre Steder for at søge Erhverv ved Løs- agtighed.....	20	12	15	7	1	.	.	2	1	1
anbragte i Tjeneste eller ud- gaaede paa anden Maade...	39	71	57	61	97	126	101	67	85	70
Tilsammen	60	73	73	65	81	91	81	60	61	82
Tilsammen	132	166	155	142	199	234	206	142	168	178
Af de udslethede indførtes paany i Aarets Løb	37	47	30	40	55	80	66	38	56	47
Desuden indførtes i Aarets Løb af Kvinder, der tidligere havde været offentlige Fruentimmer af Kvinder, der ikke tidligere havde været offentlige Fruen- timmer	30	89	67	67	60	69	76	57	47	52
Tilsammen	82	77	78	77	73	77	60	64	60	58
Tilsammen	149	213	175	184	188	226	202	159	163	157
Ialt Antal af offentlige Fruen- timmer i Aarets Løb	457	528	554	573	604	608	588	569	572	570
Antal af Kvinder, som i Aarets Løb have været Genstand for Politiets Undersøgelser som mistænkte for Løsgatighed.	634	580	636	644	668	690	682	667	591	542
Deraf løslodes af Mangel paa Bevis	122	77	97	104	70	84	84	74	61	61
underkastedes Lægevisitation eller producerede privat Lægeattest	512	503	539	540	598	606	598	593	530	481
Af sidstnævnte indførtes efter- haanden som offentlige	112	166	145	144	133	146	136	159	163	157
erholdt Advarsel i Henhold til Straffelovens § 180 og Lov 10/4 1874	236	285	277	313	334	348	308	270	222	
afleveredes til Fattigvæsenet eller hjemsendtes ved Politiets Foranstaltning	400									
isvrigt	87	89	95	82	55	68	69	63	49	
	14	20	24	70	71	46	57	34	53	

Det fremgaar af Tabellen, at Antallet af offentlige Huse i Tidsrummet 1876—85 i det væsentlige har været ens. Det var ved Begyndelsen af Aaret 1876: 46, det varierede i de følgende Aar fra 44 til 41 og var ved Begyndelsen af Aaret 1885: 42.

Derimod har Antallet af offentlige Fruentimmer i disse Huse været i stærk Aftagen. Det udgjorde ved Begyndelsen af Aaret 1876: 160, af Aaret 1878: 193 (Maximum), 1880: 177 og 1885: 112. Det gennemsnitlige Antal Kvinder i de offentlige Huse udgjorde i Maximumsaaret 1878: 4,5, i Minimumsaaret 1885: 2,7.

Formindskelsens Styrke viser sig paa en anden Maade derigennem, at ved Begyndelsen af Aaret 1878 udgjorde de i offentlige Huse boende 47,2 pCt. af samtlige (409) indskrevne, ved Begyndelsen af 1885 kun 24,2 pCt. af de (460) indskrevne. Saaledes var det forholdsvise Antal næsten halveret, hvad der vistnok i flere Henseender maa anses for et stort Gode (jfr. bl. a. Overlæge Rudolph Berghs Beretning for Almindelig Hospital i Aaret 1885, »Hospitalstidende« for 1886, Pag. 925—26).

Samtidig har naturligvis Antallet af privatboende offentlige Fruentimmer været i stærk Tiltagen. Det udgjorde ved Begyndelsen af Aaret 1878: 179 eller 43,8 pCt., ved Begyndelsen af Aaret 1885: 284 eller 61,7 pCt. af samtlige indskrevne.

Foruden de indskrevne Fruentimmer, der ved Aarets Begyndelse vare i offentlige Huse eller privatboende, befandt endel sig i Hospitaler eller Fængsler. Antallet af disse var meget varierende — fra 37 som Minimum i 1876 til 90 som Maximum i 1884 —, men Aarets Begyndelse er jo ogsaa et tilfældigt valgt Tidspunkt.

Ved Begyndelsen af Aaret 1885 var af de 64 Fruentimmer, der da befandt sig i Hospitaler eller Fængsler, de 47 fra offentlige Huse, de 17 privatboende. De offentlige Huse levere altsaa langt det største Kontingent til Hospitaler og Fængsler og afgive allerede derved et Vidnesbyrd til Fordel for de privatboende Fruentimmer. Regner man de nævnte Tal ind under de to Kategorier »boende i offentlige Huse« og »privatboende«, vil dette altsaa noget formindske de privatboendes Overvægt i Aaret 1885, hvad der ligeledes gælder for de foregaaende Aar.

Tabellens andet Afsnit angiver jo Antallet af de aarligt udslettede og Aarsagerne til Udslettelsen. Det fremgaar heraf, at i Tiaaret 1876—85 døde der ialt 49 offentlige Fruentimmer eller ca. 5 om Aaret. Da det Antal Fruentimmer, der i Løbet af et Aar var indskrevet, gennemsnitligt var 562, var Dødeligheden altsaa knapt 1 pCt. (87 pr. 10,000 Levende). Denne Dødelighed svarer omtrent til Dødeligheden for 20—50-aarige Kvinder i København og synes forsaavidt normal. Men det forstaar sig, at man maa være varsom med den Betydning, man tillægger en saadan Dødelighedskvotient som Maalestok for Prostitutionens Dødelighed. Dette har ikke blot sin Grund i, at Tallene ere smaa, og at der mangler detaljerede Opgivelser om Alderen baade for de Levende og de Døde, men ogsaa i, at Antallet af indskrevne i Aarets Løb er endel fluktuerende, og navnlig, at mange indskrevne, naar de blive alvorligt syge af andre Sygdomme end Kønssygdomme, ville opføre sig med at være indskrevne, og saaledes ville belaste Fattigklassen eller i hvert Fald andre Klasser end de Prostitueredes med deres Dødsantal.

Antallet af dem, der udslettedes paa Grund af indgaaet Ægteskab, udgjorde i Tiaaret 1876—85 ialt 113 eller 2 pCt. af de aarligt indskrevne.

Antallet er endel større i det sidste Femaar (1881—85) end i det første Femaar (1876—80), men dette hænger øjensynligt sammen med, at omvendt den Aarsag til Udslettelse, der kaldes »for at indgaa Ægteskab«, optræder langt hyppigere i det første end i det sidste Femaar. Man synes nu at vente med Udslettelse, til Ægteskabet er indgaaet. Lægger man det Antal af 59, der i hele Tiaaret er udslettet for at indgaa Ægteskab, til de nysnævnte 113, bliver det aarlige Procenttal af Giftermaal lidt over 3.

Da Ægteskabshyppigheden for Kvinder imellem 20 og 50 Aar i København er ca. $3\frac{1}{2}$ pCt., synes Forholdet ogsaa her nogenlunde normalt. Men af omtrent samme Grunde som de ovenanførte ved Dødeligheden, maa man være varsom med Procenttallets Benyttelse. Imidlertid er dog altsaa Chancen for at blive gift, naar man er officielt Fruentimmer, adskilligt større end man vel paa Forhaand vilde tro.

Af de andre Aarsager til Udslettelse fremhæves, at gennemsnitlig aarlig 70 à 80 Fruentimmer ombytte deres Virksomhed her med en lignende i Provinserne (eller af og til i Udlandet), og at omtrent lige saa mange udslettes, fordi de ere blevne anbragte i Tjeneste eller ere udgaaede paa anden Maade.

Det er vel navnlig den førstnævnte af disse to Klasser, som for en Del vender tilbage og indskrives paany i Løbet af Aaret. Dette sker, som det fremgaar af Tabellen, med et gennemsnitligt aarligt Antal af 50.

Desuden indskrives aarlig noget over 60 Kvinder, der i tidligere Aar have været offentlige Fruentimmer, og ca. 70 Kvinder, der ikke forhen have været indskrevne.

Den sidste Gruppe er øjensynlig i Aftagen. Den udgjorde 82 i 1876, 77 i 1879, 60 i 1882 og 58 i 1885. Den yirkelige, aarlige Rekrutering af den egentlige Skøgestand er saaledes i Løbet af et Tiaar formindsket med henved en Tredjedel. Hvis denne Bevægelse skulde være mere end forbigaaende, vil den jo blive af indgribende Betydning for Prostitutionsforholdene.

Det hele aarlige Antal af offentlige Fruentimmer var, som det fremgaar af Tabellen, i stadig Tilvæxt fra 457 (i 1876) til 606 (i 1881), derefter har det atter været i nogen Aftagen og har i de sidste Aar holdt sig omkring 570.

Af Tabellens Slutningsafsnit fremgaar det, at i Løbet af det oftnævnte Tiaar var det gennemsnitlig aarlige Antal af Kvinder, som vare Genstand for Politiets Undersøgelse som mistænkte for Løsagtighed, 633. Tallet var i 1876: 634, naaede sit Maximum i 1881 med 690 og sit Minimum i 1885 med 542.

Af disse løslodes gennemsnitlig aarlig 83 (13 pCt.) af Mangel paa Bevis, de øvrige bleve enten underkastede Lægevisitation eller maatte producere privat Lægeattest.

Af den sidstnævnte Gruppe (550) erholdt 288 Advarsel i Henhold til Straffelovens § 180 og til Lov om Foranstaltninger til at modarbejde den veneriske Smittes Udbredelse af 10. April 1874, 73 afleveredes til Fattigvæsenet eller hjemsendtes ved Politiets Foranstaltninger, 146 indskreves som offentlige Fruentimmer.

De 146, der indskreves, ere altsaa indgaaede i de ovenanførte Tal om offentlige Fruentimmer. Det hele gennemsnitlig aarlige Antal af disse var 562, og føjer man hertil 487 ($633 \div 146$), faar man saaledes det samlede Antal af Kvinder — 1049 —, der i Decenniet 1876—85 gennemsnitlig aarlig vare prostituerede eller politimæssigt mistænkte for Løsgtighed.

Selv om man bortser fra de 83, der gennemsnitlig aarlig løslodes af Mangel paa Bevis, bliver der altsaa henvend 1000 Kvinder tilbage, der vare offentlige Fruentimmer eller dog bevisligt og officielt løsgtige (og dermed underkastede Lægevisitation). I 1876 var Tallet ca. 860, det naaede Decenniets Maximum i 1880 og 81 med ca. 1070 og var i 1885 ca. 900.

Vi gaa derefter over til nærværende Undersøgelses egentlige Formaal: at meddele en Række socialstatistiske Data om de 570 Kvinder, der i Løbet af Aaret 1885 vare indskrevne som offentlige Fruentimmer. Det Forespørgselsskema, efter hvilket Udskriften af Protokollerne foregik, begærede følgende Oplysninger:

- 1) Alder (fyldt Aldersaar)?
- 2) Ægtefødt (Æ) eller Uægtefødt (U)?
- 3) Ugift (U), Gift (G), Enke (E) eller Fraskilt (F)?
- 4) Fødested? (Hovedstaden: H, Købstæderne: K, Landdistrikterne: L, Sverige: S, øvrige Udland: U.)
- 5) Hvis født udenfor København, i hvad Alder taget fast Ophold her i Staden?
- 6) I hvad Alder indskrevet? (Hvis hun har været

flere Gange indskrevet, anføres desuden i Parenthes hendes Alder, da hun første Gang indskrives).

7) Hvilket Erhverv havde hun, da hun indskrives? (Tjenestepige: T, Fabrikarbejderske [derunder Trykkeripige, Cigarrullerske etc.]: F, Syerske: S, Vaskeripige: V, Butiksjomfru: B, Daglejerske o. l.: D, andet Erhverv: A).

8) Havde hun Børn, da hun indskrives?

9) Havde hun været straffet for Sædelighedsforbrydelser (S), for andre Forbrydelser (A), for begge Arter af Forbrydelser (S + A), før hun indskrives, eller var hun ikke straffet forinden (Nej)?

10) Havde hun henhørt under Fattigvæsenet, forinden hun indskrives? (Ja eller Nej).

11) Havde hun været under nogen filantropisk eller religiøs Forenings Forsorg, før hun indskrives? (Ja eller Nej).

12) For dem, der ere indskrevne, efter at Loven af 10. April 1874 er traadt i Kraft, efter egen Begæring (B) eller ifølge Loven (L)?

13) Hvis flere Gange indskrevet, hvormange Gange?

Anm. Hvis nogen har været flere Gange indskrevet, referere Svarene paa 7—12, begge incl., sig til Tiden før den første Indskrivning.

Samtlige Rubra bleve med stor Omhu udfyldte, og paa Grundlag heraf meddeles følgende Sammenstillinger af de erhvervede Oplysninger.

De 570 offentlige Fruentimmer fordele sig, ifølge deres nuværende Alder, i følgende Aldersklasser:

Tabel II.

De offentlige Fruentimmer i København
i Aaret 1885,
fordelte efter Aldersklasser.

Under 20 Aar	20—25 Aar	25—30 Aar	30—35 Aar	35—40 Aar	40—45 Aar	45—50 Aar	50 Aar og der- over	Til- sam- men
37	165	177	95	55	26	12	3	570

Ifølge Tabellen er Aldersklassen 25—30 Aar den, der i 1885 har talt det største Antal offentlige Fruentimmer (177). Nær op til denne staar Aldersklassen 20—25 Aar (165).

I Aldersklasserne 20—25 og 25—30 Aar udgjorde den hele kvindelige Befolkning i København den 1ste Februar 1885 henholdsvis 15,158 og 15,832, og i hver af disse Aldersklasser er altsaa mere end 1 af 100 (1,1 pCt.) offentlige Fruentimmer. Af de 37 offentlige Fruentimmer under 20 Aar havde nogle enkelte end ikke fyldt det 16de Aar. I og for sig er dette dog mindre forbavsende, end at et Par Stykker var over et halvt hundrede Aar. I det hele var $\frac{1}{3}$ af Fruentimmerne over, $\frac{2}{3}$ under 30 Aar. Tager man imidlertid det samlede Aldersgennemsnit for alle 570, falder dette i Aldersklassen 25—30 Aar, nærmest det 30te Aar.

Men medens den nuværende Alder saaledes for den allerstørste Del af de offentlige Fruentimmer er ude over den første Ungdom, og Alderen for mangfoldige af dem endog maa kaldes fremrykket, er ganske det modsatte Tilfælde med Hensyn til det Tidspunkt, hvor de ere blevne indskrevne som offentlige Fruentimmer.

Af nedenstaaende Tabel III, der iøvrigt ogsaa omfatter de offentlige Fruentimmers Erhverv paa det Tidspunkt, de indskrives, vil det ses, i hvilke Aldersklasser de 570 Fruentimmer fordelte sig ved deres første Indskrivning.

Tabel III.

De offentlige Fruentimmer i København
i Aaret 1885,

fordelte efter Alder og Erhverv ved deres første Indskrivning.

	Tjenestepiger	Fabriks- arbejdere	Syere	Vaskerier	Dagleiersker	Sangerinder, Modeller	Andet Erhverv	Off. Fruent. i Pro- vinseneel. Udlandet	Hos Foreldrene	Uden Erhverv	Tilsammen
Under 16 Aar.....	» 1	» »	» »	» »	» »	» »	» »	» »	» 2	3	
16—18 Aar.....	8 12	1 »	» 7	» »	» 3	» »	» 6	» 20	57		
18—20 —	18 24	9 1	14 3	5 2	18 80	174					
20—22 —	11 13	16 »	» 8	» 3	1 17	43 112					
22—24 —	13 16	8 6	3 1	7 3	1 35	93					
24—26 —	7 8	5 »	» 5	» 4	3 4	21 57					
26—28 —	4 4	3 »	» 4	» 3	» 4	» 15	37				
28—30 —	1 3	1 1	3 »	» 2	1 7	19					
30 Aar og derover...	» 1	4 1	3 »	» 3	» 3	» 3	18				
Tilsammen	62 82	47 9	47 4	28 18	47 226	570					

Af denne Tabel fremgaar det, at Aldersklassen 18—20 er den dominerende, idet godt 30 pCt. af de offentlige Fruentimmer ere indskrevne i denne Alder. Lidt over 10 pCt. ere indskrevne i en Alder af under 18 Aar, det er før den personlige Myndighedsalder, ialt ere altsaa noget over $\frac{2}{5}$ af de offentlige Fruentimmer indskrevne i en Alder af under 20 Aar, $\frac{1}{5}$ er indskrevet i Alderen 20—22 Aar, og de resterende $\frac{2}{5}$ altsaa i Aldersklasserne over 22 Aar. Men Antallet af indskrevne i disse Aldersklasser aftager fra Toaar til Toaar, og kun 3 pCt. ere indskrevne i 30 Aars Alderen eller derover.

Den gennemsnitlige Alder for Indskrivningen er paa det nærmeste 22 Aar.

Da den gennemsnitlige nuværende Alder ovenfor er

angivet til henved 30 Aar, skulde man antage, at de 570 offentlige Fruentimmer gennemsnitlig have været i Virksomhed i ca. 8 Aar hver. Fuldt saa meget er det dog ikke, da de 22 Aar jo gælder den første Indskrivning og de 30 Aar den nuværende Alder. Endel af de offentlige Fruentimmer ophøre jo imidlertid i nogen Tid med deres Virksomhed og indskrives efter kortere eller længere Tids Forløb paany — helt bortset fra dem, der ere indskrevne paany i det samme Aar, som de ere udslettede (jfr. ovenfor om dette Forhold i Tiaaret 1876—85) —, og den gennemsnitlige Funktions-tid, fra sidste Indskrivning til Dato, for de 570 Fruentimmer var kun lidt over 6 Aar. En detailleret Fremstilling af dette Forhold vil findes paa efterfølgende Tabel:

Tabel IV.

De offentlige Fruentimmer i København
i Aaret 1885

fordelte efter det Antal Aar, der er hengaaet fra deres sidste Indskrivning indtil Dato.

Under 1 Aar	1 Aar	2 Aar	3 Aar	4 Aar	5 Aar	6—8 Aar
71	62	64	52	43	48	82

8—10 Aar	10—12 Aar	12—14 Aar	14—16 Aar	16—18 Aar	18—20 Aar	20—22 Aar
44	36	21	14	7	10	7

22—24 Aar	24—26 Aar	26—28 Aar	28—30 Aar	30—32 Aar	Til- sam- men
1	2	2	3	1	570

Som man vil se af Tabellen, er der offentlige Fruentimmer, der have været i uafbrudt Virksomhed i et kvart Aarhundrede og derover. Dette gælder $1\frac{1}{2}$ pCt. af de 570, der vare indskrevne i 1885. Paa den anden Side havde 71 eller over 12 pCt. kun været i Virksomhed under 1 Aar. Ca. 500 have altsaa været i Virksomhed over 1 Aar. Over 1 men under 5 Aar havde 39 pCt. været i Virksomhed. Godt og vel Halvdelen af de offentlige Fruentimmer havde altsaa fungeret under 5 Aar. 31 pCt. havde været i Virksomhed fra 5 til 10 Aar, 11 pCt. fra 10—15 Aar, 4 pCt. fra 15—20 Aar, $1\frac{1}{2}$ pCt. fra 20—25 Aar og ligeledes $1\frac{1}{2}$ pCt. i 25 Aar og derover.

Det synes utvivlsomt, at hvilke uheldige og sørgelige Sider der end kan være forbundet ved, at henved $\frac{1}{5}$ af de offentlige Fruentimmer, d. e. et Antal af over 100, have været Skøger uafbrudt i fra 10 til 30 Aar, saa viser det i hvert Fald, at et saadant Liv baade i sanitær og ogsaa i andre Henseender kan bæres og maaske endogsaa ganske godt bæres med stor Udholdenhed i mange Aar.

Naar det ovenfor er udtalt, at det angivne Aaremaal for Virksomhedstiden er beregnet fra den sidste Indskrivning indtil Dato, saa beror dette, som sagt, paa, at adskillige offentlige Fruentimmer have været gentagne Gange indskrevne. Ialt have — bortset, som nævnt, fra dem, der ere blevne indskrevne paany i samme Aar, som de udsleddes — 91 været indskrevne 2 Gange, 12 3 Gange og 6 4 Gange. Tilsammen vare altsaa 107 eller henved $\frac{1}{5}$ af de i 1885 indskrevne offentlige Fruentimmer Recidivister, nogle øjensynligt uforbederlige.

— Spørger man nu om, hvad man under ét kunde kalde de offentlige Fruentimmers Fortid, saaledes som denne kan give sig Udtryk i almindelige socialstatistiske Data, da kan der som det første sociale Datum af Betydning nævnes, at af de 570 Fruentimmer var de 488 Ægtefødte, de 82 Uægtefødte. Disse sidste udgøre altsaa $\frac{1}{7}$ af det hele Antal. Antallet af uægtefødte udgør af det hele Antal fødte her i Landet $\frac{1}{10}$, og tager man yderligere Hensyn til den saa meget større Dødelighed i Børneaaarene hos uægtefødte end hos ægtefødte (i det første Aldersaar stiger Dødeligheden i København til det dobbelte hos uægtefødte af hos ægtefødte), vil det indses, at de uægtefødtes Andel af Antallet af offentlige Fruentimmer maa være overordentlig meget større end deres Andel af Befolkningen som Helhed.

Det næste Moment, der kan belyses, er de offentlige Fruentimmers Fødested og dermed deres Indvandringsforhold. Den følgende Tabel angiver Antallet af dem, der ikke ere fødte i København, endvidere de Indvandrede Fødesteder, dernæst Antallet af dem, der ere indvandrede før deres 14de Aar og endelig Antallet af dem, der ere indvandrede efter deres 14de Aar, med Tilføjelse af det Aaretal, der er hengaaet mellem Indvandringen og deres første Indskrivning.

Tabel V.

De offentlige Fruentimmer i København
i Aaret 1885,

som vare fødte udenfor København, fordelte efter Fødested, Indvandringssalder og det Antal Aar, der hengik imellem Indvandringen og første Indskrivning.

	Indvandrede i en Alder af under 14 Aar	Indvandrede i en Alder af 14 Aar el. derover, fordelte efter Antallet af Aar imellem Indvandringen og første Indskrivning.									Ialt Indvandrede		
		Under 1 Aar	1 Aar	2 Aar	3 Aar	4 Aar	5 Aar	6 Aar	7 Aar	8 Aar		9 Aar	10 Aar el. derov.
Fødte i Købstæderne.....	21	9	13	19	10	12	5	7	8	3	4	106	
— Landdistrikterne...	26	7	21	20	16	13	15	8	3	8	4	147	
— Sverig	2	1	3	2	5	4	1	3	2	1	21		
— det øvrige Udland.	1	7	2	2	1	1	3	3	3	3	15		
Tilsammen	50	24	36	43	30	31	25	16	6	11	6	11	289

Ifølge Tabellen er af de 570 Fruentimmer de 289 eller 51 pCt. fødte udenfor København. Af den hele kvindelige Befolkning i København var den 1ste Februar 1885 48 pCt. født udenfor København, saaledes at Forholdene kun er lidet forskellige for de offentlige Fruentimmers Vedkommende.

Det samme viser sig, naar man sammenligner Aldersklasserne, idet baade af de indvandrede offentlige Fruentimmer og af den hele indvandrede kvindelige Befolkning i København de 17 pCt. eller godt $\frac{1}{6}$ var indvandret før det 14de Aar, de øvrige eller henved $\frac{5}{6}$ efter dette.

Hvad Fødestedet angaar vare af de indvandrede offentlige Fruentimmer 37 pCt. fra Købstæderne, 51 pCt. fra Landdistrikterne, 7 pCt. fra Sverig og 5 pCt.

fra det øvrige Udland, medens disse Tal for København som Helhed vare henholdsvis 35, 47, 10 og 8. Der er altsaa et forholdsvis meget stort Antal Kvinder fra Landet, der bliver prostituerede, og forholdsvis faa fra Sverig. Dette sidste synes i første Øjeblik mærkeligt, da man jo er vant til at antage, at det ikke altid er den bedste Tilførsel, der kommer fra Sverig, men at der fra den Kant leveres et endogsaa betydeligt Bidrag til vore deklasserede Fruentimmer. Dette gælder ogsaa de tidligere Stadier paa Usædelighedsbanen og tildels ogsaa paa Forbryderbanen, men en stor Del af de Kvinder, som herved attraperes, sendes tilbage eller føre et for løsgængeragtigt Liv til at komme til at udgøre nogen betydelig Del af den faste Prostitutions Personale i Hovedstaden.

Af de indvandrede Kvinder var, som sagt, godt $\frac{1}{6}$ under 14 Aar. Med Hensyn til de øvrige 239 offentlige Fruentimmer angiver Tabellen, hvor lang Tid der er hengaaet mellem deres Ankomst hertil Staden (efter deres 14de Aar) og deres første Indskrivning.

Det ses heraf, at kun et ringe Antal, 24, ere blevne indskrevne i samme Aar, de ankom hertil, og af disse havde atter 2 været offentlige Fruentimmer i København, 2 i Landdistrikterne og 7 i Udlandet. Af de 14 offentlige Fruentimmer, der efter deres 14de Aar ere indvandrede hertil fra Udlandet (undtagen Sverig), har i det hele Halvdelen været offentlige Fruentimmer i det Land, de kom fra.

Ser man nu bort fra disse 24, der indskreves i samme Aar, som de kom hertil, viser det sig, at af de resterende 215 bleve 36 indskrevne inden 2 Aars Forløb, og ialt 109 eller over Halvdelen inden 4 Aars For-

løb, 72 indskreves imellem 4 og 7 Aar efter deres Ankomst til Byen, 23 imellem 7 og 10 Aar og kun 11 efter 10 Aars Forløb.

Man kan ogsaa se Sagen saaledes, at af samtlige 570 Fruentimmer er $\frac{1}{10}$ Kvinder, der ere indvandrede i en Alder af 14 Aar eller derover og ere blevne indskrevne samme Aar eller Aaret efter, at de ere ankomne til Hovedstaden (her bortset fra dem, der forhen havde været offentlige Fruentimmer), og at over $\frac{1}{4}$ er Kvinder, der ere indvandrede hertil i en Alder af 14 Aar eller derover, og inden 5 Aar efter deres Ankomst ere blevne indskrevne som offentlige Fruentimmer.*)

*) De indvandrede Kvinder, der blive offentlige Fruentimmer, blive det altsaa, som det fremgaar af Texten, i Aarene nærmest deres Indvandring, og stedsø færre blive det, efterhaanden som Aarene gaar. I sin »Einblick in das innere und äussere Leben der Berliner Prostitution« (Berliner Städtisches Jahrbuch I) synes Schwabe (Pag. 64) at være kommen til det modsatte Resultat med Hensyn til Indvandringen og forklarer dette derhen, at Hovedstadens fordærvende Indflydelse demoraliserer de indvandrede Kvinder mere og mere, til de tilsidst helt forfalde. Denne Betragtning er imidlertid næppe holdbar. Har en Kvinde først været her i endel Aar, da har hun skaffet sig Forbindelser, Venner og Bekendte, hun staar ikke mere ene, og er efterhaanden bleven ligesaa hjemmevant som Københavnerinderne. Det er i de første Aar, at Hovedstadens Fristelser ere overvældende, det er ligeledes i disse, hun er mest isoleret i Modgang. Det er derfor ogsaa karakteristisk, at medens de indvandrede Kvinder selvfølgelig endnu i deres Ankomstaar kun sjældent gaa direkte over i Prostitutionen (med mindre da, at de vare offentlige Fruentimmer i Forvejen), saa træde, efter vor Tabel, Halvdelen af de Indvandrede, der isvrigt blive offentlige Fruentimmer, inden et Treaar efter Ankomstaaret ind i Prostitutionen. — Hvilken Indflydelse man imidlertid end vil tillægge Hovedstadens Fristelser, saa maa det dog erindres, at en stor Del af de indvandrede, der blive Skøger, har allerede skejet noget ud paa det Sted, hvor de kom fra, og er draget til Hovedstaden, fordi de ikke kunde blive i Hjemmet,

— Af de foreliggende Oplysninger fremgaar det endvidere, at af de 570 Fruentimmer vare de 544 Ugifte, de 26 Gifte (deraf 1 Fraskilt). Af de Gifte havde 13 Børn, da de indskreves (første Gang), 13 havde ingen Børn; af de Ugifte havde 87 Børn. Saaledes havde af 570 Skøger de 100 Børn, da de første Gang indskreves. Medens dette Faktum vel i anden social Henseende — f. Ex. navnlig for Børnenes Skyld — kan have megen Betydning, er det derimod næppe nogen brugelig Maalestok for den større eller mindre Sædelighed før Indskrivningen. (Jfr. om Antallet af Kvinder her i Landet, der fødte Børn udenfor Ægteskabet, Scharling og Falbe-Hansen, Danmarks Statistik, I. Bind, Pag. 619—24, hvorefter det iøvrigt synes at fremgaa, at Procentantallet af ugifte offentlige Fruentimmer, der før deres Indskrivning havde faaet Børn, ikke er væsentlig større end Antallet af ugifte fødende Kvinder i Forhold til Totalantallet af ugifte Kvinder i Landet som Helhed.)

-- I den ovenstaaende Tabel III findes, som det vil erindres, foruden Angivelsen af de offentlige Fruentimmers Alder, da de første Gang indskreves, tillige Angivelse af deres Erhverv paa dette Tidspunkt. Det vil hurtigt ses, at den talrigste Rubrik, Rubriken »Uden Erhverv«, der omfatter 226 Personer eller 39,6 pCt. af samtlige Fruentimmer, gør et Skaar i de Oplysninger,

og fordi de nu ved Arbejde i den store By ville søge at komme paa ret Køl igen. Dette lykkes ogsaa i den første Tid; efter faa Aars Forløb forfalde de imidlertid paany og ende med at indskrives. Men, som sagt, har en Kvinde allerede været her i flere Aar, da vise Tallene, at hun ikke har mere Chance end de ikke indvandrede for at inddrages i Prostitutionen.

man egentlig søger i Tabellen. Thi vel er det i og for sig betegnende, at ca. $\frac{3}{5}$ af de Kvinder, der indskrives, i Indskrivningens Øjeblik have staaet uden Erhverv og muligvis i en væsentlig Grad derfor have gjort det sidste og det afgørende Skridt paa Prostitutionsbanen — og forsaavidt er Rubriken af megen Interesse —, men paa den anden Side faar man for saa mange færre Kvinder at vide, hvad deres sidste Erhverv har været, før de bleve indskrevne som offentlige.

Tvende andre af Erhvervsrubrikerne frembyde særlige Forhold. Den ene er Rubriken »Hos Forældrene«, der vel ikke angiver noget bestemt Erhverv, men paa den anden Side meddeler den ejendommelige Oplysning, at 47 Kvinder (8,2 pCt), eller af hver 12 offentlige Fruentimmer 1 er udgaaet direkte fra sine Forældres Hjem til Indskrivning. Af disse 47 var Halvdelen under 20 Aar!

Den anden er Rubriken »forhen offentlige Fruentimmer«, der altsaa angiver, at vel er det første Gang vedkommende Kvinder ere blevne indskrevne her i Staden, men at de saa at sige vare praktiserende, da de begyndte deres Virksomhed i Hovedstaden.

Om 2 af Fruentimmerne angives det, at de have været »Sangerinder«; om 2, at de have været »Modeller«.

Om 28 findes kun Oplysningen »anden Virksomhed«, en Oplysning, der i hvert Fald angiver, at Vedkommende har haft en Virksomhed, men ikke specificeret denne.

Tilbage af de 570 Fruentimmer er der altsaa endnu 247. Deraf vare 62 eller $\frac{1}{4}$ Tjenestepiger — 8 under 18 Aar —, 47 vare Syersker, 47 Daglejersker, 9 Vaskeripiger og 82 Fabriksarbejdersker. Fraregnet Ru-

briken »Uden Erhverv« udgøre Fabriksarbejderskerne den talrigste af alle Grupperne, $\frac{1}{7}$ af det hele Antal af offentlige Fruentimmer. I og for sig er det ikke overraskende — Fabriksarbejderskernes Rygte er jo ikke godt —, kun skal det endnu fremhæves, at i Særdeleshed i de yngste Aldersklasser er denne Gruppe stærkt repræsenteret. 1 Fabrikspige indskrives endog under 16 Aarsalderen.

— Der staar endnu tilbage at omhandle de Oplysninger, der ere fremkomne, dels om, hvorvidt de offentlige Fruentimmer, da de indskrives, havde været under Fattigvæsenet eller havde været i Konflikt med Straffeloven, dels om de indskrives, fordi de havde været saaledes straffede, at de, ifølge Loven, skulde indskrives, eller om de vare blevne indskrevne efter egen Begæring.

Naar her Fattige og Straffede ere tagne sammen, er det ikke fordi det ikke indses, at der i og for sig er en væsentlig Forskel paa disse to Kategorier. Men naar en voxen ung Kvinde har været under det offentlige Fattigvæsen, er dette dog en saa væsentlig prædestinerende Egenskab, at den vel i denne Sammenhæng kan tagessammen med Konflikter med Loven, hvor Spørgsmaalet er om de Forhold, der direkte eller indirekte have betinget Indskrivningen som offentligt Fruentimmer.

En hel anden Art af Understøttelse end det offentlige Fattigvæsens er jo den private. Med Hensyn til denne foreligger der Oplysninger om, at af de 570 Fruentimmer havde 36 været under filantropiske eller religiøse Foreningers Forsorg før deres første Indskrivning. Disse 36 tør vel altsaa nærmest betegnes som »forvildede« Piger, som Foreningerne have søgt at frelse, men uden Held. Antallet synes i og for sig ret betydeligt, set fra Pro-

stitutionens Standpunkt. Set fra Foreningernes Standpunkt, kan Tallet jo kun vurderes i Sammenligning med det hele Antal Kvinder, Foreningerne havetaget under Armene. Men at 36 af de i et givet Aar indskrevne, uagtet de have været under saadanne Foreningers Beskyttelse, ere gaaede saa vidt, at de ere blevne direkte Skøger, giver i hvert Fald et nyt Vidnesbyrd om, hvis et saadant behøvedes, til hvilken Grad disse Foreninger ere udsatte for og maa berede sig paa alvorlige Skuffelser.

Idet vi nu vende tilbage til den omtalte Tabel, meddele vi nedenstaaende en Sammenstilling mellem de Kvinder, der havde været under Fattigvæsenet, havde været straffede, havde været begge Dele eller ingen af Delene, i Forbindelse med, om de vare blevne indskrevne ifølge Loven eller ifølge egen Begæring.

Tabel VI.

De offentlige Fruentimmer i København
i Aaret 1885,

fordelte efter, om de vare første Gang indskrevne, før eller efter at Loven af $10/4$ 1874 var traadt i Kraft, og i sidstnævnte Tilfælde om Indskrivningen var sket i Henhold til Loven eller efter egen Begæring, sammenstillet med, om de før Indskrivningen havde været straffede for Sædelighedsforbrydelser eller for andre Forbrydelser, eller om de havde været under det offentlige Fattigvæsen.

	Før første Indskrivning							Andre	Tilsammen
	Straffede for Sædelighedsforbrydelser	Straffede for andre Forbrydelser	Under det offentlige Fattigvæsen	Str. f. Sædelighedsforbr. samt f. andre Forbr.	Str. f. Sædelighedsforbr. samt u. Fattigvæsenet	Str. f. andre Forbr. samt u. Fattigvæsenet	Str. i Sædelighedsforbr. samt f. andre Forbr. samt under Fattigv.		
Indskrevne efterat L. $10/4$ 1874 var traadt i Kraft. Ifølge Loven	97	•	•	44	31	•	25	•	197
Do. Efter egen Begæring..	99	18	9	19	18	5	15	84	267
Indskrevne før L. $10/4$ 1874 var traadt i Kraft. Efter eg. Begær.	2	9	21	1	•	4	2	67	106
Tilsammen	198	27	30	64	49	9	42	151	570

Til Forstaaelse af denne Tabel, maa man for det første minde om Loven mod veneriske Sygdommes Udbredelse af $10/4$ 1874. Dennes Bestemmelser indeholde jo bl. a. dette, at naar et Fruentimmer mistænkes for at søge Erhverv ved Utugt, bliver hun først advaret, jfr. L. af 1874 § 3; dersom Advarslen ikke frugter, men hun fortsætter sin Virksomhed og bringes til Bekendelse derom, bliver hun dernæst straffet, jfr. Straffelovens § 180 og L. af 1874 § 4; fortsætter hun paany efter Straffen, og maa indrømme dette, bliver hun, foruden at straffes paany, efter Straffen endelig indskrevet, jfr. L. af 1874 § 7. (Her er intet Hensyn taget til det Tilsyn, som advarede eller én Gang straffede Fruentimmer blive underkastede.)

Tabellen gør, i Henhold hertil, for det første en Sondring imellem, om vedkommende Fruentimmer er indskrevet, før eller efter Loven af 1874 traadte i Kraft, idet de, der indskrives forinden, alle maa betragtes som indskrevne »efter egen Begæring«.

Men efterat man ved Loven af 1874 havde faaet Lovhjemmel for Indskrivningen, naar visse Betingelser vare indtraadte, maa der altsaa atter skelnes imellem, om Indskrivningen var obligatorisk, eller den fremdeles var »efter egen Begæring«.

Man vil derfor forstaa, at alle de, der findes i den første Kolonne som »indskrevne ifølge Loven«, have været straffede for Sædelighedsforbrydelser, og at omvendt ingen findes i denne Kolonne, der ikke har været straffet for Sædelighedsforbrydelse, da de jo i saa Fald ikke kunde indskrives ifølge Lovens Hjemmel. Nærmest op til disse staa af den anden Kolonne de, der have været straffede for Sædelighedsforbrydelser og

bagefter ere indskrevne efter Begæring, idet Indskrivningen af og til fremkommer, ved at de paagældende Kvinder selv indfinde sig og meddele, at de ønske at indskrives, da de derved i Reglen undgaa den Gentagelse af Straffen, som vilde være indtruffen, hvis de vare blevne grebne og havde maattet gaa til Bekendelse.

Derimod staa de, der ikke have været straffede for Sædelighedsforbrydelser efter Loven af 1874, og dog ere indskrevne efter egen Begæring, som de i fuldeste Forstand frivilligt indskrevne. Men i det hele gælder det jo om hele Gruppen af indskrevne »efter Begæring«, at Indskrivningen først finder Sted, efter at de paagældendes Familie og Paarørende ere blevne adspurgte og anmodede om at tage sig af dem, og først naar disse vægre sig derved, opfyldes Begæringen om Indskrivningen.

Man kan sige, at tvungent indskrevne ere de 197 i første Tværkolonne, frivilligt indskrevne de 267 i anden Tværkolonne, medens de 106 i tredje Tværkolonne, der ere indskrevne »efter egen Begæring«, før Loven af 1874 traadte i Kraft, ere halvt frivilligt, halvt tvungent indskrevne, idet de Regler, der fulgtes før den Tid, ikke tillade en saa skarp Sondring som efter Lovens Ikrafttræden.

Undersøger man nu Tabellen paa en anden Maade, viser det sig, at af samtlige 570 Fruentimmer havde 151 eller godt en Fjerdedel hverken været straffede for nogen Art af Forbrydelse eller været under det offentlige Fattigvæsen før deres Indskrivning.

Af de øvrige 419 havde 353 været straffede for Sædelighedsforbrydelser, 142 for andre Forbrydelser og 130 været under Fattigvæsenet. Det forstaaer sig imidlertid, at man ved at lægge disse Tal sammen kommer

langt ud over 419, da, som Tabellen udviser, mangfoldige af Fruentimmerne faldt ind under to af Kategorierne eller under alle tre.

Af særlig Interesse turde det være et Øjeblik at se bort fra Sædelighedsforbrydelserne og da bemærke, at fraregnet disse havde 51 af de offentlige Fruentimmer været saavel under Fattigvæsenet som straffede for andre end Sædelighedsforbrydelser, at desuden 79 havde været under Fattigvæsenet og 91 været straffet for »andre Forbrydelser«.

Lader man atter Fattigvæsenet ude af Betragtning, resulterer af Tabellen, at, som ovenfor nævnt, 142 af de offentlige Fruentimmer havde været i Konflikt med Straffelovens Paragrafer, bortset fra Sædelighedsparagraferne, før deres Indskrivning.

Vi tro, at disse Momenter er det af Interesse at fastslaa, navnlig overfor Betragtninger over den Indflydelse, selve Sædelighedslovene kunde øve paa Prostitutionsforholdene. Vi mene naturligvis ikke, at fordi en ung Kvinde har været straffet for et Tyveri eller lign. eller endnu mindre, fordi hun har været under det offentlige Fattigvæsen, Springet til at blive indskrevet Skøge ikke skulde være overordentlig stort. Men det synes dog, at Spørgsmaalet om Sædelighedslovenes mulige Andel i Prostitutionens Forøgelse mister en stor Del af sit Grundlag ved de her meddelte Data.

Af de 151 Kvinder, der hverken have været straffede eller været under Fattigvæsenet før deres Indskrivning, vare de 67 indskrevne, før Loven af 1874 traadte i Kraft, og af disse er det muligt, at forskellige, navnlig af de ældre, ere blevne indskrevne med mindre Varsomhed, end man nu vilde anvende.

Der er altsaa 84 Kvinder, som ere indskrevne efter Begæring, efterat Loven af 1874 var traadt i Kraft, uden forhen at have været straffede eller at have været under Fattigvæsenet. Af disse 84 Kvinder ere nogle uægtefødte og have altsaa sandsynligvis ingen Hjem haft, nogle have faaet Børn, uagtet de vare ugifte, nogle vare »uden Erhverv«, da de indskreves, o. s. fr. Men der resterer dog endel, for hvem de foreliggende Oplysninger ingen-
somhelst Antydning give af, hvad der direkte eller indirekte kan have ført dem til at begære sig indskrevne.

Dette betyder jo imidlertid kun, at deres Forhistorie ingen Mærker har sat sig, der have egnet sig til at indrubriceres i disse Tabeller. Ogsaa for de andre Kvinder have vi jo kun faaet konstateret noget af, »hvad man ser«, intet af, »hvad man ikke ser«. Dog turde de Brudstykker, man igennem Tallene har set, være lære-
rige i mere end én Henseende.

En Kreditforening for industrielle Ejendomme.

Af

Dr. Will. Scharling.

Blandt de Vanskeligheder, hvormed vor Industri har at kæmpe og som maa overvindes, dersom den skal naa til en større Udvikling og Fremgang, maa nævnes Vanskeligheden ved at finde en nogenlunde let Adgang til at benytte Kredit uden at betale uforholdsmæssig dyrt derfor eller blive hæmmet for stærkt i sine Bevægelser derved. For at et Lands Industri skal kunne hæve sig op over det rent haandværksmæssige Standpunkt og kunne faa en mere end rent lokal Betydning, behøver den først og fremmest rigelig Kapital. Men denne Kapital maa nærmest søges tilvejebragt ved Hjælp af Kredit. Antallet af dem, der ere i Besiddelse af det mere overlegne industrielle og kommercielle Talent, som udfordres til Styrelsen af en større Bedrift, er kun ringe, og dersom det er en yderligere Betingelse, at et saadant Talent maa være i Besiddelse af en betydelig Formue for at kunne gøre sig gældende, vil Kredsen end yderligere indsnævres. Vor Tid har ganske vist ved Benyttelse af Aktieforetagendets Form søgt at raade noget Bod herpaa, og det har jo ogsaa hertillands vist

sig, at man ved at lade den af et industrielt Talent skabte og indtil et vist Punkt lykkeligt udviklede Bedrift gaa over til et Aktieselskab har gjort det muligt at føre den en langt videregaaende Udvikling imøde. Men selv i saa Tilfælde har det vist sig, at Kreditens Hjælp har maattet paakaldes, og det er et ikke ringe Antal af vore industrielle Aktieselskaber, der have henvendt sig til Laanemarkedet og udbudt deres Obligationer paa dette. Efter Opgørelsen i »Danmarks Statistik« I S. 729 ff. ere ikke mindre end 26 ældre industrielle Virksomheder overgaaede til Aktieselskaber, foruden at 41 industrielle Anlæg fra først af ere skabte som saadanne, hvoraf dog kun 33 bestaa. Det er ialt over 47 Mill. Kroner, som ere blevne anbragte i disse industrielle Aktieforetagender, og deraf imellem 9 og 10 Mill. Kr. som Obligationslaan. Men for det langt overvejende Antal af industrielle Bedrifter eksisterer disse Udveje ikke. Aldeles bortset fra Spørgsmaalet, om det egentlig er ønskeligt, at enhver industriel Bedrift for at naa et noget større Omfang er nødsaget til at gaa over til et Aktieselskab, og om overhovedet industriel Virksomhed særligt egner sig til at drives af Aktieselskaber, er det selvfølgelig kun et mindre Antal, som ved deres Størrelse, almenanerkendte Betydning og iøjnefaldende heldige Udvikling ville have Betingelserne for at kunne gaa over til at blive Aktieforetagender. Og selv iblandt disse er det atter kun de betydeligere, der i Forvejen raade over en stor Kapital, som kunne tænke paa at henvende sig til Laanemarkedet som selvstændige Udbydere af Partial- eller Prioritetsobligationer.

Det langt overvejende Antal af industrielle Virksomheder have da, bortset fra den Kapital, som Familje-

forbindelser og private Bekendtskaber kunne stille til Ejeren's Disposition, kun Adgang til Laanemarkedet igennem de almindelige Kreditforeninger samt gennem Banker og Sparekasser. Men den Kredit, som herigenem bydes dem, er dels meget begrænset, dels meget kostbar, dels endelig temmelig usikker. Forsaauidt en Fabrik eller anden saadan Ejendom, hvis Værdi væsentlig beror paa eller dog væsentlig forhøjes ved den industrielle Virksomhed, som er knyttet til samme og for hvis Skyld den ofte alene eksisterer, søger Laan i en Kreditforening, vil denne vistnok i Almindelighed kun beregne Ejendommens Værdi efter, hvad den vilde være værd, naar den paagældende Virksomhed ikke fandtes, naar denne altsaa maatte standse eller ophøre, — altsaa nærmest kun, hvad Grunden er værd og Bygningerne, for saa vidt der kunde gives dem en anden Anvendelse. Den Kredit, som kan opnaas igennem de almindelige Kreditforeninger, er saaledes i Almindelighed overmaade begrænset. Den Fabrikant, der har Brug for en videregaaede Kredit for at give sin Virksomhed det passende — og det mest frugtbringende — Omfang, vil saaledes fortrinsvis være henvist til at søge Laan i Banker og Sparekasser, og det er vistnok ikke heller saa ringe Beløb, disse have stillet til vor Industris Disposition, hvad der meget maa paaskønnes. Men det ligger i Sagens Natur, at denne Kredit ikke er billig. Herpaa lader der sig nu maaske vanskelig raade Bod; den Omstændighed, at de fleste større industrielle Virksomheder, der altsaa ere beregnede ikke blot paa Afsætning til det omliggende lokale Marked, ere afhængige dels af hyppigt vekslede Konjunkturer, dels af Bestyrerens rent personlige Dygtighed, gør Risikoen ved Udlaan til dem langt større

end ved Udlaan i almindelige faste Ejendomme, og enlige saa billig Kredit som disse ville de derfor ikke let kunne gøre sig Haab om. Men et Spørgsmaal bliver det dog, om der ikke, selv med alt fornødent Hensyn hertil, kunde skaffes dem noget billigere Laan, end de nu i Almindelighed kunne erholde.

Langt værre end Kostbarheden er dog imidlertid den Omstændighed, at den Industridrivende ikke kan regne tilstrækkelig sikkert paa disse Laan. Det ligger i Bankernes og tildels Sparekassernes Natur, at de ikke tør binde deres Udlaan altfor fast i saadanne Foretagender, og at de derfor ikke tør give Udlaanene paa bestemte Aaremaal med deraf følgende regelmæssig Amortisation. Ikke blot er Amortisationen hyppig langt hurtigere, end der ret vel stemmer med den paagældende Forretnings Tarv og dens Øjemed med at optage Laanet, men ikke sjældent ville Laanebestyrelserne, naar ugunstige Konjunkturer og dermed vanskelige Tider for Fabriken indtræde, blive ængstelige og forlange ekstraordinære Afdrag eller opsige Laanene til Tilbagebetaling, — altsaa netop paa et Tidspunkt, da det falder Fabrikanten allervanskeligst at præstere saadanne Afdrag, end sige at forskaaffe sig et nyt Laan til Afløsning af det opsagte. Det er denne Mangel paa Sikkerhed overfor Laangivnerne, som er særlig trykkende og pinlig for mange Fabrikanter og som ofte kunne forvandle trykkende Konjunkturer til rent ud ruinerende. Paa et Tidspunkt, da det netop gælder for ham om ikke at være nødsaget til at forcere Afsætningen til Priser, der ikke lønne sig, nødsages han til à tout prix at skaffe Penge, dersom han ikke skal se sig berøvet den absolute Betingelse for Virksomhedens uforandrede Fortsættelse. Med andre

Ord: paa det Tidspunkt, da han allermest kunde behøve Kredit for at komme ud over Situationens Vanskeligheder, bliver den ham allermest beskaaren og alledyrest.

Det er disse Forhold, som have bragt en lille Kreds af Mænd til at overveje, om der ikke lod sig raade Bod paa disse for vor Industri saa uheldige og trykkende Vilkaar igennem Organisationen af en særlig paa industrielle Ejendomme beregnet Kreditforening. Da man har indbudt mig til at deltage i disse Overvejelser, har jeg derved erholdt en særlig Opfordring til nøje at over tænke Sagen; og jeg har da tillige troet, at det kunde være hensigtsmæssigt at bringe den frem her i Foreningen, dels for mulig igennem en Diskussion at erholde yderligere Bidrag til Opgavens bedst mulige Løsning, dels for at henlede det store Publikums Opmærksomhed paa denne Sag og med al fornøden Fremhævelse af Vanskelighederne ved en for Laangiverne betryggende Ordning af den industrielle Kredit at bringe Muligheden af at overvinde disse Vanskeligheder og af at give det laangivende Publikum den Sikkerhed, som det maa forlange, til at staa klar for det. Dette Sidste kan da kun ske derved, at man gør den Risiko, der er knyttet til Laan i industrielle Ejendomme, til Genstand for en nærmere Undersøgelse for at udfinde den Maade, hvorpaa denne Risiko kan begrænses, ja om muligt bringes til at forsvinde. Thi den allerførste Livsbetingelse for en saadan Kreditforening er jo netop den, at kunne vinde det laangivende Publikums Tillid og dermed dets Tilslutning til Sagen.

Der vil næppe her behøves nogen udførligere Paapegen af den Risiko, som knytter sig til de fleste indu-

strielle Virksomheder. Enhver vil vide at fremføre Exempler nok derpaa, og det selv om han blot indskrænker Betragtningen til de industrielle Aktieforetagender, hvis Historie foreligger Offentligheden. Enhver vil kunne nævne Aktieselskaber af denne Art, som aldrig have givet noget Udbytte, — ja, Selskaber, der efter længere eller kortere Tids Virksomhed have maattet opløse sig med helt eller delvis Tab af Kapital; Enhver vil kunne pege paa Selskaber, som efter i længere Tid at have givet endog meget godt Udbytte, under forandrede Konjunkturer have været ude af Stand til at give Udbytte, uden at det endnu med Sikkerhed kan siges, hvilke deres Chancer ere for Fremtiden. Der er vel endog snarest — især for Tiden — en altfor udbredt og vidt dreven Mistillid til den Stabilitet og Sikkerhed, som industrielle Foretagender frembyde. Hvad der derfor er en særlig Grund til at fremhæve og nærmere paapege, det er, at denne Risiko dog har sine Grænser og at det derfor ogsaa vil være muligt at give en industriel Kreditforening en saadan Begrænsning, at den for det Publikum, hvortil den henvender sig, for Laangiverne, ikke frembyder større Risiko end den, der overhovedet knytter sig til ethvert Udlaan af Penge, og kan byde dem lige saa betryggende Garantier som enhver anden Kreditforening.

Først maa det da overfor den nys nævnte Fremhævelse af Aktieforetagender, der aldrig have givet Udbytte, gøres gældende, at den største og væsentligste Risiko netop knytter sig til nye Foretagenders begyndende Virksomhed, fordi man her staar overfor det Uprøvede og de tilsyneladende bedste og omhyggeligste Forudberegninger kunne strande paa Forhold, som man

ikke har skænket behørig Opmærksomhed. Bortset fra de lettere forudseelige Tab, som kunne flyde af Mangler ved selve Produktionen, indtil denne er indøvet, Mangler, hidrørende enten fra Benyttelsen af uøvede Arbejdere eller fra uprøvede Maskiner o. a. m., som gør Produktet dyrere, end paaregnet, kan det selv for det iøvrigt upaaklagelige Produkt vise sig vanskeligt at finde tilstrækkelig Afsætning, og slige Fejlgreb paa det kommercielle Omraade kunne være lige saa skæbnesvangre som Fejl i selve Produktionen. Men om al Risiko af denne Art kan det simpelt hen siges, at den bør være en Kreditforening aldeles uvedkommende; med andre Ord: den bør holde sig fri for alle Foretagender, som ikke alt have bevist deres Levedygtighed i og for sig, d. v. s., at de arbejde tilfredsstillende og under normale Forhold kunne give et passende Overskud, og den kan ganske simpelt og let gøre det ved at foreskrive, at der til Grund for enhver Taxationsforretning bør lægges Resultatet af mindst 2 å 3 forudgaaende Driftsaar. Det er ikke og bør ikke være en Kreditforenings Sag at medvirke til Grundlæggelsen af nye industrielle Foretagender; dette maa, for saa vidt de overstige Enkeltmands pekuniære Kræfter, overlades til Aktionærer, der med Bevidsthed og med beraad Hu risikere deres Penge i slige Forsøg paa Grund af deres Forventning om et tilsvarende stort Udbytte, som derimod en Kreditforening ikke vilde kunne paaregne nogen særlig Fordel af. Under alle Omstændigheder maatte en Kreditforening overfor begyndende Foretagender, der endnu ikke kunne paavise et bestemt Resultat, indskrænke sin Medvirken til saadanne Laan, som vilde kunne gives efter den Værdi, som

Ejendommen har, bortset fra den industrielle Virksomhed, der skal knyttes til samme.

Selv om man imidlertid begrænser sig til saadanne Anlæg, der ved en vis Tids heldige Virksomhed have godtgjort deres Levedygtighed, ville jo ogsaa disse, som bevist, i ikke ringe Grad kunne paavirkes af vexlende Konjunkturer af forskellig Art, hvorpaa flere af vore Aktieselskaber netop for Tiden afgive slaaende Exempler. Men her maa det da paa den anden Side gøres gældende, at denne Erfaring netop ogsaa viser, at Risikoen ved at give Kredit er mindre, end man tidt er tilbøjelig til at tro. Ikke blot viser jo den Kurs, hvori Aktierne for saadanne Selskaber vedblivende staa, at man til Trods for de forandrede Konjunkturer dog endnu stedse tillægger disse Foretagender en ikke saa ringe Værdi; men navnlig ses det jo, at de Obligationslaan, som flere af dem have optaget, stadig ere blevne forrentede og amortiserede, hvorfor Obligationerne ogsaa i det Hele have kunnet holde en god Kurs. Og særlig gælder det atter her, at en Kreditforening vil kunne undgaa en Del ogsaa af denne Risiko ved at trække visse Grænser for sin Virksomhed. Det vil nemlig ses, at Risikoen er størst for saadanne Foretagender, som enten ere mere eller mindre enestaaende, mere eller mindre monopoliserede, eller som ved deres betydelige Størrelse indtage en mere fremtrædende Plads. Saadanne Foretagender frembyde netop herved Mulighed for under gunstige Forhold at give et ekstraordinært godt Udbytte, men ere da ogsaa lettere udsatte for at berøres stærkt af ugunstige Forhold. Atter her gælder det da, at, da den gode Fortjeneste ikke skaffer Kreditforeningerne nogen særlig Fordel, bør den afholde sig

fra den tilsvarende Chance for Tab, som netop paa Grund af Foretagendernes Størrelse vilde kunne blive særdeles følelige for Foreningen. Med andre Ord: det vil være rigtigt at holde de meget store industrielle Anlæg, der stille betydelige Fordringer til Krediten, udenfor en industriel Kreditforening, og hertil vil der være saa meget mere Grund, som netop deres Størrelse sætter dem i Stand til at optræde som selvstændige Laantagere og selv udbyde deres Partialobligationer paa Markedet. Og at holde dem udenfor kan let ske ved at sætte en fast Begrænsning for Størrelsen af det Laan, der kan gives i et enkelt industrielt Foretagende. Hertil skal jeg senere komme tilbage.

Tænke vi os saaledes den projekterede Kreditforening begrænset til kun at omfatte industrielle Anlæg, der ikke overstige en vis passende Mellemstørrelse og som ved nogen Tids Virksomhed have godtgjort deres Levedygtighed, bliver selvfølgelig herved ingenlunde al Risiko udelukket. Men overfor denne Risiko maa da den Hovedbetragtning gøres gældende, at ganske vist ethvert enkelt industrielt Foretagende for sig er udsat for en større Risiko end f. Ex. en Landejendom eller en Ejendom, der er bestemt til Udlejning, og at endog hvert enkelt Anlæg kan være udsat for at gaa til Grunde eller miste sin økonomiske Værdi, men at den danske Industri i sin Helhed ikke er udsat herfor og næppe synderlig større Risiko undergiven, end al anden Samfundsvirksomhed, tagen som Helhed. Med andre Ord: en Kreditforening bør ordnes saaledes, at den uundgaaelige Risiko falder paa Laantagerne, ikke paa Laangiverne. Dette sker ved det solidariske Ansvar for hine, og der er derfor ingen Tvivl om, at

Foreningen kan og bør organiseres saaledes, at der ingen Risiko for Tab falder paa Obligationsejerne. Obligationernes Forrentning maa altid fuldt ud kunne sikres; denne Fordring maa en industriel Kreditforening kunne opfylde lige saa fuldt som enhver anden Kreditforening. Hovedspørgsmaalet bliver derfor kun, om man kan opfylde den, uden at Foreningen bliver for byrdefuld og risikabel for Laantagerne, hvem det jo maa paahvile ikke blot at sikre Forrentningen af Laan i de Ejendomme, hvis Besiddere blive ude af Stand til selv — midlertidig eller for stedse — at forrente dem, men tillige at dække de Tab, der kunne resultere af de enkelte Laantageres eventuelle Insolvens eller det enkelte Foretagendes nødtvungne Ophør. Ogsaa dette Spørgsmaal maa utvivlsomt besvares bekræftende.

For at paavise dette skulle vi først dvæle ved Betragtningen af de Midler, hvorved Laangiverne, Obligationsejerne, sikres mod Tab. At det i saa Henseende i første Linje kommer an paa, at Taxationerne blive paalidelige og betryggende, er en Selvfølge; men det vilde føre for vidt her at komme nærmere ind paa eventuelle Regler for disse ud over den alt fremhævede Fordring om, at naturligvis Resultatet af Driften i de Aar, Foretagendet har bestaaet i sin nuværende Skikkelse og Omfang, maa lægges til Grund og at der i saa Henseende bør kræves en vis Maximums-Tid, i hvilken det skal have været i Drift. Men selv om man gaar ud fra nok saa gode og paalidelige Taxationer og har Tro paa, at saadanne kunne faas, — har man ikke denne Tro, maa man selvfølgelig opgive den hele Institution som umulig —, saa maa man her bestemt gaa ud fra

den Forventning, at der nu og da vil opstaa Tab ved forandrede Konjunkturer, en uforudset Konkurrence, personlige Forandringer o. a. m., som rammer den enkelte Bedrift eller en vis Art af industriel Virksomhed. Ogsaa andre Virksomheder ere jo udsatte for saadanne Tab; selv Landbruget, som man har været saa tilbøjelig til at betragte som det sikreste og solideste Grundlag for Prioritetslaan, og københavnske Ejendomme have jo vist sig udsatte for ikke ringe Værdisvingninger paa Grund af forandrede Konjunkturer. Men man maa ikke fordølge sig, at Risikoen for slige Tab her vil være større, og man bør derfor ikke gaa ud fra den Forudsætning, som man gaar ud fra ved vore andre Kreditforeninger, at Tab kun ganske undtagelsesvis ville ramme Foreningen. Tvært imod, den bør netop være organiseret paa Forudsætningen om, at der vil opstaa Tab, som maa dækkes. Naar det derfor er den første Opgave, at drage Omsorg for at begrænse Omfanget af de Tab, der kunne lides, saa bliver det den næste Opgave, at skaffe Midler til at dække de Tab, der maa forudses ikke at kunne undgaas, saaledes at Laangiverne ikke paa nogen Maade afficerer deraf.

Risikoen for Tab maa da først og fremmest søges begrænset derved, at der kun gives Laan op til en noget lavere Grænse end den almindelige, idet den vel navnlig bør sættes ved Halvdelen af Pantets Taxationsværdi istedenfor ved $\frac{3}{5}$ af denne, og dernæst ved en stærk og hurtig Amortisation af Laanene — saa stærk, at Laanet allerede i en forholdsvis kort Aarrække kan nedbringes ret betydeligt. Under de hidtil hafte Overvejelser af disse Spørgsmaal har man ment, at Amortisationen burde sættes til 3 à 4 pCt. aarlig, saa-

ledes at altsaa selv det Laan, der gaar lige til Maximumsgrænsen, Halvdelen af Taxationen, i Løbet af 5 Aar normalt vil blive nedbragt til kun at udgøre ca. 40 pCt. af denne Taxationsværdi, i Løbet af 10 Aar til kun at udgøre ca. 30 pCt. deraf. Da der derimod ikke er Grund til bestandig at fortsætte denne raske Amortisation i samme Forhold, gives der Interessenterne Adgang til at paabegynde en ny Amortisation, beregnet paa samme Tidsrum som den første (ca. 35 Aar), naar Laanet er nedbragt til det Halve af den oprindelige Størrelse. En yderligere Begrænsning af Risikoen er, som alt berørt, søgt ved at sætte en Maximumsgrænse for det enkelte Laans Størrelse; denne er tænkt sat ved 200,000 Kr., idet man har haft for Øje, at det ikke er de særligt store industrielle Foretagender, for hvilke Kreditforeningen er bestemt. Da man dog ikke kan finde det rigtigt at begrænse den til Ejendomme, der ikke overstige 400,000 Kroners Værdi, og større Foretagender næppe tør ventes at ville nøjes med Laan af den angivne Størrelse, men formentlig ville søge at faa et ikke amortisabelt Laan forud for Kreditforeningens Laan, har man ment at maatte betinge dette af, at det første ikke overstiger $\frac{1}{4}$ af Ejendommens Værdi, hvorved en Værdi af 800,000 Kr. bliver den normale Grænse for de Ejendomme, som Foreningen omfatter. Større Foretagender ere dog ikke herved udelukkede; men Laanene i dem ville da ikke kunne gaa til $\frac{1}{2}$ af Taxationssummen, og de ville saaledes byde en netop i samme Grad større Sikkerhed, som deres Værdi er større.

Til Dækning af eventuelle Tab maa der derimod tilvejebringes en Garantifond. Denne er tænkt at

skulle udgøre 10 pCt. af Kasseobligationens Værdi og tilvejebringes forlods af Amortisationsbidragene. Med andre Ord: de førte 10 pCt., som en Interessent afdrager paa sit Laan, indgaa i Garantifonden, og først derefter begynder Beregningen af Amortisationen, Afskrivningen paa hans Laan, som da tilsidst suppleres med det saaledes gjorte Indskud i Garantifonden. Forsaa vidt kan det altsaa siges, at det er de sidste 10 pCt. af Amortisationen, der anvendes til Dækning af eventuelle Tab. Betydningen heraf skal strax blive klar; først maa det bemærkes, at Virkningen af, at der lides et Tab paa et eller andet Punkt, bliver den, at Tabet dækkes af Garantifonden og at det derved opstaaede Hul i denne atter maa fyldes derved, at Afdragene paa Laanene midlertidig gaa ind i Garantifonden istedenfor at afskrives. Garantifonden yder saaledes Obligationsejerne Sikkerhed — og formentlig fuld og betryggende Sikkerhed — for, at de ikke ville komme til at lide noget Tab enten paa Grund af Udeblivelse med Renter eller ved Realisation af et Pant under Laanesummens Beløb; Tabet bæres af Garantifonden, der tør forudsættes altid i Stand hertil, og erstattes atter denne af Interessenterne, Pantedeбитorerne, derved, at deres Amortisationsbidrag foreløbig ikke afskrives paa Laanene, men indgaa i Garantifonden i saa stort Omfang, som udkræves til at holde denne paa 10 pCt. af Kasseobligationernes Beløb. De eventuelle Tab, som jeg altsaa mener, at man ikke tør gøre Regning paa at blive helt forskaanet for, men som derfor dog heller ikke behøver at forudsættes som særligt store og betydelige, ville saaledes blive dækkede paa den for Debitorerne mest læmpelige, mindst følelige Maade,

nemlig ikke ved Udredelsen af ekstraordinære Bidrag ud over det regelmæssige aarlige Rentebeløb, som de ere belavede paa at svare, men ved en lille Forlængelse af Amortisationstiden. At dette ubetinget er den læmpeligste Maade at paaligne Debitorerne Tabet, vil yderligere blive klart, naar man betænker, at dette jo i Realiteten vil sige, at et nu indtrædende Tab bliver at betale af dem om 10, 20 eller 25 Aar med det samme Beløb, og at en saadan Forpligtelse til at svare et vist Beløb om 10 eller 20 Aar jo i Øjeblikket repræsenterer en langt ringere Værdi.

Hovedpunktet i Ordningen, hvorved denne Kreditforening særlig adskiller sig fra de hidtil oprettede, bliver da dette, at den større Risiko, som industrielle Foretagender frembyder, mødes derved, at Amortisationstiden ikke er forud nøje bestemt, men bliver længere eller kortere, eftersom Foreningen rammes af Tab. For saa vidt kan det siges, at dette Tab ogsaa kommer til at berøre Kreditorerne, idet den ikke fast bestemte Amortisationstid jo er enstydig med, at der ikke hver Termin amortiseres mindre i Forhold til, som Foreningen maatte have lidt Tab. Men om dette end ikke er uden Betydning for Kreditorerne, saa viser Erfaringen dog, at disse, tage som Helhed, ere temmelig ligegyldige ved, om Amortisationen foregaar noget hurtigere eller langsommere og, kun lægge liden Vægt paa, at der hver Termin udtrækkes netop det samme Antal Obligationer. Og for den enkelte Kreditor har dette endnu mindre Betydning, dels fordi der altid kun er en ren abstrakt Mulighed for, at hans Obligation kunde blevet udtrukket til Indfrielse en eller to Terminer tidligere end det nu sker, og dels og fornemmelig, fordi

dette lige saa hyppigt vilde blive et Tab for ham som en Fordel; hvorvidt det bliver det ene eller det andet, beror jo nemlig ganske paa Markedets Tilstand og Kurs-erne. I Øjeblikket vilde saaledes utvivlsomt de fleste Ejere af Kreditforeningsobligationer helst være fri for at se deres Obligationer udtrukne til Indfrielse. Det er overhovedet et Spørgsmaal, om ikke netop denne fastslaaede Amortisation er en Mangel ved de bestaaende Kreditforeninger og om det ikke netop vilde være i Kreditorernes Interesse, at den blev mindre strængt fastholdt og navnlig opgives, naar Kurserne er over pari.

Det Spørgsmaal paatrænger sig da ogsaa i nær Forbindelse hermed, om det overhovedet er nødvendigt at amortisere de givne Laan helt — et Spørgsmaal, som jo ogsaa er rejst overfor andre Laan. Det maa utvivlsomt siges, at Forholdene efterhaanden have udviklet sig saaledes, at der ved de allerfleste Ejendomme faktisk bestaar en delt Ejendomsret, idet en Del af Værdien ejes af en eller flere Prioritetshavere. Denne Del af Ejendomsretten er i det Hele den sikreste, og op til et vist Punkt endog aldeles sikker. Er der nogensomhelst Nødvendighed for at amortisere denne Del? Forholdet vil jo dog saa godt som altid være det, at den Ejendomsbesidder, der har naaet til at faa et Kreditforeningslaan afviklet, snarest mulig optager et nyt Laan — og i Almindelighed naaer man vistnok næppe til at faa det afviklet, idet man allerede forinden amortiserer det eller gaar over i en ny Serie. Der kunde derfor være Tale om at give Laanet i en dobbelt Form: én Del, t. Ex. op til 25 pCt. af Ejendommens Værdi, som et fast Laan, der ikke amortiseredes, og en anden Del, som amortiseredes, og Amortisationen af denne kunde da gaa saa

meget raskere uden at paalægge Debitor større Byrder. Faktisk kommer imidlertid den her foreslaaede Ordning omtrent ud paa det Samme: enten man ved et Laan paa 50 pCt. af Ejendommens Værdi betragter de 25 pCt. som ikke amortisable og da amortiserer de overskydende 25 pCt. med 6 pCt. aarlig, eller man beregner 3 pCt. af det hele Laanebeløb, kommer ud paa Et. Hvad der altsaa alene maatte fordres, det var, at Amortisationen ophørte, naar man var kommen ned til de 25 pCt.; paa en Maade, men ganske vist ikke fuldt ud, sker dette ved den før omtalte Adgang til at faa Laanet nedskrevet og begynde en ny Amortisation med mindre Beløb. Hvorvidt man foreløbig, forinden man faar nogen Erfaring, kunde gaa videre, er vistnok et Spørgsmaal.

Anerkender man nu, at den her antydede Ordning, — hvortil endnu maa føjes, at det er paatænkt strax at skaffe en Garantikapital af mindst 10 pCts Størrelse tilveje paa særlig Maade, indtil selve Garantifonden ved de suksessive Indskud har naaet en saadan Størrelse —, er tilstrækkeligt betryggende for Laan-giverne, saa staar det Spørgsmaal tilbage, om de angivne Laanebetingelser ikke ville blive altfor trykkende for Debitorerne, og om Foreningen vil kunne vente den fornødne Tilslutning fra disses Side. Hertil maa da svares, at Laanebetingelser — o: Rente plus Amortisation — altid maa blive mere trykkende for industrielle Foretagender end for almindelige Ejendomsbesiddere, men at de ogsaa ere indrettede herpaa. Det, der kan og maa tilstræbes ved en særlig Kreditforening, er ikke at skaffe dem Laanevilkaar, der i deres Helhed ere lige saa billige som i andre Foreninger, men at skaffe dem dels lavere Rente, dels gunstigere Afbe-

talings-Vilkaar, end de nu kunne faa. Foreløbig maa Formaalet blive dette: at give dem en lignende Adgang til Laanemarkedet, som de store Fabriker, der selvstændig kunne henvende sig til dette, have, og at skaffe dem lignende Betingelser som disse. De Betingelser, som forskellige større Aktieselskaber ere indgaaede paa ved deres Laan, stemme da omtrent med de her antydede: en aarlig Rente af 5 à 5½ pCt. og en Amortisation i 20 à 25 Aar — altsaa i Almindelighed en samlet aarlig Rente og Amortisationsydelse af 7 à 8 pCt. Det kan gjerne være, at dette foreløbig ikke bliver stort billigere Laanevilkaar, end Fabrikanten nu kunne opnaa hos Banker og Sparekasser; men der er da den overordentlig store Fordel, at dette er et fast Arrangement, saa at de kunne være betryggede imod Fordring om ekstraordinære Afdrag, naar Tiderne blive mindre gode, eller endog fuldstændig Opsigelse af den hidtil havte Kredit. Men derhos vil utvivlsomt selve Kreditforeningens Existens, naar den først har skaffet sig en Plads paa Laanemarkedet og faaet godtgjort, at dens Obligationer ere lige saa sikre som andre, gøre det muligt at faa selve Renten sat lavere, end den nu er for industrielle Virksomheder.

Spørges der derfor til Slutning: er der Trang til en saadan Kreditforening og tør den regne paa tilstrækkelig Tilslutning fra de Industridrivendes Side, paa en nogenlunde betydelig Tilgang af Interessenter, saa maa efter min Overbevisning begge Spørgsmaal besvares med Ja. Selv om de fleste industrielle Ejendomme alt maatte have opnaaet Laan af omtrent den Størrelse, som de her vilde kunne faa, ere disse dog sikkert for en stor Del saa meget mere byrdefulde eller usikre, at

de i ikke ringe Omfang ville søges afløste af Kreditfor-
 eningslaan af den her omhandlede Beskaffenhed. Og
 efterhaanden som Industrien udvikler sig mere, vil
 Trangen til saadanne Laan blive stedse større; thi
 medens det ikke er Foreningens Sag at hjælpe nye
 Foretagender til at træde ud i Livet, vil det være en
 Opgave for den at hjælpe alt bestaaende Virksomheder
 til en større Udvikling og nye Udvidelser. Og at de
 industrielle Ejendomme, d. e. Ejendomme, hvis Værdi
 tildels beror paa det i dem indrettede industrielle An-
 læg, altsaa ikke blot Fabriker i snævrere Forstand, men
 ogsaa t. Ex. Apotheker, Hoteller, Teglværker o. m. m.,
 afgive en tilstrækkelig stor Basis for en selvstændig Kre-
 ditforening, kan ikke betvivles. En Opgørelse af, hvor
 stor en samlet Værdi de industrielle Ejendomme her i
 Landet have, foreligger ikke. Men tager man i Betragt-
 ning, at den aarlige Produktionsværdi for de i Bayers
 »Dansk Provinsindustri« opførte 1044 industrielle Anlæg
 er beregnet til ca. 62 Mill. Kr., hvorefter man vistnok
 tør antage, at deres egen Værdi er mindst lige saa stor,
 og at Fabrikerne i København med Omegn, der ikke ere
 medtagne, efter den statistiske Fabrikoversigt af 1872,
 udgøre omtr. $\frac{1}{3}$ af hele Landets Fabriker, altsaa i An-
 tal ere omtrent lig Halvdelen af Provinsfabrikerne og
 i gennemsnitlig Værdi utvivlsomt overstiger dem, staar
 man næppe Fare for at overdrive ved at anslaa de danske
 industrielle Anlægs samlede Værdi til rundt 100 Mill.
 Kr. Ja, man vil vistnok, selv om man holder de meget
 store Aktieforetagender, der selvstændig henvende sig
 til Laanemarkedet, udenfor Beregningen, alligevel ikke
 komme langt under 100 Mill. Kr. for de øvrige industri-
 elle Anlæg. Herfra maa nu ganske vist drages endel

af disse, der ikke ere saaledes fast knyttede til den Ejendom, hvori de ere anbragte, at de ville kunne indgaa i den paatænkte Kreditforening; men dette vil dog overvejende netop være de mindst betydelige og i sig selv lidet betydelige Anlæg. Og paa den anden Side maa det erindres, at der er hele Klasser af industrielle Ejendomme, for hvilke Kreditforeningen ogsaa skulde staa aaben, men som ikke ere medregnede i de hidtil berørte Anlæg, saaledes Hoteller og Apotheker. Alene disse sidstes samlede Værdi vil næppe være langt fra 20 Mill. Kr.)* Der kan derfor ikke være Spørgsmaal om, at der jo her frembyder sig en tilstrækkelig Basis for en selvstændig Kreditforening.

Erkender man dette saa vel som, at den vil være af stor Betydning til at sikre og lette den industrielle Udvikling her i Landet, vil man vist ogsaa erkende, at særlig det nærværende Tidspunkt er vel skikket til at bringe den til Live. Paa den ene Side er der jo for Tiden en saadan Overflod paa Laanekapital, at Ejerne nærmest ere i Forlegenhed for at finde en Anbringelse, der kunde holde dem noget skadesløse for de Tab, som Rentekonverteringen har paaført dem. Og paa den anden Side er der i Øjeblikket næppe Fare for, at man skal gaa til en Overvurdering af de industrielle Ejendommes Værdi. Og dette er netop den Fare, hvorfor en saadan Kreditforenings Sikkerhed mest vilde være

*) I en tidligere Afhandling i dette Tidsskrift (1884, S. 38 ff.) er Værdien af de 85 reelle Apothekerprivilegier, bortset fra selve Ejendommens selvstændige Værdi, anslaaet til over 10 Mill. Kr., efter den aarlige Omsætnings Størrelse endog til 13 à 14 Mill. Kr.; medregnes da dels Ejendommenes Værdi, dels de ca. 50 Apotheker med personlig Privilegium, vil man vistnok komme til ovennævnte Tal.

udsat. Den nærværende Tids Mistillid til den nærmeste Fremtid vil netop bidrage til at skabe et meget ædrueligt Grundlag for industrielle Ejendommers Taxation, der utvivlsomt vilde virke til at tilvejebringe en Basis for disse Taxationer, hvorfra man senere ikke saa let kom bort og som i høj Grad vilde betrygge imod Risiko for Obligationsejerne.

Nationaløkonomisk Forening.

Møde Onsdagen d. 19de Januar. Hr. Prof., Dr. **Will. Scharling** holdt det ovenfor trykte Foredrag om Oprettelsen af en **Kreditforening for industrielle Ejendomme**. Foredraget fremkaldte Udtalelser fra Kreditforeningsdirektør **Bilsted**, Professor **Falbe-Hansen** og Etatsraad, Nationalbankdirektør **Levy**.

Direktør **Bilsted** ansaa det for en heldig Tanke af Prof. Scharling at bringe Spørgsmaalet under offentlig Diskussion, forinden det blev ført ud i det praktiske Liv, da man saa kunde faa Lejlighed til at høre de to Faktorer, der skulde mødes i den eventuelle Kreditforening, Børsen og de Industridrivende. Hvorledes vilde Børsen, der paa dette Omraade var »den stille Magt«, modtage disse nye Obligationer? Da Husmandskreditforeningerne i sin Tid bleve oprettede, tog Regeringen Tyren ved Hornene og garanterede deres Obligationer, og dog vare disse Foreningers Panter navnlig under de nuværende Konjunkturer nogle af de solideste, man havde. Tvivlsomt var det under alle Omstændigheder, om en Forening som den foreslaaede overhovedet vilde kunne skaffe sine Obligationer en rimelig Kurs, og man maatte vel erindre, at naaede Obligationerne ikke op i Nærheden af andre Kreditforeningers, var det ensbetydende med, at de vare usælgelige. Hvad de Industridrivende angik, var det vel værd at erfare, om disse ogsaa vilde staa Last og Brast i denne Sag, om de vilde være solidariske og tage mod

Konsekvenserne af Solidariteten. Foreningen kunde nemlig ikke med Nytte bygges over den gamle Læst; her maatte man nærmest tage det Raiffeissenske System til Forbillede, i overvejende Grad lægge Vægten paa Laantageren fremfor paa Pantet, og danne mindre Kredse, mod hvem det solidariske Ansvar i første Instans gjordes gældende, og hvis Bestyrelser vare de egentlige bevilgende og kontrollerende. En enkelt Bestyrelse for den hele Forening kunde umuligt omfatte den nødvendige Sagkundskab paa saa mange forskellige Omraader.

Professor **Falbe-Hansen** troede, at en Kreditforening, betragtet som gensidig Assurance, vilde være heldig for vore Industridrivende. At man her saa noget fremmed paa den var, fordi alle vore hidtidige Kreditforeninger kun vare gaaede i en bestemt Retning. Den af Professor Scharling nævnte Maximalsum for Laan, 200,000 Kr., ansaa Taleren for at være for høj, navnlig strax fra Begyndelsen af. Naar man kun betragtede Laanene som ligefrem Prioritetslaan med det for Øje, hvad de industrielle Ejendomme kunde taxeres at ville være værd til Beboelses-Brug, vilde man ikke behøve at se nøjere paa de Personer, der skulle have Laanene. Det vilde være et Gode for Industrien, om man ved en Kreditforening som den omtalte kunde skaffe den lettere og sikrere Laan. Et Spørgsmaal var det jo, om man kunde faa de Industridrivende til at gaa med i tilstrækkeligt Antal, og om man kunde faa den ny Forenings Obligationer til at gaa i Folk. Det gjaldt om at »starte« den godt; var den først kommen i Gang, vilde det nok gaa.

Professor **Scharling** troede, at Bilsted overdrev det subjektive Moment. Der var dog ganske vist et temmelig stort Antal industrielle Virksomheder, som det ikke vilde være vanskeligt altid at finde de rette Folk til at lede. Man maatte ikke for det subjektive glemme det objektive Moment, navnlig at det jo dog er Prioritetslaan, der her er Tale om. Naar han havde nævnt 200,000 Kr. som Maximum for Laan, havde han kun haft enkelte Tilfælde for Øje. Fordi man kunde give saa store Laan, var man jo ikke

forpligtet til at gøre det. Ved fornøden Aftale med Banker og Bankierer kunde man nok faa Obligationerne startede paa Markedet til en for Laantagerne antagelig Kurs. Sagen havde sine Vanskeligheder, men Grundtanken var god, og den vilde gavne Industrien; — det var dette Hensyn, der havde bevæget ham til at tage sig af Sagen.

Mødets Dirigent, Nationalbankdirektør, Etatsraad **Levy** sluttede Mødet med at bemærke, at de lange Amortisationstider, som man var kommet ind paa, vistnok med Tiden vilde vise sig at være mindre heldige. Hvad den foreliggende Sag angik, bemærkede han, at hvad der ofte trykker Fabrikanterne, er, at der til Fabrikvirksomheden hører saa stor Kapital. Kapitalen omsættes i mange Fabriker kun en Gang hvert Aar; det, Fabrikanten trænger til, er at faa Laan til Driften; Laan i selve Bygningen troede han ikke, der var nogen særlig Vanskelighed ved at faa. Taleren fremhævede, hvor meget Industrien er afhængig af Toldlovgivningen. Hvis vi fik en Toldlov, der fjernede al Beskyttelse, vilde mange Fabriker være ødelagte; ved overdreven Beskyttelse vilde Faren omvendt være den, at der let vilde komme for mange Fabriker. Han sluttede med en Tak til Professor Scharling.

Nogle Bemærkninger om den københavnske Indkomstskat.

Af

V. Falbe-Hansen.

Den københavnske Indkomstskats 25-aarige Jubilæum fejres iaar med en lille Reform af Skatten. Ligningskommissionen, der ansætter de Skattepligtiges Indkomst skal have en lidt forandret Sammensætning m. m. og Offenliggørelsen af Indkomstansættelserne hører op, iøvrigt lader man Skatten staa uforandret.

Naar man efter 25 Aars Erfaring ikke ønsker andet forandret ved en Skat end en lille Ændring af Ligningsmaaden, saa er det en Tillidserklæring, en Anerkendelse af, at den har virket tilfredsstillende. Er en saadan Anerkendelse berettiget? Det synes at være en almindelig udbredt Mening, at Skatten er rigtig i sit Princip, men at den anvendt i Praxis bliver mindre god, fordi man ikke er i Stand til at ansætte Indkomsten rigtigt, og det er da ogsaa i Overensstemmelse hermed, naar man ved den foreslaaede Reform kun vil have Ligningsmaaden ændret, men vil beholde selve Beskatningsmaaden og dens Grundlag uforandret.

Jeg tror, at denne Opfattelse er urigtig. Ganske

vist er Skattens Ansættelse mangelfuld, men selve Skatteprincippet er tillige ubilligt og uretfærdigt, og jeg tror, at man fra Nationaløkonomiens Side ikke bør lade denne Lejlighed passere uden at nedlægge en Indsigelse.

Grundtanken i en Indkomstbeskatning er, at Borgerne skulle betale Skat i Forhold til deres Evne, og man har da ment, at Indkomsten var det rette Udtryk for Skatteevnen. Men dette er uholdbart, Indkomsten er ikke noget rigtigt Udtryk for Skatteevnen og desuden er Begrebet Indkomst i den københavnske Skatte- lov opfattet paa en mindre rigtig Maade. Jeg skal imidlertid ikke indlade mig paa en theoretisk Undersøgelse af, hvorledes Begrebet Indkomst opfattes i Finansvidenskaben og hvilke Modifikationer der bør foretages heri for at komme til et retfærdigt Skattegrundlag. En saadan Undersøgelse er ikke nødvendig; man kan ved ganske almindelige Betragtninger godtgøre, at den københavnske Indkomstskat ikke er retfærdig og ligelig. Ja, de Betragtninger, der ville blive fremstillede i det Følgende, ere ganske vist meget almindelige; men naar man saa ofte hører Skatten berømme som retfærdig i sit Princip, ere de dog maaske ikke overflødige.

Der er, foruden andre mindre Mangler, som jeg ikke skal opholde mig ved, tre Hovedpunkter, hvor den københavnske Indkomstskat er ubillig; det er:

- 1) Skatteskalaen,
- 2) at der ikke gøres Forskel paa Familjeforsørgere og enlige Personer,
- 3) at der ikke tages Hensyn til Indkomsternes forskellige Værdi.

1) Skatteskalaen.

Indkomstskatteloven af 19. Februar 1861 har anerkendt det rigtige Princip, at Skatten ikke bør være proportional med Indkomsten, men til en vis Grad progressiv. Naar Indkomsten stiger, saa stiger Skatteevnen endnu mere. En Indkomst paa 10,000 Kr. har mere end 10 Gange saa stor en Skatteevne som en Indkomst paa 1000 Kr. Er Skatten f. Ex. 3 pCt., saa er de 30 Kr., som udredes af de 1000 Kr., et større Offer for Skatteyderen, udøver et større Tryk paa denne end Udredelsen af de 300 Kr. udøver paa den, der har 10,000 Kr.s Indkomst. Den første maa for at betale de 30 Kr. knappe af paa ligefremme Livsfornødenheder, den sidste behøver kun at indskrænke sit Luxusforbrug for at betale de 300 Kr. Dette Princip er anerkendt af den københavnske Indkomstskat, idet der slet ikke betales Skat af Indkomster under 800 Kr. og gives Moderation til Indtægter mellem 800 Kr. og 2400 Kr. Men denne »Progression«, eller, hvis man er bange for dette Udtryk, lad os saa sige denne »Degression« er ikke tilstrækkelig, den var det næppe, da Loven blev vedtagen for 25 Aar siden, og den er det end mindre nu.

Skatten gaar for det Første for langt ned, thi 800 Kr. aarlig er saa lidt, at en Familjeforsørger, der kun har denne Indtægt, aldeles ingen direkte Skatteevne har. Det er i sin Tid bleven paavist af Professor Scharling*), at 800 Kr. er det mindste, hvoraf en Familie (Mand,

*) Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1881 pag. 197: Om Bestemmelsen af en Familjes Indtægt.

Kone og 3 Børn) overhovedet kan leve, den staar da paa Randen af Fattighjælp.

En Familie, der kun har 800 Kr. eller lidt derover i Indtægt, bør ikke paalægges Indkomstskat; den har ingen Evne til at betale; Kommunen kan i Reglen ikke faa Pengene ind uden at anvende Midler, der baade ere haarde, kostbare at anvende og som opvække Uvilje imod den. Det bør heller ikke glemmes, at Smaafolk gennem andre Skatter yde Bidrag til Kommunen.

I Virkeligheden overholder man heller ikke og kan ikke overholde Lovens Bestemmelse om, at alle, der have 800 Kr. og derover i aarlig Indkomst, skulle betale Indkomstskat. Et Blik paa Skattens Resultat godtgør dette. I Aaret 1885 levede der i København 280,000 Mennesker, fradrages Hustruer og Børn og den øvrige Husstand, der forsørges af andre, og ligeledes Tjenestetyende, der i Reglen kun har meget ringe Indtægt, bliver der tilbage ca. 112,000 Personer, der altsaa skulde være skatpligtige, forsaavidt de havde 800 Kr. eller derover i Indtægt; men efter samme Aars Indkomstansættelser blev kun 37,000 Personer sat i Skat. Hvis denne Ansættelse var rigtig, skulde altsaa $\frac{2}{3}$ af Københavns Familjeforsørgere og andre selvstændigt stillede Personer have under 800 Kr. i aarlig Indtægt, det vil sige, have mindre i Indtægt end hvad der bevislig er det mindste, hvoraf en Familie kan leve. Af de 74,000 Huslejligheder, der findes i København (de 3,300 ledigt staaende Lejligheder ere ikke medregnede) skulle altsaa Halvdelen bebos af Familjer, der staa paa Grænsen af Fattighjælpen. Det er aabenbart urigtigt. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at Tusinder af Personer,

der have over det lovbestemte Skatteminimum, ikke blive sat i Skat. Men er det hensigtsmæssigt og værdigt at have en Lovbestemmelse, der ikke bliver og ikke kan blive overholdt? og mon ikke det bidrager til at svække Skatteydernes Samvittighedsfølelse overfor Lovens Bestemmelser, naar det er vitterligt, at saamange unddrage sig, der dog egentlig burde betale Skat.

Hvor højt man bør sætte Indtægts-Minimum op, kan jo være Genstand for megen Diskussion, det beror tildels paa et Skøn. Hvis man satte det op fra 800 Kr. til 1000 Kr., vilde man i hvert Fald være meget moderat, thi det er indlysende, at i Forhold til Arbejdslønnen og Livsfordringerne er 1000 Kr. nu til Dags ikke mere end 800 Kr. var i 1860, og vælger man 1000 Kr. som Minimum, har man i Virkeligheden ikke forandret Lovens Tanke, men kun ændret Tallet efter de forandrede ydre Livsforhold.

En anden Mangel ved Skatteskalaen er, at den standser for tidligt. Allerede ved en Indtægt af 2400 Kr. indtræder fuld Skat. Tanken maa vel være den, at med 2400 Kr. er en Familje saa velstaaende, at ingen Moderation behøves; Skatten er her kun et Afdrag i det Overflødige, den tages ikke af hvad der er nødvendigt, og fra dette Punkt af voxer Skatteevnen proportionelt med Indtægten. Det turde dog være en Fejltagelse. En Familje med 2400 Kr. i Indtægt kan i vore Dage ikke uden trykkende Savn afse en Skat af 72 Kr. og desuden var 2400 Kr. i 1860 langt mere end nu, vistnok lige saa meget som 3 à 4000 Kr. nu. Den politiske Grænse, som 1200 Rd. dannede i tidligere Tid, maa jo nu snarest siges at ligge ved 4000 Kr. og ved Loven af 2. Juli 1870 om Reg-

lerne for Udskrivning af Indkomstskat til Staten blev Grænsen for Indtrædelsen af fuld Skat ogsaa sat ved 4000 Kr. Det var altsaa omtrent her, Grænsen burde sættes, hvis man vilde følge den Tanke, som ligger til Grund for Grænsebestemmelsen i Skatteloven af 19. Februar 1861 og føre Loven a jour paa dette Punkt. Men iøvrigt er det højst tvivlsomt, om det er rigtigt at sætte en saadan fast Grænse for Indtrædelsen af fuld Skatteprocent. Meningen med at give fuldstændig Fritagelse for meget smaa Indtægter og Moderation for de efterfølgende smaa og mellemstore Indtægter er vel nærmest den, at Skat ikke skal betales af, hvad der er nødvendigt, men kun af det, som til en vis Grad er overflødigt. Skatten skal ikke betales af hele Indkomsten, men kun af den Del, der bliver tilovers, naar først de absolute Fornødenheder ere tilfredsstillende; Skat skal betales af og i Forhold til, hvad man i Finansvidenskaben kalder den »fri Indkomst«. Men denne Tanke fører til, at man fra alle Indkomster, store og smaa, drager et vist Beløb som skattefrit, f. Ex. 1000 Kr. Herved fremkommer der af sig selv en jævn uafbrudt Stigen i Skatteskalaen. Ved de smaa Indtægter er Afdraget forholdsvis stort, men jo højere man kommer op i Indtægten, desto mindre bliver Afdraget forholdsvis, idet det absolut set er uforandret. Den, der har 1000 Kr. i Indtægt, bliver helt skattefri; den, der har en Indtægt af 1200 Kr., betaler Skat af 200 Kr., han faar altsaa en Nedsættelse af de $\frac{5}{6}$; den, der har en Indtægt af 2000 Kr., betaler Skat af 1000 Kr., han faar altsaa kun Nedsættelse af Halvdelen; den, der har en Indtægt af 6000 Kr., faar Nedsættelse af $\frac{1}{6}$ og betaler altsaa Skat af 5000 Kr. osv. Det vilde efter min Opfattelse være

den theoretisk rigtige Fremgangsmaade, men i Finanssager hænger man sig jo ikke i Theorier, og det vilde selvfølgelig være berettiget af praktiske Grunde at foretage en og anden Modifikation heri.

Den næste Indvending, der rejses mod den københavnske Indkomstskat, er, at:

2) Der gøres ikke Forskel paa Familjeforsørgere og enlige Personer.

Ordningen er jo nu den, at Familjeforsørgere som Regel betale samme Skatteprocent af Indkomsten som en enestaaende Person. Lovens § 14 aabner vel en Udsigt til, at Familjeforsørgere i særlige Tilfælde og naar de indgive et paa Grunde støttet Andragende derom til Ligningskommissionen, kunne faa et Afslag i Skatten; men dette benyttes, saavidt mig bekendt, kun meget lidt, og desuden er det, som Spørgsmaalet drejer sig om, ikke, om Familjefædrene saaledes rent undtagelsesvis skal have en særlig Begunstigelse som en Naade, men om de skulle have en almengældende Ret til at faa et Afslag i Skat i Sammenlining med enlige Personer. Det forekommer mig, at der fornuftigvis ikke kan være Tvivl om, at med samme Indkomst har en Familie mindre Skatteevne end en enlig Person, og at jo større Familien er, desto mindre er Skatteevnen. Ved de lavere Indtægter, der ligge under Skatteminimum, eller kun er lidet større end denne, fremtræder Urimegheden undertiden endnu stærkere. Tag f. Ex. to enlige Personer, en Mand, der tjener 700 Kr. aarlig og en Kvinde, der tjener 600 Kr.; efter den nuværende Skattelov ere de begge skattefri, da deres Indkomst hver for sig er under Skatteminimum, men gifter de sig, faa de tilsammen 1300 Kr., og i saa Fald maa de betale

Skat. For Familjer med store Indkomster fremtræder Ubilligheden mindre skrigende, men den er dog tilstede. Det uretfærdige i ikke at tage Hensyn til Familjernes Størrelse ved Indkomstskatten er saa meget større, som flere af de andre Skatter rammer Familjen haardere end enlige Personer. Jeg vil her ikke tale om Stats-skatterne, hvor t. Ex. Familjer ofte betaler mere i Told-afgift end enlige Personer; jeg tænker i denne Forbindelse kun paa de kommunale Skatter. Der kan i saa Henseende peges paa den kommunale Bygningsskat af Beboelses-Lejlighedernes Areal. Den, der har en hel Familje at forsørge, maa have en større Lejlighed og altsaa betale mere i Arealskat end den, der har samme Aarsindtægt, men er ugift.

I de fleste andre Kommuner her i Landet har man givet Familjeforsørgerne en Lettelse i Skatten, bl. a. ogsaa i Nabokommunen Frederiksberg. Bor man f. Ex. i den vestlige Husrække paa Værnedamsvejen, faar Familjeforsørgeren en Skattemoderation, der retter sig efter Familjens Størrelse, men bor man paa den københavnske østlige Side af Vejen, maa der betales fuld Skat. — Og naar saa endda denne Ligestillen af hele Familjer med enlige Personer kunde forsvares med, at det var forbunden med Vanskelighed at gøre Forskel, men det er paa ingen Maade Tilfældet; det er den letteste Sag af Verden. Man kan f. Ex. fra den ansatte Indtægt drage et vist Beløb for Hustruen og ethvert af Børnene, forinden Skatteindtægten fastsættes. Det behøver ikke at være noget stort Beløb, selv blot et Fradrag af 100 Kr. for Hustruen og for hvert af Børnene under en vis Alder, vilde være en stor Lettelse; thi

det vilde rykke Skatteminimum ikke saa lidt lidt op. En Familje med Mand, Hustru og to Børn vilde først blive skattepligtig, naar Indtægten var 300 Kr. over det sædvanlige Skatteminimum. Ved de store Indkomster vilde en saadan Lettelse blive mindre følelig, men her er den heller ikke saa nødvendig, og det forekommer mig ikke at være ubilligt, om man helt op hævede den ved de store Indkomster. Der kunde selvfølgelig angives flere andre Former for Skattelettelser til Familjer, der rettede sig efter disses Størrelse, f. Ex. procentvis Nedsættelse, eller en Inddeling af de skattepligtige i flere Klasser*). Det behøver næppe at til-

*) Som et Exempel paa en Skatteskala, der nærmer sig til, hvad her er opstillet som det Rette, skal anføres den, som benyttes i den norske Kommunebeskatning for Byerne (indført ved Loven af 15de April 1882). Lovens § 25 er saalydende:

Et vist Beløb af enhver Indtægt skal være skattefrit. Ansættelsen af dette Beløb kan bero enten alene paa Størrelsen af den Familje, Skatteyderen har at forsørge, eller tilige paa Indtægtens Størrelse. I førstnævnte Henseende inddeles de Skattepligtige i følgende Klasser: 1ste Klasse omfatter dem, der ikke have Nogen at forsørge; 2den Klasse omfatter dem, der have 1 eller 2 Personer at forsørge; 3dje Klasse omfatter dem, der have mindst 3 og højst 5 Personer at forsørge; 4de Klasse omfatter dem, der have 6 eller flere Personer at forsørge. Ægtefæller medregnes ikke, med mindre det modsatte maatte være bestemt, i hvilket Tilfælde de Skattepligtige, der have højst 3 eller 6 Personer at forsørge, kunne henføres henholdsvis til 2den eller 3dje Klasse. Om det Forhold, hvori de Forsørgede ellers skulle staa til Skatteyderne for at begrunde dennes Hensførelse til den ene eller den anden Klasse, afgiver Kommunebestyrelsen almindelige Forskrifter. Familjens Størrelse den 30te Septbr. lægges til Grund for Klassifikationen.

§ 26. Den skattefri Del af hver Indtægt bestemmes efter følgende Tabel:

føjes, at naar man giver Moderation for Familjer, kan man gaa længere ned med Skatteminimum for enlige Personer, end man ellers vilde kunne.

	I 1ste Klasse	I 2den Klasse	I 3dje Klasse	I 4de Klasse
Skat bortfalder ganske for den Del af Indtægten, som udgør indtil $\frac{9}{10}$ er skattefri af, hvad Indtægten udgør over	200 Kr.	320 Kr.	400 Kr.	480 Kr.
$\frac{9}{10}$ 200 Kr., men ikke over 400 Kr.	320 Kr., men ikke over 480 Kr.	400 Kr., men ikke over 600 Kr.	480 Kr., men ikke over 720 Kr.
$\frac{7}{10}$	400 — 600 —	480 — 600 —	600 — 800 —	720 — 1000 —
$\frac{6}{10}$	600 — 800 —	600 — 800 —	800 — 1000 —	1000 — 1400 —
$\frac{5}{10}$	800 — 1000 —	1000 — 1400 —	1400 — 1800 —
$\frac{4}{10}$	800 — 1200 —	1000 — 1400 —	1400 — 1800 —	1800 — 2400 —
$\frac{3}{10}$	1400 — 1800 —	1800 — 2400 —	2400 — 3200 —
$\frac{2}{10}$	1800 — 2400 —	2400 — 3200 —	3200 — 4000 —
$\frac{1}{10}$	1200 — 1600 —	2400 — 3200 —	3200 — 4000 —	4000 — 5000 —
	3200 — 4000 —	4000 — 5200 —	5000 — 6000 —

Disse Regler for Skattelettelsen ere nødvendig indviklede og tillige, forekommer det mig, lidt utydeligt redigerede, ogsaa kan det vel være tvivlsomt, om ikke Beskatningen gaar for langt ned. Bestemmelserne har kun Interesse som et Exempel paa en Skatteskala, der giver Fritagelse for alle Indtægter og tillige tager Hensyn til Familjens Størrelse.

Man vilde maaske indvende mod de her foreslaaede Skattelettelser — Forhøjelse af Skatteminimum og Moderation efter Familjernes Størrelse —, at det finansielle Udbytte af Skatten derved vilde blive formindsket. Hertil kan svares, at man i saa Tilfælde kun behøvede at sætte Procenten en Ubetydelighed højere op, og selv dette vilde ikke blive nødvendigt, thi den tredje Hovedindvending mod Skatten, som vi nu skulle gaa over til at betragte, kan bedst afhjælpes ved at indføre Foranstaltninger, der forøge Udbyttet af Skatten.

3) Undladelse af at tage Hensyn til Indkomsternes forskellige Værdi.

Naar Finansvidenskaben anerkender, at Indkomsten med visse Modifikationer er et nogenlunde godt Udtryk for Skatteevnen, saa opfatter den i Reglen Begrebet Indkomst paa en anden Maade end den københavnske Indkomstskat. Skatteloven bestemmer Indkomst ikke videnskabeligt, men bogholdermæssigt, den lægger til Grund for Skatten ikke det videnskabelige Begreb Indkomst: de ny fremkomne Værdier, men det bogholdermæssige Indkomstbegreb, o: Netto-Indkomst, hvilket er et blot formelt Regnskabsudtryk, der i sig indbefatter flere Arter af Indkomst, som hver for sig have en forskellig Værdi og en forskellig Skatteevne. Og derhos bliver selve Begrebet Netto-Indkomst i Skatteloven i enkelte Tilfælde taget i en Betydning, der selv fra et Regnskabsstandpunkt næppe kan siges at være aldeles korrekt; den opfatter saaledes Livrenter og lignende Annuiteter fuldt ud som Indkomst, medens de dog tillige ere Amortisation af en Kapital. Jeg skal imidlertid ikke dvæle nærmere ved, hvorledes Begrebet Indkomst rettest bør opfattes, det vilde føre ind paa theoretiske Deduktioner, som ikke høre hjemme paa

dette Sted, og der er saa meget mindre Anledning til at komme ind derpaa, som den københavnske Skattelov selv ikke opstiller nogen Definition af Begrebet, men kun anfører en Opregning af, hvad der er skattepligtig Indkomst. Jeg skal følge den samme Vej og i Stedet for Definitioner og Deduktioner tage nogle Exempler, der hver for sig kunne betragtes som typiske for større Grupper.

Lad os tage to Personer, der hver har en aarlig Indtægt af 4000 Kr. En Læge, der tjener 4000 Kr. aarlig ved sin Praxis, og en Rentier, der ejer en Formue af 100,000 Kr., som giver ham 4 pCt. Rente pro anno. De betale begge den samme Skat, men der er aabenbart en meget stor Forskel paa deres Skatteevne. Lægen, og andre med ham ligestillede, der leve af deres personlige Arbejde, maa lægge op til deres Alderdom, til deres Enke og Børn. Rentieren behøver det ikke, hans Kapital vedbliver at give Indtægt. Skulde Lægen være ligestillet med Rentieren, burde han kunne lægge saa meget op, at det, naar hans Arbejdskraft var forbi, kunde sikre ham og hans Efterladte en lige saa god økonomisk Stilling som før, men for at opnaa det, maatte en betydelig Del af hans 4000 Kr. lægges til Side som Ikke-Indkomst. Lægens Fortjeneste af 4000 Kr. er i Virkeligheden ikke Renindtægt, en stor Del deraf er Amortisation af den Kapital, hans Uddannelse har kostet ham; Rentierens Indkomster derimod fuldstændig Renindkomst. Eller man kunde sige saaledes: Lægen har en Fortjeneste af 4000 Kr., lad os antage i et Tidsrum af 25 Aar, længere vil han i Reglen ikke være arbejdsdygtig; hvilken Kapitalværdi repræsenterer nu dette, hvor stor en Kapital skal der til for at købe 4000 Kr. aarlig i 25 Aar? Med 4 pCt. Rente vil det

komste 65,000 Kr. Det er altsaa kun $\frac{6}{10}$ af den Kapital, som Rentieren ejer. Eller man kan gaa den modsatte Vej og spørge, hvor stor en Livrente vilde Rentieren kunde faa, hvis han ligesom Lægen omsatte sin Kapital til en Livrente? hvor stor en Livrente kan faas for en Kapital af 100,000 Kr.? aabenbart adskilligt mere end den blotte Rente 4000 Kr., og jo ældre Personen er, desto større vilde Livrenten blive.

Eller en Pensionist, der har en Pension paa 2000 Kr. aarlig, er han økonomisk stillet ligesaa godt, har han samme Skatteevne som en Kapitalist, der ejer 50,000 Kr., der giver ham 2000 Kr. i Rente? Og dog betale begge den samme Skat.

Det anførte er kun Exempler, men det er ikke særlige, enkeltstaaende Tilfælde, der ere fremdragne, de repræsentere Befolkningens store Hovedgrupper: de, der leve af deres Arbejde, og de, der leve af Formueindtægt, de, der have mer eller mindre kortvarige Indtægter, og de, der have vedvarende Indtægter. Det er ikke en Gang yderligt tagne Exempler; vilde man have et saadant, kunde man t. Ex. opstille en Person, der ved et helt Livs Arbejde kun fik en enkelt stor Indtægt en Gang for alle — t. Ex. en Mand, der anvendte flere Aars Arbejde paa et stort literært Værk — og som derefter købte en Livrente for den indkomne Sum; han vilde først komme til at betale Skat af Hovedsummen og dernæst baade af dennes Renter og Amortisation.

Den Ubillighed i Beskatningen, som fremtræder i disse Exempler, skyldes den Fejl ved den københavnske Indkomstskat, at den stiller alle Netto-Indkomster lige uden Hensyn til deres forskellige Værdi. Der begaas derved en Uret mod de kortvarige Indtægter,

særlig Arbejdsindtægterne, til Fordel for de vedvarende Indtægter, særlig Formueindtægterne. — Vilde man være retfærdig mod de kortvarige Indkomster, kunde det ske paa den Maade, som blandt andet er foreslaaet af en fremragende engelsk Statistiker, at alle Indtægter blev beskattet efter deres Livrenteværdi. Enhver Indkomst maatte da kapitaliseres efter dens sandsynlige og gennemsnitlige Varighed og af den saaledes udfundne Kapitals Renter skulde Skatten svares. Kapitalisten med de 100,000 Kr. à 4 pCt. blev altsaa sat i Skat for sin fulde Renteindtægt 4000 Kr. Lægen, der havde 4000 Kr. om Aaret ved sin Praxis, fik denne Indtægt kapitaliseret efter dens sandsynlige Varighed, t. Ex. til 65,000 Kr., og skulde svare Skat af denne Kapitals Renter, altsaa af 2600 Kr. osv.

Theoretisk set er denne Tanke forsaavidt rigtig, som der derved vilde blive givet de kortvarige Indtægter fuld Retfærdighed i Sammenligning med de vedvarende Indtægter, derimod kunde der rejses Tvivl, om der ikke ogsaa ved Siden deraf burde gøres nogen Forskel paa Arbejdsindtægter og paa de kortvarige Indtægter, der fremkomme uden Arbejde, og om der ikke i visse Tilfælde burde gives en extra Skattelettelse for de Arbejdsindtægter, der skyldtes en særlig kostbar Uddannelse, thi en stor Del af saadan Indtægt er jo i Virkeligheden blot Kapitalamortisation. Det vilde imidlertid føre for vidt at gaa ind paa saadanne specielle Spørgsmaal. Den foreslaaede Fremgangsmaade, at beskatte alle Indkomster efter deres Kapitalværdi, er desuden, selv fraset de theoretiske Betæneligheder, umulig, thi den er aldeles uigennemførlig i Praxis, baade fordi Indkomsterne i det virkelige Liv ere saaledes sammenblandede, at de ikke kunne

udskilles efter deres Varighed, og fordi det vilde være umuligt at tilvejebringe alle de Oplysninger, der udkrævedes, og uoverkommeligt at udføre de nødvendige Beregninger. Hvis altsaa det var den eneste Maade, hvorpaa man kunde naa til, at der toges Hensyn til Indkomsternes forskellige Værdi, saa maatte man opgive Sagen, saa maatte man nøjes med den nuværende Ordning af Indkomstskatten, eller maaske hellere helt opgive at anvende Indkomstskat og i Stedet derfor ty til andre Skatteformer. Men heldigvis forholder det sig ikke saaledes; der findes flere andre Midler og Veje, ved hvilke man kan opnaa, at Skatten til en vis Grad retter sig efter Indkomstens Art, og hermed kan man, om end ikke komme til fuld Retfærdighed i Beskatningen, saa dog til at hæve de værste af Ulighederne. Her skal kortelig berøres de to mest anvendelige af disse Midler, nemlig Deling af Indkomsterne i flere Klasser og Indkomstskattens Supplering ved en Formueskat.

Deling af Indkomsterne i Klasser.

Som et Exempel paa denne Fremgangsmaade kan nævnes Stats-Indkomstskatten i Italien. Man deler der Indtægterne i tre Klasser. De Indtægter, der helt ere Kapitalindtægt, betale fuld Skat; de Indtægter, der ere en Blanding af Kapitalindtægt og Arbejdsindtægt, betale $\frac{6}{8}$ i Skat; de Indtægter, der ere alene Arbejdsindtægt, betale $\frac{5}{8}$ i Skat. Ogsaa i Schweiz anvendes enkelte Steder en lignende Ordning.

I Praxis vil det ikke være vanskeligt at anvende denne Methode. Man ved jo i Hovedtrækkene nogenlunde Besked med, af hvad Art Folks Indtægter er, i alt Fald lige saa godt som hvor stor deres Indtægt er. I første Klasse sætter man da alle de Personer, der

leve af deres Renter eller af Indtægt af faste Ejendomme, eller hvis afgørende Hovedindtægt er af lignende Natur. I tredje Klasse sætter man alle, der i alt væsentligt kun har deres Arbejde at leve af. I anden Klasse sætter man saa alle andre Personer, der foruden deres Arbejdsindtægt tillige have nogen Kapital, der giver Rente eller Udbytte, og som ikke er altfor ubetydelig i Forhold til den samlede Indtægt. Ved Beregningen af Skatteindtægten giver man derefter de to sidste Klasser et Fradrag, eller, om man hellere vil udtrykke det saaledes, man giver 1ste og 2den Klasse et Tillæg.

Ved en saadan Inddeling i Klasser vilde man paa ingen Maade udtømme alle Forskellighederne i Indtægternes Værd og Værdi; det er indlysende, at der navnlig indenfor 2den Klasse, Indtægter, der skyldes en Blanding af Kapital og Arbejde, vilde findes en stor Mængde Indtægter af højst forskellig Værdi. Men om end den Retfærdighed, der ydes ved denne Inddeling, derfor er ufuldstændig, saa er den dog bedre end den nuværende Ordning, hvor man aldeles ingen Forskel gør.

I flere af vore egne Kommuner anvendes en noget lignende Fremgangsmaade. I Frederiksberg Kommune bruger man saaledes at inddele Indtægterne i tre Klasser; som det normale sætter man Embedsindtægt og lignende sikker livsvarig Indtægt, Formueindtægt faar derimod et lille Tillæg og Forretningsindtægt et Fradrag i Skatten. Saa vidt mig bekendt, gennemføres Tanken dog ikke fuldt paa Frederiksberg, og der kan ogsaa indvendes et og andet mod selve de opstillede Reglers Rigtighed.

Supplering af Indkomstskatten med en Formueskat.

Den anden Maade, hvorpaa man kunde opnaa en retfærdigere Skattefordeling, er ved at dele Skatten i to Dele, en Indkomstskat og en Formueskat. Man maatte da ved Siden af den nuværende Indkomstskat indføre en Skat paa den ydre materielle Formue. Hvor stor denne Formueskat burde være i Forhold til Indkomstskatten, kan være tvivlsomt, det er ikke nødvendigt at komme ind paa dette Spørgsmaal ved denne Lejlighed, lad os foreløbig antage, at den skulde være en Fjerdedel, saa at der t. Ex., naar der krævedes 3 pCt. i Indkomstskat, skulde kræves $\frac{3}{10}$ pro mille i Formueskat (hvilket svarer til $\frac{3}{4}$ pCt. af Formuens Indkomst, naar man gaar ud fra en Rentefod af 4 pCt. p. a.). Ordningen vilde altsaa blive følgende: Alle betale Indkomstskat ligesom nu, t. Ex. 3 pCt., men desuden vilde der af alle, som have Formue over en vis Størrelse, blive krævet en Formueskat af $\frac{3}{10}$ pro mille af Formuens Størrelse. De Personer, hvis hele Indtægt er Arbejdsindtægt eller anden personlig mer eller mindre kortvarig Indtægt, vilde kun komme til at betale én Gang, nemlig alene Indkomstskat; de Personer, hvis hele Indtægt er vedvarende Rente eller andet Udbytte af Formue, ville komme til at betale fuld Indkomstskat og 25 pCt. Tillæg i Formueskat; de Personer, der have Indtægt af blandet Natur, dels Arbejdsindtægt, dels Formueindtægt, ville komme til at betale Indkomstskat og tillige et Tillæg, der retter sig efter, hvor stor en Del af deres Indtægt, der er vedvarende Formueindtægt.

En ensidig Beskatning af Netto-Indkomsten som

den københavnske er ubillig haard mod Arbejdsindtægten; en ensidig Formueskat er ubillig haard mod Formueindtægten og fritager helt Arbejdsindtægten. Man bør derfor lade de to Skatter virke i Forening, de vilde da supplere hinanden og gensidig ophæve hinandens Ubilligheder. En saadan Kombination af Formue- og Indkomstskatter er da ogsaa i den nyere Tid bleven ret almindelig i Udlandet, og vi behøve kun at se hen til vort Naboland Norge for at se den anvendt som den almindelige Kommunebeskatning. Ved Skattens Paa- ligning vil der, naar man anvender passende Lignings- metoder, næppe vise sig synderlig større Vanskelig- heder end ved Indkomstskatten.

Det har ikke været min Mening i Enkelthederne at udvikle, hvorledes en saadan Formueskat burde ordnes, men kun at skitsere den Tanke at forbinde de to Skatter med hinanden, jeg forbigaar derfor alle Side- spørgsmaal, t. Ex. om al Formue bør beskattes, eller kun den, som giver materiel Indkomst, om ogsaa smaa Formuer bør beskattes eller ikke, og hvorledes i saa-Fald Minimalgrænsen bør bestemmes m. m.

Ved at anvende en af de her omtalte to Frem- gangsmaader, enten at dele Indkomsterne i Klasser efter deres Beskaffenhed eller at indføre en Formueskat ved Siden af Indkomstskatten, vil man opnaa at fjerne de værste Uligheder i den nuværende Beskatning og man vil tillige, uden at den ordinære Skatteprocent blev sat op, kunne faa en forøget Indtægt, der kunde dække den Afgang, der maatte fremkomme ved en tidssvarende Reform af Skatteskalaen og en Skattelettelse for Familie- forsørgere.

Indkomstens Ansættelse og Skattelig- ningen.

Den almindelige Mening om dette Punkt gaar i Retning af, at det er Skattens svageste Sted, og det er jo ogsaa en Reform heraf, der tilsigtes ved det forelagte Lovforslag. Imidlertid er det dog nok muligt, at Manglerne overdrives noget. De laveste Indtægter blive ansatte for lavt, det tør betragtes som afgjort; der er, som alt anført, baade mange, der have en Indtægt af over 800 Kr., som dog ikke blive ansatte i Skat, og der er mange af dem, der ere ansatte til en lav Skat, der burde være sat højere; særlig synes det, at mange af de mindre Næringsdrivende, baade Handlende og Industridrivende, ere satte for lavt i Indkomst. Paa den anden Side har jeg fra kompetent Side hørt udtale, at de store Indtægter, især Forretningsfolks Indtægter, ofte blive sat for højt; dem lægger man mere Mærke til og man er tilbøjelig til at overvurdere dem, de blive derfor hyppigst vurderede for højt, og det er vel heller ikke uden Exempel, at større Forretningsfolk selv angive deres Indkomst for højt, for derved at styrke deres Kredit. Denne Antagelse bliver bestyrket ved at se hen paa Totalsummen af Indtægterne. Der var i København i 1885 ialt 37,000 Personer, der blev ansat til Skat, og disses samlede Indtægt blev anslaaet til 98 Mill. Kr. Ved Hjælp af andre statistiske Data kan man skaffe sig et almindeligt løseligt Skøn over, hvor stor Københavnernes samlede Indtægt omtrent maa være. Man kender t. Ex. Forbruget af visse Varer og i hvilket Forhold saadant Forbrug omtrent staar til Indkomsten; man kender Størrelsen af enkelte Indtægtsgrupper og kan derfra slutte sig til andre; man kan sammenligne med

bekendte Forhold i andre Byer o. lign. Ved saadanne Undersøgelser og Sammenstillinger kommer man til det Skøn, at det ser nogenlunde plausibelt ud, at de 37,000 skatydende Personers Indtægt er ansat til henimod 100 Mill. Kr. Hvis man ikke kendte dette Tal og fra andre statistiske Data skulde skaffe sig en Forestilling om det, vilde man omtrent komme til et saadant Resultat. Jeg ønsker ikke her at komme nærmere ind paa disse Beregninger, da de ere saa løse, at de i og for sig kun have ringe Vægt, som et enkelt Udgangspunkt skal jeg kun minde om Magistratens Undersøgelser fra 1875, der udviste, at Københavnernes samlede Udgift til Husleje da var 21,3 Mill. Kr. aarlig, eller Kr. pr. Kv.-Al. Husrum, nu har Byen henved 16 Mill. Kv.-Al. Husrum, og Lejeværdien heraf skulde altsaa være lidt over 30 Mill. Kr. om Aaret.

Antager man altsaa, at Hovedsummen af de ansatte Indtægter er nogenlunde rigtig, og at tillige en Mængde af de mindre Indtægter er ansat for lavt, saa indeholdes heri en Bekræftelse paa, at adskillige af de store Indtægter er ansat for højt. For saa vidt dette virkelig forholder sig saa, kan man paa en vis Maade glæde sig derover, thi den ved Loven fastsatte Skala er, som foran vist, ubillig haard mod de smaa og mellemstore Indkomster og for skaansom mod de store Indkomster. Der burde ved Loven have været ansat en moderat Progression, og det er altsaa for saa vidt et Gode, at der ved Ansættelsen af Indkomsterne fremkommer en Fejl der virker i modsat Retning og af sig selv tilvejebringer den manglende Progression. Men den Progression, der opstaar paa denne Maade, er selvfølgelig vilkaarlig og tilfældig, den rammer med ulige Styrke og i mangfoldige Tilfælde slet ikke.

En anden temmelig almindelig Fejl ved Indkomst-ansættelserne turde det være, at Indtægten af Arbejde og anden personlig Virksomhed oftere bliver ansat haardere end Indkomst af Formue. Den Indtægt, der tjenes ved personlig Virksomhed, lægges der langt mere Mærke til, Arbejdet og Virksomheden gør i de fleste Tilfælde mer eller mindre Opsigt, er mer eller mindre udadvendt — selvfølgelig i overført Betydning; Formueindtægten kommer derimod i en Mængde Tilfælde frem roligt og ukendt. En Person kan sidde ganske stille inde med en ret anselig Formue i Værdipapirer eller Sparekasser, uden at nogen aner det; medens det derimod er vanskeligt for en Person at tjene noget betydeligt ved sit Arbejde uden at det paa en eller anden Maade gør sig gældende udadtil og bliver kendt. Følgen heraf er, at Arbejdsindtægten bliver draget bedre frem til Beskatning end Formueindtægten, og særlig gælder det selvfølgelig om alle de Indtægter, der som Gage eller lignende tilfalde Embedsmænd eller Folk, der ere ansatte i større private Institutioner eller Forretninger. — Her er Virkningen den modsatte af, hvad den var i forrige Tilfælde; der mildnede Fejlen ved Ansættelserne til en vis Grad Fejlen ved Lovens Bestemmelser, men her forstærker Ansættelsen den Uretfærdighed, som allerede ligger i Loven. En Embedsmand t. Ex., eller en Læge, eller en almindelig Arbejder skal efter Loven betale lige saa meget i Skat af sin Indtægt som en Kapitalist, uagtet hans Indtægt har langt mindre Værdi, og denne Ubillighed bliver yderligere forstærket derved, at Kapitalistens Indtægt i en Mængde Tilfælde ikke kommer fuldt frem, fordi Ligningskommissionen intet véd om hans Formues Størrelse.

— At paavise Mangler ved Skatteansættelsen er let nok, vanskeligere er det at angive Midler til at forbedre dem. Jeg tror, at en af Grundene til, at Skatteansættelsen er saa mangelfuld, er den, at Selvangivelser ikke benyttes i større Udstrækning. Omtrent $\frac{1}{3}$ af de Skattepligtige angive ikke selv deres Indkomst, men ansættes af Ligningskommissionen. Mon det ikke vilde være heldigt, om de Skattepligtige paa en eller anden Maade blev tvungne til i langt større Udstrækning end nu at benytte Selvangivelse? Folk holde dog ikke af at lyve med Navns Underskrift, og de udsætte sig jo for at blive straffet, hvis det kommer op. Der er ganske vist adskillige, der ikke kunne opgive deres Indtægt, der er Folk, som ikke have Forestilling om, hvad de tjene, og der er Folk, som ikke forstaa, hvad der menes med Indkomst, undertiden opfatte de Indkomst som det, der bliver tilovers efter at det nødvendige Forbrug er afholdt. Der fortælles om en Gaardskarl paa en Gæstgivergaard i Vestergade, at han skrev paa sin Skatteblanket »slaar lige til«; Indkomst var efter hans Mening kun det, som han kunde sætte i Sparekassen, og der er ikke Faa, som ere af samme Mening. Det vilde derfor næppe være rigtigt ligefrem at paabyde Selvangivelse som Pligt, men der er jo mange andre Midler, hvorved Skatteyderne kan opmuntres til selv at angive.

Der er et andet Hjælpemiddel for Indkomstansættelsen, der, saavidt Forf. bekendt, ikke anvendes i København i saa stor en Udstrækning, som det vistnok kunde og burde; og som andetsteds bliver benyttet med bedre Virkning, det er at støtte sig til visse ydre Holdepunkter, t. Ex. Størrelsen af en Familjes Tyendehold, dens Udgifter til Husleje o. lign. Ogsaa Bestemmelsen i Loven

af 19. Februar 1861 § 10: »Alle offentlige Myndigheder, herunder indbefattet Bestyrelser for Banker, Assurance-selskaber, Aktieselskaber, Kreditforeninger og deslige, ere pligtige til at meddele den i § 12 ommeldte Ligningskommission de Oplysninger, der af den maatte forlanges som fornødne til Opfyldelsen af deres Hverv, saasom Fortegnelser over Gagen, over de paa Navn noterede Obligationer eller Aktier, thinglæste Panteobligationer, de i Overformynderiet indsatte Kapitaler og deslige«. Ogsaa denne Bestemmelse burde maaske baade søges givet en noget videre Udstrækning ved en Lovforandring og tillige anvendes paa en mere energisk, mere omfattende og mere rationel Maade end det, saavidt Forf. bekendt, nu er Tilfældet. [De forøgede Udgifter for Skattekontoret, som fremkom herved, vilde sikkert være vel anvendte.]

Et vigtigt Middel til at forbedre Skatteansættelsen er endelig det, som det forelagte Lovforslag sigter hen paa, nemlig en Deling af Byen i mindre Distrikter, saaledes at der for hvert Distrikt udnævnes særlige Ligningsmænd, som ansætte de skattepligtige Beboeres Indkomst i deres Del af Byen. Denne Foranstaltning vil tilføre Ligningskommissionen en Mængde ny personlige Kræfter, som kan lette den det nu næsten uoverkommelige Arbejde og gøre det muligt at foretage mere indgaaende Undersøgelse og Kontrol, og den vil tilføre Kommunerne netop de Kræfter, som den mest trænger til, Folk med nøje lokal og personel Kendskab til hver enkelt lille Bydel.

En anden Forandring, som Lovforslagets Vedtagelse vil medføre, er, at den trykte Fortegnelse over Skatteyderne og disses Indkomstansættelse og Skat, som

Magistraten hidtil har ladet udarbejde og sælge (cfr. Lovens § 17) vil bortfalde. Fortegnelsen over Indkomstansættelserne har utvivlsomt gjort sin Nytte, den har skærpet Publikums indbyrdes Kontrol og har bidraget til, at Selvangivelserne ikke blev for lave, men paa den anden Side har den noget odiøst ved sig og er ofte bleven misbrugt til uberettiget Øjemed, det kan derfor være rimeligt, at den bortfalder, naar Ligningen bliver saaledes forbedret, at den ikke længer behøves; Listerne over de Skattepligtige og deres Indtægt ville desuden ogsaa i Fremtiden komme til at ligge fremme i en vis Tid, de ville blot ikke blive trykte og publicerede.

De Forandringer, som Lovforslaget vil indføre, ere saaledes vel i og for sig forstandige og bifaldsværdige, men de ere saa ubetydelige og underordnede i Sammenligning med de andre store Mangler, som iøvrigt hæfte ved Skatten, at man maa undre sig over, at de alene ere blevne fremdragne, og at man ikke har benyttet Lejligheden til at tage ogsaa de andre større og vigtigere Spørgsmaal op.

ni
P
pa
og
R
de
ni
Ga
ra
va
Sk
ma
all
dis
K
Ud
øn
lig

Br
(75)

sin

Ny Literatur.

Studentersamfundets Retshjælp for Ubemidlede. Aarsberetning for 1885—86. Kbh. 1886. 38 Sider.

Enhver, der er bekendt med den Virksomhed, der udfoldes paa de »billige Skrivestuer« og af »juridiske« Kommissionærer, og som ved, hvorledes Menigmand i sin Ukyndighed med Retsforholdene og sin Sky overfor Avtoriteterne betaler for denne Virksomhed, vil med største Interesse læse Beretningen om den smukke Kærlighedsgæring, som er sat i Gang ved Retshjælpen for Ubemidlede. Paa enkelte Omraader synes allerede Skrivestuerne og Kommissionærerne at være saa godt som helt fortrængte, saaledes i Sager om Skilsmisse eller Separation, og om Alimentationsbidrag, og man maa haabe, at det samme snart vil blive Tilfældet paa alle andre Omraader, hvor Menigmand trænger til en juridisk Haandsrækning. At denne Virksomhed, som enhver Kærlighedsgæring, har den største Betydning for dens Udøveres personlige Udvikling, er en Selvfølge, og det var ønskeligt, om alle de juridiske Studerende kunde faa Lejlighed til en kort Tid at tage Del i Arbejdet.

H. W.

A. Schöffle, Socialismens Kvintessens. Oversat af V. Brückner. Kolding. Konrad Jørgensens Forlag. 1886. (106 S.) (75 Øre.)

Det berømte lille Skrift har nu, saa mange Aar efter sin første Udgivelse, fundet en dansk Oversætter. Over-

sættelsen er foretagen efter Originalens niende Oplag; man finder derfor ikke i Oversættelsen det karakteristiske Slutningsafsnit, hvormed Originalens første syv Oplag var forsynede; det er blevet afløst af et andet, ogsaa paa sin Vis karakteristisk Slutningsafsnit. Medens Schäffle oprindeligt sluttede med at pointere, at de og de Vederstyggeligheder, der populært tillægges Socialismen, ikke naturmæssigt hører sammen med den, — slutter han nu med at accentuere, at Socialismen er idel Vederstyggelighed. I Mellemtiden havde han offentliggjort sin »Aussichtslosigkeit der Sozialdemokratie«, — et Skrift, der tydeligt nok nødvendiggjorde en Modifikation af det kompromitterende Afsnit i »Kvintessensen«. Den preussiske Embedsmand, der i sin Tid fandt paa at sætte »Kvintessensen« paa den socialdemokratiske Index, vilde sikkert være bleven forskaaet for dette Fejlgreb, naar »Kvintessensen« i Stedet for sit oprindelige havde haft sit nuværende Slutningsafsnit.

H. Bahr, die Einsichtslosigkeit des Herrn Schäffle. Drei Briefe an einen Volksmann. Zürich, 1886. Verlags-Magazin. (95 S.) (1,20 M.)

Schäffle gav sine »tre Breve til en Statsmand« Titlen »die Aussichtslosigkeit der Sozialdemokratie«. Bahr svarede med »tre Breve til en Folkemand« om »die Einsichtslosigkeit des Herrn Schäffle«. En forsaavidt heldigt valgt Titel, som den ikke blot giver et Begreb om Modskriftets Indhold, men ogsaa om dets Tone. Stærkt personlig er Tonen. Schäffles »Aussichtslosigkeit der Sozialdemokratie« siges af sin Forfatter at være et Supplement til hans berømte lille Skrift »Quintessenz des Socialismus«, »zur Ergänzung der Quintessenz etc.«. I Virkeligheden gjør det dog snarere Indtryk af at være et — pater peccavi! Det lyder maaske ikke saa godt, naar Bahr kalder »die Aussichtslosigkeit etc.« en — »Ministerdissertation«, et Skrift, der har den Opgave at faa det fatale »a. D.« efter Schäffles Ministertitel til at falde; —

men, ærligt talt, der er adskilligt, der giver Bahrs (maaske smagløse) Insinuation en vis indre Sandsynlighed. Hvorom alting er, — finder man ikke Bahrs Skrivemaade og hans (noget langtrukne) Vittigheder heldige, maa man dog i ethvert Fald indrømme ham polemisk Dygtighed. En Række af Selvmodsigelser har Schäffle ubestrideligt paa sin Samvittighed. Det har Bahr vist ved Citater af »die Aussichtslosigkeit« sammenholdte med Citater af tidligere Udtalelser af Schäffle.

Schönberg, Handbuch der Politischen Oekonomie. Zweite stark vermehrte Auflage. I—III. Tübingen 1885—86. Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung.

I 1882 udkom dette store Værks første Oplag, og allerede tre Aar efter maatte der tages fat paa Udgivelsen af et nyt; — deri ligger der et tilstrækkeligt tydeligt Vidnesbyrd om den Anerkendelse, det har fundet, og om at den ikke ringe Pris (første Oplag 40 M., andet M. 61,20 indb.) ikke har hindret dets Udbredelse. Det ny Oplag vil ganske sikkert ogsaa finde sin Vej. De forskellige Afsnit i den oprindelige Udgave er i den ny blevne grundigt reviderede og supplerede, forsynede med Literaturoplysninger, historisk og statistisk Stof. Helt ny Afsnit er desuden komne til, f. Ex. om Priser og Told paa Landbrugsprodukter, Befolkningspolitik, Kolonisation og Udvandring, om det kommunale Finansvæsen, om Sikkerhedspolitik, om Undervisningsvæsen o. m. a. De ny Afsnit er lige saa vel som de gamle leverede af Tysklands første økonomiske Autoriteter: i alt et Par Dusin af Tysklands bedste Navne har medvirket ved Udgivelsen. Et af den første Udgaves Navne er dog forsvundet i denne anden: Brentanos. I Stedet for ham behandler nu Schönberg Arbejdsspørgsmaalet. — Ved alle disse Forøgelse er Værket voxet op henimod de 3000 Sider, — meget store, tættrykte Sider, — fordelte paa tre Bind. Var allerede den første Udgave et

overordentligt nyttigt Værk, saa gælder det selvfølgelig i endnu højere Grad om den anden Udgave.

Dr. A. Menger, das Recht auf den vollen Arbeitsertrag, in geschichtlicher Darstellung. Stuttgart, Verl. d. J. G. Cotta'schen Buchh. 1886. (171 S.) (3 M.)

Dr. Anton Menger, Prof. juris ved Universitetet i Wien, har udgivet dette meget anbefalelsesværdige Skrift som Fragment af et større Værk, i hvilket han vil fremstille Socialismen som Retssystem. »Først naar de socialistiske Ideer skalles ud af de endeløse økonomiske og philanthropiske Betragtninger, der udgør den socialistiske Literaturs Hovedindhold, og forvandles til ædruelige Retsbegreber, vil de praktiske Statsmænd være i Stand til at erkende, hvorvidt den gældende Retsorden bør omdannes i de lidende Klassers Interesse. I denne juridiske Bearbejdelse af Socialismen ser jeg den vigtigste Opgave for vor Tids Retsfilosofi; dens rigtige Løsning vil væsentlig bidrage til, at de nødvendige Ændringer i vor Retsorden fuldbyrdes ad den fredelige Reforms Vej.«

Socialisterne opstiller enten den Fordring, at det fulde Udbytte af Arbejdet udleveres Arbejderne, eller den Fordring, at der sikres Individerne en menneskeværdig Existens. Da det nu imidlertid er umuligt at tillægge den første Fordring nogen absolut Gyldighed, eftersom en Mængde Individer ikke kan arbejde og dog umuligt kan jages ud af Samfundet, og da ogsaa Trangen i mange Tilfælde vilde være en højst ufuldkommen Fordelingsmaalestok, søges de to nævnte Fordringer i Almindelighed kombinerede paa en eller anden Maade; kun maa det hævdes: at den bestaaende Fordeling, der er baseret paa Magtforhold, skal afløses af en af økonomiske Formaal behersket Formueret. Som en Modifikation af »Retten til Existens« fremtræder »Retten til Arbejde« (*droit au travail*). I sin Indledning karakteriserer Forf. kortelig »Retten til det fulde Arbejdsudbytte«, »Retten til Existens« og »Retten til Arbejde«.

»Retten til Existens« agter han senere at behandle; i det foreliggende Skrift holder han sig foreløbig blot til »Retten til det fulde Arbejdsudbytte«. Han viser, hvorledes Fordringen herom historisk har udviklet sig i Løbet af hundrede Aar, fra Godwin, Hall, Thompson, over Saint-Simonismen og Proudhon, til Rodbertus, Marx, L. Blanc, Lassalle, den konservative Socialisme i Tyskland og det engelske Socialdemokrati. Den umiddelbart af Kilderne øste historiske Fremstilling er særdeles værdifuld, saa meget mere fordi, som Forf. rigtigt siger, den historiske Bearbejdelse af Socialismen befinder sig i en Tilstand, der ikke er Videnskaben værdig. Forf. ler ad Prioritetsstriden mellem Marx og Rodbertus: hverken den ene eller den anden af disse Forfattere er original: Marx har i Hovedsagen taget sin Merværdi-Theori fra Thompson; Rodbertus staar under Saint-Simonisternes og Proudhons Indflydelse, — men begge Forfattere fortier klogelig deres Kilder; havde de nævnt dem, eller havde Ukendskabet til den ældre engelske og franske Socialisme været lidt mindre, vilde der aldrig være blevet noget af en Prioritetsstrid mellem dem, eftersom hverken R. eller M. kan stille noget holdbart Prioritetskrav. Prof. Menger udtrykker sig noget skarpt, og, forsaavidt Rodbertus angaar, næppe ganske retfærdigt; thi Rodbertus var i alt Fald sikkert i god Tro, naar han talte om sin egen Originalitet. Ligeoverfor Marx og Engels, der jo altid selv anslog en saa anmassende Tone, er de velmente Hib, som Menger uddeler, mere berettigede.

Med de nu bestaaende Ejendomsformer er »Retten til det fulde Arbejdsudbytte« uforenelig. Under en rent kommunistisk Ordning, med Fællesejendom og Fællesbrug, vilde »Retten til Existens« snarest passe som Fordelingsprincip. Hvor derimod Fællesejendom og Særbrug findes, vil det i det foreliggende Skrift omhandlede Krav kunne komme til sin Ret. Forf. slutter sit fortræffelige Arbejde med at advare imod Forholdsregler, der kunde bidrage til at forøge de besiddende Klassers arbejdsløse Indkomst og derved drive Samfundet endmere henimod den gabende Afgrund.

A. Shaw, Ikaria. Ein Beitrag zur Geschichte des Kommunismus. Autorisierte Ausgabe. Deutsch von M. Jacobi. Stuttgart. Verlag von Robert Lutz. 1886. (139 S.)

En meget tiltalende Fremstilling af Forsøgene paa i Amerika at virkeliggøre Cabet's Ikarien. Ikarien hører blandt de kommunistiske Samfund, der har holdt sig længst: det grundlagdes i 1848 (i Texas), og Rester af det findes endnu (i Jowa og Kalifornien). Den amerikanske Forfatter fremstiller de talrige Omskiftelser, Ikarien har været underkastet, paa en meget interessant Maade, og giver et sympathetisk Billede af flere af Samfundets ledende Mænd, uden dog at forfalde til noget »Schönfärberei«. Ikariens Historie beretter om utallige Skuffelser, om Nød og Elendighed, Kiv og Strid; — men den fortæller os ogsaa om Energi, Opofrelse, Troskab, om Tro, Haab og Kærlighed, — kun ikke om Tro i religiøs Forstand. Blandt de talrige socialistiske Experimenteer i Amerika hører Ikarien ikke til de mindst lærerige, ikke til de mindst sympathivækkende.

C. A. Schramm, Rodbertus, Marx, Lassalle. Sozialwissenschaftliche Studie. Verl. v. K. Viereck. München (s. a.), (90 S.)

Kun Rodbertus faar en lidt udførligere Omtale i dette rent populære lille Skrift. Som Videnskabsmand sætter Forf. Rodbertus øverst; men som praktisk Agitator staaer Lassalle over alle; thi for Marx's Fortjenester af den praktiske Agitation giver Forf. ikke meget. »Hvor stor en Indflydelse end de store Tænkere, R. og M., har haft paa Socialvidenskabens Udvikling, saa har de dog — lykkeligvis — kun kunnet øve liden Indflydelse paa den tyske Arbejderbevægelses Opstaaen og Fremgang. Havde Lassalle rettet sig efter Rodbertus's Ønske og renonceret paa Dannelsen af et politisk Parti, vilde Bevægelsen for længe siden have tabt sig i Sandet. Havde han været saa uforsigtig strax fra Begyndelsen af at aabenbare sit endelige Maal og havde han reproducet Marx's kommunistiske Manifest,

vilde han vel have kunnet samle en lille Hob Sammensvorne om sig, men nogen Arbejderbevægelse vilde han ikke kunne have kaldet til Live. Men det har han ikke gjort og han kom da til at udrette langt mere for Kulturudviklingen og for Arbejderne end Rodbertus og Marx tilsammen tagne. Ja man kan ligefrem bevise, at disse to Mænd har Lassalle at takke for deres Berømmelse.« — Skriftet indeholder endel berettigede Udfald mod det modbydelige Afguderi, Karl Marx i visse Dele af den socialdemokratiske Lejr er Genstand for.

O. Mühlbrecht, Wegweiser durch die neuere Literatur der Staats- und Rechtswissenschaften. (Abgeschlossen am 1. Juli 1885). Für die Praxis bearbeitet. Berlin, 1886. Puttkammer & Mühlbrecht. (429 S.)

Det er en hel Fornøjelse at se et saa smagfuldt udstyret Bogkatalog! Og det er tillige en Bog, som man ofte vil kunne slaa op i med godt Udbytte; thi dens Mangler udelukker ikke, at den af og til kan vise sig som en nyttig Bog. Manglerne er disse: Kataloget er ikke ubetinget nøjagtigt; dets Ordning er hverken videnskabelig rigtig eller praktisk tilfredsstillende, og det er ufuldstændigt, meget ufuldstændigt. Ufuldstændigheden er, hos en saa kyndig og erfaren Bibliograf som Otto Mühlbrecht endog noget overraskende. — Katalogets enkelte Afsnit er oprindeligt udgaaede som Lagerkataloger fra Udgiverens Firma. De enkelte Afsnit er; saa blevne samlede, og Samlingen er bleven forsynet med et udførligt Register, hvor Bøgerne for Størstedelen findes anførte 2 à 3 Gange, — baade under Forfatterens Navn og under Titlens Hovedord, tildels ogsaa under Landenes Navne. Registret vil vise sig at være en meget stor Hjælp ved Katalogets Benyttelse. Kataloget omfatter c. 16,000 Titler, ganske overvejende tyske, dog ogsaa adskillige i andre Sprog. Ældre Værker (fra tidligere Aarhundreder) findes undtagelsesvis, men ogsaa kun undtagelsesvis, medtagne. At Priserne findes angivne, er en Fordel.

Da Bøgenes Sidetal ikke er noteret, var Prisangivelsen saa meget nødvendigere. Katalogets Tilblivelsesmaade forklarer nogle af Manglerne, men ikke alle. Tyske Boghandler-Hensyn har været de mest afgørende; derfor er de i Tyskland forbudte socialdemokratiske Bøger for Størstedelen udeladte; men de er ikke alle udeladte, og det er overhovedet vanskeligt at blive klar over, hvilket Synspunkt der har været det bestemmende for Udgiveren ved Spørgsmaalet, om hvilke Bøger burde medtages og hvilke ikke. — Som sagt, Kataloget kan nok ofte vise sig at være brugbart; — men meget store Forventninger bør man ikke sætte til det; de vilde blive skuffede.

Föreningen emot Lifsmedel-tullar. Uppsatser och Meddelanden I, II och III. Stockholm 1886—87, P. A. Norstedt & Sönnar. (127 + 224 S.) (Kr. 0 75 + 1.25.)

I 1886 stiftedes i Sverig en »Förening emot Lifsmedel-tullar«. Foreningens Formaal er tilstrækkeligt tydeligt betegnet ved dens Navn. Dens Formand blev Generaltold-direktør A. Gerson Bennich, Viceformand Præsident C. F. Wærn; Kasserer Dr. Ch. Dickson; Sekretær Vice-Härads-höfding C. O. Montan; i Bestyrelsen findes desuden Navne som J. W. Arnberg, E. Beckmann etc. etc., — kort sagt: Sverigs første Navne paa det økonomiske Omraade. Rundt om i Landet har Foreningen faaet Filialer, i Spidsen for hvilke vi ligeledes finder højt ansete Navne. Foreningen arbejder med megen Energi og megen Dygtighed. I de her foreliggende Hæfter findes bl. a. Opsatser om »hvormange og hvilke Kategorier af Sverigs Jordbrugere der kan tænkes at faa nogen Fordel af Told paa Hvede og Rug«, om Korntoldens Ubrugelighed som Differentialtold, Tilbageblik paa Sverigs ældre Toldlovgivning, den svenske Rigsdag og Protektionismen, svenske og tyske Agrarier etc. etc. Fremdeles Meddelelser om Foreningens Udbredelse, Meddelelser fra Udlandet, en Mængde Smaanotitser etc. etc. Forfatterne er W. Waldén, E. Beckmann, H. Hamilton, Joh.

Leffler o. m. fl. Hefterne viser, hvorledes Svenskerne er paa deres Post imod de truende agrariske Attentater, og de leverer Modstanderne af Told paa Livsfornødenheder gode Vaaben, der kan bruges i den Kamp, der ikke vil udeblive.

Berner Beiträge zur Geschichte der Nationalökonomie Nr. 1. Der ältere Mirabeau und die Oekonomische Gesellschaft in Bern. Von Dr. A. Oncken 1886. (77 S.) (Fr. 1,20.) Nr. 2. Die Maxime Laissez faire et laissez passer, ihr Ursprung, ihr Werden. Von Dr. A. Oncken. (131 S.) (Fr. 2,00.) Bern, 1886. Verlag von K. J. Wyss.

Nr. 1 dvæler mere ved det Økonomiske Selskab i Bern, fra Midten af forrige Aarhundrede, end ved Mirabeau. — I Nr. 2 fører Forf., Professor i Nationaløkonomi ved Universitetet i Bern, et noget viddløftigt Bevis for, at hvad man i de nationaløkonomiske Lærebøger finder om Oprindelsen til Sentensen »laissez faire, laissez passer«, er for en Del ubevist, for en anden Del unøjagtigt, for en tredje Del ligefrem galt. Den første Del af Sentensen er et Svar, som en vis Legendre skal have givet Colbert, omtrent ved Aar 1680 (under Formen »laissez-nous faire«!) I Literaturen findes Slagordet »laissez faire« vistnok først hos d'Argenson (1736 og 1751). Suppleret med »laissez passer« findes Sentensen første Gang i 1767 (eller 1768) i et Brev fra Mirabeau d. Æ., i hvilket det fortælles, at Handelsintendant Gournay under en Samtale (i 1758?) med Brevskriveren i Forbigaaende fremsatte den senere saa berømte Sentens. Forf. vil forøvrigt ikke anerkende Gournay som egentlig Fysiokrat, og betvivler derfor, at Ordet »laissez faire, laissez passer« i hans Mund betød saameget, som man senere vilde lægge i det. Naar det siges, at det »berømte Motto skriver sig fra Fysiokraten Vincens Gournay, en Fiansebedsmand, der anførte det ligeoverfor Kongen«, — saa er altsaa dertil at bemærke: Gournay var knap nok Fysiokrat, — har derfor ikke villet opstille »laissez faire, laissez passer« som et økonomisk Program, — har kun

suppleret et allerede tidligere benyttet Stikord, — fremførte ikke Sentensen ligeoverfor Kongen, — var ikke Finans-embedsmand, men »Handelsintendant«, — havde endelig ikke Fornavnet »Vincens«, men Efternavnet »Vincent«, hvortil han senere føjede Navnet paa sin Ejendom, Gournay. Hans fulde Navn var vistnok oprindelig »Jean (eller Jacques) Claude-Marie Vincent«, senere, efter Erhvervelsen af Ejendommen Gournay, med Tillæget »Seigneur de Gournay«.

H. Oberwinder, Sozialismus und Sozialpolitik. Ein Beitrag zur Geschichte der sozialpolitischen Kämpfe unserer Zeit. Berlin, Verl. v. Elwin Staudé. 1887. (161 S.)

En Deltagers aforistiske Bemærkninger om den sidste Snæs Aars socialdemokratiske Bevægelser. Bogen bestaar af fire Afsnit: Om Lassalle, om Bevægelsen efter Lassalles Død, om Bevægelsen i Østrig og om Partierne i Frankrig.

A. P.-St.

Om Separationer og Skilsmisser i Danmark.

En statistisk Undersøgelse.

Af

Harald Westergaard.

III.

Med Hensyn til saadanne Forhold vedrørende de separations- og skilsmissesøgende Ægtefolk, som iøvrigt kunne oplyses statistisk, skal jeg først gøre nogle Bemærkninger om Ægteskabernes Varighed, Ægtefolkernes Alder og Antallet af Børn i de opløste Ægteskaber.

Hvad først Ægteskabets Varighed angaar, da er det foran Side 14 bemærket, at man kan anslaa den for København til ca. 8 Aar, og heri stemme Erfaringerne som omtalt ganske godt med, hvad der foreligger fra Udlandet. I Schweiz er Ægteskabets Varighed saaledes omtrent 10 Aar ved Skilsmissen, i Italien omtrent 9 Aar ved Separationen, i Sachsen 9 Aar ved Skilsmis- sen, hvorimod Ægteskaberne i Frankrig i Reglen have haft en længere Varighed (efter Erfaringer for Aarene 1876—79 vedrørende Separationer), nemlig gennem- snitlig 12 Aar. Denne Maalestok er iøvrigt, som det let ses, meget mangelfuld, idet Befolkningens stærkere

eller svagere Væxt i høj Grad paavirker de bestaaende Ægteskabers gennemsnitlige Varighed: i en stærkt voxende Befolkning som Københavns er der forholdsvis mange unge Ægtefolk, i en omtrent stillestaaende Befolkning som Frankrigs forholdsvis mange gamle Ægtefolk; og hertil kommer, at Forandringer i Lovene kunne medføre store Forandringer i Gennemsnitsvarigheden; naar der f. Ex. indføres Skilsmisse i et Land, hvori denne ikke tidligere kunde opnaas, saa bliver Følgen let, at en Mængde gamle Ægteskaber, der maaske faktisk have været hævede, nu søges endelig opløste. Oplysningerne med Hensyn til Ægteskabets Varighed have derimod, som fremhævet foran Side 14, praktisk Betydning til Belysning af Vielsernes og Separationernes indbyrdes Sammenhæng. — Det kan iøvrigt fremhæves, at Gennemsnitsvarigheden i København viser sig lidt kortere, naar det er Konen, end naar det er Manden, der klager, og i dette sidste Tilfælde atter lidt kortere, end naar der er Enighed hos Ægtefællerne om at søge Separation, men en saadan Forskel kunde dog godt tænkes at være en Følge af Mangler ved Materialet.

Større Interesse vilde det have at sammenligne Antallene af Separationer eller Skilsmisser fordelte efter Ægteskabernes Varighed med de tilsvarende Antal af bestaaende Ægteskaber, men hertil savnes fyldigt og paalideligt Materiale. Derimod foreligger der fra Udlandet enkelte interessante Erfaringer vedrørende Skilsmissehyppigheden efter Ægtefolkenes Alder og Aldersforskel, og da disse Erfaringer vel kunne være vejledende med Hensyn til danske Forhold, meddeles de her.

Af 1000 Gifte i hver Alderklasse fraskiltes aarlig i Schweiz i Aarene 1878—82:

Alder	Mænd	Kvinder
under 20 Aar	—	2,7
20-30 Aar	3,1	2,9
30-40 -	2,6	2,4
40-50 -	2,9	1,7
50-60 -	1,3	1,2
60 Aar og derover	0,5	0,5

Det fremgaar tydeligt heraf, at der er størst Skilsmissehyppighed blandt de unge Ægtefolk, og at Tendensen til at søge Skilsmisse aftager stærkt med Alderen.

Af 1000 bestaaende Ægteskaber i hver Klasse opløstes aarlig i Schweiz ved Skilsmisse i Aarene 1878—82:

Naar Manden er mindst 26 Aar ældre end Konen	1,7
» » » mellem 11 og 26 Aar ældre end Konen	1,9
» » » » 1 og 11 Aar ældre end Konen	1,9
» Manden og Konen ere lige gamle	2,2
» Konen er mellem 1 og 11 Aar ældre end Manden	2,4
» » » » 11 og 26 Aar ældre end Manden ...	4,4
» » » mindst 26 Aar ældre end Manden	12,3

Ægteskaber, hvor Manden er ældre end Konen, have altsaa efter disse Erfaringer mindst Skilsmissehyppighed, hvorimod der er en større Skilsmissehyppighed jo ældre Konen er end Manden.

Hvad dernæst angaar Tilstedeværelsen af Børn i Ægteskabet, da anses disse i Reglen for at være et Baand mellem Ægtefællerne, som vanskeliggør deres Adskillelse. Man har ogsaa adskillige Erfaringer, som tyde herpaa, men hvorved der iøvrigt klæber væsentlige Mangler. I Reglen vil det vistnok kun anføres, om der

er uforsørgede Børn af Ægteskabet, ikke om der overhovedet er Børn, og man burde derfor strengt taget udelade ældre Ægteskaber af Betragtningen. Men dernæst maa det ogsaa erindres, at adskillige Ægteskaber ved Opløsningen ere saa unge, at man godt kan forstaa, at Antallet af barnløse Ægteskaber, der opløses, er forholdsvis betydeligt. For Københavns Vedkommende (Aarene 1882—84) har jeg derfor udtaget de Ægteskaber, der ved Separationen vare over 5 Aar gamle, men endnu ikke 11 Aar, og jeg fandt da, at omtrent en Tredjedel af de separerede Individer ingen Børn havde af deres Ægteskab, hvilket utvivlsomt maa anses for temmelig meget; et noget lignende, snarest mindre, Forholdstal finder man iøvrigt ved at tage alle Separationer under Et. Grunden til dette Fænomen er iøvrigt flerdobbelt, det er dels utvivlsomt virkelig Børnene, der holde sammen paa Forældrene, men i adskillige Tilfælde synes det at være Ægtefællernes Fortid, der baade afgive Forklaringen paa Ægteskabets Barnløshed og dets Opløsning, idet f. Ex. Hustruen har været offentligt Fruentimmer, Manden hendes »Kæreste«.

I Sverige havde i Aarene 1876—84 de Ægtepar, der bleve adskilte, gennemsnitlig hver kun 1,3 Børn, i Schweiz i Aarene 1880—83 hver 1,4 Børn, og $\frac{2}{5}$ af Ægteskaberne vare barnløse. Noget nær det samme forholdsvis Antal af barnløse Ægtepar findes i Frankrig blandt de Separerede, og man har ved en af Folketællingerne (1856) faaet Oplysning om, hvor mange barnløse Ægteskaber, der overhovedet fandtes i Frankrig; Resultatet af en Sammenligning af disse Tal er, at Separationshyppigheden var 3—4 Gange saa stor

blandt Ægtepar uden Børn, som blandt Ægtepar med Børn.

Skønt Materialet for København ikke er stort nok til derpaa at begrunde nogen sikker Slutning, skal det dog anføres, at hvor det er Manden, der har anlagt Separationssagen, er Barnløshed ved Ægteskaber af den ovennævnte Varighed 5—11 Aar forholdsvis sjældnere, end naar Konen har begæret Separation; og naar Ægtefællerne have været enige om at begære Separation, har Barnløshed været forholdsvis hyppig. Dette er let forstaaeligt, idet Ægtefællerne lettere kunne enes om Vilkaarene for Separation, naar der ikke er Børn at tage Hensyn til, men paa Grund af Materialets ringe Omfang ville disse Erfaringer muligvis ikke bekræfte sig ved senere Undersøgelser.

Jeg gaar nu over til at omtale et andet vigtigt Spørgsmaal, nemlig Erhvervets og Formueforholdets Indflydelse.

At der imellem de enkelte Erhvervsklasser maa herske betydelige Forskelligheder med Hensyn til Separations- og Skilsmissehyppigheden, ligger allerede i den store Forskel i saa Henseende mellem By og Land, og det viser sig da ogsaa for Sveriges Vedkommende, at der er et forholdsvis ringere Antal Skilsmisser paa Landet blandt Jordbrugere end i andre Samfundsklasser. Ogsaa i andre Lande viser det sig, at Bondestanden er forholdsvis lidet tilbøjelig til at søge Skilsmisse eller Separation; derimod optræder Handelsstanden ofte med et forholdsvis stort Antal af opløste Ægteskaber. Noget nærmere om disse Forhold lader der sig imidlertid ikke sige med Sikkerhed, fordi Folketællingens og Skilsmisse- og Separationsstatistikens Inddelinger dels

i mange Tilfælde ikke dække hinanden, dels forsaavidt ikke ere homogene, som man i Reglen maa sammenligne Antallet af opløste Ægteskaber med den hele Befolkning i den paagældende Klasse, ikke med Antallet af Ægteskaber, hvorved der selvfølgelig kan fremkomme megen Misvisning. Hertil kommer, at man ikke paa alle Punkter tør overføre Resultaterne fra Udlandet paa danske Forhold, idet den forskellige Ordning af Separations- eller Skilsmissevæsenet kan medføre højst forskellige Forhold: i England vil det være de bedre stillede Samfundsklasser, i hvilke Ægteskabsopløsninger finde Sted, medens Adgangen dertil i Danmark er let selv for den fattigste.

Undersøger man nu de fra København foreliggende Oplysninger, saa viser det sig snart, at det ikke kan nytte at gøre noget Forsøg paa at jævnføre Tallene med Folketællingens Resultater, da det ikke vil være muligt at sikre sig mod meget betydelige Fejlslutninger. Der er vel enkelte Forhold af Interesse, saaledes en tilsyneladende betydelig Separationshyppighed blandt Folk, der have deres Næring af Søen, et Forhold, som imidlertid kan skyldes Mangler ved Statistiken; ogsaa Beværtningsdrivende o. lign. optræde med forholdsvis mange Separationer, hvad der dog kan være tilfældigt paa Grund af Materialets ringe Omfang, og jeg skal derfor ikke trætte med en unyttig Opregning af Tal, som intet bevise.

Men i en anden Retning frembyde disse Erfaringer en meget stor Interesse, hvorved der kastes et klart Lys over Separationerne og Skilsmisserne i Danmark; det er nemlig med Hensyn til den Stilling, som de Separerede eller Fraskilte indtage indenfor de enkelte

Befolkningsklasser, hvortil de høre. Medens Folketællingen paa dette Punkt umuligt kan give udførlige Oplysninger, men i Reglen maa nøjes med at henføre de Paa-gældende til den Klasse, hvorunder de henføre sig selv, som Købmand, Bestillingsmand, Fabrikant osv., giver et Studium af Separationssagerne et ejendommeligt Indblik i, hvorledes denne Benævnelse skal forstaas. Man forbavses ved at se, hvor ofte man har at gøre med forhenværende Ejendomsbesiddere, Bogholdere, Bestillingsmænd osv., Folk, der have lidt Skibbrud i Livet, ofte ved egen Skyld, og ved Siden af ulykkelige ægteskabelige Forhold sidde i meget trykkede Kaar.

Af forhenværende Ejendomsbesiddere, Fabrikanter, Embedsmænd og Bestillingsmænd o. lign. var der saaledes næsten ligesaa mange som af saadanne Personer i Virksomhed, og man kan ingenlunde vente, at man i alle Tilfælde faar oplyst, at Vedkommende er ude af sin Virksomhed, saa at der muligvis endog er flere Personer udenfor end i Virksomhed. I det hele taget møder man jævnlig ulykkelige Forhold blandt de Separationssøgende: Købmanden eller Agenten viser sig ved nærmere Undersøgelse kun at være det af Navn, Musikeren viser sig at søge Erhverv paa Dyrehavsbakken. Og gaar man til Arbejderklassen, møder man ligesaa ulykkelige Forhold under andre Former. Det er saaledes en meget almindelig Klage, at Manden er drikfældig og har pantsat Familjens Ejendele, at han ikke kan eller vil fortjene noget, og med sig og sin Familie er nedsunket i den yderste Armod, og medens Konen i mange Tilfælde intet Underholdningsbidrag forlanger til sig og Børnene, naar hun blot maa blive fri for Manden, ser man hende ogsaa ofte hjemfalde til Fattig-

væsenet under eller efter Separationssagen. Der er selvfølgelig mange Ægtepar, som ikke befinde sig i en saadan Forfatning, men man kan ikke tilbageholde den Antagelse ved en Gennemlæsning af Akterne, at Separation eller Skilsmisse særligt hyppigt søges af Folk, der er sunkne dybt ned i Samfundet fra tidligere bedre Kaar. I $\frac{2}{5}$ af alle de Tilfælde, om hvilke man af Sagen kunde se noget med Hensyn til de Separations-søgendes Forhold, var der en saadan yderlig Fattigdom tilstede, som giver sig tilkende ved, at de Paagældende ere under Fattigvæsenet eller at de ere reducerede ved Pantsætning paa Grund af Mandens Drikfældighed eller paa anden tydelig Maade. Selvfølgelig vil hele Hovedmassen af de Separationssøgende kunne betegnes som fattige, saaledes som hele Arbejderstanden maa siges at være det, 3: med Nøden for Døren, naar der kommer noget uventet paa, men den Slags Tilfælde ere ikke medregnede i nærværende Opgørelse, altsaa f. Ex. ikke saadanne Tilfælde, hvor det fremgaar af Sagen, at der kun er et meget ubetydeligt Indbo at dele. Meget ofte har man uden Tvivl ikke Oplysninger om denne yderlige Armod, selv om den virkelig er tilstede, saa at det nævnte Tal vistnok ikke tør betegnes som overdrevent.

I Modsætning hertil kan man undtagelsesvis læse, at det netop er Forbedring i Vilkaarene (en Lotteri-gevinst), der har bragt Splid i Familjen, eller at en erhvervsløs Person gifter sig med en velstaaende Kvinde for at blive forsørget, og kort efter Vielsen viser sig umulig at leve sammen med.

IV.

Efter disse Oplysninger vil man allerede paa Forhaand kunne danne sig en Anskuelse om de Aarsager, som medføre, at Ægteskabet søges opløst. Inden jeg gaar over til en Fremstilling deraf, skal jeg imidlertid gøre nogle Bemærkninger om Mandens og Hustruens Optræden som Ansøgere om at faa Ægteskabet opløst. Efter Erfaringerne for København 1882—84 kan man fastslaa følgende:

Blandt 100 bevilgede Sager vare anlagte af:	Separationer	Skilsmisser med foregaaende Separation	Skilsmisser uden foregaaende Separation
Manden.....	20	41	40
Hustruen	61	53	60
Begge Ægtefolk	19	6	—

Ved Separationerne optræder Hustruen altsaa langt hyppigere som Ansøger end Manden, og Grunden hertil er, som det strax skal vises, let at se, idet Kvinden i meget høj Grad er udsat for raa Behandling fra Mandens Side, navnlig naar denne staar under Indflydelse af stærke Drikke, ligesom overhovedet Drikfældighed hos Manden spiller en fremtrædende Rolle som Separationsaarsag. For Skilsmissernes Vedkommende stiller Sagen sig en Del anderledes, idet Kvinderne vel optræde noget hyppigere som Ansøgere end Manden, men Forskellen ingenlunde er saa stor som ved Separationerne. Af Skilsmisser uden foregaaende Separation foreligger der iøvrigt kun 73 Tilfælde, saaledes at Fordelingen godt kan afvige betydeligt fra den normale. — Ved Skilsmisserne efter Separation drejer det sig for en stor Del

om at faa Tilladelse til at blive gift, og her optræder Manden ikke meget sjeldnere end Konen med Ønske om Giftermaalstilladelse, saaledes at i $\frac{1}{3}$ af Tilfældene Manden alene fik Giftermaalstilladelse, i $\frac{2}{5}$ Konen alene og i $\frac{1}{8}$ begge Ægtefæller. Herunder er ikke medregnet saadanne Tilfælde, hvor Tilladelsen til at indgaa i nyt Ægteskab senere er søgt og opnaaet. Ved Skilsmisse uden forudgaaende Separation fik Manden Giftermaalstilladelse i $\frac{1}{3}$, Hustruen i $\frac{2}{5}$ af Tilfældene. — Alt i Alt have henved Halvdelen af Ægtefællerne strax ved Skilsmisssens Udstedelse faaet Giftermaalstilladelse, hvad der ganske godt passer med Opgivelsen foran Side 2 om Antallet af Fraskilte, som viedes igen; at Forholdene kunde stille sig anderledes paa Landet end i København, vilde jo iøvrigt meget vel kunne tænkes. For en meget væsentlig Del synes Vielsen strax at finde Sted, med Personer med hvem de Paagældende have forset sig i Separationstiden.

Det kan tilføjes, at i 178 Tilfælde af uafgjorte eller ubevilgede Separationssager var Manden Ansøger i 50, Konen i 120, altsaa henholdsvis $\frac{2}{7}$ og $\frac{2}{3}$, medens begge søgte om Separation i 8 Tilfælde. Ogsaa her optræder Konen altsaa langt hyppigere som Ansøger end Manden. Ved de ikke bevilgede eller ikke færdige Skilsmisssager optræde de to Køn ligeledes noget nær i samme Forhold som ved de bevilgede Skilsmisser (tilsammen 72 Tilfælde).

Disse Kendsgerninger finde for en Del Bekræftelse ved Erfaringer fra Udlandet. Ved Separation er det en almindelig Regel, at Kvinden optræder langt hyppigere end Manden som Ansøger; saaledes var i Frank-

rig 1871—80 Hustruen endog 7 Gange hyppigere Ansøger end Manden, i Belgien er det 4 Gange; i Lande som Italien og Østrig, hvor man ser forholdsvis mange Separationsbegæringer med begge Ægtefæller som Ansøgere, er Kvinden i overvældende Majoritet (3—4 Gange), naar det kun er den ene af Ægtefællerne, der klager.

For Skilsmisernes Vedkommende er der derimod ligesom i Danmark i Reglen mere Ligelighed mellem de to Køn, saaledes at undertiden Manden, undertiden Konen har Overvægten; paa dette Punkt udøver selvfølgelig Lovgivningen en meget betydelig Indflydelse, saa at man ikke kan vente at finde nogen Regel uden Undtagelse: i Norge ser man da ogsaa Manden optræde over dobbelt saa tidt med Begæring om Skilsmisse som Konen, medens det omvendte er Tilfælde i Baden osv.

Gaar man nu herfra over til at betragte Aarsagerne til Separations- og Skilsmissebegæringerne, saa vil det ses, at de staa i nøje Sammenhæng med Mandens eller Kvindens Optræden som Andrager. Naar saaledes Ægtefællerne ere enige om at søge Separation — hvad der særlig finder Sted blandt de bedre stillede og mere dannede Klasser — saa viser det sig, at der oftest angives en aldeles intetsigende Grund: saaledes Karakterens Uoverensstemmelse eller lignende, og det er kun undtagelsesvis, at man under Sagens Gang kommer paa det Rene med den egentlige til Grund liggende Aarsag til at Ægteskabet ønskes hævet. I $\frac{3}{4}$ af de Separationssager, jeg har gennemgaaet, og hvor begge Ægtefæller begære Separation, er den egentlige Aarsag da ogsaa ubekendt. Naar det derimod kun er den ene af

Ægtefællerne, der søge Separation, ere Udtalelserne dels mere aabne, ofte i en paafaldende Grad, dels trækker Sagen ofte saaledes ud, at man kan faa Lejlighed til at faa et dybere Indblik i Forholdet, selv om Vedkommende oprindelig har ladet sig nøje med et af de gængse Udtryk: Gemytternes Uoverensstemmelse osv., som ere i Brug paa de Skrivestuer, hvor en Mængde af Begæringerne udfærdiges. Undertiden indeholder Præstens Paategning ypperlige Meddelelser, eller Sagen er blevet oplyst paa anden Maade; og Antallet af Tilfælde, hvor Aarsagen er ubekendt, hvortil ogsaa »Gemytternes Uoverensstemmelse« maa henregnes, er da ogsaa kun mellem en Fjerdedel og en Femtedel af det samlede Antal, i hvilke Manden eller Konen alene begære Separation. Man tør iøvrigt ikke udelukke Muligheden af, at det virkelig kun er Karakterens Uoverensstemmelse, der er Aarsag, f. Ex. naar det hævdes, at en af Ægtefællerne er »stridbar«, men som oftest ligger der som sagt vistnok andre Aarsager bagved disse almindelige Benævnelser. Det maa dog ikke glemmes, at man ikke ubetinget kan stole paa, hvad den ene Ægtefælle under Sagen fortæller om den anden, undertiden fremkommer der fuldstændig ubegrundede Beskyldninger, medens der undertiden kun siges i Almindelighed, at Manden er drikkældig eller sligt, og der maaske tillige har fundet alvorlig Mishandling Sted osv., som ikke nævnes; og naar den anden Ægtefælle ikke ønsker Forholdet altfor nøje undersøgt, faar man da kun aldeles tilfældigt nærmere Underretning. Med dette Forbehold skal jeg meddele en Del Enkeltheder om Separationsaarsagerne i København 1882—84, som jeg har sigtet saa godt det lod sig gøre, uden dog som

udviklet at kunne garantere for, at de enkelte Aarsager fremtræde fuldstændig i deres rette Belysning.

Separationsaarsager i København 1882—84 procentvis angivne:

	Sagen anlagt af			Til- sam- men
	Mand	Konen	begge Ægte- fæller	
Ubekendte Aarsager, Gemytuover- ensstemmelse o. lign.	39	17	75	33
Usædelighed	28	21	9	20
Drikfældighed.....	8	29	2	20
Usædelighed og Drikfældighed i For- ening	5	5	>	4
Andre Aarsager.....	20	28	14	23

Drikfældighed og Usædelighed ere her grebne som de nærmest liggende Aarsager, men som man vel kan tænke sig, og som nedenfor skal paavises, staa disse Aarsager meget ofte i Forbindelse med andre, saaledes Mishandling, Desertio, Brud paa Forsørgelsespligten, Forbrydelser; og disse Aarsager spille maaske ofte Hovedrollen, eller bevirke, at Bægeret flyder over. Naar Manden klager, er altsaa Usædelighed den hyppigste Aarsag (eneraadende eller medvirkende), naar Konen klager, er Drikfældigheden den vigtigste Aarsag; tages alle Tilfælde under et, ser man, at disse Aarsager optræde med samme Styrke, idet man i en Fjerdedel af alle Tilfælde kan vente at se Usædelighed, og ligesaa hyppigt Drikfældighed anførte. Fraregner man de Tilfælde, hvor der ikke er oplyst noget nærmere om Aarsagen, altsaa den ene Tredjedel, ser man, at af Resten optages to Tredjedele af Usædelighed og Drikfældighed, og det er meget muligt, at man vilde komme til et endnu højere Tal, hvis man havde et nøjagtigere Kend-

skab til Forholdene. Det fremgaar saaledes i mange Tilfælde, at en af Ægtefællerne eller begge før Vielsen have ført et vildt Liv eller været usædelige.

Da jeg har ladet det være mig magtpaaliggende at konstatere Aarsagerne saa nøje som muligt uden at nøjes med Klagernes første Aarsagsangivelse, er det let forstaaeligt, at der er ikke faa Tilfælde, hvor den angivne Aarsag falder Klageren til Last, om end Hovedregelen er det modsatte. Naar Manden søger Separation, falder saaledes den ene Tredjedel af Usædelighedstilfældene tilbage paa ham selv, og et enkelt af Drikfældighedsforholdene, og omvendt viser det sig, hvor Konen klager, at hun har været usædelig i en Fjerdedel af de under denne Aarsag nævnte Tilfælde, hvoriblandt iøvrigt ikke faa, hvor begge synes skyldige.

Konen gør sig forholdsvis sjældent skyldig i Drik; der findes kun opført 11 saadanne Tilfælde, hvoraf de 5 i Forbindelse med Usædelighed. Derimod er Usædelighed en hyppig Separationsaarsag hos Kvinden, om end Manden langt hyppigere er skyldig: af samtlige Usædelighedstilfælde (med eller uden Drikfældighed) var i 63 pCt. Manden skyldig, i 26 pCt. Konen og i 12 Tilfælde begge Ægtefæller. Disse Oplysninger turde bidrage en Del til Forstaaelse af, hvorfor det navnlig er Kvinden, der søger Separation.

For Aarene 1871—80 foreligger der Oplysninger om Drikfældighedens Forhold til Separation i hele Landet. Disse Oplysninger have adskillige Mangler, men antages dog som Helhed at have nogen Brugbarhed trods væsentlige Uoverensstemmelser mellem de enkelte Amter. Resultatet var i Hovedtrækkene følgende:

Af 100 Separationer skyldes Drikfældighed hos:

	Manden	Konen	Begge*)	Til- sammen
København.....	18,5	2,0	0,1	20,6
Øerne uden København	20,5	0,9	0,3	21,7
Jylland.....	23,2	1,6	0,4	25,2
Hele Landet.....	20,9	1,5	0,2	22,6

Dette Resultat stemmer ikke ilde med, hvad her er paavist for København. Det kan bemærkes, at man i den 10-aarige Periode kan iagttage en væsentlig Stigning i Drikfældighedsprocenten, der for hele Landet 1871—75 var 20, 1876—80 24,6, hvad der dels kan hidrøre fra, at man fra det sidste 5-Aar lettest har kunnet faa de ønskede Oplysninger, dels maaske staar i Forbindelse med det forholdsvis betydelige Antal Separationer i dette 5-Aar, hvorved formodentlig særlig mange letsindig indgaaede Forbindelser ere opløste.

Tilsyneladende spiller efter de anførte Data Drikfældigheden en større Rolle i Jylland end i den øvrige Del af Landet, men dette stiller sig anderledes ved en nærmere Betragtning. Som allerede flere Gange fremhævet er nemlig Separationshyppigheden langt større i København end i den øvrige Del af Landet, og en Sammenligning af Separationernes Antal med Antallet af bestaaende Ægteskaber viser, i hvor høj Grad dette ogsaa gjør sig gældende med Hensyn til Drikfældigheden, som det fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

*) At dette Tal er saa ringe, er maaske et Tegn paa Ensidigheden af Aarsagsangivelsen.

Af 10,000 Ægteskaber opløstes aarlig ved Separation:

	Ialt	Hvoraf paa Grund af Drikfældighed hos:			
		Mand	Kone	Begge	Tils.
København.....	38	7,0	0,8	0,0	7,8
Øerne (undtagen København)	7	1,5	0,1	0,0	1,6
Jylland.....	9	2,1	0,1	0,0	2,2
Hele Landet.....	11	2,4	0,2	0,0	2,6

Drikfældigheden er altsaa som Separationsaarsag særdeles fremtrædende i København, men spiller i den øvrige Del af Landet i Sammenligning med København ikke nogen synderlig stor Rolle, skønt dens procentvise Andel i det samlede Antal er noget større end i København.

Hvad nu den resterende Del af Separationssager angaar, Mishandling, Forbrydelser, Sindssyge osv., tilsammen 23 pCt. af det hele Antal Tilfælde, da kan det anføres, at blandt disse optræder Mishandling og lignende Aarsager med $\frac{1}{3}$, Brud paa Forsørgelsespligten med $\frac{1}{5}$, Forbrydelse med $\frac{1}{8}$ og Desertio og faktisk Adskillelse ligeledes med $\frac{1}{8}$; endelig er der et lille Antal Tilfælde, ligeledes omtrent $\frac{1}{8}$, hvor det kan ses, at Vedkommende leve i yderlig Fattigdom, men hvor Aarsagen iøvrigt ikke har været oplyst nærmere, og 12 Tilfælde med forskellige Aarsager som Sindssyge, Nægtelse af Samleje, Religionsforskel osv. Disse Tal ere imidlertid ingenlunde tilstrækkelig vejledende, idet de nævnte Aarsager desuden ofte findes kombinerede med Drukkenskab og Usædelighed eller med en eller flere andre Aarsager. Saaledes falder Mishandling og Drikfældighed meget ofte sammen: foruden de 35 her

nævnte Tilfælde, hvor Mishandling og lignende Aarsager optræder som selvstændig Aarsag, er der 50 Tilfælde i Forbindelse med Drikfældighed, eller Drikfældighed og Hor, og 20 Tilfælde i Forbindelse med Hor, og der er altsaa anført Mishandling i ikke mindre end 105 Separationssager eller $\frac{1}{3}$ af dem, om hvilke man overhovedet ved noget nærmere. Denne Aarsag falder — paa et enkelt abnormt Tilfælde nær — alene Manden til Last og er altsaa et nyt Moment til Forklaring af, hvorfor Kvinden forholdsvis saa hyppigt søger Separation.

Ligesom Mishandling ofte optræder sammen med andre Aarsager, ser man Forbrydelser nævnte i adskillig flere Tilfælde end her er anført. Foruden de 13 her nævnte Tilfælde (10 Mænd og 3 Kvinder) er der 10 i Forbindelse med Drik eller Hor og 3 med Mishandling, saa at Forbrydelser optræde 26 Gange (19 Mænd, 7 Kvinder) o: i 6 pCt. af det samlede Antal Separations-sager. Desuden er der nogle Tilfælde, hvor Vedkommende har været straffet før Vielsen. Brud paa Forsørgelsespligten, Pantsætning af Familjens Ejendele, er den sædvanlige Ledsager af Drikfældigheden, men optræder, som nævnt, undertiden alene; det er vel ikke urimeligt at antage, at man ved nærmere Undersøgelse vilde kunne finde Drikfældighed eller maaske Usædelighed bagved adskillige af disse, ligesom vel ogsaa bagved de anførte Tilfælde af Desertio og længere faktisk Adskillelse, der i øvrigt selvfølgelig optræder overordentlig tidt i Forening med de andre Aarsager.

Et Vidnesbyrd om det Omfang, Forbrydelser har som Separationsaarsag, haves i Beretningerne fra Kontoret for Fængselsvæsenet om Straffeanstalternes Tilstand. I Tidsrummet 1. April 1873 til 31. Marts 1883

indsattes der i Straffeanstalten paa Kristianshavn, i Horsens, Viborg (til dens Nedlæggelse 1. April 1875) og Vridsløselille, følgende Antal Fanger:

	1. April 1873— 31. Marts 1878			1. April 1878— 31. Marts 1883		
	Mænd	Kvind- er	Tils.	Mænd	Kvind- er	Tils.
Ugifte	1301	329	1630	1614	347	1961
Gifte	489	130	619	592	133	725
Enker og Enkemænd.	91	59	150	131	65	196
Separerede	93	43	136	105	42	147
Tils.	1974	561	2535	2442	587	3029

Under de »Separerede« forstaas formentlig ogsaa Fraskilte og vel ogsaa Personer, der separeres eller fraskilles under Straffetiden; selv med denne Forklaring er det paafaldende, at dette Antal næsten er ligesaa stort som Antallet af indsatte Enker og Enkemænd, uagtet Antallet af Fraskilte og Separerede i den danske Befolkning kun kan udgøre en ringe Brøkdels af Enker og Enkemænd. En ikke ringe Del af de Personer, hvis Ægteskab opløses, maa altsaa passere Fængslerne, og man faar derved et yderligere Bidrag til Forstaaelse af, hvorledes denne Del af Befolkningen er sammensat.

De her anførte Data om Aarsagerne til Separation maa selvfølgelig suppleres med Erfaringerne angaaende Skilsmisseaarsagerne, idet man ellers ikke faar et tilstrækkelig fyldigt Billede af de Forhold, der bringe Ægteskaberne til at ophøre. Nogle Erfaringer herom ere nævnte foran Side 22, og det fremgaar deraf, at for hele Landet støtte de $\frac{4}{5}$ af Skilsmissebevillingerne sig til foregaaende Separation; omtrent det samme Resultat kommer man til for København 1882—84,

idet der forefaldt 73 Skilsmisser uden Separation, og 248 med foregaaende Separation, blandt hvilke iøvrigt en Del (22) udstedtes inden 3 Aar efter Separationen.*) Det bliver selvfølgelig nærmest kun de 73 Tilfælde af Skilsmisse uden foregaaende Separation, der her skulle undersøges med Hensyn til Aarsagerne. En Betragtning af disse Aarsager viser, at der i 29 Tilfælde foreligger Usædelighed (Manden skyldig i 11 Tilfælde, Konen i 16, begge Ægtefæller i 2 Tilfælde), i 10 Tilfælde Sindssyge, i 27 længere faktisk Adskillelse og Desertio; i 3 Tilfælde Forbrydelse, foruden nogle faa Tilfælde af anden Natur (f. Ex. Ikkeopfyldelse af ægteskabelig Pligt) eller Tilfælde, som ikke kunde bedømmes efter de tilstedeværende Akter.

Sammendrager man disse Tal med de foranførte faar man følgende Procenttal.

Af 100 Separationer og Skilsmisser uden Separation i København 1882—84 skyldtes:

Ubekendte Aarsager, Gemytsuoverensstemmelse osv.....	29
Usædelighed	23
Drikfældighed.....	17
Usædelighed og Drikfældighed i Forening	3
Andre Aarsager	28

Stillingen bliver derved altsaa lidt forrykket, idet Hor og anden Usædelighed faar noget større Betydning end Drikfældighed, men iøvrigt forandres de foranstaaende Resultater ikke synderlig.

Man vil ikke kunne vente meget Udbytte ved en Sammenligning mellem disse og udenlandske Erfaringer;

*) Det er vel næppe utænkeligt, at der i Justitsministeriets Statistik over Antallet af Skilsmisser efter forudgaaende 3-aarig Separation er indbefattet en Del saadanne Tilfælde.

dels ville Aarsagerne til en vis Grad være elastiske og forme sig efter Lovgivningens Fordringer, dels vil ogsaa Folkekarakter osv. spille en meget væsentlig Rolle, hvilket sidste vel er en af Grundene til den for Danmark ydmygende Kendsgærning, at Drikfældighed her har en saa stor Betydning som Separationsaarsag i Sammenligning med andre Lande. For Schweiz foreligger der Oplysninger fra Kanton Waadt (1877—83). Efter disse optræder Ægteskabsbrud omtrent ligesom i København (med imellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{5}$ af samtlige Tilfælde); da Antallet af opløste Ægteskaber er meget større i København end i den nævnte Kanton, tyder dette iøvrigt i Virkeligheden snarest paa bedre moralske Forhold i Waadt. Derimod angiver Separationsstatistiken i Frankrig og Italien i forholdsvis faa Tilfælde Ægteskabsbrud som Aarsag, hvorimod Mishandling og lignende finder forholdsvis hyppigt Sted. I Sverige spiller Ægteskabsbrud ligeledes en mindre fremtrædende Rolle; hvorimod der i Kongeriget Sachsen, med en forholdsvis betydelig Skilsmissehyppighed, er en overordentlig stor Mængde Tilfælde af Hor. Nogen Vejledning til en Bedømmelse af Forholdene i Danmark afgive disse Erfaringer selvfølgelig ikke, uden naar de ledsages af en meget nøjagtig og detaljeret Undersøgelse af de enkelte Tilfælde og af Lovgivning og Praxis i de forskellige Lande, en Undersøgelse, hvortil der her ikke haves Materiale, og ligesaa lidt vil man efter at have gennemgaaet Separationssagerne for Danmark kunne danne sig nogen Forestilling om, hvorledes i Udlandet den Befolkning er, som rekruterer af fraskilte og separerede Personer; som allerede en Gang bemærket, er det ikke alene ikke umuligt, men endog sandsynligt, at

man i flere andre Lande vil støde paa helt andre Befolkningsslag end her i Danmark, og nogen Lighed kan man vel kun vente for de Landes Vedkommende, hvor det ligesom i Danmark er gjort let selv for de mest ubemidlede at overkomme Opløsningen af et Ægteskab. — Af de her udviklede Grunde vil det derfor være unyttigt at forfølge disse Forhold længere.

V.

Endnu staar tilbage at gøre nærmere Rede for, hvilke Resultater man af det foreliggende Materiale maa komme til med Hensyn til det tilstedeværende Antal af separerede og fraskilte Personer og den aarlige Afgang og Tilgang i disse Tal.

Antal af Fraskilte 1880:

	Mænd	Kvind- er	Tils.	Af 10 000 Personer vare Fraskilte
København	360	666	1026	44
Øernes Købstæder	205	283	488	34
Øernes Landdistrikter	834	1016	1850	26
Jyllands Købstæder	266	424	690	50
Jyllands Landdistrikter	891	1032	1923	26
Samtlige Byer	831	1373	2204	43
Samtlige Landdistrikter	1725	2048	3773	26
Hele Landet	2556	3421	5977	30

Antallet af Fraskilte var altsaa 3 pro mille af Befolkningen, men i København mellem 4 og 5 og i de jyske Købstæder endogsaa 5 pro mille, medens Landdistrikternes Befolkning kun tæller 2,6 pro mille, saavel paa Øerne som i Jylland. Særlig mange Fraskilte findes i Københavns Amt, hvor 4,0 pro mille af Befolkningen er Fraskilte, og fraregnes Københavns Amt gaar

Antallet af Fraskilte paa Øerne ned til 3,3 pro mille i Købstæderne og 2,3 pro mille i Landdistrikterne. — Hvis Folketallet er til at stole paa, kan denne betydelige Forskel ikke hidrøre fra en Forskel i Vielseshypigheden blandt Fraskilte, thi denne synes at være større i Byerne end paa Landet, som nedenstaaende Oplysninger vise.

Af 100 Fraskilte viedes aarlig 1875—84:

	Mænd	Kvinder
København.....	4,0	1,9
Samtlige Byer	7,0	3,6
Landdistrikterne	2,6	2,1
Hele Landet	4,0	2,7

Den Mulighed ligger jo imidlertid nær, at Antallet af Fraskilte, navnlig i Byerne, er for lavt anslaaet, idet mange Fraskilte maaske ville undse sig ved at angive deres virkelige ægteskabelige Stilling og lade sig opføre som Enker eller Enkemænd, som Ugifte, eller maaske som Gifte. Paa den anden Side var det ikke utænkeligt, at en Del Separerede vilde angive sig som Fraskilte, hvilket dog formentlig vil være forholdsvis sjældent. Man vil dog næppe kunne antage, at Fejlen er overordentlig stor, om den end rimeligvis er kendelig, idet man ved en nærmere Undersøgelse af de forskellige Kilder til Afgang og Tilgang kommer til det Resultat, at Folketællingens Antal af Fraskilte meget vel kan tænkes fremkommet uden at man behøver at gøre Vold paa Erfaringerne.

Tilgangen bestaar af Indvandrede og af tilkomne Fraskilte, Afgangen af Døde, Udvandrede og Gifte. — At Indvandringen af Personer, der ere fraskilte i Udlandet, kan spille en Rolle, tør naturligvis ikke

benægtes; navnlig vilde dette gælde Svenskere; men den Tilvæxt, som faas derigennem, er vistnok meget ringe i Sammenligning med, hvad der vandrer ud, saa meget mere, som Skilsmissehyppigheden i de fleste andre Lande jo er væsentlig ringere end her i Landet. Man begaar derfor næppe stor Fejl ved at se bort fra Indvandringen.

Tilvæksten for nye Skilsmisser er, som vi have set, for Skilsmissebevillingernes Vedkommende i Aarene 1870—79 1831, saa at der altsaa tilkom 3662 fraskilte Personer. Hertil kommer Tilgangen ved Skilsmisshedom. Som anført Side 2 er der næppe flere end 25 Skilsmisshedomme aarlig, men derved bringes der ikke de Fraskilte en tilsvarende Tilgang, idet en meget stor Del af de Personer, over hvilke der erhverves Dom, ere borteblevne eller endog døde. Af 26 Sager af denne Slags, der i Aarene 1882—84 kom ind under Overpræsidiets i København (f. Ex. til Bevilling af fri Proces) vedrørte 11 borteblevne eller formodet døde Ægtefæller, og de 11 Horsbrøde, foruden et Tilfælde af Mishandling, et af Sindssygdом og 2 om hvilke jeg ikke fandt Oplysninger. At dømme efter disse Oplysninger om de paagældende Sager, hvoraf adskillige maaske ikke blive afgjorte, tør man vistnok antage, at der gennemsnitlig aarlig tilkommer adskillig færre nye fraskilte end 25 af hvert Køn, og man vil sikkert være paa den sikre Side, naar man antager, at der i Tiaaret 1870—79 tilkommer som Maximum blandt Mænd c. 150 (Resten udvandrede eller døde), blandt Kvinder c. 250.

Afgangen ved Vielser er i Tiaaret 1870—79 blandt Mænd 931, blandt Kvinder 896. Der bliver da for Mændenes Vedkommende, naar Vielserne fradrages,

en Tilgang af c. 1050, for Kvindernes paa lignende Maade en Tilgang af c. 1185, og hvis der ingen Afgang fandt Sted ved Dødsfald og Udvandring, skulde Antallet af fraskilte Mænd i Tiaaret 1870—79 være voxet fra 2600 til 3660, af fraskilte Kvinder fra 3389 til 4574. Disse sidste Kilder til Afgang kendes nu ikke, men man kan komme et Skridt paa Vejen til Opgørelse deraf ved at se hen til, hvad der foreligger for København, og ved for Dødelighedens Vedkommende at betragte Aldersfordelingen. Gaar man ud fra, at der i hver Aldersklasse skulde forefalde forholdsvis det samme Antal Dødsfald blandt de Fraskilte som iblandt de øvrige Dele af Befolkningen, saa kommer man til det Resultat, at der ialt i Aarene 1870—79 skulde være død noget over 1300, omtrent ligelig fordelte mellem Mænd og Kvinder. Derved gaar Antallet ned til c. 3000 Mænd og c. 3900 Kvinder, som skulde være tilstede, hvis det gjorde Overslag angaaende Dødeligheden er rigtigt, og der ingen Udvandring fandt Sted; men efter alt, hvad der foreligger om Dødeligheden i saadanne Samfundslag, hvori de Fraskilte væsentlig høre hjemme, maa Antallet af Dødsfald have været langt større. Et Vidnesbyrd herom haves i Selvmordshyppigheden blandt Fraskilte og Separerede, der synes paafaldende høj*), og det er meget muligt, at der er død et Par Hundrede flere Fraskilte i det paagældende Tidsrum, end der

*) jævnfør Westergaard: Die Lehre von der Mortalität und Morbilität, Jena 1882, pag. 451 ff.; den her angivne Forskel er isøvrigt altfor højt anslaaet, men selv om den berigtiges, vil der efter al Rimelighed vise sig en langt større Selvmordshyppighed blandt Fraskilte og Separerede end i den øvrige Befolkning.

svarer til Gennemsnittet af Dødelighed. Hertil kommer nu Udvandringen, der synes at borttage en stor Mængde Fraskilte. Efter Erfaringer fra København synes $\frac{1}{12}$ af de Fraskilte at være udvandrede allerede ved Skilsmissebevillingens Udstedelse (12 pCt. blandt Mænd, 5 blandt Kvinder) og mange flere forlade uden Tvivl senere Landet. Hvis disse Erfaringer skulde bekræfte sig for hele Danmark, og for Tidsrummet 1870—79, vilde man kunne anslaa Antallet af dem, der allerede vare emigrerede før Bevillingens Udstedelse, til over 200 Mænd og 100 Kvinder, og der er saaledes i alt Fald ikke noget til Hinder for at antage Folketællingens Antal af fraskilte Mænd — 2556 — for nogenlunde rigtigt, idet den overskydende Dødelighed og Udvandring meget vel kan borttage de c. 440 Individer, der mangle i de foran nævnte 3000. For Kvindernes Vedkommende kan en lignende Betragtning gøres gældende, men her synes det dog rimeligere at antage, at Folketællingens Antal er for lavt. Hvor stor Fejlen er, og hvor den findes, er det selvfølgelig umuligt at sige, men der er ikke saa lidt, der taler for, at det især er i de ældre Aldersklasser, at der er udeladt en Del Fraskilte. Jo ældre en Person er, desto vanskeligere er det for Udenforstaaende at vide, om det er en Enke eller en Fraskilt, og mange ældre Fraskilte ville maaske, naar Ægtefællen er død, anse sig for Enker. Saa meget er vist, at de Fraskiltes Aldersfordeling efter Folketællingen i de ældre Aar afviger stærkt fra Aldersfordelingen i den øvrige Del af Befolkningen, idet der efter 55 Aars Alderen er en forholdsvis meget stærk Nedgang i Antallet af de Fraskilte fra Aldersaar til Aldersaar, uagtet der næppe kan forefalde mange

Vielser i disse Aldersklasser, men snarere maa være nogen Tilgang ved Skilsmisser. Man kan ikke forklare dette Fænomen ved en Forandring i Skilsmissehyppigheden, der jo i ældre Tid synes at have været omtrent ligesaa stor som nu; derimod kan det tænkes, at den forholdsvis store Udvandring og en stor Dødelighed medvirke til dette Resultat. Skyldes denne Aldersfordeling Fejl ved Folketællingen, der har udeladt en Del gamle Personer, saa bliver derved det forventede Antal Dødsfald stærkt forøget, selv om der kun er en Fejl paa nogle faa Hundrede Individuer, og man vil vistnok være paa den sikre Side, naar man anslaa Fejlen til ikke at overstige 1000, og naar man antager, at det samlede Antal af Fraskilte, Mænd og Kvinder, i Danmark ikke overstiger c. 7000, altsaa $3\frac{1}{2}$ pro mille af Befolkningen. Selv med denne Forhøjelse maa det indrømmes, at det ikke er nogen stor Del af det danske Folk, der lever som Fraskilte, men det er en Befolkningsgruppe, der, som mange Gange foran fremhævet, rummer adskillige for Samfundet farlige Elementer.

Spørger man nu herefter, hvor mange Separerede der findes i Danmark, bliver Svaret langt vanskeligere. Vel kender man de aarlige Antal af Separationer, og man ved, hvor mange Separationer der i Regelen føre til Skilsmisse, men der er en anden meget væsentlig Aarsag, der formindsker de Separeredes Antal, og som det sikkert vil være særdeles vanskeligt at komme til fuld Klarhed om; det er Antallet af Separationer, som brydes ved fornyet Samliv. Der synes at være adskillige Tilfælde, i hvilke det samme Ægtepar søger Separation atter og atter, saaledes at de for

Danmark opgivne gennemsnitlige aarlige Antal Separationer nærmere beset svare til et noget mindre Antal separerede Ægtepar. For København kan anføres, at i Aarene 1882—84 er der bevilget Separation 15 Gange til Ægtefolk, som tidligere have været separerede en eller flere Gange, men atter have fornyet Samlivet, saa at Antallet af Separationer af denne Grund altsaa kan reduceres med over 3 pCt. Der er endvidere 2 Tilfælde, i hvilke der søgtes Skilsmisse, efter at der tidligere var erhvervet Separation, som Ægtefællerne havde brudt, og 9 Tilfælde, i hvilke der bevilgedes Separation, men hvor man kan se af de tilstedeværende Akter, at Parret allerede kort efter er flyttet sammen igen. Hvor mange, der iøvrigt forny Samlivet, uden at det kommer til Avtoriteternes Kundskab, er umuligt at afgøre, men de her fremdragne Kendsgerninger modsige i hvert Fald ikke Formodningen om, at Tallet er temmelig betydeligt, saa at man kan sige, at Separationerne i Danmark faktisk i stor Udstrækning ere temporære. — Hertil kommer, at Udvandring af Separerede synes at foregaa i en ikke ringe Maalestok, hvad allerede tidligere er udviklet.

Regner man nu, at der aarlig forefalder ca. 400 Separationer, og at deraf omtrent $\frac{2}{5}$ eller 160 føre til Skilsmisse, saa bliver der en aarlig Tilgang af ca. 240 Par, og erindrer man, at Antallet af Fraskilte, der ovenfor ansloges til 7000 Mennesker, holdes vedlige ved en aarlig Tilgang ved Skilsmisse ved Bevilling af c. 220 Personer (naar de Fraskilte, der gifte sig igen, fradrages), hvortil saa atter kommer Fraskilte ved Dom, saa tør man vistnok antage, at Antallet af Separerede i Danmark ikke naar det dobbelte af de Fraskiltes Antal,

og det er højst rimeligt, at der ved Fornyelse af Samliv sker en overordentlig stor Afgang i dette Tal. Man tør saaledes vistnok gaa ud fra, at det samlede Antal af Fraskilte og Separerede i Danmark som Maximum kan sættes til 20000 eller 1 pCt. af Befolkningen. Til disse bør imidlertid regnes de Personer, der faktisk ere adskilte, men deres Antal er det selvfølgelig ikke let at opgøre. For at have et fuldstændigt Overblik over alle herhenhørende Forhold, burde man endvidere tillige kende Antallet af vilde Forbindelser, der næppe er ringe, men som det iøvrigt staar i Myndighedernes Magt at reducere meget betydeligt ved en kraftig Anvendelse af Lovgivningens Bestemmelser om forargeligt Samliv.

Spørger man nu, om man ved strengere Bestemmelser med Hensyn til Separation og Skilsmisse kunde opnaa bedre Forhold, saa vil Svaret, saavidt overhovedet et saa vanskeligt Spørgsmaal kan besvares paa Grundlag af et statistisk Materiale, utvivlsomt blive det, at man selvfølgelig ved strengere Forholdsregler maatte kunne reducere Antallet af Skilsmisser, saa at Tallet maaske blev ligesaa lavt som i Norge, men et Blik paa de i det foregaaende skildrede danske og særlig københavnske Forhold vil dog vistnok nærmest føre til den Antagelse, at saadanne Forholdsregler vel kunne bringe en Del Ægtefæller til at holde sammen, som nu benytte den lette Adgang til at faa Forbindelsen hævet, men at det er et stort Spørgsmaal, om ikke paa den anden Side Antallet af vilde Ægteskaber vilde forøges, saa længe Sædelighedsbevidstheden er saa lav, og saa længe der ikke skrides alvorligere ind mod Usædelighed. Det maa saaledes erindres, hvad foran Side 122 er fremhævet, at en meget stor Del af de Personer, der efter Skilsmissen faa Gifter-

maalstilladelse, have forset sig i Separationstiden med den Mand eller Kvinde, med hvem Ægteskabet indgaas, og disse uregelmæssige Forbindelser turde det være vanskeligt, under de nuværende Forhold, at faa opløst. At der forud for de allerfleste Skilsmissebevillinger gaar en flaarig Separation maa, efter hvad der er oplyst, anses for en god Ordning, idet Parret altsaa faar Tid til at betænke sig, en Betænkningstid, der, som omtalt, ikke sjeldent benyttes til at fornye Samlivet, og man vilde maaske kunne udrette noget ved at være mere nøjeregnende med at forlange Separation som Betingelse for Skilsmissebevillingen, selv om man ikke vilde gaa saa vidt, at man altid forlangte denne Betingelse opfyldt. Men Hovedsagen synes mig at være et kraftigt Arbejde for at hæve Sædelighedsbevidstheden, støttet af et energisk Sædelighedspoliti, og et omfattende Tilsyn med den Del af Befolkningen, som vi have set for en væsentlig Del rekrutere de Fraskilte, — den saakaldte classe dangereuse — samt endelig hensigtsmæssige Foranstaltninger til at standse Dannelsen af et stort, arbejdsløst Proletariat i Byerne. Det tilstedeværende Onde synes med andre Ord at ligge for dybt til, at man alene ved isolerede Forandringer paa Skilsmisselovgivningens Omraade kan vente at udrette noget væsentligt, man maa søge ned til de Aarsager, der overhovedet karakterisere hele Samfundstilstanden i vor Tid. Hvis det, for atter at give det et andet Udtryk, virkelig ofte kun var »Gemytternes Uoverensstemmelse«, der bevirkede Adskillelsen mellem Ægtefællerne, saa kunde man tænke sig, at de vilde holde sammen, naar de vidste, at de umuligt kunde opnaa Skilsmisse, men da det væsentlig er Drikfældighed, Ægteskabsbrud osv., hvorved den ene Ægtefælle er fuld-

stændig værgeløs over for den andens slette Opførsel, saa kan man kun vente gode Resultater ved at modarbejde Drikfældigheden og de andre Laster.

Jeg kan ikke slutte uden at udtale, at det vilde være i høj Grad ønskeligt, om der hvert Aar udarbejdedes en omhyggelig og detaljeret Statistik over alle her henhørende Forhold. De Oplysninger, der her ere meddelte, vilde have kunnet give et langt vægtigere Bidrag til Spørgsmaalets Løsning, hvis de havde været mere omfattende og paalidelige, men disse Egenskaber ville vanskelig kunne opnaas, naar man ikke bearbejder Materialet samtidig med at det kommer ind, idet man da med Lethed kan skaffe sig alle nødvendige Enkeltheder. Og naar Rammerne for en saadan Behandling af Stoffet engang ere dannede, vil Arbejdet derved være særdeles let at overkomme.

D
da
fo
vis
ho
ud

St
Ko
Kr
t
Pa
s

Bar
Jer
Tel
Fal
Dan
Spe
Ass
For
Bry
By
Ud
Div

Fonds børsen.

Af
Konsul **Theodor Green.**

Da det allerede er 3 Aar siden, at der udkom en dansk Aktie- og Obligationskalender, og der jo uafbrudt foregaar Forandringer med Fonds og Aktier, kan det vistnok ikke være uden Interesse at se, hvorledes Forholdet stiller sig nu mod den Gang. Jeg har derfor udarbejdet nedenstaaende Statistik:

Fonds.	Begyndelsen af	
	1883	1886
	(runde Tal).	
Statsobligationer (inkl. Indskrivnb.)....	194,000,000	182,000,000
Kommuneobligationer	31,630,000	31,000,000
Kreditforenings-, Kreditkasse- og Hypo- thek-Obligationer	310,000,000	376,000,000
Partialobligationer i Jernbaner, Damp- skibe og indust. Foretagender	27,000,000	31,740,000
	562,630,000	620,740,000
Aktier.		
Bankaktier	79,850,000	92,030,000
Jernbaneaktier	13,920,000	15,540,000
Telegraf- og Telefonaktier	27,500,000	27,730,000
Fabriks- og Værftsaktier	42,150,000	48,250,000
Dampskibsaktier	26,150,000	25,350,000
Sporvejsaktier	3,180,000	3,860,000
Assuranceaktier	5,430,000	5,530,000
Forlystelsesanstalts- og desl. Aktier...	2,100,000	2,580,000
Brønd- og Badeanstalts-Aktier	1,050,000	1,170,000
Byggeselskabs-Aktier	2,290,000	3,130,000
Udtørings-Aktier	3,080,000	3,080,000
Diverse Aktier	690,000	680,000
	207,390,000	228,930,000

Af denne Oversigt fremgaar det, at Massen af Fonds er bleven forøget med ca. 58 Millioner og af Aktier med ca. 22 Millioner, tilsammen c. 80 Millioner. Medtages 1886, i hvilket Aar Summen af Kreditfor- enings- og Landmandsbank-Hypothekobligationer er bleven væsenlig udvidet, vil Forøgelsen altsaa blive langt større.

Det Antal af Aktieselskaber, som beskrevs i »Danske Fonds og Aktier af 1883«, udgjorde 178. Ovennævnte Sum af Kr. 228,930,000 fordeles sig paa 228 Aktieselskaber.

Deraf er imidlertid 8 ældre, om hvilke jeg først har faaet Opgave i 1885, nemlig:

Grenaa Landbo-Spare- og Laanekasse. Kr. 17,000.
 Kallundborg Laane- og Sparekasse. Kr. 5,150.
 Sydsjællands Laane- og Sparebank i Præstø. Kr. 20,000.
 Haandværkernes Spare- og Laanekasse i Odense. Kr. 30,000.
 Bryggeriet Dania i Viborg. Kr. 70,000.
 Kallundborg Aktiebryggeri. Kr. 200,000.
 Rønne do. Kr. 90,000.
 Frederiksborg Hingstedepot. Kr. 10,850.

Der er tilkommen 52 nye Aktieselskaber:

Roskilde Bank. Kr. 150,000.
 Landbo-Banken i Slagelse. Kr. 50,000.
 Diskonto- og Laanebanken for Storehedinge og Omegn. Kr. 40,000.
 Dansk Sparemærkekasse i København. Kr. 50,000.
 Hadsund og Omegns Sparekasse. Kr. 1,400.
 Vestjyllands Landmandsbank i Varde. Kr. 100,000.
 Horsens-Juelsminde Jernbaneselskab. Kr. 98,500.
 Randers-Hadsund do. Kr. 1,285,000.
 Aarhus Telefonselskab. Kr. 30,000.
 Bangbostrand do. Kr. 350.
 Horsens do. Kr. 25,000.
 Kallundborg do. Kr. 6,000.
 Nakskov do. Kr. 7,600.
 Nykøbing (Falster) do. Kr. 15,750.

- Odense Telefonselskab. Kr. 32,000.
 Sydfynske do. i Nyborg. Kr. 15,000.
 Faxø Kalkbrud i København. Kr. 2,000,000.
 Marstrands Bryggerier i København. Kr. 1,800,000.
 Bryggeriet Langeland i Rudkøbing. Kr. 100,000.
 — Vendia i Hjørring. Kr. 140,000.
 — Vestfyn i Assens. Kr. 130,000.
 Silkeborg Aktiebryggeri. Kr. 43,000.
 Slotsmøllens Fabrik i Kolding. Kr. 100,000.
 Maskinfabriken og Jernstøberiet Thy i Thisted. Kr. 105,250.
 Aktietændstikfabriken Merkur i Randers. Kr. 48,000.
 Galle & Jessens Chokolade- og Konfektfabrik i København.
 Kr. 170,000.
 Aalborg Svineslagteri. Kr. 150,000.
 Hjørring do. Kr. 100,000.
 Sukkerfabriken Nykøbing. Kr. 1,050,000.
 Aktieteglværket Lundergaard ved Hjørring. Kr. 40,500.
 Hjørring Aktie-Dampbrænderi. Kr. 70,000.
 Ravnstrup Møllens Vafabrik. Kr. 5000.
 Dagrenovationsselskabet i København. Kr. 211,350.
 Hobro Fjorddampbaadselskab. Kr. 31,300.
 Midtllands Dampskibsselskab i Bandholm. Kr. 100,000.
 Dampskibsselskabet Rønne. Hjemsted København. Kr. 113,500.
 „ Skelskør i Skelskør. Kr. 12,500.
 Aktieselskabet Skjalm-Hvide i København. Kr. 220,000.
 Dampskibsselskabet Øresund i do. Kr. 340,000.
 Falkoneralleens Sporvejsselskab i do. Kr. 660,000.
 Aarhus Sporvejsselskab. Kr. 23,000.
 Forsikringsselskabet Skjold i København. Kr. 500,000.
 De forenede Glarmestres Glasforsikringsselskab for Danmark
 i København. Kr. 70,000.
 Koncert-Palæet i København. Kr. 200,000.
 Køge Theater- og Forsamlingsbygning. Kr. 21,650.
 Skandinavisk Panoptikon i København. Kr. 250,000.
 Søndervig Badeanstalt. Kr. 18,000.
 Hou do. Kr. 2100.
 Nørrebro do. Kr. 50,000.
 Aktieselsk. til Realisering af Byggearealer v. Østerbro. Kr. 750,000.
 Aktieselsk. til Opkøb af Byggegrunde paa Østerbro. Kr. 100,000.
 Kaffe- og Spisehuse i København. Kr. 88,400.

Derimod ere følgende 10 Aktieselskaber opløste:

- Handels- og Landmandsbanken i Nyborg. Kr. 150,000.
 Københavns Hvidglasfabrik. Kr. 40,000.

Dampskibsselskabet Freja i København.	Kr. 1,200,000.
Nordjyllands Dampskibsselskab i Aalborg.	Kr. 700,000.
Dampskibsselskabet Gorms Rederi i København.	Kr. 320,000.
» Bandholm-England i Bandholm.	Kr. 200,000.
» Svendborgsund i Rudkøbing.	Kr. 74,200.
Dampbaaden Hobro i Hobro.	Kr. 14,000.
Aktieselskabet for jyske Heders Beplantning.	Kr. 48,100.
» til Udgivelse af Øhlenschlägers Skrifter i København.	Kr. 60,000.

Til Summen af Aktieselskabernes Kapital maa iøvrigt lægges ca. 12 à 14 Millioner, der ejes af endel mere private Aktieselskaber, om hvilke Oplysninger delvis eller aldeles nægtes.

Antallet af de Effekter, der omsættes ved selve Kursnoteringen paa Københavns Børs, er omtrent uforandret, som i 1883, altsaa ca. 140, medens der paa Fondsbørsen, da den for ca. 50 Aar siden modtog den Indretning, som den nu har, kun opraabtes 11 Effekter, og medens hele Fondsbørsen dengang kun bestod af et Par Personer, bestaar den nu af ca. 80. Ikke destomindre foregaar Kursnoteringen endnu paa samme Maade som dengang. Metoden er nærmest at betegne som en Slags daglig Avktion. Jeg har imidlertid tidligere beskrevet den i »Danske Fonds og Aktier af 1883« (jvfr. ogsaa en udførlig Omtale af den i Tidskriftet »Tilskueren« af Hr. Ernst Brandes), og jeg skal derfor ikke her komme vidtløftig ind paa den, men kun fremhæve, at den selvfølgelig ikke længere svarer til Behovet og at den i nogenlunde travle Tider nærmest maa kaldes »sejgpinende«, ligesom den altid er meget anstrængende for Lederen, der stadig maa sidde og huske paa, hvem der har meldt sig først som Køber og Sælger, hvem der kommer derefter, hvem der er Nr. 3 og saa fremdeles, idet det ved Køb og Salg gaar paa

Tur. Som bekendt er Omsætningen som Regel kun Kr. 2000 for hver Gang en Køber og en Sælger komme overens eller hvis det er Aktier, der noteres pr. Styk, f. Ex. Telegraf- eller Københavns Sporvejs-Aktier, da 10 Stykker.

For at købe eller sælge 10,000 Kroner, skal der altsaa gøres ikke mindre end 5 Forretninger. Drejer det sig om 100,000 Kr., som jo kun er en ringe Sum paa en Fondsbørs, hvis Materiale omfatter mange hundrede Millioner Kroner, da maa 50 Forretninger komme istand, for at denne Sum kan blive omsat, og er Børsen travl — omsættes der f. Ex. blot $\frac{1}{2}$ Million, da sker dette i ikke mindre end 250 Gange.

Paa de fremmede Fondsbørser gaar det helt anderledes til. Jeg ved ikke, om man udenlands kan finde en Methode, som man burde adoptere her; det kan være tvivlsomt nok, da der kan være Mangler ved dem alle; men det kan dog være ganske interessant at gøre sig bekendt med dem. Jeg skal i korte Træk fremsætte Berliner-Methoden, der vistnok iøvrigt har særdeles meget tilfælles med andre store Fondsbørsers Maade at gøre Forretningerne paa; Berliner Fondsbørsen tiltrækker sig særlig Opmærksomhed derved, at den i den sidste halve Snes Aar har taget et mægtigt Opsving, saa at der daglig strømmer Tusender af Ordre til den fra alle Verdens Hjørner og Kanter.

Man skelner paa Berlins Fondsbørs, ligesom paa de andre store — man kan gjerne sige normale — Fondsbørser imellem Kassa-Kurser og Ultimo-Kurser. Enkelte Børser have ogsaa Medio-Kurser.

Paa alle Effekter noteres der hver Dag Kassa-Kurs, medens det kun er paa de mest fremtrædende Papirer,

dem, i hvilke de største daglige Forretninger finde Sted, paa hvilke der tillige noteres Ultimo-Kurser. Der noteres daglig Kassakurs paa ca. 1000 Effekter, medens kun 30 deraf tillige ere Genstand for Notering af Ultimo-Kurser.

Det er imidlertid om Ultimo-Forretningerne, at saa godt som hele Interessen drejer sig. Paa forskellige Steder af Fondsbørsen er der oprejst Skranke og ved hver saadan Skranke finder der Handel om forskellige Papirer Sted, paa den Maade, at Deltagerne ved Tilraab købe og sælge til de Kurser, hvorom de blive enige. Ved én Skranke omsættes t. Ex. Bankaktier, ved en anden Dampskibs- og Jernbaneaktier o. s. v. Skranke-erne ere under hele Børstiden — fra Kl. 12 til 3 — tæt omringede af Folk; Omsætning finder, saa at sige, uafbrudt Sted og Kurserne ere i stadig Bevægelse. Ved Optegnelse af Kursen noteres imidlertid kun de højeste og laveste Punkter ved enhver op- eller nedadgaaende Bevægelse og desuden den Kurs, hvormed Børsen aabnede og sluttede. Som Minimum for enhver Omsætning gælder 15,000 Mark, 25 Stykker osv.; men det anses ikke for at være kulant at gøre mindre Poster end det dobbelte heraf, og til Forretninger, som gaa derunder, tages der som Regel heller intet Hensyn ved Ansættelsen af Kurserne. Aabningskurserne falde Kl. 12 og Slutningskurserne Kl. 2. Ved de Skranke, hvor de vigtigste — saakaldte toneangivende — Effekter omsættes, samle Folk sig allerede en halv Snes Minutter før Kl. 12 og endnu forinden Klokkeslaget har tilkendegivet Børsens officielle Aabning ere Købs- og Salgstilbud fremkomne og Forretning kommen istand. Kurs-

ernes Konstatering sker ved edsvorne Mæglere under Medvirkning af Børskommissærer.

Afviklingen af de pr. ultimo (Slutningen af Maanedene) gjorte Forretninger finder Sted paa de dertil af Børsyndikatet fastsatte Dage, der bestemmes og offentliggøres for et Aar ad Gangen, og til de Kurser — Likvidationskurser — der fastsættes af den samme Autoritet. Disse Kurser fastsættes to Dage før Ultimo-Dagen og bestemmes efter de Kurser, hvortil den Dag gennemsnitlig den største Omsætning pr. ultimo har fundet Sted.

Forretningerne pr. Kassa sker ved en egen Skranke og Kassakurserne fastsættes ved Børsens Slutning ved Kompensering af de ved Kassaskranken indtil et vist Klokkeslet, med og uden Limitum, indleverede Købs- og Salgsordrer.

Denne Maade siges imidlertid ofte at give Anledning til Stridigheder og kan i visse givne Tilfælde ogsaa bevirke uforholdsmæssige Kurssvingninger.

Iøvrigt er der ved Forretningerne pr. Kassa hverken fastsat noget Minimum eller Maximum for hver Forretning, man kan saaledes købe og sælge et hvilket som helst Beløb. For smaa Beløb betragtes de noterede Kurser dog, som Regel, ikke som gældende. De afgøres udenfor Noteringen til saa og saa meget over eller under Kurs.

Afviklingen af de pr. Kassa gjorte Forretninger foregaar, ligesom hos os, den følgende Dag inden et vist Klokkeslet.

Denne Methode for Notering af Kassakurser vilde det næppe være heldigt at indføre hos os; men en For-

andring af den nugældende Kursnoteringsmaade maa dog vistnok foretages og det henstilles om det ikke vilde være et væsenligt Fremskridt, dersom man bestemte Størrelsen af hver Omsætning til et højere Beløb end Tilfældet er nu, t. Ex. 10000 Kroner af visse Sorter Papirer og 6000 Kroner af andre Sorter og istedetfor 10 Stkr. Aktier ad Gangen, t. Ex. 25 Stkr. Derved vilde der opnaas den Fordel, at »Noteringen« blev væsenlig forkortet og fremfor alt, at Kursen ikke blev paavirket af saa særdeles smaa Beløb, som nu er Tilfældet. Mindre Forretninger bleve da naturligt henviste til Afgørelse paa For- og Efterbørsen.

Foruden til en Forbedring af Kursnoteringsmaaden pr. Kassa og til Indførelsen af en Ultimo-Regulering, trænger Fondsbørsen til et større Lokale end det nuværende. Efter Forlydende beskæftiger Grosserer-Societetets Komité sig med dette Spørgsmaals Løsning og man tør vistnok derfra vente et godt Resultat. Ogsaa en rigeligere Forsyning med Depescher, end den ganske vist tarvelige, som Fondsbørsen nu maa nøjes med, vilde være at betegne som tidssvarende, idet de nu ankommende indskrænke sig til en eneste Hamburger-Depesche om Dagen og en enkelt Notering fra Paris.

Bureauerne for Arbejdsstatistik i Amerikas Forenede Stater.

Af

Aleksis Petersen-Studnitz.

Det er ubestrideligt, at der i de senere Decennier er blevet arbejdet med megen Iver, baade af officielle og private Statistikere, paa at fremskaffe det statistiske Materiale, som nødvendigvis udkræves for en nogenlunde sikker Bedømmelse af alt det, der falder ind under »Arbejderspørgsmaalet«, vor Tids største Spørgsmaal; — men det er ligesaa ubestrideligt, at det hidtil tilvejebragte Materiale er overordenligt langt fra at være blot nogenlunde tilstrækkeligt. Regeringerne anerkender jo ogsaa, at de er aldeles utilstrækkeligt underrettede om de bestaaende Arbejderforhold, og jævnligt ser de sig derfor foranledigede til at nedsætte en eller anden af de saakaldte »Arbejderkommissioner«. Hvor nyttige disse Kommissioner nu end i enkelte Tilfælde kan være, saa overflødiggør de dog paa ingen Maade Oprettelsen af staaende Bureauer med den Opgave ufravendt at have deres Opmærksomhed henvendt paa Arbejderforholdene og at belyse dem statistisk. Det er saadanne Bureauer, som femten af de Forenede Stater i Amerika

har indrettet, medens et sextende, den hele Union omfattende Bureau nylig er traadt i Virksomhed i Washington. Hist og her har man i Evropa gjort Tiløb til at følge Amerikas Exempel paa dette Omraade, endnu dog uden at føre meget igennem. I Amerika, derimod, har »Bureauerne for Arbejdsstatistik« øjensynligt slaat Rod. Det er nu snart tyve Aar siden, at den gamle Ny-Englands Stat Massachusetts brød Banen, og i Halvfjerdserne og Firserne har den ene Stat efter den anden fulgt Exemplet. Nu findes der Bureauer for Arbejdsstatistik ikke blot i de mere fremskredne Atlanterhavsstater Massachusetts, Connecticut, New-York, Pennsylvania, New Jersey og Maryland, men ogsaa i de yngre, indre Stater Ohio, Indiana, Illinois, Missouri, Iowa, Michigan, Wisconsin og Kansas strækker de sig lige hen til det Stille Hav, Kalifornien. Kun Sydstatene synes at ville holde sig tilbage. Bureauernes Arbejder har ikke altid været dadelfri, — men det har de europæiske statistiske Bureauers da heller ikke været, og derfor bryder man ikke Staven over dem. Den Tanke, der ligger til Grund for Bureauerne for Arbejdsstatistik, er uangribelig, og trods al Kritik staar det fast, at der i det store Antal Bind, som de amerikanske Bureauer i Halvfjerdserne og Firserne har udsendt, er nedlagt et særdeles værdifuldt Materiale.

Forrest i Rækken af de amerikanske Bureauer for Arbejdsstatistik staar det i Massachusetts, baade paa Grund af sin Alder og af andre Grunde. Det er oprettet i 1869. General Oliver blev — efter først at have været Skolelærer, saa Officer, saa Fabrikdirektør, saa Mayor, saa Finansminister, saa Fabrikinspektør —

dets første Chef.*) I 1873 afløstes han af Oberst Carroll D. Wright, der fremdeles beklæder Posten som Bureauets Chef. Begge disse Mænd har med stor Nidkærhed arbejdet for Bureauets Opgave, som Loven betegner med disse Ord: »at samle, ordne og fremlægge i aarlige Beretninger statistiske Detailler fra alle Arbejdets Omraader i Republiken, især angaaende de arbejdende Klassers kommercielle, industrielle, sociale, edukationelle og sanitære Kaar, og angaaende den produktive Industris vedvarende Velfærd i Republiken.« Under Bureauet har Loven desuden henlagt Ledelsen af de Folketællinger, der hvert tiende Aar (den 1ste Maj i de Aar, der ender paa 5) afholdes i Massachusetts. Foruden de Midler, der er medgaaede til Folketællingsvæsenet, har Bureauet hvert Aar haft Udgifter paa fra 10- indtil 19,000 Dollars (hvoraf 2500 Doll. i Gage til Chefen og 1500 til First Clerk); — det er mere end noget af de andre Bureauer (bortset fra det i Washington) har haft at raade over. De »statistiske Detailler«, som Loven paalægger Bureauet at indsamle, ordne og offentliggøre, faas dels gennem Udsendelsen af Spørgsmaals-Skemaer, dels ved Hjælp af Agenter, der berejser Republiken for umiddelbart at indsamle de ønskede Oplysninger; den sidste Fremgangsmaade koster flere Penge, men giver bedre Resultater. Naturligvis holder Undersøgelserne sig aldeles overvejende indenfor den egne Stats Grænser; dog er, for Sammenligningens Skyld, et ikke saa ganske ringe Materiale blevet indsamlet i fremmede Lande, især i Storbritannien. Den

*) I Bureauets Beretning for 1886 findes der en Biografi af denne mærkelige Mand.

i 1886 afgivne Aarsberetning er Bureauets syttende; desforuden har det udgivet nogle Folketællingsberetninger og enkelte andre Skrifter.

Om de massachusettske Arbejderes økonomiske, sanitære, intellektuelle og moralske Kaar findes en Masse af Oplysninger i disse Beretninger; en ganske særlig Opmærksomhed har de, som rimeligt er, helliget Arbejdsløn-Statistiken. Medens allerede tidligere Beretninger havde haft fat herpaa, vovede Beretningen for 1884 sig ind paa den komparative Statistiks interessante, men vildsomme Skær. Beretningen ofrede over trehundrede Sider paa en Sammenligning af Arbejdslønnen i Massachusetts og i Storbritannien i 1883, en Oversigt over Bevægelserne i Tidsrummet 1860—83, en Redegørelse for Priserne og Livets Dyrhed i de nævnte Lande i det nævnte Tidsrum. Beretningen vakte overordenlig Opsigt, i og udenfor Amerika; i Løbet af ti Dage var alle Exemplarer revne bort. Sammenligningens Hovedresultater fandt Bureauet derfor Anledning til uforandret at genoptrykke i sin Beretning for 1885.

Sit Materiale til denne Statistik fik Bureauet ved at udsende Agenter, der hos en Mængde Industridrivende i Massachusetts og i Storbritannien fik Lov til af Forretningernes Bøger at udskrive de til hver enkelt Arbejder udbetalte Lønninger. Ogsaa benyttedes de i England af Fagforeninger og Arbejdsgivere antagne Priskuranter, samt andre paalidelige Kilder. Oplysningerne angik 24 for Massachusetts og for Storbritannien fælles Industriegrene, — og disse 24 Industriegrene omfattede 75 pCt. af den hele massachusettske Industri. Naturligvis var det umuligt at faa Oplysning

om alle Arbejdere; men de c. 10 pCt. af Arbejderne, om hvis Løn Bureauet fik Oplysning, antoges at kunne gælde som Repræsentanter for samtlige Arbejdere. Materialet maatte sikkert betegnes som ret betydeligt, og den Maade, det var tilvejebragt paa, var efter Omstændighederne den bedste. Paa Basis af det opstilledes meget detaillerede Tabeller, og meget sindrigt konstruerede. Saavidt var alt fortræffeligt. Men for at naa til »the grand comparison« mellem Massachusetts og Storbritannien, indlod Bureauet sig paa nogle meget vovede Gennemsnitsberegninger. Bureauet troede derved at sætte Kronen paa Værket, opnaaede ganske sikkert ogsaa at interessere mere flygtige Læsere, men havde dog, videnskabeligt set, gjort bedst i at lade denne Tilbygning fare. De to Hovedresultater, Bureauet troede at kunne slaa fast, var: at Arbejdslønnen i Massachusetts var 62 pCt. højere end i Storbritannien, og at, naar Hensyn tages til Husleje og højere Priser, Arbejderne i Massachusetts havde det 42 pCt. bedre end de i Storbritannien. Disse saa exakt udseende Hovedresultater var imidlertid tilvejebragte ved en Række af Gennemsnit af uensartede Tal. Men i ethvert Fald havde Bureauets Undersøgelser bragt for Dagen en Masse yderst værdifulde Enkeltheder vedrørende Arbejdernes Lønningsforhold og Levemaade, og Slutningsresultatet maatte utvivlsomt blive, at Arbejdernes Løn og »standard of living« i Massachusetts var betydeligt højere end i Storbritannien.

I sine Beretninger havde Bureauet bragt Arbejdsløn- og Prisstatistik for Perioden 1860—84. Nu besluttede det at gaa tilbage i Tiden, at samle alt hvad der lod sig samle vedrørende Arbejdsløn og Priser i

Tiden før 1860. Beretningen for 1885 indeholder en mere end trehundrede Sider stor historisk-statistisk Oversigt over Arbejdsløn og Priser i Perioden 1752—1860. Tabellerne er i høj Grad detaillerede, behandler hvert Aar for sig, hver Vare for sig, de enkelte Industrigrene og tildels disses enkelte Underafdelinger. Arbejdslønnens og Prisernes Historie i Tiden fra 1752 lige ned til den nyeste Tid foreligger saaledes nu skreven af Bureauet i Massachusetts. Dets Chef, Oberst Carroll D. Wright, sikkert den første Avtoritet paa dette Omraade i Amerika, kan smigre sig med, at han for sin Stat har præsteret et Arbejde, som ingen anden Stat kan opvise Magen til.

Har Bureauet i Massachusetts indlagt sig enestaaende Fortjenester af Arbejdsløn-Statistiken, saa har det dog ingenlunde udtømt alle sine Kræfter derpaa. Her vilde det være umuligt at opramse alle de Arbejder, der er udgaaet fra det; blot rent eksempelvis skal det nævnes, hvilke andre Arbejder end de arbejdsløn- og prisstatistiske de to sidste Beretninger for 1885 og 1886 indeholder.

Der er en Artikel om »Kunsten i Industrien« (tildels ogsaa om Kunstnerne i Industrien, deres Uddannelse, Fortjeneste osv.), en Artikel om Forbruget af Levnetsmidler, Fødemidlernes Priser og Ernæringsværdi, en Artikel om Arbejdernes Andel i Driftsherregevinsten og en om Kooperationen i Storbritannien; dernæst General Olivers Biografi, — alt dette i Beretningen for 1886. I den for 1885 fandtes en statistisk Belysning af de amerikanske kvindelige Students Sundhedsforhold, — et særdeles interessant Arbejde baade paa Grund af de mange forskellige Sundheden vedrørende

Punkter, det har faaet med, og paa Grund af sit, for det kvindelige Universitetsstudium ikke ugunstige Resultat, — men rigtignok et Arbejde, som man ikke skulde vente at finde i en Beretning fra et Bureau for Arbejdsstatistik. Beretningen aabnes med en Skildring af Byen Pullman. I 1867 var vel »Pullman's Car Palace Co.« blevet stiftet med en Kapital paa 1 Mill. Doll., der Aar for Aar voxede, og i 1884 naaede 16 Mill. Doll.; men til »the city of Pullman«, faa Mil Syd for Chikago, lagde Lederen af den verdensberømte Forretning først Grunden i 1880. Den 1ste Januar 1881 levede her endnu kun 1 Familje, 4 Personer, men i Begyndelsen af 1881 levede her omtrent 2000 Personer, et Aar senere over 4000, og den 30te September 1884 8500, hvoraf omtrent Halvdelen var født i de Forenede Stater, den øvrige Halvdel derimod rundt omkring i Amerika og Evropa, (saaledes omtrent 1400 i Sverige, Norge og Danmark, især mange Svenskere). Af Forholdene i denne By — som Arbejderby en Mønsterby, hvis Indretninger kan maale sig med de Krupp'ske i Essen, og i Amerika ubetinget i alle Retninger den smukkeste Arbejderby — er det, at Beretningen giver en interessant Skildring. Endelig indeholder Beretningen en Afhandling om Søndagsarbejdet i Massachusetts.

Medens de store Afhandlinger om Arbejdslønnen og Priserne overvejende optoges af Tabeller, er Fremstillingen af Spørgsmaalet om Søndagsarbejdet af en ganske anden Art, ikke i synderligt Omfang statistisk, mere historisk. Bortset fra Tyendegerningen, der jo ogsaa i stort Omfang maa forrettes om Søndagen, er det i Massachusetts især Jernbanerne, der om Søndagen beslaglægger en større Arbejdsstyrke, og i Bureauets

Beretning ofres der ogsaa Jernbanernes Søndagsarbejde den største Plads. For hver enkelt Bane paavises det, hvorledes dette Arbejde har udviklet sig. Skønt Massachusetts fik Jernbaner allerede strax i Begyndelsen af Trediverne, og skønt enkelte Søndagstog snart efter sættes i Gang, fik Søndagskørslen først langt senere nogen større Betydning. Paa »the Eastern Railroad« var der, f. Ex., Søndagstog i Gang allerede i Fyrerne; men i 1847 maatte de ophøre, og først i 1872 genoptoges de. Grunden til Ophøret med Søndagstogene var den meget gode: ingen Passagerer! »Forskellen«, bemærker Bureauet, »mellem Rejser da og nu ligger ikke deri, at der dengang var færre Mennesker, men deri, at Menneskene dengang var af en saa forskellig Sindsretning fra hvad de nu er. Naar Menneskene i Salem og Boston [mellem hvilke Byer den nævnte Bane gaar] kommer tilbage til samme Tænkemaade som i 1847 eller før 1872, vil Søndagsrejserne mellem disse Byer ophøre, Togene vil blive afskaffede og Togpersonalet vil faa hele Søndagen fri.« Paa de forskellige Baner gjorde forskellige Forhold sig gældende, og medens Banerne med egenlig Forretningstrafik oftest manglede al Opfordring til at køre om Søndagen, kunde Transporten af Fornøjelsesrejsende, af Kirkegængere, af Mælk osv. paa andre Baner foranledige Søndagstog.

Hvad Jernbanepersonalet angaar, ønsker det gennemgaaende at være fritaget for Søndagstjenesten, selv om Ugelønnen derved formindskes med en Syvendedel. »Maskinisterne er ganske vist (undtagen naar de holdes tilbage af religiøse Betænkeligheder, der altid respekteres) parate til at arbejde om Søndagen; men det er

ikke, fordi de foretrækker Lønnen fremfor Fritiden, men fordi Publikum vil have Togene, og de bærer saa deres Del af Byrden. Det er i det Hele taget Folk med Hjertet paa det rette Sted, stærke, udholdende, ærlige, ligefremme Mænd, trofaste i deres Gerning, og Folk, der bærer den haarde Side af deres Skæbne med en Koldblodighed og et Mod, der ikke kan andet end vække Beundring og høj Agtelse hos enhver, der virkelig kender dem . . . De ønsker at beholde Søndagen i Fred som Hviledag, og de arbejder om Søndagen ikke i første Række for Betalingens Skyld, men fordi deres Stilling nu engang fører dette Arbejde med sig. Men Ansaret for, at deres Stilling nødvendiggør dette Arbejde, ligger ikke hos dem, der direkte sætter dem til Arbejdet, men hos det Publikum, der bruger Banerne paa en saadan Maade, at Søndagsarbejdet bliver nødvendigt«. Ogsaa det øvrige Jernbanepersonale ønsker Søndagen fri. Kun faa foretrækker at arbejde om Søndagen og faa Lønnen. »Man hører om saadanne Folk; men man finder dem ikke let.« Men kører der end en Del Tog om Søndagen — for Kirkegængernes Skyld, for at Folk, der ikke har fri om Hverdagen, dog i alt Fald en Dag en Gang imellem kan gøre Smaaflugter osv. —, saa indskrænkes det øvrige Arbejde ved Jernbanerne dog saavidt muligt: Fragtgoods udleveres i alt Fald aldrig om Søndagen. Og saa maa ogsaa dette noteres: »Paa ingen Bane forlanger man — saavidt vi har bragt i Erfaring —, at en Mand, der virkelig har Samvittigheds-Betæneligheder ved at arbejde om Søndagen, skal krænke dem. Vi har talt med Mænd med saadanne Betæneligheder, og vi er blevne forsikrede om, at deres Følelser i saa Henseende agtes.« Det

antages forøvrigt knap, at Søndagstogene betaler sig: det er ikke for Profitens Skyld, at de holdes i Gang, men af Hensyn til visse Klasser af Publikum, og de, der agiterer mod Søndagstogene, handler uret i at henvende sig med deres Klager til Jernbanernes Direktioner; det er Publikum, ikke Banedirektionerne, som bærer Skylden for Søndagstogene. Forøvrigt er deres Antal næppe mere end en Fjerdedel af Togantallet om Hverdagen.

Med Sporvognstrafiken forholder det sig paa en lignende Maade som med Jernbanetrafiken. Der kører endel Sporvogne om Søndagen, — men langt fra saa mange som om Hverdagen. Det er først og fremmest af Hensyn til Kirkegængerne, at Søndagssporvognene er komne i Gang; dernæst af Hensyn til Arbejderne og Børn, der gerne vil benytte Søndagen til Udflugter i det grønne. Arbejdet er moderat, og Personalet antages i ingen Henseende at overanstrenges. Kun fra én af Linjerne berettes det, at Søndagsarbejdet er »daarligt for Folkenes Sundhed, daarligt for deres Moral, daarligt for Selskabets Finanser, daarligt og helt daarligt i enhver tænkelig Retning for alle Parter!« Og om denne Linje tilskreves der Bureauet følgende karakteristiske Brev: »Direktionen handlede uklogt, da den besluttede sig til at køre om Søndagen. Nu er det sket, og Direktørerne mener, at den maa blive ved. Vi siger til vore Folk: »gaa og handl ret; bryd det fjerde Bud, og hold det ottende!«*) De begynder godt, men glemmer snart alle Bud. En Mand, der arbejder syv

*) Det engelsk-amerikanske fjerde Bud er Budet om Sabbaths-hvilen; det ottende: »Du skal ikke stjele!«

Dage om Ugen, bliver sløv og dum. Kirken fortjener megen Dadel for dette Søndagsarbejde. Tre af de fem Direktører er »church members.« Det er gode Mennesker. Kirkeligtsindede Folk vilde have, at vi skulde køre, — og vi adlød.»

Ogsaa de andre Transportforetagender har noget Arbejde om Søndagen, men mindre end om Hverdagen; selv Droskekuskene har i det Hele mindre at bestille om Søndagen. Endvidere arbejdes der noget paa Post-, Telegraf- og Telefon-Kontorer; i Brød- og Mælkeudsalgene, af Barberer, Støvlepudser, Lygtetændere; af Politipersonalet, Hospitalspersonalet, Læger; ikke at tale om Præsterne; af Hotel- og Restavationspersonalet, af nogle Avismennesker; paa Fabriker arbejdes der egenlig kun, hvor Søndagsarbejdet er ligefrem nødvendigt. Det industrielle Arbejde om Søndagen er kun af meget ringe Omfang i Massachusetts.

Langt tarveligere udstyret med Pengemidler end det ovenomtalte Bureau er Bureauet i Pennsylvania, — »Bureau for Industristatistik«, som det kalder sig, Unionens næstældste Bureau (fra 1872), for Tiden med Joel B. Mac Camant som Chef. Det har dog sit Sæde i Unionens næststørste Stat, regnet efter Folketal, med en Folkemængde, der er betydeligt mere end to Gange større end Massachusetts's: i 1880 $1\frac{3}{4}$ Mill. Indb. i Massachusetts, $4\frac{1}{4}$ i Pennsylvania. Og derhos er Pennsylvania, foruden at være Verdens største Petroleum-Producent og en af de største Kul-Producenter, lige saa fuldt som Massachusetts en Industristat af første Rang.

Bureauet i Pennsylvania har ifølge Lov den Op-
 gave: upartisk at granske Kapitalens og Arbejdets For-
 hold med Hensyn til det arbejdende Folks sociale
 Velfærd; at samle og offentliggøre den herhenhørende
 Statistik; endelig hvert Aar at offentliggøre Statens
 Produktionsstatistik. Siden der i 1876 blev oprettet et
 Agerdyrkningsdepartement, har Bureauet ikke beskæftiget
 sig med Agerbrugs-Statistik, men holdt sig til den
 øvrige Produktionsstatistik. I dets 13de Aarsberetning
 (for 1885, offentliggjort i 1886) helliger det Kulproduk-
 tionen 5—600 Sider, medens Textilindustrien, Glas-,
 Jern-, Træ-, Papir-, Ler-, Øl-Industrien m. fl. Industri-
 grene maa nøje sig med en forholdsvis kort Behandling.
 Sit Materiale faar Bureauet ved at udsende til de Indu-
 stridrivende Skemaer med Spørgsmaal om Arbejdernes
 Tal, Arbejdsdagens Tal, Aarets Produktion, Arbejds-
 lønnen osv. Til Arbejderne stilles der Spørgsmaal paa
 de til dem udsendte Skemaer om: hvormange Børn,
 disses Alder og Skolegang, Arbejdernes Løn, hvormange
 Dage der i Aarets Løb tabes ved Sygdom og paa anden
 Maade, Striker, Livsfornødenhedernes Pris osv. Om
 nu Svarene paa disse Spørgsmaal virkeligt er fuldt paa-
 lidelige, og om de indkommer i tilstrækkelig Mængde,
 derom er der ofte blevet fremsat Tvivl. Bureauet er-
 klærer sig imidlertid for tilfreds med Besvarelserne; det
 siger, at det saavidt muligt har kontrolleret dem og
 fundet dem bekræftede. Udsendelsen af Agenter, som
 i Massachusetts, turde vel nok være en adskilligt bedre
 Methode; men Bureauet i Pennsylvania formener dog,
 at det ved Udsendelsen af »compulsory blanks«, Skemaer
 med Spørgsmaal, som de Paagældende ved Lov er for-
 pligtede til at besvare, faar lige saa fuldstændige og

korrekte Oplysninger som det vilde kunne faa ved personlige Besøg.

Ogsaa Beretningerne fra Bureauet i Pennsylvania har vakt Opmærksomhed, og det gælder om dem som om Beretningerne fra Massachusetts og de fleste andre Stater, at af de ældre Aargange er det næsten umuligt at opdrive Exemplarer. Beretningerne fra de amerikanske Bureauer for Arbejdsstatistik faar ikke Lov til at staa og samle Støv paa Bureauernes Lofter.

Den efter Folkemængden tredjestørste Stat, og i industriel Henseende ligeledes omtrent den tredjevigtigste, Ohio, fik i 1877 sit Bureau for Arbejdsstatistik. Dets Forstander kaldes »Commissioner«; han udnævnes, for to Aar ad Gangen, af Guvernøren, efter Indstilling fra Senatet, og »skal samle, ordne og systematisere al Statistik vedrørende Arbejdets forskellige Grene.« Hans Medhjælp er yderst tarveligt tilmaalt, og Gang efter Gang klager han i Beretningerne over, hvor yderst knapt Bureauet i Ohio er aflagt: i 1885 var der kun bevilget dette Bureau 1500 Dollars, og det var endda mere end i de foregaaende Aar. Manglen paa Penge har gjort det umuligt at benytte Agenter, saaledes som i Massachusetts og flere Stater; Bureauet har maattet hjælpe sig med den mere ufuldkomne Methode: at udsende med Posten Forespørgsels-Skemaer, som de Paa-gældende anmodes om at udfylde; — undlader de imidlertid dette, er der intet derved at gøre; thi i Ohio er det ikke, som i Pennsylvania, Lov, at den der undlader at svare, ifalder Straf. Og medens Bureauet i Pennsylvania, som vi saa, erklærede sig fuldt vel tilfreds med

de Svar, det faar, erklærer Bureauet i Ohio, at 60 pCt. (eller undertiden endnu flere) af de Adspurgte slet ikke svarer, og at den Minoritet, der overhovedet svarer, ofte gør det uvilligt, ufuldstændigt og unøjagtigt. I Beretningen for 1885 klager »the Commissioner«, L. Mc Hugh, i meget stærke Ord derover. Rigtignok har Loven givet ham Ret til at afhøre Vidner; men det synes ikke, at denne Ret er synderligt fyldestgørende, og i ethvert Fald er de Indstævnede ikke forpligtede til at gøre længere Rejser.

Hvor utilstrækkeligt dette Bureau end er udstyret, er der dog udgaaet Beretninger fra det, der ingenlunde er at foragte. Beretningen for 1885 (udgivet i 1886), Bureauets niende, er et Bind paa 359 tættrykte Sider. Den indeholder en Fremstilling af amerikanske Trades-Unions, Tabeller vedrørende Arbejdernes Løn og Udgifter i Ohio, Massachusetts, Illinois, England og Australien, Oplysninger om Driftsherregevinst og Arbejdsløn i Jernindustrien, en Skildring af, hvorledes Truck-Systemet, trods Loven, endnu flourer i Ohio, et Afsnit om industriel Voldgift og et om Kooperation. Tabellerne optager stor Plads i denne Beretning, — men udenfor dem lader the Commissioner sine subjektive, arbejdervenlige Anskuelser træde livligt frem.

I 1878 stiftedes i New Jersey et »Bureau of Statistics of Labor and Industries«. Bureauet, hvis Chef er James Bishop, indsamler næsten udelukkende sit Materiale ved Agenter, der henvender sig til Arbejdsgivere og Arbejdere og hjælper dem med at udfylde Forespørgsels-Skemaernes Rubriker. I Bureauets Beret-

ninger for de senere Aar har megen Plads været indrømmet til Tabeller over Arbejdernes Løn, Arbejdstid, Udgifter osv. I Beretningen for 1885 var et Afsnit helliget Jernindustrien i New Jersey, et andet Sukkerindustrien osv. Til denne Beretning var der føjet et Appendix, hvor alle New Jerseys Love vedrørende Arbejdernes Forhold, Fabrik- og Lærlingelove etc., var aftrykte.

Bureauet i Missouri (oprettet i 1879) har en væsenlig anden Karakter end de ovenfor nævnte. Det er nemlig ikke blot et »Bureau for Arbejdsstatistik«, men ogsaa et »Bureau for Tilsyn med Fabriker, Miner og Værksteder«. Dets Forstander, der, for to Aar ad Gangen, udnævnes af Guvernøren efter Senatets Raad og med dets Samtykke, kaldes »Commissioner of labor statistics and inspection.« I sin første Egenskab har han samme Opgave som Cheferne for Bureauerne i Massachusetts, Ohio osv.; i sin anden Egenskab fungerer han som, hvad man plejer at kalde Fabrikinspektør. (Jfr. L. 23. Marts 1883). Man faar imidlertid af hans Beretninger ikke Indtryk af, at han udretter meget, være sig i den ene eller i den anden Egenskab. »The Commissioner«, siden 1885 Oscar Kochtitzky, klager over, at de Industriadrivende ofte undslaar sig for at give de forlangte Oplysninger, uagtet Loven erklærer den, der vægrer sig ved at give Oplysninger, for skyldig i »misdemeanor« og vil have ham idømt Bøder paa fra 25 til 30 Dollars; men Loven siges praktisk at være virkningsløs. Ejheller lykkes det »the Commissioner« at besøge alle Statens Miner og industrielle Etablissementer i Aarets

Løb. Hos Arbejderne erklærer han at finde langt større Imødekommen end hos Arbejdsgiverne. Den Aarsberetning, der ligger for os, den syvende, for Aaret 1885 (udgivet i 1886), er tilvisse meget tarvelig. Af Statistik leverer den kun meget lidt, og ogsaa som Fabrikinspektions-Beretning er den kun af ringe Værdi. Den indeholder nogen Oplysning om de i Aarets Løb forefaldne Striker, om Kvinders og Børns Arbejder, om Kul- og Bly-Minerne, om Jernbanerne osv.; den aftrykker de i Missouri gældende Arbejderlove, og har endelig hist og her optrykt noget af det, som ogsaa findes i Beretningerne fra de andre Bureauer.

Paa en væsenlig anden Maade end de foromtalte Bureauer er Bureauet i Illinois (oprettet 1879) organiseret. I Illinois bestaar en »Board of Commissioners of Labor«, sammensat af fem Medlemmer, valgte for 6 Aar ad Gangen, fem Medlemmer, af hvilke de tre skal være Arbejdere, de to Arbejdsgivere. Denne Kommission vælger udenfor sin egen Midte en Sekretær, for to Aar ad Gangen, og denne Sekretær danner i Forening med de fem Kommissærer »the Bureau of Labor Statistics«. Sekretæren har ingen Stemme i Kommissionens Møder; men det er ham, der udfører de statistiske Arbejder, og sin hele Tid skal han ofre Bureauet. Sit Materiale faar han tilveje, tidligere hovedsagelig gennem Udsendelsen af Forespørgsels-Skemaer, nu tildeels ogsaa ved Agenter; — men om Folk vil svare paa de stillede Spørgsmaal, og om de vil tage Hensyn til de til dem rettede personlige Henvendelser, er i Illinois en rent frivillig Sag; — Bureauet i denne Stat raader

over intet Tvangsmiddel. Bureauets Opgave er i Loven betegnet med samme Ord som dem vi kender fra Massachusetts; men siden 1883 har det foruden sine statistiske Opgaver faat en særlig Indflydelse paa Valget af Mine-Inspektører i Illinois, saavel som paa disses Afskedigelse. Det forholder sig altsaa her ligesom i Missouri, at Funktioner, der i og for sig ikke hører sammen med Statistiken, er blevne det statistiske Bureau overdragne. Hvad Beretningerne angaar, staar Bureauet i Illinois forsaavidt tilbage, som dets Beretninger kun afgives hvertandet Aar. For at bøde paa denne Mangel offentliggør Bureauet imidlertid dels »Supplemental Reports«, dels »Advanced Chapters« af den kommende To-Aars-Beretning. Som »Supplemental Report« udgives saaledes Aarsberetningerne fra Kulmine-Inspektørerne, forsynede med en almindelig indledende Oversigt over Kulproduktionen i Illinois. Som »Advanced Chapters from the Fourth Biennial Report« udgaves i 1886 Fængselsarbejdets Statistik.

I sin tredje To-Aars-Beretning ofrede Bureauet over 400 Sider paa en statistisk (for Størstedelen tabelarisk) Fremstilling af Arbejdslønnen, Arbejdsdagens Længde, Driftsherregevinsten, Arbejdernes Udgift osv. Tabellerne fra denne betydelige Stat, de Forenede Staters fjerdestørste (i 1880 endel over 3 Mill. Indb.), i industriel Henseende lige saa vigtig som i Henseende til Agerbrug, Bjergværksdrift og Handel — er af meget stor Interesse og geraader Bureauets Sekretær, John L. Lord, til stor Ære.

Ifølge den amerikanske Census af 1880 fandtes der i Illinois 14,549 industrielle Foretagender (exclusive Bryggerier, Brænderier, Petroleumsværker, Trykkerier

og Saltværker), i hvilke der arbejdede 145,000 Arbejdere, udbetaltes i Arbejdsløn Doll. 57 Mill., benyttedes Raastoffer til Værdi af Doll. 290 Mill., og produceredes Produkter til en Værdi af Doll. 415 Mill. Blandt disse 14,549 Forretninger var der 1666, der i aarlig Arbejdsløn udbetalte 5000 Dollars eller mere, og disse 1666 Forretninger, der kun udgør 11 pCt. af det hele Tal af Forretninger, havde dog 66 pCt. af den ovennævnte Kapital, 66 pCt. af den samlede Arbejderstyrke, udbetalte 71 pCt. af den samlede Sum af Arbejdsløn, forbrugte 75 pCt. af Raastofferne og leverede 73 pCt. af den samlede Produktionsværdi. Naar nu Bureauet i sine Undersøgelser udelukkende holder sig til disse 1666 Forretninger, saa er det dog mellem to Tredjedele og tre Fjerdedele af Statens industrielle Interesser det undersøger. Bureauet formener da, at Betragtningen af disse 1666 Forretninger, der vel numerisk set kun er en lille Brøk af samtlige Industriforretninger, men som i Realiteten vejer overordenligt stærkt, vil kunne give meget vigtige Antydninger, omend kun Antydninger.

For hver enkelt af disse 1666 Forretninger, grupperede i 34 Industrigrupper, anføres i de første Tabeller: Gennemsnitlig Arbejderstyrke (i nogle Forretninger kun et Par Arbejdere, i andre henved et Par tusinde), gennemsnitlig Løn pr. Dag for »skilled mechanics» og for almindelige Arbejdere, Arbejdsdagens Længde i Maanederne Maj—November og November—Maj, hvormange Maaneder der arbejdes og hvormange ikke. I de fleste Forretninger arbejdedes der hele Aaret rundt; i enkelte Fag kunde der dog være Standsning, i endog et halvt Aar. Arbejdsdagen kunde naturligvis variere noget, mellem 8 og 12 Timer, 10 Timer var dog det sædvan-

lige; i 87 pCt. af de 1666 Forretninger var Arbejdstiden 9 à 10 Timer; i nogle faa 8 og i nogle andre, ligeledes meget faa, 11 eller 12; Forretninger med en Arbejdsdag paa 12 Timer var aabenbart saadanne, hvor der arbejdedes gennem Døgnets 24 Timer uafbrudt, og hvor Arbejdet da var ligelig delt mellem to Hold af Arbejdere. Arbejdslønnen, endog den gennemsnitlige, varierede stærkt: i 67 forskellige Størrelser (mindst 50 Cents, højst 6 Dollars) udbetaltes Lønnen til »skilled mechanics«, i 48 forskellige Størrelser (mindst 30 Cents, højst 3 Dollars) til almindelige Arbejdere. Samles de forskellige Lønningssatser i nogle Hovedgrupper, faas følgende:

Gennemsnitlige Dagløn.	Forretninger.	
	Skilled Mechanics	Ordinary Laborers
Under 1 Dollars.....	4	60
1 Dollars og derover, men under 2 Dollars.....	218	1347
2 Dollars.....	409	95
Over 2 Dollars, men under 3 Dollars.....	726	9
3 Dollars.....	186	2
Over 3 Dollars.....	86	•
Uangiven.....	37	153
	1666	1666

I hver enkelt af de 34 Industrigrupper arbejdes der gennemsnitlig 285 Dage om Aaret (Maximum 307 Dage, Minimum 182), og den gennemsnitlige Dagløn er $1\frac{1}{2}$ Doll., saa at den gennemsnitlige Aarsfortjeneste for en Arbejder altsaa bliver 430 Doll. (i 8 Industrigrupper over 500 Doll., indtil 632 Doll. som Maximum; i 12 er den under 400, indtil 317 Doll. som Minimum). Det maa imidlertid bemærkes, at der under

Arbejdere ikke blot er indbefattet mandlige, voxne Arbejdere, men ogsaa Kvinder og Børn: af Arbejderstyrken er 82 pCt. Mænd, 12 pCt. Kvinder og 6 pCt. Børn.

Der følger nu en lang Række af Tabeller, af hvilke man for hver enkelt af de 1666 Forretninger faar Oplysning om deres Arbejderstyrke, Kapital. Raastoffer, Arbejdsløn, Brutto- og Nettogevinst etc. I alle Forretninger tilsammen arbejdede der ca. 96,000 Arbejdere, hvilke der ialt udbetaltes 41 Mill. Doll. i Arbejdsløn. Der inde stod i disse Forretninger tilsammen en Kapital paa 93 Mill. Doll.; de anvendte ialt til Raastoffer 220 Mill. Doll., producerede Produkter til en samlet Værdi af 304 Mill. Doll., havde en »Bruttoindtægt« af 43 Mill. Doll., medens Driftsherrens »Nettogevinst« var 7 Mill. Doll. Til Forrentning og forskellige Udgifter antoges 36 Mill. Doll. at medgaa. Af Produktionsværdien udgjorde Udgifter til Raastof 72 pCt., Udgiften til Arbejdsløn knap 14 pCt., Udgiften til Forrentning, Husleje, Assurance, Transport, kort sagt til alt andet end Raastof og Arbejdsløn 12 pCt.; som Nettogevinst blev der saaledes lidt over 2 pCt. af Produktionsværdien tilovers. Den gennemsnitlige aarlige Produktion udgjorde pr. Arbejder 3168 Doll., Driftsherrens Nettogevinst 76 Doll., medens hver Arbejder gennemsnitlig havde en Aarsfortjeneste paa 430 Dollars. — Det er imidlertid klart, at de enkelte Forretninger ikke blot er højst ulige af Omfang, men at de ogsaa fordeler Produktionsværdien paa en yderst forskellig Maade. Der er Forretninger, hvor 98 pCt. eller endnu mere af Produktionsværdien gik til Raastoffer, saa at der til Arbejdsløn kun blev en Brøkdel af en Procent

at udbetale, — medens der omvendt findes andre Forretninger, hvor Arbejdslønnen tog betydeligt over Halvdelen, Raastofferne kun nogle faa Procent af Produktionsværdien. Gælder det end for de 1666 Forretninger under Et, at Driftsherrens Gevinst pr. Arbejder udgjorde 76 Doll., saa er der dog enkelte Forretninger, hvor hver enkelt Arbejder har skaffet Driftsherren en Nettogevinst paa flere Tusinde Dollars, medens Arbejderen selv maa nøjes med nogle Hundrede. Og falder der af Produktionsværdien gennemsnitligt i alle Forretningerne noget over 3000 Dollars paa den enkelte Arbejder, saa er der de Forretninger, hvor denne Kvotient gaar betydeligt op over 30,000 Dollars. Selvfølgelig maa der saa til Gengæld være Forretninger, der staar et langt Stykke borte fra det Gennemsnitlige — i den modsatte Retning. Driftsherrens Nettogevinst er, som alt det øvrige, en overordenlig variabel Størrelse, baade absolut og relativt taget. Der er de Forretninger, hvor den løber op i Hundredetusinder af Dollars; der er andre, hvor den er en negativ Størrelse: ikke mindre end 32 pCt. (— en Tredjedel! —) af samtlige de 1666 Forretninger angaves at have Tab. Imidlertid er der derved at bemærke: er end de fleste af de ovenfor anførte Poster sikre nok, saa er der dog én, hvor man har maattet nøje sig med et usikkert almindeligt Skøn; — det er Posten »Forrentning og forskellige Udgifter«. Man har antaget, at Forrentningen kunde sættes til 6 pCt. af Kapitalen; og at 10 pCt. af Produktionsværdien medgaar til Husleje, Assurance- og Transportudgifter, overhovedet til alle andre Udgifter end Udgifter til Raastof og Arbejdsløn. Selv om nu dette usikre Skøn gennemsnitligt taget maatte stemme med Virkelig-

heden, saa er det dog naturligvis meget vel muligt, at flere af de 530 Forretninger, der sagdes at have Tab, slipper billigere fra denne Post »Renter og forskellige Udgifter«, — og derfor i Virkeligheden har Gevinst. Det Omvendte er imidlertid naturligvis ogsaa tænkeligt. I ethvert Fald er saa meget klart, at man, naar man vil komme til en ret Forstaaelse, ingenlunde tør blive staaende ved de grove Gennemsnitstal, men maa se Forholdene efter i Detaillerne.

De Tabeller, hvis Indhold vi i det Foregaaende har søgt at antyde, tør nu ikke siges i alle Retninger at levere den fornødne Detail; men de kan dog ikke frakendes stor Interesse. Naar saadanne Undersøgelser som de, hvorpaa Bureauet i Illinois og før det Bureauet i Massachusetts (— Beretningen fra Illinois forsøger en lille Sammenligning mellem sine og de massachusettske Resultater —) har indladt sig, gentages periodisk og paa forskellige Steder, er der ingen Tvivl om, at de vil kunne give, vel ikke udtømmende Besked om, men dog gode Bidrag til Belysning af Spørgsmaalet om, i hvilken Grad Arbejderne kommer tilkørt ved Fordelingen af Produktets Værdi.

Medens Materialet til de ovenfor omtalte Tabeller var blevet indsamlet af Regeringens Agenter, udsendte Bureauet sine egne særlige Agenter, der hos de enkelte Arbejdere skulde søge Oplysning om deres Kaar. Selvfølgelig var det dem umuligt at faa alle Arbejdere i Tale; de maatte holde sig til et mindre Tal, der kunde antages at repræsentere Arbejderne i Almindelighed. Til Tusinder af Arbejdere henvendte de sig, og brugbare Oplysninger fik de hos 2129 Arbejderfamiljer, omfattende 9834 Personer, spredte over 51 Byer i Illinois,

arbejdende i 163 forskellige Fag, og repræsenterende 16 forskellige Nationaliteter. Af dette Materiale øser man da Kundskab om, hvormeget de paagældende Arbejdere tjente og hvilke Udgifter de havde, — ikke blot Totaludgiften, men ogsaa de enkelte Udgiftsposter; man erfarer, hvormange Arbejdere der tjente saameget, at de kunde lægge op, og hvormange der havde Underskud, eller dog ikke var i Stand til at spare nogetssomhelst; man erfarer, om Familjefaderen alene arbejdede, eller om Kone og Børn ogsaa maatte yde deres Bidrag, hvormange Hustruer og hvormange Børn der arbejdede, og hvormeget de tjente. Hvorledes Forholdene stillede sig for de forskellige Nationaliteter, i de forskellige Fag, i de forskellige Byer, oplyses. Sluttelig meddeles 167 Arbejderfamiljers Husholdningsregnskaber. Familjefaderens Indtægt i disse 2129 Familjer varierede mellem 210 og 1608 Doll., gennemsnitligt 525 Doll., hvilken Sum med Tillæg af Hustruens og Børnenes Arbejdsfortjeneste stiger til 588 Doll. Deres gennemsnitlige Udgift løb op til 508 Doll., hvoraf 42 pCt. til Føde, 23 pCt. til Husleje og Brændsel, 21 pCt. til Beklædning, 14 pCt. til diverse Poster. 24 pCt. af Arbejderne var ude af Stand til at faa Indtægten til at dække Udgiften; hos 9 pCt. balancerede Indtægt og Udgift lige; 67 pCt. havde Overskud.

Giver end det illinoiske Arbejde ikke al den Oplysning, man kunde ønske, saa indeholder det dog sjældent fyldige Bidrag til Belysning af Arbejdernes Kaar, og er overhovedet et meget smukt Vidnesbyrd om, hvad et amerikansk Bureau for Arbejdsstatistik formaar at udrette.

I Indiana stiftedes i 1879 et Bureau. Dets Chef, Wm. A. Peelle, erklærede paa det »nationale Konvents« 4de Aarsmøde, i 1886, at »den Lov, der skabte Bureauet i denne Stat, var af en saa omfattende Karakter, at liden, om overhovedet nogen, Tid levnedes ham til Undersøgelser af Arbejderspørgsmaalet. Han haabede, at en Forandring i denne Henseende vilde blive ført igennem i den lovgivende Forsamlings næste Samling.« Hidtil synes da dette Bureau, der oprindelig kaldtes »Bureau of Statistics and Geology«, ikke at have fungeret som særligt Bureau for Arbejdsstatistik. Alligevel er det repræsenteret paa det »nationale Konvent«, som Cheferne for de amerikanske Bureauer for Arbejdsstatistik har dannet.

Alle de øvrige Bureauer er meget unge af Alder: de skriver sig fra 1883 og følgende Aar. Alligevel har enkelte af dem fundet Tid til at præstere flere meget smukke Arbejder.

Der er først Bureauet for Arbejdsstatistik i New York, oprettet 1883. Det forestaas af en »Commissioner of Statistics of Labor (f. T. Charles Peck), der efter Senatets Raad og med dets Samtykke udnævnes for tre Aar ad Gangen af Guvernøren (aarlig Gage 2500 Dollars). Bureauets Formaal betegnes af Loven med omtrent de samme Ord, som findes i den massachusettske Lov. Men den Lov, hvorved Bureauet grundlagdes i 1883, modtog, paa Kommissærens ivrige Tilskyndelse, i 1886 en betydningsfuld Ændring: ikke blot har Kommissæren Ret til at forlange, mundtlige eller skriftlige Oplysninger og til at afhøre edfæstede

Vidner; men Tillægsloven af 1886 bestemmer, at naar en Industridrivende (eller dennes Repræsentant) nægter Kommissæren Adgang til hans Etablissement, eller naar han nægter at give Kommissæren Oplysninger, der har Betydning for Opfyldelsen af dennes lovbestemte Pligter, eller naar han undlader at besvare Spørgsmaal paa Forespørgselscirkulærer, eller naar han med Vidende besvarer saadanne Spørgsmaal urigtigt, — saa gør han sig skyldig i »misdemeanor« og straffes med Bøder paa mellem 50 og 200 Dollars.

I sine Beretninger udvælger Bureauet sig særlige Spørgsmaal, som det søger at belyse. I sin tredje Aarsberetning, for 1885, har det saaledes helliget Arbejderskerne c. 200 Sider, Strikerne 140 Sider, medens en noget mindre Plads indrømmes Emnerne: Boycotting, Voldgift, de Fremmedes Arbejde i New-York, Indskrænkning af Arbejdstiden og Arbejderforeningerne. Ialt tæller Beretningen c. 650 Sider.

I Afhandlingen om de arbejdende Kvinders Kaar, økonomiske, hygiejniske, moralske, sociale Kaar, fremhæver Bureauet, at Byen New York paa Grund af sin uhyre Befolkning, mægtige Industri, store Rigdom og store Fattigdom, og hele kosmopolitiske Karakter frembyder en sjældent rig Mark for Undersøgelser angaaende nævnte Emne. I en Række Tabeller fremdrages en stor Mængde af forskellige Momenter vedrørende de New York'ske Arbejderskers Kaar. Indholdet i disse Tabeller har Bureauet skaffet tilveje gennem udsendte Forespørgselsblanketter. Desforuden har Bureauets Chef personlig aflagt Besøg i Arbejderskers Hjem og paa deres Arbejdssteder, og fortæller om, hvad han dér har set, ja søger at anskueliggøre sin Beretning ved

Hjælp af Illustrationer. (Der er ogsaa andre af de amerikanske Bureauer for Arbejdsstatistik, der af og til forsyner deres Beretninger med Illustrationer). Endelig har han afhørt endel Vidner og refererer deres Vidnesbyrd. Resultatet af det Hele er, at Arbejderskernes Stilling er elendig, langt slettere end Arbejdernes, — hvilket for en Del sikkert er begrundet deri, at Arbejderskernes Organisation endnu er saa ufuldstændig, ganske anderledes ufuldkommen end de mandlige Arbejderes. — Afhandlingen om Striker indeholder kun meget lidt Statistik; den er næsten helt optagen af de afhørte Vidners Svar paa de dem forelagte Spørgsmaal. Det samme gælder om de øvrige Afhandlinger: de kan indeholde mange interessante Betragtninger og gode faktiske Oplysninger; men af Talmateriale indeholder de intet eller næsten intet; det er gode Afhandlinger om forskellige Arbejderspørgsmaal, i mange Henseender lærerige, men statistiske er de ikke. I Afhandlingen om Voldgift findes samlet en hel Del Materiale til Oplysning om, hvilke Forholdsregler man i forskellige Stater har truffet for at fremme den voldgiftmæssige Løsning af Arbejderstridigheder. Af Afhandlingen om »fremmed Arbejde« faar man Oplysning om, med hvilke lidet venlige Følelser Indførselen af »billigt fremmed Arbejde« (d: Arbejdere, der vil arbejde for lavere Løn end Amerikanerne) modtages i New York. I Afhandlingen om Arbejdstiden insisteres paa Ønskeligheden af at faa den gængse amerikanske Ti-Timers-Arbejdsdag afløst af en Otte-Timers-Arbejdsdag.

Den af det i Kalifornien i 1883 stiftede »Bureau of Labor Statistics« (med John S. Enos som »Commissioner«) udgivne To-Aars-Beretning for 1883—84, Bureauets første, er væsentligt indledende, indeholder endel almindelig økonomisk kalifornisk Statistik, Oplysninger om Arbejderspørgsmaalet og den industrielle Udvikling i Kalifornien, en økonomisk-topografisk Skildring af Landet etc.; — er overhovedet en ganske nyttig Haandbog for hvem der ønsker Besked om økonomiske Forhold i Kalifornien.

»The Bureau of Labor and Industrial Statistics« i Michigan er organiseret ved en Lov af 1883. Bureauets Chef eller, som han kaldes, »Arbejdskommissær« (the Commissioner of Labor), udnævnes efter Senatets Raad og Samtykke ved Guvernøren for to Aar ad Gangen. Den nuværende Kommisær, Mr. Pond, udnævntes i 1885. Loven opramser alle de Arbejderforhold, Bureauet skal se at faa statistisk belyste. Loven bestemmer ogsaa, at Bureauet eller dets enkelte Embedsmænd har Ret til at afhøre edfæstede Vidner. Hvem der med Vilje og Hensigt vidner falsk for Bureauet eller nogen af dets Embedsmænd, gør sig skyldig i »felony« og straffes med Fængselsstraf paa indtil fem Aar. Da Bureauet er ganske godt udstyret med Penge midler, har det Raad til at indsamle sit Materiale ved personlige Undersøgere (»canvassers«), men skaffer sig det dog tildels ogsaa paa anden Maade. I 1885 lod Bureauet saaledes følgende Henvendelse til Arbejderne indrykke i alle Bladene i Michigan: »Michigans Bureau for Arbejds- og Industristatistik er i Færd med at fore-

tage en omfattende Undersøgelse angaaende Arbejdernes Kaar, Fornødenheder og Udsigter. Alle Arbejdere, Mænd og Kvinder, over 18 Aar, der er villige til at besvare de af Bureauet opstillede Spørgsmaal, opfordres til at sende deres Adresser, skrevne paa Brevkort, til Arbejdskommissæren i Lansing [Hovedstaden i Michigan]. — Blanketter med de af Bureauet opstillede Spørgsmaal vil da blive sendte efter hver Adresse, til- ligemed frigjorte Konvoluter til Afbenyttelse ved Til- bagesendelse af de udfyldte Blanketter. Ved at skænke disse Spørgsmaal hurtig og samvittighedsfuld Opmærk- somhed, ved at besvare dem fuldstændigt og aabent, vil der ydes Arbejderne i Michigan saavel som Staten værdis- fuld Tjeneste. — Intet for Bureauet opgivet Navn vil blive offentliggjort. Henvendelsen blev forsaavidt be- svaret, som over 1000 Arbejdere indsendte deres Adresser; men da det kom til Stykket, udfyldte dog kun Halvdelen af dem, 5 à 600, Blanketterne. Til Gengæld var de allerfleste Fag og de forskellige Dele af Staten repræsenterede mellem disse 5—600 Arbejd- ere. Svarene kom, karakteristisk nok, udelukkende, eller næsten udelukkende, fra Mænd; Svarene fra Kvinder var saa faa, at Bureauet ikke kunde gøre nogen Brug af dem. For Svarene har Bureauet gjort Rede i sin Beretning af 1ste Februar 1886. Redegørelsen er inter- essant, ihvorvel man jo ikke blot er berettiget til at indvende, at Bureauets Materiale var meget lille, og at det i det mindste er tvivlsomt, om de 5—600 Arbejd- ere, hvis Svar udgør Materialet, i alle Retninger er Gennemsnits-Arbejdere.

I Beretningen af nævnte Dato fandtes ogsaa en Redegørelse for de Striker, der i 1885 havde fundet

Sted i Michigan, samt meget udførlige Tabeller til Oplysning om Arbejdsløn og Arbejderforhold. Først behandlede Landarbejderne, dernæst Jernbanearbejderne, endelig Industriarbejderne. Der fandtes i 1885 24 Jernbaner i Michigan, der beskæftigede et Personale paa henved 19,000 Personer. Den største af Banerne beskæftigede 5000 Funktionærer, fordelte mellem 56 forskellige Bestillinger, og udbetalt 331 forskellige Lønningssatser; men ogsaa for de mindre Baners Vedkommende kunde der være at skelne mellem Hundreder af forskellige Lønningssatser og mellem Snese af forskellige Bestillinger. Tabellerne er nu saaledes indrettede, at de for hver enkelt Bestilling — ligefra Direktører, Civilingeniører og andre Folk med Gager paa 200, 300 eller endnu flere Dollars om Maaneder og ned til de ringeste Arbejdere med kun en Brøk af en Dollars i Dagløn — angiver hver enkelt Lønningssats, der udbetales.

For at faa Oplysning om de industrielle og kommercielle Arbejdere udsendtes i 1885 Blanketter til Udfyldning af visse kommunale Embedsmænd (»supervisors«) i 1351 Kommuner og Distrikter. Af de paagældende Embedsmænd svarede kun 893; 458 forblev tavse; adskillige spurgte Bureauet: »hvem betaler os for det Arbejde«, eller erklærede rent ud: »vi gør ikke noget Arbejde uden Betaling.« For at faa Hullerne udfyldte, henvendte Bureauet sig til endel Postmestre, der viste sig imødekommende, og udsendte desuden selv 43 Undersøgere. Saaledes lykkedes det, omend med endel Besvær, at faa Indsigt i Tilstandene i saagodtsom hele Staten; de Huller, der blev tilbage, var kun forholdsvis faa. Tabellerne omfatter tilsammen næsten 115,000

industrielle og kommercielle Arbejdere (foruden de ovenfor omtalte 19,000 Jernbanearbejdere). De giver Oplysning om de industrielle Etablissemeters Sundhedsforhold, om Arbejdsdagens Længde (næsten altid 10 Timer), om Benyttelsen af kvindelige Arbejdere (forholdsvis faa), om Benyttelsen af Individer under 16 Aar (ligeledes kun faa), om Arbejdernes Nationalitet (over Halvdelen er født udenfor Amerika), om Arbejderne er gifte eller ugifte (blandt de kvindelige Arbejdere kun meget faa gifte), om Arbejderne selv ejede Hus eller havde lejet Hus eller levede som »Boarders« eller boede hos deres Forældre, om hvormange Arbejdere der havde Penge i Banker, om Tidspunktet for Lønnens Udbetaling, om Lønnen udelukkende betales i Penge eller tildels i Anvisning paa Varer, om Lønnens Størrelse, — alt for hvert Fag særskilt.

Bureauets sidste Beretning, af 1ste Januar 1887, giver meget udførlige Oplysninger om Arbejdet i Fængsler.

Bureauet i Wisconsin, »Bureau of Labor and Industrial Statistics«, oprettet ved en Lov af 1883, senest organiseret ved en Lov af 1885, har navnlig det Ejendommelige ved sig, at den wisconsinske Fabrikinspektion sorterer under det: Bureauets Chef, »Kommissær«, udnævner Fabrikinspektøren for Wisconsin, modtager hans Rapporter og er overhovedet hans Overordnede. Bureauet udgiver To-Aars-Beretninger: den første gjaldt Aarene 1883 og 1884, den anden Aarene 1885 og 1886. Den første indeholdt lidt almindelig wisconsinsk Statistik som en Art Indledning. I den

anden meddeltes blandt andet de wisconsinske Arbejderlove, endel Oplysninger om Kooperationen, Striker, Boycotting, 8-Timers-Bevægelsen, Voldgifts-Domstole, Indvandringen m. m. I de forskellige Afsnit er der baade faktiske Meddelelser og Betragtninger af Værdi, — men Statistik finder man ikke meget af. Ja, hvad mere er: Kommissæren, Frank A. Flower, udtaler endog en vis Ringeagt for »de tørre Tal«; dem vil han skænke til »the Eastern Metaphysicians«, (for hvilke Herrer han enten ikke har megen Estime eller hvem han, maaske snarere, er noget jaloux paa). Han vil befitte sig paa en mere »underholdende Form«, da hans Beretninger derved vil blive nyttigere for Arbejderne; han vil raade og anbefale, fremsætte sine subjektive Anskuelser. En ejendommelig Forestilling om Opgaven for Chefen for et statistisk Bureau!

Til Bureauets sidste Beretning, for 1885 og 1886, er der som Tillæg føjet Fabrikinspektørens Inspektionsberetning. Den ligner ikke de evropæiske Fabrikinspektør-Beretninger. Noget almindeligt Overblik indlader den sig ikke paa at give. Inspektøren opramser alle de Forretninger, han har inspiceret, fortæller hvor mange Arbejdere der beskæftiges i hver enkelt af dem, hvorledes de enkelte Fabriker var forsynede med Sikkerhedsindretninger, uddeler Ros og Dadel, og, vel at mærke, nævner dem alle med fuldt Navn, — dem, der dadles saa vel som dem, der roses.

»The Bureau of Labor Statistics for the State of Iowa« er stiftet i 1884 (E. R. Hutchins, Commissioner). Det udgiver To-Aars-Beretninger, men har hidtil kun

udgivet 1, nemlig for 1884—85. Hvad Bureauet kan udvikle sig til, lader sig ikke godt skønne af denne enkelte Beretning. Den udgivne Beretning har fordelt sine ca. 400 Sider mellem en Mængde forskellige Emner: forskellige Arbejderforeningers Programmer, Kooperationen, teknisk Undervisning, Fængselsarbejde, Striker, Indvandringen, Agerbrugsforhold, Statistik vedrørende Skolelærernes økonomiske Forhold, Sporveje, Jernbaner, Bjergværksindustri, Prisstatistik, Arbejdslønstatistik etc. etc. Under dette »etc. etc.« indgaar Ting, som man slet ikke skulde vente at finde i Beretningen fra et Bureau for Arbejdsstatistik, f. Ex. hvormange Soldater Iowa stillede under Borgerkrigen, hvormange der faldt, saaredes, døde af Sygdom osv. Arbejdslønstatistiken er baseret paa et for lille Materiale: kun 1183 Arbejdere gav brugbare Oplysninger. Det tør, som Bureauet rigtigt fremhæver, nok antages, at de Arbejdere, der svarer og giver ordenlig Besked om deres Forhold, gennemgaaende hører til de mere intelligente og mere velstillede. Det faar man da ogsaa Indtrykket af, naar man f. Ex. ser, at tre Fjerdedele af Arbejderne havde opsparede Penge og næsten tre Fjerdedele af dem ejede deres eget Hus. Saa gunstigt staar det dog vel gennemsnitligt ikke til mellem Arbejderne i Iowa, uagtet Arbejdernes økonomiske Kaar saavel i denne som i de andre amerikanske Stater i en ganske paafaldende Grad er bedre end selv de bedst-stillede evropæiske Arbejderes.

Fra 1884 skriver sig foruden Bureauet i Iowa ogsaa det i Maryland, der hidtil kun har udgivet én Beretning, for To-Aaret 1884—85. Fra 1885 skriver

sig Bureauerne i Connecticut og i Kansas. Bureauet i Kansas har udgivet en Beretning under 1ste Januar 1886, der kaster et interessant Lys over den industrielle Udvikling i denne saa unge Stat, og en Beretning under 1ste Januar 1887, der giver Oplysning om Striker, Boycotting, Bjergværk, Jernbaner, Arbejdsløn m. m. i Kansas. — Ogsaa Bureauet i Connecticut har to Beretninger at henvise til, en af 1ste December 1885 og en af 1ste December 1886, den første nærmest en Art Indledning til Bureauets kommende Arbejde, den sidste særlig dvælende ved Børns og Kvinders Arbejde, ved Maaderne for Lønnens Udbetaling, ved Arbejderlovgivningen. Beretningerne er forholdsvis smaa af Omfang, men i sin Kommissær, Arthur T. Hadley, har Bureauet aabenbart en betydelig statistisk Kraft, der ikke føler sig tilfredsstillet ved blot kompilatorisk Virksomhed, men som vil levere virkeligt selvstændige statistiske Undersøgelser, og som har et klart Blik for Betingelserne herfor.

Medens alle de ovenfor nævnte Bureauer er Stats-Bureauer, saa at hvert af dem kun omfatter den Stat, i hvilken det er oprettet, om der end lejlighedsvis for Sammenligningens Skyld kan blive medtaget nogen Statistik fra andre Lande, saa gælder det ved en Lov af 1884 i Washington oprettede Bureau for Arbejdsstatistik den hele amerikanske Union. I Marts 1886 udgav dette Bureau sin første Beretning, der blev omtalt under »Amerikansk Literatur«, i Nationaløkonomisk Tidsskrifts Extra-Hefte, 1886, S. 576 fg.

Endelig er at bemærke, at Cheferne for de forskellige Bureauer for Arbejdsstatistik hvert Aar, siden 1883, samles til fælles Raadslagninger, det saakaldte »nationale Konvent«, — som omtalt i *Nationalekonomisk Tidsskrift* 1886, S. 576 fg.

Kaster vi nu ved denne Redegørelses Slutning et Blik tilbage over de 16 Bureauer for Arbejdsstatistik, der indtil 1886 var blevne oprettede i de Forenede Stater, saa ser vi først, at Bureauernes Opgaver i de fleste af de Love, ved hvilke de i de enkelte Stater er blevne oprettede, er betegnet med de samme eller omtrent de samme Ord, som dem vi har citeret under Omtalen af Mønsterbureauet, det i Massachusetts. I nogle Stater er der dog givet Bureauerne videre Opgaver end de udelukkende arbejdsstatistiske: de fungerer som almindelige industristatistiske; enkelte Steder fungerer de tilige som Organer for Fabrikinspektionen. Et enkelt af Bureauerne har endog faaet saa almindelige statistiske Opgaver, at det egenlig ikke kan betragtes som noget særligt arbejdsstatistisk Bureau.

Bureauernes Organisation er ogsaa i de fleste Stater den samme. I Spidsen for Bureauet staar en »Chef« eller »Kommissær«, der efter Senatets Raad og med dets Samtykke udnævnes af Guvernøren for 2, 3 Aar ad Gangen. Under Chefen sorterer en »deputy« eller »first clerk« og det øvrige Hjælpepersonale. I en enkelt Stat, Illinois, er Organisationen dog noget anderledes.

De pekuniære Virkemidler er i de fleste Stater, hvad Bureaucheferne ogsaa bestandigt klager over, for knapt tilmaalte. Bureauchefernes Gage varierer i de fleste Tilfælde mellem 2000 og 2500 Dollars, naar dog i Washington 3000 Doll. Washington-Bureauets Budget er paa 25,000 Doll., Massachusetts-Bureauets kun det halve heraf, og de andre Bureauers i de fleste Tilfælde betydeligt mindre.

Bureauernes Ret til at forlange Oplysninger er vel statueret i de fleste Love; faktisk er det dog, at de Industridrivende ofte ikke føler det som nogen Pligt at svare. I New York, f. Ex., er Undladelsen af at svare dog i 1886 ved Lov bleven stempet som strafbar.

Fremgangsmaaden ved Indsamlingen af Oplysninger er i høj Grad afhængig af vedkommende Bureaus Virkemidler. Er Bureauet tarveligt udstyret, maa det ofte nøje sig med Udsendelse af Forespørgsels-Skemaer, af hvilke mange ofte forbliver enten helt ubesvarede eller dog kun besvares mangelfuldt. De mere heldigt stillede Bureauer benytter i høj Grad Agenter. Agenterne udspørger baade Arbejdere og Arbejdsgivere, og faar af disse ofte Lov til at gennemgaa deres Forretningsbøger; ogsaa aflægger de Besøg i Fabriker, i Arbejdernes Hjem osv. Endelig afhøres i enkelte Stater, navnlig New York, edfæstede Vidner, saavel af Arbejdernes som af Arbejdsgivernes Midte.

Hvad det udførte Arbejde angaar, er der selvfølgelig stor Forskel mellem de enkelte Bureauer: nogle have formaaet at indsamle et stort, værdifuldt Materiale, andre kun et tarveligt; nogle have forstaaet at underkaste det indsamlede Raamateriale en særdeles dygtig Behandling, andre staar tilbage i saa Henseende. I det

Hele er de Forenede Stater dog gennem Bureauerne for Arbejdsstatistik blevne berigede med et særdeles betydeligt Stof til Belysning af deres sociale Tilstande. I Almindelighed nyder ogsaa Bureauerne megen Anseelse, og om deres Beretninger er der oftest ligefrem Rift; de statistiske Bureauer i Evropa maatte ønske sig, at deres Værker var ligesaa efterspurgte. For Lovgivningsvirksomheden har Beretningerne ofte haft stor Betydning. Særligt i Massachusetts er det lykkedes det arbejdsstatistiske Bureau i Aarenes Løb at opsamle et socialstatistisk Stof af en overraskende Fylde; men Bureauet i Massachusetts har jo ogsaa haft den Fordel at være længst i Funktion; det har været forholdsvis godt understøttet med Pengemidler, og det har i en Aarrække haft til Leder den Mand, der i arbejdsstatistiske Spørgsmaal er den største Avtoritet i de Forenede Stater. Men ogsaa af andre af Bureauerne er der blevet præsteret betydelige Sager, og naar Spørgsmaalet bliver om Tilvejebringelsen af en fyldig Arbejdsstatistik — den første Betingelse for en fornuftig Socialpolitik —, vil europæiske Stater kunne lære meget af Amerika.

I
Gle
ligt
sam

sæt
ikke
form
født
er,
Om
leve

der
usle
Slut
hun
bejd
føle
For
For
coop
hed
trin

ven
i de
er
eller

Nationaløkonomisk Forening.

I Mødet Onsdagen den 23de Marts holdt Hr. Grosserer Th. Giessing følgende Foredrag om **Forbrugsforeninger**, særligt **Forbrugsforeningen for Embeds- og Bestillingsmænd samt Læger**:

Forbrugsforenings-Institutionen, som i denne Tid sætter Sindene i saa stærk Bevægelse, er som bekendt ikke fra igaar. Den opstod i England i Slutningen af forrige Aarhundrede, før noget nulevende Menneske var født. Den har intet Øjeblik været i Tilbagegang, men er, navnlig siden Midten af dette Aarhundrede, voxet i Omfang og i indre Styrke og alt tyder paa, at den vil leve og blomstre, naar ingen af os er mere.

De første Brugsforeninger skyldte en Bevægelse deres Tilværelse, som havde til Opgave at forbedre de usle Kaar, under hvilke engelske Arbejdere levede i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Denne Bevægelse, som ikke rejstes af Arbejderne selv, men af visse Social-Filosofere, hvis Medfølelse var bleven vakt, affødte talrige Forslag til en Forbedring af Samfundsforholdene og deriblandt ogsaa Forslaget om Industriens og Handelens Omformning i cooperativ Retning, saaledes at Udbyttet af al Virksomhed, Kapitalens saavel som Arbejdets, ikke kom fortrinsvis enkelte, men alle Deltagere ligeligt tilgode.

Omendskønt den cooperative Ide blev bragt i Anvendelse ogsaa i industriel Retning, og omendskønt den i denne Anvendelse ikke har været uden Resultater, saa er det dog i dens Anvendelse paa Handelens Omraade, eller rettere paa Varefordelingens Omraade, altsaa i Form

af Forbrugsforeninger, at den har Resultater at opvise, som i Sandhed fortjene Beundring.

Jeg udtalte før, at Institutionen opstod i Slutningen af forrige Aarhundrede. Den ældste endnu bestaaende Forening er fra 1777. Imidlertid er der af de først oprettede Foreninger ikke ret mange tilbage. De havde Vanskeligheder at bekæmpe, som mange af dem savnede Kraft til at overvinde. Det skortede dem paa Erfaring, som først skulde indhøstes; Lovgivningen var dem ugunstig; deres egen Organisation tit mangelfuld; deres Ledere ikke sjelden uduelige, ja undertiden uærlige; nogle af Foreningerne var oprettede i en Begejstringsrus og naar den var bortdunstet, saa var Medlemmerne gaaet samme Vej; endelig overholdt man ikke altid Principet: kontant Betaling, og det uagtet dette Princip Overholdelse er Livsbetingelsen for enhver Forbrugsforenings Trivsel.

Trods disse Vanskeligheder svandt Interessen for Forbrugsforeningstanken ikke hen. Den levede som ulmende Ild under Aske og var beredt til at gribe om sig, saasnart en praktisk Form for dens Udøvelse maatte findes. Den fandtes, og det ikke af lærde Theoretikere, men af ligefremme, men dygtige Arbejdere.

Det var de meget omtalte 28 Vævere i Rochdale, der i 1844, samtidig med at danne deres Brugsforening »Society of equitable pioneers« gav Stødet til den mægtige økonomiske Bevægelse og dannede Forbilledet, den saakaldte »Rochdale plan«, efter hvilket talrige Forbrugsforeninger i næsten alle civiliserede Lande nu arbejder. Det er noksom bekendt, hvor beskedent de begyndte deres Forehavende. De sammenskød hver kun 1 Pd. Sterl. og deres samlede Kapital var saaledes kun 28 Pd. Sterl., men de anvendte den paa en saa praktisk og energisk Maade, at et heldigt Udfald ikke kunde udeblive, trods de mange og store Vanskeligheder, de havde at bekæmpe og den Forfølgelse og Spot, de var Genstand for.

Allerede Aaret efter havde de Fordele, der var forbundet med at være i deres Forening, bragt Medlemstallet op til 74 og deres Kapital til 181 Pd. Sterl. og i 1884 var Medlemstallet 11,000, deres Kapital 330,000 Pd. Sterl., deres Omsætning 262,000 Pd. Sterl. og den indvundne Fortjeneste næsten 37,000 Pd. Sterl. foruden at der til det af Foreningen oprettede Bibliothek

garneret

med Læsesale, i velgørende og lignende Øjemed var anvendt over 1000 Pd. Sterl. Det følger af sig selv, at en saa stor Omsætning ikke kunde naas og et saa stort Udbytte ikke indvindes paa Fordelingen af de faa Vare-sorter, med hvilke Virksomheden var begyndt. Efterhaanden etablerede man i egne Lokaler Afdelinger for Linned- og Uldvarer, for Fodtøj og færdigsyede Klæder; man oprettede et Slagteri, et Bageri osv. og havde i 1884 i det mindste 10 selvstændige Afdelinger i Virksomhed.

Saa storartede Resultater kunde ikke andet end mane til Efterligning. Talrige Brugsforeninger, grundlagte paa »the Rochdale plan«, oprettedes overalt i England, Skotland og Irland, og ved Udgangen af 1883 var Antallet steget til 1304 med 680,000 Medlemmer, en samlet Kapital af 9 Millioner, en Omsætning af 28 Millioner og et Netto-Udbytte af ca. $2\frac{1}{3}$ Millioner Pd. Sterl. Gennemsnitssalget til hvert Medlem, der oprindelig ikke var stort, var saaledes omtrent 41 Pd. Sterl. og Gennemsnitsudbyttet omtrent $3\frac{2}{5}$ Pd. Sterl., Nettofortjenesten paa den anvendte Kapital en Bagatel over 25 pCt. og Driftsudgifterne cirka $2\frac{1}{2}$ Pd. Sterl. pr. Medlem eller noget over 6 pCt. af Omsætningen.

Det er endvidere bekendt, at man ikke blev staaende ved Oprettelsen af de almindelige Brugsforeninger, hvis Opgave det jo er at tilfredsstille Hjemmenes Behov. Efter at Lovgivningen, der, som før sagt, oprindelig ikke havde været Institutionen gunstig, i 1862 havde ordnet dens Forhold og givet den visse Rettigheder, deriblandt Retten for en Forening til at være Deltager i andre, skred man til Oprettelsen af en Institution, som var ønskelig i og for sig og som de Handlendes Optræden overfor Foreningerne, i Stedet for i deres egen Interesse at overflødig gøre, tvertimod havde gjort i høj Grad nødvendig, nemlig »the co-operative wholesale society«. Denne Institution, som nu findes baade i England og Skotland, har til Formaal dels selv at fremstille og dels at indkøbe paa de store Markeder de Varer, de almindelige Brugsforeninger behøver til Fordeling blandt deres Medlemmer. Dens Kapital er sammenskudt af de enkelte Foreninger, der har dannet den, i et fastsat Forhold til disses Medlemstal og dens Virkemaade overfor de enkelte Foreninger ganske den

samme, som disses overfor deres enkelte Medlemmer. Den er med andre Ord en logisk Fortsættelse af dem, en Brugsforening for Brugsforeningerne.

Denne Institution, som begyndte i 1864 med en Kapital af 2,400 Pd. Sterl., havde i det første Aar en Omsætning af 52,000 Pd. Sterl. og en Fortjeneste af 267 Pd. Sterl. I 1884 arbejdede den med en Kapital af 761,000 Pd. Sterl., gjorde en Omsætning af godt og vel $4\frac{1}{2}$ Mill. Pd. Sterl. og indvandt over 54,000 Pd. Sterl., altsaa $1\frac{1}{6}$ pCt. af Omsætningen eller $7\frac{1}{6}$ pCt. af den anvendte Kapital. Den fik sit Hovedsæde i Manchester, hvor det endnu er, men i Tidens Løb har Omsætningens Omfang nødvendiggjort Anlæggelsen af Filialer flere Steder i England, af hvilke nogle baade indkøber og foretager lokal Uddeling, medens andre blot virker som Opkøbere. Af sidstnævnte Art er der endog anlagt nogle i Udlandet, f. Ex. i New York for Indkøbet af amerikanske Produkter; i et Par franske Byer; i Hamborg og her i København.

De Grundsætninger, som har hidført saa store Resultater, er meget kortfattede og ligefremme:

- 1) Alt indvundet Udbytte fordeles paa Købene.
- 2) Alle købende Medlemmer gøres til Medejere af Driftskapitalen, der forrentes efter en fastsat Rentefod.
- 3) Ved Indkøb til Foreningen og ved Varernes Fordeling til Medlemmerne overholdes Princippet om kontant Afgørelse strengt.

Med disse simple Grundsætninger som Forudsætning er der bygget et Forretningsprogram, der er ikke mindre beundringsværdigt end de Resultater, det har frembragt. Det er saa gennemtænkt og forudseende overfor enhver forekommende Mulighed, at de, der ved Dannelsen og Ledelsen af en Forbrugsforening følge det, er lige saa heldig stillede, som om de selv havde 40 Aars Erfaringer at støtte sig til.

Dette Program, hvis Enkeltheder jeg ikke agter at komme ind paa, fordi de er mit Øjemed uvedkommende, skylder »the co-operative union«, eller rettere dettes Forretnings-Udvalg »the central board«, sin Tilværelse. »The co-operative union« er for samtlige Forbrugsforeninger, hvad Slutstenen er for Murbuen, den, der

holder det hele sammen. Den har til Opgave at give Raad og Vejledning i alle Forenings-Anliggender; at indsamle og bearbejde statistisk Materiale, der angaar Brugsforenings-Institutionen, og endelig at virke for dennes Udbredelse, ikke alene i sit Hjemland, men over hele Verden.

Og den har ikke virket forgæves. Der findes næsten ikke den Stat i Evropa, uden at Bevægelsen har forplantet sig til den. Ja, langt videre, til Nordamerika og de engelske Besiddelser i Avstralien er den naaet, og saa godt som overalt, hvor Bevægelsen er naaet hen, har den de samme Resultater at opvise, som i sit Hjemland. I Reglen har man fulgt Forbilledet i Rochdale uden væsentlige Ændringer, og det besørger, som tidligere udviklet, selv Indkøbet og Fordelingen af Varerne, eller man har, som den herværende Forbrugsforening for Embeds- og Bestillingsmænd, overladt Fordelingen til forud etablerede Handlende, der til Gengæld for den tilførte Kundeforøgelse afgiver en vis Del af deres Fortjeneste, eller man har endelig forenet begge Systemer ved selv at fordele visse Artikler og overlade Fordelingen af andre til de Handlende. Dette sidste System har en meget stor Udbredelse ogsaa i England og er næsten det eneste, der benyttes i selve London, hvor det har sine Hovedrepræsentanter i »Civil service supply association« og »The Army and Navy Society«, to overmaade store Brugsforeninger, der, som Navnene antyder, forsyner henholdsvis Statens civile og dens militære Embedsmænd.

Her i Landet oprettedes den første Brugsforening i Thisted i November 1866 paa Foranledning af afdøde Provst Sonne, der i 1867 udgav en Pjese om Brugsforeninger, eller Arbejderforeninger, som han kun lidet træffende kaldte dem, idet de jo kunne virke nøjagtig efter deres Formaal, uanset af hvilken Samfundsklasse deres Medlemmer bestaar. Pastoren gør i nævnte Pjese Rede for Brugsforeningernes Formaal og Nytte og giver en kortfattet Anvisning paa Brugsforeningernes Opretelse og Ledelse.

Denne Anvisning er bleven fulgt i en meget stor Udstrækning her i Landet. Det er karakteristisk, at medens Institutionen i England opstod og fandt sine Dyrkere blandt Arbejderne i de store Fabrikdistrikter og først senere og i en langt ringere Udstrækning vandt

Indgang blandt andre Samfundslag, saa har den herhjemme i en overvejende Grad vundet Indpas uden for Byerne, idet i hvert Fald $\frac{3}{4}$ af samtlige Hundrede og nogle og Firs Foreninger er anlagt paa Landet. Alligevel er dette egentlig ikke paafaldende. Paa flere andre Omraader, f. Ex. paa religiøse og politiske, har Landbostanden jo vist stor Evne og Sans for Sammenslutning, og da den desuden, vistnok ikke med Urette, har Ord for at have et aabent Øje for alt materielt, saa var det ganske naturligt, at den følte sig tiltalt af denne rent økonomiske Bevægelse og det saa meget mere, som Jordbunden paa Landet er i høj Grad gunstig for Brugsforeningernes Udvikling, idet de f. Ex. kan anlægges indenfor Demarkationslinjen i Købstædernes saakaldte Mavebælte, hvor Handlende ikke kan nedsætte sig.

Hvor mange Steder og i hvilket Omfang man har fulgt Pastor Sonnes Anvisning, er det umuligt med blot nogenlunde Paalidelighed at udtale sig om. Staten har ikke tænkt paa, eller endnu ikke fundet Anledning til at bearbejde det statistiske Materiale, den besidder, eller har det i sin Magt at forskaffe sig, og for en Privatmand er en statistisk Redegørelse om dette Emne et uoverkommeligt Arbejde, hvad der tilfulde er godtgjort ved de forgæves Forsøg paa at udarbejde en fyldestgørende Statistik, der blev udført af Brugsforenings-sagens Grundlægger og første Ledere og hvis Resultater er offentliggjorte i deres Organ »Arbejderen«, der udkom i Aarene 1868—76.

Men fordi det er umuligt at gøre Rede for det nøjagtige Antal af Brugsforeninger, deres Medlemsantal, Omfanget af deres Omsætning, Størrelsen af deres Udbytte osv., derfor er man ikke ude af Stand til at give et Billede af, hvad Brugsforeningerne udretter for dem, der har sluttet sig til dem. Danmarks første Brugsforening, »Thisted Arbejderforening«, der ifjor fejrede sin 20aarige Bestaaen, og som det første Aar kun fordelte for Kr. 18,000 Varer, med et Udbytte af omtrent Kr. 1,100, var ifjor naat til at fordele for Kr. 77,000 med omtrent Kr. 10,000 Fortjeneste, og har i sin hele Tilværelsestid opsparet Kr. 285,000 for sine Medlemmer, af hvilke Kr. 61,000 er direkte Nettofortjeneste paa Vareomsætningen, medens Kr. 18,000 er indvunden Rente, over Kr. 7000 opsparede Fonds og Resten direkte Indskud.

Andre Brugsforeninger, f. Ex. »Randers Arbejderforening«, »Arbejderforeningen i Nykøbing paa Falster« og »Østerbros Husholdningsforening« her i København har hver for sig endnu langt større Resultater at fremvise, men ingen af dem naar dog »Forbrugsforeningen for Embeds- og Bestillingsmænd samt Læger«. Som bekendt traadte denne Forening i Virksomhed den 1ste Juli f. A. og havde da 1390 Medlemmer, medens den nu har omtrent 2500. I sit første Kvartal omsatte den Kr. 182,000 og i sit første Halvaar Kr. 594,000 og den opnaaede i denne korte Periode et Udbytte af Kr. 50,000, af hvilke over Kr. 41,000 fordeltes til Medlemmerne. Hvor betydelige disse direkte Fordele nu end er for Forbrugsforeningernes Medlemmer, saa er der dog ingen Tvivl om, at Institutionen øver en indirekte Indflydelse paa deres økonomiske Forhold, der vistnok ikke er af mindre Betydning for dem, end den Pengefordel, de opnaar. Den lærer dem f. Ex. hvilken Magt Sammenslutning giver og den opdrager dem til Sparsommelighed og til at undgaa Gæld, derved at den vænner dem til at gøre deres Indkøb kontant.

Med saadanne Resultater at opvise er det ikke til at undres over, at Forbrugsforeningsinstitutionen i de 20 Aar, der er hengaaet, siden den første Forening oprettedes herhjemme, har vundet en meget betydelig Udbredelse, talrige Tilhængere, en overmaade stor Omsætning og fast Fod her i Landet.

Men det er heller ikke til at undres over, at den Samfundsklasse, Detailhandlerne, hvis Interesser Forbrugsforeningerne paa det dybeste berører, ja hvis hele Tilværelse de truer, nærer alt andet end blide Følelser mod dem og retter de hæftigste Angreb paa dem, paa deres Grundlæggere og paa de Handlende, som indlader sig med dem. Det har været Tilfældet fra den første Dag, Brugsforeningerne har eksisteret. Da Rochdalerne grundlagde deres Forening for over 40 Aar siden, var Forbitrelsen mod dem saa stærk, at deres Udsalg nær ikke var bleven aabnet paa den fastsatte Dag, fordi ingen af Bestyrelsen havde Mod til at tage Skodderne fra Vinduerne, og da Foreningen i Thisted for 20 Aar siden blev aabnet, strømmede Byens Avis over af skarpe Artikler, der blev digtet en Smædevise om den og der var ingen Ende paa de Trusler og det Pres, Medlemmerne var Genstand for. Den Agitation mod Embeds-

mændenes Forening, som vi i denne Tid er Vidne til, er altsaa saa langt fra uden Sidestykke, at man langt snarere tør paastaa, at den ikke har anvendt et Vaaben, ikke anført et Argument, ja ikke brugt et Skældsord, som ikke har været benyttet ved tidligere Lejligheder i samme Øjemed.

Men medens man ikke kan undre sig over, at Detaillisterne af al Magt bekæmper de Brugsforeninger, som er anlagt paa det selvuddelende Princip, der ganske forbigaar dem og altsaa er den radikaleste Form, uagtet de, som Erfaringen har vist andre Steder, derved kun gør Reklame for Foreningerne og altsaa skader sig selv, saa har man Grund til at undre sig over, at de, naar de har været saa heldige at nøjes med at faa den mildeste Form for Brugsforeninger, den, der lader Fordelingen foregaa ved de Handlende, gør hvad de kan for at tvinge Foreningen til at gaa over til den radikaleste Form, thi ingen, der har beskæftiget sig med dette Spørgsmaal, og kender Udfaldet af lignende Agitationer andre Steder, kan dog noget Øjeblik tro, at det skulde lykkes de Handlende at tilintetgøre Embedsmændenes Forening. Der er kun to Muligheder: enten dør Agitationen hen, og det tror jeg baade at den gør og at den burde gøre, eller ogsaa tvinger den Forbrugsforeningen til at blive selvuddelende og den har i saa Fald hjulpet Detailhandelsstanden fra Halmen til det, man ikke nævner.

Det er altsaa paa dette Punkt, at Meningsforskellen mellem Modstanderne af Embedsmændenes Brugsforening og mig bestaar. Vi er begge enige om, at selv om man fra et Samfundsstandpunkt maa indrømme Brugsforeningernes Berettigelse og Gavnlighed, saa har vi som Købmænd ingen Grund til at ønske dem Fremgang; men medens mine Modstandere vil søge at tilintetgøre Foreningen, men kun vil opnaa en Tilstand, der er værre end den nuværende, saa mener jeg, at det Forhold, man med sin bedste Vilje ikke formaar at forandre, skal man søge at gøre sig saa nyttigt som muligt.

Men nu bemærker Modparten hertil, at end ikke Foreningens Leverandører har nogen Nytte af deres Forbindelse med den, med andre Ord, at den Rabat, de giver, i alle Tilfælde er for stor. Men det er en ganske ubevist og uholdbar Paastand, der rummer den Sigtelse

mod Foreningens Leverandører, mellem hvilke der dog findes adskillige af Byens største og allerfineste Firmaer, at de skulde være daarligere underrettede om Forskellen mellem deres egne Driftsudgifter og deres Bruttofortjeneste, end de udenfor staaende Kritikere. Man har da ogsaa set, at naar en Handlende gav sig til at bevise Muligheden af med Fordel at kunne yde Rabatten, saa har de, der giver sig ud for at kæmpe for at bevare en høj Fortjeneste for de Handlende, forladt deres Standpunkt og paastaat, at i saa Fald var Fortjenesten i al Almindelighed for stor og det paagældende Fag uden tilstrækkelig Konkurrence. Derfor benægter jeg ikke, at der kan gives Leverandører, som er indgaat paa at yde en for dem for høj Rabat, men det vedkommer jo ikke Principet, og det vil de Paagældende nok komme bort fra, af eget Initiativ, hvis de ejer noget, eller paa deres Kreditorers Initiativ, hvis de svindler.

Den næste Bebrejdelse, man retter mod Leverandørerne, er, at de ved at yde Foreningen Rabat foruretter dem af deres Kunder, som ikke er Foreningsmedlemmer. Jeg mener nu, at da ingen normal Forbruger køber hos mig, hvis jeg er dyrere end andre, men kun foretrækker mig, fordi jeg betjener ham i det mindste lige saa fordelagtigt, som andre Handlende, saa vedkommer det ikke ham, at jeg finder min Fordel ved at betjene andre endnu gunstigere. Men hertil kommer, at jeg aldeles ikke kan indgaa paa, at almindelige Kunder, altsaa Ikke-Medlemmer, har noget berettiget Krav paa at nyde de Fordele, der ydes Foreningens Medlemmer, thi medens disse ved at slutte sig sammen i en væsentlig Grad har forøget min Omsætning og dermed min Bruttofortjeneste, uden i samme Grad at forøge mine Driftsudgifter — og hvis dette ikke var Tilfældet, vilde jeg opsiges Forholdet — saa har hver enkelt af de almindelige Kunder ikke bidraget til at forøge min Omsætning med et større Beløb end hans eget personlige Køb andrager. Det staar jo desuden de Forbrugere, der føler sig ilde berørte af, at Rabaten ikke kommer dem tilgode, frit for, at danne en ny Forening og selv opnaa en Rabat, der vil komme til at staa i Forhold til den Størrelse, de formaar at give deres Forening og de Reklameudgifter, der i saa Fald

kan spares, fordi saadanne ere unødvendige overfor Foreningsmedlemmer.

Man siger endvidere, at de Leverandører, som ikke vil slutte sig til Oppositionen mod Forbrugsforeningen ved at opsiges deres Forhold til den, handler ukollegialt. Denne Bebrejdelse vilde være paa sin Plads, dersom Angrebet paa Foreningen havde nogensomhelst Udsigt til at lykkes; men da netop det modsatte er Tilfældet, da Sandsynligheden, hvad Historien andre Steder fra lærer, tvertimod i allerhøjeste Grad er for, at Følgen enten vilde blive, at Foreningen blev en selvuddelende Forening, hvilket Resultat i mine Øjne vilde være værre end Intet, eller at Foreningen søgte og fandt Leverandører, der mindre let lode sig forlokke, saa har Oppositionen ingen Ret til at forlange, at man skal slutte sig til dens upraktiske Forslag, fordi den — maaske — er i Flertal, og det saa meget mindre, som de to Muligheder, jeg har forudsat, begge er indtrufne, idet Slagterne har faaet deres Optræden besvaret med Anlæggelsen af et selvstændigt Slagteri og Boghandlerne deres med, at en Boghandler udenfor Foreningen, der tilbød at overtage hele Forsyningen, nu har sine Kolleger at takke for et Monopol.

Men det er ikke blot Forbrugsforeningens Grundlæggere og Leverandører, men ogsaa dens Medlemmer, der har maattet høre ilde. Man har beskyldt dem for ikke at tænke paa de Handlendes Interesser, uden at betænke, at dette er en umulig Opgave at paalægge Forbrugerne, hvis Interesser er modsat de Handlendes. Man har bebrejdet dem, at de har valgt de nuværende daarlige Tider til at danne deres Forening, som om denne vilde have været mindre uvelkommen paa enhver anden Tid. Man har fortalt dem, at de Kr. 50,000, som deres Forening forrige Halvaar gav dem i Udbytte, ikke gavnede dem, og at de som Embedsmænd ikke trænger til den Besparelse, de kan opnaa. Man har fortalt dem endnu dybsindigere Ting, og man har truet dem med at have Dannelsen af Forbrugsforeningen i Erindring, naar Lønningsloven engang kommer til Forhandling, som om den Handelsstand, der fremfører denne Trusel, havde sørget for, at have blot en eneste Repræsentant der, hvor Lønningslovenes Skæbne afgøres.

Naar der nu spørges, hvorledes det er muligt, at en saa uoverlagt og daarligt funderet Bevægelse, som

den jeg i det foregaaende har bestræbt mig for at skildre saa objektivt som muligt, har kunnet rejses mod en Institution, hvis Væsen og Karakter man i over Hundrede Aar har haft Lejlighed til at sætte sig ind i, saa maa der svares, at Fejlen netop er, at man, overrumplet og truet i sin Existens, har rejst en Bevægelse og, for at tale med Pastor Sonne, »givet sig til at kritisere, ræsonere og dømme om en Ting, som man ikke har haft det mindste Begreb om«, og hvis det er en Undskyldning, saa er det ogsaa den eneste, der kan anføres.

Jeg slutter, som jeg begyndte, med at minde om, at Brugsforeningsinstitutionen blev til før nogen af os, og med at udtale som min Overbevisning, at den vil leve og blomstre, naar vi forlængst er borte. Da vi som Samfundsmedlemmer ikke kan andet end ønske den alt godt og da vi som Købmænd med vor bedste Vilje ikke kan tilintetgøre den, var det saa ikke det bedste, at vi i Stedet for at lægge os ud med den, søgte at drage al den Nytte af den, vi formaar?

Til Grosserer Giessings Foredrag knyttede der sig en Diskussion, i hvilken d'Hrr. Grossererer Neliendam, Nathan og Eskild Salomon, Oberst Hedeman, Kaptajn Ketelsen, Overpostmester Petersen, Kontorchef Rubin, Sparekasseinspektør Faber og Etatsraad, Nationalbankdirektør Levy deltog.

Grosserer **Neliendam** mente, at de Købmænd, der vovede at sige til Kunderne, at de kunde give Medlemmerne af Embedsmændenes Forbrugsforening 10 pCt. Rabat, burde føre Bevis derfor; men det var vist tvivlsomt, om Medlemmerne virkelig fik den tilsyneladende Rabat; det var sandsynligvis de Handlende umuligt, paa Grund af den store Konkurrence, at give saa stor Rabat.

Konsul **Nathan** betragtede den omhandlede Forbrugsforenings System som demoraliserende: det var demoraliserende for Expedienterne at indrømme nogle Kunder Rabat, andre ikke. Nogle faa Handlende havde maaske nok Fordel af Foreningen; men den skadede Handelsstanden i det Hele. Forbrugsforeningernes Medlemskort blev ogsaa misbrugt, idet det laantes til Ikke-Medlemmer. Naar der skulde være en Forbrugsforening,

as a

grant

vilde en selvuddelende være at foretrække for den nærværende.

Oberst **Hedemann** (Forbrugsforeningens Formand) hævdede, at Rabatsystemet maatte være mindre skadeligt for Handelsstanden end det selvuddelende System, idet dette ganske undlod at benytte Mellemhandlere, medens hint dog altid benyttede deres Hjælp. Han pointerede stærkt de Begrænsninger, Forbrugsforeningen havde sat for Optagelsen af Medlemmer.

Overpostmester **Petersen** maatte, i Anledning af nogle imod Embedsmændene rettede Bebrejdelser gøre opmærksom paa, at Forbrugsforeningens Oprettelse var en Følge af, at det Dyrtidstillæg, der var tilstaaet Embeds- og Bestillingsmændene i Finansaarene 1876—80, derefter var blevet inddraget for dem, der havde en Lønning af 2500 Kroner eller derover og nedsat for dem, der havde en ringere Lønning, under Angivende af, at Priserne paa Livsfornødenheder vare faldne. Dette var muligt Tilfældet med en gros-Priserne, men ikke, i alt Fald ikke i nogen mærkelig Grad, med Detailpriserne. Mænd i forskellige Livsstillinger havde derfor drøftet, hvad der kunde gøres for at hjælpe de ringere stillede Embeds- og Bestillingsmænd udover de Vanskeligheder, det udeblevne eller nedsatte Dyrtidstillæg havde skabt for dem, og Tanken om at oprette Forbrugs- eller Husholdningsforeninger laa da nær. Nogle saadanne vare ogsaa komne i Stand for enkelte Fag af Embeds- og Bestillingsmænd, deriblandt for Postvæsenets, der havde bestaaet i 2½ Aar til gensidig Tilfredshed for alle Parter, da den gik op i den større Forening. Taleren forment, at der ogsaa var god Grund for de Handlende til at give Rabat, naar der betaltes kontant og købtes i større Kvantiteter, om end uddelte i mindre Portioner. Forbrugsforeningens Rabatsystem var ikke mere illoyalt end Licitationsvæsenet, eller det System, der anvendes af forskellige større Forbrugere (Institutioner), at tinge om Rabat for hvad der leveres dem. I de fleste større tyske Stæder bestod der ogsaa Forbrugsforeninger for Embeds- og Bestillingsmænd, baserede paa Rabatsystemet.

Kaptajn **Ketelsen**, Leder af Forbrugsforeningens Forretningsudvalg, hævdede, ligeoverfor Insinuationen imod Leverandørerne, at disse havde vist sig fuldstændigt loyale og ærlige. Ogsaa han mente, at Handelsstanden burde foretrække Rabatsystemet for Selvuddelingsystemet

og derfor ikke drive Forbrugsforeningen over til dette sidste. Lykkedes det Handelsstanden at tvinge Foreningen ind paa Selvuddelingen, maatte den ogsaa belave sig paa, at Forbrugsforeningens hidtidige afgrænsede Karakter vilde tabe sig, at Adgangen til den med andre Ord vilde blive gjort lettere.

Grosserer **Eskild Salomon**, Formand for 23 Foreninger af Næringsdrivende, der har nægtet at være Leverandører til Forbrugsforeningen, kunde ikke indse, at Forbrugsforeningen havde udrettet noget kendeligt for Gennemførelsen af Kontantbetaling. Den med Licitationstvæsenet dragne Parallel holdt ikke Stik.

Kontorchef **Rubin** var Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse taknemmelig for, at den havde sat et saa almeninteressant Æmne under Diskussion, men han vilde ganske vist have anset det for heldigt, om Diskussionen havde faaet en mindre tilspidset Karakter, end Tilfældet havde været. Diskussionen havde kun i liden Grad berørt de almindelige Principer, men i høj Grad drejet sig om Detailspørgsmaalet angaaende Embedsmændenes Forbrugsforening. Han kunde godt forstaa Købmændenes Modstand mod Forbrugsforeningerne. Men det var ganske urimeligt at overfalde Embedsmændene. Disse toge naturligvis de Avancer, Handelsstanden vilde give dem, og der var en Række af Varer, hvor Enhver kunde være fuldkommen sikker paa en loyal Behandling, fordi det var umuligt for Købmanden her at gøre Forskel. Gratis fik Embedsmændene heller ikke deres Rabat, thi dels maatte de til Gengæld betale kontant, dels opgive det fri Valg imellem de forskellige Handlende, som jo netop var en af de Fordele, den udbredte Detailforretning bød Befolkningen, og for denne Resignation skulde de have noget til Gengæld. Ved Bedømmelsen af Foreningens Betydning maatte Handelsstanden vel erindre, at Foreningen talte omtrent halvtredjetusinde Medlemmer — i en By med halvfjerde hundrede tusinde Indbyggere. Naar mange Handlende vare vrede over Rabatydelsen, maatte de henvende sig til deres Kolleger, der yde Rabatten, og kun til dem. Men de maatte ogsaa her optræde mere logisk, end de gjorde. At ville angribe Leverandørerne med, at de ikke kunde bestaa ved en saadan Forretning og at de øvrige Kunder vilde gaa fra dem, var en virkningsløs Fremgangsmaade. Thi i begge Tilfælde vilde Tabet kun blive Leverandør-

ekskl.
begre

L

ernes, og de fornærmede Kunder vilde jo kun forøge de Købmænds Kundekreds, der ikke var Leverandører. Det kunde man altsaa ikke gøre til Genstand for et Angreb. Hvad man imidlertid kunde søge Værn imod, det var det hele Forsøg paa at drive Detailhandelens Avance ned, som unægteligt spirede frem igennem saadanne Forbrugsforeninger. Men her kunde Købmændene kun arbejde ved at danne Karré, og det blev da et Spørgsmaal, hvor stærk Solidariteten var, og hvorvidt de kunde skabe en saadan ubrødelig Karré sammen med deres Kolleger. Kunde de ikke det, maatte de lade Udviklingen gaa sin fri Gang. Imidlertid førte dette jo Spørgsmaalet ind paa den mere almindelige Betragtning, om Detailhandelen i det Hele var i Fare. Det kunde ikke nægtes, at efterhaanden som Indvandringen til Byen af en ubemidlet Befolkning var tiltaget, og hveranden nedsætter sig som Høker eller med en ringe Handel osv., var Konkurrencen voxet i en saadan Grad, at der, ogsaa paa Grund af samtlige almindelige Forretningsforhold, ikke er mere at knibe af. Formindskelse af Avancen var her Ruin. Men om der end paa Grund af det overvældende Antal Detailhandlere kunde være Fare for, at endel af dem gik i Løbet, saa troede Taleren dog ikke, at Forbrugsforeningerne vilde faa en saadan Styrke, at de vilde indeholde en virkelig Fare for Mellemandhandelen. Thi hvilke Svingninger og Tilbageslag, der end kunde være i den økonomiske Bevægelse, var det ikke rimeligt, at Principet om Arbejdets Deling tilsidst skulde bukke under. Ligesom man ikke mere bagte sit Brød og vævede sit Tøj selv — hvormed man ikke maatte forvexle selve Haandværkernes Produktionsforeninger — saaledes vilde man næppe heller i nogen Udstrækning kunne gennemføre at drive Forretning selv. En Embedsmand var og blev Ikke-Købmand, og i Længden vilde Handlen sikkert komme til at tilhøre de Handlende. Taleren troede derfor vel, at den nuværende Bevægelse kunde afstedkomme nogen Skade for Detailhandelen og bidrage Sit til at faa endel af det overfyldte Marked paa dette Omraade rensat. Men i det Hele og Store troede han ikke paa Forbrugsforeningernes Livskraft i de store Byer, allermindst hos os, hvor der som bekendt er meget mindre Korps- og Lavsaaend end i mange andre Lande. I den Kamp, der var rejst, var der formentlig ikke saa lidt Spøgelsefrygt tilstede. — — Det forekom Taleren,

course

class consciousness
spirit

at d
Cha
et P
øko
om
prak
alm
maa
dere
og g
han
kenc
at s
Kan
om
var
Nat
soci

Ord
køb
var
Rep
Etat
Ben

at det var paa et Grundlag som dette — Detailhandelens Chancer og Fremtid —, hvor han nu kun havde hensat et Par skitserede Bemærkninger, at en frugtbar national-økonomisk Debat kunde føres. Men det specielle, her omdebatterede Spørgsmaal hang sammen med saa mange praktiske Forhold, at det var saare vanskeligt ved en almindelig Diskussion at faa Rede paa det. I hvert Fald maatte Købmændene her være deres eget Politi overfor deres egen Kreds, hvis noget saadant var formaalstjenligt og gennemførligt. I og for sig var Kampen for Smaahandlernes Interesser baade forstaaelig og sympathivækende, men man skulde passe paa i sin Kampiver hverken at skyde ved Siden af Maalet eller skyde over Maalet. Kampen var saameget vanskeligere som Spørgsmaalet, om Udviklingen vilde gaa med eller imod Detailhandelen, var betinget af mange modstridende Aarsager af økonomisk Natur og hang sammen med adskillige af de øvrige sociale Spørgsmaal, der var oppe i Tiden.

Efter at endnu Sparekasseinspektør **Faber** havde haft Ordet og bl. a. fremhævet, at en Rabatforening som den københavnske Forbrugsforening for Embedsmænd ikke var nogen virkelig kooperativ Forening, og efter en Replik af Grosserer **Glessing**, afsluttede Dirigenten, Etatsraad **Levy** Forhandlingerne med nogle resumerende Bemærkninger.

Om et Verdenspostfrimærke.

I en fransk Boghandlertidende læses følgende Kundgørelse:

»Alle Værkerne sendes uden Forhøjelse af de i Fortegnelsen anførte Priser franko til alle Lande, som har sluttet sig til Verdenspostforeningen.

. . . . [som Betaling] modtages [ogsaa] Postfrimærker fra alle Landene for et Beløb af højst 6 Francs.

Vi beder vore udenlandske Kunder ej at misbruge denne Betalingsmaade, thi Afhændelsen af disse Frimærker er os ikke meget let; vi anbefaler dem desuden fortrinsvis at sende os Frimærker af ringe Værdi, da disses Afhændelse er os lettest«.

Hvilken yderligere Lettelse vilde det ikke være, om de tilsendte Frimærker kunde bruges over hele Verdenspostforeningen til at frigøre Korsbaandforsendelser af den Vægt, som sendes for Frimærker hvert til en Værdi af 5 af de fleste Landes mindste Mønter!

Boghandelen vilde for en stor Del blive international, — ja, ej alene Boghandelen: til Dels ogsaa Musik- og Kunsthandelen. Og desuden kan jo Vareprøver, Mønstre og meget andet sendes under Korsbaand.

Den Vanskelighed, som skal overvindes, bestaar for Tiden i, at hvo, som snarest muligt ønsker en netop udkommen Bog, et Flyveskrift, en Avis, et Musikstykke, et Fotografi el. lign. fra et fremmed Land, ikke dør kender nogen — i alt Fald ikke saa nøje, at han tør bede denne have den Ulejlighed at gøre Udlæget og sende den

ønskede Genstand; — og skal man have Ulejlighed med Postanvisning eller endog bruge Mellemandlere, bliver Forsendelsen oftest meget dyrere og meget langsommere. Alene disse sidste Hensyn er ikke sjelden tilstrækkelig afskrækkende. Der gøres end ikke et Forsøg.

Havde man derimod et Verdenspostfrimærke — der jo meget godt indtil videre kunde koste 5 Øre i de nordiske Riger, 5 Centimes (eller hvad dertil svarer i den latinske Møntkonventions Lande), 5 Pfennig i Tyskland osv., — da behøvede man kun at sende vedkommende oprindelige Forhandler et Brev med saa mange af disse Verdenspostfrimærker, som tilsammen udgjorde Beløbets Værdi. Brevet kunde naar som helst kastes i en Brevkasse. Ulejligheden var den mindst mulige.

Var der i Frimærker sendt for lidt, vilde Afsenderen komme til at lide den forskyldte Straf, idet han da sandsynligvis (hvis han ikke hørte til de bekendte og faste Kunder) vilde modtage omtrent følgende Ord paa et Brevkort: »Da Beløbet ikke var tilstrækkeligt, og da det yderligere er formindsket ved Frigørelsen af nærværende Brevkort, bedes De i frigjort Brev at sende os endnu saa og saa mange »5-Mærker«, efter hvis Modtagelse det ønskede skal blive Dem sendt med omgaaende Post«.

Var derimod for meget sendt, vilde Forhandleren sende det overskydende tilbage med Korsbaandforsendelsen eller — dersom Kunden var i fast Regning — føre ham det til Indtægt, saa at han næste Gang kunde sende saa meget mindre.

Folk vilde snart lære at være saa omhyggelige som muligt med at sende Forudbetalingen i Frimærker, hverken for mange eller for faa. At Forudbetaling blev almindeligere, vilde ogsaa have sin Betydning for Kreditforholdene.

Som man ser af ovenstaaende Kundgørelse fra den franske Boghandler, er det alt nu meget almindeligt at modtage Betaling i Frimærker. Disses Pris maa dog trykkes, fordi de ikke altid er lette at afsætte; dette vil

med andre Ord sige, at Bøgerne kunde sælges billigere, dersom de modtagne fremmede Frimærker var lettere at afsætte. Men dette opnaas jo netop ved Indførelsen af et Verdenspostfrimærke. Et saadant vilde kunne bruges strax baade i Ind- og Udland til alle Postforsendelser*), medens nu de i fremmede Frimærker modtagne Betalinger ofte i længere Tid maa henligge som en død Kapital. Er denne vel ikke stor for den enkelte, bliver den det hos de mange enkelte tilsammen; og den voxer, efterhaanden som det bliver almindeligere at bruge Frimærker som internationale Pengesedler.

Men, vil man spørge — hvorledes skulde nu de af Verdenspostfrimærket (forsøgsvis kun til en Værdi af 5) flydende Indtægter deles imellem de forskellige Stater? Skulde hver af disse have Ret til at fabrikere Verdenspostfrimærket?

Ubetinget: Nej. Fabrikationen maatte foregaa kun et eneste Sted, og da naturligvis dèr, hvor Verdenspostforeningen har sit Hovedsæde: i Bern. Dertil maatte de forskellige Staters Postbestyrelser indsende Rekvisitioner paa det Antal internationale, for alle Lande ens »5-Postmærker«, hvormed den vilde forsyne sig. Udgifterne til Fabrikation og Forsendelse (fra Bern) maatte betaales til Verdenspostbureauet i Bern af de Stater, som rekvirerede Mærkerne.

Hvad derimod den enkelte Stat modtog som Betaling for de solgte Mærker, beholdt den naturligvis selv. Saaledes kunde dette uden Tvivl ordnes paa den simpleste Maade. Kun et lille Tillæg til den internationale Konvention vilde behøves.

Den Ulæmpe, at et nordisk Enkelt-Mærke vilde faa en ringere Købeævne end et tysk, og et tysk ringere

*) I England og muligvis flere Stater bruges Postfrimærker ogsaa i visse Tilfælde i Stedet for Mærker til Stempelpapir. Noget lignende kunde vel ogsaa med Nytte indføres her.

end et fransk — idet t. Ex. den franske Boghandler vel kun vilde regne for 5 Centimes, hvad Skandinaven havde betalt med 5 Øre, og Tyskeren med 5 Pfennig —, vilde næppe vise sig saa følelig, at man af den Grund undlod at føre sig de alligevel store Fordele ved Indførelsen af et Verdenspostmærke til Gode. Blev denne Ulæmpe i Tidens Løb føleligere, vilde den maaske gøre sin Nytte ved at medvirke til Indførelsen af et fælles Møntsystem for alle de Lande i Verdenspostforeningen, som tiltraadte ovennævnte Tillægskonvention.

Frygter man imidlertid den sidst nævnte Ulæmpe, kan man jo begynde med at indføre et internationalt Frimærke alene for Lande med samme Møntsystem, f. Ex. de tre nordiske Riger. Men i saa Fald burde man vel heller ikke indskrænke sig til et 5-Øre-Mærke alene. En Antydning i den Retning fremkom paa det 3dje skandinaviske nationalekonomiske Møde i København den 6te Juli 1872 (se Forhandlingerne Side 122), men vakte da ikke videre Opmærksomhed. Senere har mange — ogsaa kyndige Postmænd — udtalt for mig, at sligt nu vist let lod sig gennemføre.

Bedre var det dog, om man strax kunde gøre det større Skridt og indføre et Verdenspostfrimærke, foreløbig kun til Værdien 5 og kun gældende for de til Verdenspostforeningen hørende Lande, som vilde tiltræde en Konvention herom.

Flere Indvendinger er rejste mod mit Forslag. I nogen nær Fremtid venter jeg det heller ikke gennemført. Dets Fremsættelse kan dog maaske gøre sin Nytte ved at bringe Flere til at arbejde paa Hindringernes Fjernelse eller til at finde Overgangsstadier. Som et saadant har jeg set en meget sagkyndig antyde: at det ene Statspostvæsen overtog officielt i de store Stæder at sælge enkeltvis nogle af de nærmeste Staters almindelige Frimærker, t. Ex. i Danmark: islandske, norske, svenske, tyske, franske og engelske.

Fredrik Bajer.

Ny Literatur.

The Quarterly Journal of Economics. Published for Harvard University. Boston, Geo. H. Ellis. No.s 1 & 2. Oct. 1886. Jan. 1887.

Et nyt amerikansk, nationalekonomisk Tidsskrift, Fjerdindingaarsskrift. — Det første Hefte indeholder bl. a. en Artikel af Prof. Charles F. Dunbar om »Reaktionen i den politiske Økonomi.« Forf., der aabenbart hælder lidt til den gamle, orthodoxe Skole, gør gældende, at den ny Retning, den induktive, kun betegner en Udvikling af, ikke et Brud med den ældre deduktive. Hans Artikel er helt igennem præget af et forstandigt Maadehold. — I den næste Artikel taler Prof. Arthur T. Hadley om, hvorledes, vel ikke legale, men faktiske Monopoler stedse mere truer med at ville beherske Industrien, idet de store, monopolagtige Forretninger sluger de smaa. Af dette Monopolvæsen kan store Farer voxe op, — men hvorledes skal de besværges? Forf. mener, at man i Jernbanernes og Jernbanelovgivningens Historie muligvis kan finde Vink til Besvarelsen af dette Spørgsmaal. Han gaar saa vidt, at ville bestride de store Industriforretningers Ret til at afvise Offenlighedens Krav paa Indblik i deres Forhold: de monopolagtige Industriforretninger bør der ligesaa lidt som Jernbaneadministrationer tilstaas et Hemmeligheds-System, og et saadant System er heller ikke i deres egen velforstaaede Interesse. Forf. kan naturligvis ikke paa en Snæs

Sider give det store Spørgsmaal en udtømmende Behandling; men i store, klare Træk skitserer han Sagens Sammenhæng, og hans Parallelisering af Industrimonopoler og Jernbanemonopoler er aandfuld. — Den tredje Hovedartikel er af Dana Horton og handler om det amerikanske Sølvsørgsmaal, »Sølv paa Kongressen i 1886.« — Hefte indeholder desuden, ligesom det følgende, forskellige mindre Meddelelser, nogle Smaanotitser og en Literaturoversigt. — De 3 Hovedartikler i det andet Hefte, Jan. 1887, har til Genstand: »den sydvestlige Strike i 1886« (af F. W. Tausig), om offentlig Jord i Amerika (af Albert Bushnell Hart), og om »Arbejdets Riddere« (af Carroll D. Wright). Ved den »sydvestlige« Strike forstaas den uhyre Strike paa Missouri-Pacific-Jernbanenettet; den objektive Fremstilling af denne i alle Retninger mærkelige Strike er af stor Interesse. Af den historiske Artikel om Arbejdets Riddere lærer man, hvor overraskende stærkt denne, oprindeligt hemmelige og frimureragtige, nu derimod aabenlyse Orden er voxet frem i 1886; Organisationens ydre Omrids tegnes, men hvad den har udrettet, lades uomtalt. Saavidt Artiklen rækker, er den imidlertid interessant, og fuldt paalidelig er den. — Alt i alt tegner the Quarterly Journal of Economics til at ville blive en meget anerkendelsesværdig Berigelse af den økonomiske periodiske Literatur.

Arthur T. Hadley, Railroad Transportation, ist History and its Laws. New York and London, G. P. Putnams Sons. 1886. (269 S.)

Først karakteriserer Forf. i Korthed det moderne Transportvæsen. Dernæst paaviser han, hvorledes de Forenede Staters Samfærdsel har udviklet sig. Han gennemgaar: Jernbanernes Forhold til deres Ejere, Jernbanernes Forhold indbyrdes (Konkurrence eller Koalition), deres Forhold til Publikum (Tarifvæsen), deres Forhold til Lovgivningen. Efter at have gennemgaaet de Forenede Stater, behandler han Jernbanevæsenet i England, Frankrig, Tysk-

land, Østrig, Belgien og Italien. Det Materiale (amerikansk, engelsk, fransk, tysk, italiensk), han har gennemplejet, er meget stort; men han behersker det fuldkomment. Med Sagens theoretiske Side og med dens historiske er han lige fortrolig. Bogen er, især i sine amerikanske Afsnit meget lærerig, og Fremstillingen er smuk og fængslende. De evropæiske Staters Jernbanevæsen har jo en omfattende Literatur; men ved at sammenstille det med det amerikanske faar Prof. Hadley det stillet i en særlig Belysning. Overhovedet bidrager den Omstændighed, at Forf. er Amerikaner, væsenligt til at give Bogen en særegen Farve.

Jesse Macy, *Our Government, how it grew, what it does and how it does it.* Boston, Ginn and Co. 1886. (238 S.) (88 cents).

En kort Oversigt over offentlig Forvaltning og Forfatning i de Forenede Stater. Begynder fra neden af, med de lokale Anliggender; skrider derfra frem til Stats- og Forbunds-Anliggender. Bogen er rent populær, er beregnet paa Brug i de amerikanske Skoler, har i Amerika gjort Lykke, men vil ogsaa udenfor Amerika, trods sin Knaphed, være nyttig.

J. B. Clark, *the Philosophy of Wealth. Economic Principles newly formulated.* Boston, Ginn & Co. 1886. (235 S.) (Doll. 1,10).

Forf. behandler den økonomiske Videnskabs Grundbegreber, Formue, Arbejde, Værdi, Udbud og Efterspørgsel, Fordeling, Kooperation etc. Modstander af den ældre Ricardo'ske Skole; hævder det ethiske Moment; insiterer paa Samfundets Karakter af Organisme. Prof. Clarks Bog har i Amerika vundet megen Anerkendelse.

A. P.-St.

Skatternes Fordeling i Danmark mellem bemidlede og ubemidlede, mellem By og Land.

Finansstatistiske Undersøgelser
af

Cand. polit. **Thorvald Kornerup.**

Naar man betragter den Udvikling, der i dette Aarhundrede har fundet Sted i Statsskatterne her i Landet, vil det strax falde i Øjnene, at Udviklingen afgjort gaar i den Retning, at de indirekte Statsskatter voxe langt stærkere end de direkte. Saaledes udgjorde de indirekte Statsskatter af samtlige Statsskatters Beløb:

- i 1806 en Tredjedel*),
- i 1841 to Femtedele,
- i 1844—45 lidt over Halvdelen,
- i Slutningen af 60erne to Tredjedele,
- i Midten af 70erne tre Fjerdedele**),
- i 1884—85 fire Femtedele.

Gennem hele Aarhundredet ere de indirekte Statskatter voxet forholdsmæssig stærkest. Alene fra 1873—74 til 1884—85 vare***):

	1873—74	1884—85	Stigning
De direkte Statsskatter	8,687,000 Kr.	9,331,000 Kr.	644,000 Kr.
de indirekte —	26,162,000 —	36,137,000 —	9 975,000 —
Tilsammen	34,849,000 Kr.	45,468,000 Kr.	10,619,000 Kr.

*) Benzon-Buchwaldt: »Skattebyrden i Danmark« 1868.

**) Prof. Falbe-Hansens Afhandling i »Danmarks Statistik« IV. 181.

***) For 1873—74 se samme Bind Side 359, for 1884—85 se Statistisk Tabelværk Litra E. Nr. 1.

Af Stigningens Beløb falder ikke mindre end 94 pCt. alene paa de indirekte Skatter; for Tolden alene var Stigningen ikke mindre end 8,365,000 Kr.

Betragter man disse Forhold, paatrænger det Spørgsmaal sig ganske naturligt, hvorvidt det er heldigt, at de indirekte Skatter, og blandt disse atter særlig Tolden, voxe saa stærkt.

Uden iøvrigt at gaa nærmere ind paa en Drøftelse af Fordelene og Manglerne ved de forskellige Slags Skatter, skal her blot bemærkes, at de indirekte Skatter vel for de fleste Theoretikere og Praktikere staa som de mest praktiske Skatter i fiskal Henseende. Saaledes ville de indirekte Skatter:

1) stige med Befolkningsformerelsen og Velstandens Tiltagen;

2) de ere lettere for Staten at ansætte end de direkte, idet de ikke kræve det store Apparat med Indkomstansættelser, Jorders Bonitering, Bygningers Vurdering etc., som de direkte kræve, hvilke Ansættelser foruden at være en Ulejlighed og en Udgift for Staten, altid ville blive mere eller mindre skønsmæssige og vilkaarlige;

3) endvidere ere de indirekte Skatter lettere for Yderne, idet disse ikke mærke Byrden saa umiddelbart, som naar kontante Penge skulde udredes;

4) de kunne benyttes til Beskyttelse af den hjemlige Industri, ifald man maatte ønske en saadan, hvilket iøvrigt er et Spørgsmaal for sig, men Muligheden er jo altid et Gode.

Ganske sandt er der ogsaa Mangler i fiskal Henseende ved de indirekte Skatter, saasom at Opkrævningsomkostningerne ofte ere store; men dette gælder dog kun Forbrugsafgifterne, og gælder i lige saa høj Grad flere af de direkte Skatter — saasom ved Udbytteskatterne: Udarbejdelsen af Skatteruller etc. Saa de Forhold kunne vel nok opveje hinanden.

Men foruden denne Række tekniske Argumenter (de fiskale Fordele og Mangler), er der en anden Række (ethiske) Argumenter, der ogsaa maa tages i Betragtning, nemlig Hensynene til Retfærdighed, til retfærdig Fordeling af Byrden paa Skatteyderne, og det er da ogsaa paa dette Punkt, at Angrebene paa de indirekte Skatter især rettes, idet man frygter for, at de hvile uforholdsmæssig haardt paa de Smaa i Sam-

fundet, og da — som vi ovenfor saa — de indirekte Statsskatter voxe langt stærkere end de direkte, kunde man altsaa yderligere befrygte, at Skattebyrden overvæltedes mere og mere paa de Smaa i Samfundet.

Det kan derfor utvivlsomt anses for en baade i sig selv interessant, og for Lovgivningsmagten betydningsfuld Opgave, saavidt muligt at forsøge en Fordeling af Skattebyrden paa de forskellige Samfundsklasser, hvorved man kunde faa et Billede af vort Skattesystems samlede Tryk paa Befolkningens Hovedgrupper, saa at en Sammenligning mellem disse kunde finde Sted.

En saadan Undersøgelse er forbundet med mange og store Vanskeligheder. Skal Opgaven være, at samle alle Skatterne, direkte som indirekte, saavel til Stat som til Kommune, til et Hele, saa at man faar et Udtryk for Skattesystemet som Helhed betragtet — tvinges man blandt andet ind paa en Fordeling af forskellige Skatter, om hvilke kun sparsomme statistiske Data foreligge for Øjeblikket, saa at man staar overfor Nødvendigheden af at maatte nøjes med en Hypothese, der naturligvis hverken maa udgives eller tages for andet eller mere, end den er.

For de Skatters Vedkommende, hvor saaledes kun en Hypothese kan anvendes, maa Opgaven indskrænkes til en Fremstilling af de vigtigste Momenter, der have Indflydelse paa Resultatet, saa at dette kun fremtræder med den Grad af Sandsynlighed, som ligger i disse Momenter. Nærmere kan man ikke forlange at komme Opgavens Løsning, saa længe der ikke foreligger et bredere statistisk Grundlag, end der for Øjeblikket gør. Naar jeg desuagtet har ønsket at fremsætte nærværende Undersøgelse for Offentligheden, er det for at gøre Rede for, hvor Hovedvanskelighederne ligge, og hvorledes man maatte kunne overvinde dem, saa at nærværende Afhandling nærmest maa betragtes som en Præcisering af selve Opgaven, dens Vanskeligheder, og de Veje, man maatte følge til Opgavens Løsning, ifald det offentlige vilde gøre de forberedende Skridt, som hertil ere nødvendige (jfr. Afhandlingens Slutning). Og haaber jeg derfor, Læseren ikke vil forlange mere af den, end den paa sit nuværende Stadium er i Stand til at yde, ikke mindst fordi den

er det første Forsøg herhjemme paa en saadan Opgaves delvise Løsning.

I.

Skattebyrden i Danmark.

Det samlede Skattebeløb udgjorde i 1873—74 52,173,000 Kr., der fordeler sig paa de enkelte Grupper af Skatter paa følgende Maade:

1873 - 74.	Staten.	Kommunerne.	Ialt.
1. Personlige Skatter ..	64,000 Kr.	4,507,000 Kr.	4,571,000 Kr.
2. a) Hartkornskatter ..	6,723,000 —	9,608,000 —	16,331,000 —
b) Bygningsskatter ..	1,798,000 —	2,257,000 —	4,055,000 —
c) Næringsskat m. m.	102,000 —	702,000 —	804,000 —
Ialt Udbytteskatter	8,623,000 —	12,567,000 —	21,190,000 —
Direkte Skatter	8,687,000 —	17,074,000 —	25,761,000 —
3. a) Tolden	16,466,000 —		
b) Brændevinsafgiften	3,509,000 —		
c) Skibsafgift, Handelsrejs. Afg., etc. .	825,000 —		
Ialt Forbrugsafgifter	20,800,000 —	156,000 —	20,956,000 —
4. Arve-, Overdragelses-, Stempelafgift og Sportler (Omsætningsafgift)	5,362,000 —	94,000 —	5,456,000 —
Indirekte Skatter	26,162,000 —	250,000 —	26,412,000 —
Samtlige Skatter	34,849,000 —	17,324,000 —	52,173,000 —

I ovennævnte Sammenstilling er under Statens Hartkornsskat indbefattet $\frac{2}{6}$ Bankheftelsesrenter (se »Danmarks Statistik« IV, 359). — »Ligningsskatten til Staten paa København og Købstæderne« er udeladt, thi siden Lovene af 19de Februar 1861 og 11te Februar 1863 udkom, er denne Skat ikke en Skat umiddelbart paa Borgerne, men paa Købstadkommunerne, idet den udredes af disses samlede Indtægter, og vil man derfor

sam
ning
Næ
i S
vins
fatt
ven
Har
mun
trag
at
udr
Køb
paa
Keg
ings
afgi
og
Køb
afgi
og a
kom

og
Belø
Ska
udfy
Skat

end
erne

—85
neml

*)
**)
***)

sammenlægge Stats- og Kommuneskatterne, maa Ligningsskatten fradrages et af Stederne*) — Statens Næringsskatter findes opførte under »Adskillige Indtægter« i Statsregnskabet som »Afgift af Krohold og Brændevinshandel«. — I Hartkornsskatternes Beløb er indbefattet Naturalydelsers og Naturalarbejdets Værdi; omvendt er ved Amtsrepartitionsfondenes »Udskrivning paa Hartkornet« udeladt det Beløb, der er lignet paa Kommunerne i Henhold til Lov 6te Juli 1867 § 50, i Betragtning af (analogt med Ligningsskatten til Staten), at Beløbet ellers vilde blive talt 2 Gange, da det udredes af Kommunens samlede Indtægter**). — Under Købstadkommunernes Næringsskatter er henregnet Skat paa Brændevinshandel og Udskænkning, Billardhold, Keglebane og Dans, Betaling for Borgerskab og Næringsbevis. — Endelig er under Kommunernes Forbrugsafgifter henregnet: Skat paa Vandforbrug, Hundeafgift og Afgift af Skuespil og Kunster samt Hesteskat for Københavns Vedkommende alene; og som Omsætningsafgifter: $\frac{1}{4}$ pCt. af Købesummer for faste Ejendomme og af Avktionssummer for Løsøre, Afgifter til Bygningskommissionæren, etc.

Ovenstaaende Sammenstilling viser, at tages Stats- og Kommuneskatterne under ét, er de direkte Skatters Beløb paa det allernærmeste lig de indirekte Skatters, saa at Kommuneskatterne temmelig nøje udfylde Forskellen mellem Statens direkte og indirekte Skatter.

Af de 4 Hovedgrupper vare Udbytteskatterne større end Forbrugsafgifterne, men omvendt Omsætningsafgifterne større end de personlige Skatter.

Foretages den tilsvarende Sammenstilling for 1884 —85***), bliver samtlige Skatters Beløb 71,234,000 Kr., nemlig:

*) Se Danmarks Statistik IV, 238, og Nationaløk. Tidsskr. XIII, 74, Anm.

**) Se Danmarks Statistik V, 316, Anm.

***) Ifølge Statistisk Tabelværk Litra E. Nr. 1.

1884—85.	Staten.	Kommunerne.	Ialt.
1. Personlige Skatter ..	60,000 Kr.	8,376,000 Kr.	8,436,000 Kr.
2. a) Hartkornsskatter ..	6,721,000 —	12,058,000 —	18,779,000 —
b) Bygningsskatter ..	2,418,000 —	3,596,000 —	6,014,000 —
c) Næringsskat m. m.	132,000 —	1,307,000 —	1,439,000 —
Ialt Udbytteskatter	9,271,000 —	16,961,000 —	26,232,000 —
Direkte Skatter	9,331,000 —	25,337,000 —	34,668,000 —
3. a) Tolden	24,831,000 —		
b) Brændevinsafgiften	2,747,000 —		
c) Skibsafgift etc. ...	1,228,000 —		
Ialt Forbrugsafgifter	28,806,000 —	282,000 —	29,088,000 —
4. Omsætningsafgifter .	7,331,000 —	147,000 —	7,478,000 —
Indirekte Skatter	36,137,000 —	429,000 —	36,566,000 —
Samtlige Skatter	45,468,000 —	25,766,000 —	71,234,000 —

Heraf fremgaar, at Kommuneskatterne ogsaa i den Henseende danne et ypperligt Supplement til Statskatterne, idet de Skatter, der ikke stige synderligt i den ene Gruppe, stige saa meget desto stærkere i den anden, hvorved samtlige direkte Skatter stige omtrent ligesaa stærkt som de indirekte, saa at Beløbene følgelig vedblive at være omtrent lige store. Fremgangen i de enkelte Skatter fremgaar tydeligst af følgende Sammenstilling:

1. P.

2. a)
b)
c)3. a)
b)
c)

4. O.

eller
per
vare
entli
stær
Omv
Stat
(isæ
de i
Sta
af d
de g
dire
Sma
kunc
haar
arbe
ram
i on

Fremgang i:	Staten.	Kommunerne.	Ialt.
1. Personlige Skatter ..	÷ 4,000 Kr.	3,869,000 Kr.	3,865,000 Kr.
2. a) Hartkornsskatter ..	÷ 2,000 —	2,450,000 —	2,448,000 —
b) Bygningsskatter ..	620,000 —	1,339,000 —	1,959,000 —
c) Næringsskat m. m.	30,000 —	605,000 —	635,000 —
Ialt Udbytteskatter	648,000 —	4,394,000 —	5,042,000 —
Direkte Skatter	644,000 —	8,263,000 —	8,907,000 —
3. a) Tolden	8,365,000 —		
b) Brændevinsafgiften	÷ 762,000 —		
c) Skibsafgift, etc.	403,000 —		
Ialt Forbrugsafgifter	8,006,000 —	126,000 —	8,132,000 —
4. Omsætningsafgifter ..	1,969,000 —	53,000 —	2,022,000 —
Indirekte Skatter	9,975,000 —	179,000 —	10,154,000 —
Samtlige Skatter	10,619,000 —	8,442,000 —	19,061,061 —

Denne Sammenstilling af de enkelte Skatters Frem- eller Tilbagegang frembyder ikke ringe Interesse. De personlige Skatter (væsentlig Kommuneskatter) vare 1873—74 mindre end Omsætningsafgifterne (væsentlig Statsskatter), men ere i disse 11 Aar stegne saa stærkt, at de i 1884—85 ere blevne større end disse. Omvendt vare Forbrugsafgifterne (hovedsagenlig Statsskatter) i 1873—74 mindre end Udbytteskatterne (især Kommuneskatter), men ere stegne saa stærkt, at de i 1884—85 ere større end disse. — De indirekte Statsskatters stærke Stigning holdes altsaa i Ligevægt af de direkte kommunale Skatters Stigning, saa at de gensidig supplere hinanden. Selv om derfor de indirekte Skatter hvilede uforholdsmæssig haardt paa de Smaa i Samfundet, og deres stærke Stigning derved kunde fremkalde en Frygt for, at Skattebyrden efterhaanden væltedes over paa de Smaa, vilde dette modarbejdes derved, at de direkte Skatter, der utvivlsomt ramme de bedre stillede Samfundsklasser stærkest, stige i omtrent lige saa høj en Grad.

For nu at komme til Klarhed over, om Skatte-

beløbets Stigning svarer til Befolkningens Indtægters Fremgang, maa Skattebeløbet sættes i Forhold til den samlede Nationalindtægt før og nu.

Landets samlede Nationalindtægt angiver Prof. Falbe-Hansen i 1870 at være 500 Millioner Kr.*), hvilket paa en Befolkning paa 1,784,700 Individer er 280 Kr. pr. Individ. Antages efter Indkomstansættelserne i København 1870—80 at dømme, at Indtægten pr. Individ stiger med 1 pCt. aarlig, vil Nationalindtægten i 1873 være pr. Individ c. 290 Kr., og for en Befolkning paa c. 1,840,000 Individer ialt 540 Millioner Kr.

Til Beregning af Nationalindtægten i 1884—85 kan tjene, at Nationalformuen ifølge Prof. Falbe-Hansens Beregninger fra 1870—1884 er steget fra 4 Milliarder til $6\frac{3}{4}$ Milliard Kr.*), altsaa med over det halve; og Nationalindtægten kan da antages at være steget mindst med c. 50 pCt., altsaa fra 500 Mill. i 1870 (540 i 1873—74) til 750 Mill. Kr. i 1884—85. Hele Befolkningens Skattebyrde i Procent af Nationalindtægten bliver da:

	1873—74	1884—85
1. Personlige Skatter.....	0,9	1,1
2. a) Hartkornsskatter.....	3,0	2,5
b) Bygningsskatter.....	0,8	0,8
c) Næringsskatter m. m.	0,1	0,2
Ialt Udbytteskatter	3,9	3,5
Direkte Skatter	4,8	4,6
3. a) Tolden.....	3,1	3,3
b) Brændevinsafgiften.....	0,6	0,4
c) Skibsafgiften og kommunale Forbrugsafg.	0,2	0,2
Ialt Forbrugsafgifter	3,9	3,9
4. Omsætningsafgifterne	1,0	1,0
Indirekte Skatter	4,9	4,9
Samtlige Skatter	9,7	9,5

*) »Danmarks Statistik« IV, 177, og »Nationaløk. Tidsskr.« XIII, 74.

**) »Nationaløkonomisk Tidsskrift« II, 425, og »Danmarks Statistik« I, 705.

Skattebyrden er altsaa væsentlig uforandret i Procent af den samlede Nationalindtægt.

De personlige Skatter, Næringsskatterne og Tolden ere efter dette stegne stærkere end Nationalindtægten; Hartkornsskatterne og Brændevinsafgiften aftagne i Forhold til Indtægten; de øvrige, nemlig Bygningsskatterne, Skibsaftigten og Om sætningsafgifterne, uforandrede. Resultatet bliver efter dette, at de indirekte Skatter ere uforandrede i Procent, medens de direkte Skatter ere gaaede en Ubetydelighed ned, alene paa Grund af Hartkornsskatternes forholdsvis Nedgang.

Det kunde nu have sin store Interesse at forsøge paa en Opgørelse af, hvorledes denne Udvikling har virket paa de forskellige Samfundsklasser, for derved at komme til en Bedømmelse af Skattesystemets Retfærdighed.

II.

Fordeling mellem bemidlede og ubemidlede.

Som en naturlig Grænse mellem bemidlede og ubemidlede frembyder sig den Grænse, Lovgivningsmagten drog ved Fastsættelsen af Minimum for den direkte Indkomstskat til Staten af 1870, nemlig 800 Kr., 700 Kr. og 600 Kr. som Minimum for Skatteindtægt henholdsvis for København, Købstæderne og Landdistrikterne, — en Grænse, der endnu gælder som Skatteminimum i den kommunale Indkomstskat i København.

Mod denne Grænse kunde man muligvis indvende, at den maaske nok er statistisk bekvem, idet man netop har statistiske Oplysninger ved denne, men at man derved deler Samfundet i to Grupper, hvoraf den ene netop er særlig begunstiget af Staten og Kommunerne ved at være fritaget for personlige Skatter og delvis for Udbytteskatter, saa at man paa Forhaand kan sige sig selv, at dens Skattebyrde maa være mindre end den økonomisk bedre stillede Gruppens, som jo ikke nyder disse særlige Begunstigelser. Men netop fordi det offentlige har stillet denne Gruppe paa en særlig Plads i Skattesystemet, kan det jo have sin Interesse at se, hvor langt denne Begunstigelse rækker, hvor stor Betydning for de ubemidlede

denne Fritagelse for flere direkte Skatter har, om Begunstigelsen er tilstrækkelig eller bør være endnu større, alt efter den virkelige Skatteevne, man tiltror denne Gruppe.

For at finde et Udtryk for Skatteevnen, kan man foreløbigt gaa ud fra, at Nettoindtægten udtrykker Evnen, og til atter at finde denne, kan tjene Prof. Scharlings Beregninger*) paa Basis af Skatte-Ansættelserne ved Indkomstskatten til Staten af 1870, ifølge hvilke Beregninger der faldt:

paa Skatteyderne	251,616,000 Kr.**)
— de skattefrie	122,786,000 —
Ialt	374,402,000 Kr.

Størrelsen af disse Grupper fremgaar af, at der fandtes

blandt Skatteyderne: 139,584 Familjer og enkeltlevende Personer, og
— de skattefrie: 230,889 Familjer og 50,360 enkeltlevende Personer;

saa at den valgte Grænse ogsaa af den Grund har sin Interesse, at de skattefrie udgøre ikke mindre end to Tredjedele af hele Nationen, altsaa det langt overvejende Flertal.

Om Resultaterne af Prof. Scharlings Beregninger over Nationalindtægts Fordeling, udtaler Forfatteren, at de nævnte Tal maa anses for at være — tildels ikke lidet — for lave, hvilket ogsaa kan udledes deraf, at der i 1871—80 opsparedes i Danmark ikke mindre end aarlig 12 pCt. af denne Sum, naar sammenlægges Indlaan i Banker og Sparekasser, de paa Folio eller Konto-Kurant indsatte samt de i offentlige Papirer anbragte Midler***), tilmed da Opsparingen naturligvis mest maa skyldes de bemidlede.

Det er derfor hævet over enhver Tvivl, at Hovedsummen (374,4 Mill. Kr.) er — tildels ikke lidet — for lav. Men hvad der her alene har Interesse, er

*) Se »Danmarks Statistik« I, 780.

**) Heri indbefattet de 10,468,000 Kr., der omtales i Artiklen Side 780.

***) »Danmarks Statistik« I, 747.

Forholdet mellem de forskellige Grupper, idet det af Beregningerne fremgaar, at en Tredjedel af Nationalindtægten (nærmere 32,₈ pCt.) falder paa de ubemidlede, saaledes at efter de ovenfor anførte Tal, vil i 1873—74: 180 Mill. Kr., i 1884—85: 250 Mill. Kr. falde paa disse, og altsaa henholdsvis 360 og 500 Mill. Kr. falde paa de bemidlede, forudsat at Forholdet ikke er forrykket med Udviklingen.

Betragter man da først de indirekte Skatters Fordeling, har med Hensyn til Tolden Professor Falbe-Hansen foretaget en Undersøgelse for 1873—74 (hvorfor dette Tidspunkt er valgt til at begynde med*).

Forfatteren udsondrer af hele Toldbeløbet for 1873—74 (ialt 16,466,000 Kr.) først det Beløb, der falder paa de egentlige Produktionsartikler, nemlig visse Arter Tømmer og Træ, Metaller og Metalvarer, Glasvarer, nogle Jord- og Lervarer, visse Manufakturvarer, Halvdelen af Stenkul samt Farvestoffer, tilsammen 2,432,000 Kr., om hvilke det »for en Betragtning a priori synes naturligt at antage, at Beløbet fordeler sig nogenlunde jævnt over Befolkningens samlede Forbrug, altsaa nogenlunde ligeligt i Forhold til Indkomsten«.

Dernæst udsondres Tolden paa umiddelbare Luxusartikler, nemlig visse Manufakturvarer, nogle Drikkevarer, Cigarer, Oliven-Olie, nogle Frugter og Krydrier, tilsammen til et Beløb af 3,041,000 Kr., hvilke i Egenskab af Luxusartikler »for den overvejende Del forbruges af de mere velhavende«, og »da disse i Antal ere saa overordentlig faatallige i Sammenligning med Befolkningens Masse, navnlig Arbejderbefolkningen og Tyendeklassen, bliver det Beløb, som tilfalder hver enkelt af de mere velhavende Familjer, forholdsvis stort.«

For det tredje udsondres Tolden paa 8 almindelige Husholdningsartikler, nemlig Kaffe, Cikorie,

*) »Nationaløk. Tidsskr.« XIII, 73—96, og »Danmarks Statistik« IV. 324—33.

The, Sukker, Petroleum, Kul (i Husholdninger), Salt og Tobak, tilsammen ialt 7,520,000 Kr. For at finde, hvorledes Forbruget af disse Varer fordeler sig, havde Prof. Falbe-Hansen i længere Tid indsamlet Husholdningsregnskaber for 4 Samfundsgrupper, nemlig Middelstanden i Byerne (Handlende, Embedsmænd etc.), Middelstanden paa Landet (navnlig de mindre Gaardmænd), Arbejderklassen i Byerne (inkl.igestillede, som Underofficerer) og endelig Arbejderklassen paa Landet (med ingen eller liden Jord). Resultatet af disse Husholdningsregnskabers Bearbejdelse er, at en Familie paa 5 Personer af de nævnte 8 Husholdningsartikler dengang aarlig gennemsnitlig betalte i Told:

Middelklassen	{ i Byerne 44,72 Kr.
	{ paa Landet 22,28 Kr.
Arbejderklassen	{ i Byerne 23,88 Kr.
	{ paa Landet 8,04 Kr.

Af de enkelte af disse Varer maatte Salt og Kaffe antages at forbruges mest ensartet af alle, altsaa med forholdsvis størst Udgift for de ubemidlede. Tobaksforbruget var vel ogsaa temmelig ensartet i Kvantitet, men her kom de forskellige Grader af Kvalitet stærkere frem. Derimod gradueredes Sukkerforbruget ret godt efter Velstanden og Skatteevnen.

Vilde man forsøge en Beregning med Benyttelse af de af Prof. Falbe-Hansen opgivne Data for Husholdningsartiklerne, kunde man multiplicere Antallet af ubemidlede Familjer med disses Toldydelse pr. Familie, og fradrage dette Beløb fra de 7,520,000 Kr., Resten falder da paa Middelstanden og de mere velhavende Klasser.

Ifølge Professor W. Scharlings Afhandling om »Nationalindkomst og Arbejdsløn«*) var der i 1870 i København og Købstæderne 52,080 Familjer og 35,554 enkeltlevende Personer, der vare fritagne for Indkomstskatten til Staten af 1870, og paa Landet 178,809 Familjer og 14,806 enkeltlevende. Reduceres de enkeltlevende til Familjer paa 5 Personer og tages endvidere Hensyn til Folkemængdens Stigning, faar man:

*) »Danmarks Statistik« I, 780.

i Byerne ca. 61,000 Familjer med en Toldydelse af 23,88 Kr. pr. Familie giver ialt: ca. 1,456,000 Kr.; paa Landet ca. 187,000 Familjer med en Toldydelse af 8,04 Kr. pr. Familie giver ialt: ca. 1,503,000 Kr.

Tilsammen bliver efter dette de ubemidlede Toldydelse paa de 8 Husholdningsartikler 2,959,000 Kr., og paa de øvrige Samfundsklasser falder altsaa dels de resterende 4,561,000 Kr., dels Tolden paa Luxusartiklerne: 3,041,000 Kr., tilsammen 7,602,000 Kr. Følgelig skulde Procenterne ifølge ovennævnte Fordeling af Nationalindtægten i 1873—74 blive paa Husholdnings- og Luxusartiklerne tilsammen for de bemidlede 2,1 pCt. for de ubemidlede 1,6 pCt.

Dette Resultat stemmer i alt væsentligt med et Resultat, som Dr. Th. Sørensen, Hobro, er kommet til ad en anden Vej*), idet han for hver enkelt Familie, der tilstillede ham et Husholdningsregnskab, tillige fik opgivet dens Aarsindtægt, og saaledes for hver Familie kunde udregne Toldydelsen i pCt. af denne. Af disse Beregninger fremgik det, at for Arbejderklassen (Haandværkssvende og Arbejdsmænd) i en mindre Provinsby svarede hyppigst 1,8 pCt., for Markarbejdere med og uden Jord i jyske Landsogne hyppigst 1,5 pCt. i Told af Kaffe, Cikorie, The, Sukker, Petroleum og Salt. At disse to Resultater, der ere fremkomne af delvis forskellige, og i hvert Fald selvstændige Undersøgelser, stemme saa nøje overens, kan vel kun betragtes som en gensidig Bekræftelse.

Foruden de ovennævnte Beløb for Tolden i 1873—74 paa 1) Produktionsartikler, 2) Luxusartikler, og 3) Husholdningsartikler, falder der endnu et Beløb af 3,473,000 Kr. paa forskellige andre Varer, deriblandt nogle Manufakturvarer, som ikke ovenfor ere udsondrede. Af disse brugte dengang Arbejderklassen for største Delen Varer fabrikerede her i Landet, som altsaa ikke fortoldes; og selv om Tyendeklassen saavel i By som paa Landet vel dengang ligesom nu brugte forholdsvis meget af indførte Manufakturvarer, og muligen herved kommer til i Forhold til dens Indkomst at betale mere i Told af Manufakturvarer, end de andre Samfundsklasser, opvejes dette vistnok fuldstændig derved, at dette er saa godt som det eneste Bidrag, Tjenestefolk yde til Staten, da jo den Toldafgift, der er lagt

*) »Nationaløkonomisk Tidsskrift« 1886, Side 5—6.

paa deres øvrige Forbrug, maa antages ikke at falde dem selv, men deres Husbonde til Byrde*).

Samler man alle disse Betragtninger under et, vil man altsaa være berettiget til at antage som sandsynligt:

1) at Luxus- og Husholdningsartiklernes Toldbeløb falder med c. 2,1 og 1,6 pCt. af Indtægterne, henholdsvis for bemidlede og ubemidlede,

2) at alle de øvrige Toldbeløb, ialt 5,905,000 Kr., fordele sig nogenlunde ligeligt i Forhold til Indkomsterne, hvilket for hele Nationen med en Nationalindtægt paa 540 Millioner Kr., altsaa bliver 1,1 pCt., — saa at hele Toldbeløbet i 1873—74 efter dette kan antages sandsynligvis at falde med ca. 3,2 og 2,7 pCt. henholdsvis paa bemidlede og ubemidlede, altsaa med omtrent $\frac{1}{2}$ pCt. af Indtægten mere paa de bemidlede end paa de ubemidlede.

Selv om dette ikke maa opfattes som andet end et sandsynligt Resultat, forekommer det mig dog, at der er meget, der taler for, at det i Hovedtrækkene gaar i den rigtige Retning, saa at man her har et saa korrekt Billede af Toldens Fordeling mellem Befolkningen over og under den valgte Grænse, som det tilstedeværende Materiale tillader.

b) Den næststørste Forbrugsafgift efter Tolden er Brændevinsafgiften, i 1873—74 ialt 3,509,000 Kr. At denne hviler stærkest paa de ubemidlede, er der ingen Tvivl om; men i hvilket Forhold kan ikke afgøres, førend man fik samlet et lignende Gennemsnit af Husholdningsskemaer, som ovenfor omtaltes ved Tolden paa de 8 Husholdningsartikler.

Kun skal bemærkes, at i de Tilfælde, hvor Husbonden betaler Arbejderen og Tyendet Løn in natura som Kost, eller i hvert Fald yder ham Brændevin, dér maa Skattebyrden vistnok i Praxis antages at falde paa Husbonden (jfr. ovenfor Told af Tyendets Forbrug af andre Varer end Manufakturvarer), idet »den Forstyrrelse af den naturlige økonomiske Ligevægt, der fremkommer derved, at Arbejdsgiveren udreder Tolden (Brændevinsafgiften), er for lille til, at den kan være i Stand til at overvinde den Gnidningsmodstand,

*) Falbe-Hansen i »Danmarks Statistik« IV, 332, Aum.

*) Fa
**) Sa
***) »S
XI

der altid med saa stor Kraft modsætter sig Forandringer i Arbejdernes Lønningsforhold og Levemaade*).

I Forhold til hele Nationalindtægten var i 1873—74 hele Nationens Ydelse til Staten gennem Brændevinsafgiften lidt over $\frac{1}{2}$ pCt. (nemlig 0,6 pCt.) af den samlede Nationalindtægt.

c) Af de øvrige Forbrugsafgifter o: Skibsafgiften, Pakhusleje, Handelsrejsendes Afgift m. m., er den væsentligste Position: Skibsafgiften paa Kul. Efter Prof. Falbe-Hansens Husholdningsskemaer synes Kulforbruget at fordele sig ret vel i Forhold til Indtægten**); de øvrige Beløb af disse Afgifter ere altfor ubetydelige til at de kunne have nogensomhelst Betydning i denne Sammenstilling. Skibsafgiften udgjorde kun $\frac{1}{5}$ pCt. af hele Nationalindtægten.

At Tolden i 1873—74 syntes at hvile noget stærkere paa de bemidlede end paa de ubemidlede, omvendt Brændevinsafgiften stærkest paa disse, ere altsaa to Momenter, der modvirke hinanden, saa at Forbrugsafgifterne tagne under et sandsynligvis stode i et nogenlunde ligeligt Forhold til Indtægterne. I Forhold til hele Nationalindtægten udgjorde samtlige Forbrugsafgifter i 1873—74: 3,9 pCt., der altsaa i det væsentlige kan antages at gælde baade bemidlede og ubemidlede.

Selv om imidlertid et nøjagtigere Materiale vilde føre til, at Forbrugsafgifterne (altsaa især Tolden og Brændevinsafgiften tagne sammen), hvilede uforholdsmæssig haardt paa de ubemidlede, modvirkedes dette dog dels af Omsætningsafgifternes, dels af de direkte Skatters Fordeling.

Omsætningsafgifterne, o: Arveafgiften, Overdragelsesaafgiften af faste Ejendomme, Stempelafgiften og Sportlerne udgjorde tilsammen i 1873—74: 5,362,000 Kr. Om disse udtaler Prof. Falbe-Hansen, at »flere af de til indirekte Afgifter henførte Skatter kun i ringe Grad ramme de ubemidlede, f. Ex. de fleste Stempelafgifter, Sportler og tildels Arveafgifter***) . . . »det kan vistnok siges, at den egentlige Arbejderklasse saa

*) Falbe-Hansen, »Danmarks Statistik« IV, 329 og 332. Anm.

**) Samme Sted 327.

***) »Skattebyrden i Danmark«, »Nationaløkonomisk Tidsskrift« XIII, 92.

godt som intet udreder i Stempelafgift*). Ser man alene paa Arve- og Overdragelsesafgiften, skulde det jo nærmest være Husmænd med og uden Jord, der her skulde tage en større Del af disse. Men samtlige Selvejerhuse og Arvefæstehuse (under 1 Td. Hartk.) havde i 1873 kun et samlet Hartkorn af 31,840 Tdr. (incl. Bornholms Hartkorn reduceret til almindeligt Hartkorn), til en beregnet Værdi af 146 Mill. Kr., og de jordløse Selvejer- og Arvefæstehuses beregnede Værdi blev kun 8 Mill. Kr., altsaa Husmændenes samlede faste Ejendommens Værdi 154 Mill. Kr., medens hele Landets faste Kapital**) var 2,920 Mill. Kr., hin kun 5 å 6 pCt. af denne. For Fæste- og Arvefæstestederes Overgang til nye Fæstere ophævedes Overdragelsesafgiften ved Loven af 19. Febr. 1861, saa at man altsaa her (i Lighed med Indkomstskatterne) har stillet de Smaa i Samfundet udenfor en Del af denne Beskatning (som Modvægt mod Forbrugs-skatteerne).

Men naar Forbrugsafgifterne i 1873—74 fordelte sig nogenlunde i Forhold til Indtægten, medens Omsætningsafgifterne afgjort ramte de ubemidlede i mindre Grad i Forhold til deres Indtægt, end de bemidlede, syntes altsaa samtlige indirekte Skatter at hvile noget lettere paa de ubemidlede end paa de bemidlede. Da Forbrugsafgifterne udgjorde 3,9 pCt. af hele Nationalindtægten, Omsætningsafgifterne 1,0 pCt., men disse væsentligst faldt paa de bemidlede, maa man altsaa kunne antage, at de bemidlede sandsynligvis betalte mindst ca. 5 pCt. af deres Indtægt i samtlige indirekte Skatter, medens de ubemidlede kun naaede til noget over ca. 4 pCt. af deres Indtægt.

Gaar man dernæst over til at betragte de direkte Skatters Fordeling i 1873—74, vil naturligvis her de særlige Fritagelser, Staten og Kommuen har tilstaaet de Smaa i Samfundet, i høj Grad paavirke Resultatet.

*) »Danmarks Statistik« IV, 287.

**) »Nationaløk. Tidsskrift« II, 393, 404 og 415.

er s
min
er v
erne
der
og 6
og p
kræve
Bety

svine
tem
gjore

skat

faldt
555,
af h
Af K
Belø
med
Mill.
korns
vil e
ende

Af Sta
— Ko

I Proc

I
altsaa
bemid

*) »N
Nati

1) Af personlige Skatter haves:

a) Statens Rangskat, hvis Størrelse imidlertid er saa forsvindende, at den ingensomhelst Indflydelse har.

b) Københavns Indkomstskat har sat Skatteminimum ved 800 Kr., altsaa ved den Grænse, her er valgt.

c) Formue- og Lejlighedsskatten i Provinserne opkræves nogle Steder af Arbejdsmænd og Tyende, der maatte henregnes til Personer med under 700 og og 600 Kr. aarlig Indtægt henholdsvis i Købstæderne og paa Landet. Men de Beløb, man nogle Steder opkræver af disse, ere saa smaa, at de ikke kunne have stor Betydning i denne Sammenstilling.

At de personlige Skatter altsaa kun aldeles forsvindende faldt de ubemidlede til Byrde, turde være temmelig klart; i Procent af de bemidlede Indtægt udgjorde de i 1873—74 1,3 pCt.

2) Af Udbytteskatterne indbragte Hartkornsskatterne det største Beløb.

a) Af Statens Hartkornsskatter i 1873: 6,723,000 Kr., faldt paa Selvejerhusmænds Hartkorn et Beløb af 555,000 Kr., idet disses Hartkorn var 31,840 Tdr., og af hver Td. Hartkorn ydes 8 Rdl. 68 Sk. i Statsskat. Af Kommunens Hartkornsskatter (9,608,000 Kr.) kan et Beløb af 675,000 Kr. antages at falde paa Husmænd med Jord, idet disses Hartkorns Værdi i 1873 var 146 Mill. Kr., det er ca. 7 pCt. af hele Landets Hartkorns Værdi: 2,122 Millioner Kroner*). Tilsammen vil efter dette samtlige Hartkornsskatter fordeles i følgende Forhold:

	Bemidlede.	Ubemidlede.
Af Statens Hartkornsskatter.....	6,168,000 Kr.	555,000 Kr.
— Kommunernes —	8,933,000 —	675,000 —
Ialt	15,101,000 —	1,230,000 —
I Procent af Indtægten.....	4,2 %	0,7 %

De personlige Skatter og Hartkornsskatterne faldt altsaa med ialt ca. $5\frac{1}{2}$ og henimod 1 pCt. henholdsvis paa bemidlede og ubemidlede.

*) »Nationaløk. Tidsskr.« II, 406.

b) Af Bygningsskatterne maa skelnes mellem flere:

α) Statens Bygningsskat i Byerne svares ikke af Huse under 700 Rdl's Værdi, eller Lejligheder under 80 Kv.-Alen i København, og 100 Kv.-Alen for Købstæderne ifølge Lov af 16. April 1873, ligesom »billige Arbejderboliger« og »Friboliger for værdige Trængende« af Regeringen kunne fritages for Skatten. Hvis denne Skattefrihed virkelig kommer Lejerne tilgode, vil Fritagelsen paa det allernærmeste omfatte de Lag af Samfundet, der ikke betale personlige Skatter, og som her bestandig benævnes »ubemidlede«, thi de skatteydendes Antal i København vare 1880: 27,232, medens Antallet af Husstande, der boede i Lejligheder paa mere end 2 Værelser var 24,979*); og da »Skatteyderne« omfatte baade Husstande og enkeltlevende Personer, der kunne logere hos andre, synes Antallet af skattepligtige Husstande paa det nærmeste lig Antallet af Husstande, der bo i Lejligheder paa mere end 2 Værelser; og som Regel er jo Lejligheder paa 2 Værelser eller derunder under 80 Kv.-Alen, altsaa frie for Skat.

Hvis altsaa Skattefriheden virkelig kom Lejerne til gode, vilde der være en stor Sandsynlighed for, at Skatten kun blev betalt af de Beboere, der betalte Indkomstskat til Københavns Kommune. I modsat Fald vilde Bygningsskatten virke som en Forbrugsafgift i Lighed med Tolden og Brændevinsafgiften, saaledes at den gennem Huslejen blev overvæltet paa Brugerne af Husrum o: Lejerne. Det beroede da atter paa, i hvilket Forhold de ubemidlede Lejere gennem deres Husleje kom til at deltage i Skatten (jfr. nedenfor).

β) For Statsbygningsskatten paa Landet er Fritagelsen ifølge Loven af 16. April 1873 sat til at gælde Lejligheder paa 120 Kv.-Alen eller derunder samt Huse til en Værdi af 500 Rdl., saa at Skattefriheden utvivlsomt kommer de jordløse Selvejershusmænd tilgode, medens for Fæstehusmændene lignende Betragtninger kunde gøres gældende, som ved Lejere af Husrum i Byerne.

γ) Ved »Arealskatten« til Københavns Kommune er Fritagelsen for Skat ifølge Loven af 16. Febr. 1866

*) Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 6, XXIX.

sat til at gælde Lejligheder paa 64 Kv.-Alen eller derunder.

δ) Ved »Grundskatten« til Københavns Kommune og ved de kommunale Bygningsskatter i Provinsløbstæderne findes ingen saadan Grænse.

Endelig: en kommunal Bygningsskat paa Landet mangler som bekendt.

Selv om nu de omtalte Bygningsskatter gennem Huslejen kunne antages at overvælte paa Lejerne, maa det dog erindres, at for den Del af Skatten, der er Skat paa »Jordrenten«, ø: Beliggenhedens Monopolværdi, f. Ex. for København i den indre Del af Byen, maa Skatten antages at blive liggende paa Ejerne som en Skat paa Monopolet, Grunden, og som en Art Prioritet paahvile Ejendommen*), saa at det kun bliver den øvrige Del af Skatten, der alene kan være Tale om at overvælte. For Provinsløbstædernes Vedkommende har Kommunalbestyrelserne det i deres Magt at afgøre, om Bygningsskatterne skulle hvile paa Lejerne som en Forbrugsafgift (nemlig ved ikke at klassificere Grundene efter Beliggenhed), eller om de komme til at hvile dels paa Lejerne, dels paa Ejerne (ved nemlig at klassificere efter »Strøg«). Da det ifølge Loven af 11. Febr. 1863 ikke er tilladt Kommunalbestyrelserne at klassificere begge Skatterne (»Grundskatten« og »Husskatten«), vil følgelig mindst en af disse være en Forbrugsafgift.

Selv om Fritagelserne for Skat for smaa Lejligheder slet ikke kom til at virke, vilde altsaa dog en Del af Skatterne blive liggende paa Ejerne som Skat paa Monopolværdierne og ikke blive de ubemidlede til Byrde; selv i allerugunstigste Tilfælde vilde Bygningsskatterne ikke kunne antages at ramme de ubemidlede haardere i Forhold til deres Indtægter, end de bemidlede.

Ved samtlige direkte Skatter finder altsaa et lignende Forhold Sted som ved de indirekte. Medens Forbrugsafgifterne sandsynligvis fordeltes nogenlunde ligeligt efter Indtægterne, faldt Omsætningsafgifterne væsentligst de bemidlede til Byrde. Af de direkte Skatter ramte de personlige Skatter og Hartkornsskatterne væsentligst de bemidlede, medens omvendt Bygningsskatterne i hvert Fald del-

*) Jfr. Prof. Falbe-Hansen: »Danmarks Statistik« V, 241.

vis kunne komme til at virke som Forbrugsafgifter, hvilket endelig ogsaa gjælder om Næringsafgifterne. Men medens Forbrugsafgifterne udgjorde det største Beløb af de indirekte Skatter, udgjorde Bygnings- og Næringsafgifterne kun omkring en Femtedel af de direkte Skatter.

Antages, som ovenfor beregnet, Hartkornsskatterne og de personlige Skatter tilsammen at falde med c. $5\frac{1}{2}$ pCt. paa de bemidlede, og henimod 1 pCt. paa ubemidlede, og Bygnings- og Næringsafgifterne i Forhold til den samlede Nationalindtægt kun udgøre 1 pCt., vil følgelig samtlige direkte Skatter kunne antages at falde med ca. $6\frac{1}{2}$ og ca. 2 pCt. af Indtægterne henholdsvis paa de bemidlede og de ubemidlede.

Samtlige direkte og indirekte Stats- og Kommuneskatter skulde altsaa i 1873—74 falde med følgende Procent af Indtægterne:

	Bemidlede.	Ubemidlede.
For de indirekte Skatter.....	ca. 5 pCt.	ca. 4 pCt.
- - direkte —	ca. $6\frac{1}{2}$ —	ca. 2 —
Ialt	ca. $11\frac{1}{2}$ pCt.	ca. 6 pCt.

De ubemidlede svarede altsaa i Skat halvt saa meget i Procent af deres Indtægt, som de bemidlede svarede i pCt. af deres. Hvis Skattefriheden for Bygningsskatten for smaa Lejligheder fuldt ud kom Lejerne til gode, vilde de ubemidlede samlede Skatteprocent blive 1 pCt. mindre.

Selv om dette Resultat, at de ubemidlede i 1873—74 svarede halvt saa meget i Skat i Procent af Indtægten som de bemidlede, som ovenfor berørt kun udgives som et sandsynligt Forhold, forekommer det mig dog, at i det store Hele maa dette Resultat anses for saa korrekt, som man kan forlange med det gennemgaaende ufuldkomne statistiske Materiale, der foreligger for Øjeblikket, og at man maa kunne benytte det som et Udgangspunkt for Bedømmelsen af den Udvikling, der siden 1873—74 har fundet Sted.

der
Del
Gr
bliv

Lux
Hus
Øvri

Tol
hold
Tids
mer

skyl
Kr.)
forde
paa
hold
ning
svare

og
utviv
end
for,
stærk

afgift

*) N

D
de
P
K
T
T

Den af alle Skatterne, der er steget mest, er Tolden, der fra 1873—74 til 1884 er steget med $8\frac{1}{3}$ Million. Deler man Toldbeløbet for 1884—85 i de samme Grupper som ovenfor*), vil Stigningen i disse Grupper blive:

	1873—74	1884—85	Absolut Stigning.	Stig ning i %
Luxusartikler	3,041,000 Kr.	2,684,000 Kr.	÷ 357,000 Kr.	÷ 12
Husholdningsartikl.	7,520,000 —	10,214,000 —	2,694,000 —	36
Øvrige Artikler . . .	5,905,000 —	11,933,000 —	6,028,000 —	102
Ialt	16,466,000 —	24,831,000 —	8,365,000 —	51

Medens Tolden paa Luxusartiklerne er taget af, er Tolden paa Husholdningsartiklerne voxet i samme Forhold som Nationalindtægten (nemlig 39 pCt. i samme Tidsrum), medens Tolden paa de øvrige Artikler ere mere end fordoblet.

Stigningen i Tolden paa Husholdningsartiklerne skyldes væsentligst Sukker (der er steget med 849,000 Kr.), Olier (Petroleum), og Stenkul (der er mere end fordoblet), men da disse Artikler ikke falde særlig haardt paa de ubemidlede, og da Stigningen i Tolden paa Husholdningsartiklerne svarer til Nationalindtægts Stigning, synes det sandsynligt, at Fordelingen nu ogsaa svarer til Fordelingen dengang.

Da imidlertid Luxusartiklerne ere gaaede noget ned, og af de øvrige Artikler indførte Manufakturvarer utvivlsomt nu bruges i højere Grad af Arbejderklassen end før, særlig i Byerne, er der følgelig en Mulighed for, at samtlige Toldbeløb med Udviklingen stige noget stærkere for de ubemidlede end for de bemidlede.

Dette modarbejdes imidlertid af, at Brændevinsafgiften er taget af fra 3,509,000 Kr. til 2,747,000 Kr.,

*) Nemlig som Luxusartikler (af Manufakturvarer Pos. 146, 151—55 incl., 158—59 og Halvdelen af 147, 149 og 160 incl.; af Drikkevarer samtlige Positioner undtagen 34 Nr. 2 og Halvdelen af 36; endvidere Cigarer; Oliven-Olie; Frugter undtagen Pos. 66; og Kryderier undt.: Sennep, Sennepsfrø, Peber og Kommen (alt efter Opgørelsen i Tabelværket for 1884).

Og som Husholdningsartikler: Sukker, Olier (undt. Oliven), Tobak (undt. Cigarer), Halvdelen af Stenkul, endvidere Salt, The og Cikorie (alt for 1884).

altsaa aftaget med ikke mindre end 22 pCt.; og da endelig Skibsafgiften og Omsætningsafgifterne ikke ere stegne stærkere end Nationalindtægten, saa at samtlige indirekte Skatter udgøre 4,9 pCt. af hele Nationalindtægten i 1884—85 ligesom i 1873—74, er der altsaa en overvejende Sandsynlighed for, at de to modvirkende Momenter: Toldens mulig for stærke Stigning for de ubemidlede, og Brændevinsafgiftens Aftagen, holde hinanden i Ligevægt, saa at alle de indirekte Skatter kunne antages at fordele sig mellem de bemidlede og de ubemidlede i samme Forhold som i 1873—74.

Af de direkte Skatter ere de personlige Skatter steget stærkere end Nationalindtægten, men disse ramme jo kun i aldeles forsvindende Grad de Personer, vi her benævne ubemidlede. At Hartkornsskatterne ere gaaede betydeligt ned i Forhold til Nationalindtægten, nemlig fra 3 til $2\frac{1}{2}$ pCt. af denne, maa jo baade gælde Husmænd og større Jordbesiddere. Og da endelig baade Bygningsskatterne og Næringsafgifterne i 1884—85 udgøre den samme Procent af Nationalindtægten som i 1873—74, er sandsynligvis ogsaa de direkte Skatters Fordeling mellem bemidlede og ubemidlede nu den samme som dengang, saa at det for 1873—74 fundne sandsynlige Resultat, at de bemidlede betale dobbelt saa meget i Procent af deres Indtægt, som de ubemidlede betale af deres, maa anses for et i det væsentlige konstant Forhold.

Om dette sandsynlige Resultat er retfærdigt, beror selvfølgelig paa, hvad man forstaar ved retfærdigt. At man ikke kan beskatte efter Nettoindtægt, men fra denne først maa drage det fysiske Existensminimum, saa at der blot af det resterende — den frie Indtægt — betales det samme i Procent af alle, dette anerkender jo vort Skattesystem faktisk. Spørgsmaalet om Retfærdighed maa altsaa afhænge af, om det Beløb, der faktisk er fradraget i Egenskab af fysisk Existensminimum, er tilstrækkeligt, eller muligvis burde være større. Da Indtægten pr. Individ, ifølge ovenstaaende, for 1873—74 bliver 147 Kr. for de ube-

mid
en
det
som
5
elle
sisk
som
med
det
for
vid
stør
Ska
da
tag
kom
vær
maa
Gra
art

Har
Mor
i St
deli
Reg
de
elsp

*)

**)

midlede, og 588 Kr. for de bemidlede, vil man ved en simpel algebraisk Ligning finde, at faktisk er paa det allernærmeste ca. 80 Kr. pr. Individ betragtet som fysisk Existensminimum, det er for en Familie paa 5 Individer: 400 Kr.*); om denne Sum er for lille eller ej, beror naturligvis paa et Skøn over, hvad »fysisk Existensminimum« vil sige, og af dette Skøn vil som sagt atter afhænge, om Forholdet er retfærdigt, med andre Ord, om: hvorvidt den Begunstigelse, det offentlige har vist de Smaa gennem Fritagelser for flere Skatter — er tilstrækkelig eller burde udvides. Mener man, at Fritagelsen burde være endnu større, vil det kun være ved Lettelser i de indirekte Skatter, at man kunde komme de ubemidlede imøde, da de jo alt ere fritagne for personlige Skatter, og Fritagelsen for Bygningsskat ovenfor er antaget ikke at komme Lejerne fuldtud tilgode, saa at det følgelig burde være Forbrugsafgiften, atter særlig Tolden, der maatte reformeres i den Retning, at den i højere Grad end nu blev en Skat paa Forbruget af Luxus-artikler (jfr. iøvrigt nedenfor Side 241).

III.

Fordeling mellem By og Land.

Da Bygningsskatterne væsentligst ramme Byerne, Hartkornsskatterne Landet, ligger der allerede deri et Moment, der gør det ønskeligt, at sondre By fra Land, i Stedet for som hidtil, at betragte dem under et. Fordelingen af de direkte Skatter fremgaar jo direkte af Regnskaberne, og efter disse faldt følgende Beløb paa de forskellige Arter af Kommuner, idet bestandig Handelspladsene betragtes som Byer**):

*) Fradrages dette Beløb fra alle Indtægter, store som smaa, betaler altsaa af det overskydende alle Samfundsklaaser gennemsnitlig 13 1/2 pCt. i samtlige Skatter.

**) Handelspladsernes Skatter vare 1884 efter statistisk Bureaus Opgivelser i Stat. Tabelv. E Nr. 1: Formue og Lejlighedsakat 410,000 Kr., Skatter paa faste Ejendomme 154,000 Kr. og Næringsskat 36,000 Kr. Ved Interpolation er for 1873—74 disse Skatter beregnet til: 240,000 Kr., 50,000 Kr. og 10,000 Kr.

Kommune-Skatter.	København	Provinskøb-stæder, Hand-elspladser	Sognene	Amterne
1873—74				
1. Personlige Skatter ..	812,000 Kr.	1,931,000 Kr.	1,764,000 Kr.	„
2. Grundsk. .	1,836,000 -	421,000 -	5,630,000 -	3,978,000 Kr.
Næringssk.	149,000 -	326,000 -	227,000 -	„
Dir. Kom.-Sk.	2,797,000 -	2,678,000 -	7,621,000 -	3,978,000 -
1884—85				
1. Pers. Sk. .	2,107,000 -	3,241,000 -	3,028,000 -	„
2. Grundsk. .	2,870,000 -	726,000 -	7,287,000 -	4,771,000 -
Næringssk.	489,000 -	402,000 -	416,000 -	„
Dir. Kom.-Sk.	5,466,000 -	4,369,000 -	10,731,000 -	4,771,000 -

Af Statens direkte Skatter faldt ifølge Stats-Regnskaberne følgende Beløb paa de forskellige Arter af Kommuner (Ligningsskatten paa Købstæderne er be-standig udeladt):

Statsskatter	København	Provinskøb-stæderne	Landet
1873—74			
Rangskatten	c. 16,000 Kr.	c. 16,000 Kr.	c. 32,000 Kr.
Gammel- og Landskat .	„	„	6,723,000 -
Bygningsskat*)	699,000 -	655,000 -	444,000 -
Næringsskat	c. 21,000 -	c. 31,000 -	c. 50,000 -
Direkte Statsskatter	736,000 -	702,000 -	7,249,000 -
1884—85			
Rangskatten	c. 15,000 Kr.	c. 15,000 Kr.	c. 30,000 Kr.
Gammel- og Landskat .	„	„	6,721,000 -
Bygningsskat*)	985,000 -	822,000 -	611,000 -
Næringsskat	23,000 -	41,000 -	68,000 -
Direkte Statsskatter	1,023,000 -	878,000 -	7,430,000 -

Samtlige direkte Skatter fordeler sig altsaa mellem By og Land ifølge Regnskaberne paa følgende Maade:

*) For Handelspladserne kan for Statskatternes Vedkommende intet overføres fra Sogne- til Købstadkommuner, da Regnskaberne intet indeholde herom.

Stats- og Kommune-Skatter.	1873—74	1884—85	Stigning	
			absolut	i pCt.
Byerne.				
1. Alle personlige Skatter	2,775,000 Kr.	5,378,000 Kr.	2,603,000 Kr.	93,8
2. b) Bygningsskatter	3,611,000 -	5,403,000 -	1,792 000 -	49,6
c) Næringsskatter				
m. m.	527,000 -	955,000 -	428,000 -	81,2
Alle direkte Skatter	6,913,000 -	11,736,000 -	4,823,000 -	69,8
Landet.				
1) Alle pers. Sk...	1,796,000 -	3,058,000 -	1,262,000 -	70,3
2) a) Hartkornssk. .	16,331,000 -	18,779,000 -	2,448,000 -	15,0
b) Bygningssk...	444,000 -	611,000 -	167,000 -	37,6
c) Næringssk. m.				
m.	277,000 -	484,000 -	207,000 -	74,7
Alle direkte Skatter	18,848,000 -	22,932,000 -	4,084,000 -	21,7

Af ovenstaaende Tabel fremgaar da altsaa, at Byernes direkte Skatter stige i langt højere Grad end Landets; da imidlertid ogsaa Byerne udvikle sig hurtigere end Landet, maa denne Stigning ses i Forhold til Stigningen i Byernes Indtægter.

Holdes København for sig, Provinskøbstæderne og Handelspladserne for sig, har Stigningen været:

Stats- og Kommune-Skatter.	1873—74	1884—85	Stigning	
			absolut	i pCt.
København.				
1. Personlige Skatter	828,000 Kr.	2,122,000 Kr.	1,294,000 Kr.	156,3
2. b) Bygningssk. .	2 535,000 -	3,855,000 -	1,320,000 -	52,1
c) Næringssk. . .	170,000 -	512,000 -	342,000 -	201,2
Alle direkte Skatter	3,533,000 -	6,489,000 -	2,956,000 -	83,7
Provinskøbstæderne og Handelspladserne.				
1. Personlige Skatter	1,947,000 -	3,256,000 -	1,309,000 -	67,2
2. b) Bygningssk. . .	1,076,000 -	1,548,000 -	472,000 -	43,9
c) Næringssk. . . .	357,000 -	443,000 -	86,000 -	24,1
Alle direkte Skatter	3,380,000 -	5,247,000 -	1,867,000 -	55,3

Da den skattepligtige Indtægt for samtlige Skatteydere i København i 1873 var 60,10 Mill. Kr., i 1884 var 95,42, har der altsaa i disse 11 Aar fundet en Fremgang Sted af 58,8 pCt. Men da Københavns Skatter ere stegne med 83,7 pCt., er følgelig de direkte Skatter i København stegne langt stærkere end Skatteydernes samlede Indtægt; særlig gælder dette Indkomstskatten i København, der er steget næsten 3 Gange saa stærk som Indtægten, samt i endnu højere Grad Næringsskatterne, der ere stegne 3 à 4 Gange saa stærkt som Indtægten. Kun Bygningsskatten er steget i omtrent det samme Forhold som Indtægten, hvad der jo ogsaa er ganske naturligt, da denne ikke afhænger af Kommunalbestyrelsens Beslutninger, men af Byens naturlige Udvikling ved Opførelsen af nye Huse efterhaanden som Befolkningen forøges, saa at det er ganske naturligt, at ogsaa Bygningsskattens Stigning paa det nærmeste svarer til Indtægternes Stigning.

For Provinskøbstæderne og Handelspladserne gælde lignende Forhold; den personlige Skat (Formue- og Lejlighedsskatten), der her er den dominerende, er steget en halv Gang stærkere end Bygningsskatten, der kan antages ligesom i København at staa i Forhold til Indtægternes Stigning; saa at man maa være berettiget til at hævde, at Byernes direkte Skatter stige stærkere end Byernes Indtægter, begrundet i de personlige Skatters stærke Stigning, særlig i København.

Paa Landet derimod ere Hartkornsskatterne kun stegne med 15 pCt., og da disse ere de dominerende paa Landet, trykkes derved samtlige Landskatters Stigning ned til 21,7 pCt. Her kan Bygningsskatternes Stigning ganske sandt ikke ligefrem være et Udtryk for Indtægternes Stigning, da jo Statens Bygningsskat paa Landet kun svares af ikke-agerdyrkende Landbeboeres Huse, men ikke af de Bygninger, der benyttes i Landbruget (disse beskattes jo ved Hartkornsskatter), og en kommunal Bygningsskat paa Landet findes som bekendt ikke. Stats-Bygningsskattens Stigning paa Landet kan kun være et Udtryk for Fremgangen i de ikke-agerdyrkende Beboeres økonomiske Vilkaar.

Men som en Maalestok for Fremgangen i samtlige Landbeboeres Indtægter kan derimod tjene Assu-

ran
18
su

I K
IP
H
Paa

sva
(58
ste
i k
tag
som

Ska
som
Byg

lang
Ass
ning
tver
ran
ning
ene
Lan
Lan
fra
ikke
der
en s
Lan

*)
**)

rancesummen for samtlige Bygninger paa Landet. I 1873—74 og 1883—84 vare Bygningernes Assurance-summer:

	1873-74	1883-84	Assurance- summens Stigning i pCt.	Bygnings- skattens Stigning i pCt.	Alle direkte Skatters Stigning i pCt.
	Mill. Kr.	Mill. Kr.			
I København.....	248	391	57,7	52,1	83,7
I Provinskøbstæderne og Handelspladserne ...	229	361	57,6	43,9	55,3
Paa Landet	717	1082	50,9	37,6	21,7
	1194	1834	53,6	48,3	34,6

Assurancesummens Stigning i København (57,7 pCt.) svarer ganske til den skattepligtige Indtægts Stigning (58,8 pCt.). De direkte Skatter i København ere altsaa stegne betydelig stærkere, end Byen har udviklet sig, ikke blot naar man som Udtryk for Byens Udvikling tager den skattepligtige Indtægt, men ogsaa naar man som Udtryk benytter Assurance-summen for Bygninger.

For Provinskøbstæderne og Handelspladserne ere Skatterne stegne paa det nærmeste med samme Styrke som Bygningernes Assurance-sum, men stærkere end Bygningsskatterne.

Paa Landet endelig er samtlige Skatters Stigning langt mindre end Stigningen i samtlige Landbygningers Assurance-sum, og denne sidste skyldes ikke blot Bygninger, der ikke staa i Forbindelse med Landbruget; tvertimod »falder den langt overvejende Del af Assurance-summen ... paa de til Landbruget hørende Bygninger*»). Og med Hensyn til disse »have Fremskridtene fuldelig holdt Skridt med den øvrige Fremgang i Landbruget. I de sidste 50 Aar ere de allerfleste af Landbrugsbygningerne blevne enten helt ombyggede fra nyt af eller saaledes forandrede og forbedrede, at de ikke ere til at genkende**»). »Til enkelte Tider var der lidt Standsen, men kun for kort efter at afløses af en saameget stærkere Fremgang. Assuranceværdien af Landbygningerne voxede fra 1860—70 med omtrent 18

*) Falbe-Hansen: »Danmarks Statistik» II, 236.

**) Sammededs 233—34.

Mill. Kr. aarlig ... Endnu stærkere blev Fremgangen i Halvfjerdsjerne. Forandringen i Driftsmaaden, det større Kreaturhold, den bedre Pasning af Kreaturerne, som nu ansaas for rigtig, og de nye Mejerisystemer, der fandt saa almindelig Indgang, opfordrede til at opføre nye Bygninger, der passede til de nye og større Krav, og de gode Aar, der indtraf samtidig, gav forøgede Midler og forøget Kredit*).

Det maa derfor anses for godtgjort, at medens Byernes direkte Skatter voxe stærkere, end Byerne udvikle sig, voxe Landets direkte Skatter ikke saa stærkt som Landets Udvikling kræver.

Dette er et ganske naturligt og let forklarligt Forhold, thi det er en ganske naturlig Følge af de særlige Ejendommeligheder, der klæbe sig ved Byernes og Landets direkte Skatter.

Thi saalænge Matrikullen ikke reformeres (hvilket jo kræver et stort og kostbart Apparat sat i Scene med Bonitering etc.), vil Forandringer kun ske ved nye Jorders Inddragen eller ældre Jorders Udgaen**), men ikke fordi de engang matrikulerede Jorder stige i Værdi ved forbedret Driftsmaade, Grundforbedring, etc.***). Hartkornsskatterne ere ubevægelige, tunge. Og Bygningsskat paa Landbrugsbygninger findes slet ikke.

Den manglende kommunale Bygningsskat paa Landet skulde følgelig nærmest erstattes af Formue- og Lejlighedsskatten, men denne udgør jo kun omkring en Ottendedel af alle de direkte Landskatter, saa at den Stigning, der har fundet Sted i Formue- og Lejlighedsskatten paa Landet (og som svarer i pCt. til Stigningen i den samme Skat i Provinskøbstæderne og Handelspladserne), ikke har kunnet synderlig paavirke Stigningen paa samtlige direkte Landskatter, der saaledes kun ere stegne med 21,7 pCt. (Hartkornsskatterne kun med 15 pCt.), altsaa mindre end Fremgangen i Landets Indtægter.

Hvad dernæst Udviklingen i de indirekte Skatter angaar, skal først bemærkes, at for 1873—74 oplyser

*) Falbe Hansen: »Danmarks Statistik« II, 235.

**) Samme Værk IV, 224.

*** Som Exempel skal nævnes, at det dræned Areal fra 1871—81 er voxet fra 363,500 til 921,800 Tdr. Land, altsaa med c. 160 pCt.

Pr
K
st
ni
lan
By
og
me
pr.
en
ha
ner
ma
fin
For
stø
pr.

Mi
Hus
pr.
Arb
saa
syn
—7

vins
en

mæ
Uds
Gan
Ind

Købe
Øern
Jylla

*) I
**) I

Prof. Falbe-Hansen*), at »Bybefolkningen især i København udreder en forholdsvis langt større Andel af Toldindtægterne end Landbefolkningen«, idet Øer, der ingen Købstæder have, betale langt mindre i Told- og Brændevinsafgift, end Øer med Byer paa; saaledes »betaltes i 1875 paa Samsø i Told- og Brændevinsafgift i Gennemsnit pr. Individ 6,31 Kr., medens Gennemsnittet for hele Landet var 13,16 Kr. pr. Individ, at altsaa Befolkningen paa Samsø, der er en ren Landbefolkning, ikke en Gang betalte halvt saa meget i Afgift pr. Individ, som der i Gennemsnit betaltes pr. Individ i hele Landet« ... »Ser man dernæst hen til en Ø som Langeland, hvor der findes en ret betydelig By, da viser det sig ogsaa, at Forbruget og Toldafgifterne her ere betydeligt større pr. Individ end paa Samsø, nemlig 9,31 Kr. pr. Individ«.

Og desuden fremgik af Husholdningsskemaerne, at Middelklassen i Byerne i Told af de 8 ovenfor nævnte Husholdningsartikler betalte dobbelt saa meget i Skat pr. Familie, som de tilsvarende Klasser paa Landet, og Arbejderklassen i Byerne pr. Familie næsten tre Gange saa meget som Arbejderklassen paa Landet, saa at det synes temmelig klart heraf at fremgaa, at Tolden i 1873 —74 faldt stærkere paa Byerne end paa Landet.

Noget lignende synes at være Tilfældet med Brændevinsafgiftens Fordeling, idet København utvivlsomt tager en uforholdsmæssig stor Del af denne.

1) For det første fandtes der i Forhold til Folkemængden i København alene dobbelt saa mange Udsalgssteder som i de øvrige Dele af Landet, og 3 Gange saa mange Beværtninger, nemlig for hver 100,000 Indbyggere**) i 1880:

	Udsalgsteder		Beværtninger.	Ialt.
	med Ret til Udekønkning.	uden Ret til samme.		
København.....	454	78	575	1107
Øerne (uden København)	224	28	162	414
Jylland.....	227	39	185	451
Hele Landet	252	40	221	513

*) D. S. IV, 330—331.

**) »Drikfældighedsforholdene i Danmark«, »Særtryk af Statistiske Meddelelser« 3die Række IV, Side 40.

Selv om en stor Del Landbeboere kan forudsættes at benytte den Adgang til Nydelse af Spiritus, som Provinskøbstæderne byde, maa det dog dels erindres, at her er Provinskøbstæderne og Landdistrikterne slaaede sammen, og kun København holdt særskilt, dels at for Københavns Vedkommende kan man vel nok antage, at Københavnerne selv tage Broderparten af det Kvantum Brændevin, her udbydes. Men selv om man ingen Vægt vil lægge herpaa, fremgaar det ogsaa af andre Data, at Brændevinsforbruget utvivlsomt er forholdsvis betydeligt større i Hovedstaden end i det øvrige Land, saaledes:

2) Ifølge det paa Indenrigsministeriets Foranledning indsamlede statistiske Materiale, der foreligger bearbejdet i »Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar« 1874, var det aarlige Gennemsnitsforbrug af Tobak og Brændevin tilsammen (se Side XVII—XVIII, 71, 73 og 75):

Gennemsnit af 20 Svendeforeningers Gennemsnitsforbrug	
i København.....	27 Rdl.
Do. af 36 Købstadkommuners Gennemsnitsforbrug.....	19½ -
Do. af 17 Amters Landkommuners Gennemsnitsforbrug.	12 -

og da Tobaksforbruget fordelte sig i nogenlunde samme Forhold (ifølge Prof. Falbe-Hansens Husholdnings-skemaer), angiver ovennævnte Data ogsaa nogenlunde Forholdet for Brændevinsforbruget alene; men forbrugte københavnske Arbejdere aarlig for 27 Rdl. Tobak og Brændevin, Landarbejdere kun for 12 Rdl., betale følgelig hine mere i Skat i pCt. af Indtægten end disse, tilmed da i ovennævnte Landkommuner Handelspladserne jo ere indbefattede.

Men det samme Resultat kommer man (for Københavns Vedkommende) ogsaa til ved at betragte Virkningerne af Brændevinsforbruget:

3) Af 10,000 Ægteskaber opløstes i 1871—80 paa Grund af Drikfældighed*):

i København.....	7.8
paa Øerne (undtagen København).	1.6
i Jylland.....	2.2
Hele Landet.....	2.6

*) »Drikfældighedsforholdene i Danmark«, Særtryk af »Statistiske Meddelelser« 3die Række IV, Side 49.

4) Antallet af Personer, der i 1871—80 vare angrebne af Sygdom, hidrørende fra Nydelse af Spiritus, var*):

	Angrebne af		
	Dranker- galskab.	Brændevins- sygdomme.	andre ved Spiritus foranl. Sygdomme.
i København	3,060	2,639	961
paa Øerne (uden Køben- havn)	722	463	179
i Jylland	699	428	385
Hele Landet ...	4,481	3,530	1,525.

5) Antallet af Personer, der i 1871—80 døde af saadanne Sygdomme, var**):

	Døde af		
	Dranker- galskab.	Brændevins- sygdom.	andre ved Spiritus foranl. Sygdomme.
i København	411	151	48
paa Øerne (uden Køben- havn)	184	74	27
i Jylland	104	84	49
Hele Landet ...	699	309	124

6) Endvidere var i 1871—80 Antallet af Personer, der var anholdte paa Grund af Drukkenskab eller vare berusede ved Anholdelsen***):

	Anholdte paa Grund af Drukkenskab.	Desuden be- rusede ved Anholdelsen.
i København	37,310	9,322
paa Øerne (uden København)	4,567	5,316
i Jylland	6,574	1,090
Hele Landet....	48,451	15,728

Alle disse Data pege i en og samme Retning, nemlig, at København i særlig høj Grad lide af Drikfældig-

*) »Drikfældighedsforholdene i Danmark«, Særtryk af »Statistiske Meddelelser« 3die Række IV, Side 88.

**) Samme Sted Side 89.

***) Samme Sted Side 126.

hed, følgelig bærer en uforholdsmæssig stor Del af Brændevinsafgiften.

Hvad Omsætningsafgifterne angaar, lægge de fleste Omsætningsafgifter, saasom Thinglæsningsportler, Overdragelsesafgifter, Stempelafgifter og Arveafgiften »uforholdsmæssig store Byrder paa Ejendommenes Omsætning«^{*)}. Men da dels Overdragelserne ske hyppigere i Byerne end paa Landet, dels Afgiften af Frd. 8. Febr. 1810 i Anledning af Fæste- og Arvefæstesteders Overgang til nye Fæstere ophævedes ved Lov af 19. Febr. 1861, vil Omsætningsafgifterne utvivlsomt ramme Byerne haardest i Forhold til Skatteevnen. Thi selv om det er de største faste Værdier, der findes paa Landet, følgelig de største Kapitaler, der omsættes paa Landet, er det dog klart, at i Forhold til disse Kapitaler (og altsaa ogsaa i Forhold til Indtægten af disse), vil den hyppigere Omsætning medføre større Skatteprocent. Det er jo ikke Fordelingen af det absolute Beløb af Omsætningsafgifterne, der her er Tale om, men Afgiften i Procent af Indtægterne; og i Forhold til denne vil Skatten blive størst dér, hvor Indtægtskilden hyppigst omsættes. — Jfr. iøvrigt Prof. Falbe-Hansens Bemærkning^{**)}: »Nogle Værdier komme hyppigere ind i Omsætningen end andre; de rammes altsaa hyppigere; Bybefolkningen rammes haardere end Landbefolkningen«.

Selv om nu Udviklingen gaar i den Retning, at Landbefolkningen mere og mere moderniseres, at den bruger mere og mere af indførte toldpligtige Varer, maa det dog tillige tages med i Betragtning, at Arbejderstanden i Byerne ogsaa mere og mere »moderniseres«, bruger mere og mere af toldpligtige i Stedet for af hjemmegjorte Varer, saa at Forbrugsafgifternes Stigning baade rammer Byerne og Landet. I hvilket Forhold hver af disse tage Del i Forbrugsafgifternes Stigning, kan ikke afgøres, saalænge der ikke foreligger et lignende (helst mere detaljeret) statistisk Grundlag som for 1873—74. Kun saa meget maa staa klart, at Stigningen i de direkte Skatter i Byerne er saa stærk, at Sandsynligheden er for, at denne næppe ganske kan neutraliseres af en modsat Udvikling

^{*)} »Danmarks Statistik« IV, 295.

^{**)} Forelæsninger over Finansvidenskaben Side 231.

i de indirekte Skatter, saa at altsaa samtlige Skatters Udvikling bliver i Disfavør af Byerne.

Men i hvert Tilfælde er det hævet over enhver Tvivl, at da Bygningsskatterne ere forsvindende paa Landet, men stærkt fremtrædende i Byerne, vil følgelig — ifald (som ovenfor antaget) Fritagelsen for Bygnings-skat paa smaa Lejligheder ikke fuldt ud kommer Lejerne tilgode — den ubemidlede Bybefolkning være stærkere beskattet end den ubemidlede Landbefolkning, idet hine delvis rammes, disse gaa fri for (eller i hvert Fald bære en aldeles forsvindende Del af) Bygningsskatterne. Og dette Misforhold vil selvfølgelig yderligere forøges, ved at Byarbejdernes Forbrug af toldpligtige Varer utvivlsomt tiltager langt stærkere end Landarbejdernes. Disse Misforhold fører altsaa med sig, at Byarbejderne i alle Tilfælde have Krav paa Skattelettelser paa Forbrugsafgifternes Omraade, — medmindre man vil foretrække med Dr. Th. Sørensen at lade Statskassen være deres Sparekasse, hvorefter der vel ikke sker direkte Udbetalinger, men Tilskud til almenyttige Institutioner, saasom Sygekasser, Forsikringskasser og deslige.

Det er ovenfor oftere betonet, at Resultaterne for flere Skatters Vedkommende kun maa betragtes som sandsynlige Resultater, der, selv om jeg er overbevist om, at de i Hovedtrækkene gaa i den rigtige Retning, dog kræve et bredere statistisk Grundlag, end der for Øjeblikket foreligger, for at kunne gøre Krav paa ubetinget Gyldighed, særlig for Forbrugsafgifternes Vedkommende. De direkte Skatters Fordeling mellem bemidlede og ubemidlede frembyder nemlig ikke synderlige Vanskeligheder (naar Bygningsskatten undtages, der jo kan virke som en Forbrugsskat). Og de direkte Skatters Fordeling mellem By og Land fremgaar jo ligefrem af de officielle Regnskaber, saa at der her ingen Tvivl kan opstaa. Men de indirekte Skatters Fordeling mellem bemidlede og ubemidlede, og maaske endnu mere mellem By og Land, kan kun angives med større og mindre Sandsynlighed, saalænge der ikke foreligger et udførligere Material, end

der for Tiden gør. Vil man da søge at komme Op-
gavens Løsning endnu nærmere, maa Vejen være den,
at indsamle et omfattende Materiale over de told-
pligtige Varers Forbrug, i Lighed med Professor Falbe-
Hansens Indsamling af Husholdningsskemaer for Be-
gyndelsen af 70erne, og Dr. Th. Sørensens Indsamling
af Skemaer for Begyndelsen af 80erne, samt Indenrigs-
ministeriets Udsendelse af Skemaer ifølge Cirkulære af
11. Oktober 1872.

Der er ingen Tvivl om, at det netop nu — da
Toldspørgsmaalet er brændende — vilde være af over-
ordentlig Betydning, om det offentlige vilde foretage
et lignende Skridt som ved Cirkulæret af 11. Oktober
1872, thi dels vil det offentlige altid have langt større
Midler til at indsamle et omfattende Materiale af den
Slags, end private, dels har det offentlige langt større
Chance for at faa mange og ordentligt udfyldte
Skemaer sendt tilbage, end private, — (og der skal
mange og gode Skemaer til for at Gennemsnittene virke-
lig kunne blive typiske). — Give de kommunale og
andre Avtoriteter ikke ordentligt udfyldte Skemaer, har
Ministeriet det jo i sin Magt at sende vedkommende
Avtoritet Skemaet tilbage med Paalæg om at være In-
struxen efterrettelig; det kunne private ikke. Og endelig
er det jo væsentligst Lovgivningsmagten, der er inter-
esseret i at faa Forbrugsafgifternes, særlig Toldens og
Brændevinsafgiftens Fordeling konstateret paa en
Maade, der kan danne Grundlaget for Told- og Bræn-
devinsspørgsmaalets endelige Løsning, men saa er det jo
ogsaa det naturligste, om Lovgivningsmagten (eller Re-
geringen som Del af denne) selv tager Sagen i sin
Haand paa lignende Maade som ved Cirkulæret af 11.
Oktober 1872.

Dengang udsendte Indenrigsministeriet nemlig Ske-
maer over hele Landet, dels til (A) Fabrikanter, større
Landejendomsbesiddere, mindre Haandværkere og Pro-
fessionister, Svendeforeninger, Arbejdere og lignende
private Personer og Institutioner, dels (B og C) til samtlige
Sogne- og Byraad, Præsterne og lignende under det
offenlige staaende Personer og Institutioner, som kunne
antages at være i Stand til at give de forlangte Oplys-
ninger.

Oplysningerne omfattede imidlertid kun Arbejderne
og berørte kun i meget ringe Grad Beskatningsspørgs-

ma
søg
Ar
»T
kun
sta
Hvi
teri
vild
lige
fatt
men
fren
stor

for
Beh
lige
en
stati
refor
saml
Ford
San

maalet, idet det nærmest var Industristatistikken, man søgte at fremme. Men mange af Oplysningerne, saasom Arbejdsindtægterne, Forbruget af »Føde«, »Klæder«, »Tobak og Brændevin«, Udgifter til »Husleje« og »Skat«, kunde have givet væsentlige Bidrag til Beskatningsstatistikken, hvis de havde været mere specificerede. Hvis man derfor nu vilde søge indsamlet et større Materiale til Konstatning af Forbrugsskatternes Fordeling, vilde dette meget let kunne udføres samtidig med at man ligesom i 1872 søgte at skabe en for hele Landet omfattende Industristatistik, som vi saa haardt savne, men som det vilde være interessant at have ført et Skridt fremad netop til Aaret 1888, hvortil saa mange andre store Forberedelser gøres i Industriens Interesse.

Maatte min Afhandling have naaet at gøre Rede for Hovedvanskelighederne ved Beskatningsspørgsmaalets Behandling og Vejene, man maatte følge til dets endelige Løsning — i saa Fald indeholder den i sig selv en Appel til det offentlige til baade i Industristatistikens og Beskatningsstatistikens, derunder Toldreformens Interesse at gøre de fornødne Skridt til Indsamlingen af det omfattende Materiale over Forbrugets Fordeling, uden hvilken man ikke kan komme ud over Sandsynligheds-Resultater.

Nationaløkonomisk Forening.

Diskussion om Kand. Kornerups Foredrag.

Af cand. polit. Kornerup var der til Redaktionen af Nationaløkonomisk Tidsskrift indleveret en Afhandling om »Skatternes Fordeling i Danmark, mellem bemidlede og ubemidlede, mellem By og Land.« Efter en foreløbig Omarbejdelse af denne Afhandling blev det besluttet at gøre den til Genstand for Diskussion, inden den kom til Optagelse i Tidsskriftet. Diskussionen fandt Sted i Foreningens Møde den 25de April. Paa Grund af Afhandlingens Omfang og mange Tabeller lod den sig ikke fuldstændigt oplæse i Mødet; Hr. Kornerup maatte indskrænke sig til at meddele dens Hovedindhold. Efter at Hr. Kornerup havde gjort dette i et længere Foredrag, blev der til hans Arbejde knyttet en Række kritiske Bemærkninger af d'Hrr. V. Falbe Hansen, Marcus Rubin, Jul. Schovelin og Aleksis Petersen-Studnitz. Hr. Kornerup besluttede sig derefter til paany at omarbejde Afhandlingen, og den foran S. 209—243 aftrykte Artikel afviger ikke lidet fra den oprindelige. Uagtet Afhandlingen heller ikke i sin omarbejdede Skikkelse forekommer Redaktionen at give helt fyldestgørende Oplysning om Skatternes Tryk paa Befolkningens forskellige Klasser, har man dog anset det for rettest at optage den i dens Helhed, idet man samtidig meddeler et Referat af de paa Mødet faldne Udtalelser. Det maa dog bemærkes, at Hr. Rubin i Stedet for at levere et Referat af sine

U
aft
Ge
Af
pa
kri
Ik
nin
tal

at
int
er
der
en
vig
nyt
stil
selv
me
Ma
er
Res
og
nin
For
alm
de
sam
byr
ikke
ling
Pur
byg
mar
Slig

lig,
af c

Udtalelser har foretrukket (— efter at et Korrekturaftæk af Afhandlingen var bleven ham overladt til Gennemlæsning —) at nedskrive nogle Randgloser til Afhandlingen. Disse Randgloser gør dog ikke Fordring paa at være andet eller mere end nogle faa spredte kritiske Bemærkninger, der kan tjene til at vejlede Ikke-Fagmænd. Vi indsætter Hr. Rubins Bemærkninger paa den Plads, hvor Referatet af hans Udtalelser skulde have staaet.

Professor Falbe Hansen: Jeg har den Indvending at gøre mod Hr. Kornerups Foredrag, at der aldeles intet nyt Grundlag for Undersøgelsen af Spørgsmaalet er bragt tilveje. Forf. har kun benyttet det Materiale, der alt var tilstede i let tilgængelig Form, og har ikke en Gang i saa Henseende været fuldstændig, thi mange vigtige Oplysninger, der foreligger trykte, er ikke benyttede. Hans Afhandling er altsaa kun en Sammenstillen af, hvad der alt var tilstede, og ikke en ny selvstændig Undersøgelse. Men dernæst er denne Sammenstilling og Benyttelse af det alt tilstedeværende Materiale ikke foretaget paa nogen heldig Maade; det er et altfor spinkelt Grundlag, han bygger paa. De Resultater, hvortil Prof. Scharling, Kontorchef Rubin og jeg er komne ved vore Undersøgelser om Befolkningens Formue, Indkomst og Forbrug, kan ikke gøre Fordring paa mere end at give en nogenlunde rigtig, almindelig Forestilling om vedkommende Forhold, og de har aldrig givet sig ud for andet og mere. Det samme gælder f. Ex. om mine Bemærkninger om Toldbyrdens Fordeling. Paa et saa vagt Grundlag kan man ikke opstille vidtgaaende Beregninger og Sammenstillinger og drage exakte Slutninger. Der er endog Punkter, hvor Hr. K. opstiller hele sin Beregningsbygning paa ganske almindelige Udtalelser om, hvad man har skønnet om en eller anden Skats Fordeling. Sligt er utilladeligt.

Hr. Kornerup kommer til to Hovedresultater, nemlig, at de Ubemidlede kun betaler halv saa mange pCt. af deres Indkomst i Skat som de mere Velhavende, og

at Byerne betale mere i Skat end Landet. Det første af disse Resultater er maaske nok rigtigt, jeg er tilbøjelig til at antage det; noget Bevis herfor foreligger dog ikke. Men selv om det er rigtigt, at de Fattige kun betaler halv Skatteprocent mod andre, saa er det ikke givet, at en saadan Fordeling er retfærdig, thi de Fattiges Skatteevne er saa overmaade ringe, at selv det kan være for meget.

Det andet Resultat, at Skatterne skulde være lavere paa Landet end i Byerne, anser jeg for urigtigt; det er i hvert Tilfælde aldeles ikke bevist.

— De andre Indvendinger, Prof. Falbe-Hansen fremkom med mod Hr. Kornerups Foredrag, angik Enkeltheder, og da Hr. Kornerup har taget Hensyn til dem og ændret de paagældende Steder i sin Afhandling, saaledes som den nu foreligger trykt, har man ikke anset det for nødvendigt at meddele Referat heraf.

Kontorchef **Rubin**: Det maa først bemærkes, at Hr. Kornerup bygger paa et meget omdisputerligt statistisk Materiale, og at dette Materiale er benyttet med liden Kendskab til den statistiske Methode. — Grundmaterialet er de af Prof. Falbe-Hansen i »Danmarks Statistik« fremsatte Beregninger og Betragtninger over Danmarks Nationalformue og over Skattebyrdernes Fordeling og de af Prof. Scharling sammesteds meddelte Beregninger over Indkomsternes Fordeling. Medens nu enhver af disse tvende Forfattere omgærder deres Undersøgelser med alle Forbehold og kun i ringe Grad tager dem til Udgangspunkt for videre Betragtninger, saa har Kand. K. gjort et Uddrag af Undersøgelserne, som han trods deres indbyrdes dybe Uoverensstemmelse boltrer sammen efter Behag, og hvorved han da faar højst kuriøse Resultater ud.

Exempelvis kan det nævnes, at Kand. K., efter Falbe-Hansen, anfører, at den gennemsnitlige aarlige Indtægt pr. Individ her i Landet i Begyndelsen af 70erne udgjorde 290 Kr., men han undlader samtidig at gøre opmærksom paa, at efter Scharlings Undersøgelser udgør Gennemsnitsindtægten i 1870 kun 210 Kr., altsaa $\frac{1}{3}$ mindre! Man vil forstaa, at det dog gør nogen Forskel i Undersøgelserne, om man regner Aarsindtægten pr. Individ til 200 eller til 300 Kr. Men dette anfægter saa lidet Forf., at han paa Falbe Hansens absolute Tal anvender de af Scharling udfundne

Forholdstal og fører det hele videre som et ensartet Materiale!

Længere nede afgrænser Kand. K. de ubemidlede Kreds i København med 800 Kr., i Købstæderne med 700 Kr., paa Landet med 600 Kr.s Aarsindtægt, og derpaa baserer han hele sin Beregning om Skatteforholdet mellem bemidlede og ubemidlede. I og for sig er jo en Grænselinje af denne Art ganske uden Interesse — i København kommer saaledes hele Fagarbejderstanden (»Svendene«) paa den bemidlede Side —, men dernæst er selve Opgørelsen paa hver Side af Linjen iøjnefaldende urigtig. Saaledes siges det, at der i Aaret 1870 fandtes her i Landet

blandt Skatteyderne: 139,584 Familjer og enkeltlevende Personer og
blandt de skattefri: 230,889 Familjer og 50,360 enkeltlevende Personer.

Men det hele Antal enkeltlevende Personer her i Landet var i 1870 kun 50,360. Hvad er da Meningen?

Hvor Hr. K. kommer ind paa de enkelte Skatter, undersøger han først Toldafgifterne paa Grundlag af et Materiale, der i hvert Fald er uden Aktualitet, og gaar derefter løs paa Brændevinsafgiften. Her foreligger der intetsomhelst tidligere Materiale, og Forf. meddeler derfor kortelig, at om end sandsynligvis de ubemidlede bære den største Del af denne, saa bærer Husbonden den dog for det Brændevin, han yder Arbejderen in natura, og at Skatten i det hele udgør godt $\frac{1}{2}$ pCt. af Nationalindtægten. Hertil er at bemærke, at Husbonden vistnok saare sjældent giver Arbejderen Brændevin in natura, og at man, naar man statistisk vil prøve Fejlens Størrelse ved en Gruppering, man savner Materiale til, maa lægge hele Beløbet til den ene Side — her samtlige $3\frac{1}{2}$ Million paa de ubemidlede —, medens den meddelte Oplysning om $\frac{1}{2}$ pCt. er ganske værdiløs.

Ogsaa ved de direkte Skatter faar Forf. hurtigt Beløbene over paa de bemidlede Side. I Forbigaaende siges det, at Antallet af Indkomstskatteydere i København svarer til Antallet af Husstande i Lejligheder med over to Værelser. Forf. har i sine Angivelser intet Hensyn taget til det store Antal af 3-Værelsers-lejligheder, der ved at have logerende blive 2-Værelsers-

lejligheder (over 3000), og intet Hensyn til det sidste Femaars Stigning, dels i Antal af Skatteansatte, dels i Antal af 2-Værelseslejligheder.

At Skatten paa faste Ejendomme i København, der kun tager Hensyn til Rummets Størrelse og ikke til dets Værdi, i forholdsmæssig Grad maa hvile paa de ubemidlede, skulde synes utvivlsomt. Om de Lettelser i Skatten, der er givet for Smaaalejligheder, kommer Lejerne og ikke snarere Ejerne til Gode, er derimod som bekendt højest tvivlsomt. Forf. bemærker, at hvor Ejeren har Monopol, maa han i hvert Fald selv bære Skatten. Men Monopolet forekommer navnlig ved Butiker, Lagre, Lejligheder i den gamle By osv. og har kun ringe Betydning i de ubemidlede Kvarterer. Spørgsmaalet er iøvrigt mere forviklet, end Forf. antager.

Hvad Forf. har tilsigtet med Undersøgelsen om Skatternes Fordeling mellem By og Land er slet ikke til at forstaa. Menes det, at naar en Landarbejder ryger halvt saamegen Tobak som en Byarbejder, betaler han kun halvt saa megen Skat? Hvis dette er Tilfældet, er det jo selvfølgelig og viser intet om Forholdet imellem Byrdens Størrelse og Evnen til at bære den. Det er derfor ogsaa lidet interessant paany at se Tallene om Drikfældigheden aftrykte, navnlig naar Forf. deraf slutter, at naar en stor By har adskilligt flere Udsalgssteder end et Landdistrikt, saa drikker den ogsaa saameget mere. Konsekvensen heraf vilde være, at eftersom Landarbejderen spiser ret meget Brød, saa maatte Københavneren, som har Hundreder af Brødudsalg at vælge imellem, kvæles af Brød.

Om de direkte Skatters Fordeling mellem By og Land siger Forf., at medens de i Byerne voxe stærkere, end Byerne udvikle sig, voxe de paa Landet ikke saa stærkt som Landets Udvikling kræver. Forf. meddeler denne ganske umulige Sammenligning med spærret Skrift. Selv om det imidlertid kunde bevises, at Byskatterne stiger mere end Byborgernes Indtægter, medens det tilsvarende ikke er Tilfældet paa Landet, saa behøver dette jo intetsomhelst at have at gøre med, hvad Udviklingen kræver. Hvor véd Forf., hvad Udviklingen kræver? En Sammenligning mellem de kommunale Skatter i By og Land maa jo netop fastholde, hvor stor Forskel der er paa Kravene og vel

derfor ogsaa paa de Skatter, der paalægges efter Krav-
enes Paatrængenhed.

— Nærværende Strøbemærkninger tilsigter ikke at
være nogen egenlig Kritik. Denne vilde gaa anderledes
i Detaillen, og dette er der ingen Anledning til. Forf.
udtaler om sit Arbejde, at det kun er et Forsøg, en
Pegepind med Hensyn til, hvad der savnes og hvilket
Materiale der bør indsamles. Ja, der mangler meget
Materiale, derfor er de af Forf. opstillede Sætninger og
Hypotheser ubevislige, saameget mere da ubeviste.
Om dette Materiale kan fremskaffes, er en Ting for sig
— det vil i visse Retninger falde meget svært —, men
naar der foreligger saa lidet af Betydning som nu, bør
man hellere samle Materiale end lave taarnhøje Byg-
ninger paa Sand, Bygninger fra hvilke man skal have
Udsigt over vort hele Samfundsliv!

Forf. skriver med spærret Skrift i den stærkeste
af sine Krafftirader, at »det for 1873—74 fundne sand-
synlige Resultat, at de bemidlede betale dobbelt saa-
meget i Procent af deres Indtægt, som de ubemidlede
betale af deres, maa anses for et i det væsentlige kon-
stant Forhold.« Denne, formelt noget uheldige Sætning,
kan jo meget let blive »Slagord«. Det bør da sluttelig
her siges, at hvilken Begrundelse man iøvrigt vil give
den — ud af Instinkt eller ud af Temperament —
videnskabelig Begrundelse har den paa intet Punkt.

Cand. polit. **Jul. Schovelin** fremhævede, at Værdien
af Hr. Kornerups Undersøgelser, navnlig for de indirekte
Skatters Vedkommende, i væsentlig Grad afhang af de
valgte Hypothesers Beskaffenhed. Det var utvivlsomt
Videnskabsmanden tilladt at arbejde med Hypotheser,
men Opstillingen af frugtbare Hypotheser, der paa en
virkelig videnskabelig Maade kunde være Genstand for
Kontrol og Verifikation, var en af de vanskeligste Op-
gaver, som en videnskabelig Forskning kunde stille sig.
Paa et Omraade som det nærværende maatte man
ovenikøbet være dobbelt varsom, thi Spørgsmaalet om
Skattebyrdens Fordeling har saa megen politisk
Aktualitet og er i saa høj Grad et Æmne, hvorom
fanatiske Partigængere anse sig forpligtede til at have
en bestemt, forudfattet Mening, at Stemninger og Føl-
elser, der ligefrem have en mod al kelig Objektivitet
stridende Natur, ubevidst kunne spille En slemme Puds
ved Valget af bekvemme Hypotheser. Dette vilde imid-

lertid være dobbelt beklageligt, fordi man netop maatte stille de allerstrængeste Fordringer i Retning af Ædruelighed og Ueberørthed, naar der fra Nationaløkonomernes Kreds faldt statistisk begrundede Udtalelser i en saadan Sag. Saavidt nu Taleren havde kunnet opfatte Foredraget, havde Indlederen valgt sine Hypotheser med megen Dristighed i Flæng og Spræng, hvor han bedst havde kunnet finde dem, gribende tilfældige, løst henkastede Ytringer hist og her, der vare fremkomne med alt muligt Forbehold. En enkelt Hypothese var dog Foredragsholderens egen, nemlig at slutte til en Vares Forbrug fra Antallet af Udsalgssteder — en ligesaa original som tiltalende Idé! Ved Valget af disse Hypotheser var det imidlertid, at Undersøgelsen skulde have gaaet i Dybden; thi ere Hypotheserne vaklende og vilkaarlige, er hele den uhyre Bygning, Foredragsholderen har stillet op, kun et skrøbeligt Korthus. Spørgsmaalet om Overvæltning var et saa vanskeligt Spørgsmaal, der i den nyere Tid af Forfattere som Kaizl, Falck, Schäffle og Wagner var underkastet en saa gennemgribende ny Behandling, at man nok kunde have ønsket en udførlig Redegørelse for, hvilke almindelige Synspunkter, Indlederen havde arbejdet med paa dette Omraade. Taleren havde i sin Tid blot søgt at løse dette Overvæltnings-Spørgsmaal for en enkelt Skats Vedkommenne og havde maattet opgive at komme til et, som Indlederen udtrykte sig: »sandsynligt Resultat«; desto mere beundrende stod han nu overfor den, der vidste, hvorledes alle Skatter i Danmark fordelte sig mellem Bemidlede og Ubemidlede! Naar Foredragsholderen havde fremhævet, at naar man ikke tog alle Skatter med i Betragtning, kunde man ikke løse den Opgave, han havde stillet sig, nemlig at vinde et samlet Overblik over hele Systemets Retfærdighed, saa maatte Taleren heroverfor bemærke, at der da var den Udvej: at resignere, og Resignation var ikke den mindste blandt de videnskabelige Dyder. Allerede det at vide, at man ikke kunde løse en Opgave, og kunne gøre Rede for Grundene, hvorfor man ikke kunde løse den, var i sig selv et videnskabeligt Fremskridt. I Foredragsholderens Sted vilde Taleren derfor ogsaa have foretrukket at betegne sit Arbejde som et Forsøg paa at vise, hvor uhyre vanskelig, for ikke at sige umulig, den stillede Opgave var, idet der frem-

bød sig en saadan Vrimmel af Hypotheser at vælge imellem, at man endogsaa, pudsigt nok, kunde stille Sagen saaledes op, som om de Ubemidlede — dette Ord da naturligvis taget i en ganske vilkaarlig og vildledende Betydning — betalte for lidt Skat!

Cand. polit. **Aleksis Petersen-Studnitz** vilde blandt Detaillerne kun henvise til en eneste, — Tolden; det var rigtignok ogsaa den vigtigste af dem alle. Hr. Kornerup havde end ikke gjort det fjærneste Forsøg paa at udfinde Toldens fulde Tryk, paa at udfinde, hvem den i sin Egenskab af Beskyttelsestold særligt trykkede, og hvem den var en Fordel for. Naturligvis var det ikke tilstrækkeligt at faa Oplysning om, hvor meget Tolden fordyrede de Varer, der indførtes; man maatte ogsaa have Oplysning om, hvem og hvorledes den trykkede ved at holde fremmed Konkurrence borte, ved at lede den indenlandske Produktion ind i bestemte Kanaler. Om dette Punkt, der maatte medtages, naar man tilsigtede at oplyse Beskatningens fulde Tryk, fandtes der Intet i Hr. K.s Undersøgelser.

Hr. K. havde opstillet — men rigtignok ikke bevist — den Sætning, at bemidlede og ubemidlede i Danmark svarede samme Procent i Skat af deres »fri Indtægt«. Deraf havde han [i Foredraget; i den trykte Afhandling har han modificeret sine Udtalelser om dette Punkt] uddraget den Slutning, at Skattesystemet »altsaa« var »retfærdigt«. En ubegribelig Slutning! Han vidste jo dog, som enhver anden, at Skatteevnen stiger efter et stærkere Forhold end den »fri Indtægt«, at altsaa den Beskatning, der tager samme Procent af bemidledes og ubemidledes »fri Indtægt«, ikke respekterer Skatteevnen. Hvis Skatteevnen toges som Maalestok for Beskatningsretfærdigheden, maatte ogsaa Hr. K. stemple det danske Skattesystem som uretfærdigt.

Ligeoverfor en Bekymring, Hr. K. syntes at nære, en Bekymring for, at de ubemidlede skulde have for megen »Nytte« af Staten, skulde faa for meget for deres Penge, søgte Taleren at berolige Hr. K.: Arbejderne havde ikke for megen »Nytte« af Staten. Tværtimod! Men de betalte reelt i Skat langt, langt mere end formelt. Og af de Skatter, de betalte, anvendtes store Beløb til Opretholdelsen af Forhold, der be-

stod til disse Skatteyderes Skade. De ofrede Aar ud og Aar ind saa og saa mange Millioner, — og i stort Omfang brugtes disse Millioner imod dem selv! Hr. K. kunde saaledes berolige sig med Hensyn til »Nytten«. [De Betragtninger, Hr. K. fremførte i sit Foredrag om »Nytten«, har han nu ladet falde; der er derfor ingen Anledning til udførligere at referere de Modbemærkninger, de fremkaldte.]

zig.

»I

De

fra

Me

sat

plo

det

mo

en

en

fry

der

Soc

tale

en

»D

Skø

end

Bor

en

Dr. Hertzka om »den sociale Udvikling«.

Th. Hertzka, die Gesetze der sozialen Entwicklung. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. 1886. (300 S.) (3 M.).

»L'exploitation de l'homme par l'homme«. Det var det stygge Slagord, som de franske Socialister fra Aarhundredets første Halvdel søgte at sætte i Kurs. Men til Beroligelse for »Exploitørernes« Samvittighed satte Nationaløkonomerne sig hen og beviste, at »Exploitationen« ikke eksisterede, at der tværtimod overalt i det økonomiske Samfund herskede den skønneste Harmoni. »Og den Gang var Nationaløkonomien ikke blot en Videnskab; den var en Magt. Skönt meget ung af en Videnskab at være, havde den allerede overvundet frygtelige Fjender, og som Herkules i sin Vugge havde den kvalt to Slinger: Socialismen og Protektionismen. Socialismen syntes ikke blot død, men begravet. »At tale om Socialismen er næsten det samme som at holde en Ligtale«, skrev de franske Nationaløkonomer i deres »Dictionnaire« af 1854. De forskellige socialistiske Skoler eksisterede ikke mere; deres Tilhængere var mere end overvundne; de var omvendte. Proudhon, denne Borgernes Skræk i Ludvig-Filips Tid, var selv bleven en fredelig Borger; Louis Blanc skrev Historie, og

tænkte paa sine Nationalværksteder kun som paa en ubehagelig Erindring; Saint-Simonisterne var blevne Bankierer, Ingeniører, Industridrivende, Musikere, ja endog Professorer ved Collège de France. Parises Arbejdere gik ikke videre end til en skikkelig Kooperatisme, og deres vigtigste Leder var den hæderlige Hr. Tolain, der endnu ikke var Senator, men som allerede da var Ordenens og Ejendommens Forsvarer. Socialismen var reduceret saa stærkt og indgød i saa ringe Grad Skræk, at Kejserdømmet fandt, at den indgød for lidt Frygt, og i sin Politiks Interesse søgte at galvanisere den lidt. Saakaldte socialistiske Møder blev afholdt i Paris, maaske med Regeringens Medvirken, i alt Fald under dens velvillige Tilsyn: man saa nogle Figuranter sprælle som de Lig, man ved en elektrisk Strøm faar til at gøre Grimacer. Men det var spildt Uejlighed. De allerfrygtagtigste Borgere trak paa Skuldrene og erklærede, at for Gengangere var de ikke bange.*)

I den Grad var det lykkedes de franske Nationaløkonomer at berolige!

Og paa en lignende Maade i andre Lande. I Tyskland blev Arbejderbevægelsen kvalt i 1849. Det der efter følgende Tiaar bærer Dvaskhedens Præg. Først i Treserne kommer der atter Liv i Arbejderbevægelsen; i Tyskland rejser Lassalle Bevægelsen, og i London lægges Grunden til Internationale; i Slutningen af Treserne udkommer »Das Kapital«. Og endelig ryster Aarene 1870—71 de endnu Sovende helt op. Strax efter viser det sig, at den Bastiat'ske Nationaløkonomi dog ikke havde været nogen »Herkules«; de to »Slanger« har

*) Revue d'écon. pol. 1887, S. 73—74.

kun slumret en Stund; men at de er spillevende, det ser man nu. Handelstraktatperioden i Treserne var kun noget forbigaaende; Protektionismen gaar atter sin Runde, og ligeledes rejser Socialismen sig overalt, i absolutistiske som i konstitutionelle Stater, i aristokratiske og demokratiske, i monarkiske og republikanske. Og disse to Slinger viser sig nu at være saa skrækindjagende, at Nationaløkonomerne taber Kontenancen ligeoverfor dem. I 1821 havde Oberst Torrens skrevet: »Kontroversernes Tid er snart tilende og den enstemmige Forstaaelses Tid nærmer sig stærkt. Om tyve Aar er der sandsynligvis ikke et eneste omstridt Punkt tilbage i Nationaløkonomiens Grundsætninger«. Og saa, halvtredsindstyve Aar efter raser Krigen mellem Nationaløkonomerne værre end nogensinde. Nationaløkonomernes tidligere nogenlunde ensartede Masse har spaltet sig, spaltet sig i uensartede Grupper, større og mindre. Den mindste er den, der endnu staar paa det Bastiat'ske Standpunkt. De større tror ikke mere herpaa, men erkender, at deres Fædre har fejlet i deres Polemik mod Saint-Simonisternes Slagord. Og nu viser det sig: Forvandlingen af de slemme Saint-Simonister til fredelige Bankierer, Industridrivende, Ingeniører, Musikere, ja Professorer var ikke nogen grundig Omvendelse: Slagordet: »l'exploitation de l'homme par l'homme«, dette i sin Tid saa forkætrede Ord, har Professorerne først nu ret bragt til Ære og Værdighed.

I 1886 offentliggør en af Hovedmændene for Liberalismen, den økonomiske og den politiske Liberalisme, i Østrig, Dr. Hertzka, en Bog, den ovennævnte, der aabnes med disse Ord: »Bisher var Ausbeutung die Grundlage aller Staatswesens«. Og mærk

dette: den Mand, der gør dette Socialisternes Ord til sit, — der brændemærker Samfundets Grundlag, — der søger at vise, hvorledes en ny »social Stat« kan og bør afløse Exploiterings-Staten, — han ikke var, men han er Liberalismens Ordfører.

Den liberale Forfatter stiller altsaa den Sætning i Spidsen for sit Værk, at »Udbytning hidtil var alle Statssamfunds Grundlag«. Men han tilføjer:

»Alligevel bestaar der en mægtig Forskel mellem Fortidens og Nutidens Verdensopfattelse. Tidligere var Udbytningen bevidst Grundprincippet for enhver Statsordning; hvilken politisk Opfattelse end Oldtidens eller Middelalderens Stater maatte hylde, — den Grundsætning var dog fælles for alle, at Menneskene ikke er lige fra Naturens Haand, at der gives Privilegerede og Parias . . . Siden den store franske Revolution er derimod den absolute Lighed for Loven bleven til principiel Retsoverbevisning i alle civiliserede Stater; ja man kunde sige, at næppe nogensinde før har en ny Ide sejret saa fuldstændigt som denne. Men ligeoverfor denne Anerkendelse af Princippet staar dets Ufrugtbarhed i det praktiske Liv. Den ubetingede Lighed for Loven gaar Haand i Haand med en Udbytning af de arbejdende Klasser, som — i økonomisk Henseende — kun i sin Form, ikke i sit Væsen adskiller sig fra det antike Slaveri og det middelalderlige Livegenskab. Medens altsaa i Oldtidens og Middelalderens Stater det herskende Retsprincip var i Samklang med det praktiske Liv, gaber der nu mellem Theori og Praxis en Kløft, — og det mærkeligste er, at denne uhørte Modsætning mellem Theori og Praxis i lange Tider forblev vor oplyste Tidsalder skjult.

»De bedste, ædlest, mest frisindede Mænd holdt næsten uden Undtagelse i hundrede Aar fast ved den Tro, ja gør det for en stor Del endnu den Dag i Dag —, at alle Menneskers Frihed og Lighed blev til Kendsgerning derved, at der indrømmedes Masserne politisk Valgret, Lighed for Domstolene og Ret til efter For-godtbefindende at forføje over deres Person. Det er slet ikke længe siden, at man for Alvor begyndte at

tænke over, om de Personer, hvem Udøvelsen af den første og vigtigste af alle Menneskerettigheder, nemlig Retten til at leve, var nægtet, kunde være tjente med alle hine, i og for sig ganske værdifulde Rettigheder. Først nu begynder man atter at huske, at Mennesket er et Væsen, som ikke blot har aandelige og politiske, men ogsaa legemlige Fornødenheder, ja at disse sidste, som de mest uafviselige, ogsaa er de vigtigste af alle. I et Samfund, hvor — med Undtagelse af den atmosfæriske Luft — Alt har sin Ejer, hvor der er opstaaet Fornødenheder, som slet ikke kan tilfredsstilles uden Ejendom, uden den Skat af Kundskaber og Arbejdsmidler, som i Tidernes Løb er bleven opsamlet, — i et saadant Samfund er Frihed og Lighed en tom Lyd for den, der er udelukket fra Besiddelsen af disse Goder.«

»Ja, det er endog let at se, at den moderne Ulighed netop paa Grund af denne Modsigelse mellem Theori og Praxis truer med at antage en langt hæsligere og mere trykkende Karakter end den antike, der kom til Udtryk i Slaveriet, og den middelalderlige, der fremtraadte under Form af Livegenskab. Da Mennesket ikke er Stand til at leve uden Jorden og dens Hjælpe- midler, med et Ord Naturen, da det maa gaa til Grunde, naar det spærres ude herfra, da Kulturmennesket desuden er henvist til Mednydelsen af de sociale Kulturmidler, saa kan det, naar den Grundsætning skal blive staaende, at Jorden og Menneskehedens Kulturskatte ikke tilhører Alle, men kun nogle Faa, i Længden kun være en Fordel for de Depossederede, naar man betragter dem som et Tilbehør til Jorden eller Produktionsmidlerne, følgelig overgiver dem som Ejendom for denne Jords Herrer, og saaledes genopretter Sammenhængen mellem Mennesket, Naturen og Samfundet. Ganske vist strider dette imod den nutildags almindeligt anerkendte Grundsætning, at Mennesket ikke bør være Nogens Ejendom; men den bestaaende Ordning, der forudsætter Frihed uden Ejendom, strider imod en Naturlov. Og da Moralprinsipper kun har en betinget, Naturprinsipper derimod en ubetinget Gyldighed, saa kunde en Verdensordning uforstyrret holde sig i Aartusinder, der var i Samklang med Menneskehedens naturlige Existensbetingelser og kun stod i Strid med vore nuværende Moralanskuelser, medens det er

umuligt at gøre den nuværende Verdensorden til Sandhed, — en Verdensordning, der har villet indføre et Moralprincip samtidigt med at fornægte Menneskehedens Existensbetingelser. Udeluk Masserne fra Medbesiddelse af Jorden og lad der være Slaveri, — eller: giv Frihed og skaf Alle Betingelserne for en uafhængig Tilværelse; — et Tredje gives ikke. Hvem Retten til Medbesiddelse af den Planet, vi bebor, er frakendt, ham er dermed Retten til selvstændig Existens nægtet; han kan ikke leve uden Samtykke fra Jordens Herrer, og det er derfor kun følgerigtigt, naar man ogsaa *de jure* overdrager ham under deres Ejendom, som dog — Loven kan sige, hvad den vil — er hans Herrer. Det vilde medføre den Fordel, at man da vilde kunne paalægge Herren et efter den offentlige Menings Beskaffenhed vekslede Ansvar for hans tobenede Arbejdskreaturers Vel, medens et saadant Ansvar ikke lader sig paalægge, hvor Fiktionen om Frihed fastholdes.

Naturligvis kan det ikke nægtes, at Arbejderne i det Store og Hele under det nuværende fri Kontrakt-system har opnaaet bedre materielle Kaar, end de havde under Slaveri-Systemet. Men dette er ikke nogen nødvendig Konsekvens af Systemet, — og i ethvert Fald er det gældende System behæftet med Misligheder, der modvejer, hvad der i det Store og Hele i materiel Henseende maatte være opnaaet. Ej heller maa det glemmes, hvad alle Staters Historie har tilstrækkeligt mange Exempler paa, at ogsaa under Slaveri-Systemet plejede Slaven at se sine materielle Kaar forbedrede, naar Velstanden steg. »Og vor oplyste, humane Tidsalder vilde sikkerlig ofte forholde sig mere højmodigt ligeoverfor Arbejderne, som Fiktionen om Arbejdskontraktens Frihed gør — »vogelfrei«. Vor offentlige Mening, vort Politi vilde ofte skride ind ligeoverfor den Slaveholder, der udsugede Million paa Million af de ham som Ejendom tilhørende Menneskers Sved og Marv, naar han lod disse sine Arbejdskreaturere smægte i den Elendighed, som Hundredetusinder af Arbejdere nu faktisk maa lide. Og skulde man virkelig være i Tvivl om, at den Udbytning, der finder Sted under den fri Arbejdskontrakts Form, ikke altid er mildere end Udbytningen i Form af det aabenbare Slaveforhold, saa spørge man blot Arbejdsgiverne, om de vilde betragte det som fordelagtigere at faa deres Arbejdere overantvordede i For-

æring som Slaver, naturligvis med Forpligtelse til fremtidigt at sørge for de saaledes erhvervede Personers Underhold. Flertallet vilde svare Nej; de vilde finde, at Slaverne — deres Produktionsevne være nok saa stor — vilde være en kostbar Luxus, saalænge der ikke gaves nogen Garanti for, at de altid vilde have Brug for deres Arbejdskraft.

Den moderne Liberalisme har ikke ryddet den økonomiske Udbytning af Vejen; den har heller ikke forhøjet Menneskehedens Velbefindende. »Rigdom, Dannelsen, Humanitet er vel steget overordentligt i dens Spor; alligevel tør det uden videre paastaas, at det Aarhundrede, som den har paatrykt sit Stempel, trods alle den aandelige og materielle Kulturs Fremskridt er det, i hvilket ikke blot de udbyttede store Masser, men det hele Samfund — de Privilegerede medregnede — er ulykkeligere end nogensinde før, saa langt den historiske Erindring rækker tilbage. Aldrig før var Nydelserne i og for sig større, ja endog mere almindeligt udbredte end nu, — og alligevel var Menneskenes Liv aldrig før i den Grad som nu blottet for Tilløkkelse. Det er intet blot Tilfælde, at Liberalismens og Oplysningens Aarhundrede har født Pessimismen, — og vel at mærke, ikke Pessimismen blot som et lille Antal Særlinges Livsanskuelse, men Pessimismen som Grundtrækket i det store Flertal af tænkende Menneskers Livsanskuelse. Vi betragter Verden som daarlig, (medens vore Forfædre betragtede den som god), fordi dens Forløb saarer vore Anskuelser om Ret og Uret. Elendighed og Nød betragtede vore Forfædre enten som den Skæbne, der passede sig for den store Mængde, eller de betragtede Nøden som et forbigaaende Onde, for hvilket Erstatning var at vente efter Døden. Vi betragter Elendighed og Nød som det værste af alle Onder; vi ser i de Udbyttede vore ligeberettigede Brødre; vi har ingen Trøst i Behold for dem og kan dog ikke hjælpe dem; — hvad Under da, at Forfærdelse og Gru griber Enhver, der har Tanke og Følelse for mere end sit eget personlige Vel.« Ja, ogsaa Egoisten føler sig uhyggelig tilmode: den tidligere, forholdsvis store Sikkerhed er bleven afløst af Usikkerhed. »Og da Liberalismen vel løslod Kampen for Tilværelsen, men samtidigt nægtede Menneskenes Flertal de Vaaben, med hvilke de vilde kunne have ført den sejrrigt, gjorde den Kampen haab-

løs for Masserne.« »Vor Tidsalder er besat af en ligefrem vanvittig Frygt for Sult. Man betragte Millionæren, der maaske personlig kun har faa Fornødenheder, der ikke er i Stand til at forbruge Renterne af sine Renter, og som dog uden at aflade jager efter ny Besiddelse, og som ikke kan glæde sig over det Erhvervede, fordi hans Higen og Tragten gaar ud paa nyt Erhverv! Hvad er denne Millionær andet end en Vanvittig, der midt imellem sine opsamlede Skatte er bange for at sulte, og hvor ellers ligger Kilden til hans Vanvid end i det Skuespil, han overalt har for Øje, i denne gruopvækkende Skubben og Sparken blandt hans Medborgere, hvem Hungersspøgelset virkeligt truer paa Livet. Man tro blot ikke, at der her er nævnt en Undtagelse; nej, saa almindeligt er Vanviddet, at de faa, der har holdt sig raske, les ud som Særlinge ... For at karakterisere denne vanvittige Jagen efter Erhverv, har Henry George benyttet et Billede af uovertræffelig Klarhed. Det menneskelige Samfund ligner, mener han, en Flok Svin ved Truget, medens det dog kunde ligne et civiliseret Middagsselskab, hvor Enhver under Naboen hvad han har paa sin Tallerken, ja med Venlighed rækker ham Fadet i den sikre Overbevisning, at der er nok for Alle. Hvem der nogensinde har haft Lejlighed til at se en Flok Svin ved Truget og har iagttaget, med hvilken vanvittig Graadighed de brutale Dyr styrter sig over et Maaltid, der er tilmaalt dem mere end rigeligt, hvorledes de under rasende Grynten bider hverandre og støder til hverandre, som om det ikke var dem om at gøre selv at blive mætte, men at forhindre de andre i at blive mætte, — han vil, naar han tænker sig lidt om, se, at denne Scene Træk for Træk minder om Kampen for Tilværelsen i det moderne Samfund ... I Virkeligheden er der mere end nok for Alle; Ingen behøver at trænge den Anden bort fra Truget for selv at blive mæt. Ingen Naturlov, ikke Tingenes uforanderlige Væsen, men alene Samfundets nuværende Organisation tvinger os til, for selv at blive mætte, at træde Formanden ned, at støde Sidemanden bort, og at holde Manden bag os tilbage ... Det er nu ganske vist sandt, at ogsaa i Tiden før Liberalismen havde det sociale Gæstemaaltid megen Lighed med Flokken ved Svine-truget; der blev skubbet og puffet, kun ikke saa galt som i vor Tid; — men det Afgørende ligger deri, at

denne Liberalisme, der har gjort Skubberiet og Pufferiet rent bestialsk, samtidigt hos os har vækket Erkendelsen af det Bestialske i denne Adfærd og har fyldt vor Sjæl med en smertelig Medfølelse med dem, der skubbes til Side og trampes ned. Det er Liberalismen, som paa det religiøse, politiske og moralske Omraade har fyldt os med Mistro og Uvilje mod den gamle Ordning, uden at have gennemført en ny.

»Den fratog os den moralske Støtte, som vi tidligere troede paa, og var ude af Stand til at give os en ny. Det være sandt eller usandt, at Moralen hviler paa Guds Bud; en Kendsgerning er det, at Liberalismen mere og mere tager danne Tro fra Menneskene, uden paa en plausibel, virksom Maade at kunne sige dem, af hvilken anden Grund de skulde være moralske, og det vil ikke lykkes den, saalænge det ikke paavises, hvilken Interesse Menneskene har i Moralen og Dyden. De gamle Moralister havde et haandgribeligt og yderst virksomt Motiv at henvise til: Gud fordrede ikke blot Dyden, han belønnede den ogsaa saa rigeligt, at Troen paa disse Løfters Realitet forslog til at omgærde Moral og Dyd med et virksomt Værn. Men hvad hjælper Moral og Dyd de Masser, der har gaaet i Liberalismens Skole? Det er ikke vanskeligt at bevise, hvorledes disse Egenskaber har udviklet sig under Tingenes naturlige Forløb, og hvorledes deres Udøvelse er knyttet til det menneskelige Samfunds Gavn. Men hvad bryder den, der lider Sult, sig om Samfundets Gavn, — Samfundet, som ynkeligt lader ham gaa til Grunde! Hvorfor skulde Masserne tøjle deres selviske Instinkt af Hensyn til et højere Samfund, naar dette Samfund udelukker dem fra Mednydelsen af de Goder, hvis Frembringelse ganske vist forudsætter Moral og Dyd! Og dette gælder til syvende og sidst ikke blot for de lidende Masser, men for Enhver, der ved det menneskelige Samfunds Vel ikke forstaar nogle enkelte Udvalgte, men Alles Gavn, — altsaa netop for de bedste og ædleste Aander. Ogsaa for dem maa Dyden være en tom Lyd, naar de maa tro, at Udøvelsen af de højeste sociale Dyder ligefrem er ude af Stand til at skaffe det uhyre Flertal af Mennesker bedre Kaar. I Sandhed, saafremt den moderne Samfundsform er Udviklingens sidste Slutning, saafremt økonomisk Lighed og Retfærdighed ikke lader sig virkeliggøre, saa er Dyd en Barn-

agtighed og Egoisme det ene Fornuftige; thi det er forsigtigt og klogt paa en alvidende Dommers Bud at tøjle sine selviske Lyster for sin egen Sjæls Frelses Skyld; det vilde være skönt at underordne Jegets Nytte under Menneskeslægtens Vel; — men det vilde være taabeligt at ofre sig for et Samfund, hvis Goder er forbeholdt nogle Faa.*

Forfatteren erkender da, at »den moderne Liberalisme med sin Kontrast mellem politisk Lighed og økonomisk Ulighed indeholder en indre Modsigelse, der er uholdbar i Længden«; men da han er liberal, vil han naturligvis ikke derfor fornægte Liberalismen eller blot give den Skylden for den bestaaende økonomiske Ulighed. »Det er Liberalismens store Fortjeneste, at den hævdede Ligeberettigelses Nødvendighed; at den ikke virkeliggjorde Ligeberettigelsen er ikke dens Skyld«; ja Forfatteren mener at kunne vise, at den betraadte »den eneste mulige Vej, som i sit videre Forløb maa føre til fuld Ligeberettigelse.« »De orthodoxe Liberales Vildfarelse bestaar blot deri, at de bilder sig ind, at det tilstræbte Maal allerede er naaet, at de forvexler Vejen mod Maalet med selve Maalet.« »Den nu saa stærkt optrædende Reaktion, der sværmer for Middelalderen, har atter forsaauidt Ret, som den hævder, at Liberalismen ikke har naat sit Maal; dens Vildfarelse ligger deri, at den betragter den betraadte Vej som gal, at den nægter Muligheden af at Liberalismens Maal nogensinde kan naas, og at den vil genoprette Samklangen mellem Theori og Praxis ved at skrue Theorien ned til den exploiterende Praxis's Lavmaal: efterdi den økonomiske Ligeberettigelse endnu ikke kunde virkeliggøres, skal der definitivt renonceres paa den, og ogsaa den politiske skal indskrænkes, for at Menneskeheden paa den Maade kan vinde den forsvundne Samklang mellem Principerne og det praktiske Liv tilbage.« »Med de Reaktionære har Liberalismens Fjender i den kommunistiske og socialistiske Lejr den rigtige Erkendelse fælles, at Liberalismen ikke har naat sit Maal, og ligesom hine er de for Størstedelen tilbøjelige til at tro, at den for et Aarhundrede siden betraadte Vej aldrig vil føre til økonomisk Retfærdighed; da de imidlertid er enige med Liberalismen om det Maal, der skal naas, saa søger de at udfinde ganske ny Metoder, der ad anden Vej

end Frihedens skal føre til den økonomiske Udbytnings Ophør.«

Forfatteren erkender, at en energisk, bevidst Fremadskriden er nødvendig, hvis Maalet skal naas. Liberalismen skaffede os den politiske Frihed, og det var ogsaa det første nødvendige Skridt, — men heller ikke mere end et Skridt fremad. Liberalismen vakte hos Masserne Trang til Dannelse og gav dem Bevidstheden om deres Menneskeværdighed. Liberalismen fremskaffede endvidere en af de vigtigste Forbetingelser for den økonomiske Frihed, idet den gav det produktive Arbejde et mægtigt Stød fremad.

»Det er altsaa rigtigt, at Liberalismen endnu ikke har holdt, hvad den lovede, at den endnu ikke har formaaet at give Menneskeheden fuld Frihed og Ligeberettigelse; ligesaa rigtigt er det, at man beviser det menneskelige Fremskridt en slet Tjeneste, naar man, idet man miskender det liberale Princip's hidtidige Ufrugtbarhed paa det økonomiske Omraade, betragter den menneskelige Udviklingshistorie for ligesom afsluttet med den nuværende Samfundsform. Alligevel er Liberalismen ikke, hvad dens Modstandere tilhøjre og tilvenstre paastaar, den mest kolossale Vildfarelse, som Menneskeheden nogensinde har begaaet, men tværtimod den mægtigste Gærning, af hvis Frugter endnu kommende Aartusinder vil leve.«

Efter at Forfatteren saaledes har klareret sit Forhold til Liberalismen, opstiller han Spørgsmaalet om, hvori økonomisk Retfærdighed bestaar. Ikke — svarer han — i absolut Lighed, der baade vil være uigennemførlig og skadelig, men deri, at Enhver faar Sit, at Arbejderne faar det fulde Arbejdsudbytte. Den herskende Samfundsordning har endnu ikke virkeliggjort denne Grundsætning; den herskende Samfundsordens økonomiske Princip er ikke Retfærdighed, men Exploiteringen; ikke Arbejderen, men Arbejderens Herre faar Arbejdsproduktet. At betragte den bestaaende økonomiske Ordning som evig og uforanderlig, er en logisk og historisk Meningsløshed. Og ligesaa urigtigt er det at mene, at den altid har været en Uret. Den er ikke andet end en nødvendig og derfor retfærdig Udviklingsfase i Menneskeheden's Kulturproces. I sin Tid, da Produktiviteten var ringe, var Udbytning en Kulturnødvendighed, en Be-

tingelse for materielt og immaterielt Fremskridt; men naar Produktiviteten er stegen saa stærkt som i vor Tid, er Exploiteringen, efter først at have været overflødig, bleven skadelig, og maa vige. I vort Aarhundrede har de tekniske Fremskridt været enorme, og de vesterlandske Kulturnationer disponerer i den tilstedeværende Maskinkraft over Arbejdsmedhjælpere, hvis Præstationsevne ialt svarer til 5 Milliarder Menneskers. Ved Hjælp af disse mekaniske Arbejdsmedhjælpere vilde Kulturfolkene kunne nyde en Herretilværelse, som i Oldtiden maatte bygges paa Slavearbejde. Paa Basis af østrigske Produktionsforhold har Forf. beregnet, at i det Højeste 20 pCt. af den i Østrig disponible Arbejdskraft, udrustet med moderne Produktionsmidler, vilde kunne forslaa til at dække hele Østrigs Forbrug. Naar, trods Produktivitetetens enorme Stigning, Nød og Elendighed er Massernes Lod, saa er Grunden ikke blot den, at en Del af Arbejdsudbyttet absorberes af et privilegeret Mindretal, men endnu mere den, at Produktionen [man mærke: Produktionen, i Modsætning til Produktiviteten] netop paa Grund af denne Exploitering af Masserne stoppes op i sit Løb. Kapitalen er nok et Exploiterings-Redskab; men den rene Kapitalrente (Laanegebyr) vil Forf. ikke anerkende som noget Element i Exploiteringen. Derimod er Driftsherregevinsten det. Driftsherregevinsten er det Overskud, som Arbejdsgiveren beholder tilbage af Produktionsudbyttet efter at have afholdt Udgifter til Arbejds løn, Kapitalrente og Jordrente; forsaavidt Driftsherren legemligt eller aandeligt virker med ved Produktionen, maa den Løn, der svarer til denne Medvirken, naturligvis drages fra som anden Arbejds løn. Kun forsaavidt det fri Arbejde ikke forstaar at organisere Produktionen, har Driftsherren nogen økonomisk Berettigelse. Det er ikke Konkurrencen, der regulerer Forholdet mellem Arbejds løn og Driftsherregevinst; Konkurrencen mellem Driftsherrerne trykker ganske vist Produktets Pris og altsaa Driftsherrernes Gevinst, men den har ingen Indflydelse paa Arbejds lønnen. Trænger Driftsherren til flere Arbejdere, saa er der i Almindelighed en mere end tilstrækkelig Reserve af enten ikke fyldestgørende eller endog slet ikke beskæftigede Arbejdere, saa at Driftsherrerne ikke behøver at konkurrere

indbyrdes paa Arbejdsmarkedet. Misforholdet mellem Driftsherrens Gevinst og Arbejderens Løn kan derfor holde sig vedvarende. Det er en Vildfarelse at tro, at Driftsherregevinsten kun absorberer en mindre Brøkdel af det saakaldte Lønningsfond: Forf.s statistiske Undersøgelser af Forholdene i Østrig fører til det Resultat, at Driftsherrerne Gevinst gennemsnitlig er flere Gange større end den samlede Sum af Arbejdsløn. Rigtignok har Driftsherrerne oftere forsøgt at sætte falske Paa-stande om deres Profit i Omløb (— f. Ex. de engelske Fabrikanters bekendte Paastand, at en Reduktion af Arbejdstiden fra 11 til 10 Timer vilde sluge hele deres Profit, eftersom de 10 Timer gik til at dække Arbejderne, og kun den 11te gav Driftsherrerne noget Overskud —), og det er forbavsende, med hvilken Lettroenhed Regeringer, Parlamentter og Videnskabsmænd har ladet sig føre bag Lyset, skønt allerede et Blik paa Driftsherrerne Forbrug og opsamlede Formuer maatte overtyde om, at deres Gevinst i Reglen ikke kan være blot en Brøk af den samlede Løn. At endel Driftsherrer gaar fallit, oplyser slet ikke noget om Forholdet mellem deres Gevinst og deres Arbejderes Løn. Men er Driftsherregevinsten saaledes et Element i Exploiteringen, saa er Jordrenten (den Tribut, der maa betales for Benyttelsen af Naturkraften) det ogsaa. Med Kulturen stiger Jordrenten stadig. Konkurrencen, der trykker Priserne, holder det Produktionsoverskud, der tilfalder Driftsherren, nede ved et vist gennemsnitligt Niveau; Gevinsten udover dette Niveau absorberes af Jordrentebedsidderne, og vel at mærke gælder dette ikke blot for Landbruget, men overhovedet for Produktionen. Naturmonopolet absorberer saaledes Differencen mellem det faktiske Arbejdsudbytte og Arbejdsløn, Kapitalrente samt Driftsherregevinst, og det bliver altsaa Jordrenten, der sluttelig profiterer ved ethvert Kulturfremskridt. Men Arbejdets Exploitering ved Driftsherrer og Jordrentebedsiddere forklarer langtfra tilstrækkeligt den store Afstand mellem det menneskelige Arbejdes Produktivitet og Arbejdslønnen, mellem Massernes mulige og deres faktiske Velstand. Den vigtigste Aarsag til den Mangel, der hersker trods Muligheden af en rigelig Produktion for alle, ligger i Misforholdet mellem Produktivitet og Produktion, o: mellem potentiel og faktisk Produktion. Der produceres langt mindre,

end den menneskelige Arbejdskrafts Præstationsevne kunde tillade, fordi den faktiske Produktion maa rette sig efter Efterspørgslen, og denne holdes jo indenfor snævre Grænser ved Exploiteringen, der tvinger Masserne til at nøje sig med et Minimum. Den Produktivkraft, der ikke kommer til Nytte, er ganske vist kun for en mindre Del absolut ubeskæftiget; for den største Del ødes den bort, eller anvendes paa en mindre produktiv Maade end den kunde og burde. Med Kulturens Stigning stiger Misforholdet mellem Produktivitet og Konsum, stiger altsaa Massernes Proletarisering. Arbejdslønnens Højde bestemmes af Existensminimummet, og dette afhænger mindre af Forholdene paa Markedet end af ethiske Momenter, af den herskende Mening om, hvad der er nødvendigt for at leve. En almindelig Stigning af Arbejdslønnen behøver ikke at være ledsaget af nogen Indskrænkning af de andre Indkomstgrene; den kan skyldes en Produktionsstigning, en Formindskelse af Afstanden mellem potentiel og faktisk Produktion. Samfundet kan tvinge en almindelig Lønningsstigning igennem uden at gribe ind i Arbejdskontraktens Frihed, naar nemlig de almindelige Anskuelser om Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder skifter Karakter. Det er en Overtro, at en vilkaarlig Forhøjelse af Arbejdslønnen ikke kan finde Sted paa Grund af Konkurrencen; naar denne Overtro tilintetgøres, og naar Folk tilfulde lærer at erkende Arbejdsaaagerens sociale Skade og moralske Forkastelighed, vil Lønnen under den dobbelte Indflydelse af den offentlige Menings Pres og af Arbejdernes voxende Selvfølelse voxe hurtigt og stærkt. Arbejdets fuldstændige Emancipation fra Lønningsforholdet vil komme som Følge af en yderligere Udviklingsproces. De fri, organiserede Arbejdere vil da faa en virkelig Interesse i Produktionens Trivsel, idet Produktionsudbyttet tilfalder dem; de vil altsaa blive drevne frem af den stærkeste Drivfjeder, Selvinteressen, medens det nu kun er Disciplinen, der styrer dem. Arbejdets sociale Organisation har Naturmonopolets Ophævelse, den private Jordejendomsrets Ophævelse, til Konsekvens.

Sluttelig udmaler Forf. med overordenligt straalende Farver, hvor herligt alt vil stille sig i den for Naturmonopolet befriede, og paa det fri, organiserede Arbejde hvilende sociale Fremtidsstat: Frihed indadtil og

udadtil, en overordentlig Produktionsstigning og almindelig Velstandsforøgelse, Styrkelse af Landets Forsvarsevne, Styrkelse af Moralen osv.; kort sagt: overalt materielle og immaterielle Fremskridt.

I den sociale Stat havnede altsaa den liberale Forfatter. Hans aandfulde, fængslende Bog fortjener mange Læsere. Den er et Tidernes Tegn.

A. P.-St.

De revolutionære Bevægelser i Rusland.

A. Thun, Geschichte der revolutionären Bewegungen in Russland. Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot. (376 S.) (7 Mark).

De revolutionære Bevægelser i Rusland har, som Professor Alphons Thun udtrykker det, en Forhistorie (der rækker til 1855) og en Historie (der begynder med 1855). Forhistorien falder atter i to Afsnit, der adskilles fra hinanden ved Militæropstanden af 14. December 1825 (russisk Stil).

Om »Forhistorien« beretter Prof. Thun i Grunden intet. Han berører kun ganske flygtigt Militæropstanden af 14. December 1825, der — selv om den havde været organiseret med lidt mere Omsigt — aldrig kunde have begrundet en ny Tingenes Orden, »fordi den liberale Bevægelse kun omfattede en Brøkdal af de privilegerede Klasser og af Hæren, medens Oprørernes politiske Fordringer endnu ikke fandt nogen Genklang i Folket. I ethvert Fald er dog denne Opstand en modig Protest mod Despotiet, — en Protest, der udgik fra en Haandfuld adelige Gardeofficerer*), som i ungdommelig Be-

*) Under de napoleonske Krige var mange adelige russiske Officerer komne i Berøring med Vestens Kultur, havde indsuget vestevropæiske Forestillinger om Frihed og Forfatningsret, og vendte hjem til Rusland med den Beslutning at »importere Frankrig i Rusland«. I Begyndelsen havde de Liberale gjort Regning paa Czarens Understøttelse, men da Alexander I slog over i Reaktionen og undertrykkede de liberale Foreninger, traadte i deres Sted hemmelige Foreninger, tildels bestaaende af fornemme Officerer, ikke uvillige til til deres Formaaels Opnaaelse at betjene sig af de yderligste Midler.

gejstring sluttede sig til deres begavede, men de reale Magtforhold ganske overseende Førere.« Adskillige af disse bleve hængte og 116 af de Sammensvorne sendtes til Siberien.

Czarens tunge Haand lagde sig nu over det offentlige Liv. Men de engang vakte Længsler kunde dog ikke helt trænges tilbage. Gennem Poesien og Kritiken søgte de at skaffe sig Udtryk. Den satiriske Aare, »der hos Russerne flyder rigeligere end hos andre Folk«, gjorde sig gældende. Bag Romanens og Dramaets Dække angreb man den officielle Civilisations Grundlag i Rusland; man spottede ad alt, ad den uhæderlige Administration, de bestikkelige Embedsmænd, den for-dærvede Dommerstand. »Det russiske Samfunds sociale Pathologi blev skreven.« Journalisterne, paa deres Side, bragte »denne sørgelige Kunst at skjule Tankerne mellem Linjerne til Fuldkommenhed.« En sørgelig Kunst, tilvisse! En Kunst, der er en Frugt af et demoraliseret Regeringssystem. Kun en demoraliseret Regering kan ville forhindre Borgerne i frit, -aabent, ærligt og ligefrem at udtale, hvad de anser for Sandhed. Og hvad opnaar saa Regeringen ved sine Presseforholdsregler? Naar Forfatterne paa deres Side forstaar at uddanne til Fuldkommenhed »den sørgelige Kunst at skjule de egenlige Tanker mellem Linjerne«, saa oplæres Læserne paa deres Side efterhaanden til til Fuldkommenhed at opdage de mellem Linjerne skjulte Tanker. Det eneste, der opnaas, er altsaa, at Sandheden kommer lidt senere frem; men — ganske vist — for den Regering, hvis Motto er »après moi le déluge«, kan dette muligvis være tilstrækkeligt, hvis, nemlig, »le déluge« virkelig først kommer efter den paagældende Regering. Men Samfundet slipper ikke for »le déluge«; Udbruddet kommer, vel lidt senere, men det kommer og det kommer paa en mere ondartet Maade; det kommer, præget af al den Hædefuldhed og al den Bitterhed, som den demoraliserede Regering avler ved sit Undertrykkelsessystem. Man har set det i Rusland, og man vil ogsaa se det andetsteds.

De russiske revolutionære Bevægelser Historie deler Forf. i fire Afsnit. Det første, der karakteriseres ved Herzens og Tschernyschewskis journalistiske Indflydelse, begynder med Aaret 1855, omfatter Forberedelserne til Livegenskabets Ophævelse og den derpaa

følgende Skuffelse, og afsluttes med den polske Opstand 1863. Under den anden Periode forsøger Demokrater og Liberale ærligt at arbejde sammen med den reformvenlige Regering, og der indtræder en Stilhed paa Revolutionens Omraade, der kun forstyrres svagt ved Ischutins og Netschajews Sammensværgelser (1866 og 1869) og ved Karakosows Attentat (1866). Omtrent ved Aar 1872 begynder den tredje Periode: en Mængde smaa Foreninger med rent socialistiske Formaal udfolder en virksom Propaganda, arbejder i Begyndelsen med fuldstændigt fredelige Midler, men gaar fra 1875 over til revolutionær Agitation. Endelig kommer den fjerde Periode, idet Bevægelsen ved Aar 1878 foretager et fuldstændigt Omsving: Socialismen trænges atter bagved Politiken; de decentraliserede smaa Foreninger fortrænges af et strengt disciplineret Samfund med en Exekutivkomité, og i Stedet for de fredelige Midler træder Rædselssystemet, navnlig det systematiske Kejsermord. Om de to første Perioder har Thun ikke meget at oplyse, eller maa i alt Fald henholde sig til Andres Skrifter; det er overvejende Tiden efter 1872, hans Fremstilling er helliget, og for de to sidste Perioders Vedkommende hviler hans Fremstilling paa mere selvstændige Studier.

Det første Afsnit er altsaa Tiden fra 1855 til 1863. Forf. berører den overordenlige Indflydelse, Herzen udøvede gennem sin Kritik af det russiske Regeringssystem, og omtaler hvorledes alle Liberale i Begyndelsen i Grunden havde fuld Tillid til den unge Monark, Alexander II.s, gode Vilje, men hvorledes de fuldstændigt skuffedes ved Emancipationsloven af 1861, der paa den ene Side skabte en Række af ruinerede Existenser blandt de tidligere Privilegerede uden paa den anden Side at skaffe de fortrykte Bønder de Goder, man havde gjort Regning paa. Perioden afsluttes med den polske Opstand, 1863, som Socialisterne først havde ment at kunne udnytte i deres Interesse, hvilket atter var at gøre Regning uden Vært: »den radikale Socialisme og den polske Revolution besejredes af den russiske Patriotisme; Katkow tiltraadte Arven efter Herzen.« »Regeringen gik frem efter Katkows Forskrift: »vore indre Forrædere er værre end de ydre«; i Moskau, Petersborg og andre Byer foretoges Arrestationer til Udgangen af 1864, og Bevægelsens Førere sendtes til

Sibirien. Men de revolutionære Selskabers Organisation forblev uopdaget, uagtet en særlig Kommission nedsattes til dens Efterforskning.«

Endnu mere end ved de repressive Forholdsregler lykkedes det dog at dæmpe Bevægelsen ved de Reformer, Alexander II. nu tog fat paa, eller dog syntes at ville tage fat paa. Paa Indførelsen af en ny Ordning af Domstolene, paa Indførelsen af lokal Selvforvaltning, paa en Reorganisation af Militær- og Finansvæsen m. m. toges der fat. Ærligt og redeligt søgte de Liberale nu at arbejde sammen med den reformvenlige Regering. Og da Regeringen samtidigt tilstod Pressen større Frihed, tabte det Tillokkende ved Emigrationens forbudte Literatur sig ganske naturligt: Herzens »Klokke«, der i 1863 havde haft et Oplag paa 2000—2500 Exemplarer, udkom nu kun i 500 Exemplarer, rent undtagelsesvis i 1000 Exemplarer, og kunde kun fortsættes med pekuniært Tab; Herzen († 1870) traadte i 1868 tilbage fra Redaktionen af »Klokken« i Erkendelsen af, at »Ungdommen vilde vandre sine egne Veje, og ikke mere trængte til ham.« Bakunin trak sig ogsaa tilbage fra de specifikt russiske Anliggender, og blev Revolutionær af helt igennem kosmopolitisk Art. Stilstand og Tilbage- tog over den hele revolutionære Linje. Under denne Stilstandsperiode — kun, som ovenfor nævnt, svagt forstyrret ved nogle enkelte smaa revolutionære Forsøg — arbejdede de Misfornøjede i Hovedsagen med det fredeligste af alle Midler: den literære Kritik. De kritiserede og kritiserede, og der var ogsaa Nok at kritisere (de saakaldte Reformer viste sig snart for en stor Del at være nominelle); de negerede, de var »Nihilister«, og først omtrent ved Aar 1870 traadte en positiv Virksomhed til som Supplement til den negerende: Nihilismen begyndte at gaa over til Socialisme; den praktiske socialistiske Propaganda begyndte at melde sig; Ungdommen, særligt den studerende Ungdom, begyndte at føle det som de dannede Klassers Pligt at være Folket nyttigt; det var af Folkets Arbejde, at de Dannede levede; det var ogsaa disses Pligt at præstere en Modydelse. Denne Tanke fyldte Universitetsungdommen med Begejstring; men hvorledes skulde den bringes til Udførelse?

Allerede tidligere havde den anarkiske Socialist Bakunin talt om, at man maatte »ud i Folket« for at

gøre Propaganda; ogsaa Peter Lawrow kom ind herpaa. Peter Lawrow var i Treserne Oberst og Professor ved Krigsakademiet i Petersborg, men stod allerede da i Forbindelse med de Liberale; gjorde i 1860 Furore ved en offentlig Forelæsning, med socialistisk Tendens, over Gendøberne; traadte senere i Forbindelse med hemmelige revolutionære Selskaber; blev derefter af Regeringen forvist til Guvernementet Arkangel; undveg i 1869, tog i 1871 Del i Kommuneopstanden i Paris, og befandt sig i Begyndelsen af Halvfjerdserne i Zürich. Her redigerede han 1873—76 det russiske Tidsskrift »Fremad«. Og i dette Tidsskrift anbefalede han de socialistiske Propagandister først at arbejde paa deres egen Udvikling, og dernæst, naar de var komne i Besiddelse af de fornødne Kundskaber, at »gaa ud i Folket« og belære det om dets Stilling. Først efter grundige Forberedelser, først naar Frugten var moden, kunde den plukkes. Disse sindige Anskuelse vakte selvfølgelig Modstand hos Fusentasterne, hos Bakunin og hans Venner, og de udgjorde Flertallet af den socialistiske Ungdom. Men, omend uden den nødvendige Selvforberedelse, — »ud i Folket« for at gøre Propaganda for Socialismen vilde Studenter, Seminarister, Gymnasiaster. »Appellen til den russiske Ungdom lød ikke forgæves; de Unge lod sig ikke afskrække ved Tabet af deres Karrière og af deres personlige Velfærd, ikke ved strenge Straffe og ikke ved Landsforvisning; Nød og Død styrtede de sig imøde med Begejstring, næsten med et religiøst Sværmeris Begejstring.«

Propagandaen dreves af en hel Række af hemmelige, radikalt-socialistiske Selskaber af forskellige røde Nuancer. Omkring Malikow — for at nævne nogle Exempler — havde et mindre Antal Enthousiaster sluttet sig, de saakaldte »Gudmennesker.« Deres Theori var, at der hos ethvert Menneske, selv den ringeste, findes en »guddommelig Gnist« (i Skikkelse af gode Egenskaber som Kærlighed til Næsten, Beredvilighed til at ofre Alt osv.). Det gælder blot ved Prædiken at puste den »guddommelige Gnist« frem, saa at den slaar ud i den »guddommelige Følelse«, d. v. s. Ligheds- og Broderligheds-Ideen. Denne mystiske Sekt vilde da kun virke gennem Overbevisningen, og da dens Fører blev arresteret, forsøgte han i Overensstemmelse med sin Theori at puste Statsprokurørens

»guddommelige Gnist« op til Menneskekærlighedens Flamme. Dette lykkedes ham saavidt, at Prokurøren erklærede denne Sværmer for gal, og ikke lagde nogen Vanskelighed i Vejen for Sektens Udvandring til Amerika (1873—74). — Af større Betydning var det Selskab, der sluttede sig til de i det ovennævnte Blad »Fremad« udviklede Ideer. Formaålet var først Selvdannelse, saa Folkets Dannelse. Paa den revolutionære Praxis har dette Selskab kun øvet en middelbar Indflydelse. — Langt mere Betydning fik den Forening, der dannede sig omkring Nikolai Tschaikowski. I Aarene 1869—72 søgte den hovedsagelig at bearbejde Studenterne; den indførte socialistiske og fritænkere — men tilladte — Bøger, overtog deres Forhandling og solgte dem til halv Bogladepris; samtidigt søgte den at faa Indpas i Skolerne. Men Regeringen kom snart under Vejr med dens Bestræbelser, forbød dem, forviste en af dens Førere, — og da de Unge saa, at Regeringen straffede deres Kulturbestræbelser ligesaa haardt som en socialistisk Propaganda, gik de ganske naturligt over fra blot at indføre og udbrede tilladte, til ogsaa at indføre forbudte Skrifter; ja de oprettede endog et socialistisk Trykkeri i Petersborg. Fra 1873 begyndte Foreningens Medlemmer at »gaa ud i Folket«: Studenter, Officerer, rige og fornemme Mænd og Kvinder blandt dens Medlemmer søgte Arbejde paa Fabrikker, nedsatte sig som Vævere, som Brændeuggere osv. Det mest bekendte kvindelige Medlem i Foreningen var Sofie Perowskaja, den senere Kejsermorderske; det bekendteste mandlige Medlem var Kejserindens Kammerherre, Fyrst Peter Krapotkin.

Alle de talrige Foreninger, der dannedes i Aarene 1872—75, fulgte Ordet: »ud i Folket.« Nogle vilde ud i Folket for overhovedet at lære dette at kende, — det Folk, som de vilde leve og dø for. Andre vilde ud i Folket for at indvirke kultiverende paa det, hæve dets aandelige og moralske Niveau. Atter andre vilde ud i Folket for at oplyse det om dets elendige, fortrykte Tilstand, for at oparbejde det for den kommende Revolution. Alle vilde de nærme sig Folket. Men ad hvilken Vej skulde de naa derhen, — disse unge Mænd, for Størstedelen af de privilegerede Klasser? »De vidste, at Bonden havde en instinktiv Mistro til dem, — og nu skulde de med deres hvide Hænder og den adelige

Kulturs øvrige Attributer vandre derhen, hvor deres Fædre og Brødre før dem havde været med Knutten og Skattelisten! Ingen hjalp dem med deres Forehavende; selv fra velvillig Side tiltraabte man dem: »Hvad vil I i Folket, I Hvidhændede! I Herresønner! Folket vil I gøre tummelumsk! Men Bønderne vil binde Jer om Hænder og Fødder, saasnart I aabner Munden imod Kejseren. Bliv hellere hjemme og lær noget, I Drengel! Men Ungdommen lod sig hverken holde tilbage ved Spot eller ved Trusler; allerede altfor længe, mente den, havde den opsat at gøre Propaganda for sine Ideer, og nu vilde den skyde Bresche i Bøndernes overleverede Forestillinger. Bevægelsen, der begyndte ganske i det smaa, havde strax i Begyndelsen noget Held med sig, og blev nu epidemisk. »Ud i Folket« blev den frit tænkende Ungdoms Feltraab. Den russiske Socialist brød alle Familjens Baand, opgav sin Karriere, lod Solen brune sit Ansigt, stak Hænderne i Tjære for at gøre dem grove, tog Bondekitlen paa, stak det forfalskede Pas i Støvleskaftet, kastede Tværsækken med Bøgerne over Skulderen, tog Stokken i Haanden, rystede den fordærvede Verdens Støv af sine Fødder og »gik uden Vej paa Rejse.« Nogle vandrede om fra Stad til Stad, søgte at opflamme ved Taler, uddelte Bøger osv. Andre, der ikke ventede sig noget af den flyvende Agitation, satte sig fast paa et bestemt Sted, søgte Plads paa Værksteder, i Handelsforretninger, hos Bønder, eller oprettede Skoler. Baade af socialistiske Skoler og af socialistiske Værksteder for mange forskellige Haandværk opstod der en hel Række. Her uddeltes der et meget betydeligt Antal af socialistiske Bøger, Brochurer, Proklamationer, Viser, baade alvorlige, halvt videnskabelige, nationaløkonomiske og historiske Fremstillinger, og Romaner, Noveller, Fortællinger, Æventyr, endvidere Prækner og opbyggelige Skrifter, — dels trykte i hemmelige Trykkerier i Rusland, dels indførte fra Udlandet, især Genf. Den Bog, som der dog udrettedes mest med, var Biblen: en Gruppe af Propagandisterne gik med Evangeliet i Haanden ud mellem Sektererne, og paaberaabende sig Biblen hævdede de Nødvendigheden af en ny Samfundsorden.

Over Landet havde Agitationen spændt et temmeligt tæt Net, og i Aarene 1874—75 fandtes der næppe en stor- eller lille-russisk Provins, hvor der ikke exister-

ede socialistiske Selskaber og Kolonier. Talrigst var Socialisterne i Universitetsbyerne, hvorfra de fik deres Kærnetropper. Den aktive Agitation dreves vel overvejende af de Unge, især Studerende; men ældre Personer tog dog ogsaa Del i den: en ældre, anset Fredsdommer ofrede Agitationen hele sin Formue, 40,000 Rubler; en Gendarmoberst-Frue understøttede sin socialistiske Søn med Raad og Daad; en Professor i Jaroslaw introducerede i Studenternes Kreds en bekendt Agitator; en rig, gammel Godsejerfrue agiterede blandt sine Bønder og sendte sine Døtre til Zürich; en højtstaaende Embedsmand indhentede ved Embedsbesættelser Raad hos en kompromitteret Student; hos Godsejere, Fredsdommere, Læger og forskellige Storborgersfamiljer i Moskow fandt de forfulgte Agitatorer ofte et Tilflugtssted, ja understøttedes med Penge. »Men hvorfor, vil man spørge, hjalp Storborgerne Socialisterne, disse Socialister, der jo netop arbejdede paa at undergrave Storborgernes sociale Existens? Aabenbart fordi man i en saadan Grad var forbitret paa Regeringen, at man understøttede dens Fjender, hvor man fandt dem, naar man blot derved kunde komme til at give sin Forbitrelse Luft.« Som bekendt har Kvinderne i Rusland i en fremtrædende Grad vist de revolutionære Bevægelser Interesse. Af 770 Anklagede indtil Midten af 1875 var 612 Mænd, 158 Kvinder. Unge og gamle, grimme og smukke Piger forlod det fædrene Hjem for at komme ud i Folket, og der staa Last og Brast med det. Døtre af de bedste Familjer, Døtre af Statsraader, af Generaler, af Guvernører (deriblandt Natalie Armfeld, Barbara Batjuschkowa, Sofie Perowskaja, Sofie Löschern von Herzfeld osv.) drog ud i Folket, forrettede Mark- og Fabrikarbejde, sov sammen med deres Arbejdskammerater og — vel at mærke — fandt undertiden Sympathi og Opmuntring hos deres fornemme Slægt.

Hvad der er blevet udrettet ved denne »Gaaen ud i Folket«, er omtvistet. At Resultater er blevne opnaaede, kan ikke betvivles, — men naturligvis ikke saa store som de unge Enthusiaster havde haabet og ventet. Selve Ideen var god, — men den Maade, den udførtes paa, var det ofte ikke. Propagandisternes Umodenhed, Uforstand og ofte forbavsende Uforsigtighed fordærvede meget. Thun betragter denne »Gaaen ud i Folket« ikke saa meget som en alvorligt gennemtænkt Gerning,

men snarere som en Valfarten af troende Mænd, Kvinder og Børn til Folkelivets hellige Sted; — men den anarkiske Socialisme »gled af fra Folkemassernes Bevidsthed, fordi den ikke stod i Sammenhæng med Landets historiske Udvikling.« Forøvrigt florerede denne Valfarten kun nogle faa Aar: i 1875 skred Myndighederne ind mod de socialistiske Pilgrimme og fængslede dem i Hundredevis. De havde stræbt at udbrede deres Anskuelse ved fredsommelige Midler; Regeringen tillod dem det ikke; saa besluttede de da at prøve de voldsomme.

Allerede i Aarene 1875—77 kom de voldsommere Midler nu og da til Anvendelse; først med Aaret 1878 er det dog, at den terroristiske Periode aabnes. »I dette Aar begyndte den russiske Bevægelse at undergaa en dybtindgribende Forandring, der det nævnte Aar førte til en Spaltning i det revolutionære Parti. De socialistiske Formaal trængtes tilbage af de politiske; de fredelige Midler erstattedes af Terrorismen, og den løse Organisation af de indbyrdes uafhængige Selskaber afløstes af en centralistisk Organisation med streng Disciplin og ubrødelig Hemmelighed. Vel havde lignende Bestræbelser allerede tidligere søgt at trænge sig frem; de havde allerede været tilstede i den fredelige Propagandas første Tid, men nogen Indflydelse paa Begivenhedernes Gang havde de ikke øvet. Først nu kom de til at herske, dog ikke uden Indskrænkninger, thi de tidligere Retninger vedbleve at leve, omend under et stærkt Tryk. I den hele Bevægelse siden Begyndelsen af Halvfjerdserne er der — bortset fra mindre vigtige Strømninger — tre Retninger at skelne mellem: først har den socialistiske, decentraliserede, fredelige Propaganda Overhaand; saa faar den socialistiske, decentraliserede, revolutionære Agitation, og endelig den politiske centralistiske Terrorisme Overvægten. Spiren til denne sidste var fra Begyndelsen af tilstede, og Kampens Ild bragte den til tidlig Modenhed. Overhovedet har den russiske Revolution i vanvittig Hast gennemløbet alle Udviklingens Stadier. Udviklingens Gang var en logisk nødvendig Konsekvens af de konkrete Forhold; men Socialisternes Flertal havde ingenlunde fra Begyndelsen tilsigtet den saaledes; den politisk-centralistiske Terrorisme er tværtimod fuldt ud et naturligt Produkt af den skaanselløse Kamp mellem en despotisk Regering og en fortvivlet revolutionær Ung-

dom, af en skaanselsløs Kamp mellem to Parter, af hvilke hverken den ene eller den anden viger tilbage fra noget Middel.« Atter og atter fremhæver Thun, at den terroristiske Kampmaade i Rusland var »et naturligt Produkt af Forholdene.« De russiske Socialister havde ikke Lov til at arbejde for deres Ideer gennem Foreninger, gennem Forsamlinger, gennem Pressen; ingen lovlig Vej stod dem aaben; hvad der i andre Lande vilde være lovligt, blev i Rusland lovstridigt, og altsaa forfulgt af Regeringen; men jo haardere Regeringen forfulgte, jo hyppigere den idømte mange Aars Tvangsarbejde for Udbredelsen af et Flyveskrift, jo hyppigere den idømte Dødsstraf for Modstand mod Politiet, — desto mere forbitrede blev de Undertrykte. »Dels som Nødværge, dels som Hævn dræbte de Spioner og haardhjertede Embedsmænd, gjorde Modstand ved Arrestationer, befriede Fanger og sendte Emissærer ud i Landet. Ganske naturligt drev Regeringens Undertrykkelsesforholdsregler de Revolutionæres Voldsgerninger yderligere frem, — og omvendt. Paa begge Sider hidsedes Lidenskaberne op, og ophidsede Personer sluttede sig sammen til Hævnkomitéer eller øvede paa egen Haand Lynchjustits, naar Forbrydelser, takket være Administrationens grænseløse Vilkaarlighed, ellers vilde forblive ustraffede. Om Socialisme, om Moral og Retfærdighed var der ikke mere Tale; en vild Krig var brudt ud mellem to Dødsfjender, og som i enhver anden Krig spurgtes her kun om, hvad der var hensigtsmæssigt.« Men det fremhæver ogsaa Thun, at det ingenlunde var med let Sind, at de russiske Socialister besluttede sig til at gaa over til Terrorismen, at det ingenlunde var med let Sind, at man forlod den forholdsvis fredelige Propagandas Vej og besluttede sig til at gaa Voldsomhedernes og Mordets Vej.

Thun giver nu en udførlig Oversigt over den terroristiske Periode. Han skildrer Terrorismens Theori saavel som dens Praxis. Han giver Oplysninger om Terroristernes Personligheder og om deres Virkemidler. Og han dvæler ogsaa ved den Maade, hvorpaa den russiske Regering har ment at burde behandle de Revolutionære. At frikende Regeringen for Skyld ser han sig ikke i Stand til. Og det er jo netop ogsaa Regeringens Skyld, der for en stor Del forklarer den Sympathi, Socialisterne har fundet i Kredse, der med Uvilje maatte se paa de terroristiske Midler og med Frygt maatte tænke paa de

socialistiske Formaal. Og denne Sympathi rækker vidt; den maa ikke maales med den aktive Understøttelse, de Privilegerede har ydet Socialisterne; men man tænke paa den Sympathi en Wera Sassulitsch f. Ex. mødte og den Begejstring i anti-socialistiske Kredse det vakte, da Jury'en svarede Nej paa Spørgsmaalet om Wera S. havde skudt paa General Trepow: i højere Forstand havde hun ikke skudt paa den Person, hendes Revolverkugle saarede livsfarligt; hendes Skud gjaldt den russiske Regerings Princip, og dette Skud kunde ogsaa Socialisternes og Terroristernes Fjender billige. Og hvilken Medfølelse har ikke de andre socialistiske Processer vakt hos det store anti-socialistiske Publikum. Ved en af disse Processer endte Myschkin sin Tale med disse Ord: »Det er ingen Domstol, jeg staar for; det er en kaad Komædie, der her spilles, ja det er noget meget Skændigere end et offentligt Hus, vi her befinde os i. Det er i alt Fald af Nød, at Fruentimrene i de offentlige Huse handler med deres eget Legeme; men her er det Senatorer, der af Nederdrægtighed og Spytslikkeri, for at opnaa en Rang eller en lumpen Løn, handler med Andres Liv, schakrer med Sandheden og med Retfærdigheden, schakrer med Alt, hvad der er Menneskene værdifuldt.« Disse Ord fandt Genlyd langt ud over de socialistiske Kredse. Hvad der derimod ikke fandt Genlyd i vide Kredse, var Kejserens Opraab til »Samfundet«, om at komme Regeringen til Hjælp i dens Kamp mod Terrorismen. »Samfundet« forholdt sig passivt ligeoverfor dette Opraab. Det mente, at da Kejseren har forbeholdt sig alene al Magt, faar han alene ogsaa kæmpe Kampen. Det er denne Samfundets Passivitet, der forklarer den umaadelige Virksomhed en Haandfuld aktive Terrorister har kunnet udfolde. Og Samfundets Passivitet er atter begrundet i Følelsen af dets Afmagt, i Uvilje mod en Regering, der endog forfølger formodede »Tankeretninger«, der betjener sig af smudsige Redskaber og har smudsige Formaale. »Regeringen«, siger Thun, »viser sig at være et Institut, med hvis Støtter ethvert retskaffent Menneske vil have saa lidt som muligt at gøre; mellem »Samfundet« og Regeringen bestaar der et uudslukkeligt Had, og hint ønsker intet mere inderligt end at tilintetgøre denne i dens nuværende Organisation, og understøtter derfor enhver oppositionel Bestræbelse.« Vel billigtes de socialistiske Formaale ikke, og de terroristiske Midler

vækker Afsky; men naar man heller ikke kan billige Regeringens Formaal — at lade nogle korrupte Embedsmænd leve højt paa de hæderlige Borgeres Bekostning — og tilmed maa afsky dens Midler, der — saaledes som Thun skildrer dem — paa deres Vis ikke er en Smule mindre raa, brutale, barbariske og samvittighedsløse end Kejsermordernes, — saa bliver Følgen: hos de fleste af Middelstandens og de højere Klassers Medlemmer Passivitet, hos andre af dem endog en hemmelig Medfølelse med de unge Revolutionsmænd, thi medens man ikke kan forstaa, at en evropæisk Regering bruger saadanne Midler som den russiske, saa forstaaar man godt, at »i den unge Revolutionsmands Bryst maa Hævnens Følelse blusse op og maa drive ham til Forbrydelser, ja Mord.«

Thuns Bog, om hvis Indhold vi her har givet en Forestilling, er præget af stort Maadehold. Han skjuler ikke Terroristernes Misgreb, men han giver ogsaa lærerige Oplysninger om Regeringens, for Vestevropæere ligefrem utrolige Barbari, rettere sagt: Umenneskelighed. Han har søgt at fordele Sol og Vind retfærdigt. Han har bestræbt sig for — at give Kejseren, hvad Kejserens er.

A. P.-St.

Ny Literatur.

Dr. F. X. von Neumann-Spallart: Uebersichten der Weltwirthschaft. Jahrgang 1883—84. Stuttgart, Verlag von Julius Maier. 1887. (575 S.) (12 M.)

Neumann-Spallarts »Uebersichten« er allerede saa vel kendt og har skaffet sig et saa godt Navn saa vel ved deres statistiske Paalidelighed, som ved den gode og hensigtsmæssige Anordning af Stoffet og de klare, overskuelige Oversigter, hvori Forf. meddeler Hovedresultaterne af de statistiske Data, at det egentlig vilde være tilstrækkeligt at meddele Tidsskriftets Læsere, at der nu er udkommen en ny »Aargang«, nominelt for 1883—84, men — som ogsaa Titelbladet angiver — reelt indeholdende »en sammenlignende Statistik for Aarene 1883—85 og mange ogsaa Aaret 1886 omfattende Eftervisninger«; m. a. O.: den er ført saa langt frem i Tiden, som det i Øjeblikket vel er muligt. Imidlertid skulle vi dog ikke blot indskrænke os til saaledes at henlede Opmærksomheden paa det udkomne Bind, men ville dertil knytte et Par Bemærkninger om denne Aargangs nye Indhold.

Efter at Forf. allerede tre Gange har gennemarbejdet Stoffet i de hidtil udkomne Aargange, er det en Selvfølge, at Formen eller Rammen for Meddelelserne nu saa temmelig har fæstnet sig og at Opgaven nu væsentlig maa indskrænke sig til at føre Udviklingen længere frem i Tiden. Imidlertid mærker man dog helt igennem den omhyggelige

Re
æl
de
do
Om
sto
sto
af
fø
ny
»A
»P
i
Fo
me
ke
der
bla
af
Tid
ma
nu
uig
har
ans
bet
dog
sku
—8
*)

Revision af det tidligere Meddelte. Ikke blot bliver det ældre Stof paa sine Steder afkortet under Henvisning til de udførligere Meddelelser i de første Aargange, hvad der dog ikke forhindrer, at Bogen stadig voxer ikke saa lidt i Omfang, saa at dette nye Bind er mere end dobbelt saa stort som det først udkomne og henved hundrede Sider større end det sidst udkomne —, men de paa Grundlag af de statistiske Data anstillede Betragtninger maa selvfølgelig af og til undergaa nogen Modifikation efter de nyere Data. Dette gælder særlig det første Afsnit, »Allgemeiner Theil«, og særlig dettes sidste Parti: »Prognose der wirthschaftlichen Entwicklung«. Men ogsaa i den specielle Dels forskellige Afsnit er der selvfølgelig Forandringer at notere. Den — særlig for os Danske — mest iøjnefaldende Forandring, som allerede giver sig tilkende i selve Indholdsfortegnelsen, er den, at Danmark, der endnu i sidste Aargang (for 1881—82) var opført blandt de kornudførende Lande, nu er gaaet ned i Rækken af de kornindførende Lande. Det i Januar 1883 her i Tidsskriftet fremsatte Spørgsmaal: »Hvor længe vil Danmark kunne forblive et kornudførende Land?« har saaledes nu allerede fundet sin Besvarelse, og, som det synes, uigenkaldeligt. Thi uagtet Høsten baade i 1882 og 1885 har været »som en Middelhøst« og i 1884 »maa nærmest anses for en Middelhøst«, og kun i 1883 »maa nærmest betegnes som staaende noget under en Middelhøst«, medens dog Kornudbyttet var det samme som i 1884*), har »Over-skudsudførselen« af Korn og Kornvarer, der i 1879—82 var:

*) Det samlede Høstudbytte af Hvede, Rug, Byg, Havre, Boghvede, Bælgsæd og Blandsæd var:

1882: 22,817 Mill. Tdr.

1883: 20,989 - -

1884: 20,809 - -

1885: 22,571 - -

1879	337, ₉	Mill. Pd.	—	Værdi	31, ₇	Mill. Kr.
1880	318, ₉	- -	—	35, ₆	- -	
1881	199, ₄	- -	—	22, ₈	- -	
1882	65, ₆	- -	—	9, ₆	- -	

i Aarene 1883—85 været:

1883	÷ 123, ₉	Mill. Pd.	—	Værdi	÷ 3, ₆₈	Mill. Kr.
1884	÷ 215, ₅	- -	—	÷ 9, ₉₇	- -	
1885	÷ 98, ₉	- -	—	÷ 2, ₈₀	- -	

medens det selv i 1886 efter den gode Høst i 1885 var ÷ 13,₅₇ Mill. Pd. (Værdiberegningen foreligger endnu ikke), om der end for selve »Høstaaret« (o: 1. Oktober—30. Septbr.) 1885—86 var et lille Overskud af 5,₂ Mill. Pd. (ca. 25,000 Tdr.). Det Tidspunkt er saaledes allerede kommet, da lave Kornpriser for Landet taget som Helhed snarere ere en Fordel end et Tab, — om det end for Landbruget som saadant stiller sig anderledes.

Særlig Interesse tilkommer det Parti af det før nævnte Afsnit: »Prognose der wirthschaftlichen Entwicklung«, der bærer Overskriften: »Die wahrscheinliche Gestaltung der Zukunft«. Medens Forf. allerede i den sidste Aargang (i 1884) fremhævede, at Evropa nu syntes kommen paa det Standpunkt, da dets økonomiske Tilstand — i Lighed med, hvad der alt i nogen Tid har gældt for Storbritanniens Vedkommende — overvejende bestemmes ved Forhold udenfor det selv, paa den ene Side af Udviklingen i Amerikas »far west«, paa den anden Side af det fjerne Østen, Indien og Kina m. v., hævder han denne Gang endnu stærkere den solidariske Sammenhæng imellem alle Jordens Lande og at i Forbindelse dermed Udviklingens Tyngdepunkt stadig flytter sig, og at »Evropas økonomiske Vejrlik ikke længer skabes i Evropa alene, men lige saa meget i Amerika og Asien. Vi blive stedse mere afhængige af disse to mægtige økonomiske Omraader, fordi vi paa den ene Side fra dem forsyne os med billige Levnetsmidler, Storindustriens Raastoffer og Masseforbrugets vigtigste Nydelsesmidler, medens vi paa den anden Side absolut behøve dem som Konsumenter

for den evropæiske Industris Produktions-Overskud . . . Hertil kommer det andet ovennævnte Fænomen: Flytningen af Verdensøkonomiens Gravitations-Centrum. For vore Øjne foregaar en Forskydning i den Retning, at Tyngdepunktet for den materielle Kultur, der i mere end et Aarhundrede har ligget i det britiske Ørige, lidt efter lidt samtidig med, at Storbritanniens Supremati aftager, rykker frem mod det evropæiske Kontinent, medens dog denne Bevægelse ledsages af en anden, nemlig at det evropæiske Kontinent maa afgive en stor Del af sin Kulturmagt til den øvrige Verden, særlig til Nordamerika. . . . Disse store verdensøkonomiske Fænomener lade befrygte, at først Storbritannien, dernæst hele det evropæiske Kontinent gaa en Ældelses- og Afkølingsproces imøde, og pege paa den naturlige Udvej, at lede hin Overflødighed af Kapital, som i de senere Aar ikke længer finder tilfredsstillende Anbringelse i Evropa, tillige med de overflødige Befolkningsdele didhen, hvor der bydes begge en mere lønnende Anbringelse. I Sammenhæng med disse store Fænomener staar paa den ene Side den stadige og almindelige Nedgang i Rentefoden for mobile Laanekapitaler og Formindskelsen af det Udbytte, de i Industrien, i Grundejendom og i Handelen anbragte Kapitaler give, som sandsynligvis vil gøre yderligere Fremskridt ved den tiltagende Mængde af disponible Kapitaler; — og paa den anden Side er den uhyre Bortstrømmen af Menneskekræfter, som de senere Aars Udvandring fremviser, en Konsekvens, hvis Vedbliven næppe vil være at forhindre, — hvad der vel heller ikke vilde være at ønske.»

Forf. gør derfor gældende, at en varig Bedring kun kan ventes at ville indtræde ved et Sammentræf af forskellige økonomiske og sociale Forhold, navnlig følgende tre Momenter: Først et Omsving i Forholdet imellem Produktion og Konsumtion i selve Evropa. I saa Henseende gælder det da om dels at genoprette den forstyrrede Ligevægt imellem Udbyttet af de i Værdipapirer (Obligationer) paa den ene Side og i industrielle, kommercielle og Land-

brugs-Virksomheder anbragte Kapitaler paa den anden Side, — hvad der i Øjeblikket delvis sker igennem de forskellige Konverteringer, som dog yderligere maa suppleres derved, at de industrielle m. fl. Virksomheder ved forøget Afsætning og formindskede Produktionsomkostninger komme til at forrente sig bedre —, dels at tilvejebringe et rigtigere Forhold imellem Arbejdsløn og Varepriser end det nu bestaaende. Da imidlertid en saadan Forandring ligesom den berørte større Rentabilitet af de økonomiske Virksomheder kun indtræder langsomt og gradvis, kan der ikke ventes noget raskt Omsving i de økonomiske Forhold, for saa vidt disse bero paa Forholdene i selve Evropa. De to andre Momenter, som kunne ventes at ville bidrage til en hurtigere Bedring, ere derfor nok saa vigtige. Disse ere da for det Første en større Absorptionsevne for europæiske Industriprodukter, Kapitaler og Arbejdskræfter i de nordamerikanske Fristater; men hertil er der foreløbig ikke megen Udsigt, da Amerika netop i det sidste Tiaar har arbejdet mere og mere paa at »blive sig selv nok«. Kun dersom Indvandringen vilde tiltage endnu stærkere end hidtil og særlig en længere Fremtrængen mod Vest foregaa stødvis, saa at der momentant blev et større Behov for Redskaber, Maskiner, Samfærdselsmidler m. v., kunde der fra denne Side ventes en Indvirkning, der kunde fremkalde et Opsving i Evropa. Hovedvægten ligger derfor efter Forf.s Mening paa det sidste Moment: Udviklingen af det økonomiske Liv i de østasiatiske Lande samt den fuldstændige Aabning af disse Markeder i Forbindelse med en oversøisk Kolonisation. »En Undersøgelse, som vi have foretaget for at maale Omfanget af Østasiens voxende Betydning for Evropa, har givet os den Overbevisning, at Evropa i den seneste Tid er langt mere økonomisk afhængigt af Østasien end af Nordamerika. De Folkemasser, som bebo Østasien, ere mere end 11 Gange saa store som de, der leve i de Forenede Stater og Kanada. Blot en ganske lille Stigning i Behovet og Gennemsnitsforbruget for de 745 Millioner Indbyggere i Britisk-Ostindien, Kina,

Japan, samt Øerne i det stille og det indiske Ocean, bevirker enorme Reflex-Fænomener i de europæiske Produktions- og Afsætningsforhold. Disse Landes Handelsbevægelse er i Aarene 1871—83 stegen fra 3795 Mill. Rmk. til ca. 5250 Mill. — altsaa med 37 pCt., medens den amerikanske Unions Udenrigshandel i samme Tid kun tiltog med 25 pCt. Ogsaa Betalingsmaaden stiller sig i Østasien langt gunstigere for Evropa, og endelig frembyder den Omstændighed, at Samfærdselsvæsenet i Østasien kan undergaa en stor Udvikling og at der endnu i stort Omfang kan finde en Overgang Sted fra Natural- til Penge-Husholdning, Udsigt til, at der endnu forestaar mægtige Impulsers Indflydelse paa det europæiske Samfunds Økonomi. Naar de store Forbindelsesled imellem det europæiske og det asiatiske Banenet komme i Stand, naar Ostindiens Jernbane- og Kanalsystem bliver bedre udviklet i de frugtbare, til Kornavl egnede Provinser, naar Kinas Indre bliver aabnet for de moderne Samfundsmidler — som det nu lader til, vil ske —, maa der indtræde et vældigt Opsving i den europæiske Storindustri. Af disse Tildragelser i det fjerneste Østen afhænger altsaa fortrinsvis Forholdenes fremtidige Udvikling i Evropa.

Forf. indrømmer imidlertid, at de store Spørgsmaal: hvornaar vil dette ske, og med hvilken Intensitet vil Udviklingen foregaa, umuligt lade sig besvare i Øjeblikket. Men til Besvarelsen af disse Spørgsmaal giver dog hans Bog flere Bidrag, end man ellers let finder samlede paa ét Sted og i en saa overskuelig Form. Netop til at opfatte Bevægelserne paa de forskellige økonomiske Omraader vil man i Neumann-Spallarts »Uebersichten« finde en god Vejleder, — og i al Statistik er det langt mere Bevægelsens Retning og Styrke end selve de absolute Tal, hvorpaa det kommer an.

W. S.

Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 8 (Folketællingen 1ste Febr. 1885). København 1886.

Det foreliggende Bind har særlig taget Sigte paa Indvandningsforholdene, et paa en Gang interessant og vanskeligt Emne. De store Vandringer, som foregaa indenfor hvert Lands Grænser, særlig fra Landdistrikterne til Byerne, er et af de Fænomener, der ere mest ejendommelige for det 19de Aarhundrede, men der er store Hindringer i Vejen for at skaffe fyldige Oplysninger derom. Man kan i Reglen slet ikke tænke paa at følge Ind- og Udvandringens Strøm, saaledes som ved Fødsler og Dødsfald, men maa sædvanligvis nøjes med de Oplysninger, der kunne skaffes tilveje ved Folketællingerne. Ad denne Vej kan der dog opnaas ikke saa lidt, og Spørgsmaalet kan give Anledning til interessante theoretisk-statistiske Undersøgelser —, som jeg haaber ved en senere Lejlighed at komme tilbage til, og af ikke ringe Betydning i saa Henseende er Københavns Statistiks Tabelværk Nr. 7 (Industristatistiken) og navnlig det foreliggende Bind.

Det nye ved Folketællingen i 1885 var det Spørgsmaal: »Hvis født udenfor København, i hvilken Alder da taget fast Ophold her i Staden?« og det derved indvundne Stof er blevet gjort til Genstand for en udførlig Undersøgelse om Indvandningsforholdene i de enkelte Erhvervs-klasser. En saadan Undersøgelse frembyder mange Vanskeligheder, særlig den, som næsten altid viser sig, naar et nyt Spørgsmaal indføres paa Skemaerne, at mange Personer slet ikke give Svar derpaa, eller dog svare meget ufyldstgørende. Denne Vanskelighed har ogsaa meldt sig her, idet der for henved 9 pCt. af de Indvandrede ikke er givet Oplysning om Indvandringssalderen, og der opstaar da ganske naturligt det Spørgsmaal, hvorvidt man kan overføre de fundne Resultater paa hele Materialet. Denne Vanskelighed er overvunden ved et simpelt Middel, som vistnok vil blive mere og mere almindeligt, efterhaanden som den officielle Statistik bliver mere videnskabelig, nemlig ved at tage en Del »Stikprøver«, idet der blev udtaget

Skemaer i Flæng fra de enkelte Roder og det saaledes dannede Miniaturbillede af København blev underkastet en indgaaende Prøvelse, hvorved det viste sig, at de Fejl, man vilde begaa ved at overføre Slutninger fra den Del af de Indvandrede, hvorom der var fyldestgørende Oplysninger til hele Materialet, ikke kunde virke forstyrrende.

Til dette Bind vil slutte sig et Bind med detaillerede Tabeller over de enkelte Erhvervsklassers Fordeling efter Alder og ægteskabelige Stilling.

H. W.

Gerhard Uhlhorn, *Katholicismus und Protestantismus gegenüber der socialen Frage*. 2te Aufl. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprechts Verlag. (1887). (60 Sider).

Den bekendte Forfatter af »De kristne Kærlighedsgerninger« har i dette lille Skrift efter en interessant men maaske noget ensidig Kritik af Katolikernes Bestræbelser i socialpolitisk Retning (Biskop Ketteler m. fl.) taget Parti mod disse og derved tillige mod Stöckers Opfattelse af Kristendommens Forhold til de sociale Spørgsmaal. Det gælder efter hans Opfattelse først og fremmest om at gennemsyre Samfundet med Kristendommens Aand, for derved at gøre det muligt at læge alle dets Saar, ikke om at skabe noget socialpolitisk Program; Kristendommen skal forkyndes i stor Udstrækning, og der skal dannes et fyldigt Menighedsliv, som kan naa ud til alle Menighedens Medlemmer; han hævder, at man ikke kan undre sig over, at Arbejderstanden i de store, stærkt voxende Byer bliver fremmed for Religionen og søger Erstatning i chiliastiske Drømmerier om den socialistiske Stat, naar Samfundet lader de store Byer voxe op uden at sørge for, at de blive tilstrækkeligt forsynede med Kirker.

H. W.

A. Pescheke-Køedt, *Tolden og Tiderne*. Hoffensberg & Traps Forlag. København. 1887. (142 S.)

Denne Bog er en dygtig Købmands driftige Reklame for Frihandelen — den gode, gamle Frihandel, som vi

kende den fra Cobdens og Bastiats Dage, den Gang, da Theorien endnu var en gylden Drøm, fostret af højbaarne Aanders mægtige Fantasi, der aabnede En et Blik ud over et Hav af Lys og Lykke, der nu med ét skulde strømme hen over den forpinte Menneskeheds golde Arbejdsager. Det er paa en vis Maade glædeligt at se, at naar disse Theorier, saaledes som her, føres frem af en frisk Begejstring, der endnu ikke er smittet af Tidens videnskabelige Vantro og ikke er trykket af nogen Viden om den sidste Menneskealders uhyre Arbejden med Indsamlingen og Vurderingen af et sjældent rigt Materiale af bitre Erfaringer paa dette Omraade, at disse Theorier da endnu vise sig at have bevaret saa meget af den første Ungdoms uimodstaaelige Ynde og sikkert endnu kunne bedaare mangt et ufordærvet Gemyt ved deres store Idealisme og mangen abstrakt Logiker ved det, at de er saa fuldt færdige, saa plastisk afsluttede. De fleste nationaløkonomisk dannede Læsere vil det ved Læsningen af denne Pjece, der er skrevet med en usædvanlig Fart og Liv i Udtrykkene og en ikke almindelig Smidighed i Vendingerne, utvivlsomt gaa saaledes, at de ved atter at stilles Ansigt til Ansigt med den gamle Manchesterlære, fremstillet med virkelig Talent og tillige med en Aktualitet, der ligesom forlener den med en ny Tillokkelse, ville føle deres Hjærter svulme paany af gamle, længst blegede og hengemte Ungdomsminder — Minderne om enhver Nationalekonoms første Kærlighed, Minderne om en Tid i Ens Liv, hvor alle økonomiske Theorier forekom En saa lykkeligt lette, saa behageligt nemme, saa tiltalende lyse og klare og gennemsigtige. Og naar man saa tænker paa de mange Aar, man derefter møjsommeligt har vadet gennem en ædruelig, nøgtern Forsknings kedsommelige Ophobning af Materiale i en Uendelighed, uden at den samme Forskning i sin utrolige Beskedenhed vovede at give En et eneste prægnant, let gribeligt Resultat, en bekvem Formel til at have i sin Lommebog, saaledes som Bastiat kunde levere med saa megen Chic, ja, saa er det let forstaaeligt, at en saadan Frem-

dragen af Ens Ungdoms gyldne Syner har noget eget Fortryllende ved sig — on revient toujours à ses premiers amours! Men Sagen er nu en Gang vanskeligere, Livet regner ikke med Drømme, der er Intet derved at gøre den Gang. Spørgsmaalet om Frihandel og Beskyttelse maa stadig tages op paany fra helt nye Synspunkter, paa helt nye Maader — de gamle vare gode for sig og sin Tid, men de slaa ikke til mere.

Men Peschke-Køedt har heldigvis ikke alene sin fantastiske Lykketro til Manchestertheoriene, han er ved en besynderlig Modsigelse i ligesaa høj Grad en praktisk Mand, en Mand, der giver Snesevis af praktiske Raad og nyttige Vink, og han er fremfor alt forfriskende vaagen — lysvaagen, og netop irriteret som en lysvaagen Mand er det ved at se, hvor meget økonomisk Liv der endnu blunder herhjemme eller dæser paa morgengnaven Vis. Derfor er dette lille Skrift værdt at læse og godt at faa Forstand af — saa meget mere, som det jo heller ikke skal glemmes, fordi Bevægelsen i Evropa for Tiden gaar i Retning af Beskyttelse, at Frihandelstheoriene rumme Sandheder, som navnlig et saa lille Land som Danmark skal vogte sig vel for at glemme.

Skriftets Stil er Piskemeldets og Overdrivelsernes Stil. Overdrivelserne ere imidlertid ganske klædelige og for kolossale til at gøre Skade. Forsigtigere af en saa fuldblods Manchestermand vilde det imidlertid have været at forme sine Forventninger om en eventuel Handelsministers Underværker i mere dæmpede Udtryk. Her har Forfatterens Tillid til Betydningen af Statsmagtens Indgriben sikkert ført ham for vidt!!

J. Sch.

Montan, Om tullområdenas utvidgning. Föredrag i Nationalekonomiska föreningens sammenträde den 25de novbr. 1886. (23 S.)

Ogsaa en Frihandelsmand, der imidlertid med sin lidt stive, tørre Stil og fornemme, kølige Tone danner en grel

Modsatning til Peschke-Kœdt, hvis hele Fremstilling blusser af Varme og Liv. Montan er for overlegen i sine Betragtninger til at tænke sig Muligheden af, at Fejlen ved hele Evropas nuværende Beskyttelsestendenser skulde stikke i, at de gale Mennesker ikke kendte deres Cobden eller Bastiat. Han vurderer Frihandel og Beskyttelse som historiske Fænomener, der maa forstaas ud fra de vekslede Tidsforhold, og han tror vel paa Frihandelen som Hovedtendensen, der endelig vil sejre, men igennem en Form, hvorved den læmper sig en Tid lang i væsentlig Grad efter Beskyttelseskravene, nemlig gennem de store Toldforbund. Han henleder Opmærksomheden paa denne den moderne Toldpolitik's nyeste Fase, hvor man altsaa paa den ene Side søger at udvide Toldomraadet saa meget som muligt, paa den anden Side søger at afgrænse de saaledes udvidede Toldomraader saa skarpt som muligt overfor hverandre. Han refererer kortelig Schöffles, Molinaris og Kaufmanns Forslag til et større europæisk Toldforbund og peger paa Muligheden af en skandinavisk Toldunion som en vigtig Overgangsform. At her er et naturligt Grundlag for et Kompromis mellem de to Systemer er ogsaa utvivlsomt, ligesom det næppe slaar fejl, at det er den Bane, Fremtidens Toldpolitik vil betræde.

J. Sch.

Mermeix, la France socialiste. Notes d'histoire contemporaine. Paris, F. Fetscherin et Chuit. 1886. (348 S.) (fr. 3,50).

Notitser om den socialdemokratiske Bevægelse i Frankrig siden Midten af Halvfjerdserne, dog saaledes, at der lejlighedsvis kastes Blik tilbage over den foregaaende Bevægelse, f. Ex. over Internationale. Man erfarer af denne Bog en hel Mængde interessante Enkeltheder vedrørende de socialdemokratiske Personligheder af de forskellige Grupper, — Guesdister, Possibilister, Blanquister, Anarkister og hvad de nu alle hedder. Forf. har staat i personligt Forhold til de fleste af disse Personligheder, og den

Omstændighed, at han enten selv har været med i Bevægelsen eller dog haft Lejlighed til at se bag Kulisserne, giver hans Bog en særlig Interesse. Noget videnskabeligt Værk er Bogen ikke, men den giver nyttige Oplysninger om vigtige Nutidsbegivenheder, og afgiver en behagelig, let Lektüre.

Staatswissenschaftliche Studien. Herausgegeben von Dr. Ludw. Elster, Prof. Bd. I. H. 1—4. Jena, Verlag von Gustav Fischer. 1887.

Under Fællestitlen »Staatswissenschaftliche Studien« agter ovennævnte Udgiver og Forlægger at offentliggøre allehaande statsvidenskabelige Monografier, men især dog saadanne, som er udgaaede fra de tyske Universiteters statsvidenskabelige »Seminarer«. Et passende Antal af Hæfter samles til et Bind, men hvert Hæfte er dog et Hele for sig og sælges særskilt. Hidtil er udkommet 4 Hæfter.

I det første, af Dr. Conrad Schmidt, med Titel »Der natürliche Arbeitslohn«, undersøger Forf., hvad de klassiske Nationaløkonomer, hvad v. Thünen og hvad de tyske Socialister forstaar ved naturlig Arbejdsløn, og giver desuden selv sit Bidrag til Spørgsmaalet om Muligheden af en gennemgribende Forhøjelse af Arbejdslønnen uden nogen Forandring af vor socialekonomiske Ordnings Grundprinciper.

Det andet Hæfte, ligesom det første en Doktordissertation, er leveret af Johannes Hansen og har til Titel »Untersuehnngen über den Preis des Getreides, mit besonderer Rücksicht auf den Nährstoffgehalt desselben.« Det er ikke de enkelte Kornsorters Prissvingninger, hver Kornsort betragtet for sig, Forf. undersøger; han undersøger Prissvingningerne for de forskellige Kornsorter, sete i Forhold til hverandre, Hvedens, Byggens, Havrens Prisbevægelser i Forhold til Rugens, og særligt med Hensyn til de forskellige Kornsorters Næringsværdi. Han paaviser

Bevægelserne statistisk, søger at udfinde Bevægelsernes Aarsager og at drage Slutninger heraf for den landøkonomiske Praxis.

Det tredje Hæfte er af Dr. Franz Kral og har til Titel »Geldwert und Preisbewegung im Deutschen Reiche 1871—84«. Dr. F. X. von Neumann-Spallart har dertil føjet en Indledning »über die Methode der statistischen Erhebung von Geldmenge und Geldbedarf.« Dr. Kral kommer til følgende Hovedresultater: 1. Pengebehovet i det tyske Rige — saaledes som Forf. mener at kunne bestemme det efter en Betragtning af Befolkningens, især Bybefolkningens Væxt, Kapitaldannelsen og Nationalindkomsten, Samfærdslen etc. — er i hele Tidsrummet siden Guld fodens Indførelse blevet tilfredsstillet af den forhaandenværende Guld mængde, da baade Kreditmidlerne besørger en stedse større Del af Omsætningen, og da tillige Pengemængdens Cirkulationshurtighed er stegen, samtidigt med, at selve Pengemængden er bleve betydeligt større. 2. Symptomer paa nogen Pengemangel har man heller ikke hidtil set noget til: a. Lønningerne er hidtil faktisk ikke sunkne, hvad særligt den sachsiske Indkomststatistik udviser; b. Varepriserne er ganske vist faldne, men Aarsagen ligger hos Varerne selv; c. Diskontoen udviser afgjort Tendens til at falde, hvad ikke tyder paa Pengemangel.

I det fjerde Hæfte, »Die Haushaltungen der arbeitenden Klassen«, gør Forfatteren, Ignaz Gruber, Rede for Bestræbelserne for at faa Arbejdernes Husholdningsregnskaber oplyste, for de herhenhørende Undersøgelser Methode og hidtidige Resultater. Denne med mange Tabeller udstyrede Bog rækker over 178 Sider; de tre andre Afhandlingers Omfang er, hver for sig, 80 à 100 Sider.

Alle Afhandlingerne er strængt videnskabelige.

Revue d'économie politique. Ire année, Janvier-Février 1887. Paris, L. Larose et Forcel. (Abonnement annuel 16 francs).

Dette ny Tidsskrift har til Redaktører: Ch. Gide, Alfr. Jourdan, Edm. Villey og Leon Duguit, — alle Fire Professorer i Nationaløkonomi ved juridiske Fakulteter i forskellige franske Provinsbyer. Det vil ikke være noget Partiorgan; det vil tværtimod aabne sine Spalter for alle økonomiske Anskuelser, naar de kun fremstilles paa en med Videnskabens Værdighed stemmende Maade. Derved vil dette Tidsskrift faa et ganske andet Præg end de andre franske økonomiske Tidsskrifter. Grunden til denne Liberalitet maa ikke søges i nogen formentlig Skepticisme hos Tidsskriftets Redaktører, men i deres Overbevisning om, at Videnskaben er bedst tjent med en saadan fri Tankeudveksling som den dette Tidsskrift vil tillade. — Tidsskriftet vil udkomme med 6 Hæfter om Aaret, hvert paa 6 Ark. Det første indeholder Afhandlinger om Undervisning i Nationaløkonomi, Arbejdslønnens Stigning i Frankrig i det 19. Aarh., Beskatningstheorier i Avstralien, det nationaløkonomiske Selskab i Lyon, og nogle Boganmeldelser. Endelig gives der i Rubriken »Chronique« et aandfuldt Overblik over den Gæringsproces, Nationaløkonomien i den sidste Snes Aar har været Genstand for. — Artiklerne er i det Hele interessante og velskrevne. Det foreliggende Hæfte er overhovedet saaledes, at man tør haabe, at det vil lykkes dette ny franske Organ at bidrage til at puste Liv i de franske Nationaløkonomer. Og dertil trænges der haardt! Var de franske Nationaløkonomer ikke helt uddøde, saa har man dog i det mindste i de sidste Decennier mærket saare lidt til, at der i Frankrig var andet end nogle Epigoner tilbage. Maatte det lykkes »la Revue d'économie politique« at kalde friske Kræfter frem!

Föreningen emot Lifsmedeltullar. Uppsatser och Meddelanden. IV. (136 S. Kr. 0,75). V. (155 S. Kr. 1,00). Stockholm 1887. P. A. Norstedt & söner.

Siden vor Anmeldelse i nærværende Bind S. 110 af de af »Föreningen emot lifsmedeltullar« udgivne Hæfter har vi modtaget Hæfterne IV. og V. De indeholder enkelte lidt større Opsatser (f. Ex. om »hvorvidt det svenske Jordbrug har fulgt med Tiden«, om det svenske Jordbrug alene kan dække Landets Behov, om Tysklands Erfaringer med Hensyn til kombinerede Industri- og Livsfornødenhed-Toldsatser osv. osv.) og desforuden en hel Mængde forskelligeartede mindre Meddelelser vedrørende Korntoldsspørgsmaalet.

A. P.-St.

Smaa Meddelelser.

Bureauerne for Arbejdsstatistik i Amerikas Forenede Stater.

I den forløbne Vinter er der i fire af de Forenede Stater blevet vedtaget Love, hvorved Bureauer for Arbejdsstatistik oprettes, nemlig: i Nord Carolina, Minnesota, Maine og Rhode Island. Tallet paa Stater, der er forsynede med denne Art statistiske Bureauer, er altsaa nu steget til 19; dertil kommer saa som det tyvende Bureau Forbunds-bureauet i Washington.

A. P-St.

Den svenske Nationalekonomiska Föreningen.

Sidst paa Aaret, i 1886, diskuterede den nationalekonomiske Forening i Stockholm Spørgsmaalet om Beskyttelsestold for Jordbruget; Indleder var Dr. Leffler og saavel han som alle de øvrige Talere — med Undtagelse af Liss Olof Larsson — var imod saadan Beskyttelse. I Foreningens foregaaende Møde havde Montan holdt det Side 289 omtalte Foredrag om Toldspørgsmaalet. — I Aarets første Møde diskuteredes om Stockholms økonomiske Udvikling i det sidste Tiaar. Indlederen, Bankdirektør Palme, tog sit Udgangspunkt i den Kendsgerning, at Stockholms Folkemængde fra 1876 til 1885 forøgedes med 47 pCt., medens hele Sveriges Folkemængde

i dette Tiaar kun forøgedes med 7 pCt.; men det er først i de sidste 30 Aar, at Stockholms Befolkning er voxet stærkere end hele Rigets: nu udgør Stockholms Befolkning $4\frac{1}{2}$ pCt. af hele Rigets. I Aaret 1800 havde den udgjort 3,2 pCt.; i 1810 var Procenten sunken ned til 2,8, hævede sig en lille Smule i de følgende fem Aar, men sank fra 1815 — 35 atter, og holdt sig i de tyve Aar 1835—55 paa det lave Standpunkt $2\frac{3}{4}$ pCt. Stockholm er først sent kommet med i den almindelige Storby-Udvikling; — men nu gaar det rask. — I et Par Møder forhandlede om det svenske Bankspørgsmaal (Indleder Bankdir. Arnberg) og om Forslag til Lov om Handelsregistre og Firmaer (Indleder Dr. Rubenson). — Om den russiske Petroleumsindustri holdt Ingeniør Cronquist Foredrag. Den russiske Petroleumsindustri er i vor Tid tildels bragt paa Benene ved svenske Kræfter, og har forsaavidt en særlig svensk Interesse. Men den har ogsaa en almindelig evropæisk: den har bidraget til at trykke Petroleumspriserne. Af Petroleumsforbruget — aarligt c. 20 Millioner Fade (à 160 Liter) dækker Amerika de 17, Rusland $2\frac{1}{2}$ og Galizien med flere Produktionssteder $\frac{1}{2}$. — Disse Foredrag findes optagne og Diskussionerne refererede i »Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar 1886. Stockholm, 1887.« (153 S.) Derimod findes Præsident Forssells Foredrag i Foreningen om Guldmanglen i de lave Varepriser ikke her; men der henvises til hans udførligere Afhandling om dette Emne i Letterstedts Nordisk Tidskrift.

A. P.-St.

De københavnske Kvinders Erhvervsforhold.

Af

Marcus Rubin.

I en Afhandling »Om Kvindens Adgang til Erhverv«, der udkom i Begyndelsen af forrige Aar, gav jeg en Oversigt i store Træk over de Erhvervsgrupper, til hvilke de Kvinder i København, der ifølge Folketællingen af 1880 forsørgede sig selv (eller forsørgedes af det offentlige), vare knyttede. Jeg slutter den nævnte Afhandling, der udgaves af »Dansk Kvindesamfund«, med den Bemærkning, at hvilke Reformer man end vilde tilstræbe i »Kvindespørgsmaalet«, maatte man begynde med den økonomiske Side af Sagen, fordi denne her som overalt danner Grundlaget for den videre Kultur. I Henhold hertil har jeg tænkt mig, det vilde have sin Interesse at fortsætte nogle af de i Afhandlingen fremstillede Undersøgelser, med Udgangspunkt fra det nye Materiale, som nu foreligger.

Jeg skal da omstaaende, paa Grundlag af Tillæg til Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 8 (Erhvervsstatistik for København), meddele de til 1880 svarende Data for 1885. Samtidig føjes hertil en Oversigt over Forholdene i Aaret 1855, det første Aar, for hvilket der foreligger en nogenlunde udførlig Erhvervsstatistik for Hovedstaden.

Tabel 1.

Kvindernes Fordeling efter Erhverv ved
Folketællingen:

	1. Februar 1855	1. Februar 1880	1. Februar 1885
Lærerinder.....	69	967	1,430
Jordemødre, Sygeplejersker, andre fast ansatte i underordnede Poster, Studerende, Nonner o. A.	707	937	1,317
Pensionistinder, Beboere af milde Stiftelser, Kapitalistinder	3,335	5,194	6,148
Indehavere af Haandværk- og Industriforretninger.....	353	482	748
Dameskræderinder og Syersker..	4,790	7,816	10,335
Tobaksrullersker o. l.....	34	229	461
Andre Medhjælpersker ved Haandværk og Industri.....	516	1,576	2,801
Modehandlersker.....	112	130	154
Andre Indehavere af Handelsforretninger.....	743	1,353	2,032
Butiksjomfruer og andre Medhjælpersker ved Handelsforretninger.....	159	452	1,404
Tjenestepiger.....	10,870	14,425	16,201
Daglejersker, Portnersker, Bude, ledige Tjenestetyende, Køgekoner o. l.....	1,520	3,262	4,408
Personer med ubestemt og uangivet Erhverv.....	1,404	3,060	2,054
Personer i Fattigstiftelser, Straffeanstalter m. m.....	1,492	1,398	1,613
	26,104	41,281	51,106

Sammenligner man i ovenstaaende Tabel Aaret 1855 med Aaret 1885, vil det ses, at der er foregaaet en Forandring i Kvindernes Erhverv. Det hele Antal Kvinder, der var opført som Forsørgere, er voxet til omtrent det dobbelte, men den største Gruppe, Antallet af Tjenestepiger, er kun voxet med 50 pCt. Den næststørste Gruppe, Syersker, er voxet med 114 pCt, medens de fleste af de øvrige Grupper i 1885 naaede det to-, tre- eller mangedobbelte af Tallene i 1855.

I Haandværk og Industri har Tællingen 1885 noget over det dobbelte Antal Hovedpersoner af Tællingen 1855, og sex Gange saa mange Medhjælpere. Af kvindelige Tobaksspindere etc. er der i 1885 fjorten Gange saa mange som i 1855.

Af Indehavere af Handelsforretninger er der henved det tredobbelte Antal i 1885 af Antallet i 1855, af Medhjælpersker ved Handel det nidobbelte. Af Daglejersker etc. er der henved det tredobbelte, af Lærerinder over det tyvedobbelte.

Det fremgaar af disse summariske Angivelser, at Tyendegærning og Syning, trods den overvældende Rolle, de endnu spille for Kvindernes Selvforsørgelse, dog forholdsvis er trængt noget tilbage, og at Handels- og Industrierhverv baade absolut og forholdsvis beslaglægge et langt større Antal Kvinder end tidligere. Men ganske vist gælder dette mest Medhjælpsvirksomheden, thi for industrielle Hovedpersoner har Tilvæksten ikke været større end Gennemsnittet, og for Hovedpersoner ved Handelen har den vel været endel betydeligere, men dette skyldes væsentligst det store Antal »Smaaahndlende«, som er opført i Erhvervsstatistiken for 1885. Et ret selvstændigt Omraade derimod, hvor Fremgangen er meget stor, er Lærerindegærningen, der vel endnu er et lidet lønnende Erhverv, men dog aabenbart et nyt Omraade, som Kvinderne have erobret for deres Virksomhed.

Paa en vis Maade mærkeligere end Fremskridtet i de 30 Aar fra 1855 til 1885 er Fremskridtet i Fem-aaret 1880—85. Den hele Tilvæxt i Antallet af Forsørgere er her henved $\frac{1}{4}$, men paa et enkelt Omraade, Antallet af Personer med ubestemt og uangivet Er-

hverv, er der endog en Tilbagegang af $\frac{1}{3}$. Dette vidner om en omhyggeligere Udfyldning af Folketællingslingslisterne, hvad der aabenbart hænger sammen med selve de kvindelige Virksomheders større Specialisering og med Ophøret eller Formindskelsen af Ulysten til at meddele, paa hvilken Maade man ernærer sig.

Atter her er Tilvæksten i Antallet af Tjenestetyende kun det halve af den gennemsnitlige Tilvæxt, hvorimod Tilvæksten i Antallet af Lærerinder er dobbelt saa stor som Gennemsnittet, hvad der ogsaa gælder Antallet af Hovedpersoner i Industri og Handel. Af Medhjælpere i Haandværk og Industri er Tilvæksten fra 1880 til 1885 over $\frac{4}{5}$ (81 pCt.), og af Medhjælpere i Handel og Omsætning er der endog over tre Gange saamange i 1885 som i 1880.

II.

Efter dette lille Tilbageblik gaa vi over til en nærmere Undersøgelse af Forholdene i 1885, hvor det tilstedeværende Materiale tillader en specificeret Sondring af Erhvervene og en Deling af de selvforsørgende Kvinder efter Aldersklasser og ægteskabelig Stilling.

Sammenstilte vi nu for hver enkelt Aldersklasse det hele Antal Kvinder, delt i gift og ugift Stand m. m., med det Antal, der forsørgede sig selv, faas følgende Resultat:

Tabel II.

1885.	Ugifte.		Gifte.		Enker og Fraskilte.		Uang. ægtesk. Stilling.		Tilsammen.	
	Ialt	Deraf selvfor-sørgende	Ialt	Deraf selvfor-sørgende	Ialt	Deraf selvfor-sørgende	Ialt	Deraf selvfor-sørgende	Ialt	Deraf selvfor-sørgende
Under 10 Aar ..	30,118	127							30,118	127
10-13 Aar	8,791	140							8,791	140
14-17 -	8,409	2,885							8,418	2,887
18-21 -	9,919	6,881							10,778	6,976
22-24 -	7,075	5,531	849	85	7	7	3	3	9,665	5,669
25-29 -	7,903	6,307	2,550	104	40	34	1	1	15,832	6,972
30-34 -	4,270	3,464	7,639	389	289	275	6	4	13,159	4,456
35-44 -	4,847	3,955	8,312	437	571	551	3	3	19,979	6,777
45-54 -	2,895	2,390	13,053	806	2,074	1,913	4	4	14,374	6,142
55-64 -	1,873	1,632	8,028	572	3,447	3,176	4	4	9,999	5,398
65 Aar og der- over	1,793	1,575	3,931	257	4,191	3,505	5	5	8,534	5,520
Uangiven Alder	237	128	37	1	9	9	9	4	292	142
Tilsammen	88,130	35,015	46,020	2,760	15,752	13,303	37	28	149,939	51,106

Forinden vi gaa over til denne Tabels Enkelt-heder, skulle vi gøre nogle Bemærkninger om Udtrykket »selvforsørgende«, der er anvendt saavel her i Tabellen som i det foregaaende.

Den officielle danske Statistik har stedse skælnet mellem »Forsørgere« og »Forsørgede« saaledes, at der til den sidste Klasse henregnedes enhver, der henhørte til en Husstand og forsørgedes af Husstandens Præses, til den første saadanne, der enten selv havde Husstand eller der, selv om de henhørte til Andenmands Husstand, ikke underholdtes af denne.

Følgen heraf er, at der mellem Tabelværkets Forsørgede er optaget alle Hustruer og alle Børn, der ere uden Erhverv, samt alle Tyender, idet disse er opfattede som underholdte af Husstanden. Herved er der imidlertid den Mangel, at det faar Udseende af, at Hustruen intet Bidrag giver til Husstandens Opretholdelse, ihvorvel hun jo ofte, ved at administrere Huset forstandigt, kan faa en afgørende Betydning for Husets Bestaaen. Endnu mere grelt synes Forholdet med Hensyn til Tyendet, der dog faktisk fuldt ud ernærer sig selv, om det endi en vis Forstand udgør en Del af Husstanden. Men man opnaar dog ved, med Bevidstheden om, hvordan Udtrykkene skal forstaas, at bibeholde denne Deling, at man kan faa specificeret, hvormange Hustruer, Børn og Tyende, hver enkelt Erhvervsgruppe — Hovedpersoner og Medhjælpere — har Raad til at underholde, en Sondring, der i flere Henseender har stor Interesse, og som derfor kan anvendes, naar man blot af Opgivelserne tydeligt kan adskille Husstandens forskellige Grupper (Mand, Hustru og Børn, Tyende). Paa den

anden Side er det selvfølgelig ogsaa af Betydning at vide, hvormange Personer, der ialt have deres Erhverv som Tyende, og saaledes ved Siden af Tyendets Fordeling paa Erhvervene erfare det samlede Antal Tyende som selvstændig Erhvervsgruppe. Denne Undersøgelse er da ogsaa foretaget i Tillæget til Tabelværket, og Tallene herfor ere i ovenstaaende Tabel lagte til Antallet af samtlige kvindelige »Forsørgere«, og indbefattet under Udtrykket »selvforsørgende«.

Men ligesom man kunde sige, at den hidtil brugte Deling mellem »Forsørgere« og »Forsørgede« har taget for meget ind under sidstnævnte Gruppe, navnlig ved at indbefatte Tyende derunder, saaledes synes den ogsaa at udvide »Forsørgergruppen« for meget ved til denne at henregne Stiftelsesbeboere m. v. Dette hidrører imidlertid fra — hvad der ogsaa fremgaar af, at Kapitalister m. m. henregnes til de selvforsørgende —, at Skelnemærket er afhængigt af, om Vedkommende umiddelbart hører under anden Mands Forsorg eller de ikke gør det (ikke om de netop forskafter sig deres eget Underhold ved Erhverv), og, følgende denne Regel, er ogsaa i nærværende Tabel under »selvforsørgende« henregnede alle, der ikke er under Andenmands Forsorg, selv hvis de ikke har noget Erhverv at ernære sig ved (altsaa Kapitalister etc.), eller hvis de ere under det halvoffentliges (Stiftelsers) eller det heloffentliges (Fattigvæsenets) Forsorg. Men det kan gentages, som ovenfor sagt, at overalt, hvor Fremstillingen er saa detaljeret, at man med Lethed kan omgruppere Tallene, hvis man ønsker det, bliver den valgte Systematisering jo af langt mindre Betydning, end hvor en Forhaands-

Bearbejdelse udelukker enhver Omfordeling og Omgruppering.

Ser vi nu paa Enkelthederne i Tabel II, er der, som man kunde vente, kun opført et meget ringe Antal »selvforsørgende« i Alderen under 14 Aar — hvad der jo dog ikke udelukker, at mangfoldige Pigebørn under denne Alder skaffer en lille Biindtægt til Huse som By-piger o. lign., medens Arbejde paa Fabriker i denne Alder kun er lidet kendt. Af Fabrikstilsynets Aarsberetning ses det saaledes, at Antallet af Pigebørn, der i 1885 arbejdede paa de under Tilsyn værende Fabriker, ialt udgjorde 131, og at Tallet var i Aftagende. (Statistiske Oplysninger om København III. Tabel 41).

Men i Alderen 14—17 Aar er allerede $\frac{1}{3}$ opført som selvforsørgende, og fra og med det 18de Aar — den personlige Myndighedsalder — er det for de ugifte Kvinder langt det almindeligste, at de forsørge sig selv. Dette fremgaar af følgende Række af Forholdstal, der angiver de »selvforsørgendes« procentvise Andel af det hele Antal ugifte Kvinder i de forskellige Aldersklasser:

18-21 Aar	69,4 pCt.
22-24 -	78,2 -
25-29 -	79,8 -
30-34 -	81,1 -
35-44 -	81,6 -
45-54 -	82,6 -
55-64 -	87,1 -
65 Aar og derover	87,8 -
Ialt, fra det 18. Aar og derover	78,2 pCt.

Saaledes er $\frac{4}{5}$ af de ugifte Kvinder »selvforsørgende«, og kun $\frac{1}{5}$ staa under direkte Forsorg af andre. Som det ses af den ovenstaaende Oversigt, er Procent-

tallet for de selvforsørgende stigende fra Aldersklasse til Aldersklasse. Dette hænger sammen med, at i de højere Aldersklasser opføres mangfoldige enligstillede Kvinder uden Erhverv eller som boende i Stiftelser — hvad der ogsaa gælder om Enker —, og vil man derfor have et Udtryk for Antallet af egentligt erhvervende, maa man lægge mere Vægt paa Tallene imellem 20 og 30 Aar, hvor det viser sig, at 70 til 80 pCt. forsørge sig selv, end paa Tallene fra 30 Aar og derover, hvor 80 til 90 pCt. ere selvforsørgende. Forsaavidt giver derfor ogsaa Gennemsnitstallet, 78,2, der falder sammen med Procenttallet for Aldersklassen før det 25de Aar, det korrekte Udtryk for de ugifte Kvinders Erhvervsforhold.

I den ovennævnte Afhandling »Om Kvindens Adgang til Erhverv« bemærkede jeg, at de lavere Lags Kvinder overalt arbejde, og at Spørgsmaalet om en Forandring i Kvindens Erhvervsforhold mere vedrørte Overgangen fra ukvalificeret til kvalificeret Arbejde og forandrede Lønningssatser end selve det at inddrage Kvinderne under de »producerende«, og dette bestyrkes altsaa af nærværende Tal, hvorefter kun $\frac{1}{5}$ af de ugifte Kvinder opføres som »Døtre«, d. v. s. levende i Hjemmet uden positiv Virksomhed, af hvilken de kunne ernære sig. Hvis Kvindens Adgang til Erhverv udvides, vil denne Femtedel utvivlsomt i Fremtiden svinde mere og mere ind.

Af Hustruerne (»Gifte«) er i Tabellen opført 2760 eller 6 pCt. med selvstændigt Erhverv. Det gælder her som for Børnene, at der sikkert er forholdsvis langt flere Kvinder end her anført, der har en eller anden Beskæftigelse som Bierhverv, men det maa altsaa an-

tages, at kun henved 3000 gifte Kvinder yde et væsentligt Bidrag til Husstandens Indtægter.

Derimod har Tabellen af selvforsørgende Enker og Fraskilte 13,303 eller 84,5 pCt. af samtlige Enker og Fraskilte. Her er altsaa kun $\frac{1}{6}$, der er under andres Forsorg. Som ovenfor antydet, er der imidlertid en stor Del af de $\frac{5}{6}$, der ikke er egentlig erhvervende, men har Ophold i Stiftelser eller lever af Pension m. v., medens paa den anden Side Enkerne jo er den Gruppe af Kvinderne, der mest er henvist til at søge Erhverv, fordi de hyppigt ikke blot have sig selv men ogsaa andre at ernære.

Ifølge Tabel II kan det saaledes siges, at under andre Privates økonomiske Forsorg og i Reglen som Dele af deres Husstand er ca. 40,000 (38,642) Børn under 14 Aar og ca. 5,500 unge Piger under 18 Aar. Fra 18 Aar og derover er ca. 9000 ugifte Kvinder opførte uden Erhverv og uden anden egen Forsørgelse. Paa samme Maade er allerstørste Delen af Hustruerne stillet (de $\frac{5}{6}$), der jo ogsaa har Manden som deres naturlige økonomiske Støtte, og endvidere et Par Tusind Enker. Ialt af ca. 150,000 de 100,000, medens den resterende Tredjedel er »selvforsørgende«, saaledes som dette Udtryk her er forklaret.

Som det fremgik af Tabel I, var ifølge Folketællingen 1885 af det hele Antal forsørgende Kvinder de 1613 under det offentliges Forsorg og de 6148 Pensionistinder, Kapitalistinder osv., altsaa ialt 7761 ikke erhvervende, medens det resterende Antal 43,345 havde Erhverv, som de for Allerstørstedelen maatte antages at ernære sig ved. Naar man vil spørge om, hvor mange af disse, der ere beskæftigede ved mere kvalificer-

ede Erhverv, bliver Antallet ganske vist ikke stort. Ihvorvel der, som ovenfor paapeget, er en kendelig Fremgang fra tidligere Tider, er Kvinderne dog endnu særdeles langt tilbage, hvad der maaske bedst vil fremgaa af nedenstaaende Sammenstilling mellem de erhvervende Mænds og de erhvervende Kvinders Beskæftigelser.

Tabel III.

	Ialt		Procentvis	
	Mandkøn	Kvindekøn	Mandkøn	Kvindekøn
Embeds- og Bestillingsmænd, Videnskabsmænd og Kunstnere, Sagførere, Læger, Lærere osv. osv.	12,652	2,747	15,3	6,3
Jordbrugere. Hovedpersoner.	324	45	0,4	0,1*)
Do. Medhjælpere....	319	6	0,4	
Søfarende og Fiskere. Hovedpersoner	436	5	0,5	
Do. do. Medhjælpere	1,283	5	1,5	
Haandværk og Industri. Hovedpersoner	6,626	1,196	8,0	2,8
Do. do. Medhjælpere	29,731	13,093	35,9	30,2
Handel og Omsætning. Hovedpersoner	8,577	2,186	10,3	5,1
Do. do. Medhjælpere	8,305	1,404	10,0	3,2
Daglejere o. lign.	11,921	4,408	14,4	10,2
Tyende	2,029	16,201	2,4	37,4
Ubestemt og uangivet Erhverv	733	2,054	0,9	4,7
Tilsammen	82,936	43,345	100,0	100,0

Det fremgaar for det første af denne Tabel, at Antallet af erhvervende Kvinder kun udgør godt Halvdelen af Antallet af erhvervende Mænd. Men dernæst

*) Tallene for Kvindekønnet for Jordbrug og Søfart er i Tabel I tagne under »Haandværk og Industri«.

er Fordelingen af Mænd og Kvinder indenfor de forskellige Erhvervsgrupper meget forskellig.

Over $\frac{1}{3}$ af Kvinderne er Tyende, men kun et Par pCt. af Mændene. Regne vi de »ubestemte Erhverv« til Daglejerne, findes der af disse forholdsvis lige mange Mænd og Kvinder. Heller ikke er der nogen stor Forskel mellem Antallet af mandlige og kvindelige industrielle Medhjælpere. Men i alle de andre Erhverv — nærmest de kvalificerede — er der forholdsvis langt flere Mænd end Kvinder: Af Embeds- og Bestillingsmænd, Studerende, Lærere osv. $2\frac{1}{2}$ Gange saa mange, af industrielle Hovedpersoner 3 Gange saa mange, af Hovedpersoner ved Handelen dobbelt saa mange og af Medhjælpere ved Handelen over 3 Gange saa mange.

Det er imidlertid ikke blot et baade absolut og relativt langt ringere Antal Kvinder end Mænd, der optræder i de sidstnævnte Grupper, men indenfor hver af disse Grupper er det atter de mest elementære Erhverv, der beskæftige Kvinderne.

Af de 1196 Kvinder, der ere opførte som Hovedpersoner ved Haandværk og Industri, ere saaledes de 493 Kvinder, der have Systue, 464 Kvinder, der have Vaskeri, og 68 Frisørinder, tilsammen 1055. Tilbage til samtlige øvrige Industrier bliver saaledes kun 141 kvindelige Hovedpersoner. Og med Hensyn til disse kan det endda antages, at de for en stor Del mere er Ejere af de paagældende Forretninger end egentlige Erhvervsdrivende, idet kun faa af dem ere ugifte, de fleste Enker (der hyppigt ere Indehavere af Virksomheder, som bestyres af andre). Samtlige 1196 Hovedpersoner fordelte sig nemlig saaledes:

Tabel IV.

	Ugifte	Gifte	Enker	Tils.
Indehavere af Systuer, Vaskerier og Frisørstuer.....	548	186	291	1025
Andre Hovedpersoner ved Haandværk og Industri.....	33	6	132	171
	581	192	423	1196

Man ser let, at medens af Indehavere af Systuer etc. Antallet af Enker kun er godt og vel halvt saa stort som Antallet af Ugifte, saa er der af de andre Hovedpersoner 4 Gange saamange Enker som Ugifte, hvad der gør det højst sandsynligt, at der kun er forholdsvis faa virkelige (uddannede) Principaler imellem dem.

Og paa samme Maade viser det sig, at af de 2186 Handlende ere de 971 Smaahandlende, de 371 Pensionatsholdere, de 154 Modehandlere, de 143 Restavratricer og de 111 »Detajlhandlere«, tilsammen 1750. Kun ca. 400 er der da tilbage til samtlige øvrige Handelsnæringer, af hvilke de fleste større kun tælle faa eller ingen Kvinder. (Saaledes findes slet ingen Kvinder opførte som Hovedpersoner blandt Mæglere, Vexellerere, Skibsinventariehandlere, Tømmerhandlere etc.).

En anden Form, hvorunder Kvindernes elementære Erhvervsmaade viser sig, kommer frem ved Medhjælpergrupperne, men er her noget vanskeligere at paapege. Vi har saaledes ovenfor set, i hvor meget højere Grad nu end tidligere Kvinderne ere Medhjælpere ved Handelserhverv, men det er en Kendsgærning, at

Stillingerne hyppigt ere Kasserer- og underordnede Kontoristposter, hvor den Uddannelse, der kræves, er forholdsvis ringe. Dette udelukker jo imidlertid ikke, at her er fremkommet en virkelig ny og frugtbar Basis for Kvindernes Erhverv, som de sikkert efterhaanden vil udbytte og naa videre frem paa.

Af de kvindelige Medhjælpere ved Haandværk og Industri er de 9842 Syersker (det i Tabel I anførte Tal for Syersker omfatter ogsaa de 493 Indehavere af Systuer), de 815 Vaskeripiger, 461 Tobaksrullersker, 239 Handskesyersker, 167 Væversker, 137 Medhjælperer i Bager-, 122 i Bogtrykkervirksomheder, tilsammen 11,783. Ved ingen af de øvrige Industrier naar Antallet af kvindelige Medhjælpere 100, de har tilsammen kun 1310 kvindelige Medhjælpere (10 pCt. af samtlige kvindelige Medhjælpere ved Haandværk og Industri), medens deres Antal af mandlige Medhjælpere var 26,347 eller over 20 Gange saamange. Med Hensyn til Industrier, der have over 100 kvindelige Medhjælpere, kan det ogsaa antages, at af de i Bagerivirksomheder anbragte ere de fleste Expeditricer i Udsalgene — altsaa ikke uddannede —, af Bogtrykkermedhjælperskerne de fleste »Maskinpiger«, de færreste Sættersker. Dette gælder i det hele ogsaa de øvrige Medhjælpersker ved Industri — de 1300 —, kun et mindre Antal af dem er professionelt uddannede, de fleste svare til Erhvervsklassen »Arbejdsmaend«. I saa Henseende maa man ogsaa regne en stor Del af de under Grupperne »Daglejersker« og »Ubestemt Erhverv« anførte Kvinder til Industrien, hvor de

hyppigst have tilfældigt og rent mekanisk Arbejde*). Men vi maa paa den anden Side her, som ovenfor, fastholde, at selve det, at endel Kvinder dog ere blevne Sættersker, endel Bogbindersker osv. er en Entré til den videre Uddannelse og Udvidelse af Kvindernes Erhvervsomraade, hvor der kræves en virkelig professionel Dygtighed, og hvor der derfor ogsaa vil faas en højere Løn.

I Sammenhæng hermed skal vi da ogsaa paany fremhæve, at medens Antallet af Embedsmænd, Studerende etc. jo, som nævnt, er langt ringere for Kvinder, end for Mænd, saa er der, som bekendt, dels nu en begyndende lille Forandring ved Kvindernes Studeringer, dels en enkelt Gruppe, hvor Antallet af Kvinder er meget betydeligt, nemlig Lærervirksomheden, der, som før anført, tæller ikke mindre end 1430 Kvinder (hvoraf 1305 ugifte, 49 gifte og 76 Enker). Desuden er der under Hovedgruppen Embedsmænd etc. 450 Kvinder »fast ansatte i underordnede Poster«, 490 Læger, Jorde-mødre, Sygeplejersker etc. og 280 Kunstnere, Studerende etc.

Som Helhed træffe vi saaledes Fremskridt i Kvindernes Erhvervsadgang, men paa den anden Side, for den aldeles overvejende Masse af de erhvervende Kvinders Vedkommende, en Sysselsættelse i de mest elementære Erhvervsgrupper og indenfor det enkelte Erhverv atter ved den mest elementære Gerning.

*) Naar flere Industrier, som ifølge det her meddelte ikke have over 100 Medhjælpere hver, ifølge Industristatistikken af 1882 have et endog langt større Antal, skyldes dette sikkert de i Teksten omtalte »Daglejersker«, der i Virkeligheden henhøre under og ere anbragte i forskellige Industrier.

III.

Vi anførte i Tabel II, hvorledes de »selvforsørgende« Kvinder fordelte sig indenfor hver Aldersklasse samt efter gift eller ugift Stand. Undersøger man i sidstnævnte Henseende, hvorledes de egentlig erhvervsdrivende Kvinder fordele sig, faar man som Resultat, at der af disse er

31,904 Ugifte,
2,576 Gifte,
8,837 Enker,
28 med uang. ægtesk. Stilling,
<hr/> 43,345 ialt.

Medens Antallet af Enker udgør over $\frac{1}{4}$ (26,0 pCt.) af samtlige kvindelige Forsørgere, udgør det af de erhvervende kun $\frac{1}{5}$ (20,4), hvad der naturligvis ligger i, at det i forholdsvis højere Grad er Enkerne end de øvrige Kvinder, der ere i Stiftelser, under offentlig Forsorg, have Pensioner etc.

Ihvorvel nu Antallet af erhvervende Enker kun udgør noget over $\frac{1}{4}$ af erhvervende ugifte, saa er der ogsaa her Grupper, hvor de optræde i et uforholdsmæssigt stort Antal. Saaledes er der af Hovedpersoner i Haandværk og Industri 581 ugifte og 423 Enker (jfr. ovenfor) og af Hovedpersoner ved Handel og Om sætning endog kun 579 ugifte, men 1110 Enker, hvilket skyldes det store Antal Smaahandlende og Pensionatsholdersker, der er Enker. Dernæst er der af Daglejersker og Portnersker etc. 1740 Enker mod 980 ugifte og af »uangivne« 916 ugifte og 1063 Enker, hvilket sidste har sin Grund i det store Antal Kvinder, der væsentligst forsørge sig selv, men kun har skrevet »Enke« paa Folketællingslisten. Iøvrigt optræde

Enkerne navnlig i Syerskegruppen (med henved 3000), men spiller i de fleste andre Erhverv kun en ringe Rolle i Forhold til de ugifte.

Af de halvtredjetusinde gifte er ca. 500 Hovedpersoner og Medhjælpersker ved Syning, ca. 500 Handlende og ca. 500 Daglejersker og Portnersker. Det resterende Tusind er fordelt over samtlige øvrige Erhverv.

Tilbage staar altsaa de ugifte, der saaledes optræde dominerende i de »immaterielle Erhverv«, i Medhjælpergrupperne til Industri og Handel og navnlig i Tyendegruppen.

Dette vil fremgaa tydeligst af følgende Oversigt:

Tabel V.

	Ugifte	Gifte	Enker	Ialt
Embedsvirksomhed, Læger, Lærere etc.	2,095	292	360	2,747
Medhjælpere ved Haandværk og Industri, undtagen Syning.....	2,201	411	639	3,251
Medhjælpere ved Handel og Omsætning.....	1,267	25	112	1,404
Tyende	15,652	156	393	16,201
Syning	6,560	445	2,837	9,842

De ugifte udgøre altsaa i de »immaterielle Erhverv« 76,3 pCt. af det hele Antal, i Medhjælpererhvervet ved Haandværk etc. undtagen Syning 67,1 pCt., (Syning: 66,7 pCt.) ved Handel etc. 90,2 pCt. og endelig af Tyendet 96,6 pCt.

— Der kunde endnu være Spørgsmaal om de erhvervende Kvinders Sondring i Aldersklasserne indenfor de

forskellige Erhvervsgrupper. Vi henvise i saa Henseende dels til den i Tabel II givne Aldersoversigt over de selvforsørgende Kvinder og til de dertil knyttede Bemærkninger, dels til den almindelige Betragtning, at jo mindre en Rolle de ugifte spille i et Erhverv, des mindre Andel udgør selvfølgelig ogsaa de yngre Aldersklasser, baade fordi de gifte og Enkerne i og for sig ere i de højere Aldersklasser, og fordi selve det, at de gifte og Enkerne ere knyttede til et Erhverv, vidner om, at det ogsaa kan foretages i den ældre Alder, saaledes at der ogsaa vil være et forholdsvis stort Antal ældre Ugifte ved Erhvervet. Til Illustration heraf vælge vi tre Erhvervsgrupper, i hvilke de gifte og Enkerne dels ere i Majoritet, dels udgøre et nogenlunde anseligt Antal, dels endelig ere i afgjort Minoritet.

Saaledes udgjorde af Hovedpersoner ved Handel og Omsætning (hvor de ugiftes Antal var 579 af ialt 2186) Aldersklassen under 35 Aar 338 eller 15,5 pCt., af Syersker (hvor de ugiftes Antal var 6560 af ialt 9842) Aldersklassen under 35 Aar 5316 eller 54,0 pCt., og endelig af Tyende (hvor de ugiftes Antal var 15,652 af ialt 16,201) Aldersklassen under 35 Aar 13,502 eller 83,3 pCt. Og at denne Forskel ikke blot skyldes de giftes og Enkernes forskellige Andel i disse Erhverv, men at disses Nærværelse hænger sammen med selve Erhvervenes Art, kan ses af, at af samtlige ugifte Hovedpersoner ved Handel vare de 117 eller 20,2 pCt. under 35 Aar, af samtlige ugifte Syersker de 4819 eller 73,5 pCt. under 35 Aar og af samtlige ugifte Tyende endelig de 13,366 eller 85,4 pCt. under 35 Aar.

Nogen mere detaljeret Opgørelse af Aldersfordel-

ingen indenfor hver enkelt Erhvervsgren skulle vi ikke her komme ind paa. De af Tabelværkstillæget i saa Henseende udførlig meddelte Data ville forhaabentlig kunne gøre deres Nytte, hvor Spørgsmaalet er om Undersøgelser af Medhjælperforholdene m. v. i de enkelte Erhverv, eller om Forsikrings- og Sammenslutningsforhold indenfor de enkelte Erhverv eller Erhvervsgrupper eller endelig om medicinalstatistiske Undersøgelser, men i nærværende Sammenhæng tro vi det ikke af tilstrækkelig Interesse at komme ind paa nærmere Detajls.

Der kunde dog endnu være Spørgsmaal om at foretage en Undersøgelse af Forholdet imellem Erhvervene og Aldersklasserne, hvor man paapegede de »Vandringer«, der foregaa fra Erhverv til Erhverv med de vekslede Aldersklasser, paa samme Maade som dette er fremstillet i Rubin og Westergaards Skrift om »Landbefolkningens Dødelighed i Fyns Stift« (København 1886). Man vil maaske erindre, at i denne Bogs andet Afsnit er det paavist, hvorledes visse Erhverv, deriblandt navnlig Tyendegerningen, i de yngre Aldersklasser saagodtsom udtømme alle de andre Erhvervsgrupper, hvorledes Rammerne atter udfyldes ved Giftermaalalderen, saaledes at Mellemaldersklasserne kun tælle faa Tyende, men omfatte den egentlige Landbo-stand, Husmænd, Gaardmænd osv., og hvorledes endelig »Vandringerne« atter foregaa i de højere Aldersklasser fra de nys nævnte Erhverv til Aftægtsgrupperne.

Det var vel ikke ugørligt i visse Henseender at fremstille noget lignende for Københavns Vedkommende, men det vilde ingenlunde have den Interesse som for

Landbefolkningens Vedkommende. Dette beror dels paa den Rolle, de virkelige Vandringer fra Sted til Sted spiller for Hovedstaden, og som er saa langt større end for Landbefolkningen, at de i høj Grad vanskeliggør Paavisningen af den ene Erhvervsgruppes Fortynding eller Fortætning paa Grund af Fortætning eller Fortynding i den anden, dels paa de langt flere Erhvervsgrupper, Hovedstadsbefolkningen er delt i, og som derfor virker forstyrrende ind paa en Paavisning af, hvilke Erhverv det er, der rekruterer andetstedsfra — saameget mere som der jo er en stor Del af den kvindelige Hovedstadsbefolkning, der slet ingen Virksomhed har.

Men i al Almindelighed kan det naturligvis siges, som det ogsaa er paavist dels i Tabel II, dels i de foranstaaende Sammenstillinger over Forholdet mellem gifte, Enker og ugifte indenfor Erhvervene og mellem de forskellige Aldersklasser, at de yngre Aldersklasser, saaledes som det ligger i Sagens Natur, ere de, som mest rekrutere de egentlige Erhvervsgrupper, deriblandt navnlig Tyende- og Medhjælpergrupperne, at dernæst Erhvervsklasserne udtynnes og Rubriken »Gifte« til Gengæld udfyldes og optager de fleste af Mellemaldersklassernes Kvinder, og at der herefter atter finder en Tilbagevandring Sted dels til nogle af de tidligere Erhvervsgrupper, deriblandt navnlig Syning (men ikke til Tyende- og Medhjælpererhvervene), dels til væsentligst nye Grupper, en Slags »Aftægtsgrupper«, saasom Beboelse af Stiftelser, Familjeunderstøttelse, Portnervirksomhed i Forening med Fribolig o. a. m.

Som et Exempel paa Forskellen imellem Landboforholdene og Byforholdene skal vi sluttelig meddele

nogle Oplysninger om den største kvindelige Erhvervsgruppe — baade i Land og By — Tyendegruppen. I Alderen 15—25 Aar omfattede den kvindelige Landbefolkning i Fyns Stift (ved Folketællingen af 1880) 15,789 Individuer, deraf 8607 Tyende eller 54,5 pCt. I Alderen 14—25 Aar (Delingen i Erhvervsstatistiken af 1885) var Antallet af Kvinder i København 28,861, hvoraf 8775 Tyende eller kun 30,4 pCt. Indenfor den hele kvindelige Befolkning, og indenfor Befolkningen som Helhed, spiller Tyendet altsaa en langt mere dominerende Rolle paa Landet end i Byerne (hvad der, som ovenfor anført, selvfølgelig gør det langt lettere at paavise »Vandringernes« Omfang til og fra Tyendeklassen paa Landet end i Byerne).

Ikke desto mindre er Tyendeerhvervet jo, som før nævnt, langt det største af de københavnske Kvinders Erhverv (37 pCt. af de erhvervsdrivende). Det omfatter af de »selvforsørgende« Kvinder i Alderen 14—25 Aar (15,532 Personer) 57 pCt., saaledes at i disse Aldersklasser — Kvindernes hele Ungdomsperiode — er omtrent 3 af hver 10 Kvinder, der overhovedet findes her i København, og omtrent 6 af hver 10 Kvinder, der forsørger sig selv her i København, i Virksomhed som Tyende.

Ihvorvel saaledes Tyendegærringen i København som andetsteds næsten udelukkende er knyttet til de yngre Aldersklasser og udgør dissers Hovederhverv, er Tyendet dog ældre i København end i Landdistrikterne. Dette vil fremgaa af følgende lille Oversigt:

Tabel VI.

Tyende. København.		Tyende. Fyns Landbefolkning.	
Under 14 Aar.....	36	Under 15 Aar.....	1,018
14-18 Aar.....	1,646	15-20 Aar 4,833 } 8,607	
18-22 -	3,981		
22-25 -	3,148		
25-35 -	4,691	25-35 -	2,880
35-45 -	1,423	35-45 -	661
45-55 -	721	45-55 -	288
55-65 -	349	55-65 -	137
Over 65 Aar og uangiven		Over 65 Aar og uangiven	
Alder.....	206	Alder	66
Tilsammen	16,201	Tilsammen	13,657

Det ses her, at allerede i de yngste Aldersklasser, hvor der saagodtsom ingen Tyende er i København, er der over 1000 i Fyns Landdistrikter, og at Aldersklassen 15—20 Aar er den, der tæller forholdsvis flest Tyende paa Landet, medens dette i København først er Tilfældet en Aldersklasse senere. Ialt er af det københavnske Tyende 54,4 pCt. under 25 Aar, men af Landdistrikternes Tyende 70,5 pCt. under denne Alder. Gennemgaaende kan man sige, at Tyendegæringen begynder før, men hører ogsaa tidligere op paa Landet end i København, hvor der forholdsvis findes langt flere ældre Tyende end i Landdistrikterne.

Vi have meddelt disse faa Data om Tyendeforholdet, fordi det er det største af de kvindelige Erhverv, og fordi vi tro den her meddelte Sammenstilling af Aldersforskellighederne i København og i Landdistrikterne hænger sammen med den mindre Skoleuddannelse

og med de tidligere Giftermaal i Land end i By. Der er altsaa forsaavidt noget typisk ved dette Forhold, og de meddelte Data turde da have deres Betydning dels ved de Oplysninger, de give i og for sig, dels som Maalestok for, paa hvilken Maade de erhvervsstatistiske Oplysninger kan benyttes, naar de haves nogenlunde udførligt og paa forskellige Omraader.

Statistik vedrørende Ulykkesforsikring af Arbejdere i Danmark, samt Omkostningerne derved.

Af

Th. Sørensen.

Tanken om at faa Arbejdernes Kaar forbedrede gennem en ved Lov ordnet Arbejderforsikring, hvorved da Braaden muligvis kunde blive brudt af det sociale Spørgsmaal, har jo længe været oppe. Rundt omkring i Evropa har den i de senere Tiaar givet Anledning til en udførlig Diskussion, hvori Videnskabsmænd, Arbejdsgivere og Arbejdere have deltaget. Udbyttet blev foreløbig Forslag i Overflod, af hvilke Flertallet ganske vist var Døgnfluier, men dog enkelte naaede frem til at blive optagne i politiske Partiers Programmer. Den afgørende Impuls til at føre Tanken ud i Livet, skyldes imidlertid Tyskland, hvor de paa Forbedring af Arbejdernes Kaar rettede Bestræbelser efter forskellige Forsøg, som bekendt, have faaet Udtryk i de to Love om Arbejdernes Forsikring mod Følgerne af Sygdom og mod Følgerne af Ulykkestilfælde. Af den tyske Regering er dette blevet betegnet som de første Skridt, der gennem Rækker af Aar tænkes efterfulgte af flere. Det nærmest liggende turde da være Alderdomsforsikring (Alderdoms-

forsørgelse), hvortil maaske som Slutstenen kunde træde en Forsikring af Arbejderne mod Følgerne af Arbejdsløshed (Kriseforsikring), dersom en saadan ellers er realisabel. Fremtiden faar at vise, om det bliver muligt for nogen tysk Regering at gennemføre et saa vidtgaaende socialpolitisk Program, hvor gode Chancerne end kunne forekomme for Tiden.

I hvilket Omfang det i andre Lande er lykkedes at faa Arbejderforsikringen ordnet ved Lov, skulle vi ikke ved denne Lejlighed komme ind paa. Her skal kun med et Par Ord omtales, hvorledes det i saa Henseende stiller sig i Danmark. Som bekendt, har Lovgivning om Arbejderforsikring hidtil i dette Land kun været forsøgt paa et Omraade, men til Gengæld hører dette blandt dem, der just ikke frembyder de mindste Vanskeligheder. Dels gennem det private Initiativ, dels af Regeringen er der nemlig indbragt Forslag om Oprettelse af en Alderdomsforsørgelsesanstalt, af hvilke Forslag imidlertid intet opnaaede at faa Lovsform. Hos os er der altsaa endnu tabula rasa. Derimod er der ved Siden af de nævnte Forslag tilvejebragt Forarbejder i forskellige Retninger, som i Forbindelse med mere eller mindre detaljerede Lovudkast skyldes flere Kommissioner, der ere blevne nedsatte med Arbejderforsikringen for Øje. Af disse Forarbejder turde være tilstrækkelig bekendt, hvad der fremkom fra den store Arbejderkommission i Halvfjerdserne. Men inden denne lille Afhandling naar at komme i Trykken, vil vel ogsaa for Offenligheden foreligge Betænkning fra den i 1885 nedsatte Kommission, der havde til Opgave at overveje Spørgsmaalet om Arbejdernes Forsikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde, hvortil senere føjedes Ordningen af

Sygekasseinstitutionen. Med Betænkningen vil følge en »Statistisk Fremstilling af Ulykkestilfælde under Arbejde i Kongeriget Danmark for Femaaret 1880—84«. Da denne Statistik vel næppe i sin Helhed tør antages at blive kendt udenfor en snevrere Kreds, medens det maaske tør forudsættes, at dens Hovedindhold ikke vil være uden Interesse for Almenheden, har nærværende Forfatter, hvem det som Medlem af Kommissionen blev overdraget at udarbejde Statistiken, faaet Redaktionens Tilladelse til at fremkomme paa dette Sted med et Uddrag af dens væsenligste Resultater.

De principielle Spørgsmaal, der træde frem, saa snart der bliver Tale om en Ulykkesforsikring af Arbejdere, lader jeg foreløbig ligge. Om der skal være Tvang eller Frihed; om det bliver Arbejdsgiverne, Arbejderne, eller Samfundet, der enkeltvis eller i Forening komme til at bære Omkostningerne; om det vil være den privatretlige Erstatningspligt eller det offentligretlige Forsørgelseskrav, der bliver at akcentuere — alt dette faar at staa hen. Hvad enten man stiller sig paa det ene eller paa det andet Standpunkt, har det dog sin Betydning at vide, med hvor mange Ulykkestilfælde hos Arbejdere man aarlig kan vente at faa at gøre her i Landet. Først da vil man nemlig tilnærmelsesvis kunne danne sig et Begreb om Udgifterne, som Op-gavens Løsning vil kræve, en Forudsætning, der er lige nødvendig, af hvilke Samfundslag end Udgifterne tænkes udredte.

Maaske vil det være rettest at forudsende en Bemærkning. Antallet af dem, der ved Ulykkestilfælde omkomme eller blive Invalidere, maa man ikke vente i det følgende at finde opgivet med den Nøjagtighed,

hvormed Statistikens Udøvere, særlig blandt Dilettanter, jævnlig udtrykke deres Resultater paa de forskellige Omraader. Det skal indrømmes, at der er noget fristende ved at drapere sig med denne tilsyneladende Præcision. En Kvotient f. Ex., der er angivet som et bestemt Tal maaske med flere Decimaler efter sig, har især i sidste Tilfælde noget imponerende ved sin Fremtræden, der er vel skikket til at falde Lægsfolk i Øjnene. Men Glansen, hvori Statistikerens kommer til at staa, er destoværre altfor hyppig købt paa Paalidelighedens Bekostning. Naar man ikke har et meget stort og nogenlunde fejlfrit Materiale for sig, er Fremgangsmaaden *) mildest talt en Uskik, der bliver desto mere forkastelig, jo mindre Materialet er — idet Spillerummet for Tilfældighederne herved følgelig bliver større, — eller jo flere Mangler, der har vist sig at klæbe ved det.

Med Fare for at synes at falde fra Scylla i Charibdis, lader jeg mig da nøje med at angive mine Re-

*) Det er dog ikke alene Dilettanter, der forsynde sig paa denne Maade; det kan hændes endog saa fremragende Statistikere som Tyskeren Dr. Engel. Saaledes var det af den tyske Regering i 1871 fremsatte Lovforslag om Arbejdsgiverens Erstatningspligt ledsaget af en af Engel udarbejdet Statistik over Ulykkestilfælde under Arbejde i de forskellige Erhverv, ifølge hvilken der f. Ex. ved Forstvæsenet faldt paa hvert 1000 Arbejdere 1,99 dødelig forløbende og 0,34 ikke dødelig forløbende Ulykkestilfælde. Her er selvfølgelig ikke alene Decimalerne det rene Humbug, men en af Kvotienterne er helt igennem umulig, eftersom der ikke gives det Erhverv, ved hvilket man kan vente at træffe flere dødelige end ikke dødelige Ulykkestilfælde. Dette kan næppe forudsættes at have været Engel ubekendt, men hvorfor saa gøre sig den Ulejlighed at udpynke med to Decimaler denne Modsigelse, der ovenikøbet fremtraadte ved 9 af 11 Erhverv?

sultater som liggende mellem to Yderpunkter, idetmindste som Regel. Men Grænserne ere selvfølgelig ikke dragne vilkaarlig, tværtimod støtte de sig til en overalt gennemført Beregning af Middelfejlen. En saadan Beregning maatte Forsigtigheden paabyde særlig ved den foreliggende Undersøgelse, hvortil Materialet kun var lille, hvorimod der, som vi senere skulle se, er Anledning til at vente, at det har været nogenlunde paalideligt.

Den ovenfor nævnte statistiske Fremstilling beskæftigede sig væsenlig kun med Ulykkestilfælde, der vare indtrufne under Arbejde — vel at mærke, i andres Tjeneste —, og som havde ramt lønnede Medhjælpere, hørende til Arbejdernes Kreds, det vil sige: Haandværksarbejdere, industrielle Arbejdere, Daglejere og Tjenestetyende. Formaalet for Kommissionens Overvejelse skulde jo nemlig være Ordningen af en Ulykkesforsikring særlig for Arbejdere. Men da det — i Lighed med, hvad der i andre Lande dels var sket, dels viste sig en afgjort Tendens henimod — turde ventes med en vis Sandsynlighed, at Omkostningerne ved en saadan Forsikring nærmest vilde blive lagt paa Arbejdsgiverne, var det hermed givet, at Interessen hovedsagelig knyttede sig til de Ulykkestilfælde, der indtraf under Arbejde for andre. Bortset herfra, vare de anførte Begrænsninger imidlertid ogsaa dikterede af praktiske Grunde. Hvad saaledes angaar, at jeg holdt mig indenfor Arbejdernes Kreds, da kunde det ind-

samlede Materiale, som vi senere skulle se, kun ventes at give brugelige Oplysninger om de herhen hørende Individer, medens det for andre Samfundslags (Arbejdsgivernes) Vedkommende maatte frembyde meget store Lakuner. At dernæst Ulykkestilfælde, der vare indtrufne udenfor Arbejde, ikke blev medtagne, kunde allerede forsvares derved, at de paagældende utvivlsomt ere forholdsvis sjældne, forsaavidt man da har de alvorlige Ulykkestilfælde overvejende for Øje.

Ved en Statistik over Ulykkestilfælde hos Arbejdere, der skulde tjene som Ledetraad ved Diskussionen om en eventuel Forsikringslov, gjaldt det først og fremmest om at faa oplyst Antallet af de svære Tilfælde, der medførte Død eller Invaliditet. Det er nemlig disse, der betinge den aldeles overvejende Del af Udgiften for en Forsikringsanstalt, naar da Erstatningen skal være istand til at fri dem, der ere blevne Invalid, eller de omkomnes Efterladte fra at søge Fattigvæsenet om yderligere Hjælp, ligesaa lidt i Fremtiden som strax. Ved en over hele Tyskland for 4 Maaneder af 1881 anstillet Undersøgelse viste det sig saaledes, at de Ulykkestilfælde, der ikke medføre blivende Følger, kunde beregnes at foraarsage en aarlig Udgift af 2,700,000 Mk., medens de, der medføre blivende Følger, skulde komme til at koste en eventuel Forsikringsanstalt 13,800,000 Mk. om Aaret (Kapitaldæknings-systemet). Hertil kommer, at de økonomiske Følger af de lettere — derimod ikke af de svære — Ulykkestilfælde kunne bæres af Nutidens Sygekasser, og hidtil ogsaa som Regel ere baarne af disse paa de Steder, hvor saadanne findes, saaledes at de for den Sags Skyld nok i Fremtiden lod sig vise sammesteds hen. Yder-

mere tvang de praktiske Forhold ligefrem til at fæste Hovedopmærksomheden paa de Død eller Invaliditet fremkaldende Ulykkestilfælde. Som vi senere skulle se, aabnede nemlig Maaden, hvorpaa Materialet blev tilvejebragt, kun ringe Sandsynlighed for, at det kunde lykkes at saa blot Flertallet af de lettere Ulykkestilfælde frem, medens der var gode Udsigter til at faa nogenlunde udtømmende Oplysninger om de svære.

Det paa Kommissionens Foranstaltning indsamlede, og til Grund for Statistiken liggende, Materiale omfattede Femaaret 1880—84. For Københavns Vedkommende hidrørte det fra Politirapporterne over Ulykkestilfælde, i Forbindelse med Uddrag af Sygejournalerne for Frederiks Hospitals og Kommunehospitalets kirurgiske Afdelinger. Udenfor København var det de medico-legale Dødsattester for hele Landet, i Forbindelse med Uddrag af Journalerne fra Sygehusene i Frederiksborg Amt, der afgav Materialet. Vi skulle med det samme undersøge Paalideligheden og Rækkeviden af de, ad hver af disse Veje indhentede, Oplysninger.

For Hovedstadens Vedkommende havde man det i sin Haand at faa Rede paa alle de Ulykkestilfælde, der have medført Døden øjeblikkelig eller næsten øjeblikkelig. Den Art Dødsfald skulle nemlig meldes til Politiet, for da her ligesom i det øvrige Land at gøres til Genstand for en retslig Undersøgelse. Resultatet af denne (den medico-legale Dødsattest) fulgte hver Gang med Politirapporten, hvilken sidste gennemgaaende gjorde det muligt endvidere at fastslaa, om Dødsfaldet var indtruffet under Arbejde eller ikke, samt til hvilken Samfundsklasse den tilskadekomne hørte. Oplysningerne om de paa et senere Stadium indtraadte Dødsfald

efter Ulykkestilfælde blev derimod søgt paa Hospital-
 erne. Var denne Vej fyldestgørende? Med stor Sand-
 synlighed tør det i Hovedstaden forudsættes, at Haand-
 værksarbejdere, industrielle Arbejdere, Daglejere og
 Tjenestetyende, der rammes af svære Ulykkestilfælde,
 som kunne have Døden til Følge, ville blive behandlede
 paa Hospital saa godt som alle, af Hensyn til de for
 Behandlingen af saadanne Læsioner ugunstige Forhold
 i de paagældendes Hjem. Mindre havde det da at sige,
 at Hospitalerne paa ingen Maade kunde ventes at give
 brugelige Oplysninger om de dødelig forløbende Læ-
 sioner, som vare forekomne udenfor Kredsen af de
 nævnte Arbejdere, thi der var, som berørt, ingen sær-
 lig Opfordring til at beskæftige sig med de øvrige
 Samfundslag. Hvad der ovenfor er anført om Læsion-
 erne, der medføre Døden paa et senere Stadium, gælder
 ogsaa nogenlunde om dem, der medføre Invaliditet.
 For de sidstes Vedkommende kunde man derfor lige-
 ledes vente at finde de ønskede Oplysninger paa
 Hospitalerne. En Mangel fandtes der imidlertid ved
 Sygejournalerne, nemlig at det jævnlig ikke fremgik
 tydelig af dem, om Læsionen var indtraadt under Ar-
 bejde eller ikke. For største Delen lod Manglen sig
 dog afhjælpe ved at konferere Journaluddragene med
 Politirapporterne — mange af de alvorlig tilskadekomne
 indlægges jo paa Politiets Foranstaltning —, idet Rap-
 porten altid gav Klarhed over dette Punkt. I de Til-
 fælde, hvor Konferering var umulig, blev Vedkom-
 mende henført under de tvivlsommes Kategori, og
 tvivlsomt, om Læsionen var indtraadt under Arbejde
 eller ikke. Hvad endelig angaar de Ulykkestilfælde, der
 ikke efterlade blivende Følger, kunde hverken Politi-

rapporterne eller Hospitalsjournalerne forudsættes at give blot tilnærmelsesvis fyldestgørende Oplysninger om dem. I Statistiken blev der derfor, som berørt, kun taget ringe Hensyn til disse, og her ville vi aldeles se bort fra dem.

For det øvrige Lands Vedkommende gjorde Ligsynsloven det muligt — ligesom i Hovedstaden — at optegne alle de Ulykkestilfælde, der have medført Døden øjeblikkelig eller næsten øjeblikkelig, idet man nemlig havde til Raadighed de af Embedslægen og Politimesteren i Forening udstedte medico-legale Attester. Derimod var det af disse ikke altid let at faa frem, om den paagældende var omkommen under Arbejde, eftersom der her ikke som Supplement medfulgte Politirapporter. Forudsætningen for, at noget saadant overhovedet lod sig gøre, var da, at de Omstændigheder, hvorunder Ulykkestilfældet indtraf, fandtes nøjagtig beskrevne i Attesten. I de heldigvis sjældne Tilfælde, hvor dette var undladt, blev den omkomne henført under de tvivlsommes Kategori. Om de Læsioner, der først paa et senere Stadium ende dødelig, eller som medføre Invaliditet, blev der udenfor København kun søgt Oplysning gennem Sygehusene i Frederiksborg Amt. Da der imidlertid paa disse, hvis Udgifter dækkes af Amtsrepartitionsfonden, ydes Amtets Beboere gratis Ophold og Behandling, kunde man ogsaa nok vente, at for Frederiksborg Amts Vedkommende vilde den Art svære Ulykkestilfælde blive behandlede her og ikke i Hjemmet, forsaavidt de da ramme de gentagne Gange nævnte 4 Kategorier af Arbejdere. Derimod bød ikke de paagældende Sygehuse, lige saa lidt som de københavnske Hospitaler, tilstrækkelig Garanti for at faa et paalideligt

Overblik over Læsionerne, der forløbe uden at efterlade blivende Følger, fra hvilke vi derfor ogsaa udenfor København se helt bort i dette Resumé. Hvor det ikke fremgik af Journalerne, om Ulykkestilfældet var indtraadt under Arbejde eller ikke, blev Vedkommende, som sædvanlig, henført blandt de tvivlsomme.

Idet det udenfor Hovedstaden tilvejebragte Materiale altsaa for en stor Del af Læsionernes Vedkommende kun hidrørte fra et enkelt Amt, var der Opfordring til at forsøge paa at kontrollere Resultaterne. Som Supplement blev derfor benyttet Materialet til min tidligere »Statistik over Ulykkestilfælde under Arbejde«. Denne Undersøgelse, der hvilede paa Meddelelser fra samtlige Læger, omfattede dødelig og ikke dødelig forløbende Læsioner hos de samme 4 Kategorier af Arbejdere, men den begrænsede sig til en enkelt Landsdel (Jylland) og et enkelt Aar (1880). Da man vel nok kan gaa ud fra, at Forholdene næppe differere i det væsenlige, saasnart vi komme udenfor København — jeg tillægger det saaledes ikke nogen afgørende Betydning, at Agerbrugsmaskiner maaske nok benyttes hyppigere i Frederiksborg Amt end i andre danske Amter —, maatte de to Statistiker egne sig ret godt til at kontrollere hinanden. Ved den ene forelaa der nemlig Oplysninger fra en større Landsdel for et enkelt Aar, ved den anden fra en lille Landsdel for et Femaar. Heldigvis viste det sig, at Resultaterne vare i ganske god Overensstemmelse. En Fordel var det ydermere, at Materialet i begge Tilfælde var bearbejdet af den samme, idet man da havde Sikkerhed for, at Invaliditetsbegrebet var opfattet paa ensartet Maade. Dette Begreb afhænger nemlig, som vi senere skulle se, delvis af et Skøn.

Jeg har anset for nødvendigt at give en saa fyldig Fremstilling af Maaden, hvorpaa Materialet er tilvebragt, med de derfra stammende Fortrin og Mangler, for at Læserne kunne blive sat istand til at danne sig en Mening om Paalideligheden af Undersøgelsens Udbytte. Dette gaar jeg nu over til at meddele, idet følgende bedes erindret: Talen er om de Dødsfald og Invaliditetstilfælde — hvad der menes med de sidste, vil fremgaa senere —, der aarlig kunne ventes at indtræffe her i Landet som Følge af Ulykkestilfælde under Arbejde for andre, forsaavidt disse da ramme Haandværksarbejdere, industrielle Arbejdere, Daglejere og Tjenestetyende. København vil blive betragtet for sig, og det øvrige Land for sig. Ved Beregningen af den relative Hyppighed vil der blive set bort fra de tvivlsomme Tilfælde, hvilket nok lod sig forsvare, eftersom de ikke vare talrige, og de desuden af Grunde, som jeg ikke her skal komme ind paa, overvejende tør antages at være indtrufne udenfor Arbejde.

Først stillede sig det Spørgsmaal frem til Besvarelse, om Dødsfald og Invaliditet efter Ulykkestilfælde under Arbejde virkelig frembyder en saa stor Regelmæssighed i Optræden, at man kan forud beregne det aarlig indtrædende Antal af disse Begivenheder, naar der da gives Tilfældighederne et vist begrænset Spille- rum. Med andre Ord: gælder »Loven for de store Tal« paa dette Omraade? Finder dette ikke Sted, bliver det jo vanskeligt for en Forsikringsanstalt at op-

st
no
da
A
Sv
en
Fo
Fe
til
tra
vil
ha
an
an
ter
me
san
ma
nyt
aar
kun
udf
ern
1880
1881
1882
1883
1884

stille en rationel Præmietarif, selv om den havde en nok saa paalidelig Statistik at støtte sig til. Der vilde da i alt Fald udkræves Erfaringer fra en meget lang Aarrække.

At dømme efter det foreliggende Materiale, synes Svaret at maatte blive bejaende. Forsøgene viste Overensstemmelse med »Lovens« Fordringer overalt, hvor Forholdene tillod en saadan Prøve, nemlig ved de i Femaaret forekomne saavel Dødsfald som Invaliditets-tilfælde i København, samt ved de øjeblikkelig indtraadte Dødsfald udenfor København. Mere afgørende vilde Resultatet dog have været, dersom Undersøgelsen havde omfattet flere Aar, end Tilfældet var. Jeg skal anføre et enkelt af Forsøgene, for at gøre den derved anvendte Fremgangsmaade klar.

Det i København hvert Aar af Femaaret konstaterede Antal af Ulykkestilfælde under Arbejde, der medførte Døden hos de 4 Kategorier af Arbejdere, er sammenholdt med det for disse sidste beregnede normale Antal af saadanne Dødsfald. Som Norm er benyttet den for hele Femaaret fundne Kvotient, og det aarlige Antal Arbejdere, der tillige maa kendes for at kunne beregne det normale Antal af Dødsfaldene, er udfunden ved Interpolation. Hertil afgav Folketællingerne i 1880 og 1885 Udgangspunkterne:

	Virkeligt Antal af Dødsfald.	Normalt Antal af Dødsfald.
1880.....	19 (2 tvivls. Tilf.)	15 (17)
1881.....	17 (2 do.)	16 (18)
1882.....	13 (4 do.)	17 (19)
1883.....	18 (1 do.)	18 (20)
1884.....	17 (1 do.)	19 (21)

De Tal i anden Række, der ere anførte i Parenthes, ere beregnede paa Grundlag af Medtagelsen af de tvivlsomme Tilfælde. Det viser sig, at hvad enten vi medtage disse eller ikke, fremtræder der god Overensstemmelse med Loven for de store Tal. Afvigelsen mellem de virkelige og de normale Tal — Udslaget — naar nemlig kun at blive af Størrelse som Middelfejlen, der er ca. 4, respektivt i 1 og i 2 af Aarene.

Efterat man har faaet denne Antydning af, at Sandsynlighedsregningen lader sig benytte paa det paa-gældende Omraade, skal jeg nu referere Resultatet af Forsøget paa at fastslaa den aarlige Hyppighed af disse Begivenheder. Hyppigheden er bestemt relativt til Indvaanerantallet, hvilket gælder saavel i som udenfor Hovedstaden. Det vil næppe være nødvendigt at gøre opmærksom paa, at Muligheden for at sammenligne Kvotienterne fra de to Steder hermed er udelukket, idet det jo ikke er givet, at Forholdet mellem Antallet af Arbejdere og af Indvaanere er det samme begge Steder. Forsaavidt er dette imidlertid ogsaa ligegyldigt, som en saadan Sammenligning i alt Fald ikke frembød nogen praktisk Interesse. At bestemme Hyppigheden relativt til Antallet af Arbejdere i de 4 Kategorier, hvad der i flere Retninger vilde have været at foretrække, lod sig ikke godt gøre udenfor København, naar man da, saa vidt muligt, vilde undgaa de store Fejlkilder. Her foreligger nemlig Vanskeligheden ved at holde Husmænd, der leve alene af eget Jordbrug, ude fra dem, der ved Siden af at drive et saadant gaa paa Dagleje, hvilket har til Følge, at Statistisk Tabelværk vistnok er langt fra at være paalidelig i sin Opgivelse af Arbejds-

mændenes Antal paa Landet. Derimod blev det for-
søgt i København.

Af Dødsfald efter Ulykkestilfælde under Arbejde
skulde man da udenfor København kunne vente, at
der paa de 4 Kategorier af Arbejdere faldt aarlig mel-
lem 4 og 7 for hvert 100,000 Indvaanere. Gaa vi ud
fra den for Midten af Femaaret beregnede Folkemængde,
vilde det absolute Tal i 1882 have ligget mellem 70 og
120*). Kvindekønnets Andel viser sig at være for-
svindende, idet det kun udgør nogle faa (5) Procent.
Paa Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere
alene skulde der falde aarlig mellem 1 og 4 Dødsfald
for hvert 100,000 Indvaanere; det absolute Tal kunde
da i 1882 ansættes til at have ligget mellem 20 og 70
for de to Kategorier. Det maa bemærkes, at der under
industrielle Arbejdere som værende de, der ligge Jern-
banernes Personale nærmest, er optaget: Togpersonalet
i snævrere Forstand, Ledvogtere samt Arbejdsmænd ved
Banerne.

Af Hensyn til, at de pludselige Dødsfald af den
Art have været Genstand for en, samtlige Provinskøb-
stæder og Landdistrikter omfattende, særlig Undersøg-
else, skulle vi komme lidt nærmere ind paa dem, for-
saavidt de give Anledning til yderligere Bemærk-
ninger.

De hos Haandværksarbejdere indtrufne pludselige
Dødsfald ramte saa godt som udelukkende saadanne, der
vare beskæftigede ved Bygningsarbejde. Af de omkomne

*) I den oprindelige Undersøgelse forelaa ikke denne Angiv-
else af det absolute Tal, som her under Tilknytning til et
bestemt Aar overalt er føjet til Kvotienten. Hensigten der-
med vil fremgaa af Slutningsafsnittet.

industrielle Arbejdere hørte ca. $\frac{1}{4}$ under Mølleindustrien, ca. $\frac{1}{5}$ under Teglværksindustrien, medens ligeledes $\frac{1}{5}$ vare lavere Funktionærer og Arbejdsmænd ved Jernbanerne. Skönt der i den Statistik, som her resumeres, foreligger et Forsøg paa at beregne den relative Hyppighed for hver af de tre Beskæftigelser — vel at mærke, relativt til Antallet af levende Arbejdere —, skal jeg dog ikke komme ind derpaa. Der mangler nemlig Muligheden for Sammenligning med andre mindre farlige industrielle Erhverv, idet det paa Grund af det lille Materiale ikke var tilraadeligt, at man i det enkelte gik videre med denne Beregning af den relative Hyppighed, naar man da ikke altfor meget vilde give sig Tilfældighederne i Vold. Forøvrigt vilde en saadan Sammenligning, selv om den havde været mulig, ogsaa kun haft begrænset Interesse, eftersom det maa erindres, at et Erhverv kan disponere forholdsvis stærkt til Læsioner, der øjeblikkelig eller næsten øjeblikkelig maa medføre Døden, uden derfor nødvendigvis i samme Grad at disponere til Læsioner, der først paa et senere Stadium have Døden til Følge.

Af de hos Arbejdsmænd indtrufne pludselige Dødsfald skyldtes over Halvdelen Brøndsætning samt Arbejde i Mergel-, Grus-, Sand-, Ler- eller Kalkgrav, med andre Ord: Nedstyrtning af Jordmasse. Den Formodning ligger da nær, at dersom man opnaaede Mulighed for at konstatere Antallet af de ved disse Arbejdsformer beskæftigede Individer, saa turde det nok vise sig, at i Retning af at fremkalde Fare for pludselige Dødsfald staa de paagældende Beskæftigelser ligesaa højt eller maaske snarere højere end de tre ovenfor nævnte Erhverv. Blandt disse er der forøvrigt et, nemlig Tegl-

værksindustrien, ved hvilket Nedstyrtning af Jordmasse netop spillede en væsenlig Rolle som Aarsag til Ulykkestilfælde. Man vil dog maaske modtage et endnu stærkere Indtryk af Faren ved Jordudgravning eller, om man vil, af Uforsigtigheden, hvormed den foregaar, naar man hører følgende. Udenfor København betingede denne Beskæftigelse ligesaa mange Ulykkestilfælde med øjeblikkelig Død til Følge, som der var indtruffen hos de industrielle Arbejdere, og $\frac{1}{4}$ af dem, der vare indtrufne hos alle 4 Kategorier af Arbejdere tilsammen. Foruden Arbejdsmænd var selvfølgelig ogsaa Tjenesteyende paa Landet stærkt udsatte for at omkomme paa denne Maade. For de sidst nævnte havde imidlertid Kørsel og Pasning af Kreaturer hver for sig en endnu større Betydning; af de hos dem forekomne Dødsfald hidrørte saaledes henimod $\frac{1}{7}$ alene derfra, at Vedkommende (Røgter) var bleven stanget af en Tyr.

Inden jeg gaar over til at omtale den relative Hyp-pighed af Invaliditet, skal jeg bemærke, at dette Begreb er og maa være noget ubestemt. Medens der nok kan gives almindelige Regler for, hvilke Legemsbeskadigelser der kunne antages at betinge vedvarende Tab af Arbejdsevnen, gælder det derimod ikke om Betingelserne for vedvarende Forringelse af denne. Det maa nemlig tages i Betragtning, at en Tilstand, som ved en Erhvervsgren i større eller mindre Grad forringer Arbejdsevnen, langt fra behøver at medføre samme Resultat ved en anden. Invaliditetsbegrebet bliver endvidere noget vaklende derved, at en Arbejder ved fortsat Øvelse kan vænne sig til at omgaa de Hindringer, som en eller anden Legemsbeskadigelse fra først af stiller ham i Vejen, saaledes at denne efter nogen Tids Forløb kun i

ringe Grad bliver ham følelig. Vi se derfor ogsaa, at f. Ex. den danske Lov om »Invalidforsørgelse m. m.« kun fastslaar Regler for, hvad der er at henhøre under de højere Invaliditetsgrader, medens den ved de lavere Grader lader sig nøje med at henvise til et Skøn over hvert enkelt Tilfælde.

Jeg er nu for en Sikkerheds Skyld gaaet ud fra to Definitioner af Invaliditetsbegrebet, baade en rummelig og en snævrere. Den sidste er dog utvivlsomt den Definition, som en Statsforsikringsanstalt nærmest vilde benytte som Udgangspunkt. Om de Legemsbeskadigelser, der ved hver af dem ere medtagne som Invaliditetsaarsag, kan jeg henvise til den oprindelige Undersøgelse. Her skal kun anføres Kvotienterne saavel efter den rummelige som efter den snævrere Definition, af hvilke den første overalt sættes i Parenthes.

Som Følge af Ulykkestilfælde under Arbejde skulde man da kunne vente, at der paa de 4 Kategorier af Arbejdere udenfor København faldt aarlig omkring 4 (mellem 7 og 9) Invalidiser for hvert 100,000 Indvaanere, idet der altsaa herved forstaas ikke alene Personer, som have mistet Arbejdsevnen, men ogsaa saadanne, der kun have faaet den mere eller mindre forringet. Gaa vi ud fra den for Midten af Femaaret beregnede Folkemængde, vilde det absolute Tal i 1882 herefter have været ca. 70 (mellem 120 og 160). Maskiner laa til Grund for over Halvdelen af Læsionerne. Kvindekønnets Andel i Invaliditetstilfældene er ligesaa forsvindende som deres Andel i Dødsfaldene. Havde vi holdt os alene til Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere, skulde der paa disse aarlig falde omkring 2 (mellem 2 og 3) Invalidiser for hvert 100,000 Ind-

vaanere; det absolute Tal kunde da i 1882 ansættes for de to Kategorier til at have været ca. 35 (mellem 35 og 50).

Af de hos Haandværksarbejdere indtrufne Invaliditetstilfælde ramte kun henimod Halvdelen saadanne, der vare beskæftigede ved Bygningsarbejde, medens man vil mindes, at disse sidste omtrent vare de eneste Haandværksarbejdere, der viste sig at være ramte af pludselige Dødsfald. Over $\frac{4}{5}$ af Læsionerne hos industrielle Arbejdere skyldtes Maskiner, ja selv hos Daglejere og Tjenestetyende stammede henimod Halvdelen af Læsionerne herfra (Agerbrugsmaskiner).

Vi vende os nu til de for København fundne Resultater, hvor den relative Hyppighed jo blev bestemt ad to Veje. Af Dødsfald lod det sig her vente, at der paa de 4 Kategorier af Arbejdere vilde falde aarlig mellem 6 og 8 for hvert 100,000 Indvaanere, eller for hvert 10,000 af de paagældende Arbejdere mellem 2 og 3. Med Folkemængden midt i Femaaret som Udgangspunkt — i København lader denne sig beregne med større Nøjagtighed end udenfor, eftersom der jo hist har været Folketælling saavel i 1880 som i 1885 —, kunde da det absolute Tal i 1882 ansættes til at have ligget mellem 15 og 20. Kun henimod $\frac{1}{10}$ af Dødsfaldene skyldtes Maskiner. Ligesom udenfor Hovedstaden viste Kvindekønnets Andel sig at være forsvindende, nemlig kun nogle faa (6) pCt. For Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere alene fik jeg aarlig mellem 3 og 5 Dødsfald for hvert 100,000 Indvaanere, eller for hvert 10,000 af de paagældende Arbejdere mellem 2 og 3; for de to Kategorier skulde da det absolute Tal i 1882 have ligget mellem 8 og 13.

Saa godt som alle de omkomne Haandværksarbejdere vare Bygningshaandværkere. Erfaringen viser altsaa saa vel i som udenfor Hovedstaden, at af Haandværk ere de, der staa i Bygningsarbejdets Tjeneste, næsten de eneste, der medføre Fare for Livet paa denne Maade. Af de industrielle Arbejdere vare ca. $\frac{1}{3}$ komne til Skade ved Maskiner. Vedrørende de hos Daglejere indtrufne Ulykkestilfælde kan bemærkes, at Ladning og Losning af Skibe spillede en ikke uvæsenlig Rolle.

Af Invalider maatte man i København gøre Regning paa, at der paa de 4 Kategorier af Arbejdere faldt aarlig mellem 2 og 4 (mellem 5 og 7) for hvert 100,000 Indvaanere, eller for hvert 10,000 af de paagældende Arbejdere mellem 0,5 og 1,5 (mellem 2 og 3) — man vil erindre, at de i Parenthes anførte Tal referere sig til den rummelige Definition. Gaa vi ud fra den for Midten af Femaaret beregnede Folke­mængde, skulde det absolute Tal i 1882 have ligget mellem 5 og 10 (mellem 13 og 18). Kvindekønnets Andel i Invaliditetstilfældene er noget større end udenfor København, nemlig ca. 13 pCt. For Haand­værksarbejdere og industrielle Arbejdere alene fik jeg aarlig mellem 2 og 3,5 (mellem 4 og 6) Invalider for hvert 100,000 Indvaanere, eller for hvert 10,000 af de paagældende Arbejdere mellem 1,5 og 2,5 (mellem 3 og 4). For de to Kategorier lod det absolute Tal sig da i 1882 ansætte til at have ligget mellem 5 og 9 (mellem 10 og 15).

Af de hos Haandværksarbejdere konstaterede Invaliditetstilfælde ramte kun noget over Halvdelen Bygningshaandværkere. Det gælder altsaa saa

vel i som udenfor Hovedstaden, at Ulykkestilfælde, der medføre Invaliditet, temmelig hyppig forefalde i Haandværk, der intet have med Bygningsarbejde at gøre, medens dette var en ren Undtagelse ved de dødelig forløbende Ulykkestilfælde. Blandt de for industrielle Arbejdere opførte Invalider udviste næsten $\frac{9}{10}$ Maskinlæsioner som Aarsag — hos alle 4 Kategorier af Arbejdere tilsammen fandt det Sted med mere end Halvdelen.

Man vil maaske med nogen Forundring have lagt Mærke til, at der for hvert 100,000 Indvaanere viste sig at falde i København omtrent ligesaa mange Invalider paa Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere alene som paa alle 4 Kategorier af Arbejdere tilsammen, medens der udenfor København skulde falde 2 Gange saa mange paa de sidste som paa de første. Forklaringen ligger imidlertid deri, at Daglejere og Tjenestetyende paa Landet ere udsatte for jævnlig at komme til Skade ved Maskiner (i Agerbrugets Tjeneste), hvad de selvfølgelig i Hovedstaden ere meget lidt udsatte for. Maskinlæsioner ere nemlig, som man vil have set, overvejende den hyppigste Aarsag til Invaliditet. At de nævnte Læsioner derimod viste sig at spille en langt mindre Rolle overfor Dødsfaldene, er naturlig nok, eftersom Beskadigelse af Fingre og Haand — hvilke Legemsdele særlig ere truede af Maskiner — ulige sjældnere fremkalde Død end Invaliditet.

Under den Forudsætning, at en Forsikringsanstalt for Ulykkestilfælde lader sig nøje med at betale en Skadeserstatning engang for alle, vil det være tilstrækkeligt, at der lader sig tilvejebringe mere eller mindre fyldestgørende Oplysninger om det aarlige Antal af Døde og Invalider, hvormed den kan vente at faa at gøre. Men i det foreliggende Tilfælde turde den eventuelle Anstalts Formaal vel snarere blive: at pensionere den tilskadekomne ved indtrædende Invaliditet eller de efterladte, forsaavidt han dør, og der udkræves da andre Oplysninger, dersom Udgiften og dermed Præmiens Højde nogenlunde skal kunne beregnes. Under disse Omstændigheder bliver det nemlig af Betydning, at man er i Stand til at danne sig et Begreb om Alderen hos Invaliderne og om Civilstanden hos de omkomne. Hvad Undersøgelsen i saa Henseende evnede at bringe frem, vil ses af følgende Oversigtstabel.

Ved denne har jeg holdt mig alene til Hovedstaden, eftersom det udenfor denne indsamlede Materiale havde betydelige Lakuner vedrørende Civilstanden. Imidlertid tør det vel forudsættes, at Forholdene udenfor København næppe ville findes væsenlig afvigende i de paagældende Retninger. Endvidere er der kun taget Hensyn til Mandkønnet, hvortil Interessen jo aldeles overvejende knytter sig. Til Sammenligning er da anført, hvorledes det ved Folketællingen i 1885 stillede sig med Alder og Civilstand hos Hovedstadens hele mandlige Befolkning, fra 10 Aars Alderen at regne. I Anledning heraf maa dog bemærkes, at næppe et eneste alvorligt Ulykkestilfælde under Arbejde har ramt Individet under 13 Aars Alderen. Følgelig kan det paa hver af de tre Aldersklasser faldende Procent-

	Mandlige Haandværksarbejdere, industrielle Arbejdere, Daglejere og Tjenestetyende i København		Mandlige Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere i København		Hele den mand- lige Befolkning, der var over 10 Aar gammel, i København
	Invalidder	Døde	Invalidder	Døde	
Under 25 Aar $\left\{ \begin{array}{l} \text{gifte} \dots\dots\dots \\ \text{ugifte} \dots\dots\dots \\ \text{frask. el. Enkemd.} \dots \end{array} \right\}$	22 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} > \frac{0}{10} \\ > - \\ > - \end{array} \right\}$	13 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 0 \frac{0}{10} \\ 100 - \\ 0 - \end{array} \right\}$	27 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} > \frac{0}{10} \\ > - \\ > - \end{array} \right\}$	14 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 0 \frac{0}{10} \\ 100 - \\ 0 - \end{array} \right\}$	35 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 3 \frac{0}{10} \\ 97 - \\ 0 - \end{array} \right\}$
Mellem 25 og 50 Aar $\left\{ \begin{array}{l} \text{gifte} \dots\dots\dots \\ \text{ugifte} \dots\dots\dots \\ \text{frask. el. Enkemd.} \dots \end{array} \right\}$	62 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} > - \\ > - \\ > - \end{array} \right\}$	60 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 81 - \\ 19 - \\ 0 - \end{array} \right\}$	58 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} > - \\ > - \\ > - \end{array} \right\}$	59 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 89 - \\ 11 - \\ 0 - \end{array} \right\}$	48 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 68 - \\ 29 - \\ 3 - \end{array} \right\}$
Over 50 Aar $\left\{ \begin{array}{l} \text{gifte} \dots\dots\dots \\ \text{ugifte} \dots\dots\dots \\ \text{frask. el. Enkemd.} \dots \end{array} \right\}$	16 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} > - \\ > - \\ > - \end{array} \right\}$	27 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 79 - \\ 7 - \\ 14 - \end{array} \right\}$	15 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} > - \\ > - \\ > - \end{array} \right\}$	27 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 90 - \\ 0 - \\ 10 - \end{array} \right\}$	17 $\frac{0}{10}$ $\left\{ \begin{array}{l} 71 - \\ 12 - \\ 17 - \end{array} \right\}$

antal respektivt af tilskadekomne og af hele Befolkningen ikke uden videre sammenstilles, omend Betydningen af den berørte Forskel ikke turde være stor. Men Manglen var uundgaaelig, idet Oplysningerne om den københavnske Befolkning, saaledes som de forelaa i Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 8, gjorde det nødvendigt at medtage Børn fra det 10de Aar af.

Omkring 60 pCt. af de døde mandlige Arbejdere vare mellem 25 og 50 Aar gamle, altsaa i den Alder af Livet, hvor de som gifte hyppigst tør forudsættes at efterlade foruden Enke tillige Børn, der ikke selv kunne bidrage væsenlig til deres Underhold, hvilket i dette Samfundslag vil sige saadanne, der ere under 15 Aar. Af disse 60 pCt. viste sig nu igen ca. 80 pCt. at være gifte. Hertil maa da føjes, at der blandt de 27 pCt. døde, som var over 50 Aar gamle, fandtes omtrent ligesaa mange Procent gifte som ovenfor nævnt, der altsaa i alt Fald ville efterlade sig en til Understøttelse trængende Enke. For hele den mandlige Befolkning ere, som man vil se, de respektive Procenttal mindre. Om dette stammer fra, at for Arbejdernes Vedkommende muligvis de med det lille Materiale følgende Tilfældigheder have været paa Spil, skal jeg lade være usagt. Men under alle Omstændigheder er man utvivlsomt sikker paa, at snarere Maximum end Minimum af Udgiften kommer frem, naar man gaar ud fra, at 50 pCt. af alle de døde have efterladt sig foruden Enke tillige gennemsnitlig 3 Børn under 15 Aar, tilmed da der dog findes nogle omend faa Kvinder blandt de døde. Det kan i saa Henseende bemærkes, at af hele den mandlige Befolkning over 10 Aars Alderen var i

København ca. 45 pCt. gifte. At der her er gaaet ud fra et bestemt Gennemsnitsantal af Børn, beror paa, at Pensionen til Enken, som delvis tænkes afpasset efter Antallet af hine uden dog at kunne overskride et vist Beløb ($\frac{2}{3}$ af Mandens Arbejdsfortjeneste), skulde naa sin højeste Grænse netop ved Tilstedeværelsen af 3 Børn under 15 Aar.

Af Invaliderne blandt de mandlige Arbejdere var ligeledes omkring 60 pCt. mellem 25 og 50 Aar gamle, medens lidt over 20 pCt. var under 25 Aar, lidt over 20 pCt. over 50 Aar gamle. Efter en for de enkelte Aldersklasser mere specificeret Tabel, som dog ikke her skal refereres, synes Gennemsnitsalderen nærmest at ligge omkring 35 Aar. Det sidste gælder ogsaa om de kvindelige Invalider.

Skønt det ikke har nogen praktisk Interesse, kan der dog ved denne Lejlighed peges hen paa, at der i Alderen under 25 Aar fandtes et større Procentantal af Invalider end af døde, men omvendt i Alderen over 50 Aar et mindre Procentantal af hine end af disse. Maaske dette kan skyldes, at Børn og unge Mennesker i højere Grad end gamle Folk anvendes til Pasning af Maskiner og Arbejde ved disse — jfr. hvad der tidligere er bemærket om Maskinlæsionernes Betydning respektivt for Invaliditet og Død. Hertil kunde da muligvis komme, at gamle Folk paa Grund af den med Alderen følgende Ubehjælpssomhed turde være mere udsatte for særlig alvorlige Beskadigelser, uden Hensyn til Ulykkestilfældets Art.

Der var i den statistiske Undersøgelse, hvis væsentligste Resultater i det foregaaende ere resumerede, ikke forsøgt nogen Beregning af, hvor store de aarlige Omkostninger kunde ventes at blive her i Landet, naar der skulde gennemføres en Forsikring af Arbejderne mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejde. En af Forudsætningerne for at kunne anstille en saadan Beregning manglede nemlig, idet Kommissionen paa det Tidspunkt, da Undersøgelsen fremkom, endnu ikke havde drøftet Spørgsmaalet om, hvilken Understøttelse der skulde ydes den tilskadekomne eller de efterladte. Nu, da dette nedskrives, synes der imidlertid at være opnaaet Enighed om et Forslag i saa Henseende. Derefter skulde ved Dødsfald Enken have aarlig 20 pCt. og hvert Barn indtil det fyldte 15de Aar 15 pCt. af den omkomnes aarlige Arbejdsfortjeneste, tilsammen dog ikke ud over $\frac{2}{3}$ af denne; ved Invaliditet skulde den tilskadekomne have en aarlig Understøttelse af ikke under $\frac{1}{3}$ og ikke over $\frac{2}{3}$ af sin tidligere Arbejdsfortjeneste — forskellig efter Invaliditetens Grad. Der foreligger altsaa nu en Mulighed for at anstille det nævnte Forsøg, dog med Forbehold af, at Resultatet kun giver Antydninger.

Det er, vel at mærke, Dækningssystemet og ikke Ligningssystemet, hvorefter Beregningen er foretaget. Med andre Ord, man tænker sig Udgifterne, der fremkaldes ved de paa hvert Aar faldende Ulykkestilfælde, dækkede ved en Kapital engang for alle. Forsikringspræmien maa selvfølgelig, til at begynde med, blive højere, end om hvert Aars Udgift til Understøttelse var bleven lignet paa dem, der skulde bære Omkostningerne ved Forsikringen, men til Gengæld vil den ikke som ved

*)

**)

Ligningssystemet blive stigende indtil et vist Punkt. Jeg er gaaet ud fra det Aar, for hvilket det absolute Antal af døde og Invalider gennemgaaende er forsøgt udfundet, nemlig 1882. Denne Tilknytning til et bestemt Aar er imidlertid forsaavidt ligegyldig, som Beregningen, for at gentage det, ikke gør Krav paa andet og mere end at være approximativ, dog saaledes, at den sandsynligvis snarere antyder Udgiftens Maximum end dens Minimum.

I København kunde for de 4 Kategorier af Arbejdere*) det absolute Antal af Dødsfald ved Ulykkestilfælde ansættes til at have været mellem 15 og 20 i det paagældende Aar. Her som i det følgende holde vi os for de Dødes Vedkommende til Middeltallet som det, ved hvilket der turde klæbe den mindste Fejl. Endvidere kunde man, højt regnet, gaa ud fra, at 50 pCt. af de omkomne havde været gifte. Man vil da aabenbart være paa den sikre Side, naar man antager, at hver af disse havde efterladt foruden Enke gennemsnitlig 3 Børn under 15 Aars Alderen, saaledes at altsaa Understøttelsen til de efterladte i hvert enkelt Tilfælde blev $\frac{2}{3}$ af den omkomnes aarlige Arbejdsfortjeneste o: Maximum. Anslaaes nu den gennemsnitlige aarlige Arbejdsfortjeneste for de 4 Kategorier af Arbejdere til 800 Kr.**), vilde Udgiften, der fremkaldtes

*) Haandværksarbejdere, industrielle Arbejdere, Daglejere og Tjenestetyende.

**) Efter den københavnske Industristatistik for 1882 blev den gennemsnitlige Aarsfortjeneste for Svende ca. 900 Kr., og for Arbejdsmænd i Industriens Tjeneste ca. 700 Kr. De øvrige Arbejdsmænd have, efter Provinsforhold at dømme, snarest mindre Aarsfortjeneste end de industrielle Arbejdere, om de end maaske undertiden faa højere Dagløn; hine have nemlig færre Arbejdsdage end disse som Regel.

ved Aarets dødelig forløbende Ulykkestilfælde under Arbejde, dækkes ved en Kapital engang for alle af ca. 70,000 Kr.

Dernæst kan det absolute Antal Invalidider ansættes til at have været mellem 5 og 10 efter den snevrere Definition, og mellem 14 og 18 efter den rummelige Definition af Invaliditetsbegrebet. Beregnes Understøttelsen til gennemsnitlig at beløbe sig til $\frac{5}{9}$ af den aarlige Arbejdsfortjeneste — som man vil erindre, altsaa nær ved Maximum ($\frac{2}{3}$) —, kunne vi nok her som i det følgende slaa os til Ro med at tage det højeste Tal efter den snævrere Definition, saa meget mere som det er denne sidste, der nærmest turde blive fulgt af en offentlig Forsikringsanstalt. Herefter vilde da den samlede Understøttelse til Aarets Invalidider, kapitaliseret, blive ca. 65,000 Kr.

Udgiften til at dække Omkostningerne, foraarsagede ved Død og Invaliditet blandt de 4 Kategorier af Arbejdere i København, skulde følgelig aarlig være ca. 135,000 Kr. *)

Vi ville nu tænke os Forsikringen alene at omfatte Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere, under hvilke sidste dog, som bemærket, er medtaget Personer, beskæftigede ved Jernbanetjeneste. For de nævnte Arbejdere i København kunde det absolute Antal Dødsfald i det paagældende Aar ansættes til at have været mellem 8 og 13. Gaa vi ud fra Middeltallet, endvidere fra det ovenfor anførte Procentantal gifte med 3 ufor-

*) I Anledning af samtlige Endesummer maa bemærkes, at man overalt har kapitaliseret Understøttelsen ved at multiplicere med 15, for at være nogenlunde sikker, samt at Tallene ere afrundede.

sørgede Børn, samt fra en gennemsnitlig aarlig Arbejdsfortjeneste af 800 Kr. for de to Kategorier af Arbejdere, vilde den aarlige Udgift i Anledning af Dødsfaldene dækkes ved en Kapital engang for alle af ca. 40,000 Kr.

Det absolute Antal Invalider skulde have været mellem 5 og 9 efter den snævrere Definition, mellem 10 og 15 efter den rummelige. Jeg anfører stadig Tallene ogsaa efter den sidste Definition for det Tilfældes Skyld, at nogen skulde ville lægge denne til Grund for Overslaget. Beregnet paa samme Maade som for Invalider af de 4 Kategorier, vilde da den samlede aarlige Invalideunderstøttelse, naar den kapitaliseres, blive ca. 60,000 Kr.

Død og Invaliditet blandt de to Kategorier af Arbejdere i København skulde altsaa tilsammen forårsage en aarlig Udgift af ca. 100,000 Kr.

Udenfor København (Købstæder med Handelspladser, samt Landdistrikter) kunde det absolute Antal døde for de 4 Kategorier af Arbejdere ansættes til at have været mellem 70 og 120 i det paagældende Aar. Et Beløb af 500 Kr. som repræsenterende den gennemsnitlige aarlige Arbejdsfortjeneste er vel rigelig anslaaet, idet denne for Markarbejdere turde ligge nærmere 400 end 500 Kr., og for Købstadarbejdere nærmere 500 end 600 Kr.; hvad angaar Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere paa Landet, staa de i Henseende til Lønningsforholdene sikkert nok de sidste nærmere end de første. Tages Middeltallet af de omkomne, og gaas der ligesom i København ud fra, at 50 pCt. af dem have været gifte, der efterlod sig erstatningsberettigede med Krav paa Maximum af Understøttelse, bliver

herefter den kapitaliserede Udgift i Anledning af Aarets Dødsfald ca. 235,000 Kr.

Dernæst kan det absolute Antal Invalidider anslaaes til at have været omkring 70 efter den snævrere Definition, mellem 120 og 160 efter den rummelige Definition. Gaa vi ud fra Antallet efter den snævrere Definition, idet vi samtidig forudsætte ligesom i København, at Understøttelsen i hvert enkelt Tilfælde naaer op til $\frac{5}{9}$ af den aarlige Arbejdsfortjeneste, bliver den kapitaliserede Udgift i Anledning af Aarets Invalidider ca. 295,000 Kr.

Udgiften til at dække Omkostningerne, foraarsagede ved Død og Invaliditet blandt de 4 Kategorier af Arbejdere udenfor København, skulde herefter aarlig blive ca. 530,000 Kr.

Hvilket Resultat vilde vi faa udenfor København, dersom Forsikringen alene omfattede Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere — inklusive de ved Jernbæner beskæftigede? For de nævnte Arbejdere kunde det absolute Antal Dødsfald i det paagældende Aar ansættes til at have været mellem 20 og 70. Anslaaes den gennemsnitlige aarlige Arbejdsfortjeneste for disse to Kategorier af Arbejdere til 570 Kr., bliver Aarets kapitaliserede Udgift, beregnet paa sædvanlig Maade, for Dødsfaldenes Vedkommende ca. 125,000 Kr.

Det absolute Antal Invalidider skulde have været omkring 35 efter den snævrere Definition, mellem 35 og 50 efter den rummelige Definition. Beregnet paa samme Maade som for Invalidider af de 4 Kategorier, vilde da den samlede Invalideunderstøttelse, naar den kapitaliseres, blive ca. 165,000 Kr. aarlig.

Død og Invaliditet blandt de to Kategorier af Ar-

bejdere udenfor København skulde altsaa foraarsage en aarlig Udgift af c. 290,000 Kr.

For hele Landet vilde da efter Kapitaldæknings-systemet de samlede Omkostninger ved en Forsikring mod Ulykkestilfælde under Arbejde, under de anførte Forudsætninger, blive ca. 665,000 Kr. aarlig, forsaavidt Forsikringen omfattede alle 4 Kategorier af Arbejdere, derimod ca. 390,000 Kr. aarlig, naar kun Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere tænkes forsikrede.

Det kunde endnu have sin Interesse, om man forsøgte særlig at beregne Omkostningerne ved Forsikringen af de i Landbrugets Tjeneste staaende Arbejdere. Anslaas for disse den gennemsnitlige Aarsfortjeneste til 425 Kr., bliver den aarlige Udgift, beregnet paa sædvanlig Maade og kapitaliseret:

Døde.....	ca. 100 000 Kr.
Invalidder	- 125 000 —
Tils.....	ca. 225 000 Kr.

Vi skulle til Slutning, paa Grundlag af de ovenfor anstillede Beregninger, forsøge paa at danne os et Begreb om, hvor høj Præmien vilde blive respektivt ved Landbruget samt ved Haandværk og Industri i København, idet vi nærmest tænke os den udredet af Arbejdsgiverne.

Naar man paa Gaarde med 1 Td. Hartkorn og derover fordeler i Forhold til Hartkornet det aarlige Beløb, der skulde fremkomme som kapitaliseret Understøttelse til Arbejdere i Landbrugets Tjeneste, faa vi følgende Resultat. Bortset fra Bornholm, have disse Gaarde 326,031 Tdr. Hartkorn. For Bornholms Ved-

kommende er det tilsvarende Hartkorn (bornholmsk) 7,595 Tdr., eller reduceret ca. 5060 Tdr. I Kongeriget Danmark har saaledes Gaarde med et Tilliggende af 1 Td. Hartkorn og derover ialt omtrent 331,100 Tdr. Hartkorn. Fordeles de ca. 225,000 Kr. herpaa, skulde den aarlige Udgift blive tilnærmelsesvis 68 Øre pr. Td. Hartkorn. At lade de 6805 Tdr. Skovskyldshartkorn kontribuere i samme Forhold som Ager- og Engshartkorn, kunde der vel være god Berettigelse til, eftersom Fældning af Træer langt fra hører til de farefri Beskæftigelser. Sker dette, bliver den aarlige Udgift pr. Td. Hartkorn 67 Øre tilnærmelsesvis.

Derimod lod det sig næppe forsvare at medtage Boelssteder og Huse med under 1 Td. Hartkorn. Ved Jordbrug af en saa ringe Størrelse besørges nemlig det forefaldende Arbejde som oftest af Ejeren selv. Fastholder man nu, at et Ulykkestilfælde kun medfører Erstatningsberettigelse for den tilskadekomne Arbejder eller hans efterladte, for saa vidt det har ramt ham i en anden Persons Tjeneste, vilde der fremkomme en besynderlig Abnormitet ved at gaa saa langt ned med Fordelingen af Udgifterne. Eftersom Arbejdsgiver og Arbejder som oftest ere samlede i en og samme Person ved hine smaa Jordbrug, vilde paa denne Maade Vedkommende qua Arbejdsgiver blive delagtig i at bære Omkostningerne ved Ulykkesforsikringen, medens han paa den anden Side qua Arbejder ikke var berettiget til Understøttelse, naar han kom til Skade i sin egen Tjeneste. Med dette sidste for Øje, er der da ogsaa i det foregaaende, saa vidt muligt, set bort fra de her indtraadte

Ulykkestilfælde, der havde Død og Invaliditet til Følge.

I København kan Antallet af Medhjælpere ved Erhverv, hvor der anvendes Maskiner, drevne ved Damp eller Gas, samt af Medhjælpere ved de forskellige Bygningshaandværk anslaaes til ca. 15,000, efter en paa Grundlag af Industristatistiken for 1882 foretagen Kalkule. Man vil erindre, at paa de sidstnævnte faldt saa godt som alle de indenfor Haandværkernes Kreds indtrufne Dødsfald, i Forbindelse med omtrent Halvdelen af Invaliditetstilfældene. Medtages imidlertid alle Medhjælpere hos Møbelsnedkere og Smede — oven for er der kun taget Hensyn til de Forretninger af den Art, der benytte Damp som Bevægkraft —, komme vi op til et Antal af ca. 20,000. Da Dødsfald og Invaliditet blandt Haandværksarbejdere og industrielle Arbejdere i København skulde foraarsage en aarlig Udgift af ca. 100,000 Kr. efter Kapitaldækningssystemet, bliver det i første Tilfælde tilnærmelsesvis $6\frac{1}{2}$ Kr. pr. Arbejder eller 0,8 pCt. af den anslaaede samlede Arbejdsløn — i Gennemsnit for hver ca. 800 Kr. om Aaret —, og i sidste Tilfælde tilnærmelsesvis 5 Kr. pr. Arbejder eller 0,6 pCt. af Arbejdslønnen. For Haandværk og Industri udenfor København kan maaske ventes en noget lignende Kvotadel, i alt Fald ville Forholdene i Frederiksberg næppe vise sig væsentlig forskellige fra de københavnske.

Dersom man altsaa ikke foretager nogen Inddeling i Fareklasser, synes Præmien i intet af de paagældende Erhverv at ville overstige 0,6 (0,8) pCt. af Arbejdslønnen, selv om man gaar ud fra

Kapitaldækningssystemet. Det maa i saa Henseende ydermere erindres, at de ved Jernbanetrafiken indtrufne Ulykkestilfælde under Arbejde ere tagne med blandt de for industrielle Arbejdere opførte, medens paa den anden Side de ved Jernbaner beskæftigede Personer ikke ved denne Beregning ere optalte blandt Medhjælpere ved Haandværk og Industri. Dette Moment vil dog navnlig have Betydning for Forholdene udenfor København. Ved Inddelingen i Klasser, vil derimod Præmien i de højere Fareklasser maaske nok kunne naa op til mellem 1 pCt. og 2 pCt. af Arbejdslønnen.

Kvinde-Kollegier og Fælles-Universiteter i Amerika.

Af

Aleksis Petersen-Studnitz.

Fra den blot theoretiske Anerkendelse af Kvindens Ret til Adgang til de højeste akademiske Læreanstalter er man for flere eller færre Aar siden baade i adskillige evropæiske Lande, deriblandt Danmark, og i Amerikas Forenede Stater gaat til den praktiske Gerning: at aabne Universiteternes Døre for Kvinderne. Men medens man paa nogle Steder uden videre har givet Kvinderne en sideordnet Plads med Mændene paa de Anstalter, hvorfra de tidligere var spærrede ude, har man paa andre Steder kun aabnet dem en paa den ene eller den anden Maade begrænset Adgang, og atter andre Steder har man vel erkendt, at de har en lige saa god Ret som Mændene til Adgang til den højeste Oplysnings Anstalter, men man har anset det for det Retteste, at der bestod særlige Akademier for hvert af de to Køn, og ved Siden af de alt bestaaende Højskoler for Mænd har man da oprettet tilsvarende for Kvinder. I Amerikas Forenede Stater har man prøvet alle Former: man har dør Højskoler, hvor Kvinder og Mænd

er fuldt ligeberettigede, — andre, til hvilke Kvinderne nok har Adgang, men kun med visse Indskrænkninger, — og atter andre, der er monopoliserede for Mændene, men som har deres Sidestykker i Højskoler for Kvinder alene. I Amerikas Forenede Stater har man overhovedet i saa lange Tider, i et saadant Omfang og i saa mange Retninger indsamlet Erfaringer vedrørende Kvindernes Universitets-Studium, at man intet andet Sted vil finde et saa rigt Erfaringsmateriale som der.

I de Beretninger, der aarligt udgives af den amerikanske »Commissioner of Education«, findes en Mængde Oplysninger vedrørende det hele Undervisningsvæsen i de Forenede Stater; — men der er Vanskeligheder forbundne med Benyttelsen af den der givne Statistik; den er paa mange Punkter uklar, og Uklarheden hidrører bl. a. ogsaa derfra, at forskellige Ting ofte betegnes med de samme Benævnelser og omvendt. I de forskellige europæiske Stater har de samme akademiske Titler og Udtryk som bekendt ofte en meget forskellig Betydning; men Forskellen imellem de enkelte amerikanske Stater eller Stæder indbyrdes er ikke mindre, snarest større end den, der bestaar mellem de europæiske Stater indbyrdes. Allerede paa det elementære Spørgsmaal: »hvormange Universiteter bestaar der i de Forenede Stater?« er det umuligt at give noget nøjagtigt Svar. Man kan naturligvis faa oplyst, hvilke Institutioner der kalder sig selv »University«, og hvilke der nøjer sig med den beskednere Titel »College«; men det kan godt være, at adskillige af de første kun har en meget fjern Lighed med, hvad man i Evropa forstaar ved »Universitet«, og omvendt findes der blandt de Institutioner, der kalder sig »College«,

nogle af Amerikas allerførste akademiske Anstalter, — Anstalter, hvis akademiske Rang faktisk er højere end den, som adskillige saakaldte »Universities« kan hævde.*) Og af den her nævnte Vanskelighed, der ikke er til at klare med Sikkerhed, flyder selvfølgelig andre.

I den »Statistics of Universities and Colleges«, som »the Commissioner of Education« har meddelt i sin Beretning for 1884—85, nævner han ialt 365 »Universities and Colleges« i de Forenede Stater. Hvormange kvindelige Studerende der fandtes ved dem, kan ikke siges med Sikkerhed; men Tallet paa dem løber i alt Fald op til nogle Tusinde. I en Statistik, der kun er nogle faa Aar ældre, — den gælder for Aaret 1880—81 — har C. F. Thwing**) noget reduceret Undervisnings-Kommissærens Tal. Thwing bemærker***): »Vanskeligheden ved blandt de fem- eller sexhundrede Institutioner, der fører Navnet »College« [og »University«], at udskille dem, hvis Fortjenester berettiger dem til at benævnes saaledes, er meget stor, og det tør ikke haabes, at man har ydet fuld Retfærdighed. Man har i Almindelighed fulgt Mr. Eaton's [o: Undervisnings-Kommissærens] Ordning. Dog har man udeladt de Institutioner, der ikke opgiver at have Studerende i »the collegiate departments«. Saaledes begrænset omfatter Listen nu [o: 1880—81] 312 Colleges, af hvilke fire Femtedele er forbundne med »preparatory departments«. Af dette Tal antager 171 begge Køn paa

*) Om Forskellen mellem »University« og »College« se: Report of the Commissioner of Education for the year 1884—85 p. CLXXIV.

**) American colleges. Second Ed. New York, 1883.

***) l. c. p. 201.

lige Betingelser; 133 antager kun Mænd og 5 udelukkende Kvinder. Det hele Tal af Studerende er 29,101, af hvilke en Sjettedel, saa nøje man kan skønne, er Kvinder.« Selvfølgelig er disse Højskoler meget ulige fordelte mellem de enkelte Stater: i det anførte Aar fandtes de især i Ohio, Pennsylvania, Illinois og New York, — i hver af disse Stater nemlig henholdsvis 28, 27, 24 og 24, — og de største Antal Studerende fandtes i New York (2827), Ohio (2524), Pennsylvania (2370), Massachusetts (2344 — fordelte mellem 9 Colleges), Missouri (1799 — paa 13 Colleges) og Illinois (1702). Dette er Maximumstallene; — Minimumstallene gaar omtrent saa langt ned som muligt.

Med Hensyn til Højskolernes Alder, anfører vi, at Harvard College (Cambridge, Massachusetts) skriver sig fra 1636 (1638?). Yale College (New Haven, Connecticut) fra 1701. Dette er ikke blot Amerikas to berømteste, men ogsaa dets to ældste Universiteter; — kun 24 af samtlige Højskoler er ældre end dette Aarhundrede, og over Halvdelen af samtlige Højskoler skriver sig fra dette Aarhundredes sidste Halvdel. De to nysnævnte Universiteter er ikke blot de berømteste og ældste, men hører ogsaa blandt dem, der har det største Tal af Studenter og Professorer (Harvard's og Yale's Professortal var i 1881—82 henholdsvis 56 og 41)*). Det samtlige Tal af Studerende ved Yale College er for Tidsrummet 1702—1882 9625**) (hvoraf 4392 nu levende, 5233 døde), ved Harvard for Tidsrummet 1642—1880 9526 (3574 levende, 5952 døde);

*) l. c. p. 202 fg.

**) Report of the Comm. of Ed. 1884—85, p. CLXXXVI.

— derefter følger Columbia College (New York) for Tidsrummet 1754—1882 7287 (6020 levende, 1267 døde), Union College (Schenectady, New York) i Tidsrummet 1797—1884 6694 (4167 levende, 2527 døde), University of Michigan (Ann Arbor, Mich.) i 1844—80 6662 (6384 levende, 278 døde), Darmouth College (Hanover, New Hampshire) i 1771—80 6010 (3220 levende, 2790 døde), College of New Jersey (Princeton, New Jersey) 1748—1881 5439 (3190 levende, 2249 døde). De øvrige har langt minde Tal at opvise.*)

Som ovenfor anført opfører Thwing blandt sine 312 »Colleges & Universities« kun 5, der er udelukkende tilgængelige for Kvinder**). Disse 5 er følgende: Smith College (Northampton, Mass.), Wellesley College (Wellesley, Mass.), Wells College (Aurora, New York), Elmira Female College (Elmira, New York) og Vassar College (Poughkeepsie, New York). En nyere, tilsvarende Højskole er Bryn Mawr College (Bryn Mawr, Pennsylvania). Endvidere kan føjes dertil: »the Harvard Annex«, en for Kvinder aabnet Afdeling ved Harvard College. Om Wells College og Elmira Female

*) Man kan for de samme Aar ofte se forskellige Tal opgivne, idet nogle Beregninger medtager, andre udelukker de Studerende i »the preparatory department«. Thwing har ved sin Opgørelsesmaade betydeligt reduceret Undervisnings-Kommis-særens Tal.

**) Den »Statistics of Institutions for the Superior Instruction of Women«, som Undervisnings-Kommisæren meddeler i sin Beretning for 1884—85, tæller 227 saadanne Instituter (foruden 22 Instituter, som han mangler Oplysning om). Disse Instituter kalder sig oftest »Colleges«, føyer ogsaa undertiden Titel af »Academy«, men kan trods deres fordringsfulde Titler ikke stilles sammen med den Art Højskoler, vi her har at gøre med.

College, som vi i det følgende ikke nærmere kommer til at berøre, anfører vi her blot, at de begge er presbyterianske, at de skriver sig fra henholdsvis 1868 og 1855, og at de ifølge Undervisnings-Kommissærens Oplysninger var besøgte af resp. 61 og 228 Elever (henholdsvis i Tidsrummene 1869—83 og 1859—80).

Saa nævner Thwing, som anført, 133 Højskoler, der udelukkende modtager Mænd. Blandt dem findes, for at nævne nogle af de mærkeligste, baade Yale og Harvard; men til Harvard er der i de seneste Aar blevet knyttet et Annex, der staar aabent for Kvinder og for Kvinder alene*). Yale staar ganske vist ikke aabent for Kvinder; men Universitetet har dog ladet en Kvinde tage en juridisk akademisk Grad. Johns Hopkins University (Baltimore, Md.), vel et af de yngste (fra 1867), men dog et af de mest ansete Universiteter, indrømmede for nogle Aar siden en Dame, der studerede højere Mathematik, Stipendier (Fellowship), og Columbia College, ogsaa en af de mest ansete Højskoler, lukker vel sine Auditorier for Kvinder, men tillader dem at tage Examinier ved Kollegiet, og har bl. a. tilstaaet en Dame, der studerede Statsvidenskaberne, den filosofiske Doktorgrad, hvilken Grad ogsaa erhvervedes ifjor af en Dame, hvis Fag var Mathematik og Astronomi. Man ser altsaa: medens vi kender Universiteter, der tillod Damer at komme i Auditorierne, men nægtede at

*) The Society for the collegiate instruction of women by professors and other instructors of Harvard College. Undervisningen ved dette »Annex« siges at være »af samme Grad« som ved selve Harvard College; den meddeles i alt Fald af Kollegiets Professorer. Officielt anerkender Kollegiet ikke Annex'et; men det støtter det faktisk.

modtage dem ved Examensbordet, finder vi i Amerika Universiteter, hvor Forholdet netop er det omvendte; og medens vi kender Universiteter, der nu staar helt aabne for Kvinder, baade som Tilhørere og som Examenskandidater, men som nægter dem Adgang til Stipendier, er Forholdet f. Ex. ved Johns Hopkins University ganske modsat. — Princeton College, der ogsaa hører blandt dem, der er lukkede for Kvinder, agter at aabne et »Annex« for Kvinder, omtrent som ved Harvard.*) Saaledes formindskes i Virkeligheden Tallet paa de Højskoler, der synes at være uvillige lige overfor det andet Køn. Kun blandt de katholske Universiteter (ialt 37, efter Thwing) er Modstanden mod Kvindestudiet principiel.

Endelig er der den store Mængde af co-educationelle Universiteter og Kollegier, — adskilligt over Halvdelen af det samlede Tal.

I.

Kvinde-Kollegierne.**)

Der findes***) i de Forenede Stater 17 Statsuniversiteter, Universiteter oprettede og underholdte af Staten; og adskillige af de andre faar Statstilskud. Men

*) Meddelelse fra Mrs. Kate M. Cone, Bureau of Collegiate Information. Hartford, Vermont.

**) Oplysningerne om de fire store Kvinde-Kollegier, som vi i det følgende særligt dvæler ved, har vi — foruden af private Meddelelser fra Mrs. Cone — øst af: Twenty-second annual catalogue of the officers and students of Vassar College, 1886—87; — Smith College, 1886—87, Nr. 13 official circular; — Wellesley College, Calendar 1886; — Bryn Mawr College, Program 1886—87.

***) Thwing l. c. p. 143.

langt mere end Staten har Private gjort for den højeste Oplysning i Amerika. Hvad Private har udrettet i de Forenede Stater for det højeste Undervisningsvæsen, er overordenligt. De fleste af Højskolerne har ganske vist i deres unge Dage haft pekuniære Vanskeligheder at kæmpe med, — men hvad Private har ydet, især i de senere Aar, faar man en lille Forestilling om, naar man hører, at der alene i et enkelt Aar, 1884—85, af Private ydedes til Undervisningsformaal $9\frac{1}{3}$ Mill. Dollars, hvoraf over 5 Millioner tilfaldt Kollegier og Universiteter, $\frac{1}{3}$ Million forskellige højere Undervisningsanstalter for Kvinder, adskilligt over 1 Million forskellige videnskabelige, theologiske, juridiske og medicinske Skoler osv. osv. I andre Aar er der vel i Almindelighed blevet ydet mindre, men der er ogsaa de Aar, i hvilke der er blevet skænket endnu mere, i 1873 saaledes $11\frac{1}{4}$ Mill. Dollars.*) Gaverne er blevne ydede i alle Størrelser, fra nogle faa Dollars indtil adskillige Millioner: Johns Hopkins, en Købmand fra Baltimore, skænkede saaledes til det Universitet, der bærer hans Navn, tre Millioner Dollars (eller mere), vistnok det største Beløb, der af en Privatmand nogensinde er blevet ydet til en enkelt videnskabelig Institution.***) George Peabody gav omtrent 8 Millioner Dollars til velgørende Øjemed, hvoraf omtrent en Fjerdedel udgør »the Southern Educational Fund«. Til Yale gav han 150,000, til Harvard lige saa meget, til Washington College (Virginia) 60,000, til Kenyon (Ohio) 25,000, og til forskellige videnskabelige Institutioner $1\frac{1}{2}$ Mill.,

*) Rep. of the Comm. af Ed.

**) Twing l. c. p. 148.

hvoraf de to Tredjedele til Institutet i Baltimore. Naar det Offenlige ikke skyder det Fornødne til, maa Private gøre det; thi af sine Indtægter i Undervisnings- og Examens-Penge kan en høj videnskabelig Anstalt ikke leve.

Ogsaa Kvinderne og deres Kollegier har det private Initiativ overordenligt meget at takke for. De fire første Rangs Kollegier, vi her dvæler ved, er alle meget kostbare Anlæg.

Vassar College stiftedes i 1861 af Matthew Vassar, der overlod det Grunde og Bygninger til en Værdi af over $\frac{1}{2}$ Million Dollars og Kapitaler til et Beløb af over af $\frac{1}{4}$ Mill. Doll. Den egenlige Kollegie-Bygning er en meget udstrakt, slotagtig Bygning paa 4 à 5 Etager, omgiven af Have- og Park-Anlæg; men desforuden findes der en særlig Laboratorie-Bygning, en særlig Museums-Bygning, et astronomisk Observatorium osv. Det var Stifterens Hensigt »at grundlægge og vedligeholde en Institution, der for de unge Kvinder skulde udrette, hvad vore Kollegier udretter for de unge Mænd.« Vassar College blev det første »thoroughly equipped« Kollegium for Kvinder. Det har tilstaaet over 700 unge Kvinder Graden A. B. (Artium Baccalaureus); men desforuden har mange andre besøgt det, har gennemgaaet særlige Kursus ved det, har besøgt dets Maler- og dets Musik-Skole. I 1886 var Elewantallet 312. Kollegiet ligger tæt ved Poughkeepsie, midt imellem Albany og New York. Eleverne modtager ikke blot Undervisning; de bor der, modtager Kost og Logis. Kollegiet har et Bibliothek paa 15,000 Bind, en Læsesal, hvor der — foruden Dag- og Ugeblade — fremlægges 60 videnskabelige og literære

Tidsskrifter, et kemisk Laboratorium, et naturhistorisk Museum, et astronomisk Observatorium, — Alt rigt udstyret, Alt private Gaver. Hvem der ønsker at optages i Kollegiet, maa være mindst 16 Aar gammel*) og desforuden godtgøre at være i Besiddelse af de fornødne Forkundskaber. De Fag, der doceres, er navnlig Latin, Græsk, Tysk, Fransk, Engelsk, Veltalenhed, Mathematik, Naturhistorie, forskellige naturvidenskabelige Fag, Fysiologi, Historie, Kunsthistorie, Filosofi, Nationaløkonomi m. m. Desforuden særlig Undervisning i Musik, Malning, forskellige specielle Fag. Endel af Fagene er foreskrevne, andre kan frit vælges. Et fuldstændigt Kursus er ved dette som ved de andre første Rangs Kollegier beregnet til 4 Aar. Betalingen er 400 Dollars om Aaret, for Undervisning (100 Dollars) og Pension (300 Dollars). Kollegiet er udstyret med ikke ubetydelige Stipendiefond, Fripladser o. lgn.

Smith College aabnet 1875, stiftedes af Miss Sofie Smith, af Hatfield, Mass., der testamenterede de fornødne Midler, fastsatte Institutets Formaal og almindelige Plan, udnævnte Bestyrelsen, og valgte det smukt beliggende Northampton i Massachusetts til Kollegiets Sæde. Dets Formaal er det samme som Vassar College's. Der er blevet givet Kollegiet Ret til »at tilstaa alle saadanne Grader og Diplomer som noget Universitet, Kollegium eller Seminar tilstaar i de Forenede Stater.« »Kollegiet tilsigter ikke at uddanne Kvinder til nogen særlig Profession; men det vil udvikle hendes

*) 16 Aar plejer at være den yngste Alder, i hvilken Kvinderne optages ved disse Kollegier; kun faa af Eleverne er dog under 18 Aar gamle; 18—22 Aar er den sædvanligste Alder for Kvinde-Kollegiernes Elever; men ikke saa faa er ældre.

Forstand ved de bedste Methoder, som Filosofi og Erfaring anbefaler, saa at hun kan være bedre i Stand til at udføre sit Arbejde i Livet, hvilket Arbejde det saa maatte blive. Det er et Kvinde-Kollegium, der tilsigter ikke blot at meddele den bedste og højeste intellektuelle Dannelse, men tillige at bevare og fuldkommengøre alt hvad der er karakteristisk for sand Kvindelighed.« Det bestaar af tre Kursus, hvert paa 4 Aar. »The Classical Course« fører til Graden »Bachelor of Arts«; »the Scientific Cours.« til Graden »Bachelor of Science«; og »the Literary Course« til Graden »Bachelor of Literature«. I særlige Tilfælde, naar de Studerende ønsker at ofre Kunst og Musik mere Tid eller at studere flere af de frivillige Fag, kan Kursus'et udvides til 5 Aar. Før Optagelsen i et Kursus maa en Prøve bestaas. Fagene er omtrent de samme som ved Vassar, ogsaa her delte mellem obligatoriske og fakultative. Betalingen er aarlig: for Undervisning 100 Dollars (foruden Extra-Betaling ved den særlige Kunst- og Musik-Skole), for Kost og Logis 250 Dollars. I Nærheden af Kollegiets forskellige akademiske Bygninger er der opført fem Beboelseshuse for de Studerende. Det eneste Husgerningsarbejde, der forlanges af Eleverne, er, at de reder deres Senge. Eleverne kan ogsaa, hvis de ønsker det, blive indlogerede hos private Familjer. Kollegiet er forsynet med Legatpladser. Det var i 1886 besøgt af 326 Elever.

Wellesley College i Wellesley, Mass., femten eng. Mil fra Boston, aabnedes 1875. En tysk Dame,

Marie von Bunsen, fortæller følgende om sit Besøg paa dette »Kvinde-Universitet«^{*)}:

»De tunge Porte reves op, og i sin blodrøde, gyldne Efteraarspragt strakte den store Park sig forbi vore Øjne. Hurtigt førte Hestene os ad velplejede Veje for Rhododendronbosquets og Blomsteranlæg; her laa mørktblinkende Vand under Siv og Søblomster, der aabnede en lys Udsigt sig, og hist og her mødte vi unge Piger, der i deres lyse Klæder, med en Bog i Haanden, eller en Veninde under Armen, spaserede ad de skyggefulde Veje. Mindede allerede Parken om England, saa syntes den kæmpemæssige røde Murstensbygning, med dens Taarne, Gavle og Karnaper, at være en engelsk Stormands Slot fra Dronning Elisabeths Tid. Under en stor Portal steg vi af Vognen og modtoges af den elskværdige Forstanderinde, en smuk Dame paa omtrent 26 Aar. Hun førte os ind i sit Modtagelsesværelse, et med Paneler, venetianske Lædertapeter, gammeltyske Skrin og orientalske, indlagte Skabe udsmykket Værelse. Eleverne ser her de bedste Prøver paa Kunstindustri. Nogle Statuer og Billeder gengav berømte Digterinders Skikkelser, og paa de dekorerede Glasruder var Shakespear'ske og Tennyson'ske Heltinder afbildede. — Den store Hal, som vi nu traadte ind i, var rigt smykket med Palmer og andre Planter. Akvareller, Kobberstik, Fotografier osv. fandtes overalt. I denne Hal gives om Vinteren Selskaber, til hvilke Eleverne kan indbyde deres Bekendte, Herrer og Damer. Eleverne, de fleste i en Alder af 17—22 Aar, nyder den største Frihed; det forlanges kun, at de skal melde sig, før de fore-

*) I: »Die Frau im gemeinnützigen Leben«, 1886, S. 61 fg.

tager en Udflugt til Boston, og at de ikke maa blive borte fra Hjemmet om Natten uden Tilladelse. . . . Læsesalene er store, luftige, smagfulde Værelser; Undervisningsmaterialet er fortræffeligt og rigt. I det kemiske Laboratorium kan 100 unge Piger arbejde samtidigt og selvstændigt. Det astronomiske Observatorium er kostbart udstyret, Gymnastiksalen forsynet med de allernyeste Apparater. Malersalen har et fortræffeligt Overlys. I det store Bibliothek*) sad ved bekvemt indrettede Borde de unge Piger og gjorde deres Excerpter af tykke, lærde Bøger . . . Sove- og Opholdsværelserne er smaa koket indrettede Værelser, smykkede med Blomster, Paafugleffjer, Fotografier, Vifter og Porcellænsnipsgenstande. Den største Properhed findes overalt, og Læsesalenes Alvor bliver paa den hyggeligste Maade suppleret af den individuelle, ofte meget kunstneriske Smag, der hersker i Beboelsesværelserne. De unge Piger skal ikke blot lære; de skal ogsaa udvikles, dannes, og den hele Atmosfære, i hvilken de skal tilbringe disse kritiske Aar, over her sin store Indflydelse. Men de skal ogsaa opdrages til det praktiske Liv. Den store Anstalt beskæftiger kun meget faa Tjenestefolk, og disse kun i Køkkenet og til det groveste Arbejde. De trehundrede Elever**) maa da skiftevis besørge den hele øvrige Hus-

*) Bibliotheket tæller 30,000 Bind; men desforuden findes der et specielt «scientific library», der tæller 4500 mathematiske og naturvidenskabelige Bind, et theologisk Bibliothek, 3400 Bind, et Kunst-Bibliothek, et Musik Bibliothek osv. 95 Tidsskrifter holdes; 60 Dag-, Uge- og Maanedblade fremlægges paa Læsestuen.

**) I 1885—86 var Elevantallet i Kollegiets fem Klasser 353; naar dertil ægges 11 Resident Graduates og 156 Non Candidates for Degrees, bliver det samme Eleveal ikke mindre end 520. Dertil kom 20 Non-resident Candidates for Masters' Degrees.

gerning, Værelsernes Renholdelse, Borddækning og Opvartning ved Maaltiderne, Husets Udsmykning med Blomster og Tilsynet med Linnedet . . . Nu førte man os til de to afsondret beliggende »Slotte«, der atter vidnede om en ægte kunstnerisk Smag. Det ene var helliget Musiken og indeholdt 40 Værelser. I det andet modtages Damer, især Lærerinder, der vil lægge sig efter Specialstudier, og som her finder Ro, sunde og smukke Omgivelser, vækkende Omgang, og alle videnskabelige Hjælpemidler . . . Atter vandrer vi tilbage til den store Kollegie-Bygnings Hal: mellem Palmerne tilhøjre og tilvenstre staar der nu en Række unge Piger, nogle af dem i nydelige lyseblaa og hvide Dragter med sirlige lyseblaa Huer, de andre mørkerødt klædte med Guldtrusser; de staar rankt i Række og Geled og i Haanden holder de en Aare opret. Det er to af Kollegiets talrige »Boot crews«; de vil nu føre os over Søen. De med de tilsvarende Farver malte Baade trækkes frem; alle Greb gøres paa Kommando med yderste Præcision. Vor »Captain« er en fin smuk Pige paa 18 Aar; hun lader sin »crew« synge flerstemmige Sange. I Takt flyver Aarerne op og ned; snart, altfor snart, er vi ved den sivbevoxede Landgangsbro.«

De Illustrationer, hvormed Kollegiets »Calendar« er udstyret, bekræfter ganske den begejstrede Skildring, den tyske Dame har givet af Kollegiets Bygninger, Parkanlæg og maleriske Omgivelser. Det er en pragtfuld Institution, hvis Lige man forgæves vil søge udenfor det rige og offervillige Amerika.

En Ejendommelighed ved dette Kollegium er, at de meget talrige Lærerposter saa godt som udelukkende er beklædte af Kvinder: ved de andre Kvinde-Kollegier

findes Lærere og Lærerinder Side om Side med hverandre; ved Wellesley findes der ligeoverfor mere end et halvt hundrede kvindelige Lærere (Professors und Instructors) kun et Par Stykker mandlige.

Wellesley College er »by charter« blevet »be- myndiget til at meddele saadanne Hædersbeviser, Grader og Diplomer, som meddeles af noget Universitet, Kollegium eller videnskabeligt Seminarium i denne Stat; og de saaledes meddelte Diplomer skal give Ihænde- haverne Adgang til alle de Goder og Forrettigheder, som Skik og Brug eller Lov tilstaar Ihændehaverne af lignende Diplomer fra noget Universitet, Kollegium eller videnskabeligt Seminarium i denne Stat.«

Studenterne bor enten i den store Kollegie-Byg- ning, der har Plads til 350, eller i Stone Hall med enkelte Værelser og fire Spisesale — Plads til 107 —, eller i mindre Cottages, hver med Plads til 35. Ældre Studenter kan ogsaa faa Lov til at bo i Landsbyen.

Et fuldstændigt Kursus varer 4 eller 5 Aar, — »classical« eller »scientific course«.

Betalingen er 300 Dollars om Aaret, for Undervis- visning og Pension, foruden Extra-Betaling for Musik- og Kunstundervisning. Til Kollegiet er knyttet henved 30 »Scholarships« (Stipendier), hvert paa 5000 Dollars. Desforuden bestaar der ved Kollegiet en Hjelpeforening for trængende Studenter.

Bryn Mawr College, i Bryn Mawr, Pennsylv- ania, faa Mile fra Filadelfia, stiftedes af Dr. Josef W. Taylor. I 1885 aabnedes Kollegiet med 44 Elever. Eleverne kan faa Kost og Logis ved Kollegiet, men er ikke forpligtede til at bo der. Den aarlige Betaling for Undervisning er 100 Dollars, for Kost og Logis 250 à

300 Dollars. Foruden 3 »Scholarships« à 200 Dollars bestaar der 5 »Fellowships«, 1 i Græsk, 1 i Engelsk, 1 i Mathematik, 1 i Historie og 1 i Biologi. Disse »Fellowships« tilstaas særligt udmærkede »graduate students«; Ihændehaveren faar fri Undervisning, et møbleret Værelse i Kollegie-Bygningen og 300 Dollars om Aaret. Desforuden bestaar der »the Bryn Mawr European Fellowship«, der aarligt tilstaas en fremragende Student fra Kollegiet. Den Paagældende faar 500 Dollars og skal studere et Aar ved et evropæisk Universitet. Saavidt det af Kollegiets Program kan skønnes, er den Undervisning, der her meddeles, grundig; men Forholdene er endnu smaa; — Professorernes Tal er kun 16; — i Modsætning til Wellesley er Professorerne ved Bryn Mawr Mænd, med Undtagelse af en kvindelig Professor i Mathematik, to kvindelige Professorer i Sundhedslære og Fysiologi, og Lærerinden i Gymnastik.

Med Hensyn til Kvinde-Kollegiernes Forhold til Religionen er at bemærke, at den store Mængde af Kollegier af lavere Rang er spredte mellem alle mulige religiøse *denominations*. Blandt de fire ovennævnte første Klasses Kollegier, betegner Vassar College sig som »distinctly Christian«, saaledes som dets Grundlægger vilde, at det skulde være; men det byder Studerende af alle kristne Retninger velkomne; det er altsaa »non-sectarian«. Om Søndagen besørger Gudstjenesten af Præster af forskellige »denominations«; og hver Dag holdes Aftenbøn i Kapellet. De Studerende læser, under Lærernes Vejledning, hver Søndag Morgen den hellige Skrift. Der bestaar ved Kollegiet en »Young Women's Christian Association«. Religiøse Sammenkomster afholdes Torsdag og Søndag Aften for

dem, der ønsker at tage Del i dem. — Smith College stiftedes ikke i nogen religiøs Sekts Interesse, og det er »entirely undenominational in its management and instruction«. De Studerende har Lov til at slutte sig til den Kirke, som deres Værge maatte angive, og intet Forsøg gøres paa at forandre »denominational preferences«. Men Kollegiet ledes i den Overbevisning, at Kristendommen er den sande Kilde til den højeste Dannelse, og at, som Kollegiets Stifter sagde det: »all education should be for the glory of God«, og Kollegiet benytter alle tilladelige Midler til at udvikle et sandt kristeligt Liv hos dem, der er knyttede til det. Lærere og Studerende mødes dagligt for at dyrke Gud, og Biblen læres systematisk. — Om Wellesley College gælder ganske det Samme som om Smith College: »undenominational«, men udpræget kristeligt. Ogsaa ved dette Kollegium bestaar en »Christian Association«. — I Programmet for Bryn Mawr College hedder det: »Det var Stifterens Ønske, at Kollegiet skulde være gennemtrængt af en jævn og praktisk Kristelighed, og man vil bestræbe sig for at fremme dette Formaal. I Kollegiets Nærhed er der Kirker af forskellige Retninger. Der vil finde daglig Morgenandagt Sted i Kollegiet«. Kollegiet synes forøvrigt nærmest at gaa i Kvæker-Retning: dets tre »Scholarships« staar kun aabne for Medlemmer af Kvæker-Samfundet.

Men dette Forhold til Religionen er ikke noget, der er ejendommeligt for Kvinde-Kollegierne; tværtimod staar de fleste amerikanske Højskoler i et lignende Forhold til Religionen. De ældre Kollegier var endog ligefrem byggede paa Religionen. Harvard (stiftet 1636) havde et rent religiøst Udspring, og Yale (stiftet

1701) skulde indpode en endnu mere orthodox Kristen-
dom end den, man antog Harvard repræsenterede. Prince-
ton (oprettet 1746) havde samme Udspring. Dartmouth
(af 1769) og Bowdoin (af 1794) ligesaa. Amherst
stiftedes i 1825 med den Hovedopgave at uddanne Mis-
sionærer. Næsten alle de ældre Kollegiers udpræget
religiøse Karakter, ved deres Grundlæggelse, var af en
saadan Beskaffenhed, at Præsident Witherspoon, ved
Princeton, fandt sig beføjet til at sige: »Forbandet være
al Lærdom, der strider mod Kristi Kors; forbandet
være al Lærdom, der ikke stemmer med Kristi Kors;
forbandet være al Lærdom, der ikke tjener Kristi Kors.«
Hele Administrationen, alle Forskrifter og Regulativer,
hele Undervisningen bar Religionens Stempel. Daglig
eller flere Gange daglig skulde enhver Student granske
Skriften. Studiet af Hebraisk indtog en sideordnet
Plads med Studiet af Latin og Græsk; det gamle Testa-
mente, og det ny, i Originalsprogene, var de vigtigste
Bøger i Sprogstudiet. Hovedbetingelsen for at opnaa
den første Grad ved Harvard var Færdighed i at læse
det gamle Testamente paa Hebraisk og det nye paa
Latin. Endel af de yngre Studerende skulde ogsaa
offenlig gengive Prækener, som de havde lært udenad.

Nu har Kollegiernes Religiositet en betydeligt
svagere Farve; men helt udvisket er den ingenlunde:
Religionen spiller tværtimod fremdeles en stor Rolle
ved de fleste amerikanske Højskoler. Paa de fleste af
dem forlanges det fremdeles af de yngre Studerende,
at de om Søndagen to Gange skal deltage i Guds-
tjenesten og daglig være tilstede ved Bønnen i Ka-
pellet; »men udover disse ligefremme Fordringer
stiller Kollegierne i Almindelighed intet religiøst Krav

til sine Studerende.« Undervisningen har ogsaa tabt sin dybe religiøse Farve; Hebraisk er henvist til det theologiske Fakultet, og det eneste direkte Studium, der nu gøres af det ny Testamente, er en Gennemgaaen af det, paa Græsk, der finder Sted strax ved Ugens Begyndelse. Men denne Skik, at hellige Ugens første Timer til Studiet af det ny Testamente paa Græsk begynder nu at gaa i Forfald. Hovedøjemedet med den er »at afholde de Studerende fra paa Sabbathen at studere Emner, der ikke passer sig for Sabbathen [*»unsabbatarian subjects«*]; men begribeligvis er »dens Indflydelse i denne Henseende ubetydelig, og den forsvinder derfor efterhaanden«.

Men, som sagt, paa Kollegierne, eller dog mange af dem (især de vestlige) er »den religiøse Idé« fremdeles »very prominent«, selv om det, de nu har at opvise af religiøs Undervisning, religiøse Forskrifter etc. er Smaating i Sammenligning med, hvad de i tidligere Tider kunde præstere paa dette Omraade. »Det gælder om det store Flertal af vore trehundrede Kollegier, at det religiøse Element, skønt det vejer lidet i Kollegiets lovordnede Ordning og videnskabelige Arbejde, har en meget vigtig Indflydelse paa det daglige Liv og paa Studenternes Karakter. Professorerne er, som Regel, Kristne. Skønt det er sjældent, at Ansættelsen som Lærer betinges af en religiøs Attest, tager faktisk det store Flertal af Fakultetets Medlemmer Del i det kirkelige Liv. Amherst Kollegium forlanger ikke af sine Professorer, at de skal bekende deres Tro, men Præsident Seeley bevidner: »at vi skulle lige saa lidt tænke paa at ansætte som Lærer en Vantro, lige saa lidt som en umoralsk Mand eller en Mand, der

ikke kendte noget til det Fag, han skulde docere.« Om Brown University erklærer Præsident Robinson, at vel behøver Professorerne ikke at forpligte sig til noget i religiøs Henseende, men Universitetet »ville ganske vist vægre sig ved at modtage som Professor en Atheist eller en erklæret Skeptiker.« Stats-Universitetet i Michigan stiller heller ingen Fordringer til sine Professorer; men dets Præsident, Angell, erklærer, at »faktisk har det store Flertal af Professorer altid været Kommunikanter.« Om Oberlin College skriver dets Præsident, at »saa længe Kollegiet har bestaaet, har det været Skik, at kun saadanne Mænd ansattes som Professorer, der giver Vidnesbyrd om kristelig Karakter, saaledes som dette Udtryk sædvanlig forstaas blandt evangeliske Troende.« Og saaledes ved de fleste Kollegier og Universiteter! Som med Professorerne, saaledes med Studenternes Flertal: mange af dem viser ikke blot deres Kristendom ved at deltage i Alterens Sakrament, men beskæftiger sig ogsaa aktivt med kristelige Opvækkelsesbestræbelser osv. Af de amerikanske Kollegier og Universiteter er omtrent de tre Fjerdedele »sektariske« (deriblandt: 49 methodistiske, 37 baptistiske, 37 romersk-katholske, 33 presbyterianske, 15 congregationalistiske, 14 lutherske, 11 *christian*, 9 episkopale, 7 af Brødremenigheden, 6 reformerte, 5 af Kvækerretning, 4 universalistiske, endvidere nogle af forskellige mindre Sekter), medens kun omtrent en Fjerdedel (77) betegnes som »ikke-sektariske«. Dog maa Thwing tilføje, at naar de romersk-katholske Kollegier fraregnes, saa er de andre saakaldte sektariske Højskoler i Virkeligheden saa lidet smittede af sektariske Udskejelser, at Studenterne aarevis kan

leve ved det samme Universitet uden at erfare, om A eller B er Methodist eller Baptist; der hersker en almindelig kristelig Aand ved Højskolen, men den specielle Retning, som den Enkelte tilhører, har i Studenternes indbyrdes Samkvem ikke stort mere at sige end deres Fødested, om de er fødte i den eller i den Stat, i den eller i den By.

Ny Literatur.

Jens Nielsen, Fattigdommens Aarsag. Lægmandsbetragtninger. København, C. W. Stincks Bogh. 1887. (83 S.)

Hr. Jens Nielsen ønsker at »vække« Folk, at bringe dem til »klar Forstaaelse« af Fattigdomsproblemet. Men man »vækker« ikke Folk ved at bruge 83 Sider blot til at fortælle dem, at man selv har den Overbevisning, at det var bedre, om der paa Jorden levede 900 Millioner i Stedet for 1200 Millioner Mennesker; — de mange overflødige Ord dysser snarere i Søvn. I den »klare Forstaaelses« Interesse burde Forf. ogsaa have forklaret, hvorledes han tænker sig de 2 Millioner Mennesker, der lever i Danmark, reducerede til 1 Million. Ogsaa burde Forf. have søgt at gøre det indlysende, at Produktionen ikke afficeres deraf, om Producenternes Tal formindskes til det Halve; — »Maden blev ligegodt tilbage, om end 1 Million Mennesker [af Danmarks 2 Millioner] gik bort«, siger han; — men han beviser det ikke.

Jens Nielsen har i 3 Aar vandret som Undersøger i »Københavns Understøttelsesforening« i Rhabarberlandets yderste Spidser. I disse 3 Aars Undersøgelser-Vandring søger han sin Berettigelse til at tale med. Men om han saa havde vandret i 300 Aar, er det ikke givet, at han blev i Stand til at løse sociale Problemer: fordi man har set fattige Folk og talt med dem, er det ikke givet, at man kan tænke Fattigdoms-Problemet igennem; der hører

mere til, — og dette mere mangler Jens Nielsen helt og holdent.

Her en lille Stilprøve, en enkelt Prøve paa, hvad Jens Nielsen præsterer, naar han fremstiller sine Tanker »saa klart som muligt«.

»Jeg vil«, siger han, »tage en Præst, som ingen Formue har og ikke har Raad til at leve som sine bedre stillede Kaldsfæller, men lever, hvad man kalder et tarveligt Liv. Men daglig spiser dog han og hans Familie sig mæt i gode og sunde Fødevarer; Klæderne, som han og hans gaar med, taaler maaske ikke Sammenligning med andre Præstefamiljers, men Legemet trives godt deri. Bølligen er maaske heller ikke fin, men den er lys og luftig, saa Helbredden udmærket bevares. Se saadan en Præst vil uden tvivl blive kaldt en fattig Præst; men ved en Undersøgelse af Spørgsmaalet maa man ikke betragte ham som fattig. Kun dersom han nødtvungen, frivillig eller ubevidst lever under det, som er nødvendigt til Helbredens Bevarelse, saa kan han regnes at være fattig.«

Gennem hele Bogen lyser samme Klarhed som gennem det citerede Stykke: samtlige 83 Sider er ikke andet end en »nødtvungen« og dog »frivillig«, »ubevidst« og dog »bevidst« selvbehagelig Sladder.

Socialismus und Anarchismus in Europa u. Nordamerika während der Jahre 1883 bis 1886. Nach amtlichen Quellen. Berlin, Verlag von Richard Wilhelmi. 1887. (155 S.)

Den første Tredjedel af denne Bog, der bestaar af en Samling Artikler, som først saa Lyset i »Hamburg Correspondent« i Foraaret 1887, er helliget Tyskland. Forf., en udpræget Modstander af Socialdemokratiet, aabner sin Beretning med en Udtalelse om, hvor lidet den tyske Socialistlov har svaret til de Forventninger, der knyttedes til den. Ogsaa fra anti-socialistisk Side udtales det nu aabent, hvilket stort Misgreb denne Lov var, hvor ganske forfejlet den var; — men om at lade den falde vil man

dog ikke høre Tale. Den i det væsentlige kronologisk holdte Beretning giver en ganske god Oversigt over Socialdemokratiets Arbejden og Virken i tre eller fire Aar. — De andre to Tredjedele er fordelte mellem de vigtigste evropæiske Lande samt Nordamerika, hvert Land holdt for sig. De Oplysninger, Forf. her kan meddele, er for de fleste Landes Vedkommende lovligt sparsomme; nogen Vejledning vil Bogen dog nu og da kunne yde.

J. Garin, die Anarchisten. Eine historisch-kritische Studie. Autor. Uebertr. Leipzig, Verlag von Otto Wigand. 1887. (243 S.) (3 M.)

Det er med den Del af de sidste Aars franske Socialister, der kalder sig »Anarkister«, at Forf. hovedsagelig befatter sig; i alt Fald kommer han ikke meget udenfor Frankrig og det franske Schweiz, og kun med den franske Literatur er han bekendt. Han søger først historisk at fremstille, hvorledes det anarkistiske Parti har udviklet sig af de forudgaaende socialdemokratiske Bevægelser, af det gamle Internationale, af Kampen mellem Bakunin'ster og Marx'ister. Han fremstiller dernæst Anarkisternes Anskuelser om Religion, Familje, Ejendom og Stat, og kritiserer disse Anskuelser. Endelig vil den optimistiske Forf., der ikke udmærker sig ved megen Originalitet, bevise — og det er Hovedsagen for ham — den anarkistiske Læres Betydningsløshed. Den anarkistiske Lære vil efter hans Mening aldrig komme til at spille nogen Rolle i Verdenshistorien, dels fordi den i Et og Alt strider mod sund Fornuft, dels fordi de store materielle og immaterielle Fremskridt, vi ser, hvorhen vi saa vender Blikket, gør det umuligt for den at finde en Jord, den kunde slaa Rod i.

A. P.-St.

schen
der st
Dr. F
Fische

I de
291

»Staa
lille
result

ikke
det i
Mater

man
Spall
for a

de ø

det a

væsen

maas

bage

Nat

Pengebehov og Pengeforsyning.

Af

Dr. William Scharling.

Dr. Franz Kral: Geldwert und Preisbewegung im Deutschen Reiche 1871—1884. Mit einer Einleitung über die Methode der statistischen Erhebung von Geldmenge und Geldbedarf. Von Dr. F. X. von Neumann-Spallart. Jena, Verlag von Gustav Fischer. 1887.

I dette Tidsskrifts 3dje Hefte for indeværende Aar S. 291 o. flg. er der under en Anmeldelse af den Samling »Staatswissenschaftliche Studien«, hvortil ovennævnte lille Skrift hører, givet et kort Resumé af dets Hovedresultater. Naar jeg her kommer tilbage dertil, er det ikke saa meget for at henlede Opmærksomheden paa det i flere Retninger gode og interessante statistiske Materiale, som foreligger samlet i dette Skrift — hvad man ogsaa kunde vente af et under Dr. Neumann-Spallarts Auspiciet udgivet statistisk Arbejde —, som for at paapege de betydelige Fejl og Skævheder, hvoraf de økonomiske Betragtninger lide og som bevirke, at det af Forf. opstillede Hovedresultat maa betragtes som væsentlig forfejlet og urigtigt. I og for sig kunde det maaske for saa vidt synes overflødigt her at komme tilbage til dette Skrift, som det vel næppe vil faa ret

mange Læsere her i Landet, overfor hvilke der kunde være Opfordring til at advare mod at lade sig bestikke af den af statistiske Data baarne Redegørelse, der tilmed støttes af Neumann-Spallarts ansete Navn. Men den hele brugte Argumentation er ret typisk for en Opfattelse af den nærværende økonomiske Krise, som ogsaa her i Landet har Tilhængere, og en Paavisning af dens Skævheder turde derfor ikke være uden Betydning ogsaa hertillands.

Det Hovedresultat, hvortil Forf. kommer — man fristes til at sige: som han har stillet sig til Opgave at føre Bevis for —, er dette, at »Pengebehovet i det tyske Rige . . . er i hele Tidsrummet siden Guld fodens Indførelse blevet tilfredsstillet af den forhaandenværende Guld mængde«, og at altsaa al Tale om, at Mangel paa Guld har været en medvirkende Faktor — for ikke at sige den væsentligste Grund — til det stedfundne Prisfald og den hele derved foraarsagede økonomiske Krise, er ugrundet. Forf. synes ganske vist at have haft en ærlig Bestræbelse for at fremlægge de statistiske Data saa upartisk og objektivt som muligt; men desuagtet lader det sig næppe bestride, at disse Data ere blevne grupperede og benyttede paa en saadan Maade, at det kun kan forklares enten af en mangelfuld Opfattelse af almindelige — og det kan gjerne tilføjes: almindelig anerkendte — økonomiske Principer eller af, at han ubevidst har ladet sig paavirke af sin paa Forhaand hafte Overbevisning. Mulig have begge Omstændigheder samvirket.

Til Begrundelse af denne Paastand skal jeg strax anføre to Exempler paa, at Forf. dels afviger fra, dels udtaler det helt Modsatte af almindelig anerkendte

økonomiske Sætninger. Det tør for det Første siges at være almindelig anerkendt, at man til »Penge« maa henregne ikke blot egentlige Mønter, men ogsaa uindløselige Papirspenge (Statssedler) og udækkede Banksedler, og at det er disse tre Omløbsmidler, som maa tages i Betragtning, naar man vil angive »Pengemængden« i et Land. Desuagtet opfører Forf. i det Afsnit, der omhandler Pengemængden i det tyske Rige, baade »Reichskassenscheine« og udækkede Banksedler ikke under »Pengeforraadet«, men under »Kreditomsætningen«. Den reelle Betydning heraf skal senere blive nærmere paavist; her maa det være tilstrækkeligt at minde om, at en saadan Sammenstilling af Stats- og Banksedler med Kreditmidler som Vexler, Checks og Giroomsætning allerede af den Grund er højst misvisende, at hine benyttes af det hele store Publikum og det tildels endog i nok saa høj Grad som egentlige Guldmonter, medens de nævnte Kreditmidler væsentlig kun benyttes indenfor de egentlige Handlendes Kreds og navnlig i den større Handelsomsætning, og at de desforuden i Almindelighed hver især kun iværksætte en eller nogle faa Omsætninger, hvorimod Stats- og Banksedlerne ligesom Mønterne uafsluttelig gaa fra Haand til Haand og saaledes i Løbet af et Aar iværksætte et overordentlig stort Antal Omsætninger. I modsat Fald vilde det ogsaa være ubegribeligt, at der ved Siden af kun ca. 400 Mill. Mk. i udækkede Banksedler kan opføres en Giro- og Checks-Omsætning af over 16 Milliarder for Rigsbanken alene, — hvad der ligeledes viser det Absurde i at sammenregne disse to Faktorer som ganske sideordnede og ensbetydende. Thi de 16 Milliarder angive den hele Omsætning ved Hjælp af

Girokonto, medens den ved Hjælp af de 400 Millioner i Banksedler iværksatte Omsætning selvfølgelig er mange Gange større end dette Beløb og aldeles ikke er angivet derved.

Som Exempel paa, at Forfatteren stundom endog udtaler det Modsatte af almindelig anerkendte økonomiske Sætninger, skal jeg dernæst anføre følgende Udtalelse, der allerede i og for sig tilstrækkeligt godtgør det Forfejlede i den hele Undersøgelse. Til Forklaring af det Fænomen, at der fra 1873 til 1884 er foregaaet et Prisfald, »saa stort, som næppe tidligere noget saa kort Tidsrum har kunnet opvise«, maa det, siger Forf., »konstateres, hvilke Varer der ere blevne billigere og om Aarsagerne hertil kan paavises at være paa Varernes Side. Er dette sidste Tilfældet, saa kan der ikke være Tale om en Forandring af Pengenes Værdi.« Forf. overser herved fuldstændigt, at Værdi efter Ordets almindeligt anerkendte Betydning er Udtrykket for et Forhold imellem to Genstande, her imellem Pengene og Varerne, og at følgelig en Forandring i dette Forhold eo ipso berører begge Genstande. Naar Varerne synke i Pris, saa er med det Samme Pengenes Købeevne eller Værdi stegen. Naar det altsaa betragtes som notorisk, at der har fundet et almindeligt og stærkt Prissfald Sted, saa har man dermed erkendt, at Pengene have faaet en anden Værdi end tidligere, og det er ligefrem meningsløst at spørge, om det er Varerne eller Pengene, som have forandret Værdi, — thi i samme Øjeblik som Varernes Pris er bleven mindre, er Pengenes Værdi bleven større. Noget helt Andet er det, at der kan spørges, om Grunden til Værdiforholdets Forandring maa søges i en For-

andring af Udbudet af den ene eller den anden Faktor eller muligvis i en Forandring af dem begge; men selv om Forandringen helt og holdent maa siges at være foregaaet med den ene Faktor (in casu, som det paa-
staas, Varerne), er det klart, at Værdien kun er bleven en anden, fordi den anden Faktor ikke har forandret sig i samme Retning og Omfang, og at Værdien vilde være forbleven uforandret, dersom dette var sket. Og det er netop i denne Forstand, at der tales om »Guld-
mangel«. Vi, der mene, at det er Guldangel — eller rettere: en utilstrækkelig Forøgelse af Pengemængden, Sedler og Guld tilsammentagne —, som er Hovedaarsag til Prisfaldet, gøre netop gældende, at der overfor den
notorisk stedfundne overordentlig stærke Forøgelse af Vareudbudet maatte finde en betydelig Forøgelse af Pengemængden Sted, dersom det tidligere Priseniveau
skulde kunne holde sig, hvorhos vi mene, at der i Stedet herfor har fundet en Indskrænkning af Seddelmængden, og kun en tvivlsom, og i hvert Fald ringe, Forøgelse af
Guldceirkulationen Sted. Vor i sig selv saa logisk ubestridelige Paastand tjener i Virkeligheden de af Dr.
Kral samlede statistiske Data til at bekræfte, — og det vidner kun om en forudfattet Mening saa vel som om
Mangel paa rigtig økonomisk Opfattelse, naar han har troet at kunne faa det modsatte Resultat ud af disse
Data.

Det er dog navnlig i selve Hovedbegrebet: Penge-
behovet (der Geldbedarf), at nysnævnte Mangel viser sig og bevirker, at hele Undersøgelsens Formaal stilles
skævt og at den selv derved bliver forfejlet. Forf.
fremhæver meget rigtigt, at den stigende Udvikling, den
voxende Befolkning, den tiltagende Velstand m. v.

kræver forøgede Omsætningsmidler, og han paapeger i sit første Hovedafsnit alle de Momenter, som i saa Henseende komme i Betragtning og tilstede en statistisk Udmaaling: Befolkningens Tilvæxt, dens Fordeling imellem By og Land, Kapitaldannelsen, Nationalindkomsten, Samfærdselen og Varetransporten, Udviklingen af Jernbaner, Handelsflaader, Telegraf- og Postvæsen. Hele dette Afsnit, der er udarbejdet i Overensstemmelse med den af Dr. Neumann-Spallart anviste Methode, fortjener Opmærksomhed, og vi skulle ret strax gengive nogle af dets Hovedresultater. Men Forf. begaar den store Fejl at blive staaende ved de ovennævnte Momenter, — der dels kun ere Maalestok for den ene Side af Omsætningen, Efterspørgselen, dels kun indirekte berøre den anden Side af Omsætningen, idet de delvis belyse Varebevægelsen —, men derimod helt forbigaar selve de producerede Varemængder og saaledes udelader af Betragtningen den vigtigste Faktor af alle, den egentlige Maalestok for »Pengebehovet«: Vareudbudet. Han tror, at man kan bestemme Pengebehovet uafhængigt heraf. M. a. O.: han tror, at man ved Bestemmelsen af Pengebehovet kan se helt bort fra det givne Prisniveau. Men hermed falder den hele Undersøgelse i Virkeligheden til Jorden. Thi saa meget er sikkert, at der umulig lader sig angive nogen Størrelse for Pengebehovet, naar man ser bort fra Priserne. Der er ikke Spor af Tvivl om, at hele den nuværende Omsætning ogsaa kunde besørges med det halve af den nu eksisterende Pengemængde. Virkningen vilde ganske simpelt kun blive den, at vi kom ned paa samme Prisniveau, som vore Bedste- eller Oldeforældre levede med. Skal der være nogen fornuftig Mening i at op-

stille et bestemt »Pengebehov«, kan det kun være under den Forudsætning, at det gælder om at opretholde et vist Priseniveau uforandret. Anser man dette for ligegyldigt, saa bliver det ogsaa saa godt som uden Betydning, om Pengemængden er voxet i et til Befolkningens Tilvæxt og Samfærdselsmidlernes Udvikling svarende Forhold eller ej. Ganske vist er der et vist Minimum af Omsætningsmidler, som udkræves, for at den daglige Handel og Vandel kan gaa let og uhindret for sig; men Pengemængden var i 1871, som Forf. tager til Udgangspunkt, utvivlsomt saa højt oppe over dette Minimum, at man meget godt i lange Tider og selv med en ret raskt voxende Befolkning kunde nøjes dermed, dersom det blot gjaldt om at faa Omsætningerne til at gaa deres daglige Gang, medens selve Priserne, hvortil der købtes eller solgtes, vare ligegyldige. Anerkender man derimod, at dette sidste ingenlunde er Tilfældet, at det tværtimod over en overordentlig væsentlig Indflydelse paa den hele Udvikling og er af afgørende Betydning for Mangfoldiges Interesser, ja Velstand og Velfærd, om der finder en jævn, stadig Prisopgang eller det Modsatte Sted, og at en fast og sikker økonomisk Udvikling allerbedst bygges paa et fast og lidet foranderligt Priseniveau (— hvad der selvfølgelig ikke udelukker Prissvingninger for de enkelte Varers Vedkommende —), saa maa man eo ipso erkende, at Pengebehovet netop er den Pengemængde, som under forandrede Forhold udkræves for at bevare det bestaaende Priseniveau saa uforandret som muligt. Og i saa Fald maa man da endvidere erkende, at Pengeforsyningen ikke har svaret til Pengebehovet, naar det paa Grund af Pro-

duktionens Udvidelse og Samfærdselsmidlernes Forbedring stærkt forøgede Vareudbud fremkalder en igennem en Aarrække fortsat, stadig Prisnedgang. Naar derfor Dr. Kral selv begynder med at anerkende en saadan Prisnedgang, der endog betegnes som et Prisfald, hvortil intet andet Tiaar kender Magen, saa har han dermed paa Forhaand godtgjort, at Pengeforsyningen ikke har svaret til Pengebehovet i dette Ords rette og eneste fornuftige Betydning.

En kort Gengivelse af Hovedindholdet af hvert af Skriftets tre Hovedafsnit vil nu yderligere vise, baade at Forholdet har været saaledes som her angivet, og at det kun er en urigtig Benyttelse af det i sig selv gode statistiske Materiale, der har kunnet føre til de af Forf. opstillede Resultater.

I første Afsnit gennemgaar Forf., som alt berørt, den i Aarene 1871—84 stedfundne Udvikling i Befolkningen, Samfærdselsmidlerne m. m. Hovedresultatet heraf vil fremgaa af følgende Uddrag af en af Dr. Kral udarbejdet Tabel over »Faktorerne i Pengebehovet« i Tyskland, i hvilken de i 1871 — eller, hvor Oplysninger savnes fra dette Aar, 1872 — for Haanden værende Tilstande tages til Udgangspunkt og betegnes med Tallet 100, saa at de for hvert af de følgende Aar opførte Tal angive Tilvæksten procentvis i Forhold til Udgangspunktet. Tabellen omfatter hvert Aar i Aarrækken 1871—84; her gengives Tallene (med Udeladelse af Decimaler) henholdsvis for 1871 eller 1872 som Udgangspunkt = 100 og dernæst Tallene for 1874, 1879 og 1884, hvorved Udviklingen skarpere markeres.

	1871(1872)	1874	1879	1884
Folketal	100	102	108	112
Købstadbefolkning	100	112	137	140 (?)
Nationalindkomst	— 100	105	116	130 (?)
Jernbanernes Anlægskap..	100	143	200	223
Jernbanernes Længde	100	118	155	171
Personfrekvens paa Jernb.	100	116	122	153
Godstransport paa Jernb. .	100	141	166	217
Godstransport pr. Post ...	— 100	125	164	214
Godstransport pr. Skibsfart	100	152	172	244
Ind- og udgaaende Skibes Drægtighed	100	136	152	210
Udenrigsk Omsætn. efter Mængde	— 100	116	137	157
Poststationer	— 100	108	122	205
Indgaaende Breve	— 100	123	158	216
Telegraflinjernes Længde. —	100	113	177	211
Telegrafstationer	— 100	211	394	520
Indgaaende Telegrammer . —	100	110	127	161

De her anførte Tal give et ganske godt Billede af den i den omhandlede Periode stedfundne meget betydelige Udvikling paa alle de her berørte Omraader. En egentlig Sammenregning af disse Tal og et derpaa ligefrem bygget Gennemsnitstal for Udviklingen lader sig efter de paagældende Forholds forskellige Natur næppe opstille. Men Dr. Kral mener dog, at man efter de anførte Tal tør anslaa Stigningen i »Trafiken« (Steigerung des Verkehrs) til omtr. 80—90 pCt. Pengebehovet er imidlertid efter hans Mening ikke steget i samme Grad, idet paa den ene Side den stærke Forøgelse af Varetransporten overvejende skyldes de i Forhold til Volumen mindre værdifulde Varer (t. Ex. Stenkul) og paa den anden Side Mellemandelen formentlig er aftagen endel. Under Hensyn hertil anslaaer han Stigningen i Pengebehovet til 45 à 50 pCt.

I det næste Afsnit undersøges det da, hvorvidt

Pengeforsyningen har fyldestgjort dette Behov. Her er det, at den før berørte urigtige Gruppering af Omsætningsmidlerne i Kreditmidler, hvortil udækkede Bank-sedler og Reichskassensscheine henføres, og Penge, hvortil kun Mønter og Barrer henregnes, spiller en ret betydelig Rolle, idet den lader Pengeforøgelsen synes langt betydeligere, end den virkelig har været. Men Hovedrollen spiller dog den Maade, hvorpaa Forf. opererer med Kreditmidlerne. Han paapeger, at »Kreditens Funktion har udviklet sig langt mere intensivt end Trafiken (der Verkehr)« og hævder, at »hermed er Spørgsmaalet om Pengebehovet egentlig allerede afgjort; efter vor Formening havde det ikke været nødvendigt at forøge Pengemængden fra 1871—84 med en eneste Reichsmark, thi Trafikstigningen er, som vi har vist, mere end fuldt ud bleven tilfredsstillet ved Uddannelsen af Kreditomsætningen«.

Denne Paastand er nu imidlertid dels ganske ubevislig, dels hviler den paa en fuldstændig Miskendelse af Kreditens Funktioner. Den er ubevislig, fordi Forf. helt har udeladt én Faktor, som her er af den største Betydning, nemlig Udviklingen af den Handelsomsætning, som væsentlig benytter Krediten. Til at udmaale den statistisk savnes ethvert andet Middel end netop selve Brugen af Kreditmidler. Forf. gør gældende, at Mellemandelen er bleven indskrænket og at der i Nutiden er en Tendents til at bringe Konsumenterne i en mere direkte Forbindelse med Producenterne. Men faktisk er denne Tendents næppe bleven realiseret i stort Omfang; Mellemandlernes, Detailhandlernes, Tal er i hvert Fald næppe synderlig formindsket. Men selv om dette var Tilfældet, forhindrer det ikke, at

Varerne fremdeles blive Genstand for den samme, ja en større, Række Omsætninger, idet de nemlig i engros-Handelen gaa saa meget oftere fra Haand til Haand, hvad der navnlig altid vil ske i Spekulationsperioder. Netop selve Udviklingen af Giro- og Check-Trafiken letter dette i betydelig Grad. Dertil kommer, at denne Trafik jo dog aabenbart ikke har afløst en Pengeomsætning af samme Omfang. Der kan ingen Tvivl være om, at en meget stor Del af den Omsætning, som nu foregaar i Rigsbankens Bøger ved Overførelse fra en Konto til en anden, tidligere foregik i de Handlendes egne Bøger som Mellemsregning og altsaa heller ikke krævede Penge undtagen for et mindre Salderingsbeløb. Rigsbanken er simpelthen indtraadt som et Mellemsled, der letter denne Mellemsregnings-Omsætning. Forholdt det sig ikke saaledes, vilde det være aldeles ubegribeligt, at Etableringen af Clearinghouse-Systemet strax det første Aar kunde udvise en Omsætning af 12,130 Mill. Rmk. Skulde hele dette Beløb virkelig tidligere være bleven betalt kontant med Penge? Det kan man dog næppe tro. Det er næppe en helt ny Kreditomsætning, der her kommer frem, men for en stor Del kun en ny og fuldkomnere Form for en alt eksisterende Kreditomsætning.

Derhos har Forf. aldeles intet Hensyn taget til, at der samtidig med denne Udvikling af Kreditmidlerne er foregaaet en lignende Udvikling med en Klasse af Omsætningen, som han helt lader ude af Betragtning, nemlig Omsætningen af Værdipapirer og Børseffekter paa den ene Side og Omsætningen af faste Ejendomme paa den anden Side. Den enorme Forøgelse af Aktiekapitalen i Tyskland har jo fremkaldt en uhyre Børsomsæt-

ning, og derhos ere faste Ejendomme i dette Tidsrum blevne langt mere »mobile« og Genstand for en Række af Spekulationsomsætninger, der løbe op til enorme Beløb. Et af to: enten indgaa alle disse Omsætninger i den ny Giro- og Check-Omsætning og tage deres meget væsentlige Del deraf — eller ogsaa have de lagt Beslag paa en Pengemængde, der næppe kan have været synderlig mindre end den, som er bleven frigjort fra egentlige Handelsomsætninger ved Benyttelsen af Girosystemet.

Thi dette er til Syvende og sidst det Spørgsmaal, hvorpaa det her kommer an: hvor stor en Pengemængde kan ved Anvendelsen af dette System antages at være bleven frigjort og altsaa være kommen til Anvendelse paa andre Omsætningsomraader, d. v. s. i den Omsætning, som i sidste Instans er den egentlig prisbestemmende, Omsætningen til Konsum.

Her ere de store Tal, som Giroomsætningen udviser, vel skikkede til at blænde. Hvad har det at sige, om ogsaa Seddelmængden skulde være formindsket med f. Ex. 100 Mill. Rmk., naar der til samme Tid er opkommet en Kreditomsætning ved Hjælp af et nyt Kreditmiddel til et samlet Beløb af over 16,000 Mill. Rmk.? Jo, overmaade meget! Thi det maa jo erindres, at denne Kreditomsætning angiver hele det Beløb, som i Aarets Løb er bleven omsat paa Giro. Derimod knytter der sig til hver Bankseddel en Række af Omsætninger i Aarets Løb, saa at Seddelmængden maa multipliceres med et ikke ganske lille Tal, for at man deri skal have Udtrykket for den stedfundne Omsætning. Dersom hint Beløb af 16,000 Mill. Rmk. skulde været omsat ved Hjælp af Banksedler, vilde, saafremt

hver Bankseddel kun én Gang hver anden Dag skiftede Haand, et Beløb af ca. 100 Mill. Rmk. i Sedler netop have været tilstrækkeligt til at besørge den hele Omsætning!

Overfor den af Forf. saa stærkt fremhævede Udvikling af Girosystemet og den derved formentlig indvundne Besparelse af Penge har det derfor sin store Interesse at se, at der i de andre »Kreditmidler« i Forf.s Betydning af Ordet, Kreditmidler, der have en ganske anden Omløbshastighed og derfor repræsentere en mange Gange større Omsætning, end deres Beløb angiver, har fundet en Indskrænkning og Nedgang Sted. Dette gælder ikke blot om Banksedler og Reichskassenscheine, der efter vor Formening ubetinget bør sammenstilles med Mønter og derfor henføres under »Pengeforsyningen«, men ogsaa om det Kreditmiddel, der kommer Banksedlen nærmest og ligeledes har et — om end langt mere begrænset — Omløb, der væsentlig forhøjer dets repræsentative Betydning, nemlig Vexlen. De tyske Seddelbankers Vexelportefeuille, — der efter Dr. Kral's Mening »i det Hele og Store gengiver Gangen i hele Vexeltrafikken« —, udgjorde:

1871.....	678	Mill. Rmk.		
1872—73 gens. .	946	-	-	(940—52)
1874—75 gens. .	833	-	-	(830—37)
1876.....	725	-	-	
1877—80 gens. .	649	-	-	(612—85)
1881—83 gens. .	734	-	-	(715—46)
1884.....	794	-	-	

Sammenholdes Aarene 1881—84 med 1872—73 eller blot med 1874—75, vil det ses, at dette Kreditmiddel har tabt i Betydning som Omsætningsmiddel, og

at altsaa en Del af Giro-Omsætningen tør antages simpelthen at være traadt i Stedet for Vexelomsætning. Da Vexelportefeullen vel tør antages at blive fornyet omtrent 4 Gange aarlig, svarer den fra 1872—73 til 1884 stedfundne Tilbagegang til en Nedgang i det aarlige Beløb af Vexler af ca. 600 Mill. Mk., og for saa vidt den enkelte Vexel tjener til at besørge mere end én Omsætning, maa dette Beløb forøges i samme Forhold.

Tages alt det Anførte i Betragtning, maa det ganske sikkert siges at være meget tvivlsomt, om den stedfundne Udvikling af Kreditmidlerne i Tyskland virkelig i noget større Omfang har frigjort egentlige Penge, saaledes at der ad denne Vej har fundet en Tilgang Sted til det Pengebeløb, som anvendes til Omsætning udenfor den egentlige Storhandels Omsætningsomraade, altsaa særlig til Konsumenternes Køb af Varer, som er det, der i sidste Instans som den egentlige og endelige Efterspørgsel efter Varer bestemmer disses definitive Pris. Men dersom dette ikke kan paavises at være Tilfældet, saa maa efter Dr. Kral's egen Eftervisning i det første Afsnit Pengemængden være bleven forøget med 45—50 pCt. for at svare til »Pengebehovet«. Hvorvidt har nu dette været Tilfældet?

Saaledes som Dr. Kral opstiller Tallene, maa Spørgsmaalet besvares bekræftende. Han paaviser efter de bedste Avtoriteter, at der i 1871 kun eksisterede i Guld- og Sølvmont imellem 1580 og 1752 Mill. Rmk. (deres Angivelser variere imellem disse Tal), medens der i 1885 eksisterede imellem 2504 og 2796 Mill. Rmk. Der er altsaa i hvert Fald en Forøgelse af godt 50 pCt.

Herved er nu imidlertid Adskilligt at bemærke. For det Første er i det anførte Maximum af 2796 Mill. indbefattet den i Spandau henliggende Krigsskat af 120 Mill. Mk., der jo ikke har mere Betydning for Omsætningen, end om den var nedgravet i Jorden. Hvorvidt det Samme gælder om de i Hovedtabellen opførte Beløb, hvorefter Guld- og Sølvmonternes Beløb i 1884 angives til 2663 Mill. Rmk., kan ikke ses. Derimod maa i hvert Fald, som af Dr. Kral selv fremhævet, fra dette Tal drages et Beløb af ca. 110 Mill. Rmk., der formentlig efterhaanden er medgaaet til Brug i Industrien. Beløbet maa saaledes idetmindste reduceres til 2550 Mill. i 1884, hvad der ogsaa bedre stemmer med Soetbeers Beregninger, der kun opgiver 2504 Mill. Paa den anden Side anslaa Soetbeer Pengemængden i 1870 til 1752 Mill. Rmk., medens Dr. Kral kun regner 1580 Mill. Højere end til ca. 8 à 900 Mill. Rmk. kan Forøgelsen saaledes næppe anslaaes, medens Dr. Kral angiver den til ca. 1100 Mill.

Men hermed maa da endvidere nødvendig sammenholdes Beløbet af dels Statssedlerne (nu Reichskassenscheine), dels udækkede Banksedler, der begge fuldt ud fungere som Penge. Og begge Beløb ere aftagne, saa at Nedgangen i dem har maattet erstattes af Guld — Statssedlerne fra 183 til 144 Mill., de udækkede Banksedler fra 686 Mill. i 1872 til 386 Mill. i 1883 — til sammen altsaa en Nedgang af ca. 340 Mill. Rmk. Herved reduceres da den paastaaede Forøgelse i Pengemængden meget betydeligt. Og et stort Spørgsmaal er det, om ikke selv den resterende Forøgelse maa yderligere reduceres derved, at der i Løbet af de senere Aar er gaaet en Del Guldmønt ud af Landet ved

Rejsende og paa anden Maade, som Statistiken ikke kan kontrollere — Noget, der har en ikke ringe Sandsynlighed for sig.*)

Hovedsagen er dog, at Dr. Kral overhovedet kun naar til den af ham paapegede Forøgelse af Penge-mængden ved — temmelig vilkaarligt — at tage Aaret 1871 til Udgangspunkt for Sammenligningen. Thi hvad enten nu Forøgelsen maa anslaaes noget større eller noget mindre, saa er saa meget sikkert, at saa godt som den hele Forøgelse falder paa Aarene 1871—72, og at der derefter næsten ingen Forøgelse har fundet Sted. Følgende Sammenstilling af de af Dr. Kral meddelte Tal (i Mill. Rmk., lidt afrundede), blot med den Modifikation, at de af ham som medgaaede til industrielt Brug angivne 110 Mill. Rmk. ere fradragne med et lige Beløb for hvert Aar, samt med Tilføjelse af Soetbeers Opgørelse for 1885, vil tilstrækkeligt vise dette:

	Guld-og Sølvforraad.	Statssedler.	Udækk. Banksedler.	Tils.
1871.....	ca. 1580	183	522	2285
1872.....	- 1853	183	686	2722
1873.....	- 2376	183	528	3087
1874.....	- 2345	183	572	<u>3100</u>
1881.....	- 2256	152	461	2869
1882.....	- 2258	148	391	2797
1883.....	- 2452	144	386	2982
1884.....	- 2553	144	459	3156
1885.....	- 2504	144	ca. 360	<u>3008</u>

*) Ifølge Neumann-Spallart anslaaes Beløbet af de til Udlandet exporterede og der indsmeltede Guldmonter til 161 Mill. Rmk. Hvorvidt dette Beløb er fradraget i de af Dr. Kral anførte Tal, kan ikke ses, men det synes ikke at være Tilfældet, idet han for Udgangen af 1884 angiver Guldmonterforraadet ca. 250 Mill. Rmk. større end N.-Sp. for Udg. af 1885.

Det vil ses, at den samlede Pengemængde i 1884—85 var paa det nærmeste ganske den samme som i 1874*). Og for saa vidt der i 1884 viser sig en ikke saa lille Forøgelse imod 1882, bliver det et Spørgsmaal, hvorfra Dr. Kral har dette Beløb af ca. 300 Mill. Rmk., thi den samlede Udmøntning har i disse Aar knap udgjort 150 Mill. Rmk., og det er endda et Spørgsmaal, om Tyskland har beholdt hele dette Beløb. Man tør derfor roligt gaa ud fra, at Pengemængden i Tyskland i 1884 ikke var større, end den var allerede i 1874, saa at der i dette Tiaar til Trods for det voxende »Pengebehov« ingen Forøgelse af Pengeforsyningen har fundet Sted.***) At henvise til, at der i Forhold til 1871 har fundet al den Forøgelse Sted, som der i et Tidsrum af 14 Aar kunde være Trang til, og at Prisnedgangen i 1874—84 kun var en naturlig Reaktion imod den altfor hurtige Prisstigning i 1871—74, betyder selvfølgelig intet; thi om den stærke Forøgelse af Pengemængden i 1871—73 nok saa meget var en Fejl, der burde have været undgaaet, saa blev der saa langt fra raadet Bod herpaa ved den paafølgende Formindsk-

*) Det synes noget tilfældigt, at de udækkede Banksedlers Mængde i Decbr. 1884 var endel større end ellers i Aarene 1882—85; i Decbr. 1885 var Beløbet atter gaaet ned til ca. 360. Dertil kommer, at Guld- og Sølvforraadet i 1884, efter det ovenfor Anførte, synes at være anslaaet 50 Mill. Rmk. for højt.

**) Det maa ikke tabes af Sigte, at de foranstaaende Opgørelser kun gælder Tyskland. Fæstes Blikket paa hele den vestlige Kulturverden (Evropa og Amerika), har der ifølge Neumann-Spallart særlig i Aarene 1883—85 fundet en meget betydelig Nedgang i Omsætningsmidler Sted, nemlig fra 30,100 Mill. i 1883 til 26,607 Mill. Rmk. i 1885 — altsaa en Nedgang af ca. 11½ pCt. i 2 Aar. At der i disse to Aar har fundet et yderligere og ret betydeligt Prisfald Sted, er notorisk.

else af Pengemængden, at derved tværtimod fremkaldtes nye og langt større Kalamiteter. Selv om man nok saa meget vil betegne Priserne i 1873—74 som opskruede og »unaturlige«, saa vare de nu engang det i Øjeblikket givne Prisniveau, fra hvilket der nødvendig maatte gaas ud som det objektivt givne Grundlag.

I det tredje Hovedafsnit søger Dr. Kral at paavise, at Prisfaldet for hver enkelt Vare ganske naturlig er Resultatet af en forøget Produktion og et dermed følgende større Udbud. Herved skulle vi ikke opholde os videre. Det er jo klart, at naar man, som vi, mener, at Prisfaldet skyldes den Omstændighed, at der overfor et stærkt forøget Vare-Udbud ikke har fundet nogen Forøgelse af Pengeudbudet Sted, saa udelukker dette ikke, at Prisfaldet har været særlig betydeligt for de Varer, hvis Udbud er forøget forholdsvis mest, og at den samlede Forøgelse af Udbuddet selvfølgelig maa kunne eftervises i et forøget Udbud af mange enkelte Varer. Men hvad Dr. Kral skulde bevise, naar han vil godtgøre, at Prisfaldet ikke skyldes nogen fælles, almenvirkende Aarsag, men derimod hver enkelt Vares egen Produktionsbevægelse, det maatte være, at Prisbevægelsen netop følger — i hvert Fald i Retning, om ikke i Intensitet — med denne Bevægelse. Men dette er langt fra Tilfældet. Et Par Tal, hentede fra Dr. Kral's egne Tabeller, vil vise dette. Vi sammenstille for Hvede, Rug og Byg det opgivne samlede Verdens-Udbytte af efternævnte Aars Høst i Million Hektolitre (for 1882 findes ingen Angivelse) med den procentvise Prisbevægelse (o: i Forhold til 1871 = 100):

		1881	1883	1884
Hvede	{ Høstudbytte	811	733	806
	{ Prisbevægelse ...	91	77	70
Rug	{ Høstudbytte	421	407	462
	{ Prisbevægelse ...	105	77	74
Byg	{ Høstudbytte	295	287	297
	{ Prisbevægelse ...	113	94	88

Disse Tal forklare aldeles ikke hinanden. Man forstaar i alt Fald vanskeligt, hvorfor en Formindskelse af Hvedehøsten fra 1881 til 1883 med henved 10 pCt. bringer Prisen til at falde ca. 15 pCt. — og en lignende Betragtning gør sig gældende med Hensyn til Rug og Byg. Og endnu vanskeligere bliver det, naar man ikke vil anerkende en Forandring i selve Pengenes Værdi, at faa Mening i efterstaaende Tal:

	1871—80	1875—84
Gennemsnitshøst af Rug	456 Mill. Hekt.	423 Mill. Hekt.
Gennemsnitspris for Rug ...	90,85	86,76

Kun naar man anerkender, at der har fundet en ved den hele samlede Produktions Udvidelse fremkaldt Stigning i den uforandrede Pengemængdes Værdi Sted, faa disse Tal en naturlig Forklaring.

Til de foranstaaende, ved Dr. Kral's Skrift foranledigede, Bemærkninger om Pengebehov og Pengeforsyning giver det nærværende Øjeblik Anledning til at føje et Par Bemærkninger med Hensyn til den oftere imod Paastanden om en »Guldangel« fremsatte Indvending, at Bankernes hele Stilling og den

lavere Diskonto tvært imod godtgør, at der er »Guldnok«.

Jeg har alt tidligere overfor denne Indvending gjort gældende, at der her foreligger en Forvexling af »Penge« og »Kapital«, og at den lave Rente hidrører fra en Overflødighed af opsparede Kapitaler, efter hvilke der tilmed i lang Tid kun har været svag Efterspørgsel. Uden at benægte Rigtigheden heraf er det atter blevet indvendt, at dog den egentlige Bankdiskonto — og særlig den af Bank of England satte — i høj Grad beror paa og er afhængig af netop den i Bankerne beroende Guldmængde, og at den Omstændighed, at Diskontoen, særlig i England, i de senere Aar har været baade lav og mere stabil end tidligere, er Bevis for, at Bankerne langt fra føle nogen »Guldmangel«. Jeg har — og, som jeg vedblivende tror, med Føje — herimod gjort gældende (se »Nationaløkonomisk Tidsskrift« for 1886 S. 444—47), at den i 1871—78 stedfindende hyppige Diskontoforandring havde en væsentlig Grund i den almindelige Overgang til Guldfoden og den derved fremkaldte »Kamp om Guldet« imellem de ledende Banker, hvorimod disse siden 1880, da der i hele Nordevropa saa godt som ingen Udmøntning har fundet Sted, kun have haft at værgе sig imod de af de ordinære Omsætningsforhold flydende Krav.

Rigtigheden heraf synes bekræftet ved den større Uro, som i Løbet af det sidste Aar har vist sig i den engelske Diskonto. Thi i den senere Tid har med voxende Styrke en til 70'ernes Begær efter Guld til Udmøntning svarende Efterspørgsel gjort sig gældende, nemlig fra Amerikas Side, og tilsvarende Virkninger begynde da ogsaa at vise sig. Denne Efterspørgsel

efter Guld fra Amerika har en tredobbelt Grund. Først
 maa i al Almindelighed Amerikas strænge Beskyttelses-
 system med næsten prohibitive Toldsatser for industrielle
 Frembringelser naturlig bevirke, at det overfor en stærkt
 stigende Udførsel af Raaprodukter og særlig Land-
 brugsfrembringelser fra Amerika bliver nødvendigt for
 Evropa, som ikke kan betale disse fuldt ud med Indu-
 strifrembringelser, at betale en Del med Guld. Imid-
 lertid vilde dette ikke kunne vedblive i Længden uden
 at drive Priiserne i Amerika saaledes op, at en Sving-
 ning maatte indtræde i Forholdet imellem Ind- og Ud-
 førsel, medmindre der i Amerika selv havdes en stedse
 stigende Trang til mere Guld. Men dette er netop
 Tilfældet — og det atter af en dobbelt Grund. Dels
 udgaar nemlig den stigende Produktion af Landbrugs-
 frembringelser fra den tiltagende Opdyrkning og Be-
 byggelse af »the far West« — og selve denne Bebyg-
 gelse kræver da en stedse større Mængde Omsætnings-
 midler og først og fremmest Guld. »The far West«
 spiller for Tiden en lignende Rolle som tidligere Ori-
 enten: det kræver kontant Betaling med rede Penge —
 og det giver ikke de engang modtagne Penge fra sig
 igen. Dels er endelig en lignende Trang til Guld be-
 gyndt at opkomme ogsaa i Amerikas østlige Stater,
 fordi den stadige Afbetaling af Statsgælden ved Ind-
 dragning af Statsobligationer berøver Bankerne den
 Basis, hvorpaa de tidligere have kunnet udstede Sedler,
 og tvinger dem til at give disse en Basis af Guld eller,
 hvad der kommer ud paa det samme, af Statskassens
 Guld-Certifikater. Fra 1882—85 er Seddelmængden i
 de forenede Stater aftagen med ca. 200 Mill. Dollars
 — og samtidig have Bankerne maattet forøge deres

Beholdning af Guld med ca. 300 Mill. Dollars. Og Indløsningen eller Opkøbet af Statsobligationer fortsættes stadig — indtil den standser af Mangel paa Materiale. Overfor dette stigende Behov af Guld strækker i de senere Aar Amerikas egen Guldproduktion ikke længer til, og fra Tid til anden gør derfor Begæret efter Guld fra Amerika sig føleligt gældende i Evropa og bevirker et Tryk paa det europæiske Pengemarked, som tilstrækkeligt viser, at dettes Guldbeholdninger langtfra ere — eller i de senere Aar have været — rigelige.

I Slutningen af 1886 blev der saaledes trukket Guld i større Omfang til Amerika, og »The Economist« — der hører til dem, som ikke have villet anerkende »Guldmangel« som Aarsag til Prisfaldet — fremhævede da i sit Numer for 1. Januar d. A., at »vi maa gaa næsten tyve Aar tilbage i Tiden — til 1868 — for paa denne Tid af Aaret at finde en saa ringe Guldbeholdning i Bank of England som nu.« Men Guldbeholdningen var dog kun ca. 1 Mill. Pd. St. mindre, end den var ved Udgangen af de fem foregaaende Aar; og i alle disse Aar har altsaa (som ogsaa tidligere fremhævet af mig, se Tidsskriftet f. 1886 S. 447) Bank of England saa langt fra haft »Guld nok« at opvise, at dens Beholdning tvært imod har været meget knap og kun været tilstrækkelig, fordi der ingen synderlig Efterspørgsel var. Men at det samme gælder om de andre europæiske Banker, fremgaar af de Bemærkninger, hvormed »Economist« ledsager det fremhævede Faktum. »Det er nødvendigt,« siger det, »at Banken forøger sin Beholdning; men den vil møde mere end almindelig Vanskelighed ved at gøre dette, fordi Avstralien for Tiden intet Guld har at undvære,

det er tvivlsomt, om de forenede Stater har synderligt at undvære til os, og Bankerne i Frankrig, Tyskland og Italien holde alle grumme stærkt paa deres Metal« (»are all keeping a very tight hold of the metal«).« Det gentages atter og atter i Løbet af indeværende Aar, at, saasnart der kommer et extraordinært Begær efter Guld, maa Diskontoen sættes op. Og i det sidste Numer af »Economist« (for 10. Septbr. d. A.) meddeles det som Bevis paa, hvor uvilligt Banque de France er til at skille sig ved noget af sin Guldbeholdning, at den nu har forhøjet Præmien paa Guld fra 7 til 9 p. m. — d. v. s., at Præmien paa Guld nu er højere, end den var, imedens Banksedlerne under og efter den fransk-tyske Krig (1870—71) vare uindløselige. Et stærkere Bevis for, at der langtfra er »Guld nok« i Bankerne, kan næppe forlanges.

Aar gaar efter Aar, uden at det lykkes at faa Bugt med den paastaaede »Overproduktion« og uden at Priserne ville hæve sig igen. Og til Trods for Forsikringen om, at der er Guld nok i Bankerne, viser det sig nu, at disse ved det første virkelige Forsøg paa at tage Guld fra dem maa søge at værgе sig herimod og værne om deres Metalbeholdning baade ved Diskontoforhøjelse og ved Guldpræmie, fordi disse Beholdninger netop kun ere tilstrækkelige til at repræsentere og eventuelt omsætte de betydelige Kapitalforraad, som ere blevne ophobede og for hvilke de store Bankdeposita ere et Udtryk. Den Erkendelse tør da maaske ventes efterhaanden at ville trænge igennem, at den saakaldte Overproduktion er et varigt og blivende Fænomen, det normale Udtryk for den forhøjede Pro-

duktionskraft, som skyldes forbedrede Maskiner og Metoder og forøgede Kapitalanlæg, — og at Bankerne vel paa Grund af de herved fremkomne store Kapitalforraad ere rige paa deponerede Kapitaler, der udbydes til en billig Rente, men ikke have noget Guld at undvære, naar de skulle kunne fyldestgøre deres Forpligtelser overfor disse Depositats Ejere. Er man først begyndt at blive klar herover, saa vil man ogsaa nok komme til at indse, at hine store Produktmasser kun kunne omsættes til lavere Priser, naar de skulle omsættes ved Hjælp af den samme Mængde Penge, som tidligere de mindre Varemængder, — at altsaa en stadig Prisnedgang maatte blive den naturlige Følge af, at man ikke overfor en saa notorisk og betydelig Forøgelse af Vareudbudet tillige fik en Forøgelse af Pengemængden — og da end mere, naar man paa en Tid, da Guldproduktionen kun var i Stand til netop at erstatte den stadige Afgang ved Slid og Udførsel til Lande udenfor den vestlige Kulturverden, i Steden for at udvide tværtimod indskrænkede Seddelmængden. Naar man vil kaste et Blik paa nedenstaaende Sammenstilling af paa den ene Side den udækkede Seddelmængde i de fem evropæiske Stormagtslande og Amerikas forenede Stater (efter Neumann-Spallarts Opgørelse) og paa den anden Side Prisbevægelsen dels efter »Economist«s Opgørelser fra Aar til Aar for England (22 Varegrupper), dels efter Soetbeers Opgørelse for Tyskland (100 Varer):

187

187

187

188

188

—

der

mæ

førs

for

alt

mæ

uds

Om

hol

Mis

mic

For

at

gaa

Teg

For

Tid

følg

sna

en

me

giv

af

				Prisbevægelse	
Seddelmængde.				i England	i Tyskland
				(1845-50: 100)	(1847-50: 100)
1870	6245	Mill. Rmk.	} + 26,7 pCt.	122	122
1873	7914	-		134	138
1879	4856	-		100	116
1882	5574	-		111	122
1885	4148	-	÷ 25,5 -	92	108

— saa vil man vistnok komme til den Erkendelse, at der er en temmelig nøje Sammenhæng imellem Pengemængden og den almindelige Prisbevægelse. Naar dette først er gaaet op for tilstrækkeligt Mange og særligt for de ledende Seddelbankers Bestyrelser, saa vil man i alt Fald kunne imødesee en saadan Regulering af Seddelmængden, at man ikke selv ved at indskrænke Seddeludstedelsen paa en Tid, da der netop kræves forøgede Omsætningsmidler, hvis det givne Prisniveau skal opretholdes, bidrager til at forøge det af det opkommende Misforhold imellem Omsætningsgenstande og Omsætningsmidler nødvendigt udspringende Prisfald.

Der er i de sidste Aar fra Tid til anden opdukket Forventninger om, at dette Prisfald nu var ifærd med at standse, og man har gentagne Gange hilst en opadgaaende Bevægelse for en eller nogle enkelte Varer som Tegn paa en almindelig Bedring i Forholdene. Men Forventningerne ere stadig efter kortere eller længere Tids Forløb blevne skuffede. I og for sig er der selvfølgelig Intet til Hinder for, at særlige Forhold bringe snart en, snart en anden Vare til at stige i Pris; men en almindeligere Opgang til et højere Prisniveau vil med de nuværende Produktionsforhold og det derved givne Vareudbud kun kunne ventes ved en Forøgelse af selve Pengemængden, hvad enten nu denne sker ved

Opdagelsen af nye Guldlejer eller derved, at man i større Omfang benytter Sølvskillemønter eller bruger Sølv — efter rigtigt Værdiforhold — som Dækning for en større Seddelmængde, eller man fortrøster sig til, at Omsætningen selv nok skal kunne bære en større Mængde af udækkede Sedler. Foreløbig vil man, da der ikke er synderlig Udsigt til nogen af Delene, gøre bedst i at betragte det nærværende lave Prisniveau som det indtil videre normale og indrette sin hele økonomiske Stilling efter dette givne Grundlag.

Den 20. Septbr. 1887.

E
til
an
pa
U
er
va
vi
fo
an
de
ha
de
ie
st
W
kl
kr

Kvinde-Kollegier og Fælles-Universiteter i Amerika.

Af

Aleksis Petersen-Studnitz.

II.

Fælles-Universiteter.

Er man end paa det Rene med, at Kvinden har Ret til at forlange Adgang til de højeste akademiske Læreanstalter, saa kan man dog godt være mindre sikker paa, om enten særlige Kvinde-Universiteter eller Fælles-Universiteter er at foretrække. For Fælles-Universiteterne kan i alt Fald anføres det økonomiske, det meget vægtige økonomiske Moment: kun meget faa Steder vilde man have Raad til ved Siden af Universiteterne for Mænd at oprette lige saa rigt udstyrede Læreanstalter for Kvinder. Selv i det rige Amerika, selv i det Land, hvor man er villig til at ofre saa enestaaende høje Summer til Undervisnings-Formaal, selv der har det hidtil ikke været muligt at udstyre Kvinde-Kollegierne saa rigt som de gode Universiteter der er udstyrede; — thi hvormegen Agtelse Vassar-, Smith- og Wellesley-Kollegierne end maa indgyde, saa er det dog klart, at de, naar Talen er om Udstyrelsen med Lærerkæfter og videnskabeligt Apparat, langt fra naar

f. Ex. Harvard-, Yale- og Columbia-Kollegierne. ■ Selv der har de økonomiske Vanskeligheder hidtil været for store; hvor uoverkommelige maa de da ikke være andens- steds!

Det økonomiske Moment taler øjensynligt over- ordenligt stærkt for Fælles-Universiteterne; — det kunde jo imidlertid tænkes, at andre Omstændigheder taler imod dem. Vi skal nu se, hvilke Erfaringer man har gjort i Amerika med Hensyn til Fælles-Undervis- ningen paa Universiteter og Kollegier.

De amerikanske Erfaringer rækker mere end et halvt hundrede Aar tilbage i Tiden. I Oberlin, i Staten Ohio, aabnede man i 1834 et Kollegium for begge Køn. Nu er Oberlin en lille Stad med omtrent 4000 Ind- byggere; men det er hovedsagelig Kollegiet, der har hidlokket denne Befolkning; ved Kollegiets Grundlæg- gelse eksisterede der knap nogen Landsby dèr. Dèr, ude i det fjerne Vesten, mellem en ung Befolkning, der ikke var bunden af gamle Vane-Hensyn, en ung, livlig driftig, arbejdsom, fremadskridende Befolkning, gjorde man først Forsøget. Nu, halvtredsindstyve Aar sen- ere, florerer Fælles-Studiet ved henved et Par hundrede amerikanske Universiteter og Kollegier. De fleste af dem er ganske vist smaa og ubetydelige og fører kun med tvivlsom Ret en høj videnskabelig Titel, — men adskil- lige, som Universiteterne i Michigan, Wisconsin og Boston, Cornell og Wesleyan Universities, Oberlin Col- lege, har en højere Rang, og deres Erfaringer har det sin Interesse at betragte.*)

*) Vi benytte de anførte Højskolars Aarsberetninger, endvidere: W. Le Conte Stevens, the Admission of Women to Universi-

Præsidenterne for adskillige amerikanske Fælles-Universiteter blev for faa Aar siden anmodede om at besvare følgende Spørgsmaal*):

1. Hvormange Studerende er der ialt ved det paagældende Universitet?

2. Hvormange kvindelige Studerende?

3. Hvormange Aar har Fælles-Undervisning bestaaet ved Universitetet?

4. Hvormange Mænd er i den Tid blevne graduatede (»number of male graduates«)?

5. Hvormange »female graduates«?

6. I hvilken Alder er de mandlige Studerende gennemsnitligt blevne optagne?

7. I hvilken Alder er de kvindelige Studerende gennemsnitligt blevne optagne?

8. Hvilke Virkninger af Fælles-Undervisningen kan paavises med Hensyn til

a. Undervisningens Standpunkt,

b. de to Køns Opførsel og Sæder,

c. de kvindelige Studerendes Sundhed.

9. Har Fælles-Undervisningen haft skadelige Følger, idet den

a. har afholdt de unge Mænd fra at søge Optagelse paa Universitetet,

b. har svækket de Studerendes *esprit de corps*?

10. Har de kvindelige Studerende i det Hele taget vist nogen særlig Tilbøjelighed for en eller anden Viden-

ties. New York, 1883. Dette Skrift offentliggjordes paa Foranledning af »the Association for Promoting the Higher Education of Women in New York«. Denne Forening havde navnlig sit Blik rettet paa at faa det New York'ske Columbia College's Døre aabnede for Kvinder.

*) Le Conte Stevens l.c. p. 5.

skab? Har Erfaringen overhovedet bekræftet den almindelige Antagelse om Kønnets Indflydelse paa den aandelige Organisation, den almindelige Antagelse, at der er en kvindelig Art af Forstand?

11. Hvorledes lever de kvindelige Studerende? Sørger Universitetet for Bolig for sine Studerende? I bekræftende Fald bor de mandlige og de kvindelige Studerende i samme Hus? Omgaas de uden Tvang ved Maaltiderne og i deres Fritid? — —

Lad os blandt den store Mængde af Højskoler udvælge nogle mærkeligere, fra hvilke der foreligger Oplysninger, som indeholder Svar paa enten alle eller dog nogle af disse Spørgsmaal:

Oberlin College er ikke blot mærkeligt derved, at det brød Banen, men ogsaa derved, at det i de enkelte Aar har været besøgt af et saa stort Tal af Kvinder: i 1885 studerede her 1302 Personer, hvoraf kun 615 Mænd, men 687 — altsaa adskilligt over Halvdelen — Kvinder. Udskiller man det theologiske »Department« (hvori ingen Kvinder) og Musik-Konservatoriet samt Kunst-Afdelingen (hvori aldeles overvejende Kvinder), bliver der dog mere end et Par Hundrede kvindelige Studerende tilbage i de andre Afdelinger.

I dette Kollegiums Professor-Stab spiller det theologiske Element en meget fremtrædende Rolle: mellem Halvdelen og en Tredjedel af Kollegiets mandlige Professorer (og næsten alle Professorerne er Mænd) er Theologer; det har et særligt godt udstyret »Department of Theology«, og det har lige siden sin Stiftelse (og da især i sine første Aar) lagt stærkt Eftertryk paa Religionen: »Dets første Aar var helt igennem

prægede af *Christian influences*, og den Aand, der beherskede dets Stiftere, betegnes ved Indskriften paa et Banner, der vajede fra en Flagstang i den lille Landsby: *Holiness unto the Lord.*« Er de religiøse Tendenser end i vor Tid blevne svækkede ogsaa ved Oberlin, saa er det dog fremdeles Skik ved dette Kollegium saaledes som det altid har været det, kun at ansætte som Lærere Personer, der *give evidence of Christian character*, og som om saamange Kollegier i Vesten saaledes gælder det ganske særligt om Oberlin, at »Opvækkelsesbestræbelserne« indfinder sig der omtrent med samme Regelmæssighed som Vinteren, og var dets Studenter ikke alt ved Indtrædelsen Kristne, saa bliver de, eller dog en stor Del af dem, det sikkert under de fire Aar, Studiet varer; — det fortæller i alt Fald Thwing.*) Det forlanges da ogsaa, at de Studerende to Gange hver Søndag skal gaa i Kirke; de kan vælge, hvilken Kirke de vil — i den lille By findes kongregationalistiske, methodistiske, episkopale og baptistiske Kirker — men i Kirke skal de besøge; de skal endvidere være tilstede ved den daglige Aftenbøn i Kollegiets Kapel, ved Morgenbønnen hos den Familje, som de bor hos; en Gang om Ugen finder desuden Bibellæsning Sted, som alle skal være tilstede ved; Mandag Aften afholdes et Bønnemøde og om Fredagen er der atter et Bønnemøde, der ledes af en af Lærerne. Se, det er jo ikke saa ganske faa religiøse Krav, om end færre end tidligere. Ved »the Department of Theology«, der staar aabent for alle kristne Studenter, uden Sekt-Hensyn, forlanges ingen Betaling for Undervisning; ja Student-

*) Thwing l. c. p. 59, 60, 65.

erne — i et Antal af 50 — faar hver overladt et møbleret Værelse gratis.

Ingen optages definitivt ved dette Kollegium før efter et halvt Aars Prøvetid. Optagelsesalderen, for begge Køn, er mindst 16 Aar. Tobaksrøgning og Nydelsen af berusende Drikke er ikke tilladt. Ved Kollegiet tør der ikke dannes nogen hemmelig Forening. Derimod bestaar der fem literære Selskaber, tre for Mænd (Selskaberne »Phi Kappa Pi«, »Phi Delta« og »Alpha Zeta«), og to for Kvinder (Selskaberne »the Ladies' Literary Society« og »the Æolian«). Selskabernes Medlemmer fremlægger Afhandlinger, holder Foredrag, debatterer og kritiserer. De fem Selskaber har i Forening et lille udsøgt Bibliothek og udgiver et Blad, »the Oberlin Review«.*)

Med de unge Damer fører en Dame, »the Principal of the Ladies' Department«, Tilsyn. Efter Kl. 8 om Aftenen i Foraars- og Sommermaanederne, og efter Kl. 6½ i Efteraars- og Vintermaanederne skal de være i deres Værelser. Der holdes streng Justits paa dette Kollegium! Hver fjortende Dag skal de unge Damer præstere et Vidnesbyrd med Hensyn til Opførsel, udstedt af Husmoderen i den Familje, hos hvem de bor.

De unge Damer kan faa Kost og Logis i Kollegiets egne Bygninger eller hos private Familjer, som de

*) Baade Foreningslivet og Journalistiken spiller en stor Rolle ved de amerikanske Kollegier. For Tiden udkommer der ved de amerikanske Kollegier ikke mindre end et Par Hundrede Tidsskrifter og Blade, der redigeres af Studenterne og særligt er helliget disses Interesser. Om de amerikanske Studenterforeninger og Studenterblade har Thwing et Par interessante Kapitler.

vil. De unge Mænd kan paa Kollegiet faa Kost, men ikke Logis. Til Kollegiet hører »the Ladies' Hall«, hvor der er møblerede Værelser for 100 unge Damer, og hvor baade de og de mandlige Studenter kan nyde deres Maaltider. Det er ikke tilladt Studenter af det ene Køn at modtage Besøg paa deres Værelser af Studenter af det andet Køn, undtagen med udtrykkeligt meddelt Tilladelse i Tilfælde af alvorlig Sygdom.

Oberlin College hører til de allerbilligste amerikanske Højskoler; man kan leve der for et Par Hundrede Dollars om Aaret. Økonomiske og arbejdsomme Studenter kan skaffe sig forskellig Indtægt, og kan tjene saa meget, at de kan dække alle deres Udgifter derved: Indtægt skaffer de sig ikke blot ved Meddelelse af Undervisning, ved literært og andet aandeligt Arbejde, men ogsaa ved manuelt Arbejde, Brændesavning, Pasning af Haver, Udførelsen af dagligt Husarbejde, af Haandværksarbejde osv.; — de amerikanske Studenter holder sig ikke for gode til at paatage sig den Slags Arbejde.

De almindelige Udtalelser, der foreligger om Kvindestudiet ved dette Kollegium, hvis Erfaringer rækker over et saa langt Aaremaal og overhovedet er saa omfattende, er i det Hele gunstige.*) De unge Damer har gennemgaaende været lige saa dygtige som deres mandlige Kolleger. De har heller ikke tabt noget af »Kvindelighed«; de er blevne lige saa flinke Mødre som deres ikke-studerende Søstre, og de er efter en ikke mindre Maalestok end disse indtraadte i den hellige Ægtestand. Saa i den Henseende synes man at kunne berolige sig.

*) Thwing l. c. p. 182 fg.

University of Michigan (i Ann Arbor, Mich., fra 1836) aabnede i 1870 sine Døre for Kvinder. Siden da har Universitetet hvert Aar været besøgt af mellem 1100 og 15 à 1600 Studenter. I det Universitets-Aar, der endte d. 30. Septbr. 1884, var der deriblandt 180 kvindelige, nemlig

i the Literary Department 117 kvind. Stud.

- - Departm. of Medicine 43 —

- - Law Department 1 —

- - School of Pharmacy 2 —

- - Homoeopathic College 12 —

- - Dental College 5 —

Studenterne, baade de kvindelige og de mandlige, bor hos private Familjer. Universitetet befatter sig kun for saa vidt med de Studerendes Logis, som det gør sig Umage for at anvise de unge Damer ved deres Ankomst til Universitetet passende Hjem. Det kan hændes, at kvindelige og mandlige Studenter bor i de samme Huse og spiser ved samme Bord. Universitetet foreskriver dem intet med Hensyn til deres Opførsel i deres Fritid, kun gælder den almindelige Regel, at deres Opførsel altid skal være »passende«. Man er, som man ser, her ikke saa strix som i Oberlin.

Ogsaa ved dette Universitet er Kvinde-Besøget talrigt; thi et Tal af kvindelige Studerende paa 180 maa dog vel betegnes som betydeligt. Man har altsaa ogsaa her haft Lejlighed til at gøre omfattende Erfaringer, og Præsidentens almindelige Udtalelser om Kvinde-Studiet vejer endel. Han erklærer bl. a.*):

»Jeg kan ikke sige, at Fælles-Studiet har haft

*) Le Conte Stevens l. c. p. 10 fg.

nogen Indflydelse paa Universitetets videnskabelige Standpunkt. — Tilstedeværelsen af Kvinder i Avditorierne har uden Tvivl fremmet Ro og Orden, da Mændene i Kvinders Nærværelse viser den Høflighed, som alle dannede Mænd hertillands viser Kvinder. — Med Hensyn til Universitetets Indflydelse paa de unge Kvinders Helbred nærede jeg i Begyndelsen store Betyrninger. Nu og da er en Kvinde bleven optagen, der ikke havde Kræfter til at blive ved med Universitetets Arbejdet. Men vor Erfaring har ført os til den Slutning, at en Kvinde, der, naar hun begynder Studiet, er fuldstændig rask, og som viser en ringe Grad af Forsigtighed, uden Skade kan udføre det Arbejde, der paahviler hende. Levemaadens Regelmæssighed viser sig i Virkeligheden at have en god Indflydelse paa Helbredet, og de fleste Kvinder er stærkere ved deres Promotion end ved deres Optagelse. De Krav, Universitetet stiller til de unge Kvinders Kræfter, er tilvisse ikke saa store som de Krav, »Selskabet« stiller til mængden af Kvinder. Jeg tror, at man ikke let vilde finde et lige Antal unge Kvinder med bedre Helbred end de kvindelige Studenter ved Universitetet. — Det er vanskeligt at afgøre, om nogen ung Mand har ladet sig holde tilbage fra at komme her, fordi Kvinder antages. Jeg antager, at det kan have været Tilfældet i Begyndelsen, skønt jeg ikke positivt har hørt om noget saadant Tilfælde. Jeg betvivler, at nu Nogen bliver borte af den Grund. — Tilstedeværelsen af Kvinder har ikke svækket den saakaldte »esprit de corps«, hvis vi tager dette Udtryk i en værdig Betydning. — Sluttelig bemærker Præsidenten, at Universitetets Professorer til deres Overraskelse kun har set en paafaldende liden

Forskel mellem de unge Kvinders og de unge Mænds særlige Anlæg og Tilbøjeligheder med Hensyn til de forskellige Studiegrene.

The Cornell University*), i Ithaca (Staten New York), er grundlagt af Ezra Cornell; men Staten har ogsaa ydet sit Bidrag. Den 2den Juli 1862 vedtog den amerikanske Kongres en Lov, der tilstod adskillige Stater offentlig Jord, naar de vilde sørge for Tilvejebringelsen af i det mindste ét Kollegium, hvis »ledende Formaal skulde være, uden at udelukke andre videnskabelige og klassiske Studier, og indbefattende militær Taktik, at docere saadanne Fag, der staar i Forbindelse med Agerbrug og Industri.« Hver Stat fik 30,000 Acres for hver af sine Senatorer og Repræsentanter i Kongressen, og Staten New Yorks Andel blev derefter 990,000 Acres. Den 27de April 1865 inkorporerede New Yorks lovgivende Forsamling »The Cornell University«, idet den tilstod det, hvad der maatte komme ind ved Salget af dette Stykke Land. Men som Betingelse**) opstilledes, at Ezra Cornell skulde give Universitetet $\frac{1}{2}$ Million Dollars. Ezra Cornell ikke blot gav den halve Million Dollars, men gav desforuden over 200 Acres Land, med Bygninger, der skulde be-

*) Universitetet er »non-sectarian«. I dets Fundats er det foreskrevet, at »aldrig skal et Flertal af dets »Board of Trustees« høre til den samme religiøse Sekt eller til slet ingen religiøs Sekt.« Dette forstaas saaledes, at vel maa Universitetet aldrig staa under en bestemt Sekts Indflydelse, men det skal dog altid være »paa Kristendommens Side«.

**) Blandt andre Betingelser foreskrevs, at Universitetet hvert Aar skulde modtage »without charge for tuition« 1 Student fra hver »assembly district«, hvis Antal er 512. Endvidere skal Universitetet selvfølgelig meddele den i Loven af 1862 nævnte Art Undervisning.

nyttes som Avlsgaard i Forbindelse med Universitetets Agerbrugs-Afdeling. Saaledes udrustet aabnedes Universitetet den 7de Oktober 1868. Men Ezra Cornells Exempel efterfulgtes af ikke faa andre, — deriblandt Henry W. Sage, til hvem særligt de kvindelige Studerende staar i Gæld.

Siden 1872 modtager Universitetet kvindelige Studenter, — paa samme Betingelser som mandlige, dog med den Forskel, at medens Minimumsalderen for Mænd er 16 Aar, er den for Kvinderne sat til 17 Aar. Faktisk er de unge Mænd gennemsnitligt omtrent 18, de unge Kvinder omtrent 19 Aar ved Optagelsen. Examens-Fordringer og Studier er ens for begge Køn, — naar de militære Fag fraregnes.

Studenternes Tal i 1886 var omtrent 800, deraf omtrent 80 Kvinder.

De mandlige Studenter maa selv sørge for Bolig; for de kvindelige bestaar der derimod ved Universitetet det saakaldte »the Sage College«. »The Sage College« (— ikke, hvad Navnet kunde lade formode, nogen Skole —) er skænket Universitetet af Henry W. Sage, der derpaa ofrede omtrent $\frac{1}{3}$ Million Dollars. Det er en storartet Bygning, der kan give omtrent 100 kvindelige Studenter Husly. Foruden Soveværelser, Dagligstuer, Spisesal, Gymnastiksal etc. indeholder den Laboratorier, Foredragssale, et Museum etc., — er overhovedet et af disse i Amerika saa talrige Vidnesbyrd om storartet Gavmildhed. Her bor de allerfleste af Universitetets kvindelige Studerende; enkelte af dem har indlogeret sig hos private Familjer. I Maaltiderne i »the Sage College« deltager ogsaa endel Professorer med deres Hustruer, og nogle faa mandlige Studerende

har ogsaa faat Adgang til dem. Forøvrigt omgaas de kvindelige og de mandlige Studenter kun meget lidet.

Universitetets mangeaarige Præsident, Andrew D. White, bemærker bl. a.*):

»Hvis Fælles-Studiet overhovedet har haft nogen Indflydelse paa Universitetets videnskabelige Standpunkt, saa har det hævet det. — Fælles-Studiet har forbedret baade Manerer og Moral. Det Sprog, der saa ofte skæmmer Steder, hvor unge Mænd samles, bliver umuligt, naar der er kvindelige Studerende tilstede. — Indflydelsen paa Kvindernes Sundhedstilstand har i det Hele været gunstig.« Præsidenten indrømmer Muligheden af, at enkelte mandlige Studerende paa Grund af Tilstedeværelsen af Damer har ladet sig afholde fra at søge Optagelse paa Universitetet; men det maa være Studenter af ringe Beskaffenhed, som Universitetet helst ser sig forskaanet for. — Kollegie-Følelsen, l'esprit de corps, er ikke bleven svækket, aldeles ikke. — Heller ikke ved dette Universitet har man bemærket noget til de særlige kvindelige Anlæg. Præsidenten bemærker: »Det synes, at Kvinderne forlanger den samme Føde som Mændene for Aanden, ligesom de gør det for Legemet. Der lader sig ikke paavise nogen Regel med Hensyn til de Studier, som de kvindelige Studenter foretrækker.«

The University of Wisconsin (Madison, Wis.) havde ifølge sin Beretning for 1886—87 ca. 500 Studenter, hvoraf omtr. 100 Kvinder. Der har været de Aar, hvor over en Fjerdedel af Studenterne ved dette Universitet har været Kvinder. For sine kvindelige

*) Le Conte Stevens l. c. p. 7 fig.

*) T.
**) l.

Studerter har Universitetet en »Ladies' Hall«, hvor omtrent 60 Studenter kan faa Logis og Kost. Præsident Bascom erklærer*), at Kvinderne paa Grund af Sygdom forsømmer forholdsvis mindre end Mændene. Hvis man vil forklare dette Forhold ved at henvise til Kvindernes større Samvittighedsfuldhed — Mændene tager det maaske ikke saa nøje med at angive Sygdom som Udeblivelsesgrund —, saa bemærker Præsidenten derimod, at de unge Mænd, der forsømmer Undervisningen og som angiver Sygdom som Undskyldning, altid udspørges om Sygdommes Beskaffenhed, hvorimod lignende Spørgsmaal ikke stilles til Kvinderne. Præsidenten bemærker endvidere, at de ældre kvindelige Studenter forsømmer mindre end de yngre, og det synes ham klart, »at en ung Kvinde, der trækker sig tilbage fra Selskabslivet og paa en forstandig Maade helliger sig Studierne, er langt bedre stillet med Hensyn til Sundhed end det store Flertal af hendes Køn.« Præsidenten udtaler sig overhovedet i alle Retninger paa den eftertrykkeligste Maade til Gunst for Fælles-Universiteterne.)*

Boston University, der siden 1873 modtager Kvinder, og som har et ret anseligt Tal af kvindelige Studerende, overlader til de Studerende, Kvinder som Mænd, selv at sørge for Logis og Kost, og stiller sig overhovedet ganske paa samme Maade ligeoverfor de to Køn. For faa Aar siden har dog »the Massachusetts Society for the University Education of Women« udnævnt en Komité, der skal hjælpe unge studerende

*) Thwing l. c. p. 186 fig.

**) l. c. p. 196 fig.

Kvinder, der som Fremmede kommer til Boston, med at finde passende Bolig osv. Præsident William F. Warren udtaler sig meget fordelagtigt om Fælles-Studiet.*) I alle Retninger har det gode Virkninger. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Kvindernes »særlige Anlæg« svarer han: »Naturligvis er de unge Kvinder her som overalt unge Kvinder, og de unge Mænd er unge Mænd. Naturligvis er der Forskel paa Smag og Evner, men man ser den ikke, naar der er Tale om at løse en Ligning eller give en korrekt Beskrivelse af et horatsisk Metrum. I ingen Studiegren hører de Udmærkede til et enkelt Køn. I de Fag, Studenterne kan vælge frit, — i disse Fag, de være lette eller vanskelige, kan Ingen forudsige, om Mændene eller Kvinderne vil udgøre Flertallet af dem, der dyrker dem.«

The University of California (Oakland Cal.) havde i 1883**) 223 Studenter, hvoraf 52 Kvinder. Fælles-Studiet har været drevet der siden 1870; selve Universitetet skriver sig fra 1868. Den tidligere Præsident, Prof. John Le Conte MD., støtter de andre Præsidenters Vidnesbyrd med Hensyn til, at Optagelsen af Kvinder ikke har nogen kendelig Indflydelse paa Videnskabeligheden, men at den gavner Opførsel og Moral. I Sundheds-Spørgsmaalet synes han noget tvivlende. Han tror, at Kvinderne har »Uvilje mod de matematiske Studier«, mener overhovedet, at Erfaringerne har bekræftet Antagelsen om Kønnets Indflydelse paa de aandelige Anlæg. Paa dette Punkt afviger han

*) Le Conte Stevens l. c. p. 14.

**) Le Conte Stevens l. c. p. 8 flg.

noget fra de tidligere citerede Præsidenter. — Universitetet overlader Studenterne af begge Køn selv at sørge for Bolig. Det anføres, at de to Køn kun forholdsvis sjældent mødes udenfor Undervisningstiden og udenfor Bibliotheket. »Mange af de unge Kvinder bliver aldrig fortroligt bekendte med deres mandlige Kammerater. Der synes ikke at herske nogen meget stærk Tilbøjelighed for *love-affairs*; Fantasiens stimuleres ikke ved Studierne. Som man kunde vente det, er nogle Venskaber blevne sluttede mellem de to Køn paa Universitetet, — Venskaber, der senere har ført til Ægteskab. Men i intet Tilfælde har dette fundet Sted i Studenteraarene.«

Wesleyan University (i Middletown, Connecticut) et af de smaa, men vel ansete Universiteter, havde ifølge sin Aarsberetning for 1886—87 kun 194 Studerende, hvoriblandt 15 kvindelige. Kvinderne er her tilstede i et saa ringe Antal, at de ikke kan gøre sig bemærkede i nogen synderlig Grad; Universitetet har heller ikke gjort noget særligt for dem. Præsident John W. Beach bemærker*), at »de naturligvis behandles med en meget hensynsfuld Høflighed. De er lige saa velkomne som unge Mænd. Der bestaar ikke den mindste Fordom imod deres Nærværelse. De bevæger sig lige saa frit og uhindret, som om de befandt sig i et kvindeligt Kollegium.« De er udmærkede Studenter, dygtige, forsømmer næsten aldrig, har et udmærket Helbred osv.

Hos Thwing**) kan man finde endnu flere Udtal-

*) l. c. p. 12 flg.

**) Thwing l. c. p. 178 flg.

elser, foruden de her eksempelvis anførte, der alle saa godt som uden Forbehold fremhæver Fælles-Studiets gode Virkninger, — Udtalelser fra store og fra smaa Universiteter, fra Universiteter med stort og med ringe Kvinde-Besøg, fra Universiteter i Østen og i det fjærne Vesten. Præsidenten fra University of Kansas siger: »vi har haft sexten Aars radikalt Fælles-Studium *without even a whisper of scandal.*« Præsidenten for Butler University, Indiana: »Lad mig forsikre Dem om, at det vilde være vanskeligt at finde bedre Studenter end vore. Foreningen af de to Køn har ved ingensomhelst Lejlighed gjort det nødvendigt at ty til disciplinære Forholdsregler. Vore Studenter er vakre og beskedne til den ene Side, høflige og forekommende til den anden; paa begge Sider opmærksomme, flittige, lydige.«

Dog — disse Vidnesbyrd maa være tilstrækkelige. Kun ét Punkt skal vi endnu dvæle et lille Øjeblik ved. Det er Spørgsmaalet om de kvindelige Studerendes Sundhedsforhold, — ubetinget det vigtigste Punkt i den Sag, vi her har for. De andre Punkter vedrørende Kvindernes Universitets-Studium kan man maaske i Grunden betragte som tilstrækkeligt klare. Men om Universitets-Studiet har en skadelig eller ikke nogen skadelig Indflydelse paa de unge Kvinders Sundhed, — derom kan

der strides endnu. De allerfleste amerikanske Universitets-Avtoriteter holder bestemt paa, at Universitets-Studiet er enten ikke skadeligt eller endog positivt gavnligt for de kvindelige Studenter Sundhed; men enkelte Røster lyder dog lidt usikre, og hvor bestemte end de allerfleste Udtalelser er, kunde man dog nok ønske dem bestyrkede ved lidt Statistik. Nuvel, Berettigelsen af et saadant Ønske har man ogsaa erkendt i Amerika; ja mere end det: man har gjort et Forsøg paa at opfylde det. Man har forsøgt at producere en Sundheds-Statistik for de amerikanske kvindelige Studerende, — og hvor ufuldkomment dette Forsøg end maatte være, saa fortjener det dog i ethvert Fald at nævnes i denne Fremstilling.

Det var »the Association of Collegiate Alumnæ«, der gjorde Forsøget. Den nedsatte et Udvalg til Spørgsmaalets Undersøgelse, og dette Udvalg udsendte til 1290 Damer, der vare blevne graduerede (indtil Aar 1882) ved de tre Kvinde-Kollegier Vassar, Wellesley og Smith samt 9 betydelige Fælles-Universiteter, et Forespørgsels-Skema, der indeholdt 40 Spørgsmaal: først Spørgsmaal vedrørende de Adspurgtes Barndom, dernæst Spørgsmaal om deres individuelle Helbredsforhold, om deres Forældres Helbred, om Forhold under Universitets-Aarene, om Forhold efter deres Promotion etc., — meget detaillerede og indgaaende Spørgsmaal. Fra 705 sendtes Skemaerne tilbage i udfyldt Stand. Det saaledes indvundne Materiale blev bearbejdet og udgivet af det massachusetts'ske Bureau for Arbejds-

Statistik*). Arbejdet indeholder mange interessante Enkeltheder, som vi ikke her har Plads til at referere, og vidner i Hovedsagen ikke ugunstigt for Kvindernes Universitets-Studium.

- *) Health Statistics of Women College Graduates. Report of a Special Committee of the Association of Collegiate Alumnae, Annie G. Howes, Chairman. Together with Statistical Tables collated by the Massachusetts Bureau of Statistics of Labor. Boston, 1885.

Italiensk Statistik.

Annuario Statistico Italiano. Anno 1886. Roma, 1887.

I.

Denne Aarbog har først en »Indledning« paa 285 Sider, dernæst 900 Sider »analytiske Tabeller over de nyeste Op- givelser«, dernæst 30 Sider »Appendix« til disse analytiske Tabeller, og endelig 160 Sider »Kompedium af den offi- cielle Statistiks Hoveddata for Aarene fra 1861 indtil nu«. Det bliver tilsammen omtrent 1400 Sider, — et ganske net Omfang for et Résumé. Dette Omfang er det, der først falder i Øjnene, naar man stiller det italienske Bu- reaus Aarbog ved Siden ad andre Landes statistiske »Aar- bøger«, »Sammendrag« eller »Abstracts«. Men den italienske »Aarbog« udmærker sig ingenlunde alene ved sin udførlige Behandling af de enkelte Emner; den udmærker sig ogsaa ved, at den har faat en saa overordentlig stor Mængde Emner med, som savnes i de fleste andre Landes officielle statistiske Résumés. Den indeholder heller ikke alene Tabeller; den har desuden en udførlig forklarende Text; den giver ogsaa fyldestgørende Oplysning om Kild- erne. Den bekræfter helt igennem, hvad alle Fagmænd véd, at det italienske statistiske Centralbureau er et Bu- reau af første Rang.

Nogle faa spredte Notitser uddrager vi af dette ind- holdsrige Værk:

Kongeriget Italiens Oprindelse.

Kongeriget Italien, der proklameredes den 17de Marts 1861, opstod ved den successive Annexion til Kongeriget Sardinien *) — hvis Befolkning i 1861 var 4,4 Mill. Indb. — af følgende gamle Stater og Distrikter:

Ved Züricher-Traktaten af 10de November 1859 erhvervedes Lombardiet med 2,8 Mill. Indb. Dertil kom efter forskellige Plebisciter i Marts, Oktober og November 1860: Emilien, bestaaende af Hertugdømmet Parma, 0,5 Mill., Hertugdømmet Modena, 0,6 Mill., samt Provinserne Bologna, Ferrara, Forlì og Ravenna, tidligere Dele af af Kirkestaten, 1 Mill.; — Storhertugdømmet Toscana, 1,8 Mill.; — Kongeriget Begge Sicilierne, 9,2 Mill.; — Territoriet Benevento og Territoriet Pontecorvo, tidligere Dele af Kirkestaten, 0,03 Mill.; — Marken, tidligere Del af Kirkestaten, 0,9 Mill.; — og Umbrien, tidligere Del af Kirkestaten, 0,5 Mill.

Alle disse Stater og Distrikter lagte til Kongeriget Sardinien gav da Kongeriget Italien en samlet Folkemængde af 21,8 Mill. Indb. ifølge Folketællingen af 31te Decbr. 1861. Dertil kom imidlertid i 1866 Venedig, med 2,4 Mill., samt nogle tidligere lombardiske Distrikter, 0,16 Mill., der indtil da var forblevne i Østrigs Besiddelse. Endelig føjedes dertil ifølge Plebiscit af 2den Oktober 1870 den resterende Del af Kirkestaten, 3: den nuværende Provins Rom, med 0,8 Mill. Ved den derefter følgende Folketælling, den 31te Decbr. 1871, taltes der da i det saaledes sammensatte Kongerige Italien 26,8 Mill. Indb. paa 287,000 Kvadrat-Kilometer.

Italiens nuværende Størrelse og Folkemængde.

Siden 1870 har ingen Annexioner fundet Sted, og Italiens Størrelse er altsaa nu som dengang ca. 287,000

*) Paa den anden Side havde Sardinien ved Turiner-Trakten af 24de Marts 1860 maattet aftræde til Frankrig: Savoyen med 543,000 og Nizza med 122,000 Indb.

Kvadrat-Kilometer eller noget over 5000 Kvadratmil. Dette Tal af 287,000 Kv.-Kilom. er noget mindre end det Tal, man tidligere plejede at angive for Italiens Areal: men, som det udførligt forklares i Aarbogen, ved nyere Opmaalinger er de tidligere noget for høje Angivelser blevne korrigerede. Derimod stiger Folkemængden naturligvis stadigt: den var ifølge Tællingen af 31te Decbr. 1881 $28\frac{1}{2}$ Mill. Indb. Altsaa staar Italien, naar Talen er om Arealets Størrelse, tilbage for 8 evropæiske Stater (Rusland, Østrig-Ungarn, Tyskland, Frankrig, Spanien, Sverige, Storbritanien-Irland og Norge), men naar Talen er om Folkemængdens Størrelse, kun for 5 (de 8 nysnævnte ÷ Spanien, Sverige og Norge).

Efter Undersøgelser, der foretoges i 1886, viser det sig, at over en Fjerdedel af Rigets Befolkning (nemlig $7\frac{1}{4}$ Mill. eller 26 pCt.) boede paa Steder, der laa mellem 0 og 50 Meter over Havet; godt 10 pCt., ca. 3 Mill., boede i en Højde af 50—100 Meter over Havet; næsten lige saa mange boede 100—150 Meter over Havet . . . og i den respektable Højde af mere end 1900 Meter over Havfladen boede 988 Personer.

Om Kystlinjens Udstrækning, om Højdeforhold, Floder og Indsøer og endnu flere topografiske Forhold giver Aarbogen Oplysning.

Det Folketal, der konstateredes ved Tællingen i 1881, var næsten lige delt mellem Mand- og Kvindekøn, kun en lille Overvægt for det førstnævnte Køn, nemlig af 1000 Individer 501 mandlige og 499 kvindelige.

I de 25 Aar 1861—85 var det højeste Fødselstal 39 for 1000 Levende, det laveste 34; men i de fleste Aar var det omtrent 37. Det højeste Dødelighedstal var i de samme Aar 34 (i 1867), det laveste $26\frac{1}{2}$ (i 1884 og 1885) af 1000 Levende; i Halvfjerdserne og Firserne har det holdt sig mellem 26 og 30, saavidt skønnes kan snarest med nedadgaaende Tendens. Den aarlige Befolkningstilvæxt var fra 1871—81 $6\frac{1}{2}$ pM.

I hele Italien lever der paa hver Kvadrat-Kilometer

gennemsnitligt omtr. 100 Mennesker. Men i de fire nordlige Landsdele («Compartimenti») er Befolkningstætheden betydeligt større: i Piemont lever 3,₁ Mill. Mennesker paa knap 30,000 Kvadrat-Kilometer, i Ligurien 0,₉ Mill. paa 5400 Kv.-K., i Lombardiet 3,₇ Mill. paa 24,000 Kv.-K. og i Venetien 2,₈ Mill. paa 24,000 Kv.-K. Gaar vi til Mellemitalien, saa har Emilia vel 2,₂ Mill. paa 21,000 Kv.-K., hvilket giver lidt over Gennemsnitstæthed; men Umbrien har kun 0,₆ Mill. paa 9500 Kv.-K., Marken knap 1 Mill. paa 9800 Kv.-K., Toscana 2,₂ Mill. paa 24,000 Kv.-K. og Rom 0,₉ Mill. paa 12,000 Kv.-K., — altsaa under Gennemsnitstæthed i disse fire Landsdele. I Syditalien har Abruzzerne 1,₃ Mill. paa 17,000 Kv.-K., Campanien 2,₉ Mill. paa 16 à 17,000 Kv.-K., Apulien 1,₆ Mill. paa 21,000 Kv.-K., Basilicata 0,₅ Mill. paa 10,000 Kv.-K. og Calabrien 1,₃ Mill. paa 15,000 Kv.-K.; — altsaa har Campanien (Neapel!) nok betydeligt mere end Gennemsnitstæthed; men de fire andre syditalienske Landsdele har betydeligt mindre, især Basilicata. Endelig har Sicilien med tilhørende Smaaøer paa det Nærmeste 3 Mill. paa 25 à 26,000 Kv.-K., hvilket er noget mere end Gennemsnitstæthed; men Sardinien med Smaaøer har kun 0,₇ Mill. paa 24,000 Kv.-K., hvilket kun giver 28 Mennesker paa hver Kv.-K.

De folkerigeste Landsdele er altsaa: Lombardiet, Piemont, Sicilien, Campanien og Venetien — hver med lidt under eller noget over 3 Mill. Mennesker; de folkefattigste er Sardinien, Umbrien og Basilicata, — hver med kun noget over $\frac{1}{2}$ Mill. Indb. Det største er Piemont med henved 30,000 Kv.-K., dernæst Lombardiet, Venetien, Toscana, Sicilien og Sardinien, — hver med 24 à 26,000 Kv.-K.; omvendt har Umbrien og Marken ikke engang 10,000 og Ligurien endog kun 5400 Kv.-K. Mellem disse Yderpunkter rangere de andre. Men det lille Ligurien — med en enkelt stor By — har den største relative Befolkning; det store Lombardi — med Rigets næststørste By — slutter sig nær dertil og ligesaa højt staar Campanien med

Ri
da
sa
tol
stil
hid

af I
vis
og
føre
ital
ende
bety
Aar
af
35,0
Kom
nu R
være
trent
jo v
var
soner
20,0
(omtr
128,
noger
I 18
erne
nævn

*) D
ti
Na

Rigets største By. Kontrasten til disse tætbefolkede Egne danner Sardinien, hvor Befolkningstætheden omtrent er lige saa ringe som i et jydsk Hedeamt. —

Efter at Aarbogen har meddelt en Mængde klimatologiske Oplysninger, gaar den over til en udførlig Fremstilling af Sundhedsstatistiken. Vi indskrænker os til at hidsætte en Notits om

Koleraen.

I Tidsrummet 1835—86 hjemsøgte Italien i 19 Aar af Kolera. Men indfinder den sig saaledes ret hyppigt, saa viser den sig dog oftest kun i en mindre Del af Landet og medfører kun faa Dødsfald. Blandt de slemme Aar anfører vi følgende: I 1854 optraadte Koleraen i 1312 italienske Kommuner*) med henved 8 Mill. Indb., i 1855 endog i 3018 med 13 Mill. Indb., — altsaa i en meget betydelig Del af Riget. Hvormange der døde i disse to Aar, vides ikke; — man véd kun, at i 1854 døde i 437 af de angrebne Kommuner med 3,2 Mill. Indb. lidt over 35,000 Personer, og i 1855 døde i 1007 af de angrebne Kommuner med 5,4 Mill. Indb. 84,000 Personer. (Hvis nu Kolera-Dødeligheden i de andre angrebne Kommuner har været lige saa stor, har Koleraen i 1854 ialt bortrevet omtrent 80,000, i 1855 endog 200,000 Personer, — hvilket jo vilde være et ganske overordentligt Mandefald. I 1865 var 187 Kommuner angrebne, — og næsten 13,000 Personer døde; i 1866 angrebes 560 Kommuner, — og næsten 20,000 døde; i 1867 angrebes endog 2143 Kommuner (omtrent en Fjerdedel af samtlige Rigets Kommuner), og 128,000 Personer døde. Efter disse slemme Aar fulgte nogen Bedring, indtil det atter blev galt i 1884 og 1885. I 1884 var 858 Kommuner angrebne, spredte ligefra Alperne og ned til Neapel; — det var dog kun det sidstnævnte Sted, at Epidemien rasede med større Kraft: i alle

*) Den 31te Decbr. 1886 omfattede Italien ialt 8257 Kommuner; tidligere var Tallet paa Kommuner noget større.

858 angrebne Kommuner noteredes 27,000 Koleratilfælde, hvoraf lidt over Halvdelen (14,300) medførte Døden; men alene paa Provinsen Neapels 54 angrebne Kommuner faldt betydeligt over Halvdelen af Tilfældene, nemlig næsten 16,000, og ligeledes betydeligt over Halvdelen af Dødsfaldene, nemlig 8000. Et ret alvorligt Smæk fik dog ogsaa Genua i dette Aar. — I det næste Aar, 1885, var Epidemien betydeligt mildnet: kun 152 Kommuner angrebes, spredte over en Mængde Provinser, fra de nordligste til de sydligste; men det var dog et enkelt Sted, Palermo, som Stødet var koncentreret imod: af 6400 Koleratilfælde i 1885 faldt godt og vel 5500 paa Palermo, og af de ca. 3500 Kolera-Dødsfald i dette Aar maatte Palermo bære paa det Nærmeste de 3000. —

Aarbogen underkaster derefter Undervisnings- og Oplysnings-Statistikken en meget indgaaende Behandling. Vi anfører eksempelvis Tallet paa

»Analfabeti.«

Den Brøk af Befolkningen, der ikke kan læse, er i Italien overordenlig stor; — ikke mindre end to Tredjedele af Italiens Befolkning er ude af Stand til at læse. Dog er her en kendelig Fremgang:

i 1861 kunde	78	pCt. ikke læse,			
- 1871	—	73	—	—	—
- 1881	—	67	—	—	—

Værst staar det naturligvis til med Kvinderne: 74 pCt. af dem var i 1881 blottet for Læsefærdighed; de mandlige »Analfabeti« udgjorde dog kun 61 pCt.

Ser man bort fra Individerne under 12 Aar, af hvilke selvfølgelig en meget stor Del endnu ikke har opnaaet Læsefærdighed, og fra Individerne over 20 Aar, af hvilke kun forholdsvis faa senere vil erhverve den endnu ikke erhvervede boglige Færdighed, faas følgende Forholdstal: Af Individer i Alderen mellem 12 og 20 Aar var

i 1861 71 pCt. Analfabeti,

- 1871 64 — —

- 1881 54 — —

Dette er dog en ganske betydelig Fremgang. Rigtigheden af de gennem Folketællingerne erholdte Oplysninger om Befolkningens Læse-Færdighed eller Ikke-Færdighed bestrykes paa forskellig Maade, f. Ex. ved de Oplysninger, der haves om, hvorvidt Personer, der indgaar Ægteskab, kan læse og underskrive Ægteskabsdokumentet. 69 à 70 pCt. af disse Personer manglede i Slutningen af Tresserne denne Færdighed; men i Halvfjerdserne og Firserne forbedredes Forholdet stadigt, og i 1885 var Forholdstallet sunket til 55 pCt.

Af Befolkningen paa over 6 Aar var i 1881 62 pCt. Analfabeti — i hele Riget. Men Rigets nordlige Provinser havde gunstigere, dets sydlige langt ugunstigere Forhold. I Piemont manglede saaledes kun 32 pCt. af Befolkningen paa over 6 Aar Læsefærdighed, — i Calabrien derimod 85 pCt., paa Sicilien 81 pCt., i Apulien 80 pCt., paa Sardinien 80 pCt. osv.

Af 100 Kvinder, der i 1884 indgik Ægteskab, var 67 ude af Stand til at underskrive Ægteskabsdokumentet, medens af 100 Mænd knap 45 manglede denne Færdighed. Saa stor var Forskellen mellem de to Køn i hele Riget; men i Calabrien var endog 94 pCt. af de Kvinder, der indgik Ægteskab, Analfabeti; af Mændene 73 pCt. Og i det øvrige Syditalien var Forholdene ikke stort bedre. Derimod var der af »Analfabeti« blandt Personer, der indgik Ægteskab i Piemont, blandt Kvinderne dog kun 25 pCt. og blandt Mændene endog knap 14 pCt. Men Piemont er ogsaa afgjort den bedst stillede Provins i Undervisnings-Forhold.

Deler man Befolkningen i 5-Aars-Klasser, viser det sig, at f. Ex. af Befolkningen i 15—20 Aars Alderen er ca. 55 pCt. Analfabeti. Fra 10—15 Aar er Forholdet lidt gunstigere; fra 20—25 Aar og fra 25—30 Aar er det omtrent det samme; men allerede fra 30 Aars Alderen gaar

det atter nedad Bakke: fra 30—35 Aar er 61 pCt., fra 35—40 Aar 61 $\frac{1}{3}$ pCt., fra 40—45 Aar endog over 66 pCt. Analfabeti; og i den højere Alder bliver Forholdet endnu værre.

Universiteter.

Italien har ialt 21 Universiteter, hvoraf 17 »università governative« og 4 saakaldte »fri Universiteter«, der oprettholdes af de Provinser og Kommuner, hvor de har deres Sæde, men som skal rette sig efter Statens Forskrifter med Hensyn til Undervisningen. Det ældste Universitet er det i Bologna, der antages at skrive sig omtrent fra Aar 1200; fra det 13de Aarhundrede daterer endvidere Universiteterne i Padua 1222 (?), i Neapel, 1224, i Genua, 1243, i Macerata, 1290, i Siena og det fri Universitet i Perugia, 1276. Universitetet i Pavia er fra Aar 1300, det i Rom fra 1303, det i Pisa fra 1338, og det fri Universitet i Ferrara fra 1391. Over Halvdelen (nemlig 11) af de bestaaende italienske Universiteter har altsaa den ærværdige Alder af fra ca. 500 til ca. 700 Aar. Blandt de øvrige Universiteter er det i Turin fra Aar 1404, det i Catania fra 1434, det i Parma fra 1512, det i Messina fra 1549, det i Urbino (frit) fra 1564, det i Cagliari fra 1626, det i Sassari fra 1677, det i Modena fra 1678, det i Camerino (frit) fra 1727 og det i Palermo fra 1805.

Ved disse 21 Universiteter fandtes i 1883—84 ialt 2063 Lærere (fraregnet Privatdocenter, men medregnet alle officielt ansatte Lærere); Tallet paa Studerende var 13 à 14,000. De mest besøgte Universiteter var: det i Neapel — ca. 3700 Studenter og 337 Lærere —, det i Turin — ca. 2100 Studenter, 251 Lærere —, det i Rom — ca. 1100 Studerende, 149 Lærere —, det i Bologna — ca. 1000 Studenter, 134 Lærere. Derefter følger Universiteterne i Padua, Pavia, Palermo, Genua og Pisa (disse Universiteter fra 600 indtil ca. 1000 Studenter, fra 80 til 130 Lærere). Ved de øvrige Stats-Universiteter varierer Studenter-Tallet mellem ca. 100 og lidt over 300, Lærere-

Tallet mellem 14 og 80. Endnu mindre er de fri Universiteter: intet af dem havde i 1883—84 100 Studenter; det mindste, det i Ferrara, endog kun 29 Studenter med 23 Lærere.

Over 6000 (altsaa næsten Halvdelen) af de Studerende studerede Medicin og Kirurgi (derunder Dyr lægevidenskab og Farmaci), over 5000 Jura, ca. 1600 Mathematik og Naturvidenskaber; til det filosofiske Fakultet blev der saaledes kun 4 à 500 Studerende. Det filosofiske Fakultet synes helt at mangle ved flere af de 21 Universiteter; ved et Par Stykker tillige det mathematisk-naturvidenskabelige; ja 1 Universitet (det lille Universitet i Macerata) havde i 1883—84 endog kun juridiske Studenter. Som de ovenanførte Tal udviser, har de medicinske og de juridiske Studenter en aldeles afgjort Overvægt. Men foruden de ca. 1600 Studenter ved Universiteternes mathematisk-naturvidenskabelige Fakulteter, fandtes ca. 1000 Studerende ved særlige Ingeniør-Skoler, polytekniske Læreanstalter o. lign. Desuden bestaar der enkelte Højskoler for Dyr læger, endel specielle Højskoler osv.

Pressen.

I 1836 udkom der i de Stater, der udgør det nuværende Kongerige Italien, 185 Dagblade og Tidsskrifter; — den 31te Decbr. 1885 derimod 1459, eller otte Gange saa mange. Befolkningen er jo voxet, fra 22 til 30 Millioner, og tages der Hensyn dertil, viser det sig, at i 1835 var der for hvert Blad eller Tidsskrift næsten 119,000 Beboere, i 1885 derimod kun lidt over 20,000; i Forhold til Befolkningen er Bladtallet saaledes næsten steget til det Sexdobbelte i de halvtredsindstyve Aar. Italien er delt i 8257 Kommuner; men de 1459 Blade og Tidsskrifter, der udkommer, udkommer kun i 237 Kommuner; de Kommuner, der mangler større Byer, og hvis Befolkning, altsaa væsentligt Landbefolkning, staar langt tilbage i Læsefærdighed, mangler selvfølgelig ogsaa en periodisk Presse. 1405 Blade skrives udelukkende paa Italiensk; Resten skrives i en italiensk Dialekt eller paa Fransk eller paa Engelsk

eller paa Latin eller baade paa Italiensk og paa et fremmed Sprog eller Dialekt.

Ikke-Katholiker.

Som bekendt er Trosenheden forholdsvis meget stor i Italien: ligeoverfor omtrent 29 Millioner Katholiker staar kun omtrent 100,000 Ikke-Katholiker, hvoraf ca. 62,000 Protestanter og ca. 38,000 Jøder. — Der er Egne i Italien, hvor der saa godt som ikke findes en eneste Jøde (og for den Sags Skyld heller ingen Protestanter); det gælder f. Ex. om de neapolitanske Provinser og om Øerne. De fleste Jøder i Italien findes i Norditalien; dog findes der ogsaa endel i Rom og Toscana. — Blandt Protestanterne er der 22,000 Valdenser (i Valdenser-Dalene i Piemont), endvidere: 10,000 protestantiske Italianere af forskellige Kirker, 22,000 protestantiske Udlændinge med fast Bolig i Italien og ca. 8000 protestantiske Udlændinge paa Gennemrejse. Regner man disse ca. 30,000 Udlændinge fra, bliver Trosenheden blandt Italianerne saa meget mere udpræget; men selv om man regner 100,000 Ikke-Katholiker ialt, er det dog kun $3\frac{1}{2}$ pro Mille af hele Befolkningen. I Danmark, hvor Trosenheden dog ogsaa er forholdsvis stor, er der dog altid 9 pro Mille Ikke-Lutheraner.

A. P.-St.

A. F. Kriegers Festskrift.

Smaaskrifter, tilegnede A. F. Krieger, Dr. jur. & phil.
etc., den 4de Oktober 1887 af Nordiske Forfattere.

I den sjældne Festgave, som overrasktes Geh.-Etatsraad Krieger den Dag, da han fyldte det halvfjerdsindstyvende Aar, af 12 nordiske Forfattere, — til hvilke sikkert adskilligt flere gerne havde sluttet sig, om de havde været bekendte med Planen —, hidrøre de fire af Bidragene fra statsvidenskabelige Professorer, medens et femte, Rigsarkivar Birkelands Afhandling om det norske Postvæsen i dets Oprindelse og første Begyndelse, delvis berører det nationalekonomiske Omraade, om det end overvejende maa betragtes som et Stykke Kulturhistorie, der som saadant frembyder ikke ringe Interesse. Til hine fire Afhandlinger skal Omtalen af Festskriftet her indskrænke sig, saa meget mere, som de andre, overvejende historiske, Bidrag fortrinsvis har været Genstand for Dagspressens Omtale, særlig det autobiografiske Fragment, som skyldes Fru Heiberg. Kun i Forbigaaende skulle vi henlede Opmærksomheden paa Gehejmearkivar A. D. Jørgensens aandfulde og tankevækkende to Foredrag om Sønderjylland, idet vi navnlig fremhæve det Bidrag, de give til en Besvarelse af det forsvars-nihilistiske Spørgsmaal: »Hvad kan det nytte?« Overfor de to sønderjydske Krige, der ikke kunde forhindre Sønderjyllands Tab, gør Forf. gældende, at »medens de har

hævet Danmarks Anseelse, har de givet de danske Sønderjyder et haandgribeligt Bevis for, at det var rede til at bringe store Ofre for deres Skyld. Dette vil først sent blive glemt. Danmarks Historie kunde forhen forekomme Slesvigerne at være dem fremmed og uvedkommende; men ved disse Begivenheder blev Baandet igen knyttet, og med Stolthed ser de nu tilbage paa gamle saavel som paa de nye fælles Minder. Var Adskillelsen indtruffen uden Kamp, i Aaret 1848, da havde Slesvig nu været tabt for bestandig.«

Af de fire statsvidenskabelige Afhandlinger vil Prof. Aschehougs Fremstilling af de for Danmark og Norge fælles Regeringskollegier fra 1660—1814 vistnok for de fleste Læsere frembyde mindst Interesse. Desuagtet ville sikkert ikke faa Videnskabsmænd være Forf. taknemmelige for det her fremdragne rige Materiale, Resultatet af saa megen Flid og Arbejde. Det dansk-norske Enevælde karakteriseres af Forf. som et Civilbureaukrati (»Af de syv Konger, som regerede Danmark og Norge med uindskrænket Magt, havde ingen noget militært Organisationstalent og alene den sidste en fremtrædende Interesse for sine Hære. Det dansk-norske Enevælde havde derfor saa lidet Præg som bedst muligt af et Militærmonarki«), der »udmærkede sig ved god Vilje, jævn Forstandighed og Retsind« samt »viste en stedse stigende Agtelse for Individets Rettigheder og naaede efter lange Bestræbelser omsider at tilvejebringe en god og sikker Retstilstand«, hvorimod »Svagheden i Monarkiets Styrelse var dets slette Statshusholdning«. Særlig Opmærksomhed fortjener, hvad der meddeles om Bestræbelserne for at tilvejebringe et aarligt Budget og Statsregnskab. Allerede Instruxen fra Rentekammeret af 1660 paalægger det hvert Aar at forelægge Kongen et »rigtigt Overslag for det forgangne Aar«, paa det at begge Rigers Tilstand udi de Vilkaar deraf kunde ses. Derimod havde man endnu ikke Øje for Nødvendigheden af et Budget, og kun »et svagt Spor« hertil lader sig finde i den Bestem-

melse, at de til Hoffets, Hærens, Flaadens Udgifter samt Gældens Afbetaling og Forrentning bestemte Penge skulde opbevares i forskellige Kister. Derimod foreskrev Instruxerne af 1670 og 1680, at Rentekammeret i Begyndelsen af hvert Aar skulde overlægge med de forskellige Kollegier om de respektive Fornødenheder »og da gøre Overslag over, hvad det Aar uforgængeligen kunde behøves, og hvad unødig Beskatning endvidere kunde bespares«, hvorhos der fra 1680 aarlig under Kongens egen Haand udfærdigedes Reglementer for hver af de tre store Udgiftskonti, i Overensstemmelse med hvilke Udgifterne anvistes til Udbetaling. Men noget fuldstændigt Budget opgjordes, som det synes, aldrig før 1813, ligesom der vel forefindes partielle Regnskaber, men intet fuldstændigt Statsregnskab.

Prof. Oscar Alins Afhandling om »Svenske Konungens rätt i frågor om nedsättning af Tullbevillnings-afgifter enligt 1809 års Regeringsform« omhandler et saa specifik svensk Emne, at den maaske af den Grund mindre vil vække danske Læseres Opmærksomhed. Afhandlingen har dog ogsaa sin mere almene Side. Forf. søger ved en udførlig historisk Dokumentation at godtgøre, at den efter hans Mening utvivlsomt Kongen tilkommende Ret til at nedsætte Toldafgifter — og som Følge deraf ogsaa andre Afgifter — faktisk er anerkendt fra Rigsdagens Side ved en lang og saa godt som ubrudt Praxis, og hævder, at denne Ret, der har sin ganske særlige Betydning for Kongens Adgang til at afslutte Handelstraktater med fremmede Lande, »hører til dem, som ikke bør borttages«, da den er et Led i den Beskyttelse for Minoritetens Ret, for hvilken Kongemagten er det bedste Værn.

Langt mere almen Betydning har dog Prof. G. K. Hamiltons Afhandling om »Statsverksamhetens stegring och det representative styrelsesättet«. Forf. søger, i nær Tilslutning til Ad. Wagner, at paavise, at den videre gaaende Opgave og mere omfattende Virksomhed, som den nyere Nationalekonomi i Modsætning til

den ældre, mere abstrakte, Skole tillægger Statsmagten, i Praxis har fundet sit Udtryk og sin Bekræftelse ved den Stigning ved de offentlige Budgetters Udgiftsside, som overalt karakteriserer disse i de senere Aar. At det ikke, som nogle paastaa, er »den væbnede Fred« og de dermed følgende store Forsvarsudgifter, som ere den egentlige Aarsag heri, godtgøres ved Henviisning dels til Nordamerika, dels og fornemmelig til, at det ikke mindst er Kommunernes Budgetter, som udvise en saadan Stigning, som Forf. dernæst nærmere gennemgaar i det Enkelte. — Paa den anden Side fremdrager Forf. derimod den vanskelige Opgave, som denne stedse mere omfattende Statsvirksomhed stiller de repræsentative Forsamlinger, ja, disses Uformuenhed til at løse Opgaven paa en Tid, da storpolitiske Spørgsmaal lægge saa stærkt Beslag paa deres Tid og Interesser. De allesteds opdukkende Klager over de trods deres Længde mere og mere ufrugtbare Parlamentssamlinger afgive tilstrækkeligt Vidnesbyrd herom. Det gælder da om at finde en ny og bedre Organisation af Repræsentationerne, der i saa Henseende ikke have holdt Skridt med Regeringernes og Administrationens Udvikling. Det gælder nu efter Forf.s Mening om at naa til en saadan Organisation af de repræsentative Forsamlinger, som kan bringe dem i Højde med deres stigende Magt og Samfundsopgavernes stærke Væxt. En saadan formenes da at maatte søges igennem en Række af repræsentative Forsamlinger, stillede ved Siden af hinanden, hver især som Repræsentant for »Folkeviljen«, men med sit særlige Fagomraade og sin derved bestemte Sagkundskab. Antydninger af en i denne Retning gaaende Udvikling finder Forf. dels i de ikke faa specielle Forsamlinger (Kirkeraad, Landbrugsraad etc.), der efterhaanden rejse sig, dels i det voxende Antal af Kommissioner, som nedsættes til at forberede særlige Lovgivningsopgaver. Ad disse Veje menes der da efterhaanden — thi langsomt og læmpeligt bør det gaa — at ville fremkomme Repræsentationer, bedre udrustede med Sagkundskab end de nuværende og bedre organiserede end de Specialforsamlinger, der nu

danne et mere eller mindre nødvendigt Supplement til disse. — Er det end et noget fjernt Fremtidsperspektiv, Forf. opstiller, vil den smukt gennemarbejdede Afhandling dog læses med Interesse af Mange.

Paa det egenlig nationalekonomiske Omraade bevæger sig kun Prof. Westergaards Afhandling: *Mathematiken i Nationaløkonomiens Tjeneste*. Faa Forfattere have bedre Betingelser for at besvare det Spørgsmaal, hvorvidt Økonomien er en matematisk Videnskab eller ej, end Prof. W., der selv er baade Matematiker og Nationaløkonom, og som det kunde ventes af denne hans dobbelte Egenskab, stræber han upartisk at gøre Skel imellem begge Videnskaber — om end muligvis netop hans Egenskab af Matematiker bringer ham til at lade Vægtskaalen synke mere end nødvendigt til dens Fordel. Han paaviser først med fuld Føje, at Økonomien ikke bliver matematisk, blot fordi den benytter Mathematiken som Hjælpemiddel jævnsides med Historie, Geologi o. a. Videnskaber, samt at det heller ikke har nogen afgørende Betydning, om Økonomien benytter det matematiske Tegnsprog, idet det egentlige Spørgsmaal er dette, om der er en Tankegang i Nationaløkonomien, der kan betragtes som matematisk, og der kun subsidiært maa spørges, om denne Tankegang er af en saadan Art, at det har Betydning for den at benytte Tegnsproget. Det Sidste har faktisk hidtil kun været Tilfældet i ringe Grad, fordi de Forfattere, hvis Tænkning og Fremstilling har haft en vis matematisk Karakter, i det Hele kun ere komne til saadanne mere elementære Udviklinger, til Behandlingen af saadanne abstrakte og derfor lidet sammensatte Forhold, at det matematiske Tegnsprog ikke har været et nødvendigt, om end et bekvemt, Hjælpemiddel. Forf. mener endvidere, at man heller ikke kan blive staaende ved Betragtningen af, hvad de Nationaløkonomer, der formelt have givet deres Fremstillinger et afgjort matematisk Præg, faktisk herved have præsteret, thi »en overordentlig Mængde af herhenhørende Arbejder ere uden al Betydning«. Det er egentlig kun Jevons og Walras, hvis

Arbejder give »et Fingerpeg med Hensyn til, hvad der kan opnaas ved Matematikens Hjælp«, og de synes da navnlig »at pege hen paa Værdierne, særlig Begreberne Brugs- og Bytteværdi, som et Punkt, hvor en matematisk Betragtning kan bringe megen Klarhed«, ligesom »Læren om Forholdet imellem Arbejdsløn og Kapitalrente, og i det Hele taget om Virkningerne af Udbud af Arbejde og Kapital paa Produktionen«. Den Virksomhed, som Forf. paa disse Omraader tildeler Matematiken, synes dog nærmest kun at være en kritisk, idet »den matematisk uddannede Tænkner kan i mange Tilfælde — ved at gaa økonomiske Undersøgelser efter — paavise Fejlslutninger og Inkonsekvenser og saaledes være Nationalekonomien til ubetalelig Nytte.«

Vi erkende gerne dette Sidste; men det forekommer os, at der herved dog ingenlunde er ført Bevis for, at visse Afsnit af Økonomien have en matematisk Karakter. At Matematiken med Held kan benyttes til at illustrere de opstillede Læresætninger ved bestemte Exempler, og at saadanne tillige kunne hjælpe til at godtgøre, at den opstillede Læresætning ikke holder Stik overfor alle mødende Tilfælde, beviser endnu paa ingen Maade, at Økonomien — eller visse af dens Afsnit — er en matematisk Videnskab. Og det forekommer os heller ikke, at de særlig af Forf. anførte Exempler paa Vigtigheden af at have matematiske Kundskaber ere overbevisende i saa Henseende; thi de angaa egentlig kun nogle statistiske Beregninger, til hvis rigtige Udførelse det ganske sikkert er nødvendigt at have visse matematiske Kundskaber. Men for Økonomiens Vedkommende bliver dog det afgørende Hovedspørgsmaal dette: Kan der paavises nogen eneste økonomisk Læresætning, som Matematiken har Fortjenesten af at have opstillet, og som ikke kunde være funden — mulig mindre let — ved den blotte logiske Tænkningens Hjælp? Eller er det muligt paa noget af de særlig fremhævede Omraader ved Matematikens Hjælp at regne sig til bestemte faktiske Resultater ud fra de givne Data? Vil det t. Ex. være muligt for Nogen, der er i Besiddelse af alle de Data, som

overhovedet kunne opdrives til Belysning af Prisforhold eller Lønningsforhold, med afgjort Bestemthed at regne sig til, hvad Prisen eller Arbejdslønnen vil blive den næste Dag? Vi tro det ikke, thi i ethvert Værdiforhold spiller, hvor stor en Betydning end det objektivt givne Udbud fra begge Sider har, et Viljesmoment ind, som ikke forud lader sig beregne, om det end kan betegnes som overvejende sandsynligt, at det vil gaa i den ene eller anden Retning.

De her — af Hensyn til Pladsens Knaphed i største Korthed — antydede Indvendinger forringe ikke paa nogen Maade den foreliggende Afhandlings Værd; de ere kun et subjektivt Forbehold, sigtende til at begrunde den ovenfor udtalte Formening om Forf.s Tilbøjelighed til at tillægge Mathematiken en noget større Betydning for Økonomien, end der efter Forholdenes Natur vistnok er tilstrækkelig Grund til.

W. S.

Strandinger i danske Farvande.

J. S. Hohlenberg, Remarks on the Chart showing the Strandings in the Danish Waters during 1858—85. Jacob Lund. Copenhagen 1887 (14 Sider Text).

For den d. 10de Juli 1882 nedsatte Havnekommission, der d. 12te Marts 1887 afgav sin Betænkning, udarbejdede Kapt. Hohlenberg en statistisk Beretning om Strandingerne i de danske Farvande, ledsaget af et Kort. Opfordret dertil af d'Hrr. Hecksher & Søn har Hr. Hohlenberg nu særskilt udgivet sit Kort, noget udvidet, ledsaget af engelsk Text. Udgifterne ved Kortet har d'Hrr. Hecksher & Søn i Forening med de fire københavnske Søassurance-Selskaber afholdt.

Kortet kan virkelig gøre En helt bange; i en saadan Grad er det overlæstet med Strandingsmærker, at man ved det første Blik paa det studser, næsten føler sig slagen af Rædsel. Denne Rædsel har de ærede Søassurandører vel ikke noget imod. Men — man kunde dog nok have ønsket Kortet lidt anderledes behandlet. I og for sig er den Ide at betegne hver Stranding med en Prik paa det Sted, hvor Strandingen fandt Sted, god; men paa et Kort af det foreliggendes Dimension har den ikke ladet sig ordenlig udføre. Navnlig i Sundet har Pladsen paa Kortet været altfor knap: Strandingsprikkerne har man maattet anbringe inde i Landet, og det ser ud, som om en Mængde Strandinger havde fundet Sted f. Ex. ved Glostrup, Taastrup og Hav-

drup. Paa et Kort af saa lille Maalestok skulde man have anvendt andre grafiske Fremstillingsmaader.

En stor Mangel er det, at Hr. Hohlenberg ikke har kunnet angive noget om Strandingernes forholdsmæssige Hyppighed, deres Hyppighed i Forhold til Trafikens Omfang. Han udtaler selv sin Beklagelse over denne Mangel; han udtaler, at der ikke foreligger fuldstændig og officiel Oplysning om, hvormange Skibe der befarer de forskellige Farvande, om deres Størrelse, Bygningsmaade, Damp eller Sejl, Alder, om deres Ladningers Art og Værdi, om Strandingernes Aarsag osv. Naar der ikke haves Oplysning om saadanne afgørende Momenter, bliver Strandings-Statistikens Betydning selvfølgelig meget begrænset. Men ikke engang Strandingernes absolute Tal er oplyst: Hr. Hohlenberg gør eksempelvis opmærksom paa, at selv ved det berygtede Horns Rev synes kun nogle faa Strandinger at have fundet Sted; — men det synes kun saa; i Virkeligheden er Sagen nok den, at om mange Strandinger ved dette farlige Rev har Offenligheden ikke faaet noget at vide.

Medens Vestkysten fra Fanø til Skagen hele Vejen igennem er besaat med sorte Strandingsprikker (totalt Forlis), der især optræder i overvældende Masser udfor Thyborøn og omkring Skagen, findes der paa denne lange Kyst forholdsvis meget faa Strandinger, hvor Skibet atter kom flot; — men det kan være, at Oplysningerne om denne sidste Art Strandinger netop er særligt mangelfulde fra Vestkysten. Naar omvendt Sundet i en ganske paafaldende Grad er opfyldt, eller rettere: overfyldt med Strandinger, hvor Skibet atter kom af Grunden, vil man strax være paa det Rene med, at Tallene om denne Art Strandinger ikke er kommensurable med Tallene fra Vestkysten. Kun saa meget faar man da at vide, at ved Vestkysten er totalt Forlis noget særdeles jævnlgt, der hændes paa ethvert Punkt af Kysten, medens det i Sundet næsten altid lykkes de strandede Skibe atter at komme flot.

Et Blik paa Kortet vil ogsaa vise, at medens Sjæl-

lands Østkyst er stærkt garneret med Strandingsmærker, omend overvejende af den mildere Art, er der andre Ø-Kyster, f. Ex. en stor Del af Fyns, næsten hele Lillebelts-Kysten, og ogsaa en stor Del af Storebelts-Kysten, der er næsten helt fri, endog for den nævnte mildere Art Strandinger. Men hvor stor er saa Skibsfarten der i Sammenligning med Skibsfarten i Sundet? Se, det skulde vi jo rigtignok have at vide; — men vi faar det ikke at vide.

I Texten har Hr. H. indført fem smaa Tabeller. Af den ene af dem ses, at der i de 28 Aar 1858—85 noteredes 2833 Strandinger, hvor Skibet helt gik tabt. Deraf var

91 Dampskibe,
2742 Sejlskibe.

Disse 2833 totale Forlis fordeltes saaledes mellem Aarets Maaneder:

November	595
December	501
Oktober	489
April	211
September	204
Marts	191
Maj	137
Avgust	129
Februar	121
Januar	109
Juli	91
Juni	55
	<hr/> 2833

Aarets sidste Kvartal er altsaa det haardest medtagne. Af disse 2833 Strandinger faldt betydeligt over Halvdelen paa Aarets tre sidste Maaneder, medens knap en Tiendedel, nemlig 275, faldt paa de tre Sommermaaneder. De to Foraarsmaaneder Marts og April og Efteraarsmaanedens September staar omtrent ens. Lave Tal har Januar og Fe-

bruar, — men Skibsfarten er jo rigtignok ogsaa ofte standset i disse to Maaneder.

Fordeler vi de 2833 totale Forlis mellem de forskellige Kyster, faas følgende:

jydske Vestkyst	{ 37 Dampskibe, 1135 Sejlskibe,	{ 1172.
Kattegat	{ 34 Dampskibe, 728 Sejlskibe,	{ 762.
Belter, Sundet, Østersøen	{ 10 Dampskibe, 519 Sejlskibe,	{ 529.
svenske Kyst mellem Falsterbo og Karlskrona, samt Bornholm	{ 10 Dampskibe, 360 Sejlskibe,	{ 370.

Men hvor stærk er Trafiken ved de forskellige Kyststrækninger? hvormegen Dampskibs- og hvormegen Sejlskibstrafik?

Naar alle Strandinge i de 28 Aar tælles sammen uden Hensyn til, hvorledes det gik Skibet, faas 6316. Det vil sige om saa mange Strandinge haves Kundskab. Det laveste Antal Strandinge havde Aaret 1870, nemlig 154, det højeste Aaret 1872, nemlig 423. Det var Stormfloden den 13. November 1872, der bragte dette Aar saa højt op: den foraarsagede ved de danske Kyster ikke mindre end 160 Strandinge. Ellers er der blandt de 28 Aar intet, der havde et blot tilnærmelsesvis saa stor Antal Strandinge; nærmest kommer 1882 med 331, 1867 med 310 og 1880 med 282 Strandinge. Deler man de 28 Aar i fire Syvaars-Grupper, faas følgende:

i 1858—64 1472 Strandinge,

— 1865—71 1499 —

— 1872—78 1709 —

— 1879—85 1636 —

i 1858—85 6316 Strandinge.

De to første Syvaar har altsaa under, det sidste derimod over Gennemsnitstallet af Strandinge (ikke at tale

om det næstsidste Syvaar, der paa Grund af det ene Aar 1872 maatte blive exceptionelt). At Strandingernes absolute Hyppighed (trods de flere Fyr og andre Fremskridt) skulde være stegen, kan dog ikke sluttet deraf: Efterretningerne om Strandinge var i de tidligere Aar sikkert langt mindre fuldstændige end nu. Og om Strandingernes relative Hyppighed, hvorpaa det jo dog i Virkeligheden kommer an, kan der af de ovennævnte Grunde slet ikke udsiges noget.

Ordnete efter Maanederno faldt Strandingerne saaledes:

November	1214
Oktober	985
December	935
April	579
September	494
Marts	419
Maj	382
Avgust	330
Januar	254
Februar	243
Juli	242
Juni	239
	<hr/>
	6316

Forholdet er næsten det samme, som vi ovenfor saa ved de totale Forlis: paa Aarets tre sidste Maaneder falder Halvdelen af samtlige Strandinge; derefter kommer Foraarsmaanederne og Efteraarsmaaneden September; billigst slipper Juni—Juli samt Januar—Februar; Sommeren, Juni—Juli—Avgust, har kun en Ottendedel af Aarets samtlige Strandinge. Tallet af Strandinge er i November næsten sex Gange større end i Juni eller Juli. Det største Antal Strandinge, nogen Maaned har kunnet opvise, var November 1872, nemlig 228.

Medens det er Tilfældet med alle Kysterne, at de fleste Strandinge falder i Oktober—Novbr.—Decbr., er der forøvrigt stor Forskel paa Strandingernes Hyppighed ved de forskellige Kyster: Af de 6316 Strandinge faldt paa

Belterne, Sundet, Østersøen	2303
Kattegat	1797
jydske Vestkyst	1523
svenske Kyst, Falsterbo-Karlskrona, samt Bornholm	693
Tils.	6316

Denne Fordeling er en ganske anden end den, vi ovenfor saa ved de totale Forlis:

Af de totale Forlis faldt paa:

jydske Vestkyst..... 41 pCt.,

Kattegat 37 —

Belter, Sund, Østersø... 18 —;

men af samtlige Strandinger faldt paa

Belter, Sund, Østersø ... 37 pCt.

Kattegat 28 —

jydske Vestkyst..... 24 —,

saa at Ordningen netop er omvendt. — Grunden er jo den, at medens 77 pCt. af Strandingerne ved Jyllands Vestkyst medfører totalt Forlis, og i Kattegattet 42 pCt., er det i Belterne, Sundet og Østersøen kun 23 pCt., der har denne sørgelige Udgang. Et Skib, der strander ved den jydske Vestkyst, har ikke megen Chance for at komme flot; et Skib, der strander i Belterne, Sundet og Østersøen, vil kun i de færreste Tilfælde gaa til Grunde.

Trods Kortets Mangler og Materialets store, noksom fremhævede Lakuner vil Hr. Hohlenbergs Arbejde dog være af Interesse for mange Læsere.

A. P-St.

Literatur.

V. Falbe-Hansen og Dr. Will. Scharling, Danmarks Statistik. I-V. Forlagsbureauet i København 1878-87. (58 Kr.)

En Anbefaling af dette Værk er ikke nødvendig ligeoverfor dette Tidsskrifts Læsere; de vil vide, at det er en uundværlig Haandbog for Enhver, der med Nøjagtighed ønsker at kende Danmarks økonomiske Forhold. Vi indskrænker os da til at henlede Læsernes Opmærksomhed paa, at Værket nu er afsluttet; — men om nogen Tid vil det blive suppleret med endnu et Bind, et »Supplementbind«, der vil føre Fremstillingen for hele Værkets Vedkommende ned til Aar 1887. — For at lette Anskaffelsen af det kostbare, over 3000 Sider store, med 14 Kort udstyrede Værk indbyder Forlæggerne »til ny Subskription, der vil udgaa i 33 maanedlige Hefter, som Regel à 1 Kr. 50 Ø. pr. Hefte. Værket kan ogsaa faas bindvis eller med kortere eller længere Mellemrum mellem Hefternes Leveringstid, alt efter nærmere Aftale med vedkommende Boghandel.« Enkelte Bind vil kunne faas, saavidt et dertil beregnet Antal Exemplarer strækker.

Gustave Bord, histoire du blé en France. Le pacte de famine, histoire-legende. Paris, A. Sauton, éditeur. 1887 (248 og 60 S.) (12 francs.)

Forfatteren, en Tilhænger af *l'ancien régime*, vil bevise, at den »pacte de famine«, der sagdes at bestaa i Frankrig før Revolutionen under Regeringens Auspicer, og

som væsenligt skulde have bidraget til at fremkalde og forværre de Dyrtdisaar, der i det 18de Aarhundrede saa ofte hjemsøgte Frankrig, — aldrig har bestaaet og ikke kunde bestaa. Regeringen har tværtimod ved sin Kornpolitik bidraget til at mildne Dyrtiden, — vil Forf. i sin Iver for at renvaske »l'ancien regime« gøre gældende. Særligt udførligt dvæler han ved Pagtens »Opfinder«, Le Prévôt, hvem han skildrer som Kæltring og Galmand. Det kostbare Værk, hvoraf kun 352 Aftryk er tagne, er forsynet med enkelte Illustrationer, deriblandt et Billede af Le Prévôt som Statsfange.

C. W. Kambli, die sozialen Parteien und unsere Stellung zu denselben. St. Gallen, Verl. v. Huber & Co. (E. Fehr). 1887. (508 S.) (7 M)

»Vor« Stilling til de sociale Partier, — staar der paa Titelbladet. Hvis Stilling? Forf. forklarer derom følgende: Paa et religiøst Møde i Murten i 1884 havde han, der er Præst i Schweiz, St. Gallen, indledet en Diskussion om »den liberale Kristendoms Stilling til de sociale Partier.« Efter Mødet tog han fat paa den skriftlige Udarbejdelse af sit Foredrag; men den tog Tid, og alt medens han arbejdede derpaa, voxede det oprindelige Foredrag op til en hel, tyk Bog. Det forekom ham nu, og med Rette, at det vilde være for anmassende og overhovedet ikke hensigtsmæssigt at give Bogen en Titel som »den liberale Kristendoms Stilling til de sociale Partier«: mange af den »liberale Kristendoms« Tilhængere kan have afvigende Meninger om de sociale Partier, og omvendt kan Folk, der staar udenfor denne religiøse Retning, i Meget være enige med Forf. Saa foretrak han da den ovenanførte, noget uklare Titel.

Naar Bogen nu er voxet op til over 500 Sider, ligger Grunden hovedsagelig deri, at Hr. K. har fyldt den med alenlange Citater af en Mængde Forfattere. De mange, lange Citater gør Læsningen trættende. En anden Fejl er Uensartetheden i Behandlingsmaaden, undertiden en meget ud-

tværet, undertiden en altfor knap Fremstilling. Forf. er øjensynlig ikke Fagmand, ikke Nationalekonom, heller ikke nogen skarp Tænkner. Han er en frisindet protestantisk Præst, — og i denne Egenskab vender han sig særligt mod de anti-kirkelige Partier til den ene, og de reaktionære kirkelige Partier til den anden Side. Naar han ivrer mod Socialdemokraternes Ugudelighed, har det ikke saa megen Interesse; det er et altfor fortærsket Omraade; — naar han ivrer mod den indre Mission, forlener hans præstelige Værdighed altid denne Polemik nogen Interesse. Trods alle Mangler vil Bogen nok kunne hjælpe det større Publikum med at finde sig tilrette mellem Manchesterpartiet, den religiøse Socialkonservatismes Parti, Socialdemokratiet, Statssocialismen, de Kristeligt-Sociale i Tyskland og i England og hvad nu de forskellige »sociale Partier« hedder. Han opregner Punkt for Punkt baade det »Berettigede, Fortjenstlige, Rigtige«, og det »Fordærlige og Forkastelige« ved de respektive Partier, lader, som antydet, skønt Præst, helst Andre tale, men griber dog ogsaa selv Ordet.

F. Rohnstock (Sekretär und Hafenmeister beim k. deutschen General-Konsulat in Konstantinopel), volkswirtschaftliche Studien über die Türkei. I. Salonik und sein Hinterland. Konstantinopel, Commissions-Verlag von Lorentz u. Koil 1886. (299 S.) (6 M.)

Macedonien og Øvre Albanien er det Landomraade, som denne Bog omfatter. De »nationalekonomiske Studier« strækker sig, for dette Binds Vedkommende, ikke synderligt videre end til en detailleret Varestatistik, statistiske Oplysninger om de enkelte Varers Produktion, Indførsel og Udførsel; om Landets øvrige nationalekonomiske Forhold faar man intet eller saagodtsom intet at høre.

Staatswissenschaftliche Studien. Herausg. v. Prof. Dr. L. Elster. I. H. 5 og 6. Jena, Verlag von Gustav Fischer. 1887.

Det 5te Hefte af disse »Staatsw. Studien«, Dr. Gustav Karl Metzler's Doktor-Dissertation, bringer »Statistische

Untersuchungen über den Einfluss der Getreidepreise auf die Brotpreise und dieser auf die Löhne« (42 S.). Det benyttede Materiale er Frankrigs Statistik. Forf. undersøger først Hvedeprisernes Indflydelse paa Brødpriserne paa forskellige Steder [i Frankrig] til samme Tid. Forf.s Tabeller udviser, at der er en vis gennemsnitlig Parallelitet mellem begge Priser. Han undersøger dernæst Hvedeprisernes Indflydelse paa Brødpriserne paa samme Sted til forskellige Tider. Der er en saadan Indflydelse at konstatere; men den er svagere, og smaa Svingninger i Kornpriserne kan godt forblive uden statistisk paaviselig Indflydelse paa Brødpriserne; undertiden stiger Brødpriserne dog stærkere end Kornpriserne. — Forf. meddeler derefter en Række Tabeller vedrørende Brødpriser og Arbejdsløn paa forskellige Steder [i Frankrig] til samme Tid. Tager man Gennemsnittet af større Tidsrum, vil man bemærke Lønningernes Bestræbelser efter at afpasse sig efter de forskelligt høje Brødpriser, skønt nogen fuldstændig Parallelisme er der rigtignok ingeniunde. — Endelig bringer Forf. Tabeller om Brødpriser og Arbejdsløn paa samme Sted til forskellige Tider. Her ser man ikke nogen større Indflydelse: Arbejdslønnen viser sig at være stegen uden Hensyn til, om Brødpriserne er stegne eller faldne; der maa i alt Fald, synes det, en særdeles betydelig Stigning af Brødpriserne til, for at Arbejdslønnen kan komme til at føle den. — Dr. Metzler's statistiske Undersøgelser bør ikke lades upaaagtede, naar det kommer til Debat af Spørgsmaalet om Korntold.

Det 6te, mere omfangsrige Hefte (147 S.) handler om Produktionen og Forarbejdelsen af samt Handlen med Rav i Preussen fra de ældste Tider til Nutiden. Det interessante Arbejdes Titel er: »Gewinnung, Verarbeitung und Handel des Bernsteins in Preussen von der Ordenszeit bis zur Gegenwart. Eine historisch-volkswirtschaftliche Studie. Von Dr. W. Tesdorpf.«

Deutsche Worte. Monatshefte herausgegeben von Engelbert Pernerstorfer. VII. Jahrg. 1887. Wien. (Im Selbstverlage des Herausgebers. Im Buchhandel zu beziehen durch A. Pichler's Wittve u. Sohn, Wien.)

Et arbejdervenligt Tidsskrift. Det fremdrager navnlig Spørgsmaal, der har aktuel Interesse, og behandler dem paa almenforstaaelig Maade. Nærværende Aargang aabnedes af Prof. Platter med et Foredrag om »Frihed og Lighed«, der ogsaa er udkommet i Særtryk. I det Hele foreligger ikke saa faa af Tidsskriftets Afhandlinger som særtrykte Brochurer, saaledes af nævnte Professor Platter en skarp Kritik af Gustav Cohns »ethiske« Nationaløkonomi, et Bidrag til Husindustriens Historie, under Titel af Ruslands Kniplingsindustri, af M. Gorbunoff, Ernst Laas's »literarischer Nachlass«, en Afhandling af Rudolf Wolff om de kommercielle Hjelpearbejderes Stilling i Østrig m. fl. Tidsskriftet har ikke faa dygtige Medarbejdere. Det koster 6 Mk. om Aaret.

Die neue Zeit. Revue des geistigen und öffentlichen Lebens. 1887. Stuttgart, Verlag von J. H. W. Dietz.

Dette Tidsskrift har vel en meget omfattende Titel, men er i Virkeligheden i Hovedsagen et socialt Tidsskrift; i alt Fald indeholder de elleve Hefter, for iaar, som vi har gennemgaaet, aldeles overvejende økonomiske og sociale Artikler, og kun nogle faa naturvidenskabelige og literære Bidrag. Det er et socialistisk Tidsskrift, og er specielt Organ for Marxismen: Marx's Datter, Eleonora, hans Svigersønner og hans trofaste Vaabendrager K. Kautsky, m. fl. udprægede Marxianere, hører blandt de stadige Medarbejdere. Det udkommer i maanedlige Hefter, til en Pris af 6 Mk. Aargangen. Det indeholder baade længere, videnskabelige Afhandlinger, og korte Notitser samt Literaturmeddelelser. Ikke faa af dets Artikler maa erkendes at være velskrevne, dygtige Arbejder.

A. P.-St.

Nogle Bemærkninger om Statskontrol og Lovgivning for Forsikringsselskaber.

Af

Cand. juris **C. A. Iversen,**
Forretningsfører for Københavns Brandforsikring.

Om Statens Forhold til Forsikringsvæsenet er der i Literaturen megen Uenighed, og de forskellige Landes Praxis viser i saa Henseende stor Uensartethed. Af mange Forfattere hævdes det, at Staten som saadan efterhaanden bør inddrage al Forsikringsvirksomhed under sig, saaledes at det alene bliver Staten tilladt at drive Forsikringsnæring, medens andre ere bestemte Modstandere af dette Princip, der har fundet sine varmeste Forsvarere i Tyskland og Østerrig. Selv blandt Modstanderne af »Verstaatlichungs«-Principet er der endnu ikke opnaaet Enighed med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt Forsikringsselskaberne i enhver Retning bør have frie Hænder i deres Virken, saaledes at de blot undergives Lovgivningens almindelige Regler for Udøvelse af Handelsnæring, Firmaanmeldelse m. v., eller om ikke netop Forsikringsvæsenets ejendommelige Natur motiverer en Indgriben fra Statens Side i Ordningen af Selskabernes Forhold og Forretningsførelse, og selv blandt dem, der indrømme,

at Befolkningens Interesser og Almenvellet kræver et Tilsyn fra Samfundets Side overfor Driften af de Forsikringsforetagender, der findes i Landet, er der derhos stadig stor Uenighed med Hensyn til Maaden, paa hvilken Gennemførelsen af et saadant Tilsyn bør ske. Særligt i Tyskland have disse Spørgsmaal været debatterede.*)

Det kan nu vistnok ikke nægtes, at det Offentlige o: Samfundet har en Interesse i enhver Forsikringsforretning. Saaledes har Samfundet ved Livsforsikringsforholdet en virkelig Interesse i, at den ved Livsforsikring i Befolkningen fremmede Sparsommelighed ikke tilintetgøres derved, at de af Interessenterne sammen-skudte Beløb forødes ved letsindig og irrationel Administration imod de Forsikredes berettigede Forventninger. Ogsaa ved Brandforsikring, ved Søforsikring o. s. fr. har

*) Blandt den betydelige herhenhørende Literatur kan nævnes: Dr. L. Elster: Die Lebensversicherung in Deutschland und die Nothwendigkeit ihrer gesetzlichen Regelung. Jena 1880. En Afhandling i Hirths Annalen des deutschen Reiches (1880). Ph. Geyer: Die Lebensversicherung in Deutschland und ihre gesetzliche Regelung. Leipzig 1878. Brämer: Das Versicherungswesen und seine gesetzliche Regelung (i Ergänzungsheft zur Zeitschrift des Königl. preuss. statistischen Bureaus, Jahrg. 1870). Bezold: Die deutsche Gesetzgebung über das Versicherungswesen (in Holtzendorffs Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Rechtspflege. 1874). A. Wagner: Der Staat und das Versicherungswesen 1881. Hinrichs: Die Lebensversicherung, ihre wirthschaftliche und rechtliche Natur (in Goldschmidts Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht 1875. Dr. Endemann: Das Wesen des Versicherungsgeschäftes. (Goldschmidt IX og X.) Wittsteins: Zur Verstaatlichungsfrage. Assecuranz-Jahrbuch. Wien. 1886. Ehrenzweig: Zur Frage der Staatsaufsicht. Assecuranz-Jahrbuch. 1887. Emminghaus: Die reichsgesetzliche Regelung des Versicherungswesens. 1880.

Samfundet sine Interesser. I Forbindelse med Brandforsikring staar jo bl. a. den offentlige Kredit og Pante-forholds Ordning, og Letsindighed i Brandforsikrings-selskabers Administration vil ofte have Indflydelse paa Publikums Omgang med brandfarlige Sager og kan give Anledning til Brandstiftelse og anden Mislighed. Disse Hensyn tillægge nu mange ikke den Vægt, at deraf skal følge en Kontrol fra Statens Side, idet de hævde, at den frie Konkurrence og Forsikringsselskabernes egen Interesse vil yde tilstrækkelig Garanti baade for Samfundet og Individerne, der selv bør undersøge de Forhold, paa hvilke de indlade sig.

Erfaringen viser imidlertid, at disse Faktorer ikke ere tilstrækkelige og peger derfor hen paa, at der maa mere til for Opnaaelse af tilstrækkelig Garanti. Selv om Staten ikke paatager sig gennem Forsikringsvæsenet at løse sociale Spørgsmaal, bør den dog antagelig, saa længe Forsikringsnæringen er fri, beskytte Borgerne ved sit Tilsyn med Selskaberne og navnlig er det de Selskaber, som tegne lange Forsikringer, der bør kontrolleres, især Livsforsikringsselskaber, hvis Forhold ere saa indviklede, at en almindelig Forsikringssøgende ikke kan kontrollere dem.

Naar man saaledes vistnok nødes til at indrømme, at Samfundshensyn spille en meget betydelig Rolle ved al Forsikring, og at de herhenhørende Forhold som Regel ikke ville kunne kontrolleres af de enkelte, og man derhos har forladt en tidligere Tids Opfattelse af, at al Forsikring som Hazard er usædelig og derfor ikke bør støttes, saalidt som Spil og Væddemaal, saa vil man vistnok ogsaa anse det for rigtigt, at Statsmagten o: Borgerne selv, gennem deres Forvaltning, bør føre Til-

syn med, at de gennem Forsikringsvæsenet tilsigtede, sædeligt berettigede og økonomisk nyttige Formaal virkelig realiseres, saaledes at derigennem nogle af de Virkninger, som det Uvisse i alle Livsforhold medfører, kunne ophæves. Den frie Konkurrence og Publikums egen Kontrol vil altid have sin gode Betydning, men paa Forsikringsvæsenets Omraade bør der antagelig ved Siden heraf sættes en Kontrol fra Statens Side, selv om det maa indrømmes, at heller ikke en saadan vil kunne give nogen absolut Garanti; dette skyldes den almenmenneskelige Ufuldkommenhed, at man aldrig vil opnaa Idealet. Naar man ser hen til fremmede Landes Lovgivning paa Forsikringsvæsenets Omraade, for af denne at faa Vejledning med Hensyn til en fremtidig dansk Forsikringslov, vil vistnok ogsaa denne Opfattelse blive støttet, idet de fleste fremmede Lovgivningsarbejder maa antages at have bygget paa en Erfaring og at have udfyldt en Trang. Og ligesom det i flere fremmede Lande vil ses, at Staten har fundet sig foranlediget til at give Retsregler og anordne Kontrol for de Forsikringselskaber, som Statsborgerne selv stifte og drive, saaledes har der ogsaa samtidig været Grund til, at Samfundet søgte at gennemføre i al Fald nogen Kontrol med den Virksomhed, som fremmede Landes Selskaber udøve i Indlandet. Medens nu i den internationale Retsopfattelse den Grundsætning vistnok har fundet Anerkendelse, at en fysisk Persons Rets- og Handleevne væsentlig retter sig efter den Stats Love, som Personen ved Bopæl eller Nationalitet tilhører, har man derimod haft en Del Betænkelighed ved at give denne Sætning Anvendelse med Hensyn til juridiske Personer samt overfor Aktieselskaber. Retsopfattelsen i de enkelte Lande synes her at være gaaet i to noget forskellige

Retninger. Efter den ene Opfattelse nægtes der saaledes fremmede Aktieselskaber al retlig Existens, idet man gaar ud fra, at et saadant Selskabs Retsevne ophører med dets Hjemlands Grænser, indtil det efter det i Forhold til sig fremmede Lands Lov og Ret har opnaaet Rets- og Handleevne. Saaledes har vistnok Forholdet indtil den nyeste Tid været i Nordamerika og tildels i Frankrig. Tilladelsen til Virksomhed gives i Almindelighed ved et Dekret af Statsoverhovedet eller hjemles i Traktater. Efter den anden Opfattelse, der formaliter er mildere, anerkendes vedkommende Selskabs Rets- og Handleevne, men i Landets økonomiske Interesse søger man faktisk at udelukke de fremmede fra Erhverv og beskytte Indlandet mod Konkurrencen. Der er imidlertid betydelige Afvigelser paa dette Omraade i de forskellige Lande.*) Da Forsikringsvirksomhed hyppigst udøves af Aktieselskaber, spiller Spørgsmaalet om Lovbestemmelser for Forsikringsselskaber i mange Tilfælde og i flere herhenhørende Forhold ind paa Spørgsmaalet om en Aktielovgivning, men, da Forsikringsvirksomhed ogsaa kan have en anden Basis, og efter sit Princip som en Udjævning af Risiko ved en Fordeling paa flere rettest grundet paa Gensidighed, vil der vistnok i og for sig Intet være til Hinder for, at Forsikringsvæsenet i alt Fald delvis og særligt med Hensyn til Kontrolbestemmelser ordnes, selv om Aktie- og lignende Selskabers Forhold ikke endnu maatte være endeligt lovordnede.

Da vi ikke herhjemme have nogen Forsikringslov,

*) Jfr. Entwurf eines Gesetzes betreffend die Kommanditgesellschaften auf Aktien und die Aktiengesellschaften, nebst Begründung und Anlagen. Buschs Archiv für Theorie und Praxis des allg. deutschen Handels- und Wechselrechts. 1883.

kan det vistnok have nogen Interesse at kaste et Blik paa andre Landes Forhold overfor Forsikringsvæsenet*).

I Sverige, hvor Staten ikke selv har oprettet nogen Forsikringsanstalt, er der i Slutningen af 1886 ved to kongelige Kundgørelser af 22de Oktober givet Bestemmelser, der for en Del ordne Forsikringsvæsenets Stilling til Staten, saavel for inden- som for udenlandske Selskaber, hvad enten disse ere Aktie- eller gensidige Selskaber. Ved de givne Retsregler ere en Del Forhold endnu ikke ordnede, men deres Ordning er henskudt til den almindelige Aktielovgivnings Behandling.***) Efter disse Bestemmelser***) skulle i Reglen Oprettelsen af og Love for indenlandske Forsikringsanstalter eller Forandringer i de for disse gældende Vedtægter anmeldes for Kongens Befalingsmand, og Civildepartementet skal desuden have Anmeldelse herom tilligemed Exemplar af Vedtægten. Endvidere er enhver Anstalt, der driver Forsikringsvirksomhed, bl. a. forpligtet til stadigt at holde Regnskaber m. v. tilgængelige for den, som af Kongen er bemyndiget til indenfor Civildepartementet at behandle Anliggender, der vedrøre Forsikringsvæsenet. Efter hvert Regnskabsaar skal der efter en fastsat Formular

*) I det følgende vil som Regel hverken Forholdet ved Søforsikring, der i de fleste Lande har fundet eller, saaledes som i Skandinavien forhaabentlig, snart vil finde sin Ordning, eller Forholdet ved den sociale Forsikringslovgivning (Ulykkes- og Arbejderforsikring) blive særligt omtalt.

**) Forud for disse Anordninger var der gaaet et betydeligt Arbejde. Jfr. den om Forarbejderne til Anordningerne givne Fremstilling i C. A. Sjöcronas 1883 i Stockholm udgivne »Underdånigt Betänkande med Förslag til Författningar angående Försäkringsväsenets Ordande«

***) oversatte i den københavnske Forsikringsforenings Tidsskrift Februar 1887 og kommenteret af L. B.

indsendes til Civildepartementet Meddelelse om Anstaltens Virksomhed og om dens Status ved Begyndelsen og Enden af det paagældende Regnskabsaar. Derhos skal der i de offentlige Tidender ske Bekendtgørelse om Virksomheden og Status, — og desuden skulle Livrente- og Kapitalforsikringsanstalter lade de for disse særligt foreskrevne Revisionsberetninger trykke og holde dem tilgængelige for Enhver, der ønsker at gøre sig bekendt med dem, samt hvert Kvartal efter en vis Formular bekendtgøre Anstaltens Stilling og meddele, hvorledes Midlerne ere frugtbargjorte. Til Fremtvingelse af Opfyldelsen af de givne Bestemmelser er der for deres Tilsidesættelse foreskrevet Straf af Bøder og Mulkter for Bestyrserne. De nævnte Bestemmelser traadte i Kraft den 1ste Jan. d. A. Med Hensyn til udenlandske Forsikringsselskaber bestemmes det, at enhver udenlandsk Forsikringsanstalt skal have Ret til at drive Forsikringsvirksomhed, naar det sker ved Forretningsfører eller Generalagent, der er bosiddende i Riget, nyder borgerlig Tillid og har Raadighed over sig selv og sin Ejendom. Reassurancevirksomhed maa dog drives, uden at vedkommende Selskab har Generalagent. De fremmede Selskaber skulle i alle fra Forsikringsvirksomhed opstaaende Retsforhold underkaste sig svensk Lov samt være pligtige at tage mod Søgmaal for Landets Domstole og underkaste sig disses Afgørelser. Inden Virksomheden paabegyndes, skal Agenten hos Kongens Befalingsmand have erhvervet en Tilladelse efter særlig Ansøgning, som skal ledsages af en bekræftet Oversættelse af de for Anstalten gældende Love og Bevis for, at Anstalten i sit Hjemland med lovlig Ret driver Forsikringsnæring af den Art, som Talen er om. Der maa derhos præsteres Fuldmagt for

Agenten og Bevis for, at den, som har udfærdiget Fuldmagten, er berettiget hertil, samt at Fuldmagten er i Overensstemmelse med Hjemlandets Lovgivning. Om Tilladelsen skal der ske Bekendtgørelse i de offentlige Blade tilligemed en Oversættelse af Fuldmagten. Forandringer i de for de fremmede Anstalter gældende Vedtægter og Love skulle ogsaa bekendtgøres, saaledes at Forandringen først anses gældende i Sverige, naar Bekendtgørelse har fundet Sted. Der gives derhos Kongens Befalingsmand Ret til i paakommende Tilfælde at konstituere en Person til istedetfor Agenten med Retsvirkning at repræsentere vedkommende Selskab, og endvidere har denne Embedsmand, samt Civildepartementet, en udstrakt Bemyndigelse til at have Indseende med Agenturernes Virksomhed og Ret til at forlange Oplysninger. Regnskaberne skulle efter bestemte Formularer indsendes til Regeringen, og der gives Bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes, naar vedkommende Selskab ikke opfylder sine Forpligtelser, idet Bekendtgørelser herom efter Agenturets Anmeldelse skulle indrykkes i de offentlige Tidender. Endelig fastsætter Anordningen Straf for Overtrædelse af dens Bestemmelser, der traadte i Kraft 1. Juli 1887.

Som bemærket, er der altsaa ikke ved disse Regler taget Bestemmelse om flere vigtige Forhold vedrørende Assurancevæsenet, saaledes f. Ex. ikke om Forholdet med Hensyn til Præmiereserven, Kapitalernes Frugtbargørelse m. v., men disse Spørgsmaal ere henviste til Behandling andetsteds.

I Norge findes under Bestyrelse af Indredepartementet en almindelig Brandforsikringsindretning, jfr. Forordn. 18. August 1767 med senere Bestemmelser,

senest af 19. Juni 1883. Endvidere findes der i Norge flere Assuranceforeninger, som have kgl. Autorisation, jfr. f. Ex. Lov 19. Avg. 1839 og 18. Juni 1869, men iøvrigt har Forsikringsvæsenet hidtil ikke været ordnet eller kontrolleret af det Offentlige. Der er imidlertid gjort Forarbejder til en Aktielov, der ogsaa vil komme til at indeholde Regler for Statskontrol med Forsikrings-selskaber. *)

I England udøver Staten næsten ingen Kontrol med Forsikringsselskaber, men man lægger Vægten paa Offentliggørelsen af ethvert Forsikringsselskaberne vedrørende Forhold. Medens enkelte Assuranceselskaber ere inkorporerede ved specielle Parlamentsakter, ville de almindelige, nu gældende, Regler for de i England virkende Selskaber, være sig engelske eller fremmede, findes i »the joint-stock companies Acts«. Det første Brandforsikringsselskab i England dannedes 1696, det første Livsforsikringsselskab 1706. Indtil Aaret 1824 krævedes der Koncession eller Parlamentsakt til Oprettelsen. Da ophævedes Nødvendigheden med Hensyn til Koncession, og der gaves ikke nogen herhenhørende Lovbestemmelse før ved Akten af 5. September 1844, der gav Regler for fremtidige Selskaber, navnlig med Hensyn til Oprettelsen af et særligt Kontrolkontor (office of registrar of joint-stock Companies). Selskaberne bleve registrerede, og derigennem fik Publikum Oplysninger om Selskabernes Firma, Hjemsted og Garantier, samtidigt med

*) Jfr. navnlig Dr. Oscar Platou: Om Livsforsikringskontraktens Natur, Bilag til Aktielovkommissionens Indstilling, Kristiania 1887, i hvilken Bog der bl. a. særligt gives det vanskelige Forhold med Hensyn til »Præmiereserven« ved Livsforsikringsanstalter en udførlig og oplysende Omtale.

at Selskaberne bleve forpligtede til periodisk at afgive Beretning om Virksomhed og Status. Derefter udkom der indtil Aaret 1862 kun enkelte Parlamentsakter, særligt med Hensyn til Selskabernes Likvidation, jfr. the winding-up-acts. I 1862 udkom da de almindelige Selskabsloves Udgangslov »the companies act of 7. Avg. 1862« som en Kodifikation af de hidtidige Regler, hvortil senere sluttede sig et Tillæg af 20. Avg. 1867. I denne Lov gaves Regler for Selskabernes Konstituering, Medlemmernes Ansvar, om Forretningsgangen og Bestyrelsen, om Selskabernes Ophør, om Registreringskontoret m. v. Af de enkelte Bestemmelser kan særligt mærkes, at de Selskaber, som ville indskrænke Aktionærernes Ansvar til det tegnede Aktiebeløb, skulle til Firmabetegnelsen føje Ordet »limited«. I Modsætning hertil hæfte ved »unlimited« Selskaber Aktionærerne med hele deres Formue, et Forhold, der, som bekendt, flere Gange har spillet en for mange skæbnesvanger Rolle ved vedkommende Selskabs Fallit. »The board of trade« kan derhos under visse Betingelser udnævne Revisorer til kritisk Prøve af Selskabernes Soliditet og lade Revisorerne Beretning trykke og offentliggøre. Det paabødes Selskaberne aarligt at aflægge Regnskab efter bestemte Formularer, men ligesom hidtil gaves der kun Adgang for Publikum til Kontrol med Selskaberne gennem Registreringskontoret og den paabudte Offentliggørelse. Tillæget af 1867 gav nærmere Regler for Selskabernes Opløsning og for Aktierets Overdragelse samt for Aktionærernes Ansvar m. m. En virkelig Kontrol fra Statens Side findes der saaledes ikke for de under disse Love hørende Selskaber; det overlades, som sagt, væsentlig til Publikum selv gennem

Firmaanmeldelse, Offentliggørelse af Love og Regnskaber at øve sin Kontrol.*) Senere er der givet enkelte supplerende Lovbestemmelser, saaledes 10. Avg. 1870 for at lette Kompromisser og Arrangements mellem Kreditorer og Aktionærer, den 23. Juli 1877 med Regler for Selskabernes Kapitalreduktioner, den 15. Avg. 1879 med Hensyn til »unlimited companies« Reservekapitalopsparing m. v., den 24. Marts 1880 indeholdende særlige Bestemmelser overfor Aktieselskabers opsparede Kapitaler og Overskud, og Bekendtgørelser herom, samt endelig i Lov af 20. Avg. 1883 Regler, der sikre Funktionærer deres Tilgodehavende ved Selskabernes Opløsning.

Som en Ejendommelighed kan det fremføres, at i London ere Brandforsikringsselskaberne ved Lov forpligtede til aarligt at bidrage til Brandvæsenets Udgifter med et Beløb af 35 Pd. Sterl. for hver Million Sterling Assurancesum indenfor »the Metropolitan district«.

Med Hensyn til Livsforsikringsvæsenet i England ere derimod Reglerne mere udførlige. I 1774 udkom allerede, 14 George III, Chap. 48, Bestemmelser herom, særligt for at forhindre enhver Livsforsikring, undtagen i de Tilfælde, hvor den, der tegner Forsikringen, godtgør at have en Interesse i den Forsikredes Liv og Død. Den 20. Avgust 1867 (30 à 31 Viet. Chap. 144) udkom »the life-policies-nomination-act«, som tilsigtede at sikre en Forsikrets Efterladte Forsik-

*) Hvor lidet betryggende denne kan være, har vist sig i Praxis ved at Selskaber, hvis Regnskaber o. s. v. vare i den ønskeligste Orden, maatte standse, idet de bogførte Kapitaler aldrig havde været tilstede.

ringssummen, naar Policen var endosseret til disse af den Forsikrede og paategnet af Selskabet. Hovedbestemmelserne findes imidlertid i Loven af 9. August 1870 (33 & 34 Vict. Chap. 61). Den er affattet tilnærmelsesvis efter et Forslag af Mr. Cave, Medlem af Underhuset, som flere Gange havde prøvet at faa de paagældende Bestemmelser vedtagne, og den ligner i meget, undtagen med Hensyn til en gennemført Statskontrol, amerikanske Bestemmelser for dette Omraade. Det væsentligste Indhold af Loven er det, at ethvert efter Lovens Ikrafttræden oprettet Livsforsikringselskab skal hos »the Accountant General of the Court of Chancery« deponere et Beløb af 20,000 Pd. Sterl., hvilken Sum dog tilbagebetales, naar Selskabets Livsforsikringsfond har naaet en Størrelse af 40,000 Pd. St. The registrar of joint stock companies maa ikke udstede Certifikat for noget Selskabs Indregistrering, forinden Beløbet er deponeret. Hvis Selskaberne tillige drive anden Forsikringsvirksomhed, skal Livsforsikringens Formue stadigt holdes for sig. Der gives derhos Regler for Regnskabets Offentliggørelse og Indsendelse til »the board of trade« efter bestemte Formularer, og det bestemmes, at Selskaberne skulle lade deres Status undersøge af særligt sagkyndige hvert 5te eller 10de Aar. Endvidere gives der forskellige Forskrifter med Hensyn til to eller flere Livsforsikringsanstalters Sammensmeltning. The board of trade skal aarligt forelægge Parlamentet Oplysning om de paagældende Selskabers Status. Senere er givet Tillægsbestemmelser til denne Lov, nemlig under 24. Juli 1871 og 6. August 1872, der dels indeholde nærmere Bestemmelser for ovennævnte Depositum som udgør-

ende en Del af vedkommende Selskabs Forsikringsfond og dels give nærmere Regler for Sammensmeltning af Selskaber og deres Opløsning. Disse Regler gælde baade for inden- og for udenlandske Selskaber. Til Bestemmelsernes Overholdelse sigte dernæst flere Straffebud. I England findes ogsaa en Post-Livsforsikring, Act. 27 & 28 Vict. Chap. 43, der dog ikke har større Betydning, medens Uheldsforsikring*) særligt gennem den ejendommelige Jernbanepassagerforsikring har et betydeligt Opsving.

I de nordamerikanske Fristater hersker der meget forskellige Systemer, men fælles for mange Stater er det, at der findes et offentligt Departement for Tilsyn og Kontrol med Assurancevæsenet; i Spidsen herfor er der en »Insurance Superintendent« eller Forsikrings-Kommissær, hvis Pligt det er at undersøge Status og forlange Regnskaber og Oplysninger m. v. fra de enkelte Kompagnier. I flere Stater forlanges der af disse en Sikkerhedsstillelse deponeret hos Avtoriteterne. En samlet Fremstilling af alle herhenhørende Regler findes i »The insurance year-book«. 1885—86. New-York. Side 25—77**), særligt med Hensyn til, hvad der i hver Stat kræves for Tilladelsen til at drive Assuranceforretning, det Depositum, der forlanges m. v. Af de paagældende Bestemmelser, som i størst Udstrækning ere givne for Staten New-York, kan mærkes, at det er

*) Jfr. ogsaa the employers liability bill. Act 43 & 44, Vict. Chap. 42, der traadte i Kraft 1ste Januar 1881.

**) Jfr. desuden en Fremstilling i Ergänzungsheft zur Zeitschrift des Kgl. Preuss. Stat. Bureau 1870 af Brämer: Das Versicherungswesen und seine gesetzliche Regelung in den vereinigten Staaten von Nordamerika, in England, Frankreich, mit Hinblicken auf Deutschland.

den paagældende Stats Guvernør, der udnævner vedkommende Kontrolbedsmænd, som ikke maa være interesserede i nogen Forsikringsvirksomhed. Vedkommende maa stille en betydelig Kavtion.*) Omkostningerne ved Kontrollen paalignes Forsikringsselskaberne. Kontroldepartementet affatter aarligt en trykt Beretning om alle de Selskabers Status, som virke i det paagældende Land, og Materialet hertil maa Selskaberne levere. Naar Departementet vil, kan det lade de Selskaber, der have Koncession, undersøge kritisk med Hensyn til deres finansielle Stilling, og kan forlange Ed aflagt af Selskabernes Funktionærer med Hensyn til deres Forklaringer, ligesom deres Bøger og Papirer altid skulle være tilgængelige. Resultatet af Undersøgelserne er Departementet berettiget til at lade offentliggøre i Bladene. Det afgøres af de Kontrolhavende, om et nyt Selskab kan erholde Koncession eller om udenlandske Selskaber opfylde Betingelserne for at kunne drive Forretning, og disse Embedsmænd skulle stadig have Indseende med, at Statsborgernes Interesser ikke udsættes for Fare ved Usoliditet, bedragerisk eller slet Bestyrelse fra Forsikringsselskabernes Side, ligesom det er deres Pligt at paase, at de i Forhold til Risikoen fornødne Kapitaler haves tilstede. Ved Lovene er der dernæst givet udførlige Regler for, hvorledes Forsikringsselskaber skulle oprettes, og hvad der kræves til Udøvelse af

*) Uagtet denne Sikkerhed haves der dog vistnok Exempler paa Uredelighed fra vedkommende Embedsmænds Side; jeg kan saaledes erindre i et Fagskrift at have læst Beretning om kriminel Tiltale overfor en Superintendent, der af vedkommende Selskaber under hans Kontrol aarlig havde oppebaaret meget over Depositumets Værdi, blot for at Selskaberne kunde være fri for den Gene, Eftersynet forvoldte.

Forretningerne, samt Bestemmelser om, hvorledes Selskabernes Drift skal indrettes, i hvilke Papirer Kapitalerne maa anlægges, hvorvidt Livsforsikring maa forenes med anden Forsikringsbranche o. s. v. Principet er Koncession fra Statens Side og Offentliggørelse, undertiden endvidere, som anført, Sikkerhedsstillelse. For Livsforsikringsselskaber ere Fordringerne gennemgaaende endnu strængere.

Med Hensyn til udenlandske Selskabers Virksomhed gælder det som Hovedregel, at der kræves Koncession baade for Selskabet og dets Agenter; Koncessionen gælder hyppigt kun for et Aar ad Gangen og offentliggøres. Ofte forlanges det, at Selskaberne skulle godtgøre at have en vis Minimalkapital eller Garantifond, hvorhos der som Regel kræves en betydelig Sikkerhedsstillelse, f. Ex. i New-York 200,000 Dollars, inden Tilladelse gives. Vedkommende Selskabs Statuter og Forandringer heri maa tilligemed detaillerede Oplysninger om Selskabets Forpligtelser og Beholdning indsendes til Kontrolkontoret, der nøje har at undersøge alle herhenhørende Forhold, inden Certifikatet udstedes. Naar der senere fremkommer Oplysninger, som efter de Kontrollerendes Formening vise, at der er noget usundt ved Forretningen, kan Tilladelsen tilbagekaldes. Selskabernes Aarsberetning og Status skal offentliggøres efter bestemte Formularer.*)

I Belgien er Loven af 18. Maj 1873, »loi conte-

*) I 1880 havde New-Yorks Guvernør faaet den Mening, at Statskontrollen var unyttig, og efter Opfordring spurgte da Superintendenten samtlige derværende Selskaber herom, men disse udtalte alle, at de ønskede, at Kontrollen skulde vedblive.

nant le titre IX livre I du code de commerce, relatif aux sociétés, den gældende. Heri gives Regler for Selskabers Stiftelse, om Offentliggørelse af Selskabskontrakten og Regnskaberne, og det kan ses, at Loven ikke blot anerkender de i Udlandet oprettede Selskabers retlige Existens, men tillader dem »faire les opérations« i Belgien ligesom indenlandske Selskaber. Særligt for Forsikringsvæsenet er der under 11. Juni 1874 udgivet en fuldstændig Lov i 43 Artikler, i hvilke baade Forholdet ved Brand- og ved Livsforsikring udførlig behandles. Der gives dernæst Regler for Opløsning af de i Loven omhandlede Forhold. Oprette udenlandske Selskaber Filial i Belgien, have de at underkaste sig de gældende Forskrifter om Offentliggørelse af Statuter, Regnskaber m. v.

I Holland findes der ingen særlig Lov for Selskaber eller for Forsikringsvæsen, naar fraregnes en Lov af 1. Juni 1875, der forandrer de i Art. 302 i Handelslovbogen om Livsforsikring givne Bestemmelser. Man har tidligere troet, at »Wetboek van Koophandel« (jfr. Art. 36—56 og Art. 302—8 for Livsforsikring) af 10. April 1838 fordrede Kgl. Bemyndigelse ligesom for indenlandske, saaledes ogsaa for udenlandske Selskaber, men efter en Højesteretsdom i 1866 har man forladt denne Opfattelse. Efter den Tid er der afsluttet flere Traktater med Udlandet, hvori der udtrykkelig gives fremmede anonyme Selskaber Ret »d'ester en justice«.

Kun Søforsikringsforholdene faa i Frankrigs gamle code de commerce en indgaaende Behandling, medens Brandforsikring kun kortelig omtales i code civil. Senere er der i Loven af 24. Juli 1867, »loi sur les sociétés en commandité par actions, anonymes et cooperatives«, givet herhenhørende Regler. Art. 66

heri paabyder nemlig Statens Avtorisation og Kontrol overfor Tontine- og Livsforsikringsselskaber, medens andre Forsikringsselskaber ikke behøve slig Avtorisation*), men undergives et særligt administrativt Reglement, der udkom 22. Januar 1868 og hvori der særligt gives Regler for disse Selskabers Konstitution og Virksomhed. Anordningen fastsætter Størrelsen af Garantikapitalen, giver Regler for Reservefondsdannelse og Kapitalers Anbringelse samt for Aktionærernes Ansvar. Hver Police skal indeholde Oplysning om Selskabets indbetalte og nominelle Kapital, og meddele det største Beløb, som Selskabet maa tegne for egen Regning. Til Øvrigheden skal der indleveres Notarialattestation om Vilkaarene for Selskabets Stiftelse, og disse skulle tilligemed et Uddrag af de paagældende Vedtægter offentliggøres i Bladene. Anordningen indeholder i sit andet Afsnit en Række Regler særligt for gensidige Forsikringsselskaber. Ifølge en Lov af 11te Juli 1868 er der oprettet Statsforsikringsanstalter for Livsforsikring indtil 3000 Frcs. og for Ulykkesforsikring. Disse Anstalter ere imidlertid ikke monopoliserede og de spille ikke nogen stor Rolle. For udenlandske Selskaber findes der ingen særlig Lovgivning i Frankrig**).

*) I 1879 blev der indbragt et Lovforslag om Oprettelse af en Statsforsikringsanstalt (frivillig Indtrædelse) mod Brand-, Hagel-, Frost- og Oversvømmelsesskade i Forbindelse med Kreaturforsikring. Dette Forslag blev imidlertid ugunstigt modtaget og bortfaldt.

**) For Livsforsikringsanstalter, både inden- og udenlandske, er der i Frankrig et Lovforslag under Udarbejdelse, jfr. *Assurance-Jahrbuch*. Wien 1887, Side 310—11. — I Tiden fra 1877 indtil 1880 eksisterede der i Frankrig en Kontrollkommission for Livsforsikringsselskaber (jfr. Fr. 14. Maj 1880).

I Schweiz er der d. 25. Juni 1885 udkommet en »Bundesgesetz betreffend Beaufsichtigung von Privatunternehmungen*) im Gebiete des Versicherungswesens«, hvortil slutte sig to Forordninger af 12. Oktober og 29. Oktober 1886 med Regler for Forsikringsselskabernes Kavtionsforhold og deres Bidrag til Staten. Angaaende disse Bestemmelser mærkes, at Forbundsraadet fører Tilsynet med Forsikringsselskabernes Drift, og at det overlades de enkelte Kantoner at give Politiforskrifter for Brandforsikringsvæsenet, ligesom ogsaa at opkræve Bidrag til Brandslukningsvæsenet. For at kunne udøve Forsikringsvirksomhed i Schweiz skal der til det af Forbundet oprettede Forsikringsdepartement indsendes Statuter, Tarifer, Oplysninger om Status og Ansvarsfordelingen ved vedkommende Selskab. For Livsforsikringsselskaber skal endvidere indsendes Mortalitetstabellerne, samt Oplysning om Metoden for »Reservens« Beregning m. v. Efter Undersøgelse af alle saaledes fremsendte Oplysninger tages der Bestemmelse om, hvorvidt man kan tillade Selskabet at drive Forretninger. Uden Koncession er det forbudt at drive Assurancevirksomhed. Hvert Aar skal der af de tilbadte Selskaber indsendes Regnskabsberetning efter bestemte Regler tilligemed specificerede Oplysninger, og Selskabernes Aarsbalance skal dernæst offentliggøres i Regeringens officielle Tidende. Paa Forlangende skulle altid Assuranceselskabernes Bøger m. v. være tilgænge-

*) I de fleste Kantoner har Schweiz oprettet offentlige Gensidigheds Brandforsikringer, der have et betydeligt Omfang og i meget ligne de i Tyskland virkende »offentlige Brandforsikringer« — jfr. senere under Tyskland den om disse givne Fremstilling. — Med Hensyn til den sociale Forsikringslovgivning i Schweiz kan mærkes »Haftpflichtgesetz« af 25. Juni 1885.

lige for vedkommende Kontrolbedsmænd. Naar en Forretning ikke længere yder tilstrækkelig Garanti, kan Forbundsraadet tage Koncessionen tilbage, hvilket bekendtgøres. Til Opfyldelse af de paagældende Bestemmelser, der ogsaa ramme udenlandske Selskaber, kan der dikteres Bøder og Straffe. En samlet Beretning med Oversigt over alle Forsikringsselskaber i Schweiz skal udgives aarligt. Omkostningerne ved hele dette Kontrolsystem, der traadte i Kraft 1. November 1885, paalignes Selskaberne. Kavtationen fastsættes af det paagældende Departement og er for Tiden 100,000 Fres. for Livsforsikringsselskaber og 50,000 Fres. for Brandforsikringsselskaber, baade for inden- og udenlandske Selskaber, men det er forbudt Selskaberne i nogen Indbydelse til Forsikringstegning at give nogen- somhelst Oplysning om eller Henvisning til Kavtationen. Selskabernes Bidrag til Statens Udgifter ved Kontrol- lering m. v. er indtil videre fastsat til 1 pro mille af de i Schweiz inkasserede Bruttopræmier. I enkelte Kantoner betales der et Gebyr til Brandsluknings- væsenet af 2 à 5 Cent. for hver 1000 Fres. Forsik- ringssum.

I Italien gælder den frie Nærings Princip, rigt- ignok saaledes, at Indretningen og den retlige Bestaaen af Forsikringsselskaber er bunden til særlige Betingelser, der for Livs- og Renteforsikringer endog ere meget strænge jfr. Art. 126 (145), 177, 229 i Handelslov- bogen og Art. 51 i den hertil hørende administrative Anordning. Statutterne for ethvert Forsikringsselskab skulle indføres i Handelsregisteret og bekendtgøres, og for et Aktieforsikringsselskab er den ordrette Bekendtgørelse af den konstituerende Akt og af Statutterne en

Betingelse for Selskabets retlige Existens, jfr. Art. 95 i Handelslovbogen. Reglerne om Forsikringsvæsenet findes i sin Helhed i den nye Handelslovbog af Oktober 1882, Tit. XIV, som fra 1. Januar 1883 angiver Ordningen af Forsikringsvæsenets Forhold (jfr. den ældre Handelslov af 25. Juni 1865). I Art. 417—22 gives almindelige Regler for al Forsikring, i Art. 423—448 behandles specielt Forsikring »contro i danni«, hvortil bl. a. henregnes Brandforsikring, Forsikring mod Debtors Insolvens, og Transportforsikring, medens Art. 449—453 omhandle Livsforsikring. Søforsikringsforholdene behandles i Lovbogens 2den Bog Tit. VI meget udførligt. I Art. 230—31 gives almindelige Regler for udenlandske Selskabers Virksomhed. Angaaende det sociale Forsikringsomraade kan mærkes, at der ved Regeringens Initiativ er oprettet en af Staten begunstiget Ulykkesforsikringsanstalt »Cassa Nazionale«, der siden August 1884 forsikrer Arbejdere mod Ulykkestilfælde under Arbejdet.

Ligesaa lidt i Østerrig-Ungarn som i Italien bestaar der indtil nu paa det almindelige Forsikringsomraade noget Monopol eller nogen af Staten organiseret og ledet Forsikringsanstalt. Ganske vist findes der siden 1864 i Prag et gensidigt offentligt Brandforsikringsselskab med frivillig Indtrædelse, omtrent af samme Art som vore danske Bygningsforsikringsanstalter, men iøvrigt hører Forsikringsvæsenet i de her omtalte Lande til de saakaldte koncessionerede Erhverv. Med Hensyn til Ulykkesforsikring bliver eller er vistnok Forholdet blevet ordnet omtrent som i Tyskland. Det er altsaa i Almindelighed ikke tilstrækkeligt for et Forsikringsselskab, at det godtgør at have opfyldt de

almindelige borgerlige eller handelsretlige Bestemmelser, som Lovgivningen indeholder, men for uhindret at kunne drive Forsikringsforretning kræves der en Koncession og Avtorisation af Selskabets Bestemmelser fra Statens Side. Statens Tilsyn og Kontrol bliver i Cisleithanien udøvet paa Grundlag af de meget detailerede Bestemmelser, der indeholdes i Forordningen af 18. August 1880. Et Forsikringsselskab faar ikke retlig Existens, før dets Koncession og dets Statuter i Udtog er indført i Handelsregisteret og offentliggjort, jfr. § 210 i den østerrigske Handelslovbog af 17. Decbr. 1862 og § 160 i den ungarske Handelslov af 1875. Forordningen af 18. August 1880 giver nærmere Regler for Dannelse af Aktiekapital og for Ansaret ved gensidige Selskaber, for Indholdet af Selskabernes Planer og Tarifer, hvilke skulle avtoriseres efter nøje Prøvelse, og den fastsætter derhos de almindelige Betingelser, som ethvert Forsikringsselskab skal underkaste sig. For Opfyldelsen af Selskabets Forpligtelser kan der som Koncessionsbetingelse blive forlangt Kavtion. Endvidere gives der udførlige Regler for Selskabernes Kapitalanbringelse og det forbydes fremtidig oprettede Livsforsikringsanstalter at befatte sig med anden Forsikring. Statens Tilsyn gaar nu ud paa en nøje Overholdelse af de givne Regler, særligt af de Bestemmelser, der tilsigte Garanti for, at Forpligtelserne altid kunne opfyldes. Der skal derfor vaages over rigtig Beregning af Præmiereserven og det skal paases, at de givne Regler for Kapitalanbringelse overholdes, ligesom der bliver at føre nøje Tilsyn med, at der aflægges et klart Regnskab efter bestemte Formularer og at nøjagtige Beretninger aarlig gives den størst mulige Publicitet. Selskaberne

ere forpligtede til, naarsomhelst det fordres, at give Oplysning om alle herhenhørende Forhold, og de skulle aarligt forelægge Indenrigsministeriet deres Regnskaber. I det nævnte Ministerium er der oprettet et særligt forsikringsteknisk Kontor, bestaaende af Fagmænd.

Udenlandske Forsikringsselskabers Statuter skulle ifølge § 23 i den nævnte Forordning af 1880 i det væsentlige opfylde de deri givne Bestemmelser for indenlandske Selskaber, for at Selskaberne i Henhold til Loven af 29. Marts 1873 (jfr. tidligere Forordningen af 27. November 1865) kunne erholde Tilladelse til at udøve Virksomhed i Cisleithanien. Loven af 1873 gør den almindelige Lovgivning for udenlandske Selskabers Virken i Østerrig, navnlig den citerede Forordning af 1865, ogsaa anvendelig paa Forsikringsselskaber, være sig Aktie-, Kommandit- eller gensidige Selskaber. Ifølge § 1 i den nævnte Forordning vare tidligere fremmede Forsikringsselskaber udelukkede fra Erhverv i Østerrig, men denne Bestemmelse ophæves ved den citerede Lov. Betingelsen for at disse Selskaber nu kunne udøve Forsikringsvirksomhed er herefter, at det paavises, at Selskabet i Hjemlandet efter dettes Love har retlig Existens og dér driver en regelmæssig Virksomhed, samt at vedkommende Selskabs Moderland giver østerrigske Selskaber lige Ret til Forsikringsnæring. Selskabets Formaal maa ikke stride mod Statens Interesser, og Statuterne skulle, som ovenfor anført, i det Væsentlige stemme overens med de Fordringer, som den østerrigske Stat til Samfundets Sikkerhed kræver af de indenlandske Selskaber. Afgørelsen heraf træffes samt Tilladelse til Erhverv gives af det ovennævnte Forsikringskontor. I den nævnte Forordning gives der dernæst udførlige Regler for Selskabets

Repræsentanter (Agenter), og om Offentliggørelse af alt, som vedrører Selskabets Virksomhed og Status, om Tilsynet med Virksomheden og om Tilladelsens eventuelle Ophør. I Ungarn giver Handelslovens 6te Afsnit i §§ 210—217 de tilsvarende Regler for udenlandske Selskabers Virksomhed.

I Tyskland er der endnu ikke givet nogen almindelig fælles Forsikringslov, skønt Sagen har været paa Tale i meget lang Tid og særligt er bleven debatteret, efter at Forbundsregeringen i 1869 i Februar Maaned fremsatte to almindelige Lovforslag, et for Forsikringsanstaltens Drift i Almindelighed og et særligt for Brandforsikringsvirksomheden i Tyskland*). Forsikringsselskabernes Forhold falde som Regel med Hensyn til Bedømmelsen af deres Rets- og Handleevne ind under de almindelige Bestemmelser i den tyske Handelslovbog med Tillæg af 11. Juni 1870 og for Aktieselskabernes Vedkommende endvidere under Loven af 18. Juli 1884. Ifølge Art. 271 i Handelslovbogen er enhver Forsikringskontrakt mod Præmie at betragte som »Handelsgeschäft« og som saadan henhørende under Handelsloven.

I de enkelte Stater i Tyskland findes der derimod Love særligt for Forsikringsanstalters Virksomhed, hvori gives Bestemmelser om Koncession**) og Tilsyn fra Statens Side, ligesom for Anstaltens Beskatning i ved-

*) Jfr. *Ergänzungsheft zur Zeitschrift des Kgl. Preuss. Stat. Bureaus* 1869.

**) Selv om vedkommende Selskab opfylder de for Opnaaelse af Koncession foreskrevne Vilkaar, beror Afgørelsen af, om Koncessionen kan meddeles, i flere tyske Stater paa Besvarelsen af et »Bedürfnissfrage«, en Bestemmelse, der særligt bringes til Anvendelse overfor fremmede Selskaber.

kommende Stat, jfr. saaledes f. Ex. for Preussen Lovene af 8. Maj 1837*) og 17. Maj 1853 (om Forsikringsanstalters Drift), Kundg. af 12. Juli 1859 og Lovene af 22. Juni 1861 og 27. Juli 1885. Derhos have særligt paa Brandforsikringens Omraade de saakaldte »offentlige Brandforsikringer« en forholdsvis stor Betydning**), støttede som de ere af »Verstaatlichungs« Tilhængerne. Disse Selskaber ere offentlige (Stats- eller Provinsanstalter) og forsikre hyppigt kun faste Ejendomme, nogle dog ogsaa Løsøre. De ere som Regel byggede paa Gensidighedsprincippet, have direkte eller indirekte (gennem Panteforholdene) Tvangsplicht for vedkommende Distrikts Husejere, og ere paa den anden Side forpligtede til med faa Begrænsninger at antage alle Distriktets Bygninger m. v. til Forsikring***). Bestyrelsen af Anstalten udøves som Regel gennem eller med Bistand af vedkommende kommunale Avtoritet, og Regeringen giver Statuter, Reglementer og Tarifer m. m. for Anstalten. Ofte have de paagældende Anstalter tillige vedkommende Stats Garanti, jfr. f. Ex. Regl. af 20. April 1872 for den siden 1785 i Fyrstendømmet Waldeck og Pyrmont virkende »Immobilier-Feuerversicherungs-Anstalt«. Anstalterne have sluttet sig sammen til Forbund og forøge

*) Denne Lov stiller som Betingelse baade for Mobilfarsikring og for Immobilfarsikring (if. Kabinetsordre af 30. Maj 1841) »Consens der Ortspolizeibehörde«, jfr. ogsaa for Slesvig Fr. 12. Juli 1883.

**) Jfr. Mittheilungen für die öffentliche Feuerversicherungs-Anstalten, udg. i Merseburg af Forsikrings-Forbundets Kontor, samt J. C. Jacobsens 1880 i København udgivne: [Bidrag til Oplysning om offentlige Brandforsikrings Udvikling og nuværende Standpunkt i andre Lande.

***) F. Ex. Slesvig-Holstens Provinsbrandforsikrings-Anstalt, hvis Forhold senest ere ordnede ved Bestemmelserne af 20. November 1884. Denne Anstalt forsikrer ogsaa Mobilier.

derved deres Indflydelse og Soliditet. Ifølge de officielle Meddelelser fandtes der i 1885 i Tyskland 24 saadanne Tvangs- og Monopolanstalter, medens Antallet af de øvrige offentlige Anstalter uden Tvang og Monopol var 35. Det vil ses, at det er et noget lignende Forhold, der findes ved disse offentlige Brandforsikringer, som det, vi have herhjemme ved Landets tre Bygningsassuranceselskaber. Hvad iøvrigt angaar de i Tyskland virkende Aktieselskaber*) kan det bemærkes, at der som Regel før Novellen af 11. Juni 1870 krævedes Statens Tilladelse til Oprettelse af Aktieselskaber og nogen Kontrol blev der i det Hele ført. Den citerede Lovs Bestemmelser ophævede imidlertid denne Regel, idet Statens Prøvelse af de mange Slags Foretagender ansaas for uigennemførlig. Dog maatte ifølge Lovens § 3 dette Forhold vedblive for Forsikringsanstaltens Vedkommende; disse ere saaledes stadigt ogsaa efter Rigsloven undergivne Koncessionsbetingelsen. Da det imidlertid mærkedes, at der var givet for frie Hænder, idet Staten ikke kunde skyde sig bort fra at have en Pligt til saavidt muligt at beskytte sine Indvaanere overfor »Gründere« m. v., blev efter langvarige Forhandlinger den nye Aktielov udstedt den 18. Juli 1884, der ogsaa for Aktieforsikringsselskaber antagelig giver betryggende Ansvarsregler ved en Række detaillerede Bestemmelser om Selskabernes Oprettelse, Aktionærernes Ansvar og deres Tilsyn med Selskabet ved Delegerede og gennem Generalforsamlinger; endvidere gives der Regler for Kapitalopsamling,

*) De paa Gensidighed grundede Forsikringsselskaber falde vistnok ikke ind under den tyske Handelslovbog, men høre ind under Loven af 4. Juli 1868, der siden 1873 er Rigslov.

om Anmeldelser til Handelsregisteret, Regnskabs-aflæggelse, Offentliggørelse m. v. I Art. 179 og 212 gives der derhos Regler for udenlandske Selskabers Filialer (Zweigniederlassungen) og deres Forhold til Handelsregisteret og derigennem til det Offentlige.

Iøvrigt er der paa den sociale Forsikringslovgivnings Omraade givet bestemte Tvangsregler for hele Riget, dels gennem Ulykkesforsikringslovene (jfr. navnlig Reichs-Haftpflichtgesetz af 7. Juni 1871, der er afløst af Ulykkesforsikringsloven af 6. Juli 1884 med et Par senere Tilføjelser af 28. Januar 1885 og 15. Marts 1886*) og dels for de »eingeschriebenen Hülfskassen« Lovene af 7. April 1876 og 3. Juni 1884. Den tyske Regering har endelig i den allernyeste Tid fremsat et Lovforslag for hele Riget om Alderdomsforsørgelse for Ubemidlede under Tilsyn og Kontrol af Rigsforsikringskontoret i Berlin. Sagen foreslaas nærmest som en Statsforsikring, organiseret gennem de ved Ulykkesforsikringsloven etablerede Industrisamfund af Arbejdsgivere. med tvungen Indtrædelse og med Bidrag fra Statens Side.

I Danmark endelig er, som bekendt, Forholdet det, at der findes tre større Brandforsikringsanstalter for faste Ejendomme, for Landbygningerne Lov 23. April 1870 og Vedtægt 10. Juni 1871, for Købstæderne Lov 14. Maj 1870 og Vedtægt 18. Juli 1874 og for Københavns Brandforsikring Plakat 8. Juni 1733, Plakat 9. Januar 1768, Anordning 17. Juli 1795 og Vedtægt af 8. August

*) Jfr. ogsaa Lov af 5. Maj 1886 med Regler for Forsikring mod Ulykkestilfælde og Sygdom for Personer, der have Beskæftigelse ved Land- og Skovbrug, i det Hele overensstemmende med de i Lov af 15. Juni 1883 om Arbejdersygekasser og i Lov 6. Juli 1884 om Arbejderforsikring mod Ulykkestilfælde givne Regler.

1885. Disse skulle have Kgl. eller ministeriel Konfirmation paa deres Vedtægter og Tarifer, og Regeringen fører gennem en af Justitsministeriet Tilforordnet særligt Tilsyn med de to førstnævnte Foreninger, medens der ved Københavns Brandforsikrings Vurderingsforretninger føres et Tilsyn af en af Regeringen udnævnt Tilsynsmand. Regnskaberne skulle indsendes til Ministeriet og desuden offentliggøres. Et Udtog af Aarsregnskabet bekendtgøres i Ministerialtidende. Staten er derhos ifølge Lov af 18. Juni 1870 selv Garant for den ved denne Lov oprettede Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalt af 1871 og har et nøje Tilsyn med dens Virksomhed, ligesom Staten tidligere havde Indseende med den forud for Anstalten af 1871 eksisterende Livrente- og Forsørgelsesanstalt af 1842 og med Livsforsikringsanstalten i København, jfr. ogsaa Fundatsen af 30. Avgust 1775 for den almindelige Enkekasse. Enkelte andre Forsikringsinstitutioner have erholdt kongelig Konfirmation, jfr. saaledes f. Ex. Fundats 5. Juni 1767 for Professorernes Enkekasse og Konv. 2. April 1850 for det københavnske Søassurancekompagni (jfr. ogsaa for det tidligere kgl. oktrojerede, alm. Brandassurancekompagni for Varer og Effekter Oktrojen af 4. April 1798*). Iøvrigt føres intet Tilsyn med Forsikringsvæsenet, hverken forsaavidt angaar inden- eller udenlandske Selskaber.**)

*) Jfr. Oktroj for Assurancekompagniet i København af 1. Juli 1746.

**) For de Selskabers Vedkommende, som Generaldirektoratet for Skattevæsenet ifølge Stempelovens § 56 har indrømmet Tilladelse til at erlægge Stempelafgiften under Et for samtlige i et Forsikringsaar udfærdigede Policer, skal der dog aarligt indsendes Regnskab til det nævnte Direktorat, ganske vist nærmest kun af Hensyn til Kontrol med det stempelpligtige Forsikringsbeløb.

kun undergivne Lovgivningens almindelige Regler, jfr. f. Ex. Bestemmelserne i Fimaloven af 23. Januar 1862.

Ved herefter at undersøge, hvilke Principer der have været ledende i de oven citerede fremmede Lovbestemmelser, og hvilke Omstændigheder de forskellige Stater have lagt Vægten paa ved Udøvelsen af Kontrollen, naar en saadan overhovedet findes, vil det ses, at nogle Lande have troet at kunne slaa sig til Ro ved at sørge for, at alt ved enhver Forsikringsanstalts Virksomhed blev saa let tilgængelig for Publikum, at enhver selv, saavidt muligt, kunde undersøge det Fornødne til Bedømmelse af Forholdene. I disse Lande nøjes man derfor med at fremtvinge Offentliggørelse i vid Udstrækning, undertiden i Forbindelse med et Krav om Sikkerhedsstillelse. Andre Stater have, saavidt det lod sig gøre, søgt ved Lovgivningsbestemmelser at give ofte yderliggaaende Bestemmelser, hvorunder al Forsikringsvirksomhed paa ethvert Punkt kunde indordnes, og atter andre Stater have ved Koncessionsbestemmelser og Regler om Statuternes Godkendelse samt ved Revision af Regnskaber m. v. søgt at naa Maalet, Samfundets Betyggelse.

Det maa vistnok erkendes, at der ogsaa for vort Land vil være Anledning til paa det heromhandlede Omraade at søge at naa større Betyggelse for Samfundet gennem Lovregler, der gør det muligt for Staten og Individerne at føre nærmere Tilsyn med de bestaaende inden- og udenlandske Forsikringsselskaber, ligesom det vistnok ogsaa maa blive en Opgave for Lovgivningsmagten at stille Krav til disse Selskaber om Bidrag til Statens eller Kommunernes almindelige Udgifter. Det har iøvrigt ligget udenfor Opgaven ved de her givne Bemærkninger at fremsætte noget Forslag til en Ordning af disse Forhold, idet det kun har været tilsigtet at give

et Overblik over Lovgivningen i de forskellige Lande for derved at pege hen paa en formentlig ikke uvæsentlig Mangel i vore Lovgivningsbestemmelser, og det skal derfor kun til Slutning bemærkes, at det efter min Opfattelse maatte anses for meget ønskeligt, om der herhjemme for alle Forsikringsselskaber, baade inden- og udenlandske, i videste Udstrækning blev indført betryggende fælles Regnskabsaflæggelsesformer og Offentlighed i alle de paagældende Forhold, hvortil endvidere for de indenlandske Selskaber vistnok helst maatte knyttes Fordring om Koncession og stadigt nøje Tilsyn fra Statens Side, medens det for de udenlandske Selskabers Vedkommende bl. a. maatte stilles som en Fordring, at de i enhver Henseende underkastede sig Landets Lovgivning og danske Domstoles Afgørelse, hvorhos Tilladelsen til Virksomhed med Hensyn til Tegning af direkte Forsikringer burde gøres afhængig af virkelig gennemført Gensidighed. Hvorvidt Tilladelse iøvrigt kun skulde gives, saafremt det paagældende Selskab i sit Hjemland arbejdede under lignende Tilsynsforhold, som vore Selskaber herhjemme, eller om man ogsaa her maatte ind paa Koncessions- eller Autorisationsvejen med dertil hørende Tilsyn, skal jeg henstille; det maa dog tilføjes, at efter min Mening er en virkelig Kontrol med Selskaber, som ere domicilerede udenfor Riget, vistnok delvis uigennemførlig, hvorfor Krav om Koncession og indgaaende Tilsyn overfor disse Selskaber ikke synes tilraadelige. Selv om et saadant Tilsyn ogsaa lod sig gennemføre, vilde det derhos næppe vise sig at være fuldkomment hensigtsmæssigt, bl. a. overfor Landets egne Forsikringsselskabers Interesser.

Nationaløkonomisk Forening.

Foreningen afholdt Mandagen d. 21. November 1887 sin aarlige Generalforsamling. Den afgaaende Bestyrelse (Professor Falbe Hansen, Konferensraad, Nationalbankdirektør Levy, Grosserer O. B. Muus, Overpostmester Petersen og Prof., Dr. Will. Scharling) genvalgtes.

Efter Generalforsamlingen holdt cand. jur. C. A. Iversen, Forretningsfører i Københavns Brandforsikring, Foredrag om Statskontrol og Lovgivning for Forsikringsselskaber. Til Foredraget knyttede der sig en kort Diskussion, i hvilken foruden Foredragsholderen Konferensraad Levy og Professor Falbe Hansen deltog.

Handelsflaaderne.

I.

International Skibsfartsstatistik. Tabeller vedkommende Handelsflaaderne i Aarene 1850—86. Udgivet af det statistiske Centralbureau. Kristiania, i Kommission hos H. Aschehoug & Co. 1887. (XIV + 74 S.)

I Henhold til et Hverv, som det norske statistiske Bureau i Aaret 1869 modtog af den internationale statistiske Kongres i Haag, har det nævnte Bureau, under Ledelse af sin Chef, Hr. A. N. Kiær, i længere Tid beskæftiget sig med Studier vedkommende internationale Skibsfartsforhold. Resultatet heraf foreligger i tre paa Fransk affattede Hefter, med fælles Titel »Navigation maritime« (udkomne i Aarene 1876, 1881 og 1887). Det vigtigste Indhold af disse Hefter findes nu gengivet i ovennævnte Værk, som vi herved henleder Opmærksomheden paa, samtidigt med at vi leverer et lille Uddrag af det.

Evropa, Amerika og de evropæiske Besiddelser i de øvrige Verdensdele havde d. 1. Jan. 1886 et samlet Antal af 104,000 Fartøjer, drægtige 20,5 Mill. Tons. Deraf var 16,000 Dampskibe paa 7,7 Mill. Tons og 88,000 Sejlskibe paa 12,8 Mill. Tons.

I Virkeligheden er Flaaderne noget større, da Opgaverne fra enkelte Lande ikke er ganske fuldstændige.

Foruden de evropæiske Besiddelser i Afrika, Asien og Avstralien er der i disse Verdensdele forskellige uafhængige

Lande, der tilsammentagne besidder en ikke ubetydelig Tonnage. Først og fremmest maa her nævnes Kina, hvis hovedsagelig af Djunker bestaaende Sejlskibsflaade siges at være »umaadelig stor«, og som ogsaa har endel Dampskibe. Dernæst Japan, hvis Handelsflaade i Begyndelsen af 1885 ifølge officielle Opgivelser udgjorde over 17,000 Fartøjer, dr. 375,000 Tons, deraf lidt over 400 Dampskibe (52,000 Tons), 400 Sejlskibe af europæisk Form (45,000 Tons) og endel over 16,000 Sejlskibe af japanesisk Form (278,000 Tons). Da Kinas Handelsflaade antagelig er flere Gange saa stor som Japans, vil det ses, at disse og de øvrige ikke medtagne Lande tilsammen repræsenterer et ikke ringe Tillæg til den ovenfor angivne Tonnage; men der er rigtignok i disse Lande forholdsvis faa Skibe, der tager Del i den internationale Skibsfart.

Antal og Drægtighed af søgaaende Fartøjer paa 20 Tons og derover i Evropa, Amerika og de europæiske Besiddelser i andre Verdensdele var:

	Dampskibe		Sejlskibe		Tilsammen	
	Antal	Tonnage	Antal	Tonnage	Antal	Tonnage
Januar 1879...	9783	45 Mill.	78802	14,4 Ml.	88585	18,9 Ml.
— 1886...	13590	7,7 -	69000	12,7 -	82590	20,3 -
Forøgelse eller Formindskelse	+ 3807	+ 3,2 -	÷ 9802	÷ 1,7 -	÷ 5995	+ 1,4 -

Naar hver Dampskibston regnes lig 3 Sejlskibston, fremkommer for samtlige Fartøjer en beregnet Tonnage af 27,₈ Mill. i 1879 og 35,₇ Mill. i 1886. Dampskibenes beregnede Tonnage udgjorde i 1879 48 pCt. og i 1886 godt og vel 64 pCt. af den hele, hvoraf det ses, at i vore Dage foregaar omtrent de to Tredjedele af al Søtransport med Damp, medens dette i 1879 kun var Tilfældet med omtrent Halvparten og i 1871 med en Tredjedel.

Holder vi os til Skibe paa 50 Tons og derover, havde samtlige Handelsflaader d. 1. Jan. 1879 en beregnet Tonnage af 26,₉ Mill. Tons (nemlig 13,₃ Mill. Damp og 13,₆ Mill. Sejl), — d. 1. Jan. 1886 derimod 34,₇ Mill. (22,₈ Mill. Damp, 11,₉ Mill. Sejl), — altsaa i knn syv Aar en Fremgang paa 7,₈ Mill. (9,₅ Mill. Damp ÷ 1,₇ Sejl). Fordelt mellem de enkelte Lande faas følgende Tal:

Handelsflaadernes Størrelse udtrykt i Tusinder af Tons.

Lande.	Beregnet Tonnage (1 Dampskibston = 3 Sejlskibston)		Dampskibstonnagen tredobbelt		Sejlskibstonnagen	
	1. Jan. 1879	1. Jan. 1886	1. Jan. 1879	1. Jan. 1886	1. Jan. 1879	1. Jan. 1886
Storbrit. og Irland . .	11,683	16,483	7,685	13,244	3,998	3,239
Forenede Stater . . .	3,571	3,939	1,594	2,021	1,977	1,918
Tyskland	1,442	2,080	583	1,253	910	826
Frankrig	1,419	2,015	813	1,638	802	387
Norge	1,539	1,703	146	328	1,393	1,374
Britisk Amerika . . .	1,265	1,231	214	230	1,051	1,001
Italien	1,069	1,168	187	415	883	754
Spanien	592	899	328	733	266	165
Sverige (1879, 85) . .	627	643	230	276	397	368
Britisk Avstralien . .	349	629	179	420	171	209
Holland	485	530	184	341	301	189
Rusland (1878, 86) . .	450	467	203	256	247	210
Danmark	327	427	153	278	175	148
Østrig	338	390	172	259	166	131
Grækenland (1875, 86)	230	290	31	104	199	186
Belgien	136	244	127	239	10	5
Britisk Asien	238	235	119	155	120	80
Finland	267	227	19	40	248	187
Samtlige Handelsfl.	26,908	34,700	13,286	22,803	13,622	11,896

Det vil ses, at Sejlskibsflaaden i alle Lande — alene med Undtagelse af Britisk Avstralien — undergik Formindskelse i de syv Aar, og at Dampskibsflaaden omvendt tog til, i nogle Lande endog i en særdeles betydelig Grad. Den samlede beregnede Tonnage tog en Smule af i Brit. Amerika, Brit. Asien og Finland, — i alle andre Lande tog den til. Af den samlede Forøgelse, knap 7,₈

Mill. Tons, faldt 4,8 Mill. alene paa Storbritannien, saa at der blev knap 3 Mill. at fordele mellem alle de øvrige Lande.

Handelsflaadernes Procentforhold ses af følgende Tabel:

Lande.	Dampskibstonnagen tredobbelt i pCt. af den hele beregnede Tonnage		Handelsflaadernes relative Betydning i Forhold til den effektive Verdens- tonnage	
	1880	1886	1879	1886
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Belgien	93,3	97,9	0,5	0,7
Storbritann. og Irland .	67,4	79,4	43,4	47,5
Spanien	54,8	77,7	2,2	2,6
Frankrig	56,0	76,5	5,3	5,8
Britisk Australien . . .	53,7	66,1	1,3	1,8
Samtlige Handelsflaader	48,0	65,5	100,0	100,0
Holland	42,4	64,4	1,8	1,5
Britisk Asien	49,1	63,9	0,9	0,7
Danmark	44,7	61,1	1,2	1,2
Tyskland	37,7	59,4	5,4	6,0
Østrig	40,1	55,3	1,3	1,1
Forenede Stater	44,1	51,1	13,3	11,4
Rusland	47,5	50,3	1,7	1,4
Sverige	38,6	43,7	2,3	1,9
Italien	18,9	33,6	4,0	3,4
Grækenland	13,3	31,8	0,9	0,8
Britisk Amerika	19,1	26,3	4,7	3,6
Norge	10,1	19,1	5,7	4,9
Finland	11,4	18,9	1,0	0,7

Der mangler altsaa ikke meget i, at Storbritannien besidder Halvdelen af samtlige Handelsflaaders Tonnage; de Forenede Stater har 11,4 pCt. deraf, og Tyskland, Frankrig og Norge hver 5 à 6 pCt. — To Tredjedele — 65,5 pCt. — af den hele beregnede Tonnage er beregnet Dampskibstonnage; men i Storbritannien, Spanien og Frankrig falder endog adskilligt over tre Fjerdedele (76 à 79 pCt.) paa den tredoblede Dampskibstonnage. Belgiens lille

Flaade bestaar saagodtsom udelukkende af Dampskibe; -- omvendt er over fire Femtedele (80,9 pCt.) af den store norske Handelsflaade endnu Sejl.

Spørges om Tallet paa Skibe og deres Tonnage (ikke »beregnet«), faas for d. 1. Jan. 1886 følgende:

	Dampskibe		Sejlskibe.	
	Antal	Tusinder Tons	Antal	Tusinder Tons
Evropa	10,884	6,547	57,976	9,019
Amerika	3,861	875	25,450	3,325
Evrop. Besiddelser				
i Afrika	53	4	464	26
- Asien	308	122	1,912	205
- Australien	909	152	1,940	234
Ialt	16,015	7,700	87,742	12,809

Over Halvdelen af disse Dampskibe fór under britisk Flag (nemlig 8351 Skibe med 4,7 Mill. Tons); af Sejlskibene fór 28,646 med 4,9 Mill. Tons under britisk Flag; af Sejlflaaden er altsaa mellem en Tredje- og en Fjerdedel britisk.

Næst det britiske Flag kommer de Forenede Staters. De Forenede Staters Dampflaade talte (d. 30. Juni 1885) 3075 Skibe med 686,000 Tons, deres Sejlflaade 15,210 Skibe med henved 2 Mill. Tons.

Betydelige Dampskibsflaader har endvidere:

	Antal Dampskibe	Tons
Frankrig	589	536,000
Tyskland	664	421,000
Spanien	345	245,000
Italien	225	140,000
Norge	510	114,000
Holland	106	114,000

I ingen anden Stat naar Dampflaadens Drægtighed 100,000 Tons. Rigtignok har Sverig flere Dampskibe end

nogen af de her nævnte sex Stater, nemlig den 1. Jan. 1885 690; men de er kun smaa, og deres samlede Drægtighed løber kun op til 97,000 Tons. Omtrent samme Drægtighed har den danske Dampflaade: ca. 90,000 Tons og 280 Skibe. Derefter følger Rusland, med et større Antal Skibe, 347, og 88,000 Tons, saa Østrig og derefter Belgien med et lille Antal Skibe, kun 53, men næsten 80,000 Tons.

Blandt Sejlflaaderne er næst den britiske og den nord-amerikanske den norske den største: 7,154 Skibe, næsten 1, Mill. Tons. Den italienske Sejlflaade tæller næsten ligesaa mange Skibe, 7,111, men Drægtigheden er langt mindre, 829,000 Tons. Den tyske Sejlflaades Drægtighed er lidt større, 862,000 Tons, men Skibstallet betydeligt mindre, 3471 Sejlskibe. I Frankrig, Rusland, Grækenland, Spanien, Danmark og Sverig er Sejlskibstallet lidt over eller lidt under 3000 (i det førstnævnte Land 3388, i det sidstnævnte 2729); men medens de franske Sejlskibe tilsammen har 403,000 Tons, har de danske kun 180,000. Den danske Sejlflaade har ikke engang saa stor en Drægtighed som den hollandske (189,000 Tons), uagtet dennes Skibe (634) knap i Tal udgør en Fjerdedel af de danske Sejlskibes Tal.

Udenfor Evropa og de Forenede Stater er det navnlig Canada, der har en større Handelsflaade: af Dampskibe 509, rigtignok smaa, da deres Drægtighed knap naar 70,000 Tons; af Sejlskibe 5182 med 973,000 Tons.

Tabelværket giver ogsaa Oplysning om de vigtigste Søhavnes Handelsflaader. I Spidsen for alle Søhavne i hele Verden staar Liverpool, London og Glasgow:

	Dampskibe.		Sejlskibe.	
	Antal	Tonnage	Antal	Tonnage
Liverpool.....	850	904,000	1681	1,037,000
London.....	1259	868,000	1472	425,000
Glasgow.....	839	670,000	610	470,000

De britiske Havne, der følger efter disse tre, er Newcastle, Sunderland og Hull; men mellem Glasgow og Newcastle er der et stort Stykke: Newcastle har 371 Dampskibe, 243,000 Tons, og 137 Sejlskibe, 29,000 Tons. Hvad der overrasker ved de ovennævnte tre kolossale Havne, er ikke blot Skibenes Mængde, men ogsaa deres Størrelse. Sætter vi f. Ex. de liverpoolske Sejlskibe ved Siden ad de danske, ser vi, at Danmarks Handelsflaade tæller 2881 Sejlskibe, Liverpools derimod 1681, — men disse 1681 har tilsammen en Drægtighed af over 1 Million Tons, — gennemsnitlig pr. Skib omtrent 600 Tons — hine 2881 derimod kun 180,000 Tons, — gennemsnitligt pr. Skib kun lidt over 60 Tons. Ogsaa Dampskibenes Drægtighed er paafaldende stor, — omtrent 1060 Tons pr. Skib gennemsnitligt.

Næst de britiske Havne kommer New-York med 1028 Dampskibe, 270,000 Tons, og 2437 Sejlskibe, 493,000 Tons. Tallet paa Skibe, især Sejlskibe, er altsaa her paafaldende stort, den gennemsnitlige Drægtighed derimod betydeligt mindre end de liverpoolske, londske og glasgowske Skibes.

I Evropa hører næst de britiske Hamborg og Bremen til de Havne, der har de største Flaader:

	Dampskibe.		Sejlskibe.	
	Antal	Tons	Antal	Tons
Hamborg	188	189,000	288	134 000
Bremen.....	111	101,000	218	189,000

I Frankrig har Marseille en Dampflaade, der er adskilligt større end Hamborgs, — men Sejlflaaden er betydeligt mindre. Havres Flaade naar langt fra Hamborgs; men dens Dampflaade er noget større end Bremens; til Gengæld er dens Sejlflaade betydeligt lavere.

De større Havne i Spanien (Bilbao og Barcelona), i Italien (Genua og Palermo), i Østrig (Triest) og i Rusland (Odessa) naar langt fra Bremen med Hensyn til Flaadernes Størrelse.

I de tre nordiske Riger har følgende Havne de største Flaader:

	Dampskibe.		Sejlskibe.	
	Antal	Tons	Antal	Tons
København	155	76,000	286	24,000
Bergen	135	53,000	224	39,000
Arendal	14	2,000	356	163,000
Kristiania	64	15,000	282	110,000
Stavanger	43	13,000	565	99,000
Gøteborg	99	38,000	159	53,000

Ved København er der særligt det Mærkelige, at medens den københavnske Sejlflaade kun omtrent repræsenterer en Tiendedel af hele den danske, omslutter København over Halvdelen af samtlige danske Dampskibe, ja endog 80 pCt. af den hele danske Dampskibs-Drægtighed.

Men spiller Københavns Havn en dominerende Rolle i Danmark, gør Antwerpens Havn det dog endnu mere i Belgien: Af Belgiens 53 Dampskibe (79,500 Tons) findes de 52 (78,800 Tons) i Antwerpen; og af de 11 belgiske Sejlskibe (5100 Tons) findes de 7 (4800 Tons) i Antwerpen.

I Nabostaten Holland er der dog to Havne, der nogenlunde ligeligt deler den hollandske Handelsflaade — eller i alt Fald Dampflaaden — mellem sig:

	Dampskibe		Sejlskibe.	
	Antal	Tons	Antal	Tons
Amsterdam	47	57,000	75	44 000
Rotterdam	49	49,000	45	35,000
Hele Holland	106	114,000	634	189,000

Medens flere af de her anførte Havne mere udmærker sig ved deres Damp- end ved deres Sejlflaader — i en ganske særligt paafaldende Grad gælder dette ikke blot om Antwerpen, men f. Ex. ogsaa om den britiske Havn West Hartlepool, der har 198 store Dampskibe (201,000 Tons),

men kun 9 smaa Sejlskibe (tilsammen 1400 Tons), — kan som Kuriosum nævnes den italienske Havn Camogli: den har 376 Sejlskibe, og det er ikke Smaaskibe; de har tværtimod en lige saa stor Drægtighed som samtlige 2880 danske Sejlskibe, nemlig 180,000 Tons, altsaa en Gennemsnitsdrægtighed af ca. 500 Tons; — men af Dampskibe havde den nævnte Havn den 1. Januar 1886 kun ét.

I Handelsflaadernes Tilvæxt i den sidste Menneskealder kan der, som det ses af Tabelværkets forskellige Tabeller desangaaende, paavises en udpræget Vexling af Perioder med hurtigere og med langsommere Fremgang. Fra 1853 indtil Krise-Aaret 1857 voxede Handelsflaadernes effektive Tonnage med 7,2 pCt. aarlig, og en lignende, om end ikke i samme Grad betydelig, Tilvæxt viser sig for Perioderne 1863—65, 1870—74 og 1881—84, hver med en aarlig Tilvæxtprocent af 4,6 til 5,6. I de mellem-liggende Aar sank derimod Tilvæksten til 1,2—2,5 pCt. pr. Aar, og det er en lignende svag Periode, som er indtraadt siden 1885 og endnu ikke er afsluttet. Hvad specielt Sejlskibstonnagen angaar, er den i hvert af Aarene siden 1878 taget af (fra $\frac{1}{2}$ pCt. til næsten 3 pCt. aarlig), og i Tiaaret 1870—79 havde dens Tilvæxt næsten været 0, nemlig kun 0,03 pCt., medens dens Tilvæxt 1860—69 heller ikke var stor, nemlig kun 1,1 pCt. Hvad Dampskibstonnagen angaar, steg den i 1885 kun med 1,0 pCt., i 1884 med 6,8 pCt., men i 1883, 1882, 1881, 1880, 1879 og 1878 med henholdsvis 12, 13, 9, 8, 7 og 7 pCt. Fra 1820—85 havde Dampskibs- og Sejlskibstonnagen taget til, saaledes som nedenstaaende Procent-Tal udviser:

	Dampskibs- tonnagen, pCt.	Sejlskibs- tonnagen, pCt.
1820—29.....	17,1	÷ 0,5
1830—39.....	11,8	1,7
1840—49.....	8,4	3,3
1850—59.....	12,6	3,9
1860—69.....	8,4	1,1
1870—79.....	9,1	0,03
1880—85.....	8,3	÷ 1,9

Om Forholdet mellem Tonnage og Bemanning gives forskellige Oplysninger. I England, Frankrig, Tyskland og Norge var d. 1. Jan. 1885 Gennemsnitsbemanningen pr. Fartøj og pr. 100 Tons, som følger:

A. Dampskibe: pr. Fartøj pr. 100 Tons

under 56 Tons	4,8	18,0
56—112 —	7,6	9,4
112—226 —	12,1	7,4
224—336 —	16,4	5,8
336—448 —	17,1	4,4
448—560 —	17,7	3,5
560—672 —	18,9	3,1
672—784 —	19,8	2,7
784—896 —	20,3	2,4
896—1120 —	22,9	2,3
1120—1344 —	25,9	2,1
1344—1680 —	30,4	2,0
1680—2240 —	44,9	2,3
2240—2800 —	64,0	2,5
2800—3360 —	79,4	2,6
3360 og derov.	138,6	3,7

B. Sejlskibe:

under 50 Tons	3,7	20,4
50—100 —	4,6	6,5
100—200 —	7,3	5,1
200—300 —	9,2	3,7
300—400 —	11,1	3,2
400—500 —	12,8	2,8
500—600 —	14,0	2,6
600—700 —	15,5	2,4
700—800 —	16,6	2,2
800—1000 —	18,6	2,1
1000—1200 —	21,5	2,0
1200—1500 —	24,9	1,9
1500—2000 —	30,5	1,8
2000—2500 —	34,8	1,6
2500—3000 —	38,4	1,5
3000 og derov.	48,0	1,4

Forsaavidt angaar de store Skibe, er Bemanningen nu endel mindre end tidligere; navnlig de store Dampskibe

bemandes nu mindre stærkt end tidligere. Den samlede Bemanding paa de europæiske (iberegnet Koloniernes) og amerikanske Handelsskibe over 20 Tons udgjorde saavel i 1879 som i 1886 omtrent 700,000 Mand, medens den effektive Tonnage i disse Aar er vokset fra 27,₈ til 35,₇ Mill. beregnet Tons eller med omtrent 24 pCt.

I Storbritannien samt de britiske Besiddelser, de Forenede Stater, de skandinaviske Lande, Tyskland, Holland, Belgien, Frankrig, Italien og Østrig-Ungarn byggedes der

	Dampskibe Tons	Sejlskibe Tons
1873—76 gennemsn.	327,000	713,000
1877—80 —	411,000	417,000
1881—85 —	682,000	383,000
1881	628,000	306,000
1882	855,000	378,000
1883	1,001,000	412,000
1884	616,000	435,000
1885	308,000	386,000

Værket dvæler særligt ved det norske Skibsbyggeri, og fremhæver den betydelige Tilbagegang, der baade absolut og i Forhold til de øvrige Landes Skibsbyggeri har været i det norske Skibsbyggeri — særligt Sejlskibsbyggeriet — i den sidste halve Snes Aar. I 1877 byggedes der i Norge 48,000 Sejlskibs-Tons; Aar for Aar sank dette Tal, saa at der i 1883 ikke engang byggedes 13,000 Tons; i 1884 og 1885 var der en lille, men kun en meget lille Fremgang; gennemsnitligt byggedes der i 1873—76, 1877—80 og 1881—85 henholdsvis 56,000, 33,000 og knap 16,000 Sejlskibs-Tons. I Dampskibsbyggeriet var der nok nogen Fremgang, idet der i de tre nævnte Perioder byggedes henholdsvis 1900, 1300 og 4900 Dampskibs-Tons (gennemsnitligt); men det er kun en lille Begyndelse, som der ikke engang kan stoles paa (i 1886 gik Dampskibsbyggeriet ned til kun 1555 Tons), og som i ethvert Fald

ikke vejer stærkt ligeoverfor den store Sejlflaade. En Hovedaarsag til Nedgangen i det norske Skibsbyggeri ligger vistnok deri, at medens man før i Træsejlskibenes Dage havde god Tilgang paa indenlandsk Materiale for Skibsbyggeriet, er man nu nødt til at indføre det i vore Dage mere anvendelige Skibsbygningsmateriale, Jern og Staal. Imidlertid maa herved bemærkes, dels at Fragten for sidstnævnte Raamaterialier stiller sig meget billigt, dels at der ogsaa i de senere Aar i stor Maalestok er blevet indkøbt Sejlskibe af Træ til Komplettering af den norske Handelsflaade.

Lloyds Universal Register for 1886 har nogle Oplysninger om Antallet af søgaaende i Registret medtagne Skibe paa 100 Tons (Brutto) og derover, byggede i de forskellige Lande og eksisterende i 1886. Vi anfører her nogle af disse Oplysninger, men bemærker dog, at i det Mindste for de Forenede Staters Vedkommende er Antallet af de der byggede Dampskibe vistnok sat altfor lavt:

Byggested	Ialt		Heraf 600 Tons og derov.		Heraf 1000 Tons og derov.	
	Damp- skibe	Sejl- skibe	Damp- skibe	Sejl- skibe	Damp- skibe	Sejl- skibe
Storbritannien og Irland	7200	5016	4665	1744	3517	1049
Forenede Stater	472	4164	310	1020	213	558
Sverigj.....	470	883	71	57	17	4
Tyskland.....	432	1880	226	242	110	58
Britiske Kolonier	221	3420	30	990	7	479
Frankrig.....	202	1109	152	59	127	7
Norge	154	2022	29	175	7	17
Holland.....	92	438	52	122	24	43
Danmark	87	541	38	8	33	1
Østrig.....	69	457	30	86	26	8
Rusland-Finland	34	755	4	68	-	7
Italien.....	12	1690	6	357	5	32
Spanien.....	11	536	-	6	-	-
Grækenland	1	1093	1	1	-	-

Af Dampskibe købte Norge i Udlandet i 1873—85 betydeligt flere, end det selv byggede: den nybyggede Ton-

nage forholdt sig til den indkøbte omtrent som 1:1₆. I Danmark var Forholdet et lignende; jfr. nedenfor. Italien, Belgien og Holland købte efter et endnu stærkere Forhold Dampskibe i Udlandet; men de fleste øvrige søfarende Nationer benytter overvejende deres hjemlige Skibsbyggerier; i en meget udpræget Grad gælder dette f. Ex. om Sverig.

Hvad Sejlskibene angaar, købte Norge i 1873—79 gennemsnitligt aarligt næsten 52,000 Tons og nybyggede selv kun lidt over 47,000; — men i 1880—86 forværrede Forholdet sig betydeligt, idet Norge selv kun byggede 17,000, men købte næsten 50,000 Tons gennemsnitligt. I den førstnævnte Periode var Forholdet mellem nybyggede Sejlskibs-Tons i Norge og indkøbte i Udlandet som 1:1₁; men i den sidste Periode var Forholdet 1:2₉. I den Grad gik det tilbage for det norske Skibsbyggeri, at Norge næsten købte tre Gange mere, end det selv købte. Norge er Verdens stærkest sejlskibskøbende Land. Her nogle Exempler:

Lande	1873—79 gennemsnitligt			1880—86 gennemsnitligt		
	Købt Ton- nage	Solgt Ton- nage	Mere købt end solgt Tonnage	Købt Ton- nage	Solgt Ton- nage	Mere købt end solgt Tonnage
Norge	52000	2000	50000	50000	4000	46000
Tyskland	39000	12000	18000	31000	19000	12000
Sverig (Byerne)	12000	2000	10000	9000	3500	5500
Danmark	8500	2500	6000	5500	700	4800
Italien	4000	16000	÷ 12000	10900	6400	4500
Ungarn	-	-	-	3300	1700	1600
Østrig	1600	4300	÷ 2700	5000	5000	-
Belgien	1200	1226	÷ 25	700	1100	÷ 400
Frankrig	10000	15000	÷ 5000	5900	9600	÷ 3700
Storbrit. og Irl.	64700	63400	1300	23000	69000	÷ 46000

Intet af de anførte Lande har paa langt nær købt saa mange Sejlskibe som Norge, og dette er sikkerligt heller ikke Tilfældet med noget af de ikke nævnte Lande.

Til Slutning denne Oplysning: I Forhold til Tonnagen af de i Aarets Løb eksisterende Fartøjer udgjorde den ved Forlis tabte Tonnage i Gennemsnit:

	for Dampskibe	for Sejlskibe
1873—79	2,8 pCt.	3,7 pCt.
1880—82	2,7 —	4,1 —

II.

Danmarks Statistik. Statistisk Tabelværk 4. Række Litra D. Nr. 10, a. Kongerigets Handelsflaade og Skibsfart i Aaret 1886. Udgivet af det statistiske Bureau. København, 1887.

Efter Udgivelsen af det ovenomtalte norske Værk er det danske Tabelværk for 1886 udkommet. Det fører Oplysningerne om den danske Handelsflaade ned til den 31. December 1886, altsaa et Aar længere frem end det norske Værk. Den nævnte Dag bestod den danske Handelsflaade af følgende Skibe:

	Dampskibe		Sejlskibe	
	Antal	Tons	Antal	Tons
I det egentlige Danmark	279	87781	2874	175673
Paa Færøerne	-	-	29	1312
— Island	1	33	98	3364
— de dansk-vestindiske Øer	1	8	42	4328
Ialt	281	87822	3043	184677

I den følgende Betragtning af den danske Handelsflaade holder vi os udelukkende til »det egenlige Danmarks«.

I Løbet af 1886 blev Flaaden formindsket baade i Skibs-Antal og i Tonnage. Skibstallet formindskedes med 8 (7 Sejl- og 1 Dampskib), Tonnagen med lidt over 6000 Tons (noget over 4000 for Sejl-, c. 2000 for Dampskibenes Vedkommende). Tonnagen formindskedes saaledes med henimod $2\frac{1}{2}$ pCt. At Sejlskibstonnagen formindskes, er

jo det sædvanlige: siden 1876 har der ikke været ét Aar, hvor Sejlskibstonnagen ikke er gaat nedad; — at ogsaa Dampskibstonnagen er tagen af, er derimod noget aldeles usædvanligt, næsten enestaaende: 1885 og 1886 er de eneste Aar, i hvilke Dampskibstonnagen er tagen af. Tilbagegangen var, vil man maaske sige, ikke meget stor, — d. 31. Decbr. 1884, 1885 og 1886 var Dampskibstonnagen henholdsvis 90,710, 89,807 og 87,781; men naar man tager i Betragtning, at Dampskibsflaaden ellers regelmæssigt tog til med flere Tusende Tons aarligt, er Tilbagegangen i 1885 og 1886 dog karakteristisk nok.

D. 31. Marts 1866 omfattede Dampskibsflaaden i alt 65 Skibe og c. 6,400 Tons; altsaa en gennemsnitlig Størrelse pr. Skib af 98 Tons. D. 31. December 1884 var Tallet paa Skibe steget til 274 — lidt over det Firdobbelte af Tallet i 1866; men Tallet paa Tons var voxet til 91,000, hvilket er et fjorten Gange højere Tal, end Tallet fra 1866. Gennemsnitsstørrelsen af et dansk Dampskib var altsaa d. 31. Decbr. 1884 331 Tons. Da Tallet paa Dampskibe tog lidt til i det følgende Aar, hvorimod, som fremhævet, Tonsallet tog noget af i 1885 og 1886, er Gennemsnitsstørrelsen nu sunken lidt, nemlig til 315.

Vender vi os til Sejlskibene, saa ser vi, at indtil 1876 tager deres Drægtighed stadig til, men med det følgende Aar indtræder der et Omslag: d. 31. Decbr. 1877 havde vi 2,966 Sejlskibe med 207,000 Tons, altsaa en Gennemsnitsstørrelse pr. Skib af 70 Tons. I ethvert af de følgende Aar er der — uden nogen Undtagelse — en Nedgang i Tonnagen og en Aftagen af Gennemsnitsstørrelsen, saa at de 2,874 Sejlskibe d. 31. Decbr. 1886 kun havde c. 176,000 Tons tilsammen eller 61 Tons pr. Skib. I Tiaaret 1877—86 formindskedes saaledes Sejlflaadens Tonnage med 15 pCt., medens Dampflaadens samtidigt næsten fordobledes (den steg med 95 pCt.). Overgangen fra Sejl til Damp er saaledes ogsaa for Danmarks Vedkommende tydelig nok. Og hvad Dampskibene angaar,

Selvfølgelig kan Tonnagen ved Aarets Slutning ikke beregnes paa den Maade, at man til Tonnagen ved Aarets Begyndelse lægger, og henholdsvis derfra fradrager, den Tonnage-Tilgang og -Afgang, der ifølge omstaaende Tabeller har fundet Sted i Aarets Løb: der bliver jo nemlig altid desforuden i Aarets Løb ommaalt og ombygget endel Skibe, saaledes at deres Tonnage derved forandres. Men ejheller vil Tabelværkets Oplysninger om Tilgang og Afgang i Skibenes (specielt Sejlskibenes) Tal altid kunne bringes til at stemme med dets Angivelser af Skibenes Tal i de enkelte Aar.

En Betragtning af de to Tabeller vil forøvrigt vise, at Skibsbyggeriet i Danmark er langt tilbage: det Antal Dampskibe, vi selv bygger, er regelmæssigt meget lille; af Sejlskibe bygger vi vel ikke saa faa, men de er kun smaa, og de Sejlskibe, vi køber i Udlandet, er ganske anderledes betydelige Skibe. Ogsaa af disse Tabeller fremgaar det, hvor tarveligt et Aar 1886 var.

Betrakter vi Bygningssummerne for Nybygninger her i Landet, viser 1886 sig at være ikke blot det sletteste af de fem Aar 1882—86, men endog det sletteste i en endnu længere Aarrække. Og til Køb af Skibe fra Udlandet blev der just heller ikke udgivet store Summer. Der har endog lige siden 1868 ikke været noget Aar, hvor der udgaves saa lidt til Køb af Skibe i Udlandet som i 1885 og 1886. Alt i Alt er der saaledes i de to sidste Aar, og især i 1886, blevet knebet stærkt paa Pengene, naar Talen blev om Forøgelse af Flaaden. Dette udviser nedenstaaende Tal: Til Forøgelse og Fornyelse af Handelsflaaden i Ti-Aaret 1877—86 er der ved Nybygning her i Landet og ved Køb fra Udlandet aarligt anvendt følgende Beløb:

Aar.	Samlet Bygnings-	Samlet Købesum	Tilsammen.
	sum for Nybygninger.	for fra Udlandet tilkøbte Skibe.	
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
1877	2,1	1,4	3,5
1878	1,6	1,3	2,9
1879	1,4	0,7	2,1
1880	1,0	1,5	2,5
1881	2,1	3,4	5,5
1882	2,0	3,0	5,0
1883	3,4	4,0	7,4
1884	3,1	3,7	6,8
1885	1,5	0,5	2,0
1886	0,8	0,4	1,2

Skiller vi Dampskibene ud fra Sejlskibene, viser det sig, at det særlig er Dampskibsbyggeriet, der i 1886 var saa tarveligt: i 1882, 1883, 1884 og 1885 havde Bygningssummen for nybyggede Dampskibe andraget resp. 1,6, 2,8, 2,2 og 1,2 Mill. Kr.; — i 1886 derimod kun 400,000 Kr. Og Købesummen for fra Udlandet indkøbte Dampskibe havde i 1882, 1883, 1884 og 1885 udgjort resp. 3,5, 4,4, 3,5 og 0,4 Mill. Kr.; — i 1886 derimod kun 284,000 Kr.

For Sejlskibenes Vedkommende var Forholdene i 1886 jo heller ikke glimrende; men Nedgangen her var dog ikke nær saa stor: Bygningssummen for nybyggede Sejlskibe udgjorde i 1882, 1883, 1884 og 1885 350,000, 560,000, 880,000 og 580,000 Kr.; — i 1886 425,000 Kr. Og Købesummen for fra Udlandet indkøbte Sejlskibe udgjorde i 1882, 1883, 1884 og 1885 450,000, 510,000, 227,000 og 115,000 Kr.; — i 1886 154,000 Kr.

Betragter man Tabellernes Oplysninger om Forlis, vil man se, hvor sjælden Dampskibs-Forlis plejer at være; det er aldeles overvejende paa Sejlskibene, at Forlisene falder; til Gengæld er det fortrinsvis temmelig smaa Sejlskibe, som forliser. Forlisene sker naturligvis overvejende ved Stranding; et mindre Tal forlades i rum Sø i synkefærdig Stand; og et endnu mindre Tal forsvinder sporløst: i de fem Aar 1882—86 forsvandt ialt 38 danske Skibe sporløst med tilsammen 3773 Tons og med tilsammen 205 Mands Besætning. Men ved Anmeldelse fra

Skibsejere have desforuden Oplysning om, hvormange Mand, der forøvrigt omkom ved Skibes Forlis. Det samlede Tal for 1882—86 af Mænd omkomne ved Forlis og mistede med de sporløst forsvundne Skibe er 316. Værst stillet var Aar 1882, i hvilket 10 Skibe (dr. 1014 Tons) sporløst forsvandt og ialt 91 Mand omkom paa den angivne Maade. De laveste Tal har 1886: 3 Skibe (dr. 378 Tons) sporløst forsvundne, 34 Mand omkomne. Men desforuden omkommer der naturligvis hvert Aar adskillige flere danske Sømænd ved andre Søulykker; — derom have dog ingen Oplysning. — Det største Kapitaltab ved Forlis i de fem Aar 1882—86 falder paa 1883, — næsten 2 Mill. Kr.; det mindste falder paa 1886, nemlig 0,7 Mill. Kr. For hele Femaaret tilsammen udgør Kapitaltabet 5,6 Mill. Kr.

Hvad der indvandt ved Salg til Udlandet, var følgende Summer:

i 1882	334,000	Kr.
- 1883	175,000	—
- 1884	229,000	—
- 1885	559,000	—
- 1886	237,000	—

Dette er smaa Summer i Sammenligning med dem, vi lader tilflyde Udlandet for tilkøbte Skibe. Kun i 1885 fik vi lige saa meget fra Udlandet, som vi maatte betale det; i de andre Aar blev vi betydelige Summer skyldige. Det er hovedsagelig Norge og Sverig, som vi sælger til. —

Københavns Handelsflaade var ved Udgangen af hvert af Aarene 1882—86 som følger:

	Dampskibe.				Sejlskibe.			
	Antal.	pCt. af alle danske Dampskibe.	Tons.	pCt. af den hele Damp-tonnage.	Antal.	pCt. af alle danske Sejlskibe.	Tons.	pCt. af den hele Sejls-tonnage.
1882....	150	63	60000	85	304	11	29000	16
1883....	157	61	66000	82	300	11	28000	15
1884....	171	62	76000	84	292	10	25000	14
1885....	155	55	72000	80	286	10	24000	14
1886....	147	53	70000	80	280	10	23000	13

Den københavnske Sejlflaade ses at være stadigt aftagende: den omfatter nu kun 23,000 Tons, — i 1874 derimod, da den var paa sit højeste, over 41,000, næsten det dobbelte. Og naar Hensyn tages til den Overvægt, København ellers har i økonomisk Henseende over det øvrige Land, kan den københavnske Sejlflaade ikke siges at udgøre nogen betydelig Brøk af det hele Lands.

Anderledes med Dampflaaden. Over Halvdelen af hele Landets Dampflaade har København, — naar man holder sig til Skibenes Tal. Men da Provinsdamperne oftest er saa smaa — gennemsnitligt kun noget over 130 Tons pr. Damper —, medens de københavnske Dampskibe gennemsnitligt er tre eller fire Gange større — gennemsnitligt omtrent 470 Tons pr. Skib —, falder ikke mindre end fire Femtedele af Damptonnagen paa København. I 1885 og 1886 er den københavnske Dampflaade ganske vist taget noget af, medens den tidligere altid tog til. Nedgangen skyldes dog for en Del, at Dampskibe, som beskæftiges i den indenrigske Fart, er overførte fra København til det Provinstoldsted, som de hyppigst anløber; for en anden Del hidrører den fra, at et københavnsk Dampskibsselskab er opløst og dets Skibe tildels solgte til Udlandet. Af Hovedstadens Dampflaade ejede »Det forenede Dampskibsselskab« alene 62 Skibe med godt og vel 28,000 Tons. (Ialt ejede Selskabet 86 Skibe med 33,000 Tons.)

I Provinserne findes de største Dampflaader i Helsingør (8 Skibe, 2600 Tons), Korsør (11 Skibe, 2600 Tons), Aarhus (11 Skibe, 2700 Tons), Aalborg (8 Skibe, 1200 Tons) og Randers (6 Skibe, 1300 Tons).

De største Sejlflaader i Provinserne har Svendborg, Marstal og Fanø. Svendborgs Sejlflaade tæller 277 Skibe, altsaa omtrent som Københavns; men de er gennemsnitlig større end de københavnske, og Svendborgs Sejltonnage løber op til over 26,000 Tons. Marstals Sejlflaade er ikke meget mindre end Københavns: 255 Skibe, over 19,000 Tons. Fanø har næsten samlet hele Vestkystens Handelsflaade: over 92 pCt. af Tonnagen for hele Vest-

kystens samlede Handelsflaade falder paa Fanø: af Sejlskibe havde Fanø d. 31. Debr. 1886 128, efter danske Forhold betydelige Skibe: deres Tonnage udgjorde næsten 19,000 Tons. I Dragør, Helsingør, Rønne, Faaborg, Odense, Rudkøbing og Aalborg findes der Sejlfloaader paa mellem 4- og 7,000 Tons. De andre Havnes Sejlfloaader er endnu mindre end de nysnævnte; og af Dampskibe har de enten slet intet eller kun nogle ganske faa, oftest smaa.

Fordeles Danmarks Skibe efter deres Størrelse, faas følgende for 31. Debr. 1886:

			Dampskibe.		Sejlskibe.	
			Antal.	Tons.	Antal.	Tons.
over	4—20	Tons	66	798	1376	13526
—	20—50	—	25	796	579	18224
—	50—100	—	22	1662	289	22351
—	100—300	—	68	12304	564	93112
—	300—500	—	30	11431	55	20174
—	500	—	68	60789	11	8286
Tilsammen			279	87780	2874	175678

Af de 68 Dampskibe paa over 500 Tons fandtes de 64 i København (2 i Helsingør, 1 i Svaneke og 1 i Aarhus).

Af Dampflaaden var d. 31. Debr. 1886 214 Skrueskibe, dr. c. 82,000 Tons, 29 Hjulskibe, dr. c. 6000 Tons, og 36 aabne Skruebaade, dr. c. 300 Tons. Til Fragt- og Passagerfart benyttedes 190 Dampskibe, dr. 83,000 Tons, til Post- og Færgefart 20 Skibe, dr. 3,600 Tons, til Bugsering og Vandforsyning 61 Skibe, dr. 900 Tons, og til Bjergningsforetagender 8 Skibe, dr. 800 Tons.

Foruden den egentlige Handelsflaade har Danmark c. 11,000 Baade af 4 Tons og derunder. De var spredte mellem alle Havne, saaledes at København havde det højeste, men ikke særligt høje Tal: 614. Derefter fulgte Helsingør med 577, Svendborg med 484 og Thisted med 470.

A. P.-St.

Danmarks Skibsfart.

Danmarks Statistik. Statistisk Tabelværk. 4. R. Litra D.
Nr. 10, a. Kongerigets Handelsflaade og Skibsfart i Aaret 1886.
Udgivet af det statistiske Bureau. København, 1887.

Af Skibe i »almindelig udenlandsk Fart« ind- og udgik
der i 1886 til og fra danske Havne:

	Indgaaede Skibe.			Udgaaede Skibe.		
	Antal Skibs- expeditioner	Tonnage i Mill. Tons	Bestuvning angivet i Tons Mill.	Antal Skibs- expeditioner	Tonnage i Mill. Tons	Bestuvning angivet i Tons Mill.
Sejlskibe.....	12,277	0,677	0,619	11,927	0,681	0,110
Dampskibe.....	9,195	2,251	0,928	9,203	2,303	0,335
Tils...	21,472	2,928	1,547	21,130	2,984	0,445

Danmarks Vare-Omsætning med Udlandet ad
Søvejen ved Skibe i »almindelig Fart« (o: den uden-
landske Skibsfart excl. Havarister og klarerede Forbisejlere*)

*) De ind- og udgaaede Havaristers Tal var i 1886 127, dr.
33,500, bestuvede med noget over 4000 Tons; — de foregaa-
ende Aar havde betydeligt større Tal. De klarerede Forbi-
sejleres Tal var c. 3000, bestuvede med noget over 80,000 Tons.

løb altsaa i 1886 op til indgaaede 1,⁵⁴⁷ Mill. + udgaaede 0,⁴⁴⁵ Mill. = 1,⁹⁹³ Mill. Tons. Men dette Tal betegner en Nedgang: indtil 1885 havde vor Vareomsætning med Udlandet ad Søvejen ved Skibe i almindelig Fart været i Opgang, i 1885 og 1886 er der derimod indtraadt en ikke saa ganske ubetydelig Nedgang, som følgende Tal udviser:

Den samlede Bestuvning af ind- og udgaaede Skibe i udenrigsk Fart udgjorde:

i 1882	1,946	Mill. Tons,							
- 1883	2,201	-	-	13,0	pCt. mere	end i 1882			
- 1884	2,230	-	-	1,3	-	-	-	1883	
- 1885	2,173	-	-	2,6	-	mindre	-	-	1884
- 1886	1,993	-	-	18,3	-	-	-	-	1885
				15,5	-	-	-	-	Gennemsnit
i Gennemsnit									
af Femaaaret	2,100	-	-						

Tallet paa ind- og udgaaende Sejlskibe er jo i de senere Aar betydeligt aftaget: i 1886 ind- og udgik kun ca. 24,000 Sejlskibe med knap 1,⁴ Mill. Tons og bestuvede med 0,⁷ Mill. Tons; men i de fire nærmest foregaaende Aar var der ind- og udgaaet 31—34,000 Sejlskibe, dr. 1,⁶ à 1,⁸ Mill. Tons, bestuvede med 0,⁸ à 0,⁹ Mill. Tons. Af Dampskibe ind- og udgik der i 1886 noget over 18,000, dr. 4,⁶ Mill. Tons, bestuvede med 1,³ Mill. Tons. Disse Tal for Dampskibene er noget højere end de tilsvarende Gennemsnitstal for 1882—86, men de er lidt lavere end Tallene for 1885.

Om Gennemsnits-Tonnagen af ind- og udgaaede Skibe i almindelig udenlandsk Fart, og om hvormøget der gennemsnitligt er bestuvet, giver følgende Tabel Oplysning:

	Indgaaede Skibe.				Udgaaede Skibe.			
	Sejlskibe.		Dampskibe.		Sejlskibe.		Dampskibe.	
	Gennemsn. Tonnage	Af Tonnagen gennemsnitl. bestuvet	Gennemsn. Tonnage	Af Tonnagen gennemsnitl. bestuvet	Gennemsn. Tonnage	Af Tonnagen gennemsnitl. bestuvet	Gennemsn. Tonnage	Af Tonnagen gennemsnitl. bestuvet
	Tons	pCt.	Tons	pCt.	Tons	pCt.	Tons	pCt.
i 1882.	52	92,4	205	37,7	55	13,0	209	18,3
- 1883.	50	94,4	231	42,5	53	12,9	234	17,8
- 1884.	53	93,5	236	44,7	61	10,7	234	16,7
- 1885.	51	92,6	240	42,8	52	14,1	241	14,4
- 1886.	55	91,4	245	41,2	57	16,2	250	14,6

De udgaaede Skibes ringe Bestuvning er iøjnefaldende, og de indgaaede Dampskibes Bestuvning kan da heller ikke siges at være stor; derimod er de indgaaede Sejlskibe godt bestuede. Iøjnefaldende er ogsaa den stadige Stigning i Dampskibenes Gennemsnitstonnage.

Ser man hen til, hvorledes Danmarks udenlandske Skibsfart fordeler sig mellem de enkelte Lande, vil det bemærkes, at omtrent Halvdelen af samtlige Skibsexpeditioner falder paa Sverige; derefter følger Tyskland, medens paa Storbritannien ikke engang en Ellevtedel af Skibsexpeditionernes samlede Tal faldt. Til Gengæld er de Skibe, der farer mellem Danmark og Storbritannien, naturligvis mange Gange større end de, der farer mellem Danmark og Sverige: Af ca. 49,000 Skibsexpeditioner, som Gennemsnit af Aarene 1882—86, faldt paa Sverige og paa Storbritannien henholdsvis næsten 24,000 og ca. 4400; men disse 4400 repræsenterede tilsammen en Tonnage af $1\frac{1}{3}$ Mill. Tons, medens hine 24,000 tilsammen kun repræsenterede lidt mere, nemlig knap $1\frac{4}{5}$ Mill. Tons. Dog endnu større bliver Forskellen, naar man ser hen til Bestuvningen: de 24,000 Skibe paa Sverige med omtrent 1,3 Mill. Tons havde en Bestuvning paa 418,000 Tons; — men de 4400 Skibe paa Storbritannien med 1,3 Mill. Tons

havde en Bestuvning, der var betydeligt mere end det Dobbelte, nemlig 964,000 Tons.

De Lande, hvis søværts Handel med Danmark har nogen større Betydning, er disse:

De ind- og udgaaede Skibes
Bestuvning, Gennemsn. af
Aarene 1882—86.

Storbritannien og Irland.....	964,000 Tons
Sverige.....	418,000 -
Tyskland.....	319,000 -
Rusland.....	101,000 -
De Forenede Stater i Amerika	92,000 -
Norge.....	86,000 -

Derefter følger: Belgien, Holland og Island, hvert med lidt over 20,000 Tons, Frankrig 16,000, Ostindien—Kina—Sydhavet (tilsammen) 9000; paa de andre Lande falder der kun nogle ganske faa Tusinder af Tons.

Med Storbritannien var vor Omsætning i 1886 vel 1 pCt. større end den gennemsnitlige i 1882—86; men med Norge, Sverige, Tyskland, Rusland og Amerikas Forenede Stater var vor søværts Omsætning i 1886 henholdsvis 27, over 13, henimod 13, 3 og 2 pCt. lavere end i 1882—86 gennemsnitligt.

Omtrent Halvdelen af vor samlede Omsætning med Udlandet ad Søvejen sker regelmæssigt ved fremmede Skibe. Tager man Indførsel og Udførsel hver for sig, viser det sig, at af Indførselen sker ca. 45 pCt. under dansk, ca. 55 pCt. under fremmed Flag, medens af Udførselen ca. 72 pCt. sker under dansk, ca. 28 pCt. under fremmed Flag. Tages Sejlskibsfart og Dampskibsfart hver for sig, ses det: at ved Sejlskib indførtes i Gennemsnit af Aarene 1882—86 17,₅ pCt. under dansk, 28,₇ pCt. under fremmed Flag, og udførtes 14,₆ pCt. under dansk og 9,₈ pCt. under fremmed Flag; — ved Dampskib indførtes 27,₁ pCt. under dansk, 26,₇ pCt. under fremmed Flag, og udførtes 57,₇ pCt. under dansk og 17,₉ pCt.

under fremmed Flag. Vareomsætningen ved Dampskibe sker altsaa aldeles overvejende under dansk Flag, idet de danske Dampskibe ved Udførselen har en meget betydelig Overvægt over de fremmede og ved Indførselen omtrent holder dem Stangen. Vareomsætningen ved Sejlskib sker derimod overvejende under fremmed Flag: vel udføres der ved danske Sejlskibe adskilligt mere end ved fremmede; men til Gengæld har de fremmede Sejlskibe Overvægten ved Indførselen.

Gennemsnitstonnagen af danske og fremmede Sejlskibe i vor udenlandske Fart er omtrent den samme (50 à 60 Tons); derimod har de fremmede Dampskibe gennemsnitligt en betydeligt større Tonnage end de danske, — disse kun c. 220, hine derimod 305 Tons. Gennemsnitstonnagen for Dampskibene, baade de danske og de fremmede, er i stadig Stigen.

De fremmede Sejlskibe, der deltager i vor udenlandske Skibsfart, er aldeles overvejende svenske: af 424,000 Tons i 1886 tog de omtr. 200,000; derefter norske (c. 100,000) og tyske (c. 80,000); — engelske, hollandske, russiske og andre fremmede Sejlskibe spiller kun en meget ringe Rolle. Derimod staar blandt de fremmede Dampskibe, der besørger vor udenlandske Omsætning, de engelske i første Række; ganske vist er Tallet paa svenske og tyske Skibe betydeligt større, men de er tillige betydeligt mindre end de engelske. Over Halvdelen af den ved fremmede Dampskibe besørgede udenlandske Vareomsætning besørges ved engelske Skibe (i 1886 af 563,000 Tons 331,000 Tons); derefter følger svenske (109,000 Tons) og tyske (c. 80,000 Tons); — norske, hollandske, russiske og andre fremmede Dampere træffes sammenlignelsesvis kun sjældent.

De danske Byer, der i 1886 indtog de mest fremtrædende Pladser i Landets Omsætning ad Søvejen med Udlandet, var følgende:

Samlet udenl. Skibsfart
Bestuvning ang. i Tons.

Skibsfarten paa	
København	1,100,000
Aarhus.....	150,000
Aalborg.....	61,000
Korsør	60,000
Esbjerg	46,000
Frederikshavn.....	46,000
Nakskov.....	38,000
Nykøbing paa Falster.....	36,000
Odense.....	34,000
Randers.....	34,000
Helsingør.....	33,000
Svendborg	32,000
Horsens	29,000
Nyborg.....	23,000
Rønne.....	20,000

København har saaledes godt og vel Halvdelen af hele Landets samlede udenlandske Skibsfart. Blandt de anførte Havne er der kun én — Esbjerg —, der havde mere Udførsel end Indførsel, — $\frac{2}{3}$ Udførsel, $\frac{1}{3}$ Indførsel.

Vi vender os derefter til den indenlandske Skibsfart.

I »almindelig*) indenlandsk Skibsfart« ind- og udgik i 1886:

	Indgaaede Skibe.			Udgaaede Skibe.		
	Antal Skibe- expeditioner	Tonnage i Mill. Tons	Bestuvning angivet i Mill. Tons	Antal Skibe- expeditioner	Tonnage i Mill. Tons	Bestuvning angivet i Mill. Tons
Sejlskibe.....	12,877	0,315	0,169	13,762	0,337	0,143
Dampskibe	7,879	0,850	0,180	7,954	0,848	0,217
Tils....	20,756	1,165	0,349	21,716	1,185	0,360

*) Altsaa exclusive Havarister (27 ind- og udgaaede, dr. c. 4000 Tons, bestuvede c. 500 Tons) og klarerede Forbisejlere c. 10,000, bestuvede c. 90,000 Tons.

Ogsaa den indenlandske Skibsfart var i 1886 ringere end tidligere: den ad Søvejen i Indlandet omsatte Godsmængde var i 1886 for Indgaaende 11,₈ pCt. mindre end i 1885 og 9 pCt. mindre end Gennemsnittet af Aarene 1882—86; for Udgaade var den i 1886 henholdsvis 5,₅ og 3,₃ pCt. mindre end i 1885 og i 1882—86.

Man vil bemærke, at Antallet af Skibsexpeditioner i den indenlandske Fart omtrent er som i den udenlandske, men at Dampskibene spiller en noget mindre Rolle, og at Drægtigheden samt den omsatte Varemasse er langt mindre. I den indenlandske Skibsfart har Sejlskibene kun en Gennemsnitsdrægtighed af 24 Tons, Dampskibene kun af 108 Tons. Deres gennemsnitlige Størrelse er altsaa ikke engang den halve af de i den udenlandske Fart gaaende Skibes. Af Tonnagen for de indgaaede Sejlskibe og Dampskibe var i 1886 henholdsvis kun 54 og 21 pCt. bestuvede; — af Tonnagen for de udgaaede Sejl- og Dampskibe var henholdsvis 42 og 26 pCt. bestuvede. Dampskibene er altsaa nok betydeligt større, men de er til Gengæld langt svagere bestuvede end Sejlskibe.

I den indenlandske Skibsfart spiller fremmede Skibe kun en meget ringe Rolle: kun omtrent 1 pCt. af den indenlandske Omsætning sker under fremmed Flag; og dette Forhold gælder baade for Ind- og Udgaade. De fremmede Skibe er især tyske, dernæst svenske; — norske, engelske, hollandske og russiske kan ogsaa træffes, men i Almindelighed kun ganske enkeltvis.

De danske Havne, der har den største Part af Landets indenlandske Skibsfart, er nedennævnte:

Skibsfarten i 1886 paa	Samlet indenl. Skibsfart Bestuvning ang. i Tons
København	300,000
Aarhus	36,000
Nykøbing paa Falster	29,000
Aalborg	26,000
Randers	24,000

Faxe	20,000
Svendborg	19,000
Horsens	18,000
Odense	18,000
Rønne	16,000

Derefter følger Humlebæk, Stubbekøbing, Stege, Nakskov, Rudkøbing, Frederikshavn, Vejle og Assens — med fra 12—14,000 Tons.

Medens København af Vareomsætningen i den udenlandske Skibsfart tog omtrent Halvdelen, er Hovedstadens Overvægt i den indenlandske Skibsfart noget mindre udpræget: omtr. 42 pCt. af Vareomsætningen i den indenlandske Skibsfart er Københavns Part. Men selvfølgelig tager København en større Brøk af Dampskibsfarten: omtrent to Tredjedele af den søværts indenlandske Vareomsætning med København sker ved Dampskib.

Hvad endelig angaar danske Skibes Fragtfart mellem fremmede Havne, saa angives for 1886 det samlede Tal af Skibsexpeditioner (ind- og udgaade) til c. 12,400 med en samlet Tonnage af 3, Mill. Deraf var Skibe med Ladning henved 9000, dr. 2, Mill. Tons, og Skibe uden Ladning c. 3500, dr. c. 1 Mill. Tons.

A. P.-St.

Notitser.

De Raiffeisen'ske Kasser. — De tyske Arbejderkolonier. — Vort Valutaforraad. — Norges Byer. — Sprogforhold i Belgien. — Befolkningstilvæksten i Frankrig. — Hvede.

De Raiffeisen'ske Kasser.

I »Nationalekonomisk Tidsskrift« for 1886 har, som Læserne vil erindre, Kand. Schovelin udførligere omtalt de Raiffeisen'ske Laanekasser. Idet vi forøvrigt henviser til Hr. S.'s Fremstilling, skal vi i det følgende supplere den med nogle statistiske Oplysninger, hvortil der er saa meget mere Grund, som den statistiske Belysning af de nævnte Kasser hidtil har været meget sparsom. Medens nemlig de Schulze-Delitzsch'ske »Forskudsforeninger«, der fortrinsvis benyttes af Smaaborgere i Byerne, hvert Aar gøres til Genstand for omfattende statistiske Meddelelser, er der for de Raiffeisen'ske for Landbrugere bestemte Laanekasseforeninger hidtil kun fremkommet meget ufuldkomne Meddelelser, — bortset fra et i »Nationalekonomisk Tidsskrift« XX, S. 386 anmeldt Arbejde. Iaar er der imidlertid udkommet en »Statistik über 245 im Anwaltschaftsverbande befindliche Darlehnskassenvereine pro 1885, von F. W. Raiffeisen. Neuwied 1887«. I den af Direktøren for det kgl. Preussiske Statistiske Bureau, E. Blenck, udgivne »Statistische Korrespondenz« er der gjort Rede for Indholdet af dette Skrift, hvilken Redegørelse vi i det følgende benytter.

Statistiken beretter om de Driftsresultater, som 245 af »dem Anwaltschaftsverbande angehörigenden Darlehnskassenvereine« har at opvise, — fra 43 andre af disse Laanekasseforeninger var Oplysninger ikke at erholde. Af disse 245 Foreninger fandtes betydeligt over Halvdelen, nemlig 130, alene i den preussiske Rhinprovinc; i Hessen-Nassau fandtes 36, i Schlesien (Øvreschlesien) 12, og i alle de øvrige preussiske Provinser kun 4. I hele det øvrige Tyskland, udenfor Preussen, fandtes kun 63, deraf atter i Bayern 30, i Elsass 31 og i Storhertugdømmet Hessen 2. Om Foreninger i de øvrige tyske Stater har Statistiken intet at berette. Nogen stor Udbredelse udenfor deres egentlige Hjemstavn kan de altsaa ikke siges at have fundet; — særligt smaa synes Tallene, naar man sætter dem ved Siden ad de 2118 Schulze-Delitzsch'ske over hele det tyske Rige udbredte Forskudsforeninger.

Ved Udgangen af 1885 havde de Raiffeisen'ske Foreninger Aktiver til et samlet Beløb af omtrent 10 Mill. Mk., deraf: Udlaan til Medlemmerne 6,₃ Mill. Mk., udestaaende Immobiliarkøbesummer 1,₃ Mill., Tilgodehavender i løbende Regning hos Banken 0,₉ Mill. samt hos Medlemmerne 0,₅ Mill. Passiverne udgjorde næsten 10 Mill. Mk.; deraf: Laan 4,₆ Mill., Sparekasseindskud 4,₀ Mill., i løbende Regning hos Banken 0,₁ Mill. og hos Medlemmerne 0,₂ Mill., Foreningskapital 0,₄ Mill., Medlemmernes Forretningsandele 0,₂ Mill. Ogsaa disse Tal er paafaldende smaa ligeoverfor Forskudsforeningernes Aktiva og Passiva, der løber op i adskillige Hundreder af Millioner. Det samlede Tal af Konti i Laanekasseforeningerne er ikke oplyst (Medlemmernes Konti er 24,462, — mod 450,000 hos Forskudsforeningerne); men saa ganske lille er det vel ikke, da de fleste Konti er saa smaa, under 100 Mk., eller 100—2,000 Mk., kun sjældent over 3,000 Mk.

Den Rentefod, som Laanekasserne tilstaar modtagne Sparekasseindskud og Indlaan, veksler mellem $3\frac{1}{2}$ og $4\frac{1}{2}$ pCt.; den Rentefod, som de forlanger af ydede Udlaan,

vexler mellem 5 og 6 pCt. i Almindelighed; i enkelte Tilfælde er der dog forlangt 7 pCt. Desværre udviser mange Kassers Regnskaber ikke ubetydelige Renterestancer, ialt til et Beløb af 115,000 Mk., dertil 845,000 Mk. Restancer paa Laan, Immobiliarkøbesummer og Omkostninger. Kun 12 Foreninger har lidt Tab paa Laan, deriblandt en over 2,400 Mk., de øvrige i Beløb paa under 1,000 Mk.; derimod har paa sine Steder, især omkring Koblenz, Betaling i et meget betydeligt Antal Tilfælde først fundet Sted, efter at der var indgivet Klage ved Domstolene. Mange Foreninger, især i Vinegnene, angive de senere Aars daarlige Hest som Hovedaarsag til de store Restancer.

De tyske Arbejderkolonier.

I »Nationalekonomisk Tidsskrift«, 1884, findes i Artiklen om Vagabonderingen de tyske Arbejderkolonier omtalte. De havde netop da begyndt at udfolde deres Virksomhed: Mønsterkolonien »Wilhelmsdorf« var først bleven aabnet i 1882. I de siden da forløbne Aar er der blevet vandret videre ad den Vej, som Pastor v. Bodelschwingh aabnede i 1882, og en Beretning om, hvad Arbejderkolonierne har udrettet, maa nu have Krav paa sociale Reformvenners Opmærksomhed. En saadan Beretning har Dr. G. Berthold søgt at give i sit Skrift »Die Entwicklung der deutschen Arbeiterkolonien« (3dje Hefte af »Schriften des deutschen Vereins für Armenpflege und Wohlthätigkeit«). Den nævnte Forfatter, der er en varm Ven af Arbejderkolonierne, og som søger at vække den størst mulige Interesse for dem, har i sit Skrift samlet, ordnet og forklaret det statistiske Materiale, som 15 Arbejderkolonier bød ham indtil April 1886.

Dr. Berthold skriver: »Haand i Haand med den ved Loven foreskrevne Omsorg for Arbejderne i de Tilfælde, hvor Nød og Elendighed styrter ind over dem uden deres egen Skyld, gaar ogsaa den Bestræbelse: at give dem, der ved egen Skyld er komne i Ulykke, Lejlighed til ved

egen Kraft, ved eget Arbejde atter at arbejde sig op til ordnede Forhold. Denne Bestræbelse, fremfor Alt den humane Opfattelse, der ikke blot i den Arbejdsløse, men ogsaa i Vagabonden ser et Medmenneske, der trænger til Medlidenhed, et Medmenneske, som man maa se at hjælpe, endvidere den Erkendelse, at det bedste Middel til at faa Nøden bort bestaar i at forebygge den, — har givet Stødet foruden til andre velgørende Indretninger ogsaa til de tyske Arbejderkoloniers Oprettelse og deres voxende Betydning.« Imidlertid findes der hos Mange Tvivl om, at Arbejderkolonierne faktisk har virket heldigt. Tidsskriftet »Die neue Zeit« anfører saaledes (Novbr.-Hefte, 1887), at af de c. 5,000 Personer, der forlod de 15 Arbejderkolonier fra disses Begyndelse indtil d. 1. April 1886, lykkedes det kun at anbringe noget over en Fjerdedel (27 pCt.) i Arbejde; over Halvdelen (54 pCt.) forlod Kolonien ifølge eget Ønske, — men uden at have fundet Arbejde, altsaa i de fleste Tilfælde for at genoptage Vagabondering. Resten bortsendtes paa Grund af Drikfældighed, Dovenskab, Uskikkethed til Arbejde, slet Opførsel, Sygdom osv., eller anholdtes af Politiet osv.

Hvad det lykkedes Arbejderne, »Kolonisterne«, som de kaldes, at sammenspare ved deres Arbejde — og vel at mærke et strengt Arbejde — i Kolonierne, synes i de allerfleste Tilfælde at være Nul. I Kolonien Karlshof — den eneste Koloni, der giver Oplysning i dette Forhold — havde af 410 Kolonister de 27 Gæld ved deres Bortgang, 122 ikke en Skilling, 58 nogle faa Pfennig, 193 Beløb paa mellem 1 og 10 Mark — 10 havde over 10 Mark. Men disse 10 Lykkelige havde alle brugt over hundrede Dage for at sammenspare den store Sum, 2 endog mere end 175 Dage. I de første fjorten Dage af Opholdet betaler Kolonierne deres Beboere intet for Arbejdet; men naar saa mange af dem forlader Kolonien enten med Gæld eller dog uden en Skilling i Lommen, saa henviser Dr. B. til, at det forekommer, at Arbejdsfortjenesten fratages enkelte; naturligvis kan de ogsaa selv have forbrugt den.

Naar det lykkes Kolonierne saa daarligt at faa deres Arbejdere anbragte i Arbejde, saa kan det tildels have sin Grund deri, at de fleste af dem, der søger Optagelse, er gamle Straffefanger, kun i ringe Grad ikke straffede Arbejdere; — Kolonierne benyttes stedse mere som en Art frivilligt Tugthus. Af Beboerne i Kolonien Friederichswille (ialt 806) var 84 pCt. straffede, 11 pCt. ikke-straffede, 5 pCt. tvivlsomme; af Beboerne i Kolonien Seyda (659) var 83 pCt. straffede, 6 pCt. ikke-straffede, 11 pCt. tvivlsomme. I disse to Kolonier var altsaa næsten alle Kolonisterne tidligere straffede Personer. I Karlshof stillede Forholdet sig noget gunstigere: omtrent Halvdelen var her straffede Personer. Fra de andre Kolonier mangler Oplysning om dette Forhold.

Dr. B. bemærker følgende: »Advarende udtalte Regeringspræsident von Diest i Centralbestyrelsens Møde d. 16. Febr. 1886: Vi har to Kategorier af Anstalter, hvor Forbrydere og Vagabonder trækker sig tilbage, naar Vinteren nærmer sig og Vandringerne ikke mere er saa behagelig: Fængslerne og Korrektionsanstalterne. Jeg har udspurgt en Mængde Personer i disse Anstalter og i Tugthusene, og de har svaret mig: deres Længsel efter disse Anstalter voxer. Tag Dem i Agt for at skabe en tredje Kategori i vore Arbejderkolonier.«

Ved at gøre Livet i Arbejderkolonierne endnu værre end i Tugthusene, kan man holde de gamle Tugthusfolk borte fra dem; — men man hidlokker ikke de ikke-straffede Vagabonder paa den Maade, — og hvad bliver der saa udrettet mod Vagabondagen!

Ejendommeligt er det, at Tilgangen til Mønsterkolonien Wilhelmsdorf i 1884, 1885 og 1886 stadig tog af. Det skyldes ikke nogen Aftagen af Arbejdsløsheden, for Arbejdsløsheden tog netop ikke af, og andre Kolonier var ogsaa overfyldte. I Wilhelmsdorf stod over 100 Pladser ubesatte, medens andre Kolonier, f. Ex. Kolonien Rickling, til samme Tid (December 1886) maatte afvise 221 Personer paa Grund af Overfyldelse.

Vort Valutaforraad.

Redaktionen har modtaget følgende Opgørelse af »Vort Valutaforraad« som Fortsættelse af de tilsvarende Opgivelser i de foregaaende Aargange af »Nationaløkonomisk Tidsskrift«:

Ved Sammenligningen af de Beholdninger af ædelt Metal og Valuta paa Udlandet, der ved Udgangen af Maj Maaned 1887 fandtes i de københavnske Banker og Finansministeriet, med Størrelsen af disse Beholdninger paa samme Tidspunkt i de foregaaende Aar siden 1880, fremkommer følgende Resultat:

Den 31. Maj 1880	80,759,000 Kr.
— 1881	97,902,000 —
— 1882	77,527,000 —
— 1883	81,395,000 —
— 1884	69,443,000 —
— 1885	62,690,000 —
— 1886	81,655,000 —
— 1887	126,922,000 —

Den meget betydelige Forøgelse af Beholdningerne, som dette Aar udviser, maa ligesom i det nærmest foregaaende Aar hovedsagelig tilskrives Betaling for købte danske Værdipapirer, hvorved selvfølgelig de Indbetalinger væsentligt kommer i Betragtning, som de udenlandske Deltagere i det i Anledning af den danske Statsgælds Konvertering dannede Konsortium har haft at præstere.

Om nu end den Omstændighed, at vi ved Afhændelsen af danske Papirer i betydeligt Omfang er blevne Skyldnere til Udlandet, kan have sine mindre heldige Sider, saa har paa den anden Side de derved i Bankerne opsamlende ualmindelig store Valutabeholdninger forskaffet Landet en lavere Rente, og Beholdningernes Størrelse afgiver, indtil de efterhaanden finde en mere lønnende Anvendelse, en Betyggelse imod det Tryk paa Pengemarkedet, der kunde indtræde, hvis vi pludseligt blev nødsagede til at optage store Poster af de danske Papirer, der have fundet Afsetning i Udlandet.

L.

Norges Byer.

Efter de norske kommunale Tællinger d. 31. Decbr. 1885, — hvis Resultater findes meddelte dels i »Meddelelser fra det statistiske Centralbureau«, 4. Bd., dels i »Statistisk Aarbog for Kongeriget Norge«, 6. Aarg. —, levede der i Norges 61 Byer den anførte Dag 426,000 Personer (3: den tilstedeværende Befolkning). Ti Aar før, ved den almindelige Folketælling d. 31. Decbr. 1875, havde Bybefolkningen kun været 353,000. I ti Aar voxede saaledes Bybefolkningen med næsten 21 pCt., og den udgør nu godt og vel en Femtedel (c. 22 pCt.) af hele Rigets Befolkning.

De største Byer var d. 31. Decbr. 1885:

Kristiania	128,000 Indv.
Bergen	47,000 —
Thronhjelm	24,000 —
Stavanger	23,000 —
Drammen	19,000 —
Kristianssand	13,000 —
Frederikstad	11,000 —
Frederikshald	11,000 —
Laurvik	11,000 —
Kristianssund	9,800 —

I disse ti Byer lever der altsaa tilsammen c. 300,000 Indv., — medens der til Fordeling mellem de øvrige 51 Byer ikke engang bliver 130,000. Men der mangler, som man ser, adskilligt i, at det samlede Folketal i de ti største norske Byer naar Folketallet i den ene By København-Frederiksberg, uagtet den norske Stats Folkemængde ikke er synderligt mindre end den danske Stats.

Tilvæksten i den samlede Bybefolkning fra 1875 til 1885 var, som anført, 21 pCt., nøjagtigt 20,7 pCt. Bergens Befolkning var netop voxet med denne pCt. Men blandt de øvrige 60 Byer var der 15, hvis Befolkning var voxet med mere, og 33, hvis Befolkning var voxet med mindre end 21 pCt. I 12 Byer var Befolkningen endog taget af. De 12 Byer, hvis Befolkning var taget af (til dels med meget betydelige Procenter), var alle Smaabyer.

I de ovennævnte ti største Byer var Tilvæxtprocenten fra 1875 til 1885: Kristiania 35, Bergen 21, Thronhjelm 7, Stavanger 12, Drammen 4, Kristianssand 8, Frederiksstad 17, Frederikshald 15, Laurvik 43 og Kristianssund 19. Kun i to af disse Byer var Tilvæxtprocenten højere end den gennemsnitlige, i syv var den lavere. Derimod var der blandt de smaa Byer enkelte med overordentligt høje Tilvæxtprocenter.

Sprogforhold i Belgien.

I Bd. II., H. 3 af Dr. R. Lehmanns »Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde« (Stuttgart 1887) findes optaget en Afhandling af Karl Brämer om »Nationalität und Sprache im Königreiche Belgien«, hvoraf der findes meddelt adskillige Uddrag i »Statist. Korr.« Her indskrænker vi os til følgende Notits:

Ved Udgangen af 1880 forstod af den belgiske Befolkning (\div c. 280,000 Børn under 2 Aar og c. 6,400 Personer, der ikke var noget af de tre Sprog mægtige):

42,6	pCt. udelukkende Fransk (Wallonsk).
47,5	— — Flamsk.
0,8	— — Luxemburgsk (Tysk).
8,1	— baade Fransk og Flamsk.
0,7	— — Fransk — Luxemburgsk.
0,06	— — Flamsk — Luxemborgsk.
0,2	— alle tre Sprog.

Blandt de Personer, der var to eller alle tre Sprog mægtige, var Mændene i Majoritet.

I de fjorten Aar fra 31. Debr. 1866 til 31. Debr. 1880 sank Tallet paa Personer, der kun kunde Flamsk, fra 49,9 pCt. til 42,6 pCt., hvorimod Tallet paa dem, der baade kunde Flamsk og Fransk, steg fra 6,4 pCt. til 8,1 pCt. Flamskens stærke Tilbagegang skyldes ikke en Forskydning af Sproggrænserne, der tværtimod har holdt sig temmeligt konstant, men er en Følge af, at Flamlænderne, hvis de vil regnes for dannede, maa være det franske Sprog mægtige.

Befolkningstilvæksten i Frankrig.

I »Journal officiel de la République française« findes nogle Oplysninger om Befolknings-Bevægelserne i Frankrig i de senere Aar. Derefter var Tallet paa Levendefødte i 1881 937,000; i 1882 sank det til 935,600; i 1883 steg det til 937,900; men i de følgende tre Aar tog det Aar for Aar af, og var i 1886 knap 912,800. Derimod holder Tallet paa Dødfødte sig mellem 43,600 og 45,300. Tallet paa Døde var i 1881 829,000 og steg efterhaanden til 860,000 i 1886; — Dødelighedstallet stiger trods Nedgangen i Smaabørnernes Tal. Ægteskabstallet var i 1881 og 1882 281- à 282,000; i 1883 og 1884 steg det til 285,000 og 290,000; — denne pludselige Stigning er en Følge af, at Loven da fjernede tidligere Ægteskabshindringer, saa at en hel Mængde faktisk bestaaende, men ikke anerkendte Forbindelser kunde blive legaliserede, — og i 1885 og 1886 gik Ægteskabstallet da atter ned til det normale Tal af 283,000. Tallet paa Skilsmisser, der efter at Loven havde tilladt dem i Aaret 1885 naaede det høje Tal af 4,277, gik i det følgende Aar ned til 2,949.

Overskudet af Fødsler over Dødsfald var i 1881, 1882, 1883, 1884, 1885 og 1886 henholdsvis 108,200, 97,000, 96,800, 79,000, 85,500 og 52,600, — en næsten uafbrudt Tilbagegang. Ja, der er allerede 37 franske Departementer, hvor Tallet af Dødsfald er større end Tallet af Fødsler. Tallet paa uægte Børn var i de sex Aar henholdsvis 71, 73, 76, 77, 77 og 78 pr. 1000 Fødsler, — en stadig Stigning. Paa 1 nyt indgaat Ægteskab falder gennemsnitligt i de sex Aar resp. 3,07, 3,08, 3,04, 2,98, 3,00 og 2,96 ægtefødte, levendefødte Børn, — en Talrække, der tyder paa aftagende Frugtbarhed i Ægteskaberne, medens som ovenfor nævnt Tallet paa uægte Børn tager til.

Hvede, — særligt i Amerikas Forenede Stater og i Britisk Ostindien.

Hvede er Verdens vigtigste Kornsort, — afgiver Føde for det største Antal Mennesker, produceres i størst Mængde,

har den største Værdi og er blandt alle Kornsorter Genstand for de største Omsætninger.

Neumann-Spallart beregner i sine »Uebersichten« Høsten i Evropa, Amerikas Forenede Stater, Britisk Ostindien, Canada, Avstralien, Chile, Algier og Japan til følgende Mængder:

	Middelhøst i Aarene			Aarshøst i	
	1870-80.	1875-84.	1881.	1883.	1884.
Hvede.....	707	714	812	734	812
Rug.....	456	423	422	408	463
Byg.....	281	287	296	288	296
Havre.....	679	704	768	794	798
Majs.....	556	665	724	694	787
Andet Korn	124	107	129	121	114

Tallene betegner Millioner Hektolitr. 1 Hektoliter = 0,7₂ d. Korntønde.

Den samlede Høstmængde i disse Lande, Verdens vigtigste Kornproducenter, og de eneste, fra hvilke en nogenlunde paalidelig Kornstatistik kan skaffes, — er altsaa stegen fra c. 2,800 Mill. Hektoliter i 1870—80 til c. 3,150 Mill. i 1881, sank i 1883 med omtrent 100 Mill., men hævede sig atter i 1884 til henimod 3,300 Mill.

Samme Forfatter beregner Høstværdien *) til

gennemsnitlig i 1878—81 c. 27,000 Mill. Mk.
— i 1884 c. 22,000 —

Denne overordentlige Nedgang i Værdien — trods den store Stigning i Produktionen — er dog tildels blot nominal: ved at regne med Loco-Priser i Stedet for, som tidligere, med Verdensmarked-Priser ved Beregningen af den russiske og den ungarske Høsts Værdi og ved i Rusland at regne med Rublens Kursværdi i Stedet for med dens Nominalværdi, er den samlede Værdi bleven trykket c. 2,200 Mill.

*) Eksklusive Halmens Værdi. For enkelte Landes Vedkommende lader Halmens Værdi sig vel nogenlunde beregne, — for hele Verden umuligt. Scherzer (Wirtschaftl. Leben d. Völker) anslaaer den hypothetisk til — rigeligt 11,000 Mill. Mk.!

Mk. ned. Men den resterende, ogsaa meget betydelige, Nedgang paa c. 2,800 Mill. Mk. er virkelig, skyldes Kornets Dalen i Pris i Firserne.

Af den samlede Høstmængde falder, som de ovenmeddelte Tal udviser, en Fjerdedel paa Hvede; — af Høstværdien falder derimod adskilligt over en Tredjedel paa den nævnte Kornsort. Den Mængde Havre og den Mængde Majs, der høstes, er omtrent lig den høstede Hvedemængde; — men Havrens og Majsens Værdi er jo kun en Brøk af Hvedens. Paa Rug, Byg og andre Kornsorter tilsammen falder altsaa den resterende Fjerdedel af Høstmængden, medens deres Værdi ligger mellem Hvedens paa den ene og Havrens samt Majsens paa den anden Side: den samlede Høstværdi fra 1884, de c. 22,000 Mill. Mk., fordeltes saaledes: Hvede c. 8,500, Rug 3,400, Byg 2,200, Havre 3,400, Majs 3,800 og andre Kornsorter 700 Mill. Mk.

Hvad angaar de fra og til de forskellige Lande gaaende Korn- samt Mel-Ud- og Indførsler, saa beregner Neumann-Spallart for 1884 en samlet Værdi af 5,300 Mill. Mk. (2,710 Mill. Indførsel + 2,590 Mill. Udførsel). I 1877 og 1878 var Værdien bleven beregnet til 6,200 og 6,800 Mill.; i 1879 — Kulminationsaaret — steg Værdien endog til 7,300 Mill.; i de fem Aar fra 1880 til 1884 inkl. var der derimod resp. 6,400, 5,800, 6,400, 6,000 og 5,300 Mill. Mk. *)

Hvad angaar de i den internationale Kornhandel omsatte Kvantiteter, saa ansloges de for omtrent hundrede Aar siden af Turgot til 10 à 11 Mill. Hektolitre; men for Aaret 1879 beregnede Neumann-Spallart, at der allermindst ind- og udførtes adskilligt over 500 Mill. Hektolitre Korn og 2700 Kilogram Mel. Paa Hvede regnede han, at der af de omtalte Kvantiteter faldt 43 pCt., paa Rug, Havre og Majs 14, paa Byg 9 og paa andet Korn 6 pCt. — Hos Scherzer — hvis Bog er fra 1885, hvorfor han har maattet

*) Heri er dog ogsaa Br. Ostindiens Risudførsel medregnet.

regne med højere Kornpriser end de senere indtraadte — findes en Beregning af Værdien af den Hvede, Rug, Byg, Havre og Majs — men ikke af »andet Korn« —, der kommer i den internationale Handel, og hvis man vil holde sig til hans Beregninger, skulde de fem Hovedkornsorter fordele Omsætningsværdien saaledes imellem sig: Af de fem Kornsorters Omsætningsværdi falder paa Hvede 62, paa Rug 12, paa Byg 10, paa Majs 9 og paa Havre 7 pCt. — Alle disse Beregninger kan nu ikke uden videre sammenstilles, og i ethvert Fald er det klart, at der maa klæbe stor Usikkerhed ved dem. Nogen Forestilling om hvad det her drejer sig om, kan de dog altid give, og paa Hvedens fremtrædende Plads kaster de Lys: kan man antage, at af den producerede Kornmasse $\frac{1}{4}$ er Hvede og at af Høstværdien over $\frac{1}{3}$ falder paa Hvede, — saa ser vi, at af den omsatte Kornmasse henved $\frac{1}{2}$ er Hvede, ja at af det i den internationale Handel omsatte Kornets Værdi vistnok omtrent $\frac{2}{3}$ falder paa Hveden.

Som de ovenanførte Tal udviser, er der endel Svingninger i Kornhandlen, — naturligvis, da Høsten i de forskellige med hverandre handlende Lande falder snart godt, snart daarligt ud; Omsætningsværdiens nedadgaaende Tendens, der i de senere Aar i det Hele er fremtrædende, kommer hovedsagelig fra Hveden, der i alle Henseender, som nævnt, er den vigtigste Kornsort, og som tillige netop er den Kornsort, hvis Værdi i de senere Aar stærkest er bleven trykket. I 1879 havde Kornhandlen — forsaavidt angaar Værdien — kulmineret: 1879 var paa den ene Side et af Europas allersletteste og paa den anden Side et af det amerikanske Vestens allerbedste Høstaar, hvorfor Kornforsendelserne voxede op i en hidtil ukendt Grad. I 1880 var Høsten i den gamle og i den ny Verden temmelig ligelig, og Forsendelserne tog derfor ganske naturligt af. I 1881 indtraf en yderligere Aftagen: daarlig Høst i de Forenede Stater — Verdens største Kornexportører — indskrænkede disses Exportevne i betydelig Grad. I 1882 var Amerika atter i høj Grad exportdygtigt, men Priserne

var lave. I 1883 tillod den ringe Høst kun mindre Forsendelser, og i 1884 havde de fleste Kornlande i Evropa og Amerika atter i temmelig lige Grad en rig Høst, saa at Trangen til Forsendelser af Korn blev mindre, og samtidigt var Priserne saa trykkede, at den samlede Omsætningsværdi maatte blive forholdsvis ringe, — ringere end i noget af de foregaaende Aar siden 1877. For Aarene efter 1884 haves Oplysning fra adskillige Lande, men nogen samlet Verdensoversigt over Kornhandlen var Neumann-Spallart ikke i Stand til at give i sine i 1887 udgivne »Uebersichten«. Dog, det vides jo, at Kornpriserne har været endnu mere trykkede end i 1884 og nærmest foregaaende Aar.

— — Med et rundt Tal og uden større Unøjagtighed kan man sikkert nu sætte de Forenede Staters samlede Kornhøst til 1,000 Mill. Hektolitre. I 1883, der var et tarveligt Aar, var den knap 930 Mill., men i 1884 og i 1885 var den endel over 1000, og i 1886 har den sikkert paa det nærmeste udgjort 1,000 Mill. Hektolitre*). Der mangler saaledes ikke saa særdeles meget i, at de Forenede Stater producere en Tredjedel af alt det Korn, der produceres i Verden, — naar vi ved »Verden« forstaar de i Begyndelsen af denne Notits nævnte Lande, d: de vigtigste Kornproducenter og de eneste, der har en blot nogenlunde paalidelig Kornstatistik. De Forenede Stater indtager altsaa en absolut dominerende Plads i Kornproduktionen, naar Hensyn tages til den producerede Masse. Ses hen til Værdien, bliver deres Overvægt noget mindre: af Høstværdien i 1884, de c. 22,000 Mill. Mk., kan man regne, at de 5,000 Mill.**), altsaa knap en Fjerdedel — dog ogsaa en ganske respektabel Brøk — falder paa de Forenede Stater. Sagen er jo, at om end de Forenede Stater producerer store Masser af Hvede, den værdifuldeste Kornsort,

*) Tallene for 1885 og 1886 her og i det følgende efter de britiske »Agricultural Returns« 1887.

**) Deraf: Hvede c. 1,400, Majs c. 2,700, Havre c. 700 Mill. Mk.

høster de dog endnu mere af den mindre værdifulde Majs og Havre. Man kan anslaa de Forenede Staters Havrehøst til godt og vel 200 Mill. Hektolitres og deres Majshøst til 6 à 700 Mill. Hektolitres. Af Rug, Byg, Boghvede og Hirse produceredes kun lidet, — tilsammen 30 à 40 Mill. Hektolitres. Af Hvede produceredes i 1875—84 gennemsnitligt aarligt 146 Mill. H., og i de enkelte Aar 1883, 1884, 1885 og 1886 henholdsvis 148, 180, 125 og 160 Mill. H. Medens altsaa godt og vel en Fjerdedel af al Havre og af Majsen endog mindst fire Femte dele produceres i de Forenede Stater, produceres der her kun én Femtedel af Hveden.

Men ogsaa en saadan Produktion indgyder Agtelse: der er intet Land paa Jorden, hvis Hvedeproduktion kan maale sig med de Forenede Staters. Nærmest de Forenede Stater staar Frankrig, Rusland og Britisk Ostindien, — i det første Land noget over, i de to sidstnævnte Lande henved 100 Mill. Hektolitres Hvede. I Østrig-Ungarn, Spanien, Italien og det tyske Rige kan Hvedehøsten sættes til højest 60, mindst noget over 30 Mill. H. I Storbritannien til henimod 30, og i de nedre Donaulande tilsammen noget lignende. Udenfor Evropa finder vi i Canada, Australien og Ægypten Hvedeudbytter, der angives til noget over eller noget under en halv Snes Mill. H. Belgiens Høst er højest 7 Mill. H. Chiles og Algiers noget mindre. Og i alle de andre ikke-nævnte Lande høstes der kun nogle ganske faa Mill. Hektolitres Hvede.

Men hævder de Forenede Stater en fremragende Plads blandt Kornproducenterne, saa staar de ogsaa som Kornexportører i første Række. I enkelte Aar gør Rusland dem ganske vist Rangen stridig, — Kornexporten fra Rusland havde [saaledes i 1883 en Værdi af lidt over 700 Mill. M., fra de Forenede Stater derimod kun 683 Mill. M.; — men i Reglen vil de dog kunne hævde første Plads. Kun Rusland kommer dem nær; — næst Rusland følger Østrig-Ungarn og Britisk Ostindien, med Korn-Exportværdier, der varierer mellem c. 200 og 350 Mill. M.;

alle andre Stater staar som Korn-Exportører langt længere nede i Rækken.

De Forenede Staters Andel i den internationale Korn-handel ses af følgende Tal: Neumann-Spallart beregner Verdenshandelen med Korn og Mel og de Forenede Staters Andel i den saaledes:

		Indførsel. Mill. M.	Udførsel. Mill. M.	Tils. Mill. M.
i 1882	{ alle Lande:	3,245	3,105	6,350
	{ deraf de Forenede Stater	64	874	938
i 1883	{ alle Lande:	3,147	2,872	6,019
	{ deraf de Forenede Stater	28	683	711
i 1884	{ alle Lande:	2,710	2,590	5,300
	{ deraf de Forenede Stater	30	674	704

Af den samlede Omsætningsværdi falder saaledes kun omtrent en Syvendedel, men af Udførselsværdien ikke lidt over en Fjerdedel paa de Forenede Stater. Det er altsaa en enorm Indtægt, de Forenede Stater har ved deres Kornsalg til andre Lande, og den er ganske særlig enorm, naar man sammenligner den med, hvad tidligere Tider indbragte: i Treserne indbragte Kornudførselen de Forenede Stater kun en Tredjedel, i Halvtredserne kun en Sjettedel, i Fyrreerne kun en Tiendedel og i Trediverne endog kun en Tyvendedel af, hvad den har indbragt i Firserne gennemsnitligt. Og denne store Indtægt skyldes aldeles overvejende Hveden: der er de Aar, hvor det Kvantum uformaalet Hvede, de Forenede Stater har udført, har været to Gange større end det udførte Kvantum Majs (af de øvrige Kornsorter udføres kun meget lidt), — hvormange Gange større Værdien da har været, kan man skønne —; i andre Aar har Forholdet mellem det udførte Kvantum Hvede og det udførte Kvantum Majs vel ikke været som 2 : 1; men Reglen er dog den, at Hvedeudførslen er langt betydeligere end Majsudførslen. Dertil kommer saa den i Firserne meget stærkt tiltagne Udførsel af Hvedemel. Det beregnes (Scherzer, wirthsch. Leben d. Völker), at de Forenede Stater i 1879-83 har udført 37 pCt. af deres Hvede-Høst (som Korn og som

Mel), hvorimod de i Halvfjerdsernes første Halvdel kun kunde afse 24 pCt. af den. Af den kolossale Masse Majs, de Forenede Stater producerer, forbruger de selv en langt større Del, 95 pCt. For de fem Hovedkornsorter angives følgende Forholdstal i 1871—76 og 1878—83: Af Produktionen

	udførtes i 1871-76	forbrugtes af Landet selv i 1878-83	udførtes i 1871-76	forbrugtes af Landet selv i 1878-83
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
Hvede og Hvedemel	23,8	37,0	76,2	63,0
Majs og Majsmel	3,2	4,8	96,8	95,2
Rug og Rugmel	5,8	10,2	94,2	89,8
Byg	0,9	1,5	99,1	98,5
Havre	0,2	0,4	98,8	99,6

Produktionen udgjorde pr. Individ

	1871-76	1878-83
	Kilogr.	Kilogr.
Hvede	192	266
Majs	673	840
Rug	10	14
Byg	17	21
Havre	100	133

Det vil altsaa ses, at Hvedeproduktionen er stegen meget betydeligt, og at ogsaa Exporten af denne Kornsort er tagen overordentlig til. Hvad derimod Majs og Havre angaar, er Produktionen nok stegen særdeles betydeligt, — men Export-Procenten vedbliver at være meget beskedene. Det indenlandske Forbrug af disse Kornsorter er altsaa steget umaadeligt, og udgør nu for Majsens Vedkommende næsten 800 Kg. pr. Individ, for Havrens 132. (Af Hvede Rug og Byg henholdsvis 171, 13 og 20 Kg. indenlandsk Forbrug pr. Individ). Havre- og Majsproduktionens stærke Stigning jævnsides med de smaa Export-Procenter forklares derved, at de Forenede Staters Kvæghold og Kreaturudførsel i det betragtede Tidsrum er voxet meget stærkt; paa en vis Maade kan man da sige, at en stor Del af Havren og Majsen i Virkeligheden udføres — i Form af Kreaturer og Kreaturprodukter.

Hvad der har skaffet de Forenede Stater den første Plads blandt Verdens Kornproducenter og Kornsælgere, er jo først og fremmest de uhyre udstrakte Arealer af jomfruelig, udmærket frugtbar Jord, som findes indenfor disse Staters Grænser. Dernæst har de amerikanske Landmænd indført de allerbedste Redskaber og Maskiner, saa at intet andet Lands Landmænd kan maale sig med dem i den Henseende. Endelig er den kommercielle Organisation fortræffelig, og Transportmidlerne arbejder med en Billighed, som man i tidligere Tider ikke kunde gøre sig nogen Forestilling om. Men om Amerikanerne vil kunne hævde deres første Rangs Plads, er et andet Spørgsmaal. Den Rovdrift, det amerikanske Agerbrug kender, kan betale sig til en Tid, — i Længden kan den ikke holdes. Fragtsatserne har i de senere Aar tildels været trykkede ned til et Lavmaal, der vistnok heller ikke kan holdes i Længden. Og har end Amerika fremdeles store Arealer at ty til, saa har dog Forholdet i de senere Aar faktisk været det, at det Areal, der er helliget Dyrkningen af den værdifuldeste Kornsort, af Hveden, Exportkornet *par excellence*, ikke er bleven udvidet, men snarest har vist en Tendens til Formindskelse. Majs-Arealet er stadigt voxet: det udgjorde i 1866 34 Mill. Acres, i 1886 76 Mill. Acres, — er stadigt og uafbrudt steget. Havre-Arealet voxer ligeledes stadigt: det udgjorde i 1866 knap 9 Mill. Acres, i 1886 24. Men disse to Kornsorter er, som anført, kun i ringere Grad Export-Kornsorter, — i alt Fald i direkte Forstand. Hvorledes staar det da til med Hvede-Arealet? Det strakte sig i 1866 over 15 Mill. Acres, voxede stadigt, og naaede i 1880 38 Mill. Acres. Men saa ophører Tilvæksten, ja af og til er der vel lidt Stigning, men saa kommer atter Nedgang. I 1881, -82, -83, -84, -85 og -86 udgjorde nemlig Hvede-Arealet henholdsvis 37,7, 37,1, 36,5, 39,5, 34,2 og 36,8 Mill. Acres. Nu kunde jo denne Nedgang eller i alt Fald Ikke-Stigning i Hvede-Arealet let opvejes, om Udbyttet pr. Acre tog til: den extensive Drift, som hidtil har været den raadende i Amerika, har skaffet et saa ringe

Udbytte pr. Acre, at man i Evropa vilde betragte det som elendigt; — men Udbyttet er faktisk ikke steget: i 1860—70 var Udbyttet af Hvede pr. Acre 12,2 Bushel, i 1870—80 var det 12,4 Bushel. Denne Stigning er ikke noget at tale om, — tilmed da den i Virkeligheden ikke skyldes en Forbedring af Driftsmethoderne men et tilfældigt Sammentræf af bedre Høstaar i Halvfjerdserne end i Tresserne. I Firserne har Udbyttet pr. Acre varieret mellem c. 13 Bushel (Maximum, 1882 og 1884) og c. 10 (Minimum, 1881 og 1885); i 1886, f. Ex., var det 12. I de fleste evropæiske Stater vilde man forlange ganske anderledes store Udbytter.

Men saa er der endelig en Omstændighed til, i hvilken mange ser en Trusel mod Amerikas Stilling paa det evropæiske Hvede-Marked. Amerika, Amerika med det billige Korn, har siden Halvfjerdserne været en Torn i Øjet paa de evropæiske Landmænd; — men nu siges Amerika at have fundet eller være paa Vej til at finde sin Overmand, sit »Amerika«.

Denne Konkurrent, om hvis Farlighed Meningerne dog er delte, er Indien. Rigtignok udgør det indiske Hvedeareal kun tre Fjerdedele af det amerikanske, c. 27 Mill. Acres, og rigtignok er Udbyttet pr. Acre i Indien — hvor Agerbruget er i højeste Grad primitivt — i Almindelighed endnu knappere end i Amerika, kun 9 à 11 Bushels pr. Acre, saa at den indiske Hvedehøst kun bliver $\frac{1}{3}$ (eller lidt mere) af den amerikanske; men den store indiske Befolkning konsumerer selv kun i meget ringe Grad Hvede, og Høsten levner derfor et meget stort Overskud til Udførsel. Dertil kommer, at denne Udførsel i Løbet af forholdsvis kort Tid er voxet meget stærkt frem. Før 1873, saa længe der hvilede Told paa Hvedeudførslen, havde den ingen Betydning; men fra Midten af Halvfjerdserne har den faat noget at sige, og i Firserne har den i forskellige Aar haft en Vægt af indtil over 20 Mill. engl. Ctr. Ligesom Amerika sender den allerstørste Del af sit Korn til England (i langt mindre Grad til Frankrig, Belgien m. fl.

Lande, saaledes gaar ogsaa Størsteparten af den indiske Hvede sammesteds hen: Storbritannien indfører nu endog mere Hvede fra Indien end fra Rusland.

Man kan nu spørge om, hvorledes det er blevet Indien muligt at byde det langt nærmere liggende Amerika en Konkurrence, som i alt Fald Mange betragter som i højeste Grad farlig. Man skulde dog synes, at Amerika maatte have en ubetinget gunstigere Stilling paa det evropæiske Hvede-Marked. Det indiske yderst primitive Agerbrug taaler ingen Sammenligning med det amerikanske; det indiske Produkt har en langt længere Vej at tilbagelægge end det amerikanske; den indiske Landmand er langt mere end den amerikanske trykket af Gæld og Skatter, — og alligevel, trods alle økonomiske Tryk og Ufuldkommenheder, optager den indiske Hvede Konkurrencen med den amerikanske. En Forklaringsgrund har man villet finde deri, at den indiske Hvedehøst finder Sted i Februar-Marts, den amerikanske først i Juli, hvorfor den indiske Hvede kan indtræffe tidligere end den amerikanske i Evropa*). Men det giver dog ikke den egenlige Forklaring. Hovedgrunden er: Arbejdslønnen er i Indien, man tør vel sige — umenneskelig lav; det er Arbejdslønnen, der trykker den indiske Hvedes Produktionsomkostninger ned til et Lavmaal; det er Arbejdslønnens ubegribeligt ringe Størrelse, der gør det fjerne Indien til den farlige Konkurrent.

De Forenede Stater og Ostindien er Europas to store Hovedleverandører; — men fra Canada, Avstralien, Chile,

*) Hos Scherzer findes en Høsttabel, af hvilken kan ses, at November og December er de eneste Maaneder, i hvilke ingen Høstvirksomhed finder Sted paa Jorden. I Januar høster Avstralien og Sydamerika; i Februar og Marts Ostindien; i April Mexiko, Ægypten, Syrien, Persien; i Maj de fleste afrikanske Middelhavsstater, Lilleasien, Kina, Japan; i Juni Kalifornien og de evropæiske Middelhavsstater; i Juli de Forenede Stater, Østrig-Ungarn, Frankrig, Sydrusland; i August—September Canada og de øvrige evropæiske Stater, undtagen nogle af de nordligste Egne, der høster i Oktober.

Ægypten og flere ikke-evropæiske Steder kommer der dog ogsaa ikke uanselige Bidrag. Særlig Interesse har Avstralien, hvor Hveden er den vigtigste Kornsort, og af en stedse stigende Betydning. Medens det med Byg besaaede Areal i Avstralien kun er noget over 100,000, det med Majs besaaede noget over 200,000 og det med Havre besaaede omtrent 500,000 Acres, optog Hveden allerede i 1875 1,5 Mill, og Aar for Aar har den bredet sig, og i 1883 og 1884 strakte den sig over ikke mindre end 3,7 Mill. Acres. Høsten varierede fra 1877—1884 mellem c. 10 Mill. Hektoliter (i 1877 og 1878) og c. 17 Mill. H. (i 1883). De andre Kornsorter naaede ikke nær saa højt, og kun Hveden har nogen større Betydning for Exporten.

I alle de nævnte ikke-evropæiske Lande produceres omtrent 40 pCt. af al den Hvede, der høstes i alle de Lande, som Kornstatistiken omfatter. Denne Procent er større end tidligere Tiders. Hvedeproduktionen udenfor Evropa er stegen, — i Evropa har den nogle Steder taget af, og selv hvor den har gjort Fremskridt, har den dog i Almindelighed langt fra holdt Skridt med Forbrugets Stigning. I Frankrig, for at nævne et Exempel, skal Tallet paa Hvedebrødsspisere i Aaret 1700 kun have udgjort $\frac{1}{3}$ af Befolkningen; i 1839 regnede man, at de udgjorde knapt $\frac{2}{3}$, og nu afgiver Hvedebrød sikkert for mere end $\frac{3}{4}$ af Befolkningen omtrent den eneste Brødnæring. Og ikke blot er Tallet paa Konsumenter steget stærkt, — hver enkelt Konsument spiser tillige langt mere end tidligere. Selv om man kun holder sig til de sidste to eller tre Decennier, ses Hvedeforbruget pr. Hoved at være steget ret anseligt: efter Fradrag af c. 15 pCt. til Sædekorn regner man, at hver Franskmand i 1860—69 gennemsnitligt konsumerede 182 Kilogram Hvede, i 1870—79 195 og i 1880—84 endog 216 Kg. Ogsaa i andre Lande ses baade Tallet af Konsumenter og hver enkelt Konsuments Forbrug at være steget. Hvedekulturens Aftagen i alt Fald paa enkelte Steder i Evropa (England), Hvedeforbrugets Stigning i Evropa, Hvedekulturens Væxt udenfor Ev-

ropa, Hvedeforbrugets Ringhed i alt Fald hos en af de store ikke-evropæiske Hvedeproducenter (Indien), Kommunikationsvæsenets og det hele kommercielle Maskineris Fuldkommengjørelse, — alt dette har dels nødvendig- dels muliggjort de store Hvedeforsendelser, der nu regelmæssigt hvert Aar kommer fra Amerika, Asien, Avstralien og Afrika til Evropa.

A. P-St.

AP

